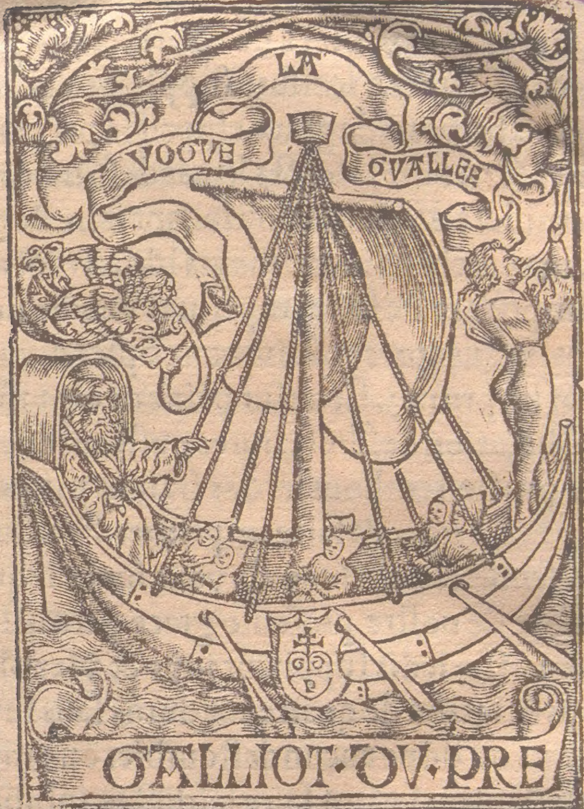
Fracisci patricii senensis pontificis caietani ENNEAS de regno, & regis institutione, opusprofecto & historiarum varietate, & sententiarum grauitate commendandum, hactenus nunquam impressum, Cum Ioannis Sauignei scholiis lomographicis, indicibusque titulorum, vocabulorum, factorum. dictorumque memorabilium copiosissimis debito literarum ordine dispositis



Venales prostant in ædibus honesti viri Gallioti a prato Bibliopolæ Parisiensis super diuæ mariæ virginis ponte, & pro columna secunda secus sacellum in palatio Parisiensi.

Cum gratia et Priuilegio

FRANCOYS Par la grace de Dieu Roy de france, Au pre
uoſt de paris ſeneſchal de Lion & a tous noʒ autres iuſticiers of
ficiers ou a leurs litutenans ſalut, receu auõs lhumble ſupplica
tion de Galliot du pre libraire demourãt en noſtre ville de pa
is. Conteñ q̃ puis peu de tẽps en ca a recouuert de pluſieurs grãs ꝑſonna=
ges & gẽs de lectre les euures de Franſciſcus patricius de re publica & de
regno, humblement requerant que luy voulſiſſions iceulx liures perme=
ctre imprimer & vendre en noſtre pays royaulme & ailleurs. Auſquelʒ
faire imprimer luy a conuenu faire gros fraiʒ miſes auant que iceulx li=
ures imprimer. Et ordonner inhibitions & defenſes eſtre faictes de par
nous a tous imprimeurs libraires & autres quelʒconques quilʒ ne euſſent
a imprimer ou faire imprimer vendre ne diſtribuer leſdictʒ liures deſ=
ſus nõmes iuſques a quatre ans apres enſuiuãs finiʒ & accompliʒ, a cõpter
du iour & date q̃ leſdictʒ liures ſerõt acheues de imprimer. Et meſmemẽt
q̃ledictʒ liures ſont vtilles a no9 & a la choſe publicque. Pourquoy nous
ces choſes conſiderees a icelluy ſuppliant auons permis & octroye per=
mectons & octroyons de grace eſpeciale par ces preſentes quil puiſſe fai=
re imprimer & vendre leſdictʒ liures deſſus nõmeʒ toutes & quãteſfois q̃
bon luy ſemblera. En faiſant ou faiſant faire de par nous inhibicions & de
fenſes a tous marchans imprimeurs libraires & autres quelʒconques quilʒ
nayent a imprimer ne faire imprimer vendre ne diſtribuer leſdictʒ liures
iuſq̃s a quatre ans apres enſuiuans a cõpter dudit iour & date que leſdictʒ
liures ſerõt imprimeʒ. Et ce ſur peine de cent mars dargẽt a nous a applic=
quer, & cõfiſcation deſdictʒ liures quilʒ auront imprimeʒ ou venduʒ. af=
fin quil ſe puiſſe rembourſer des fraiʒ & miſes quil luy a conuenu faire a
iceulx liures corriger & faire imprimer. Si vous mandons & cõmectons
par ces preſentes & a chaſcun de vous ſur ce requis ſicomme a luy appar=
tiendra. Que de noſtre preſente grace permiſſion & octroy vous faites
ſouffreʒ & laiſſeʒ ledit ſuppliant ioyr & vſer plainement & paiſiblemẽt
ledit temps & terme de quatre ans durãs ſans luy mectre dõner ne ſouf=
frir eſtre mys ou dõne aucun deſtourbier ou empeſchemẽt en aucune ma
niere. En faiſant ou faiſant faire leſdictes inhibitions & deffenſes de par
nous ſur les peines deſſuſdictes a nous a applicquer a toutes ꝑſonnes quelʒ
quilʒ ſoient quilʒ nayent a imprimer ne vẽdre leſdictʒ liures ſans le voul=
loir & conſentemẽt dudit ſuppliant. En cõtraignant a ce faire & ſouffrir
tous ceulx quil appartiendra, & qui pour ce ſeront a contraindre reaulmẽt
& de fait. Non obſtant oppoſitiõs ou appellations quelʒconques faites ou
a faire & ſans preiudice dicelles, Pour leſquelles ne voulons eſtre differe,
car ainſi nous plaiſt il eſtre fait. Et en cas de debat leſdictes inhibitions &
defenſes tenans. Non obſtant comme deſſus & quelʒconques lectres ſub
reptices impetrees ou a impetrer a ce cõtraires. Mandons & cõmectons a
tous noʒ iuſticiers officiers ou a leurs lieuteñ. & ſubiectʒ, que a lexecutiõ
de ces preſentes ſoit obey. Donne a paris le. xxi, iour de mars. Lan de gra=
ce mil cinq cens dixhuit. Et de noſtre regne le cinquieſme.

¶ Par le Roy a a relation du conſeil, Ainſi ſigne Demoulins.

¶IOANNES SAVIGNEVS CASTRILERAVDIANVS CLARISSIMO VIRO CAROLO GVILLARDO, AEQVISSIMO SVPREMAE PARISIENSIS CVRIAE PRAESIDI. S. P. D.

DEMETRIVS ILLE PHALEREVS Ptolemęum salutare consilium admonebat, Carole clarissimum iustitię lumen. vt conscriptos de regno, imperioque commẽtarios cõpararet, lectitaretque. Nã quæ nõ audent aulici reges monere, ea in libris descripta esse dictitabat. Quibus legendis ab immani, truculentaque vitiorũ multiformium belua, hyęna quauis astutiore perterritus, coacto virtutum plurimarũ exercitu stipatus, obtectus potissimum iustitiæ clypeo, sœuissimã virtutis oppugnatricem expugnet. Quid enim pulchrius (teste Diodoro Siculo) quam ex aliorũ erratis in melius vitam nostram instituere? & quid imitandum, quidve fugiendum sit, ex aliorum virtutibus, vitijsque posse cognoscere? Quod optimus quisque princeps, vel ex hoc vno volumine abunde cõsequetur, si cõfertissimæ huius exemplorum, & vitiorum, & virtutum siluę studijs, paulo diligẽtius, sepiusque, quam ferali venationi se tradiderit. Quod subinde magnum Alexandrum de Homero factitasse Onesicritus tradit, quẽadmodũ scribit Plutarchus. Iliadẽ nãque (quã rei militaris viaticũ existimare, ac appellare solebat) Aristotele eius præceptore exponente perdidicit, eam semper vna cũ pugione sub puluino iacentem tenere solitus.

homeri lectione delectatus alexander.

Isocratis orationes, ac de regno pręcepta sæpius nicocles rex lectitabat, quam venaretur. Archesilas ad Homerũ prius euoluẽdũ pergebat, quã dormitum iret, maneque experrectus. ad amasium se pergere dictitabat Homerum intelligens. Octauius augustus diuinam Virgilij æneida seruauit ab igne, exclamans, Ah scelus indignum soluetur litera diues. Rursus Alexãder, vt erat excellenti vir ingenio, scriptos ad se ab Aristotele libros diligenti studio perlegit. SED ingenia pręclara quemadmodũ virtutes maximas, ita & vitia quoque maxima producere solent, Pręter reliquos eni macedonas virtutũ laudibus claruit alexãder, verũtamen obscuriore quo piã vitiorũ nubilo virtutis splendorẽ obtenebrauit.

Alexãder ãbitiõis arguitur.

Quippe qui dilatandi imperij tanta ambitione flagrauit, vt si corporis mole tantus foret, quanta ambitiosi animi exuperãtia, vastus eũ non cepisset orbis. Quãobrem credimus eius animũ amplissima regna, imperiaque spatiosissima inhiãtẽ, statim in ipso iuuẽtutis flore, illo ex corpusculo, ceu ex captiuitatis arce ruptis aggeribus euolasse. Hos itaque cõmentarios grauissime præses tua, & clarissimorũ virorũ Rogerij barmę itidẽ pręsidis ęquissimi, & Ioannis prępositi (generi cuius cognomentũ ob virtutis splendorẽ inditũ ẽ) regij eiusdẽ curię cõsiliarij cõsultissimi peruigili cura, diligẽti studio. flagrãti publici status amore nunc primũ excusos, reges, principesque cõparaturos nõ desperamus. Quos institutionis nõ modo familiaris verum totius quoque reip. viaticũ illis fore cõfidimus. Verũ enimuero tibi imprimis

Rogerius barmę pręses. Ioãnes ꝑpositus regi' cõsiliarius.

mis humanissime guillarde, tanti beneficij primo collatori, gratias habe=
bunt candidissimi quique bonarū literarū cultores. quibus palam innote=
scat. hoc regiū opus. abūdeque magnificū. tua ex bibliotheca, velut ex va
stissimo candidioris literaturæ pelago publicos in vsus fuisse reuocatum.
Auctoratas propterea tibi treis illas rerūp. species. regnū, aristocratiā, po=
Tres reip. spe litiāque. vel ex hoc fateri iam cōuenit, quod rē etiā literariā (qua regnorū
cies. bases fulciūtur, reges instituūtur, monarchię sustētātur. optiatiū status fo
uet, censu potestas intēditur) tuis studijs plurimū iuuas, moribꝰ illustras,
auctoritate sustines. Porro plusculū & tēporis, & operę in tui nomis glori=
am (sed mihi tuba profecto tuis est laudibus impar) conferre mihi certum
fuit. At vero hospes ille platonicꝰ ab itinere iā lōgiꝰ emēso, nedū cepto,
me reuocās. hoc oraculū mussitauit i aurē. Viuētes adhuc laudibus. hym
nisque honorare tutū nō est, priusquā vita functus quispiā finē viuendi
pręclarū fecerit. At qui in tā multiiugis conterranei mei (si hoc castrensi
verbo licet vti) omniū virtutū laudibus. tanque spectabili bonarū litera=
rū theatro rana fiā seriphia? Tātū abest vt elinguis sim, vt loquatior pau=
lo, nō quidē turture, sed quā atheniēsis platonicus ille ꝑcipiat. Huc igit
addamus. quod nec harpocrates quidē ipse catullianꝰ supprimeret, vel iu=
dice quidē momo. Marcus marcellꝰ (quē vndequadragies dimicasse Ply
Honoris tem= nius tradit) ex syracusanę prædę manubijs honori tēplū romę dicauit. cu
plum, ius ne prima quidē limina subire cuiquā datū est. nisi ꝑ virtutis ædē (quę
quasi vestibulū ei cōiūcta erat) ingrederet. Age vero quorsū hęc? Nimi
rū tu honoris tēplū de limine nō tātū salutasti, sed intimū quoque ady=
tū, penetraleque ꝓfundū per amplissimā virtutis ædē ingressus es. Quot
prohdolor hodiernis tēporibꝰ nebulones leuissimos, analphabetosque vix
triobolari stipēdio dignos videas? q (vt ait plato) neq; lr̄as, neq; natare sci
unt. Honoris tñ sacratissimi tēpli prothomystę creātur, & si virtutis ceri
Iunonis mone monijs. nec dū initiati fuerint. Sed qua precor ingressi? nēpe per iunonis
tæ cella, monetę cellā, hęc enim cēsu potentes certat tergeminis tollere honoribꝰ.
Apollinis oraculo verior est illa Nasonis sententia. In pręcio ꝑciū nūc est.
dat sensus honores, census amicitias, pauper vbique iacet. Sed hinc iā pręs=
ceps importunaque cacographorū acceleratio (ohe calchographorum di=
ctū volui) moliri discessū. & (vt dicūt) āchoras tollere nos admonet. Hos
igit Patricij libros ꝓxima fœtura apud me (vt dicit) Renatos, qui pridē
ab annis quadraginta quique cū tineis obsiti puluere rixabant. quibusque
ꝑlegendis, emendādis, restituendis, multū & olei. & operę ipendimꝰ. sup
primendos adhuc potius quā dimittendos putauimꝰ, nisi dexter adsis pa=
tronus, eorū suscepturus & patrociniū, & tutelā, quo tutiores prodeāt. eua
dātque vitiligatorū calūniā. Nā vulgo lōge pręciosiora reputari solent, q̄
a maximo viro ꝓbant, quę ve ex magnatū penetralibꝰ eruta sūt, quā quæ
a ꝓletarijs, inopūve casulis eruunt. Ob id clarissime pręses noīe tuo hos
nouē regios codices nr̄is instructos lucubratiōibus æneis caracteribꝰ ipri=
mendos curauimꝰ. vt doctissimi quique abs te susceptos charius legāt. san
ctiusque venerent. Vale vnica iuris, iustitięque mea spes Ex ędibus Ples
seijs parisijs Calendis aprilibus. Anno redēptiōis humanę. 1519.

Claudij Tudertí pictauici ad librum decastichon.

Conquereris,dum trita tui vestigia fratris
Cernis clarorum tecta subire virum.
Zoilei voces vulgi experieris amaras,
Qui & satyri nasum,& rhinocerontis habet,
Regia tecta petis,sacrata palatia scandens
Te erigis,at poteras tutior esse domi,
I,dum stare nequis,lima emendatus acuta
Tutus abi,inclusum te scheda nulla tenet,
Si nimium satyri mordent,si dente canino
Ledaris,domini ad scrinia nota redi

P. Gerardus Roberto Fortunato prudentissimo plesseij gymnasij moderatori. S. P. D.

CIRcumagēte iam sole præcedentis autūni tempora, id est maturis frugibus anni,Ioannes Sauigneus tuus vir bonarum literarum studiosissimus,ac pari vtriusque iuris peritia clarus Francisci Patricii de rebus ciuilibus libros nunquam antea excusos calcographicis characteribus formandos curauit. Sed vt non sine sudore,longis vigiliis,sic miro admodum successu,& pergrato literatorum applausu,quamobrem non pœnituit eum grauiorum laborum,quos in illis restituendis, & plane maturioribus reddendis pertulit,īmo alacri non minus quam indefesso animo,hosce florulentos eiusdē authoris libros de regno.& regis institutione,qui diu ab aliis fuerant suppressi,candidatorum politioris literaturæ causa,quorum antesignanus es,e tenebris in lucem,e situ,& puluere in vsum, hac verua temperie fœliciter produxit.Plurimum tibi gratulari debemus roberte fortunate,e cuius amœnissimis rei literariæ hortis tot flores,tot fructus nobis aceruatim proferuntur, tot nobis agminatim succrescunt humaniorum artiū germina.In magna non ita pridem versabamur bonorum authorum penuria,paucos erat doctos reperire pręceptores,nūc sedulo operæ tuę subsidio,qui trahis quoscunque potes,atque plesseiacæ domus addis aceruo, sunt & græce, & latinæ linguæ cultores, qui agrum ingeniorū tuę iuuentutis,tam variarum disciplinarū seminib⁹ insperserūt,vt eo nihil nec vberius,nec specie ornatius.vndeque tacitum tibi intētare possunt gaudia pectus.Perge igitur mi Roberte.& sequere īstitutū tuū,age semper aliquid & molire tali cura,quali scilicet superiore vita fecisti.Hortare iuuenes,& quoscunque studiosorū greges,qui te primario doctore sanctis morib⁹,atque eruditissimis pręceptionib⁹ ībuūtur,vt Sauignei centurionum, qui sub signis tuis militant exercitatissimi humanissima diligentiæ officia, & bonū,quod eis suggerit̄,cognoscāt,quādo (vt ī gratiā renatorum librorum renati Pythagorę sentētiā asseram) τλημονεσ οιτ αγαθων πέλασ όντον ουκ εσόρωσιν ουτε νοεουσι. Parum enim sibi constant,qui bona quum suppeditata habeant,ea aut non vident,aut non intelligunt, Vale Parisiis Calendis aprilibus,

TITVLORVM
¶ ELENCHVS EORVM, QVAE SINGVLIS TITVLIS TOTO VOLVMINE CONTINENTVR,

¶ Libri primi titulorum index

¶ Libri secundi titulorum index.

¶ Quinti libri titulorum index

Sexti libri titulorum index.

Septimi libri titulorum index.

dolor

¶Octaui libri titulorum index.

¶Noni libri titulorum index.

INDEX

FINIS.

¶INDEX COPIOSISSImus vocabulorum, historiarum, similium, sententiarum, dictorum factorumque memorabiliũ quæ hoc opere continentur.

D

F

V

τελος

¶ REVERENDO IN CHRISTO PATRI, ET DOMINO. D. FRANCISCO DAVXIO. SANCTAE CRVCIS APVD BVRDEGALAM ABBATI DIGNISSIMO, IOANNES SAVIGNEVS, S.P.D.

PATRICII LIBROS DE REP. REVErende pater, quos nuper ſub clariſſimi viri Ioachimi Tuderti mœcœnatis mei patrocinio publicãdos curaui, ingratos tibi haudquaquam fuiſſe oculato teſtimonio, nedum aurito affatim nobis innotuit, Tibi inquam humaniorum diſciplinarum, ne dicam diuinarum ſtudioſiſſimo, iucundiores, acceptioreſque iſtos de regno ſperamus fore, quam Cypriano Carthaginienſi protomyſtæ Tertulliani apologeticus (vt ſacris hieronymi monumentis proditum eſt) gratus vnquam fuerit, qui quocunque proficiſceretur, abſque eius lectione diem vnum pręteriiſſe nunquam viſus eſt. Nec ab re quidem hos te reuoluturum non diffido, vtpote qui ab antiquiſſimis progenitoribus nobiliſſimũ ducas genus, Regni, Regiſque & reip. ſtudioſiſſimis, qui conſilio ſuo domi non minus vtiles habiti ſunt, quam fortibus armis foris ſtrennui, Perge igitur & literarum, & literatorũ amãtiſſime de purioribus diſciplinis & literatis (vt cepiſti) bene mereri. Vale Pariſiis. 1519

¶ AD INCLYTVM AC CELEBERRIMVM CALABRIAE DVCEM ALPHONSVM ARAGONIVM SERENISSIMI FERDINANDI REGIS PRIMOGENITVM FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI PRAEFATIO IN LIBROS DE REGNO, AC REGIS INSTITVTIONE LEGE FELICITER.

MAXIMVM ONVS EX HOC CODICE ſuſcepiſſe videor, Alphonſe ducum omnium fortiſſime, quum profiteor me his libris de Regno, ac regis inſtitutione ſcripturum. Nam ſi verum eſt, quod nemo inficiari poteſt, nullam ex omnibus fortunis inter mortales, regia præſtantiorem inueniri poſſe, nullamque deo optimo maximo ſimiliorem, quis negabit de ea literis præcepta dare arduum, ac perdifficile omnino eſſe, & ſummo ingenio, exquiſita doctrina, magnaque rerum experientia indigere? Xenophanis præterea ſententia animaduertenda eſt, qui quum accepiſſet Empedoclem Agrigentinum dicere conſueſſe, per difficile quidem eſt ſapientem hominem inuenire, verum (inquit) ſapiens quandoquidem ſit oportet, quicunque ſapientem virum explorare voluerit. Qua ex opinione conſequens eſſe videtur regem eſſe oportere illum, qui regni præcepta alijs pręſcribere voluerit. Hac quoque opinione ductus Xenophon Socraticus Cambyſem patrem Cyrum filium inſtituentem inducit, & regia præcepta præſcribentem. Et Alexander Macedo documenta nouę militię a Philippo patre apud Oneſicritem accepit. Oneroſum quippe, atque ſuperbum videri poteſt, profiteri ſe ſcribere velle, qualem principem eſſe oporteat, Et precipue priuato viro, qui imperij prorſus expers, obſequioque addictus, vix ſibi ipſi, quid facto opus ſit, pręſcribere valeat, Nec ſatis eſt, ad deprecandam inuidiam, dicere, ſtudijs bonarum artium ab ineunte ętate in hanc vſque diem, multam, ac diligentem operam dedi, ſemperque conatus ſum, ſi qua ex parte id aſſequi potui, vt aliquid ad agēdum, ac iudicandum præſtare poſſem, nihil enim difficilius eſſe poteſt quam bene imperare, quodquidem quāuis doctrinę monitis plurimum adiuuatur, & decorem quendam, ac ſplendorem accipit, tamen longe maiores vires nanciſcitur a naturali quadam, ac prope diuina ſyderum infuſione, & deinde a vernacula, atque domeſtica inſtitutione & ab aſſiduo vſu, ac conſuetudine magnarum rerum, quæ quotidię gerūtur, cū in pace, atque ocio, tum in bello, & tumultu quam ab omnium diſciplinarum præceptis, & eruditiſſimis ſapientiæ documentis.

Rex deo ſimilis.

Homo ſapiēs inuentu Rarus.

Cyrus.
Alexander.
Philippus.

Homo animaliũ ingratissimũ.

¶MAGNA quidem res est hominibus imperare, cum sit homo (vt Xenophon ait) Animalium omnium in rectorem, ac custodem suum ingratissimum. Scita est enim vetustissima illa sententia, qua dicitur, LVPVM auribus tenet, qui imperium gerit.

Cicero de oratore. Phormio. Annibal Antiochus.

¶Proinde summopere in præsentia vereor, ne mihi idem accidat, quod olim Phormioni peripatetico philosopho non vulgari Cicero vsu venisse refert, Nam quum Annibal Carthagine expulsus, Ephesum exul ad Anthiochum regem tunc maximum venisset, pro nominis eius amplitudine inuitatus ab hospitibus suis fuisse dicitur ad eundem philosophum audiendum, & quum is non inuitus accessisset, audiuit illum orantem aliquot horas copioso sermone de imperatoris officio, deque omni re militari, quum tandem perorasset, omnes qui aderant illius facundiam admirabantur, & summis laudibus efferebant. Tum interrogatus est Annibal, quid de eiusmodi homine sentiret, hic penus libero sermone ait, se deliros senes plerunque alias vidisse complures. Sed qui magis quam Phormio deliraret vidisse neminem, nec mediusfidius, iniuria hæc ait Imperator exterorum omnium fortissimus. ¶Quis enim æquo animo ferre possit Græculum quendam in vmbraculis philosophiæ semper educatũ, qui nunquam hostem viderat, nunquam bellicę tubę clangorẽ audiuerat, nunquam castra attigerat, nũquam aliquod militare munus obierat, de imperio rei bellicę coram Annibale disserentem, qui totidem annos cum Romano populo omnium gentium victore ambiguo Marte certasset? Nonne tibi ego quasi alter Phormio ludibrio futurus sum, quum has meas cõmentationes legeris? in quibus ea recognosces, quę tibi a teneris annis cognita extiterunt, & vernacula disciplina quasi peculiaria. Habes enim ex domestica institutione regnandi rationem, exempla omnium virtutum, & integram, atque absolutam rei militaris scientiam. Vnico asclepiadeo versiculo plane se laudasse putauit, Lyricus noster Flaccus virum illum summũ, atque illustrem, & Augusti Cæsaris comitem in rebus totius orbis terrarũ gerendis, quum ait ode prima. lib. primi Mæcenas atauis edite regibus, Quasi nihil ei virtutis, sapiẽtię, glorię, ac dignitatis deesse possit. qui genus suum a veteri, ac longa regũ progenie ducit. Pater tuus Ferdinãdus consilio, prudentia, fortitudine, atque omni virtute reges omnes sui temporis antecellit, regnatque summa cum dignitate ac gloria in hac magnę hesperiæ regione, vt ait mantuanus poeta, quæ semper in vniuersa Italia difficillima dominatu habita extitit, auus autem tuus Alphonsus Cuius nomine tu quoque nuncuparis, regum fuit rex, vt ex veteri cõsuetudine loquar, & nõ modo auitis regnis magna cũ dignitate successit, verum gratia, virtute & armis noua quoquę adeptus est, deque omni hominum genere optime meritus, alter Magnus Alexander gloria, ac magnificẽtia ab omnibus mortalibus, dũ vixit habitus est, post obitum vero omnium suffragijs diuus nũcupatus, & in diuinũ numẽ relatus esse creditur

Annibalis responsum de Phormione.

Ferdinandus.

Alphonsus.

¶Quid autẽ de te loquar? vereor equidẽ te ipsum tibi legendũ præbere, & quasi in os (vt dicitur) laudare ne adulator, assẽtator ve esse videar, aut gratiæ,

gratię,benignitatis,liberalitatis ve captator. Tu recta maiorũ tuorũ vestigia terẽs, nõ solũ Iulij Cæsaris q̃ vnus in se omniũ Imperatorũ,ac ducũ virtutes cõtulit,imaginẽ ante oculos semp̃ tibi prefers,& eã tanquã speculũ intueris,verũ singulorũ quorũque illustriũ Imperatorũ, ac regum p̃prias,& quasi peculiares laudes assequeris. Tu Q. Fabij Maximi circũspectam sapientiã imitaris,superioris Affricani expeditã celeritatem Minoris subitũ cõsiliũ in rebus improuisis, Aemylij Pauli rationẽ, ac disciplinã,marij p̃sentẽ corporis vim, animique fortitudinẽ. Quinetiã ab exteris Alexãdro,Annibale,Pirrho,alijsque cõpluribus ea sumis,quę rebus tuis optime cõducere tibi videtur,& vsui tuo esse opportuna. Testis sit Thuscia,q̃ in te ferentẽ auxiliũ innoxijs amicis,ac socijs tuis Senẽsibus cõciuibus meis vidit vniuersę pene Italię exercitũ irruentẽ,quẽ nõ modo paruo admodũ tempore attriuisti,verũ collatis etiã signis profligatum afflixisti. Castra quoque,ad q̃ fugati hostes confugerant,vi & armis magno impetu expugnasti,quibus e vestigio direptis, atque incensis reliqui hostes,qui euaserant,in abruptum atque excelsum montem natura,atque omni humana opera munitissimũ se cõtulerunt, nomẽ mõti Podio imperiali ab excellẽtia fuerat,quãdo(vt omnes accolæ,indigenæque testantur)in omni superiori æuo nullis humanis virib⁹ expugnari vnquã potuerit, Tu vero ab eo nõ modo hostem exturbasti,verum cesum,ac victum passim in vicina oppida profugere cõpulisti,victorque strenue peruadens frumentum,arma,cõmeatum,impedimenta, & omnẽ hostilis exercitus sarcinã militibus diripiendã permisisti,murales machinas,lapidũ validissima tormenta,diuersi generis balistas,& nonnulla militaria signa partim tuis,partim socijs auxiliaribus,quasi virtutis prẽmiũ, dono dedisti,vt p̃petuo posteris seculis huius celeberrime victoriæ monumenta seruarent̃,virtutisque testimoniũ afferrẽt. Quinetiã victoriam nihilo segnius prosecutus cõplura hostiũ oppida,atque castella ingenio loci,omnique humana munitissima,& multis,ac strenuis defensoribus firmata,nõ per proditionẽ,aut dolum,sed per virtutem,ac strenuã celeritatem expugnasti,nõnulla etiã propter oppidanorum perfidiam funditus euertisti. Nec vllis viribus,aut potentia ferme totius Italiæ a tã præclara,atque indubitata victoria auerti,aut abduci potuisti,Nisi callido,vafro, atque impio cõsilio Sultambasius,Parthorum, Theucrorum,ac totius Asiæ, partisque Europę potentissimus rex,suasu etiã quorundã Italorum,qui sibi ipsis formidabãt,maxima,atque improuisa classe,& numeroso Barbarorũ exercitu Hydruntem vrbẽ opportunã admodũ ad inferendum Italiæ bellũ,& Salentinorũ,Leuteruiorũque extremam pene imperij tui oram subito,improuiso,atque inopinato cõcursu,p̃ duces,ac legatos suos celeriter inuasisset,hæc repẽtina Barbarorũ corruptio tantũ terroris, tantũque cõsternationis nõ solũ Salẽtinis Iapigib⁹,Calabris, Apulisque ĩcusserat, verũ vniuersis ĩferioris Italię populis,vt q̃sque sibi extrema formidaret, & cũcti cõmuni terrore p̃citi passim exclamarẽt,actũ prorsus de re Itala esse, nisi tu cum vniuerso exrecitu tuo ab Hetruria celeriter reuocatus,

Iulius Cęsar. Q. Fabius. Aphricanus maior. Aphricanus minor. Aemylius Paulus. Marius. Alexander. Annibal. Pirrhus. Thuscia. Senenses. Alphonsi gesta. Podius imperialis. Sultãbasius. Hydrus.

Ferdinandus. ſubitã opem, atque auxiliũ laborantibus tuis afferres, Quicũque enim a Ferdinãdo rege inclyto patre tuo illuc mittebant̃, ſiue in ſubſidiũ vicinarum vrbiũ, pręſidiũ ve vltro confluebant, quãuis viri fortes, ac ſtrenui eſſent, & rei militaris, ac totius bellicę diſciplinę gnari, ac periti, tamẽ quãprimũ victi, fuſique cędebant̃, trucidabant̃que, ſiue in turpem fugã conuertebant̃, id accidebat, ſiue dolo atque inſidijs hoſtiũ, ſiue ęquitũ celeritate, equorũ ve alacritate, a quibus præuertebant̃ cataphracti, pręcipue noſtri, quum hoſtes omnes expediti eſſent, & leuiter armati, & curſu prædã aut fugã meditarẽtur, more veteris Parthicę militiæ. Quo nouo genere pugnæ noſtri facile ſuccũbebãt, aſſueti potius forti animo decernere, quã accipitrũ inſtar hoſtẽ euolãdo ferire. Accedebat etiã huic terrori ſœuitia atque immanitas Barbarorũ, qui tã dira inſolentia inſultabãt, tantoque furore graſſabantur, vt neque ſexui, neque ætati parcerent, & captiuos inermes, atque imbelles omnes paſſim ſine diſcrimine vllo iugularẽt, armatos vero omni fœditatis exẽplo trucidarent. Nec promiſſa aut fidem conceptis verbis, datã vnquã ſeruabãt. Solẽne enim apud Parthos ſemꝑ fuit fidẽ, ac iuſiurandũ hoſti datũ nunquã præſtare, fallendũ cõtra ſe arma ferentem eſſe, in prouerbio habẽt, ignaui ſiquidẽ, atque effœminati hominis eſſe putãt, quippiã deorũ metu agere, aut honoris, decoris ve gratia vtilitati cędere, His miſerabilibus querelis horrẽdiſque clamoribus Ferdinãdus cõcitus, te quãprimum ex Hetruria e medio ſcilicet victoriæ curſu, literis, ac nũcijs reuocauit, quaſi alterũ Annibalẽ, vt oppreſſæ patriæ ſubuenires, quum nullę alię vires præter tuas ſatis eſſent, ad extinguendũ tã tetrum ac dirũ totius regionis incendiũ. Tu vero agnito præcipiti, ac manifeſto rerũ diſcrimine, tanta alacritate properaſti vt euolare potius, quã excurrere videreris, Agnito celeri, ac maturo aduẽtu tuo. Barbarorũ dux Agametus, vir celer & induſtrius, quum cerneret vires ſuas impares tuis eſſe, hyems enim iã appetebat milites ſuos omnes, qui antea paſſim vagãtes omnia ferro, igneque vaſtabãt intra munimenta, q̃ tutiſſima parauerat, ad hydruntẽ cõpulit. Ipſe autẽ futuro bello proſpiciẽs, celeri claſſe cõtracta ad nouũ delectum, nouãque militiã ſcribendã e Macedonia, atque omni Aſia, ac Græcia celeri curſu maturabat, ſperans ſe nouo vere maximas copias in Italiã tranſmiſſurũ. Tu quidẽ eius rei per exploratores, ac tranſfugas certior factus, eũ iã celerem curſum cũ omni claſſe ſua properantẽ, per triremes, atque actuarias naues tuas, quas paratas ad eiuſmodi opportunitates. ſemꝑ habebas, Saſonẽ paruam, ac deſertã inſulam (quæ media inter Epirum, Brunduſiũque interiacet) magna ac fœlici victoria ſuperaſti. Nã ex tãta claſſe ſolus Agametus cum vno per exiguo Myoparone euaſit, reliquæ omnes eius naues, vel a tuis interceptæ, vel in mari cum omnibus vectoribus demerſæ perierunt. Qua ex re animi Barbarorum plurimum deiecti ſunt, tuorum vero valde ad ſpem victoriæ erecti. Ineunte deinde vere, vt primum per tempus licuit, coactis vndique viribus ac, copijs tuis quas per hybernum tempus otipme inſtruxeras, Hydruntem terra, marique obſediſti, & quamuis milite.

Parthorum mos militaris

Barbarorum immanitas.

Parthi fallaces.

Agam eus.

Saſon inſula.
Epirus.
Brũduſium.
Agametus.
Myoparo nauigij gen⁹ eſt.

Hydrus obſidetur.

uis milite re frumētaria, commeatu missilibus, atque omni tormentorum genere affatim abūdaret, & obsessi rem neutiquā segniter agerent, adeo vt eruptione facta sępe cū tuis acrem pugnam inirent, attamen eosdem at tritos viribus, atque omni expectatione frustratos intra paucos menses ad turpem, atque ignominiosam deditionem cōpulisti, tam etsi efferato ani mo erant, nihilo indigebant, & obsidionē ad tertium vsque annum ferre potuissent. Ob cuius rei meritum omnis Italia Gramineam coronam iu re optimo tibi deberet, quam olim Fabio Maximo tāta cum gloria detu lit, quum per eius virtutem, ac sapientiam a punico exercitu euasit. Tua enim fortitudine solertia, atque industria eandem non modo a formidabi li bello, verum a diræ seruitutis iugo liberasti. Sed tamen nemo tibi eri= piet hoc dignitatis, famę ac glorię pręmiū, quod omnium mortalium ru more assecutus es, vt omniū ducum, atque imperatorū nostri æui fortissi mus, ac celeberrimus habearis, possisque iudicio omniū cum quouis ve= tustissimo de virtute, ac dignitate certare.

Graminea co= rona. Fabius Maxi= mus.

¶ Sed nō est consilii mei hoc loco res præclaras a te gestas domi, militię= que recensere, ne modum pręfationis excedā, aliud quippe volumen exi gunt, satis superque mihi fuerit ostēdisse, non vt te doceam, hos meos li= bellos te nouisse, sed vt abs te sciam (si per clementiā, atque humanitatem tuā licebit) ecquid in his meis lucubrationibus, probandū tibi esse videa tur, aut aliqua ex parte laudandū, quoto enim cuique accidit, vt de seipso recte iudicare possit? hebescit sepenumero ingeniū in nobis, Et vt huma nus oculus cū alia peracute intueatur, se ipsum tamē omnino ignorat. Cer no equidē Iulium Cęsarem virū Romanorum pene omniū elegantissi= mū libros suos de ratione latinę lingue ad Ciceronē inscripsisse, nō quod eum docere, aut instituere vellet, quem optime de latino sermone optime meritum, & de omni eruditione esse dicebat, & Romanę orationis prin= cipē appellabat, verū, vt iudiciū illius scrutaret̄, nosceretque, num libri, quos nuper scripserat, edendi, an exigendi esse viderentur. Eadē etiam ra= tione (vt opinor) M. Terētius Varro vir summo ingenio, exquisitaque doctrina libros suos de origine latinę lingue similiter ad Ciceronem scri= psit. nō vt eū moneret, Cui maximam auctoritatem deferebat, & orato= rum omniū principē esse putabat, sed vt illius sententiā sciscitaretur, iu= diciūque eliceret, quo liberius libros suos, si ab eo probarētur ederet, & co gitationes suas cōsultius, manumitteret. Hos igitur libellos meos, nūquā manumittēdos, emācipandos ve esse opinabor, nisi tu prius eosdē in tute= lā odoptionem ve sumpseris, edixerisque edendi ne an Orco damnandi esse videantur. Quod si eos dimittendos statueris, sueque sorti credēdos patrociniū eorū vt accipias opus esse arbitror, vt a calūnia facilius euadāt & a liuore, atque inuidia sint tutiores, preciosiora siquidē semp̱ illa habē tur, quæ e sacrarijs delubris, templis, principum ve penetralibus eruuntur, quā quæ ex priuatis domib⁹, inopūque diuersorijs exeūt. Sic quoque la= pilli ac gēmę pluris veneunt, que a diuitibus atque opulentioribus sunt quam quę a pauperibus, ac tenuioribus.

Iulius Cæsar libros de lin= guæ latinæ ra tione cur Ci roni dicauit.

M. Varro li= bros de ligua latina cur ad Ciceronem scripsit. Cicero.

Nero.
Poppeia.
Succinus color.
Succina gemma.

¶ Principum pręterea gratia in paruis etiam rebus studium, ac fauorem populi cõciliare solet, & quę minora sunt longe ampliora reddere. Imperator Nero Poppeiam virginem decore, atque forma præstantissimam, quam deinde vxorem duxit, ad insaniam vsque adamauit, et illius Capillos crebris sermonibus laudabat, versibusque ad Cytharam scite cantabat, quod succini coloris essent, Fuit enim Nero (quod nemo inficiari potest) oratione, poemate, ac musica præclarus, hac quidem opinione ductæ puellæ omnes Romæ, & in omni Italia eo tempore eiusmodi colorẽ magno studio affectabant, non modo in coma, & capillo. verum in reticulis, anulis, & in omni genere ornamentorũ, qua ex re succina gemma, quę paruo antea estimabatur, magno deinde liceri ex vniuerso terrarum orbe cæpit, quando maximo omnium principi grata erat. Sic hæ nostræ meditationes, si tibi iucundæ fuerint, plurimos fautores habebunt.

Cur principibus opera sæpius dicantur

¶ Sed vt ad exitum hunc sermonem meum perducam, nihil aliud causę esse duco, cur philosophorum multi, & oratorum, ac poetarum quamplurimi opera sua regibus, ducibus, imperatoribus ve inscribãt, nisi vt priuati omnes eadem ab illis accepta carius legant, sanctiusque venerentur.

Simile.

¶ Vt enim auidi atque furaces homines. rapaces manus, a sacris rebus longe magis abstinent. quam a prophanis, sic ęmuli obtrectatores, ac procaces homines linguas suas diligẽtius, cautiusque comprimunt ab illis quorum studia atque industriam maximi, ac potentissimi vindices tuentur.

¶ AD INCLYTVM AC MAGNANIMVM CALABRIAE DVCEM ALPHONSVM ARAGONIVM SERENISSIMI REGIS FERDINANDI PRIMOGENITVM FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER PRIMVS DE REGNO ET REGIS INSTITVTIONE.

ℭSIT NE EIVS VIRI QVI DE REP. SCRI= PSERIT, DE VNIVS ETIAM PRINCI= PIS DOMINATV TRACTARE, TITVLVS PRIMVS.

NOVVM, ET ADMIRATIONE Forſ=
taſſe dignum plęriſque videri poterit,vt qui pau
lo ante pręcepta ciuilis inſtitutionis nouem tradi
derim voluminibus,Nunc de regno ſcribere ag
grediar,Quaſi non eiuſdem viri ſit officium.qui
rem publicam laudauerit,extulerit,probauerit=
que,vnius etiam principis dominatum admirari,
atque efferre,Nec deerunt,qui dicant pugnantia
hęc inter ſe eſſe,neque ſatis cōſtanter ab vno,eo=
demque pręcipi poſſe.EXEMPLVM quoque
Platonis,ac Xenophontis in medium afferent,qui quum ex eodem ludo
eademque diſciplina profecti eſſent,ęmuli tamen,ac diſſidentes, inter ſe
ſimultates exercuerunt.Et alter ciuilem ſocietatem commentus eſt,alter
autem Cyri perſarum regis diſciplinam ſcripſit.Et vterque eorum ſeor Cyrus.
ſum ſuo ſtudio delectatus,alterum contempſit,quibus quidem reſpondē
dum eſt,Libera hominum eſſe iudicia,& poſſe quempiam alterum lau=
dare ſine alterius vituperatione,vel vtrunque etiam,ſi placuerit, probare
Hanc tamen quęſtionem paucis abſoluit diuinus dicēdi,ac ſentiendi pręc
ceptor Plato,libro quarto de ciuili ſocietate,his fere verbis,dico equidem
vnum reipublicę eſſe modum,qui bifariam diuidetur, Nam ſi vir vnus Plato
optime imperat,tunc regnum nuncupabitur,ſin vero plures tūc optima
tium reſpublica,Nihil enim de ratione,ac virtute admonebitur,vnus ne, Regnum.
an plures multitudinem recte gubernent, Hac opinione ductus ſamius Ariſtocratia.
Pythagoras commentarios peregregios reliquit,in quibus & de re publi=
ca,& de regno ſimul ſcriptum erat,Quos quidem ſummo ſtudio per epi= Pythagoras
ſtolam ab Archita Tarentino illius diſcipulo rogauit Plato,cui, quum
eos deinde accepiſſet,gratias egit peringentes, & eoſdem ſummis laudi= Architas.
bus extulit, Ariſtoteles quoque vtrunque munus complexus, & ciuilia Plato
documenta tradidit,& ad Philippum Macedonum regem præcepta re=
gni ſcripſit,Eius quoque diſcipulus Theophraſtus præceptoris terens ve Philipp⁹ rex
ſtigia,libros de re publica edidit,& de regno etiam ad Caſſandrum præ= macedonum.
clara volumina exarauit,Idem ante eum effecerat Xenocrates Calcedo=
nius,qui populares inſtitutiones tradiderat,& de regno ad Alexandrum Xenocrates.
pręſcripſerat,Antiſtenes quidem Cynicus regia quoque,& ciuilia pręce=
pta docuit,ſicut Cleantes zenonis diſcipulus,qui libros ad Ptolemæum Antiſtenes.
de regni ratione miſit,& remp. Lacedęmoniorum literis commendauit.
ℭ Non igitur hoc mihi vitio dandum erit,ſi vtrunque tentauero,quum
poſſim ſuperiores teſtes,& compluresetiā alioscitare,qui identidem quo
que factitarunt.Sed hanc diuerſitatis opinionem maxime auget varia gē

tium consuetudo, vix enim fieri potest, vt qui sub regibus diutius viuere consueuerunt, paruo temporis momento ciuilem equalitatem, a qua lōgo vsu alieni sunt, ferre valeant. Sic alia ex parte qui annuis magistratibus parere adsolent, & parendo, imperandoque vices seruant, nō possunt equo animo vnius principis dicto auscultare. Et sic quisque populus suo viuendi ordine contentus alios spernit, ne dicam odio habet.

Cappadoces. Ariobarzanes Athenienses. ¶ Cappadoces quum apud eos regia progenies extincta esset, oblatam a Romanis libertatem abdicauerunt, & Ariobarzanem regem alienigenā optauerunt, vt qui affirmarent equo inter se iure neutiquam viuere posse, Athenienses autem contra, Extinctis enim regibus quamprimum popularem statum constituerunt. Et quenquā variante fortuna nunc a regibus tenerentur, nunc autem a Tyrannis, tamen ad consuetam remp. semper rediere.

Crœsus. Solon. Pisistratus. Solonis ep̄la ad Crœsum ¶ Sunt etiam nonnulli, qui adeo peruicaciter in suo viuendi præscripto perseuerant, vt inclinante etiā fortuna nullis conditionibus, nullisque pollicitationibus abduci possint, malintque extrema omnia experiri, quam propositum vitę genus mutare. Crœsus Lydorum, Babilonisque rex, qui iusticiæ, ac clementiæ laude non caruit, quum accepisset Solonem, vt Pisistrati Tyrannidem fugeret, patriam reliquisse, & incertis sedibus vagari, eum humanissimis literis rogauit, vt ad se pergeret, secumque regni habenas moderari vellet, Ad quem Solon ad hanc sententiā rescripsit. Amplector rex inclyte maiorem in modum beniuolentiam in me tuam, & per immortalem deum, nisi mecum statuissem illic degere, vbi communis libertas ageretur, mallem apud te in tuo regno vitā ducere, quā Athenis Pisistrato violenter Tyrannidem exercente. Sed gratius illic ex instituto meo ago vbi sunt omnibus pariter equa, ac cōmunia iura, Vale.

Cato Cicero. Iulius cæsar. ¶ Quid durius, aut seuerius Catone, qui maluit sibiipsi violentas manus afferre, quam clementissimo victori aliqua ex parte cedere ac solitum vitæ suæ genus, Stoicamque sententiam preterire? Atqui incertū mihi omnino esse videtur, laudis ne plus, an vituperatiōis attulerit hec mors Marco Catoni. Et si Cicero eā eloquentiæ laudibus extulit, exemplum tamē neutiquam imitatus est. Et illum secutum esse fatetur præscriptum durioris vitę, se autem ab ineunte ætate mollius semper vixisse. Quæ quidem verba non tantum mihi excusationis causa dixisse videtur Cicero, quam quod vim sibiipsi Catonem attulisse minime probauerit. Iulius vero Cæsar duabus elegantissimis orationibus Catonis laudem refellere nō dubitauit, & sœuiam, ac sanguinariam illius sententiā improbare, sed hanc palestram declamatoribus inter se luctantibus relinquamus, nos autem ad prescriptam rationem reuertamur. Themistocles quidem secus egit. Nam post grecorum suo ductu, atque consilio victoriam cōtra Xerxem persarum regem, qua nullum maritimum preclarius facinus, neque a Grecis, neque a Barbaris gestum vnquā fuisse Simonides testatur, post multa etiam inclyta in republica eius gesta, quum cerneret emulos suos Athenis preualuisse, & se indigno exilio multarum, nihil amplius cum

Temistocles. Xerxes, Simonides.

ingrata

íngrata patria agendũ ſtatuit,Sed in regno potius eſſe agendũ. Proinde ad Xerxem,cui pauloante acerrimus hoſtis fuerat,ſe contulit. Maluitque an cipiti inimici fidei,ac barbaro regi ſe committere, quam durius quippiã in ſe ſtatuere,aut reconſiliatę patrię gratiam expectare.

Xerxes

¶Xerxes autem,qui Themiſtoclis virtutem,atque excellentiam plane nouerat,illum gratiſſimo hoſpicio accepit,& maximo in honore habuit, rogauitque vt obliuiſceretur ſe exulem eſſe,& reliqua ab eo ſumma expe ctaret. Egit gratias regi honorificis verbis Themiſtocles, &aliquid quo modeſte degere poſſet & familiam parce educare ab eo rogauit. Tum rex beneficentiæ,ac liberalitatis non inſcius tris illi vrbes opulentiſſimas do= no dedit. Myum imprimis vnam ex duodecim Ionię vrbibus,pecoris,ac pabuli feraciſſimã,quam in obſoniũ ſe ei dare dixit. Magneſiam vero in panẽ,abundat enim optimo,ac candidiſſimo frumento. Lampſacum aũt in vinum. Erat enim Lãpſacus inſignis ciuitas,& ſtudijs literarum dedi ta in qua diutius diuerſatus eſt Epicurus. adeo vt a plęriſque Lãpſacenus crederetur. Eiuſdem vrbis ſubiecti colles mari imminebant,& multum, ac ſuauiſſimum ferebant vinum,vixit quidem diutius Themiſtocles in eo regno gratus regi,& cõpluribus, illuſtribus viris & cum ex rebus hu= manis exceſſiſſet,magneſiæ ſummo cum honore ſepultus eſt.

Themiſto= cles exul. Xerxes themi ſtocli tres vr= bes dono dedit Myum. Magneſia. Lampſacus. Epicurus Themiſto= cles vbi ſepul tus.

¶Sed illuc redeat ſermo vnde defluxit, Licebit mihi ſine reprehẽſione de regno ſcribere,quamuis libros de ciuili ſocietate ediderim. Nec male dici,aut ęmuli formidandi ſunt,quos,qui metuunt,nihil literis commen= dabunt. Sed taciti ignotique omnino morientur,vt fecit Hippaſus Meta= pontinus,qui cũ eſſet Pythagoricorũ omniũ diſertiſſimus, doctiſſimuſ que,veritus adeo eſt obtrectatorum calumniam, vt nihil ſcriptũ relique rit,vt ait Demetrius. Eodemque pudore percitus Pirrho,& cõplures alij doctiſſimi viri miro ſilentio tacuerunt. Et vt detractorum ſuorum male dicta vitarent obliuionẽ ſui nominis ſecum traxerunt. Nec admirãdum quidem eſt,RECTA enim ingenia verecundia debilitat,peruerſa autẽ audacia confirmat. vt eſt in veteri ſententia,Nec ſperandum eſt. quempi am eruditorũ hominũ ab inuidis intactũ eſſe. Cernimus enim Homerũ qui conſenſu omniũ ſcriptorũ cunctis mortalibus fœlicitate ingenij prę ſtitit. In vita ſua Sagarim,poſt obitũ aũt Xenophontem,& zoilum Ma= cedonem ęmulos habuiſſe,Heſiodo quidem cũ Cecrope viuo certamen fuit,poſt mortem vero idem Xenophanes maledictis eũ proſecutus eſt. Simonidi cum Thimocreante etiam contentio fuit, Et Pyndaro cũ Am phimene. Sed quid poetas memoro,quorum aliquando ſcripta ſuſpecta eſſe poſſunt? Quid philoſophorum principes? qui aſcribũt quę neque ad ſingulos pertinẽt,neque moleſta cuipiã eſſe debẽt, nõne maledici illos ad viuũ vſque Lacerarũt, Thaleti Pherecides obtrectator extitit,vt Biã ti Sylurus Prienęus. Et Pittaco Antimenides,& Anaxagorę Soſibius, Credimus Pythagorę,aut ſocrati ęmulos defuiſſe. Quorũ alterũ Cydõ, & Onata. Alterum Antiochus Lemnius,& Antiphon maledictis inſe= ctatᵒ ẽ. Eubulides Ariſtoteli inſenſus fuit,vt Alexinus Elienſis zenoni.

Timidi parũ proficiunt Hippaſus Pirrhus. Inuidiã,erudi torũ nemo vi tauit.

¶Sed ne in

¶Sed ne in nominibus recenſendis ambitioſior eſſe videar, ſic ſtatuo neminem paulo clariorem in ſtudijs bonarum artium extitiſſe qui a plagis, vibicibuſque inuidię omnino expers euaſerit. Nos vero ęmulis, maliſque detrectatoribus relinquamus, vt ſuo liuore tabeſcant, ſe ſeque perpetuo mœrore vlciſcantur. Sequamur igitur curſum operis noſtri. Deo optimo maximo beneuolente, vt priſcis verbis in pręſenti ſententia vtar.

¶POETAS OMNIVM PRIMOS MORALEM PHILOSOPHIAM INDAGASSE, DE QVE EA VERSIBVS SCRIPSISSE.

¶TITVLVS SECVNDVS.

Poetica antiquiſſima diſciplinarum

VIVENDI RATIONEM QVAM moralem, ciuilem ve ſapientiam licet appellare, primi omniū mortalium priſci poetę indagauerūt. Fuit enim poetica antiquiſſima diſciplinarum omnium, quę literis cogitationes ſuas cōmendauerit, quęque docuerit, quęcunque ad veram virtutem, hominumque mores, atque affectiones attinent. Et res gerendas cum gratia, ac iucunditate commiſceret. Hoc & Strabo refert, & Gręci omnes ſcriptores teſtantur. Hęc quidem ſibi Muſicen (vt animos hominum alliceret) ſociam aſciuit, verſumque dimenſa ē, vt cantu, Cythara, Lyra, tibiarūque modulis, agreſtes illos, ac rudes hoīes ad virtutem communitatemque vitę, & officiorum inter ſe viciſſitudinem formaret.

Soli poetæ ſapientes

¶Proinde vetuſtiſſimi ſolos poetas ſapientes eſſe arbitrabātur. Eiſdemque liberos ſuos erudiendos tradebāt, vt qui illos viros bonos eſſe experirentur, atque omni probitate inſignes, Nam poeta bonus nequaquā eſſe poteſt, niſi prius vir bonus exiſtat. Et ſic poetę ſe morum magiſtros, & humanæ vitæ emendatores eſſe profitebātur. Suis nāque carminibus quū viros claros laudant, virtuti meritam gloriam exhibent, & ad imitandam viuendi rationem iuuenes excitāt, vt virtutem capeſſant & laboribus ſubeundis promptiores, alacrioreſque reddantur.

¶Hæc Poetica ratio quū primum proceſſit in medium, libenter ab optimis viris accepta eſt. & ab oībus cōprobata. Diutius quidem Poetarum carmina ꝑ ora hoīm voluebātur, & in ſacris deorum cōuiuijs, epulis, magniſque celebritatibus canebātur. Adeo vt nihil memorię hoīm, niſi poeticis numeris ſcriptum mādaretur, Sed qui deinde ſecuti ſunt, Cadmus videlicet, Pherecides, & hecatęus reliquis poeticæ ꝑtibus ſeruatis, verſū, numerumque ſoluerunt. Et ſic oratio pedeſtris inuenta eſt abſque numero, quaſi ab excelſiore loco, vel celeri curru in planiciem decurrat, vt cretenſis refert Strabo. His vtique principijs fluxerunt hi, quos primo ſapientes, mox mitigato nomine ſapientiæ ſtudioſos veteres appelarunt. Nam multis ſeculis ante eos Poetæ de deo, de rebus cœleſtibus, de natura rerum, de moribus, de ciuili ſapientia, de ratione, ac

Cadmus
Pherecides
Hecatæus
Oratio pedeſtris.
Strabo lib. i. geographiæ.

ſermone

sermone tractauerunt, non modo Homerus, quē Pythagoras, Plato, Aristotelotes, zeno, & alij philosophorum principes, quasi fidissimum rerum suarum testem sępe numero inducunt. Verum complures alij qui ante Homerum atque Hesiodum cecinerunt, vt Linus, Philammon, Thamyras, Amphion, Museus, Demodocus, Phemius itacensis, & complures alij. Quo in numero Sibylla etiam habenda est quæ virginitatis merito diuini consilij particeps, & dici, & esse meruit,

Homerus.
Amphion
Sibylla.

ℭDE RERVM CIVILIVM DIFFERENTIIS VNIVS VIRI PRINCIPATVM RELIQVOS OMNES ANTEIRE.

ℭTITVLVS TERTIVS,

SI QVIDEM POETAE MAIORem philosophiæ partem circa principum vitas, ac mores versari opinati sunt, & rerum ciuilium differentias ab ipsis principibus in tris partes discreuerunt, vt esset regnum principatus vnius, qui cōmodum quęrat eorum, qui ab eo reguntur. Et hāc speciem duabus reliquis prętulerunt. Secunda autem sit optimorum ciuium potestas qui ad virtutem omnia dirigunt, hanc Gręci αριστοκρατειαν vocant. Nam Politia generale nomen est, & vnam quanque ciuilem administrationem significat. Tertia vero esset popularis societas, quę ad iuris ęqualitatem tendit, multitudini studet, Libertatemque sibi pręficit. Horum statuum quisque dum recte geritur, suam habet laudem, quum autē pręuaricatur, & a seipso discedit, Tunc in manifestam labem incurrit, Nam si rex oblitus vtilitatis eorum, quibus pręest, proprium duntaxat quęrit commodum, sibi suisque studet. Iusticiam negligit, voluntati inseruit, Tunc a dignitate sua discedit, Fitque manifeste Tyrannus, qui rectum transgreditur, & ab omni virtute secernitur. Optimates vero cum in suo præscripto non perseuerant nec constanter virtutem comitantur, sed ea neglecta diuitijs, atque opibus inhiant, tunc quamprimum in paucorum potentiam concidunt, quę Ολιγαρχια dicitur, & paulum quippiam differt a Tyrannide. pauci enim sunt opulentiores illi, qui dominātur, & multitudinem formidant. Proinde vt sibi ipsis caueant, sœuitia, & omni immanitatis genere insultant. Atqui potentia illa, quę multorum damno, ac periculo exercetur, diuturna esse non potest. Popularis autem status cum ab ęqualitate illa discedit, quam mitissimo verbo Gręci ισονομιαν appellāt, quumque aut nimis vni viro defert, aut multitudini nimis indulget, in alterutrum vt incidat opus est, aut in Tyrannidem, quum vir ille populari aura suffultus nimis extollitur, aut ī plębeiū dominatū, quū plębs nimiū sibi arrogat, quo nihil deteri⁹ esse pōt. Plębs enī sicut humiliter seruit,

Tresrerum ciuilium status.
Regnum
Aristocratia.
Politia
Democratia.
Tyrannus
Optimates
Oligarchia
Popularis status
Isonomia
Plebeius dominatus.

liter ſeruit,quum durioribus habenis comprimitur,ſic vbi frenum reſpu=
it,inſultat admodum,ſeſſorem deturbat,& iniuſte,crudeliter, ſœuiſſime
que dominatur. Hanc præuaricationem plæbeium dominatum appella
mus,quando ad inopum tantummodo vtilitatem ſtatus deducitur,magi=
ſtratus omnes ex plæbe creantur, reiectis hominibus, virtute præſtanti=
bus,nobilioribus,opulentioribuſque.

Popularis ſtatus a plębeio differt vt genus a ſpecie.

¶Hoc loco monendi ſunt nonnulli, qui falſo opinantur popularem ſta=
tum & plębeium vnum,& eundē eſſe,quum ſint diuerſi,& popularis ſta
tus vna ex tribus ſpeciebus ſit adminiſtrādarum ciuitatum,quas philoſo
phi omnes probant,vt in ſuperioribus,dictum eſt. Plębeia autem guber
natio trāſgreſſio,exceſſuſque ſit,& ſuperioris pręuaricatio, Qui vero ali
ter ſentiunt,falluntur in nominis interpretatione,dicitur enim gręce δη=
μοκρατια & δημοσ populum,non plębem ſignificat,Vnde hæc duo verba
manifeſte diſcernuntur,vt Caius iureconſultus clare indicat, in titulo de
verborum ſignificatione. Et manifeſtius patet in libris inſtitutionū, vbi

Plæbs. Populus.

de iure naturali,gētium,& ciuili tractatur. His verbis. Plębs autem a po
pulo differt,quo ſpecies a genere. Nam appellatione populi vniuerſi Ci
ues ſignificantur,connumeratis etiam patricijs,& Senatoribus. Plębis au
tem appellatione,ſine Patricijs,& Senatoribus cæteri ciues ſignificantur
Patet etiam hoc. Nam cum romana plębs quōdam a patribus ſeceſſit. Iu
ra quædam condidit,quę poſt conciliationem a populo accepta ſuadente

Hortenſius. Plæbeſcita. Tribuni plębis. Lacedęmonij. Ephori. Theſeus.

Hortenſio priſco pro legibus habita ſunt. Et plębis nomen ſeruauerunt,
dictaque ſunt plębiſcita. Quinetiā Tribuni illi,quos ſibi in mōte ſacro
plębs creauit, Tribuni plębis nūcupati ſunt,quorū auctoritas ampliſſima
fuit,vt plębē a ſenatoribus tueri poſſent. Similis magiſtratus fuerat apud
Lacedæmonios eorum,quos Ephoros appellabant,ſingulas quaſque ha=
rum ciuilium ſpecierū experti ſunt Athenienſes, tā rectas,quam etiam
deprauatas. Nam prius regali tenębantur imperio,quorum primus The
ſeus vrbem mœnibus ſepſit,& vagos per agros ciues in vnum compulit.
Et quāuis neminem iniuria laceſſiuerit,tamē inuidia offenſionem ciui=
um effugere nequiuit, adeo vt ignominioſe admodū eiectus fuerit ea vr
be,quam mœnibus,opibus,legibus,dignitate,gloria,imperioque extule=

Cecrops.

rat, Rex deinde Cecrops licet genere Aegyptius fuit,magna tamē clemē
tia,& virtute regnauit, Apud quem iudiciū Neptuni & mineruæ de vr=
bis nomine agitatum eſt, cum primū in arce oliua orta eſt. Quocirca pla=
cuit ex deę nomine vrbem vocari,quę gręce αθηνη dicitur, Lōge poſt ſum

Codrus.

ma cum æquitate regnauit Codrus,qui iuxta diuinum oraculum pro pa=
tria ſe morti vouit in bello Peloponneſiaco.qua ex re illuſtrem illam vi=

Heraclidę quot annos regnauerunt.

ctoriam Athenienſes cōſecuti ſunt. hic vltimus fuit heraclidarum regū,
qui trecentis octoginta tribus annis continuata ſerie regnauerunt. his exa=
ctis rem publicam inſtituerunt,in qua diutius ſummam inter ſe æquita=
tem ſeruauerunt. Mox,vt res mortalium fluxæ ſunt,inualeſcente plæbe,

Piſiſtratus.

Piſiſtratus vir popularis,ac factioſus,quum in principes reipu. oblatraret
fauente multitudine Tyrannidem inuaſit,exagitato ſolone Legumlato=
re integer.

re integerrimo, ac sanctissimo. Huius tamen facti inuidiam timens conabatur eundem blandis literis reuocare, Eiusmodi exemplo. Pisistratus Soloni salutem. Non solus ipse Græcorum omnium Tyrannidem inuasi, nec mediussidius rem alienam vsurpaui. Genus enim a Cecrope duco, Proinde iure optimo mihi vendico, quod Athenienses olim iureiurando affirmarunt Codro, & illius generi se perpetuo prębituros, & post modum posteritati eius immemores tanti beneficij, neglectoque iureiurando id abstulerunt. Leges quas statuisti seruari iubeo, & longe melius seruantur. quam si multitudinis imperio res ageretur, Tyrannus ego nomine, ac dignitate solum a plebe differo, Vale. Solon Pisistrato salutem. Illic degere cupio, vbi communi, atque æquali iure omnes inter se viuant, Tyrannidem non amo, sed te Tyrannorum omnium mitissimum esse fateor, Gaude.

Pisistrati litera ad solonem

Solonis epl'a ad pisistratū.

¶ Multa quidem incommoda Athenienses a Pisistrato tulerunt, longe tamen plura ab illius filijs, quibus tandem sublatis ad popularem statum quamprimum redierunt, principio quidem rerum clariores viri principatum in re publica tenuerunt, & quamplurima bella terra, marique fœliciter, fausteque gesserunt. Atticumque imperium non modo finibus, verū auctoritate, ac gloria latius propagauerunt. Sed ambitione, atque inuidia crescente indies, plębs per seditionem præualuit. Quę dum rationem impensę in bello pecunię reposcit. Alios ab exercitu victores reuocat, nouos imperatores pręficit, hos damnat, illos proscribit, alios interimit. Et sic a Lacedęmonijs, quorum victores fuerāt, vincuntur Athenienses, Lysandro duce, & ad paucorū potentiā rediguntur. Eis nāque Lacon ille callidissimus triginta ciues præfecit, qui in sœuissimos Tyrānos euaserūt. Quibus deinde Trasibuli virtute exactis, rursus ad popularem statū redierunt. Macedonū nanque reges, qui illos subegerunt solitā eis viuendi formā permiserunt. Et cassander, qui in alios violentior fuit, in Atheniēses benignam exercuit potestatem. Eis nanque præfecit Demetriū Phalereum eorum cōciuem, qui non modo popularem statum illesum seruauit, verum in melius quoque redegit, editis etiam pręclaris commentarijs de Atheniensium republica, Romani quoque eos libertate donauerunt, permiseruntque vt solitis legibus vterentur

Lacedęmonij victores ab atheniensibus vincuntur
Lysander
Trasibulus
Cassander
Demetrius phalereus

¶ Quorsum hæc tam lōga Atheniensium commemoratio? vt intelligamus Athenienses omnes ciuiles status pertulisse, tam rectos, quam etiā deprauatos, a quibus quidem vtriusque fortunę exēpla facile accipere possumus. Harū triū specierū ciuiliū administrationū similitudines & quasi formas in domibus nostris familiaribus inueniri Plato, & Aristoteles testęs sunt. Nā patris indulgētia in liberos. Instar habet regię pietatis in populos quos gubernat. Vt enī pater ꝓ filijs anxius ē nihilq; vt eis ad bn̄ beateq; viuēdū desit semꝑ prospicit, vnus ꝓ omibus excubat, rōne cū illis agit, mauult eos emēdare, q̄ punire, sic rex etiā suis ciuibus indulget. Huius opinionis auctor homerus iouē, quē deorū, hoimq; regē inducit patrem appellat, ex quo clare demonstrat regnū fere paternū esse imperium

Simile

Regnū paternum imperiū

rium, viri autem, & vxoris in re familiari societas similitudinem cum ea specie tenet, in qua optimates gubernant, qui pari officio, parique pietate liberis prospiciũt. Et in his, quę foris sunt, pro dignitate vir præest. in his autem quę domi, vxor. sic quoque inter optimates, robustiores militię, in firmiores vero, rei domestice student. Fratrum autem societas in populari gubernatione cernitur, pares enim inter se sunt, nisi quantum ætate, ac virtute differunt, Sic etiam similis fit transgressio. Nam quum pater filios negligit, sibi ipsi studet, sibique ipsi viuit. Tum in liberos, familiamque suam tyrannus est. Sicuti rex cum a virtute discedit, & luxurię, auaritiæque se permittit. Similiter vir, & vxor, si minus inter se congruunt, familiamque perosi liberos destituunt, aut sœuissime dominantur, similes fiunt paucorum potentię, quę paruo admodũ a tyrannide secernitur. Fratres vero qui negligentius rem familiarem agunt, vel discordes inter se, rei domesticę imperium minoribus, aut seruis permittũt, similes sunt popularibus illis, qui habenas omnes plębi tradũt, eidemque se, & alios subiiciunt.

Viri & vxoris officia Simile.

Pater quando tyrannus in filios,

¶ Videndum igitur erit, vt quęque harum specierum suam dignitatem seruet, nec a se ipsa discedat, si laudem assequi cupit, & diuturna esse studet. Nam si secus egerit, quamprimum vt corruat opus est. Veramque sententiam Xenophontis esse experietur, qui ait omnes ciuiles societates vitio eorum ruere, qui illis pręsunt. Nam si recte gubernarẽtur perpetuę omnino, vel immortales etiam essent, Ipse autem Cicero a Platone, philosophiaque se didicisse ait, Naturales esse ortus, atque obitus rerum publicarum, vt hæc tum a principibus, vel tyrannis, tum a populis tenerentur vel regibus. Sed denique vt animalia reliqua suo tempore occiderẽt. Sed de his satis dictum sit ne vltra Crepidam (vt dicitur) sermo noster decurrat. Cum sit propositi mei de optimo rege, ac de regni ratione tractare, & reliquos ciuiles status omittere. Et præcipue quum de ciuili societate nouem voluminibus præscripserim.

Xenophontis sententia.

¶ DE HIS QVI PRIMI DE REGNO SCRIPSERVNT, DIFFERENTIA LIBRORVM SOCRATIS, ET DIONIS.

TITVLVS QVARTVS.

MVLTI GRAECORVM DE VNIVS viri principatu, siue de regno scripserunt, & non modo hi, quorum supra mentionem feci, verum alij complures. Nam euphantus Olympius regem Antigonum erudiuit, Et regni pręcepta literis commendauit. Sic etiā strato lampsacenus libros tres de regno, ad Ptolomęum Philadelphum Aegypti regem scriptos reliquit. Horum volumina nostro tempore nusquam apparent, cum plęrisque enim alijs nuper periere. Maximum quidem librorum naufragium, & omnium rerum regio illa pertulit, Irruentes enim barbari eam igne, ferroque adeo vastarunt, vt nullum Gręcię vestigium etiam in ipsa gręcia reliquerint,

Qui de regno scripserunt,

¶ Supernatarunt tamen duo, & in Italiam emerserunt, iamque ab omnibus legūtur Isocrates scilicet. & Dio prusensis, varioque inter se argumē to differunt. Fuit enim Isocrates vir & dicēdi, & viuendi disciplina peritissimus. Cuius ex ludo (vt ait oratorum maximus) tanquam ex ęquo troiano innumeri principes exiere. Hunc Socrates, & Plato, atque ex nostris Cicero, & Quītilianus miris laudibus extulerūt. Hic libros duos ad Nicoclem Cypri regem reliquit, in quorum altero pręcepta regi tradit, in altero autem his, qui ab eo reguntur. Hi quidem perbreues sunt nec sine cōsilio, quod Nicocles paucis delectaretur, vt Neoptolemus ille apud Ennium, cui philosophari placebat, sed paucis, lōgiora scripsit, vt arbitror & ab aliquo delicatiore in commentarium redacta sunt, qui si vberiores essent, potuissent fortasse me ab hoc scribendi studio liberare, res enim tāta paucis absolui non potuit,

Isocrates. Dio Cicero lib. 2. de oratore Quintilianus ca. 1. lib. 10.

¶ Dio autem præcepta regni breuiter etiam complexus est. Et vario ab Isocrate argumento nititur. Nihil enim ipse pręcipit, Sed Homerū ostēdere conatur, sicut omnium reliquarum disciplinarum, sic huius quoque ciuilis sapientię principem, & quasi architectum extitisse, vt qui in libris suis cuncta præcepta, quæ ad regē spectāt, cōplectatur, singulisque principibus seorsū proprias quasque virtutes, propriūque decorū īpartiatur,

Homerus.

¶ Vlyssi omnes ingenij vires tribuit, consilium, eloquentiam, dolos, artes, prudentiā, rerū peritiā, vt qui cōplures vrbes viderit, varios diuersarum gentiū mores didicerit, diuersa studia calluerit, manus quoque agriculturę admouerit. Sulcū aratro rectissimū duxerit, herbas icurua falce celeriter strauerit, achilli vero animi fortitudinē, & corporis robur, omni ex parte tradidit, Et quęcūque alia, quę ad optimū quēq; bellatorē ꝑtinēt Cui pręcipitē, atq; implacabilē irā veluti fortitudinis cotē adhibet. Et ardentissimū glorię studiū, quasi calcar, quo sępenūero (quū a pugna cessaret) fidibus, & cātu incēdebatur, quū fortissimorū virorū laudes caneret, Adeoq; ani ardore efferebat̃, vt cęteros quosq; a cōgressu hectoris arceret ne a viri fortissimi cęde ab aliquo fraudaret̃, a quo ꝓuēt᷑, deinde posterior gloria eē videret̃. Diomedi quidē modestiā quandā adhibet, qua timentē irā cōprimeret, nemini malediceret, neq; dicto, facto ve ꝓteruo noscere

Vlysses.

Ira cos fortitudinis.

Diomedes

ret. Ex qua etiam virtute cibi esset abstinentissimus, Et vino nunquā nisi in magnis laboribus vteretur. Sic singulis alijs principibus ꝓprias quasque virtutes tribuit Homerus, adeo vt cōsummato operi nihil desit, qđ ad animi corporisve virtutem spectet. Hoc igitur argumento Dio opus suum perfecit, omnia Homero tradens, præter pauca, quæ magno Alexandro tribuit, Quem maximnm omniū regum fuisse iure optimo arbitratur.

Alexander.

¶DE STVDIIS ANTIQVORVM REGVM ERGA DOCTOS VIROS.

¶TITVLVS QVINTVS.

Paucioresquā olim ad hūaniora incūbūt studia.

Docti iacent despecti.

Romani.

LONGE FACILIVS PRISCIS ILLis seculis pręcepta quęque virtutis tradebātur, quā nostris, in quibus pauci sunt, qui humanitatis studia. & bonarum disciplinarum artes beneuolentia aliqua complectantur. Quotus enim quisque est qui doctos viros non negligat, ne dicam contemnat, aut odio habeat? Cuius domus non potius scurræ mimo, aut adulatori, quam poetæ, oratori, aut philosopho patet? Veteres vero contrarium faciebant. Atqui vt Omittam etiā Romanos, qui doctissimorum quorunque virorum consensu mortales omnes virtute, gloria, atque animi pręstantia excelluerunt. Nonne singuli principes, ac reges eruditissimis viris delectati sunt? & cum illis etiam summa beneuolentia, ac amicitia coniunctissimi victitarunt? Eosdem enim adhibebant in consilijs maximarum rerum, illis auscultabant, illos obseruabant, verebanturque. Crœsus lydorum rex opulentissimus quum studio ciuilis sapientię flagraret, & cerneret barbaras illas nationes, quibus imperabat, viris clarissimis vtique carere, Excitatus Anacharsis fama, ad eū Athenas vnum ex familiaribus suis misit, qui illum ad se accersiret, aurūque ei dono afferret, ad quem ille eiusmodi epistolam scripsit. Anacharsis crœso bene agere Veni ī Gręciā Lydorum rex, vt mores, instituta, disciplinasque perdiscerem. AVRO nō egeo, satis mihi fuerit si doctior, meliorque ad scytas rediero. SED quia beneuolentiam tuā mirifice amplector, ad te quamprimum ire pergam, Vale.

Crœsus

Anacharsis epl'a ad cresū,

Aurum neglexit anacharsis.

¶Dionysius quoque Siracusanus quamuis ad sœuitiam natus videretur tamen disciplina Aristippi Cyrenaici summopere delectatus est, Et pręcipue cū vir ille facetus esset, & loco, ac tēpori conuenire optime calleret, iocisque, ac salibus abūdare, quodquidēvel ex hoc cerni licet. TRES forma liberali, & ętate integra ancillas Dionysius ei adduci iussit, vt ex illis vnā quācūq; vellet acciperet, tūc Aristippus tres simul abduxit asserens

Dionysius.

Aristippus.

PARIDI

PARIDI ne vtiquã tutum fuisse, quod vnam deam duabus prętulerit, Quoquidem lepore, ac ioco voti compos factus est, & integrum munus accepit, Fuit hoc etiã Dionysio gratũ, ac periucundũ. Nã ab eo pecuniã aliquãdo rogabat Aristippus, Tum facete Dionysius, docuisti (inquit) sapientẽ pecunia nõ egere. At ille, da inquit, postea de his disseram⁹, quũ vero dedisset, vides ne (ait) me pecunia nõ egere? Et quum Tyrãnus his rebus delectaret̃, eũdẽ summis honorib⁹, ac munerib⁹ quotidie afficiebat

Paris.

Dionysij respõsum facetum

¶ Stilponem quoque megarensem nõne etiã summa beneuolentia complexus est ptolemæus socer, Aegyptiorum rex Sic Menedemũ Eretriensem Antigonus, idem rex mirifice obseruauit Bionem Borysthenitem. Et quum accepisset illum grauiter egrotare, & summa etiam inopia laborare, duos ex familiaribus suis ad eum visendum, ac curandum misit, iussitque, vt oportuna ei omnia suppeterent. Lycon Troadensis Attalo regi gratissimus extitit, & ab illo regijs opulentijs honestatus est. Demetrius Bizantius Antiocho, & Ptolemæo perfamiliaris admodum fuit, & illorum gesta summo studio literis commendauit. Metrodorus sceptius vir dicendo periucũdus, & varijs disciplinis ornatus, Mithridati maxio regi tanta beneuolentia cõiunctus fuit, vt vulgo regis pater appellaretur. Platonis etiã memoriã adeo veneratus ẽ hic rex, vt illius statuã in academia erexerit, eiusmodi titulo inscriptã. Mithridates Rhodobati filius musis Platõis ymaginẽ dicauit Salamonis opus. Quot doctissimos viros dilexit Alexãder? omitto Aristotelem, cui ab ineunte ętate a patre Philippo in disciplinã traditus extitit, ad quem etiã eiusmodi epistolã dedit.

Stilpo.

Menedemus.

Antigonus

Bion boristhenites

Lycon

Demetrius bizantius

Metrodorus.

Mithridates

Plato

Philippus Aristoteli salutẽ, Scito filium mihi genitum esse, quod equidem dijs habeo gratiam, non proinde quia natus est, Sed quod eum nasci contigit diebus vitæ tuę. Spero enim fore, vt edoctus abs te dign⁹ existat & nobis, & rerum istarũ susceptione. Vale. Ipse quoque Alexãder in primis dilexit Onasicratem, quem in militia secũ habuit. Et res a se gestas ab eo literis mandari voluit. Anaxarchum vero maiorem in modum obseruauit. Et cum Clytũ per temulentiã peremisset, Factique eum vehementer adeo peniteret, vt exclusis e cubiculo arbitris, amicisque omnib⁹, iam de consciscenda sibi morte ageret, solum hunc philosophum veritus est, qui in penetralia prorumpens, nullo familiariũ id audente exclamauit Hiccine ẽ Alexãder ille, quem vniuersus orbis admiratur, ac metuit. At ipse nunc seruilem in modum miserabiliter eiulans hominum ignominiam, legesque formidat. An ignoras iouem ita regibus statuisse, vt quicquid agerent ęquum, iustumque esset? Deo optimo beneuolente temerarij militis petulantiã, & temulentã verborum licentiam vltus es, Sciant omnes te regem esse, neutiquam maledictis, ac probris incessendum. Pugnent in hostes milites tui ferro nõ autem in te linguę procacitate.

Philippi ep̃la ad alexandrũ.

Onasicrates.

Alexandrum grauiter penituit cædis clyti.

¶ His & similib⁹ rõnib⁹, ac verbis vsus Anaxarch⁹ regis aĩm mœrore affectũ leniuit mẽtisq; cõpotẽ reddidit, & a p̃cipiti cõsilio reuocauit. Quãti quoque Diogenem Cynicum fecerit, vel ex hoc intelligere possum⁹. Serio enim dicebat, Diogenes esse vellẽ, nisi Alexãder essẽ, quasi se vnũ

Diogenes

Diogenes eẽ vellẽ nisi alexander essem.

omnibus mortalibus pręferret, Diogenem autem ſecundum faceret. Tā to etiā ſtudio Homeri iliadem amauit, vt eam rei militaris viaticū appel laret. Et eandem dormiens ſub puluino quū pugione teneret. PARES enim gratias Ariſtoteli magiſtro, & Philippo patri ſe debere dicebat, vt qui ab hoc viuendi cauſam, ab illo autem beneviuendi rationem accepiſ ſet. Quaquidem ſententia facile intelligere poſſumus quāti Alexander fecerit ſapientię ſtudium, morumque documenta, & cōtemplationē etiā diuinarum, humanarumque rerum. Pro quaquidē nō minus ambitioſus fuit, quā pro imperio totius orbis terrarum. Nā quum accepiſſet Ariſto telem vulgaſſe occultiora quędā illum per epiſtolā his verbis obiurgauit Alexāder ariſtoteli ſalutē. Quod ſpeculatiuas edidiſti diſciplinas id ne quaquā mihi acceptum eſt, nec me hercule recte egiſti. Eā enim rem, qua cęteris pręſtabā, iā omnibus dediſti eſſe cōmunem, maluerā equidē ſin= gulari diſciplina, quā ingenti potentia cęteros anteire, Admiratus eſt etiā Xenocratis ingeniū. Cui quinquaginta talenta dono miſit, certior factus. Illū prę anguſtia rei familiaris vix operā ſtudijs ſapiētię indulgere poſſe.

Homerus — *Alexādri epiſtola ad ariſto= telem* — *Xenocrates*

¶ Archelaus macedonum rex Euripidem tragicum tanta beneuolentia cōplexus eſt, vt eidem cōſilia omnia crederet, Et ſępe numero eum ad ce nam vocaret, quam quidem in multā noctem delectatus poetę ſuaui ſer mone protrahebat, qua ex re accidit, vt cum illius ęmuli, atque obtrectato res liuore, & inuidia exarſiſſent, redeuntem aliquādo illum nocte intem= peſta a regis cōuiuio, inſidijs ęxceperint, ferociſſimiſque canibus eum la cerandum prębuerunt. Cuius interitum adeo moleſte tulit Archelaus, vt ſuprema illius nō modo magno funeris ſumptu proſecutus fuerit, verum crinem tonſus regiam faciem deformauerit, animique merorem corporis ſquallore cunctis indicauerit. Nec ante priſtinum habitum recipere volu it, quam interempti poetę manes inimicorum ſanguine parentauerit.

Archelaus

¶ Doctos etiā viros complures honore, ac muneribus affecit Artuades Armeniorum rex celeberrimus, Et vſque adeo illorum opera Græcis li teris eruditus euaſit, vt tragœdias ſcripſerit, orationes plurimas ediderit, Et hiſtorias etiā magna cum laude cōpoſuerit. Quinetiā oratores, poetas philoſophoſque cōplures ex Elladia magno impendio aduocauit, vt eos ſecum comites haberet. Cunque illis ſpretis barbaris familiariſſime vi= ctitaret. Imperatores Romanos conſulto pretereo, qui doctiſſimi pene oēs extitere. Et eruditos quoſque gloria, dignitate, ac mūerib⁹ affecerūt.

Artuades

¶ Priorem Aphricanum neutiquā ſilentio pretereundū eſſe duco. Qui quinti Ennij poetę ſtatuā ſepulchro ſuo collocari iuſſit, vt poſteri perpe= tuo cernerent, quanti fecerit Tertię terrarum orbis partis victor Poetam illum, qui primus apud latinos heroicum carmen ſcripſit, Et geſta Roma ni populi celebrauit. Malo tamen hoc loco regum exemplis vti, quādo de regno pręcipue ſcripturus ſim, quamuis ſinguli Romani principes pro regibus habendi ſint, vt qui etiam regibus ipſis imperauerint.

Aphricanus minor

¶ Sed hoc demū cōcludendū cēſeo optimos regū, ac pricipū comites eē doctos, ac ſapiētes viros, qui & cōſilio, & auctoritate adiuuāt, & regiā di= gnitatem

gnitatẽ illuſtrãt Teſtis ſit mihi Cyneas Theſſalus vir dicendo grauis,ac ſuauis, vt Demoſthenis auditorem plane cognoſcas,Hunc Pirrhus Epirotarum rex magno in honorę habuit, Et eo oratore ad cõplures ciuitates vſus eſt, qui eas adeo in Pirrhi voluntatem pellexit,vt veram Euripidis ſententiam eſſe oſtenderet.qui ait. Omnia conficit oratio,quę etiã hoſtile ferrum afficere nequiret.Atqui Pyrrhus ipſe dicere ſolebat plures a Cynea oratione vrbes quam a ſe armis expugnatas eſſe.

Cyneas. Pirrhus. Euripides. Omnia conficit oratio. Dictũ Pyrrhi de Cynea

¶DE DILIGENTIA REGIS IN DELIGENDIS ORATORIBVS. ¶TITVLVS SEXTVS.

MAGNAM PRINCIPES DILIGENTIam in legatis,oratoribuſque deligendis adhibere debent, Et cogitare imprimis illos maieſtatem, ac dignitatem eorum,a quibus mittuntur præ ſe ferre, & mentem, atque animum eorumdem exprimere eos debere. Vetus enim ac ſcita ſentẽtia illa habetur,qua quidẽ dicitur,quales oratores videris,tales eos a quibus miſſi fuerant expecta.Romani veteres Legatos de pace agenda Caduceatores appellabant. Erat enim Caduceus Mercurij virga,per quam oſtendebatur deus ille medius,ſequeſterque belli,paciſve inter colluctãtes eſſe.

Legati. Caduceatores Caduceus. Mercurius.

¶Ad hanc ſimilitudinem oratores de pace virgam in manu geſtabant, per quam ſancti,intacti, inuiolabiles etiam ab hoſtibus ipſis habebantur Legatum autem de bello Fecialem dicebant,Qui bellum peractis ſacris, ,iubente populo,ex ſacerdotali iure indicebat. Hunc autem indifferenter legati,ſiue oratores dicuntur,miſſi de quacunque re agenda.Et certe magnum ſubeunt onus legati,virique excellentes eſſe debent,& ętate,ac virtute probati.Quodquidem optime intellexiſſe videntur Athenieẽſes, & præcipue quum tres illos clariſſimos philoſophos Romam miſerũt impetratum,vt multa eis remitteretur, quinquaginta Talentorum, quibus damnati fuerant,propter vaſtationem Orope, hi fuerunt Carneades Academicus,Diogenes,Stoicus,& Critolaus Peripateticus. Qui ſinguli ſeorſum in ſenatu locuti ſunt varia dicendi figura quę ετερωσις Græce dicitur.Nam Carneades violenta, Diogenes ſcita Critolaus modeſta oratione vſus eſt, Exemplo Homeri,qui Vlyſſem vberi, Menelaum gracili, Neſtorem vero moderata oratione dicentes inducit,illis oratoribus in ſenatu magna laude ſine interprete reſpõſum attulit Cecilius Senator,Fuitque omnibus admirationi, quod cuiuſque eorum dicendi formam expreſſerit, nõ modo doctrina,& eloquẽtia,ſed vultu,ac corporis geſtu.Magno ſepenumero acumine ingenij,magnaque calliditate,ac verſutia oratoribus opus eſt.Vt Quinto Mutio Sceuolæ contigit, cui Legato a Senatu ad Carthaginienſes miſſo duę Teſſeræ Punico ingenio oblatę ſunt,

Oratores. Fecialis. Athenienſes, Carneades Diogenes & Critolaus Athenienſiũ legati. Vlyſſes. Menelaus. Neſtor. Cecilius. Sceuola. Teſſerę duæ ſceuolæ a Carthaginienſib' oblatæ.

 in quarum.

in quarum vna pacis signum inscriptum erat, in altera autem belli, eiusque arbitrio permissum est, vtram vellet referret. Ille autē vtranque sustulit, & ait Carthaginiēses petere debere vtram mallent accipere. Et sic astuto consilio calumniam euasit, declarauitque Romanos potentiores, dignioresque Carthaginiensibus esse Cneus quoque pompilius ad Anthiochum Syrie regem orator a senatu, populoque Romano missus, vt bello quo Ptolemeū lacessebat abstineret (infestabat enim Alexādriam regis Ptolemei regnum) Qui cum ad eum venisset, & dextram, tabellasque porrexisset, inuicem ei suam porrigere noluit. Sed acceptas literas vt legit Antiochus, dixit se cum amicis collocuturum, Indignatus pompilius virga quam manu gerebat, circulum fecit, quo inclusum regem, non prius inde exire permisit, quam senatui responsum daret, pacem ne an bellum cum Romanis vellet, Hæc quidem asperitas adeo regis animū fregit, vt se obsecuturum senatui responderet, magnā laudem assecutus est Xenocrates Calcedonius, qui ab Atheniēsibus legatus missus est ad Antipatrum, captiuos omnes, quos in bello Lamiaco ceperat dono impetrauit, quos ne precio redemptos, vt redderet, exorari potuerat.

Cneus Pompilius. Valeri. Max. lib. vj. de grauiter dictis & factis. Xenocrates. Antipater.

¶ Oratores sancti de iure gentium habebantur. Proinde intacti, inuiolatique ab omnibus esse debēt. Lartes Tolomnius Veientum rex, quatuor populi Romani legatos fidenis interemit, quorum statuas ad suam vsque ætatem pro rostris extitisse, Cicero in Anthonium refert. Hi fuere quatuor videlicet Tullius Cliuius, Luscius Roscius, Spurius Antio, & Caius Fulcinius. Qui vitam pro patria amiserunt, quā deinde populus Romanus famæ diuturnitate, eis instaurauit, vt perpetuū virtutis exemplū posteris præberent. Quinetiam illorum mortem neutiquā inultam esse permiserunt, Fidenates enim, qui manus legatorum cæde polluerant, Condignas dederunt penas, victi primo, Cæsique magna ex parte ab exercitu Romano fuerunt, deinde omnes, qui obsidioni subtracti sunt, sub corona venierunt. Vrbs quoque ipsa prædæ, direptioni, ignique exposita est.

Oratores sācti. Lartis Tolōnij sœuitia in Romanorū legatos. Cicero Philippica nona in principio. Fidenates sœuitię in legatos Romanorum,

¶ Corinthus vero Achaiæ vrbs opulentissima, & Asiaticis, Italisque mercatoribus opportuna, ex Senatus consulto a L. Mummio euersa est, Nullam aliā ob causam, nisi quod in ea Romani oratores ab Achæis violati fuerant. Eius vobis iniurias miseratus Polibius, multa indigna, atque impia se vidisse testatur. Signa cōmplura illinc detulit Mūmius, quæ lucullo dono dedit. Eadem ille cum fortunæ ædem statuisset, illic consecrauit, Ex quibus maiorem laudem Mummius, quam Lucullus tulit.

Corinthus. L. Mūmius.

¶ Quinetiam L, Minutius, & L. Manlius, quod Carthaginiensium legatos pulsauisse dicerentur, volente populo Romano, iussu Marci Claudij Prætoris vrbani per Feciales traditi sunt Legatis, & Carthaginem ad supplicium missi.

L. Minutius. L. Manlius.

¶ Bellum etiam Illiricis, quia Legatos romanorum, qui ad se missi fuerant, occiderant, Indictum fuit, quo subacti, cum magna suorum cedæ, in deditionem populi Romani venerunt,

¶ Fuerunt,

¶ Fuerunt autem oratores, qui ab eis cæsi sunt, Publius Iunius, & Titus Corūcanius, quos tensa regina, quæ eis tunc imperabat, interimi iussit, cū illorum verba minus patienter ferre posset, illis quoque legatis (quoniam pro republica ceciderunt) Statuę a populo Romano in foro positæ sunt, vt ereptæ vitæ breuitas diuturnitate famę, ac gloriæ compensaretur. P, Iunius. T. Coruncanius. Tēsa regina.

¶ ABSTINENTES, vt sint oratores omnino opus est, ne munerib⁹ corrupti in alienam sententiam abducantur, quod crimen præuaricationi simile admodum habetur, & oratores ipsos suspectos reddit eis, a quibus missi sunt, Romanorum legati, qui in Aegyptum ad Ptolemæum venerunt regia omnia munera spreuerunt. Hoc cum animaduerteret rex eosdem ad cęnam inuitatos aureis coronis inter epulas coronari iussit. Tulerunt illi coronas honoris gratia ęquo animo, verum postridie eius diei easdem regijs imaginibus, quas in iouis templo suspexerant imposuerūt, ne quid regij muneris anteuertere velle viderentur. Legati Romani.

¶ Continentiæ etiā virtute vt fulgeant oratores, expedit, ne id in eos agatur, quod in Persarum legatos egit Alexander Amyntæ macedonum regis filius, qui cum cerneret illos a patre inuitatos ad cænam, insolentius se gerere in regias coniuges, ac filias, e conuiuio illas euocauit, pollicitus venustiores, cultioresque se cōfestim easdem esse reducturum. Atqui e vestigio mutato habitu, iuuenes supponit, ferro clanculum accinctos, & vt legatorum petulantiam coercerent iubet, legati opinantes illas concinniores conuiuio redditas esse, licentius multo insanire pergunt, iuuenes vero turpitudinem non ferētes districtis gladiis legatos trucidāt. Megabizus Persarum præfectus rem indigne admodum ferens, Bubarim cum exercitu, vt iniuriam vlcisceretur, mittit. Illi re diligenter cognita, dixit oratores iure cæsos fuisse. Et non modo ab omni iniuria in Macedonas abstinuit, verum amicitiam cum Amynta rege contraxit, & eam affinitate firmauit, quippe qui illius filiam vxorem duxerit, & per illam quidem necessitudinem Amyntam regem, & eius filium Alexandrum Persarum regi perpetuo commendauit. Sed hæc de oratoribus, legatisve dixisse satis sit. In eos nāque minus caute incidimus. Et exemplorum suauitas nos fortasse nimium diu retinuit. Nūc autem sermo noster ad diuerticulum vnde digressi sumus redeat. Cōtinētię studeant legati. Persarum legati. Megabizus. Bubaris. Amyntas.

¶ RATIO BENE VIVENDI QVAE AD FOELICITATEM DVCIT, VTER APTIOR AD BENE, BEAQVE VIVENDVM, REX AN PRIVATVS CIVIS.

¶ TITVLVS SEPTIMVS.

NATVRA HOMINES NEC BONOS nec malos gignit, aptos tamen ad bonũ, procliues autem ad malum reddit. Hoc ratio suadet ingenium ostendit, experiẽtia edocet. Et Aristoteles ex veteris Academiæ documentis testatur. INSERIT quidem in nobis natura ipsa igniculos quosdã cęlestes, & semina quędam virtutum, quę si adoleuerint, quãprimũ in optimam frugẽ euadunt, vt ait Plato. Ex illis enim nascit̃ bene agendi, recteque viuẽdi ratio, q̃ omnes turbidos affectus cõprimit, potẽtias disponit, habitus autẽ cõfirmat. Hæc semita nos ad fœlicitatem ducit, quæ ꝑ sese expetenda est, omnia nobis suppetit, nullíusque rei indiget. Ad quã actiones, cogitationesque nostras omnes dirigere debemus ANIMI quidẽ cõtinuata actio, secundũ virtutem summum hominis bonũ esse videt̃. Hęc est enim vera fœlicitas, hoc etiã illud est quod diuinũ bonũ a cõpluribus philosophis nũcupatur. Actiones enim secũdũ virtutẽ duces nobis sunt, & effectrices fœlicitatis. Cõtrarię aũt nos ĩ miseriã, mœrorisq; barathrũ p̃cipitant, ¶ SED q̃ri plerũq; solet, vter aptior sit ad bene, honesteq; viuẽdũ priuatusve ciuis, an ille, qui cũ ĩperio est? Et certe multa cõmoda essevidet̃ ei, q̃ priuatã vitã agit. IMPRImis priuat⁹ ille min⁹ luxurię ĩdulgere põt, minus delitijs defluit, minusq; ocio abũdat, vrget enim res familiaris, pro victu, vestituq; vt laboret opus est, parẽtes, liberos, familiãq; vt alat expedit, q̃ quidẽ res industria labore, vigilia, parsimoniaque indiget, & continua animi anxietate. Quibus rebus quicunque animo intentus est, voluptatũ, libidinum, illecebrarum, deliciarumque obliuiscitur. Cogitur præterea legibus, iudicijsque parare, quib⁹ libidines, cupiditates, neq̃tiæ, immoderatæque voluptates coercentur. Adsunt quoque familiares atque domestici obiurgatores, affines, consanguinei, necessarij, vicini, liberiores amici, qui priuatum illum ratione, iurgijs, conuitijs, minis, contumelijsque adeo vexant, vt vix eum male agere sinant, Accedunt præceptores, & magistri, qui liberiore licentia eum erudiunt, & non modo verbis, sed verberibus etiam in illum seuiunt, vtque monitis obtemperet, omnino compellunt. Quocirca priuatus ille facilius eruditur, doctiorque euadit, Nãque vt præclare Aristoteles ait. Aspectus a continenti aere lumen accipit, animus autem a liberalibus disciplinis. Hinc sententia illa Socratis manare videtur, qui asserit difficile factu esse, vt is q̃ doctrina, aut sciẽtia aliqua excellit, vitio aliquo ĩmergat̃, quo veluti mancipiũ in seruitutẽ turpiter trahat̃. Ordinatio pręterea ciuilis, quodq̃ dẽ ius vno verbo appellamus, & vniuersalis illa speculatio σωφροσύνη a Gręcis dicta lõge magis priuatos ciues, quã reges, ac prĩcipes compellit. His igitur adiumentis magna ex parte destituti esse videntur, qui ad imperii spem aluntur, qui ve ipsi imperant, nam solutiores sunt, nemini obtemperant, delitijs profluunt, ocio merguntur, nihilo indigent, nullo nisi voluptuario labore insudãt, nullæ leges eos coercẽt, nullę morũ disciplinę, nullę ciuiles ĩstitutiões, nullle familiares obiurgationes,

Priuatorũ luxuriã cohibẽtia.

Aristoteles.

Socrates.

Principum licentia.

tiones, Nulla amicorũ monita, nulla præceptorum, aut sœuiorum documenta. Sed passim soluti exultant, veluti effrenes equi sine habena, aut sessore. Quinetiam sectatores quam primum complurimos habent, qui gratiam illorum turpibus obsequijs mercantur, optatas voluptates, atque illecebras omni studio, omnique diligentia eis conciliant. Et scelere cuiuscũque generis pro bonis, atque honestis suadẽt, quibus ex rebus & illi deteiores fiunt, & totam ciuitatem inficiunt. Principũ quidem exempla facile omnes sequũtur. VNDE verũ esse cernimus quod a Platone, Socrateque dicitur, principes longe magis exẽplo quam culpa peccare. Qua enim via vitia vberius in populum exeunt, & in omnium mẽtes irrepunt quã publica, vbi maiorum exempla cernũtur? TVTISSIMO clypeo tegitur ille, qui se maiorum vestigia terere ostẽdit. PESSIMI quoque homines recte omnia se agere dicunt, quæcunque per imitationem principum agunt.

Principes grauius peccant exẽplo quam culpa.

❡Præterea in tanto fastu, tanta fortuna, tãta potentia, tantaque maiestate, cõstituti, vix æquo animo a minoribus, minusque dignis moneri, emẽdari, obiurgarique patiunť, Perpauci enim sunt, qui ad principum, regũque aures liberum aditũ habeãt. Et hi quidẽ nulla libertate loquendi vtuntur, sed obsequẽdo, adulãdoque eblandiuntur, vera mẽdacijs cõcinnant, laudant turpia, & pro egregijs haberi affirmãt, seuera odiosa esse omnibus dicunt, nequiora autẽ, leuioraque, iucunda. Sicque assentãdo, simulãdo, dissimulãdoque principũ aures ꝑmulcent, & tali aucupio se tuentur, his illecebris blãditijsque illecti ab ineũte ætate illi omnia, quæ agunt sibi licere existimãt. Qua ꝑsuasione nihil infœlicius esse potest. Miser q̃dã ille habendus est, qui ex voluptate viuit, & quæcũq; agit sibi ipsi indulget.

Mẽdacij & adulãtionis gymnasiũ est aula principũ.

❡Eiusmodi rationibus plærique inducti, priuatam optimi viri vitam tutiorem, præstantioremque esse putant. Et longe ad bene, beateque viuendum aptiorem, quã eius viri, qui talibus delitijs a primis incunabulis educatus imperium gerit. Quæquidem ambiguitas sic simpliciter enuntiata non difficilem solutionem habet. QVIS enim adeo est hebetis, atque ambitiosi ingenij, qui non malit se similem esse soloni legumlatori sanctissimo, atque innocentissimo, quam pisistrato tyranno impio, atque nequissimo. Aut quis nõ velit potius similis esse Socrati, quã Chritię? Aut bruto, quam Tarquinio? Ille enim libertatem constituit, Hic aũt romanorum regno impietate, ac scelere comparato non regio more, sed tyrannica libidine, ac sœuitię abutebatur, Age vero brutum numę Pompilio cõfer, Tunc regiam dignitatem priuatę vitæ quis non ante tulerit? Quãuis ipse Numa anceps fuerit, priuatam ne vitam, an regiam agere vellet. Nam ad oratores, quos ad eum miserant romani, & Sabini qui tum in vnum cõuenerant, delegerantque illum regem, & in vrbem vocabant, rogabãtque vt regnum acciperet. Eiusmodi responsum, attulit. OMNIS quidẽ mutatio vitę periculosa est, verum illum, cui rerum necessariarum nihil deest, & qui quęrele neutiquam obnoxius habetur, nihil aliud, nisi amentia a consuetis studijs transfert, vt certa pro incertis relinquat. Romulum diuina soboles.

Socrates. Chritias. Brutus. Tarquinius. Brutus. Numa Pompilius.

Nume Põpilij respõsũ ad Romanorũ legatos.

uina soboles regno dignũ fecit. mihi autem genus mortale est. Ille marte genitus, vos bellatores optimos educauit, ardentis animi, & robusti corporis rege vobis opus est. Ego autẽ pacis studiosus, religionem rectaque iudicia sequor. His & eiusmodi sententijs regno se abdicabat, adeo, vt vix multis oratorum precibus, & necessariorum lachrymis exorari potuerit, vt regias habenas vltro sibi traditas moderari vellet. Sed postquã illas accepit, tanta virtute præfuit, vt eo regnante, neque bellum, neque seditio, neque tumultus Romæ vllus extiterit.

❡Nullæ præterea inimicitiæ, nullæque insidiæ aduersus eum regnandi causa, vt adsolet, fuisse dicantur. Atqui populum Romanum iusticia, & modestia sua ad mansuetudinem, ac pacis studium transtulit, & ad vitę comitatem. Numæ enim tempore Iani templũ tres & quadraginta iuges annos, quibus regnauit, clausum mãsit. Agriculturam quidem quasi pacis & ocij effectricem magis, quã diuitiarũ ac voluptatum ministram amauit, metum religionis omnibus persuasit. Cultũ deorum instituit, Sacra ac cerimonias ordinauit, dies discreuit, vt essent sacri, in quibus diuina tãtum curarentur. Negotiosi vero quibus humana. Annum certo dierũ numero præscripsit. Et ciuitatem optimis legibus firmauit,

Iani templũ,

Sacra dies. Negociosi dies.

❡Dicendum igitur erit priuatos viros optimos, & virtute præstãtes, qui suis rebus contenti, aliena non appetunt, suisque fructibus alantur, alienis non egeant. Deterrimis principibus qui omnia iniuste agant, aliena rapiãt luxuria, libidine, auaritia, sœuitiaque insultent longe præferendos esse, Optimo autem regi, principive nulla ex parte conferri posse, non magis, quam si humana diuinis comparare vellemus. Singuli enim scriptores fatentur, ex omnibus humanis bonis nihil præstantius regno, nihil admirabilius, nihil denique maiore reuerentia dignius. Et certe regnandi munus diuinitus mortalibus tributum est. vt Homerus asserit, & Isocrates testatur, vt similitudo quædam diuinæ celsitudinis in terris cerneretur.

❡Persæ reges suos inter deos colunt. Maiestatem enim imperij salutis tutelam esse opinantur. Sanctitas quidem regum augusta est, vt Iulius Cæsar in oratione quam habuit in funere amicæ suæ censuit, & inter mortales omnes plurimum semper polluit. Quinetiam Hesiodus, qui de diuina sobole fabulatur, magnanimos, atque optimos reges cum dijs enumerat. Hisque exemplo terrenæ potestatis, si bene se gesserint, etiam in cęlo regendi res humanas officium assignat, deos ex hominibus habitos prisci latinorum Indigetes appellant, quasi inter deos agentes, Athenienses vero διοσκορους id est iouis filios dicunt. Et hoc nomine Castorem, & Pollucem honoris gratia venerãtur, Sed eosdem etiam επισρεποντες cognomento vocant, quod nautas in periculis, ac tempestatibus saluos, incolumesque reddant. HIS etiam inter mortales, qui iuste regnauerunt præmium ac merces maxima est honor, gloria, & perpetua fama, qua a populis in omni æuo afficiũtur, quę (vt Hesiodus ait) diuina est futura, nunquã perit, nunquã occidit, nunquã omnino perimitur, iniusti autẽ reges sœuissimique Tyrãni in eorum vita omnibus odio sunt, post interitum vero

Persæ suos reges venerãtur vt deos.

Indigetes. Castor & Pollux dij tutelares.

vero a posteris perpetuę execrationi habētur. Et diuersis pœnis, ac crucia
tibus apud inferos torquentur, vt aiunt Tragici poetæ, Et perpetua a vi=
uis ignominia, infamiaque notantur.

¶OPTIMI regis, & deterrimi Tyranni exemplum in eadem familia
quondam extitit Artaxerxes Persarū rex, duos & sexaginta annos regna= Artaxerxes.
uit, cum duos & triginta annos natus a patre relictum regnum accepisset,
Mansuetudinis vero, comitatis, & clementiæ laudem super omnes alios
reges assecutus est, quam summopere post obitū auxit, celebrioreque red
didit, filius eius Ocus, qui eidem in regno successit. Patris enim virtutes Ocus.
omni vitiorū scelere adæquauit, Nā sœuitia immanitate, perfidia, libidi
neque tyrannos teterrimos superauit. Veramque sentētiā Dionysiodori Dionysiodor
Trezeni esse docuit, qui ait. QVIS patrē laudabit, nisi improbus filius?
Quasi laudem optimi parentis longe magis homines celebrent, cum tur=
pem, ac degenerem filium vituperant.

¶DE IMBECILLITATE HVMANAE CONDITIONIS, DE MENTE ADEO HOMINI DATA.
¶TITVLVS OCTAVVS.

SILENVS, QVEM BACCHI ALVM= Silenus
nū vetustissimi fuisse fabulātur, Poeta fuit, & myste
ria liberi patris, quæ Orgia vocantur, Et diuinos can
tus, quos hymnos appellant, versibus, ac fidib⁹ cecinit
Is aliquādo per regionem, quæ meonia primo ab an
tiquissimo rege Meone, deinde ab accolis Phrygia
nuncupata est, iter habebat, & a latronibus exceptus
ad regem, cuius iussu grassabantur, perductus est, regnabat per id tempo= Midas.
ris eo loci Midas rex, cupiditate, & auaritia notior, quam virtute aliqua,
Quodquidem ei diuinitus ostensum fuisse asserunt. Nā cum in Cunis
infans dormiret, formicę in illius os tritici complura grana congesserunt, Formicæ in
qua ex re coniectores illum prædiuitem futurū prædixerunt, sed omniū Midę adhuc i
auarissimū. Rex autem vt primū hominem conspicatus est, rogauit quis fantis os farra
nā esset, & quanti se redimeret, Tum Silenus nomen professus, se poetā congesserunt.
esse dixit, & inopem admodum, nihilque omnino æris pensitare posse, Silenus apud
Sed si se grato animo dimitteret, velle eum docere, quid maximū a deo Midā captiu⁹
homini dari possit, & quid secundum. Quæ duo si recto animo dimetie
tur præciosiora ei futura erunt multo auro, multoque argento, Rex vero
audaciā viri, & magnā pollicitationē admiratus, iureiuādo affirmauit,
se liberū, inuiolatūq; eū esse dimissurū, si promissa illa pstaret, doceretq;
ea, q̄ profitebat̃. Tū silenus, accepta dicēdi potestate suauissimis versib⁹
cecinit hanc sententiā Maximū mun⁹ homini a deo esse nō nasci, Proxi Sileni duo
mū aūt in primo vitę limine occidere. Hoc cū multis ratiōib⁹ porasset, munera maxi
gratissimū, iucundissimūq; regi extitit. Et liberū illum vt promiserat, ma.

 dimisit,

diuisit,ac munusculis quibusdam pro naturæ suæ parsimonia,silenũ affecit,hac sententia ducti Gethæ puerperia lugent,funera autem cantu lusuque celebrant. ¶HVIVS modi opinionibus monemur,vt imbecillitatis humanæ cõditionem cõsyderare velimus,& cognoscere hominem, qui tãta se iactãtia effert,ac tãta sup̃bia exultat,dominatorẽque orbis terrarũ se esse putat,& dominũ, ac domitorem cunctorum animaliũ, Animal esse mortale,caducũ,& omniũ infirmissimũ,sapienter quidem apud Homerũ Vlysses dixit, Nil homĩe infirmũ,tellus animalia nutrit,inter cuncta magis. Solus quidem homo alienis semp̃ opibus se tuetur, Nudũ illũ in terrã natali die natura abijcit, Et ad vagitũ,ploratũq; exponit,q̃ nisi manibus,pedibus,ac toto corpore vinciatur,cõtrahitur quãprimum, & quasi trũcus ĩutilis fit,vel statim morit̃,quodq̃ dẽ ei optãdũ esse videt̃.

Getarũ mos ĩ filiorũ genesi

Epiphomema notandũ.

Plato ĩ axioc. Ply. ĩ procemio, lib. 7. historiæ mundi

¶SED quid dicemus quod singulis quibusque animalibus natura ipsa vestem parat? Nã alijs vellera,pilos,setas,spinas,pennas, squamas, & his similia parauit, hominem autẽ sine vllo inuolucro,aut integumento edidit. Alijs cib⁹ paratissimus est,homini autẽ q̃rendus,multo studio,multo labore,multa vigilia,multaq; industria. ALIIS natura artes,documentaque tradidit,quib⁹ se alãt,corpusque tueãtur pernicitate,robore,volatu, sagacitate,odoratu,nãdo,desiliendo,ascendẽdo,luctãdo,similibusq; conatib⁹ quib⁹ arma parata,aptaq; habẽt,vt promuscidẽ elephãtes,vngues, ac dẽtes leones,pardi,vrsi,tigres,cornua,vt tauri,cerui,damę,siluestres capræ,Calces,vt equi,muli,camelli,rictũ,dẽtes ve,vt apri,sues,lupi,canes, rostrũ,aut aduncos vngues,vt aquilæ accipitres. Et ne de singulis diuti⁹ loquar, singula quæque animalia in sua specie instituente, adiuuãteque natura victitãt,& nullis externis opibus indigent,præter hominẽ, cui nihil scire sine institutione,atque disciplina dederit,nisi vagitũ,atque eiulatum,ad quem quidem natus esse videtur. Proinde nequaquã admirandũ est,doctos atque eruditos nonnullos extitisse viros,qui dubitauerint melior ne mater,an tristior nouerca natura homini fuerit. Et fuisse etiã philosophos,qui de contemptu humanæ vite scripserint. Et duriores alios, qui mortem compluribus persuaserint. Nam præter hæc incommoda, quæ multa quidem sunt, affectus complurimos natura turbidos admodum homini dedit,quorum magna ex parte beluæ ipsæ expertes sunt, in solo homine luctus cernitur,& luxuria,libidoque multiformis,& omni etiam tempore,sic ambitio,cupiditas superstitio,futurorum cura,innumerabiliaque alia,quæ quidem longum esset in præsentia percensere.

Hoĩs calamitas ex septio procemio Plynij.

Promuscis siue proboscis est os elephantis, quã ply. sępe manũ vocitat.

Aĩaliũ solus homo luget.

Solus homo ĩ sibi simile scœuit.

¶SED hoc vnũ nequaquam omitttendum censeo,reliqua animalia tutissime,quieteque degũt in suo genere,cõgregant̃ simul,contrarias vires cõmuni impetu propulsant,nõ dimicãt inter se leones,non pardi,nõ vrsi, non lupi,nõ serpentes. At vero homini plura,ac maiora ab homine ipso imminent mala, quam a reliquis animãtibus. Atqui deus optimus maximus, qui prima rerum omnium est causa, & princeps eorũ quæ sunt, quæque esse vident̃,soli homini,p̃ter cætera aĩalia,vt illũ a naturæ detrimentis mundique periculis muniret, mentẽ dedit sibi ipsi similem,quæ cum crea-

Ex macrobio ĩ primo de sõnio scipionis.

Homini mentẽ deus sibi similẽ dedit.

cum creatorem, patremque suum respicit, & a corporis contagione recedit, plenam perfectamque similitudinem auctoris sui seruat, hinc ratio manat, quæ gerendorum ordinem obseruat, causamque subnectit, vt quid quo loco facias, aut dicas, intelligas.

Augustin⁹ de ciui. dei li. 8. ca. 5. ad finem contra sentit.

¶Hanc mentem veteres, qui latine optime locuti sunt, animum appellarunt, vt esset diuinus ille spiritus in nobis, quoquidem ītelligimus, & sapimus quique ab omni concretione mortali est alienus, Et vt deus mundum, sic ille regit, ac gubernat hominem. Animam autem vocabant Prisci spiritum, quo viuimus, crescimus, & sentimus, quæ communia nobis cum multis etiam animantibus sunt. Proinde senior Cato ille, cui castior antiquiorum ætas Censorij nomen ab emendatis moribus dedit, dicere solebat animam sui ideo datam esse, ne putresceret, pecus illud ignauissimum, cui quidem in luto volutari sic est requies, vt homini calida aqua lauari, vt eleganter ait Varro. Sed hæc duo nomina confuse inter se iuniores vsurpant, & frequentius pro animo animam ponunt, cum proprie loquendo longe diuinior sit animus, quam anima, hęc enim corporeo carceri addicta est, ille autem purior nulli corporis custodiæ subijcitur, A puro quidem animo sine corporea ope insunt nobis cogitationes, recte intelligentiæ, agnitiones, consilia, terrenarum rerum ratio, cælestium contemplatio, præsagitio futurorum, & his similia. At perturbationes ipsæ, turbidique omnes motus a coniunctione corporis animati nobis accidunt, qui nisi ab animo regantur, nos similes brutis animalibus esse faciūt, hoc diuino animi munere affectus homo, iure optimo principatum orbis terre sibi vendicat, & dominum, domitoremque omnium animalium se esse iactat, patiturque etiam se paruum mundum vocari, cum ad similitudinem dei mundum regentis ipse etiam corpus regat.

Animus.

Anima.

Cato Cēsori⁹

Varro cap̄. 4. lib. 2. Rei rusticæ.

Animus & Anima.

Ανθρωπος μικροκοσμος

¶MENS OMNIA SVPPETIT HOMINI, QVAE PER NATVRAM EI DESVNT.

TITVLVS NONVS.

EA OMNIA, QVAE DIXI PER naturam homini deesse, suppetit ratio ipsa, & admiranda docilitas. Quæ siue sit Platonica illa reminiscentia, siue memoria ex prędexistente cognitione, vt aiunt Peripatetici, siue vtranque naturam sapiat vt partē eorū, q̄ scimus, reminiscētia diuinorū, partē vero disciplina nobis tradat, vt ex Pythagoricis symbolis colligere possum⁹ nihil em̄ laboro, Res ꝑfecto admiranda ē, Adeo, vt nihil

maius,aut diuinus dici,aut excogitari possit. Nonne magnum tibi,atque admirabile videtur,infantem anniculum,aut bimulum,aut ad summum trimulum, blesa adhuc lingua vernaculo sermone conari,& materna verba qua diligentia per ętatē potest imitari, adeo vt paruo tēporis curriculo innumerabilia vocabula discat,plenū, perfectūque sermonem hauriat? Cū vero septimum agit annū,tūc enim tempestiuę literis imbuitur, vt ait Hesiodus,ad studia bonarū artium sese erigit, & quancunque disciplinā facile perdiscit,fitque quamprimum vir,& ratione,& oratione nititur æqualib⁹ omnibus suis pręstare,hoc diuinū ratiōis munus adeo hominem extulit,vt humanarum,diuinarūque rerum eum capacem, compotemque reddiderit. Cui nō satis fuerit,se,suosque alere,atque educare,verum archana naturę indagauerit, Abscōditas rerum causas perquisiuerit, terræ viscera effoderit,aurum,argentum,& alia metalla eruerit. Cælum cogitatione,ac mēte penetrauerit, Abditaque omnia scrutatus, mortales etiam alios docuerit. Hic est ille Promethæus Iapeti filius,quem ignem cælicolis ferula subtraxisse, & mortalibus tradidisse poetæ fabulantur. Fuit enim primus,vt quibusdam Græcorum placet,qui Astronomiā docuit,vel Atlas Libys filius, quem Diodorus Siculus refert primū sphęram inuenisse,multis sęculis ante Archimedem Syracusanum, qui eam deinde perfectiorem reddidit. Atlantem cælū humeris sustinere faciūt, vt ostendant primum illū Astronomiam docuisse. Et Herculem onus subire,quod illius discipulus fuerit,& fesso,ac senescēti magistro successerit. Sed huius artis antiquiora præcepta ab Aegyptijs sacerdotibus tradita fuisse multi authores sunt Cicero alijs omnibus Phœnices in hac disciplina antiquitate præfert. Sed plato hanc cognitionem priscis gręcorū tradere videtur,vbi in Cratillo ait,Solem,lunam,stellas, ac cælū veteres Græci primi deos putauerunt. Et cum cernerēt illos currere θεοὺς appellarunt. θέειν nanque currere significat, inde tractum est,vt θεὸν deus diceretur, nomenque latinum hinc ductum esse plerisque visum est, Sunt tamen qui deum a timore dici putent. Est enim δέος timor, q̄m dei potentia omnibus formidini esse debeat, sed quicunque fuerit,qui hanc cognitionem hominibus tradidit certe diuinus potius, quam mortalis haberi potest.

Annus puerorū septimus literarū tyrocinio aptus.

Prometheus. Iapetus.

Atlas. Plini⁹ ca. 56. li. 7. & ca. 8, lib. 2. Diodor⁹ li. 4. Hercules. Phœnices.

Deus.

¶ Omitto inuentionem literarum,quæ quidem præter omnes alias admiranda est, Pauculis enim notis vniuersum hominū sermonē complecti videmus, p quas memorię mandarent doctrinę ac disciplinæ omnes quæ sine his ieiunę omnino essent,mutæ pene,atque elingues,& parua tēporis diuturnitate,propter varios fortunę casus,interirēt. Omitto etiam aliarum artiū inuentores,quos tanti Aegyptij,& Phœnices æstimarunt. VT Eos qui vitam humanā re aliqua inuenta excoluerunt,cōmunes hominum patronos,ac benefactores esse putarent. Et eosdem quasi deos venerarentur, Statuis,simulachris,tēplis,ædibus,delubrisque decorarēt. Eorum quoque nomina inter præsentissima numina referrent. Nonne liber pater,quod emere,ac vendere docuerit,& vinum vsui mortaliū tribuerit,

Aegyptij, Phœnices.

Liber pater cur deus habitus est. Emere & vendere liber pater docuit.

Diadema.

Diadema regium gestamen, ac Triumphum in honorem fortissimorum ducum, imperatorũve inuenerit, deus habitus est? Et Ceres dea, quoniã frumentum glande vescentibus dederit, & pinsere, molere, ac pultem, panemque facere docuerit, Aeolus quoque Thellenis filius, qui rationem vtilitatemque ventorum mõstrauit, vnde nauigandi vsus fluxit. ex quo multa communis vitæ commoda manauerunt, in numen relatus est. Sic amalphis honores meruit, qui magnetis vsum primus nauigãtes edocuit. Ante enim siquidem ad syderum obseruationem cursum dirigebant, fallebanturq; sepenũero siue nubilo, obscuroq; celo, siue mõtiũ expositione

¶ QVANTA laude dignus existimatus est ille, qui primus domos ędificauit Athenis, Antea (vt aiũt) specus, & tuguria erant pro domibus, verũ Doxius Celij filius, exemplo sumpto ab hyrundinum nidis, Lutearum ædium inuentor fuit, qua ex re diuinas meruit laudes. Chiron quoque Saturni, & Phillires filius, qui herbarum medicamenta ostendit, diuinus habitus est. Et Aristheus Atheniensis propter olei, mellisque documentum, Sicut & Tritolemus, quod bouem primus aratro subegerit. Bellorophõ vero hominẽ equo vehi docuerit, Et ex equo certare Thessali, qui Centauri dicti sunt.

¶ His igitur relictis, ne nimius fortasse videar, concludendũ erit, mentẽ, ac rationem homini a deo datam omnia suppetere, quę per naturam ei deesse videbantur. NAM cum eadem recte officio suo fungitur, libidinẽ coercet, iracũdiã cõprimit, voluptatẽ respuit, cupiditatẽ sedat, Et alias omnes animi perturbationes freno rationis subigit. Tunc virtutem ipsam effert, secundũ eã agit, & ab ea nusquã discedit. cuius habitu, atque actu nihil homini deesse potest, quod ad bene, beateque viuendũ pertineat. Atqui, vt Plotinus Platonicus ostendit, duo præcipue præstat in mũdo deus vnum quo mundũ instituit, Alterum quo illũ gubernat. Hæc eadẽ duo animus in corpore nostro efficit, Nam beneficio, ac virtute animi corpus formatur. Et sic ab eodem etiã gubernatur. Hic rationem homini tradit, quæ dirigit eum ad optimum finem, id est ad actionem secundum virtutem. Agere enim honesta, & laudabilia, vt Aristoteles ait, ex his rebus est quæ propter sese expetuntur, in quibus humana fœlicitas esse cernitur, q̃ quidem humanarũ rerum est finis, Et ad quã actiones omnes nostræ dirigantur oportet. Fœlicitas enim per se ipsam perfecta est, & nihilo indiget, cum singulæ alie res alicuius alterius rei gratia expetantur, pręter fœlicitatem, quæ humanarum omnium actionum finis est. Et idcirco summum bonum, plerisque clarissimis philosophis esse videtur.

Ceres.
Aeolus Thellenis al's Heleni teste bocatio filius, plęrique Iouis filium credunt.
Amalphis.
Doxius Celij filius Luteas domos prim' ędificauit, Ply. ca. 56. lib. 7.
Chiron.
Aristheus.
Triptolemus
Bellorophon.
Centauri.
Mens oĩa suppetit, q̃ homini a natura desunt.
Duo præstat homini deus, Vt deus mundũ sic animus corpus moderatur.
Fœlicitas propter se, cetera oĩa ꝓpter fœlicitatẽ expetuntur.

¶ SAPIENTIAM DIVINA MENS HOMINI PRAESTAT, QVAE SOCIETATEM HVMANAM INSTITVIT, CVI FVIT NECESSARIVM RECTOREM VNVM PRAEFICERE.

¶ TITVLVS DECIMVS.

Mēs diuina soli homini cū deo cōmunis.

DIVINA ILLA MENS SOLI HOMINI ex omnibus animalibus a deo tradita, quæ illum ducit & regit, & curam honestarum cogitationum habet cuiusque occulta agitatio secundum propriam virtutem vtique ad dei agnitionem & ad veram fœlicitatem nos ducit, effecit vt homines semꝑ cogitauerint quę profutura essent, declinarent aduersa, sequerentur prospera, aspera autem fugerent. Hac quidem duce agnitionem rerum, & sapientiam nanciscimur, quæ mirabilem iucunditatem præ se fert tanto magis, quāto præstantior est, qui per se sapit, quam is qui semper inquirit, aut causas rerum prorsus ignorat. Accedit etiam contemplatio rerum maximarum, atque occultarum, quæ solius sapientis est. Tunc enim agit humana mens secundum illud diuinum, quod in se habet. Tunc non terrena cogitat, vt mortalis, Sed quantum potest ad immortalitatem se erigit homo, omniaque efficit quæ recta sunt, vt bene, beateq; viuerę possit.

Beata vita.

Ea siquidem est vera, ac beata vita, quæ secundum mentem ipsam agitur, Alterum locum tenet illa, in qua ciuiles actiones versantur, secundum virtutem quarum particeps omnino corpus esse videtur. Per hanc tamē contemplationem proderit etiam sapiens rebus humanis, quibus semper aderit, vt deum etiam dicimus nostris actionibus interesse. Quæquidem persuasio optima est, cum cogitamus diuinū numen singulis quibusque horis nostris rebus interuenire, edicereque, vt nō nisi recta agamus, arcere que nos ab iniquis. Præclare illud silij poetæ ad Scipionē dicitur. Idem iusticiæ cultor q̄cunque capesses, Testes factorū stare arbitrabere diuos.

silius italicus.

Hæc quidem cogitatio efficit, vt homo intelligat quanta beneficentia a diuina natura affectus fuerit, quantaque munera acceperit. Nam non modo celeritate mentis eum ornauit, vt ait Cicero libro primo de legibus, sed & sensus tanquam satellites attribuit, figuramque corporis habilem, atque aptam humano ingenio dedit. Nam cum cætera animantia adiecisset ad pastum, solum hominem erexit, ad cælique quasi pristini domicilij conspectum excitauit. Tū speciem oris ita formauit, vt in ea penitus reconditos mores effingeret, quādo hilaritatem animi vultu ostendimus, mœrorem, tristitiā, formidinemque, iram quoque, furorem, tranquillitatemque frōs, oculi & sụpcilia indicant. Hac mente diuina principio rerū humanarū acutiores ingenio viri, qui inter vagos illos, atque agrestes homines versabantur, animaduerterūt hominem aliena ope indigere, cū neminem sibi ipsi satis esse cernerent. Proinde arbitrati sunt illū per societatem sui generis cōmodius degere posse, & facilius cōsequi omnia, quæ ꝑ naturā ei deesse videbantur. Et iccirco a syluestri, vagaque solitudine in multitudinis cœtū, humanāque societatē illū deducendū, statuendūque esse duxerunt. Quoquidem facto quamprimū coniuncti inter se homines, sermonē ex assidua consuetudine statuerunt, quo cōceptum mentis exprimerēt, & consilia communicarent. Nam solus homo ex oībus aīalibus sermōe distincto vtiť. Reliqua vero omnia cōfusa voce affect⁹ suos

Os hoī sublime dedit cęlū que videre iussit deus.

Ore vultum ostendimus.

Frōs index aī.

Humanæ societatis principiū vnde fluxit.

Solus aīalium homo sermōe vtiť distincto

indicāt

idicāt.vt boues mugitu,equi hymnitu,canes latratu,elephātes barritu.
¶Sic coniuncti deinde ſocietate mutuis officijs homines dando,accipiendo,commodando,mutuando inter ſe facilius victitare ceperunt, & ferarum incurſum communi munimento propulſare,ſed cum naturaliter quiſque magis ſibi,ac ſuis,quam reliquis ſtudeat,vnuſquiſque rem ſuam agebat,proximique commodum ſequebatur. Nec erat quiſpiā, qui pro communi vtilitate laboraret, nec qui curam multitudinis ageret. Errabāt que veluti ſine paſtore greges.Idcirco cogitandum fuit, vt eſſet aliquis, qui alijs præeſſet cunctos regeret,pro omnibus excubaret,communi vtilitati,ac commodo ſtuderet. Elegerunt igitur virum aliquem virtute,ſermone,ac fortitudine pręſtantem, & probitate,ac moribus integrum, qui quaſi paſtor omnium eſſet.Proinde apud Homerum Agamennon populorum paſtor ſæpenumero appellatur, id enim ſignificat vt arbitror Αγαμεμνον ſiuę per ſimilitudinem,ſiue quod priſcis temporibus homines non delitijs,aut voluptatibus,ſed paſcendo pecori, aut agriculturę inſudabant,vnde illud Ouidij.

Regni principatuſq; origo

Agamennon

Ouidius faſtorum quinto.

Cætera luxuriæ nondum inſtrumenta vigebant.
Aut pecus,aut latam diues habebat humum,
Hinc etiam locuples,hinc ipſa pecunia dicta eſt
Sed iam de vetito quiſque parabat opes,

¶Huic viro quem pręfecerant arbitria rerum permiſerunt. Cūque prudentiam eius cernerent circa iuſta,honeſtaque verſari,& ea omnia agere, quæ eis commoda,vtilia,atque tuta eſſe poſſent. Tunc decreuerunt eum publice alere,vt ab omni illiberali functione, quęſtuoſave induſtria immunis eſſet,quandoquidem putarent illum ſapientem a deo factum, nō autem foſſorem,aut aratorem,aut aliud quippiam eiuſmodi,vt de mergythe ait Homerus.

¶REGES HOMINIBVS A DEO DARI.
¶TITVLVS VNDECIMVS.

POETA GRAECORVM OMNIum clariſſimus opinatus eſt neminem recte imperare poſſe,niſi eum,cui deus imperium deſtinauerit. Quocirca reges adeo petendos ſacrificijs,litationibuſque eſſe dicebat. Hanc opinionem ſecutus eſt ſamnius Aegyptius philoſophus non vulgaris.Nam cum accepiſſet Alexandrum regem iouis filium hammonis oraculo fuiſſe ſalutatum admirātibus compluribus ait.Omnes homines ſub dei imperio ſunt.Idcirco imperare,& principatum inter mortales gerere diuinum quoddam munus exiſtimandum eſt.Omnibuſque rationibus patere dicebat deum communem hominibus

Reges a deo petendi ſunt.

Alexāder hāmonis iouis filius.

 minibus

minibus parentem esse,verum peculiariter veluti filios sibi adoptare illos,quibus imperandi,regendique potestatem permitteret. Priamus quoque apud homerum hectorem laudans,eximia illum probitate præstare ait,adeo vt non mortalis alicuius hominis,sed dei filius esse videretur. Romanus etiam senatus,imperatores optime de se meritos, postquam excessissent e vita,diuos publico consilio appellandos esse censebat. Quod nomen viuo homini ne vtiquam conuenit,vt apud omnes incorrupte,ac latine loquentes cerni potest,vnde illud Adriani Cęsaris apud Aeliū spartianum qui ait,Ego mihi diuum adoptaui,non filiū, cum Aelius verus quem sibi adoptauerat præ mala valitudine mortuus esse videretur. Natiuitatem,educationem quæ regum numinibus curę esse populi,ac nationes crediderunt. Hinc orta est opinio Romulum a lupa fuisse nutritum, Cyrum a cane, Abidum autem a cerua. Firmati hac opiniōe Persę, vt diximus,reges suos viuos anguste,sancteque colebant,PROINDE tussire,spuere,oscitare,nasum emungere & similia alia ante reges agere, nefas omnino habebatur. Post obitum vero eos in Numina referebant, Et aris, templis,statuisque eorum hostias cedebant,& thura, atque alios diuinos odores illis adolebant.

(Marginal notes: Priamus. — Adrianus. — Aelius verus dict⁹ cōmod⁹ — Romulus. — Cyrus — Abidus.)

¶ARCEBANT præterea a regum suorum aspectu principum omnium,populorumque oratores,qui illos adorare minime volebant, Nec nisi per internuntiū mandata exponebant,hoc quidem eiusmodi exemplo cernitur, Ismenias a Thebanis ad Artaxerxem orator missus, mouebatur a regijs satellitibus,vt si ad regem aditum optaret, illum vt deum adoraret. TVM Ismenias pollicitus est id se facturū,& tamen ne quid a patriæ dignitate alienum ageret, Introductus in regia penetralia,cum regem in alto solio suspexit sedentem,anulum e digito suo exemit, & illū ante pedes suos deiecit,& sic se flectens,adorantis in morem anulum sustulit. Mandataque tali illusione adiutus exposuit, Remque patriæ optime nauauit. Hanc Persicam salutationem cum victo Dario nimis ambitiose affectaret Alexander,maximam ciuium suorum contraxit inuidiam. Dicebant nanque macedones,pessime cum eo principe agi, qui se deum,quam regem haberi vellet,quique mortali patre abdicato se dei filium existimari cuperet. Hæc quidem res multis exitio fuit. Et Callistheni philosopho imprimis, vt nonnulli scribunt,qui hanc barbaram assentationem magna verborum licentia execrabatur. QVOD CVM accepisset rex graui ira excanduit,& eum insidiarum in se conscium accusari passus est. Exegitque ab eo immanissimas, crudelissimasque pœnas. Nam truncis manibus,abscissisque auriculis,& naso,labrisque mutilatis,deforme,ac miserum spectaculum omnibus illum visendū prębuit. AC Deinde cum in caueam cum cane quodam coniectum ad metū, exemplūque cæterorum palā circunferri iussit. At qui Lysimachus macedo vir illustris,& virtute,viriūque gloria pręstātissimus,qui Callisthenis doctrina summopere delectabatur,miseratus tanti viri fortunam,pœnā potius libertatis loquēdi,quā ꝑfidię,aut alicuius grauioris,duriorisve

(Marginal notes: Ismenias. — Artaxerxes — Ismenię callidū cōsilium — Persica salutatio. — Alexander vt deus adorari voluit. — Callisthenes. — Lysmach⁹ venenū callistheni bibendum tradidit.)

culpę

culpę pendentis,venenum ei in remedium miserādę calamitatis detulit. Hoc adeo iniquo animo rex pertulit,vt lysimachum ferocissimo leoni exponi iusserit. Sed cum in eum leo impetum aperto ore fecisset manū pallio inuolutam in os leonis inseruit, auulsaque lingua feram exanimauit. QVOD cum vidisset Alexander admirationem rei in satisfactionem vltionis accepit. ET non modo lysimacho pepercit,verum eundē deinceps cariorem habuit,propter mirificam animi constantiam. Et eūdem quoque honore,ac muneribus affecit,& digniori militia honestauit, SED Callisthenes,vt alij scribunt,grauius in Alexandrum sępius oblatrabat,& mordaciore verborum licentia regem incessabat. Nam palam Homeri versum in illum intorquebat. Et cecidit Patroclus, vir te præstantior olim. Et rogatus ab adolescente quodam qui inter ministros Alexandri erat,quidnam agendo illustris fieri posset,Respondit si illustrissimum quempiam interemeris, Enimuero Aristoteles non immerito dicere solebat Callisthenem magnam eloquentiam assecuturum, sed eum esse mentis inopem. Quinetiam Alexander ipse in illum sępenumero inquit. Odi equidem sapientem illum,qui sibijpsi nunquam sapit, eum quoque se monuerat Aristoteles,vt modeste, cum viro illo loqueretur, qui vitę,necisque potestatem linguę acie haberet.

Lysimachus leonē iteremit cui expositus fuerat.

Homeri versus

Callisthenis responsum

Alexāder dicere solebat μισω σοφιστην, οστισ ουκ αυτω σοφοσ.

¶SED vt iam ad calcem procurrat sermo,concludendum esse videtur his rationibus,atque exemplis imperium in homines diuina prouidentia diuinoque nutu concessum esse. Nec posse quempiam iuste, aut diuturno tempore imperare,nisi eum cui deus,imperium permiserit. Proinde regem orādum,poscendumque a deo esse arbitremur,vt prisci etiam putauerunt,desierat quondam apud Persas progenies regia mergydis vltimi,Cyri regis filij interitu. Magnaque inter principes disceptatio erat de regni successione. Inter se enim complures virtute,ac nobilitate a deo pares esse videbantur,vt difficilis ex eis esset apud populum electio. Quocirca ab omnibus in hanc sententiam ventum est,vt res religioni committeretur. Pactique simul sunt,vt ad diem dictam omnes ante regiam primo mane equis veherentur,& cuius equus primus contra solis ortum hinnitum dedisset,is esset rex, Persę enim solem pręcipuum deorum omnium esse opinabantur,& eidem deo albos equos sacrificabant,cum vero ad statutum tempus conuenissent, Darij equus statim hynnitum edidit,& segnibus,tacitisque alijs fœlix auspicium,omen ve domino primus emisit, Tanta moderatione reliqui vsi sunt,vt religioni confestim cederent, & equo desilientes Darium regem salutarent, Populus omnis principū iudicium secutus,quasi deo beneuolente eundem regem constituit.

Ex valer.ma. li.7.de sapienter dictis & factis.

Persę. Mergis. Cyrus.

Eligēdi regis persarū institutum

Sol deus apud persas

Darius rex designatus.

¶NON in dissimili exemplo versati sunt Tyriorū serui,qui conspiratione facta omnem liberum populum trucidauerunt, potitique vrbe lares dominorum occupauerunt,omnia inuaserunt,duxeruntque coniuges pro eorum libidine,vnus e tanto seruorum numero stratoni seni domino, & vnico eius filio pepercit,eosque clanculum occultauit,Sed cum placuisset seruis de statu rerum deliberare,& vnum ex se ipsis, qui dijs præter

Serui tyriorū occisis dn̄is regē deligunt.

cęteros

cæteros acceptiſſimus eſſet, regem inſtituere, illum communi conſilio regem decreuerunt, qui poſtridie eius diei orientem ſolem primus oſtendiſſet. Tum ille qui dominum ſeruauerat rem ad eum defert, Et ſic a domino edoctus cum in campum ad auroram omnes conueniſſent, occidentem cęli plagam ſolus ſpectabat, cum alij omnes orientem intuerentur, ludibrioque habebant, illum ſolis ortum ad occiduum expectare. Sed vbi dies aduentare cepit, is omnium primus in ſummo vrbis faſtigio orientem ſolem oſtendit. Atqui cum non ſeruilis ingenij hæc ratio viſa eſſet, pietatem ſuam in dominum omnibus confeſſus eſt, igitur venia ſeui, filioque eius ab omnibus data, tanquam diuino numine reſeruatis ſtratonem regem declarant, qui aliquandiu omnibus gratus regnauit. Poſt cuius obitum regnum ad filium, deinde ad nepotes, poſteroſque longa ſerie tranſiuit vſque ad imperium magni Alexandri qui dirum ſeruorum ſcelus omni fœditatis exemplo vltus eſt. Et ad hanc ſententiam ſatis, nunc autem ad vlteriora tranſeamus.

Solis ortus ad occaſum ſpectandus.

Strato rex declarat⁹ tyriorum.

Alexãder ſeruorũ tyriorũ ſcelus vltus ẽ.

¶FORTVNAM IN REGE OPTANDAM ESSE, FATVM, ET FORTVNA QVO INTELLECTV DIFFERVNT.

¶TITVLVS DVODECIMVS.

OMNIVM HVMANARVM ACTIONUM nulla difficilior eſt quam bene hominibus imperare. Nam & ſi virtutes omnes ſuppetant, Fortuna etiam optanda eſſe videtur. Qua inclinãte populorum animi plerunque labuntur. Non enim ſolis barbaris fides ex euentu pẽdet. Sed plures etiam alij illorum ſententiam ſequuntur. Vnde plutarchus vir eruditiſſimus in pluribus diſciplinis hanc ſententiam protulit. Prudentiam, iuſticiam, ac potentiam nunquam ſatis poſſe, niſi comitem fortunam habeant, a qua pulchritudinem, ac magnitudinem humanę omnes accipiunt actiones. Sed fortunam nunc intelligo ſubitum, & inopinatum euentum eorum, quę accidunt, vt Academicorum cõplures eam definiunt. Et illuc ſpectare mihi videtur ſententia illa Ciceronis cum ait, multa efficit fortuna inopinata nobis, propter obſcuritatẽ, ignorationemque cauſarum. Quam etiam ſententiam protulit, vbi ad nepotẽ ſcripſit. Fœlicitas eſt fortuna adiutrix bonorum cõſiliorum, quibus qui non vtitur fœlix nullo pacto eſſe poteſt. Et rurſus ad filium ſcripſit, Magnam eſſe fortunę vim in vtranque partem quis neſcit? Nam cum proſpero flatu eius vtimur, ad exitus peruehimur optatos, & cũ reflauerit affligimur, Nec illis auſcultandum cenſeo, qui fortunam deam eſſe putant in cuius poteſtate omnia ſint, quę ad homines pertinent. Hi enim priſcis fabulis

Plutarchus,

Fortuna. Academici. Cicero,

Fortuna nõ ẽ dicenda dea,

fabulis mouētur,quibus ex hesiodi figmento dicunt,Fortunam deam esse,quæ hominibus bona,& mala,nō ex merito aliquo virtutum,aut actionum,sed ex temeraria quadam voluntate tribuat. Proinde cęca a quibusdam poetis,surdaque esse perhibetur. Eius simulachrum cum cornu, & gubernaculo fingebant,vt qui opinarentur illam,& opes largiri, & humanarum rerum imperium habere. Qua opinione ductus Aristoteles in libris suis de institutione rei publicę scripsit,externorum bonorum fortunam causam esse. Et liuius in omni re fortunā dominari ait, hircius quoque de bello Alexandrino,eiusmodi verba scripsit. Fortuna plęrunque eos,quos plurimis beneficijs ornauit,ad duriorem casum reseruat. Hanc etiam de fortunę imperio sententiam secutus Maro,fortunam omnipotētem cecinit. Et demosthenes in clypeo suo bonā fortunam scripsit,quippe qui opinaretur eam rei publicę deam,dominamque esse. Huius numinis templum magnę vetustatis preneste fuit. Vnde certa oracula per sortē eruebantur. Apud antium quoque promoueri solita simulachra fortunæ ad danda responsa multi scribunt. Nec defuit Romę fortunę deę templū & ędes illa quam lucullus magnis opibus cōstruxit,in qua statuas magnorum artificum cōplures erexit,quas dono habuit a Mummio,qui Achaiā vicit. Et corinthum vrbem opulentissimam,& dominam duorum marium ex senatus consulto euertit. Nemesis quoque,quę dea superborū vltrix habebatur,& deorum ira esse credebatur,a plęrisque poetis pro fortuna habetur. Vnde antimachus scripsit hanc deam consensu omnium deorum cuncta mortalium bona in potestate sua habere. Et Adrastum omnium primum eidem sacram ędem statuisse ad Esapum fluuiū pone Cyricum vrbem. Fuit etiam ei templum ad rhannū atticę pagum, vnde etiam Rhannusia appellatur. Sapientius multo homerus sensit qui fortunam nullam esse arbitratus,eius nomen in poematis suis nusquam posuit Is tamen fatum asseruit,quam diuinam voluntatem esse definiuit,nō impiam,aut fabulosam aliquam sententiam secutus,sed a vera ac theologica ratione neutiquam aberrauit. Non enim omnia,sed quędam tantum fato fieri existimat. Quod vel maxime cernitur,cum loquitur increpās eos mortales,qui temere superos incusant in rebus suis aduersis, quandoquidem homines ipsi prę eorū vecordia,atque ignauia malis suis causam prębeant. Actionibus siquidem nostris omnibus deum pręesse putat. Sed illarum partem nature permittere,partem voluntati nostrę,partem autē subitis,& inopinatis casibus. Hos quidem casus fortunę subiectos esse complures etiam doctissimi viri arbitrantur. A fortuna quidem ea fieri autumant,quæ præter animi nostri intentionē accidunt,vt si quis culturæ gratia fodiat agrum,& thesaurū inueniat, cū eius rei causa nō foderet. Erat tn̄ fortuna incerta,& quandoque eā in bonam, quandoque autem in malam accipiebant partem. Nam pro rerum euentu,secunda,vel aduersa dicebatur. Vt si quis aurum fodiens,subito cuniculi lapsu desidēte mole opprimeretur. Fors autem fortuna ab antiquissimis semper in bonam sumebatur partem. Eiusdem numinis templum a Seruio Tullio Romanorū

Simulachrū fortunæ

Maro in opusculis,

Nemesis.

Adrastus nemesi primus ędē sacrā constituit.

Rhānusia

Homerus de fortūa nūquā meminit.

Deus

Natura.

Voluntas.

Casus

Fortunę euēt⁹ qualis.

Fors fortuna

Serui⁹ tullius.

rege

rege, ſecundum Tyberim, vt Varro ſcribit, extra vrbem dedicatũ fuerat cui in magna aliqua fœlicitate ſacrificabant.

Cicero in lib. de fato, & ĩ topicis ad trebatium.

Cicero vero duas refert ſentẽtias, vnã eorũ qui cẽſent omnia ita fato fieri, vt fatũ omni ex parte vim neceſſitatis afferat, Alteram eorum quibus videtur nullum eſſe fatum, ſed omnia referunt ad voluntarios motus animorum noſtrorum.

De fato philoſophorũ ſentẽtiæ.

Platonici

Platonici ſapienter quidem fatum cauſarum cõplexionem, & prouidẽtiam dei, quam primam cauſam appellant eſſe exiſtimant.

Poſſidonius

Poſſidonius vero fatũ definit, colligationem cauſarum ex aſtrorum motibus vim, efficatiãque trahentem. Hipparchus, Eudoxus, Hecatheus, & alij nonnulli Aſtronomorum fatum virtutem conſtellationum immutabilem eſſe dicũt, quã tamen opinionem non omnes aſtrorum periti affirmant,

Heraclitus

Hesiodus

Heraclitus enĩ ponticus, cum incidiſſet in verſus illos Heſiodi, in quibus dicit dierum omnium alios infœlices, alios vero fœlices eſſe, Poetã illum irriſit, aſſerens eum nõ cogitaſſe,

Natura.

naturam omnium dierum, pariter dominam eſſe, Romanos tamen video hanc ſententiam Heſiodi ſecutos eſſe, nonnullos enim dies infauſtos notabant,

Dies quintuſ decimus ante Kalẽdas quintiles infauſtus

vt quintumdecimũ ante Kalendas quintiles, propter Clemerenſem, Allienſemque cladem. Multi veterum dixerunt Fatum eſſe ſeriem cauſarum ineuitabilem cęleſtium orbium motu manantem, Sunt etiam qui durius ſentiant, dicantque hanc ſeriẽ a deo neutiquam mutari poſſe.

Pythias

Creſus

Vnde Pythiam Creſo regi de illuſione oraculi contra Cyrum per legatos querenti reſpondiſſe ferunt, ſortẽ in fato deſtinatam, ipſi quoque deo immutabilem eſſe. Hoc etiam declaratur vetuſtiſſimo verſiculo illo in quo dicitur. QVOD fore futurum eſt, ipſum exuperat iouem. Fatum facilius præuideri, quam vitari poſſe, doctiſſimi veterum ſenſerunt, quod quidem declarauit

Cæſar

Iulius Cæſar. Nam cũ peritiſſimus in ſtudijs Aſtronomię eẽt, vidit ex natalibus ſuis Martias Id' propter Scorpionis occaſum ſibi fatales eſſe, eaſdem tamen cauere nequiuit, ſed prędeſtinato fato functus eſt. Et quod pręſciuerat, neutiquam declinauit. Quid autem de Cęſare loquor, cum ceruam ſenatum, populumque Romanum, prędictum, multo ante fatum cauere non potuiſſe? cum

Anfidus.

decem viri, qui libris ſybillinis pręerãt, cecinerũt, ad Anfidum non eſſe pugnandum. Et Martius vates fore etiam prædixit, vt Romani ad Anfidum Apuliæ flumen vincerentur.

Cryſippus

Ex Aulo gel. ca. 2. lib. 6.

Cryſippus ſtoicorum princeps fatũ quodquidem ipſe πεπρωεμνην vocat, alij vero ειμαρμενην, definit eſſe ſempiternam quandam, & indelebilem ſeriem rerum, ac catenam voluẽtem ſe metipſam, ſeſeque implicantẽ per æternos conſequentię ordines, ex quibus apta, connexaque ſit.

Catena aurea

Hæc eſt aurea illa homeri catena, quam pendere de cęlo in terram deum iuſſiſſe commemorat. Sentit enim a ſummo deo ad imum terrę vſque vnam, mutuis ſe vinculis religãtem, & nuſquã interruptam eſſe connexionem.

Cicero

Fatum

Phiſici

Cryſippus

Hinc rurſus Cicero in libris de diuinatione, Fatum inquit eſſe ordinem, ſeriemque cauſarum, cũ cauſa cauſam ex ſe gignit, eaque eſt ex omni æternitate fluens, & ſempiterna virtus. Hanc phiſici cauſam æternam vocant, Noſter autem ſtoicus, ne a Cryſippo, qui non aliqua, vt Homerus, ſed omnia neceſſitate fatorum fieri putat, diſcedat.

discedat, Fatum definit necessitatem esse omnium rerum, omniumque
actionum, quam nulla vis frangere possit, ex dei dispositione definitam.
Hanc opinionem cum sequeretur Amianus Marcellinus eiusmodi ver= Amianus.
ba scripsit. Nulla vis humana, vel virtus meruisse vnquã potuit, vt quod
præscripsit fatalis ordo, non fiat. Sed pindarus longe ante eum dixerat.
Non ignis fatum, neque ferrea munimẽta arcent. Sed Alexãder Aphro= Alexander.
diseus mitiorem sententiam protulit. Dixit enim fatum nihil aliud esse, Aphrodisius
nisi naturam ipsam, quæ sicut ad rationem, voluntatemque nostram ne=
quaquam redigi potest, sic & fatum inexorabile omnino est, nullisque vi
ribus auerti flecti ve, vt possit. Ad hanc sententiam redigitur etiam illud
Homericum, nõ est qui fixas parcarum auertere leges, effugere aut pos= Homerus.
sit. Primum natiuitatis nostræ diem vitam ordiri, & extremũ dare mul=
ti sentiunt. Hinc illud Silij Italici. Extremumque diem primus tulit.
Et tragicus noster ait, Primusque diem dedit extremũ, nec distat ab hac
sententia illud Maronis. Stat sua cuique dies, sed hanc ambiguam, obscu= Maro.10.ęneidos.
ramque quęstionem alijs relinquamus. Satisque sit si vltro fatemur veni
am aliquam indulgendam esse his, qui opinantur non modo virtutes om
nes ciuiles, ac militares regibus, principibus ve necessarias fore, sine qui=
bus bene imperare non possint. Verum prosperam etiam fortunam expe
tendam, optandamque esse. Hinc illud Aeneę ad filium, DISCE puer Aeneas.
virtutem ex me, verumque laborem, Fortunam ex alijs, Quum sibi ipsi
minus fœlix, ac fortunatus esse videretur.

¶ AGESILAVS Lacedęmoniorum rex, qui exercitui totius gręciæ Agesilaus.
cõtra Tissaphernem cũ ingenti pręfuit gloria, vir fuit omni virtute cla= Tissaphernes.
rissimus, nã ingenij acumine, animi probitate, cõsilij sapientia, fortitudi=
ne, robore, celeritate, tolerantia, omnes anteibat. Is tamen fortunã semper
formidauit, vt qui eã pręter hominum potestatem esse cerneret, & posse
etiã paruo temporis momento totius vitę laudẽ labefactare, atque obscu
riorem reddere. Quocirca sępenumero dicere solebat, non eos, qui bene,
ac prospere viuerent adhuc fœlices, ac fortunatos esse habendos. Sed eos
qui gloriose morerentur. Proinde ευτανατου quam ipse appellabat, hoc est
bonã mortem, fœlicitatem esse dicebat. Hæc est vetus illa sententia, qua
quidem dicebatur, alius de alio iudicat dies, supremus aũt de omnibus. Scitũ notãdũ

¶ NOS Vero a principe, quem scripturi sumus, ea exposcere debem⁹,
quę ipse pręstare potest, quęque in eo sunt. Aliena enim quis polliceri po
test? Multa Cn. Pompei fœlicitate Cicero populo Romano pollicebatur,
tur, quasi illius fortunã in consilio haberet, At id assequebatur exemplis
bellorum, quæ ante gesserat, in quibus prosperos semper habuerat euẽtus,
verũ quis ignorat fortunã lubricã, volubilẽ, mutabilẽque esse, quæ quidẽ
humanã vitã nunc secũdis, nũc aduersis rebus permiscet, A deo vt nullã
malã fœlicitatẽ miseriæ calamitatis ve expertẽ euenire permittat. Quĩ=
etiã beatissimus quisque, versa (vt dicit̃) fortũę rota, ãte solis occasum mi
serrimus fieri põt, fortunat⁹ habitus est Paul⁹ Aemylius, quũ regẽ psem Paulus æmylius.
superauit, & eũ captum cum tribus filijs in triumphum ante currũ duxit,

Sed fortuna eiusmodi letitiam ne solidam, ne ve diuturnam ei permisit, verum domesticis funeribus eam miscuit, duos enim adolescentes pera egregię indolis filios amisit, alterum quidem, antequam Triumpharet, alterum vero paucis diebus post triumphum.

C. cotta.

CAIVS Quoque Cotta orator, sulpitii ęqualis, ante diem decreti sibi triũphpi, diem obijt, ex refusa vulneris cicatrice, quod pluribus annis ante in prelio pro republica acceperat.

M. marcellinus.

Cn. chilo.

ATQVI Cicero ipse pro restitutione M. Marcelli luculentam orationē ad Cęsarem habuit, reditumque illius impetrauit, sed aduersante fortuna quę raro admodum stabilis esse solet, Marcellus restitutionis beneficio neutiquã frui potuit, Nefarie siquidē per scelus a Cn. Chylone cliente suo Athenis occisus est.

Fortunę simulachrũ in pila cur sedebat.

Pompeij excidium.

SAPIENTER quidem veteres Pictores vt instabilitatem fortunæ ostenderent, eam in pila sedentem pingebãt. Non deam aliquam, que nusquam est significantes. SED mutationem conditioĩs humanæ, & varios rerum euentus. Nam idem Pompeius, qui tot regna, ac nationes vicerat, principatumque in Romano senatu tandiu tenuerat, & a virtute, a rebus quoque gestis cognomentum magni meruerat, ad spadonum, proditorumque libidinem in Aegypto trucidatus est, & eius caput, quod paulo ante terror gẽtium extiterat, hosti dono datum. Nec minimum etiam fortunæ ludibrium fuit Persei, quem modo dixi, in triumphum ab Aemylio ductum fuisse, legitimum filium ad spem imperij tot gentium, ac nationum educatum, cernere ferrariam artem exercentem, necessarij victus quærendi gratia.

Persei ei⁹ que filij fortuna qualis.

Fortunam ne culpes, cũ sis tibi causa doloris.

Cęsar

VIDENDVM tamen est. ne culpę nostræ crimen, in fortunæ instabilitatem reijciamus. Fieri enim solet, vt errata nostra diluentes, casibus assignemus, vt mali gubernatores facere consueuerunt. Non pugnasset apud Pharsalum Pompeius, at maledicebant æmuli, & oblatratores, Eũque agamennonem vocabant. AT QVI tutius ei fuisset male audire, quam male pugnare. Non ei quum armenijs, aut ponticis res agenda fuerat, sed quum Iulio cæsare, qui trecenties in celtas victor certauerat. Et quadringentas nationes bello subegerat. Adeo Romano populo formidãdas, vt antiqua lege de senum, ac sacerdotum immunitate scriptum fuerit, Nisi celticum instaret bellum. Quo quidem imminẽte, & sacerdotes, & senes in armis esse oporteret. Cęsaris quoque milites a Gallis, germanisque inuicti plura gesserant bella, quam quispiam recensere posset. Et nulle vrbes vi expugnauerant, Et dicies centena milia hominum occiderant, Segnius quam promptius quum illis certandum fuerat. Si cunctando Pompeius certamen aliquandiu detrectasset, actum quidem de rebus cęsaris extitisset. Desperatio milites eius fortes, ac strenuos longe magis effecerat. Omnes enim agressus hostiles pręsidijs suis interceperat, præclusisque itineribus omni commeatu terra, marique arcebantur, Adeo vt ex herbis siluestribus confectum panem milites cęsaris comedere cogerentur. Nec res res hęc Pompeium latebat, Nam transfugę nõnulli eiusmodi

Põpeij solertia bellica.

Cęsariani milites herbaceo

modi panem ad eum detulerant, vt lęticia perfunderetur. At ille neutiquam exultauit. sed sibi cum beluis pugnandum esse exclamauit. Pompeius autem nihilo indigebat, omnique commeatu affluebat. Ideo enim re nautica præstabat, vt quocunque vento spirante vndique, aut frumentum, aut pecuniæ, aut equi, aut milites ei adueherentur. Cæsar autem terra, marique angustijs vndique circumseptus fame, inopiaque rerum omnium compulsus. necessario pugnam, capessere cogebatur. ET HOC a natura mortalibus insitum est, vt propere admodum exequantur, quod per difficultatem piget inchoare. Iniuit igitur pugnam Pompeius sine proprio consilio. Nullis enim pacis conditionibus auscultari vnquam voluit, siue militum suasu, qui vltro prælium deposcebant. & illum carpepant, vt certaminis detrectatorem, affectatoremque diuturni imperij, siue infinito militum numero fretus, septem enim millia pompeianorum equitum contra mille cæsarianorum in pugna futuri erant, & peditum infinita multitudine excellebat. Quibus quidem copijs elatus indubitatã sibi victoriam persuaserat. vsque adeo, vt quũ classem omniũ Romanorum imperatorũ maximã in anchoris religatã haberet, neque eã accersiri iusserit, neq; ex ea auxilij quicquã aduocauerit, cũ opportune admodũ id efficere potuisset, Et vtcũque res agerer, in quẽuis euẽtũ, pręsidiũ maritimũ perutile admodũ extitisset, vel ad victoriã nauandã, vel ad meditãdũ effugiũ. Qua ex re negligẽtię, vecordięve ĩcessitur põpeius, & ex euẽtu argumentũ calũnię emulis, & obtrectatoribus suis prębuit. Experiẽtia que docuit verũ eẽ, quod ex veteri sentẽtia vsurpari solet. GNARAM assuetãque paucitatẽ lõge plurimũ ignarã, insuetãque multitudinẽ præcellere. Proinde magnus ille ex sup̃ioribus victorijs nũcupat⁹, vt primũ quidẽ equitũ suorũ fugientiũ surgẽtẽ puluerẽ vidit, omisso omni imperatorio munere officiove, Lymphato, attonitoque similis, in castra se recepit, & quũ hostem victoria vndique exultãtem in se tendere cerneret, etiã in castra exclamauit. Tum subito mutata veste, pauculis comitibus. ac seruis comitatus, pręcipitẽ fugam corripuit, Cęsar aũt victoria potitus summa alacritate in hostiũ castra penetrauit. Et in põpei tabernaculo, vt mensæ suę ministris p̃dixerat, deledit, & cęnã, quę põpeio parata fuerat, absumpsit. Similiter quoque victor exercitus hostiũ epulis magna cum hilaritate repletur. Quid igitur dicemus? Fortunæ hoc ludibriũ extitisse, an temerariũ ambitiosi, vesanique animi cõsiliũ? Hoc si ĩtelligere volumus, audiamus Ciceronis verba ad Atticum Põponium virũ grauissimum scribẽtis de re publica. Valde timeo, nec adhuc fere inueni, qui non cõcedẽdũ putaret Cęsari quod postularet. potius quã pugnãdum. At qui si ferro omnino decernere statuerat, cautior, diligentiorque esse debuerat. Quid idẽ testis in alia epistola de eodẽ dicat, audi. Cneus aũt noster, O rẽ miserã, vt totus iacet, nõ animus ei est, nõ cõsilium, nõ diligentia. Reliqua illic legenda sunt, vt intelligamus qualem se pręstiterit Pompeius. SED seueritatem Carthaginiensium admirari desino, qui ex senatus cõsulto ĩperatores illos in crucẽ tolli iubebãt, qui prospero etiã euẽtu, prauo

pane vescebãt̃

Pompeius rei nauticę peritissimus.

Põpeij fuga

Cęsaris victoria

Cicero

Carthaginienses.

consilio rem gessissent. Fœlicitatem quidem illam ciuitatis Genio tribuentes, temeritatem imperatoris vlciscebantur. Præstet igitur se immunem ab omni temerario consilio, quicunque vult fatum, aut fortunam incusare. Aliter non euentum, sed se ipsum criminabitur. Princeps vero, quem describimus, humanę mentis sublimitatem cognoscat, Nihil temere, nihil inconsulto, nihil imprudenter, aut penitendum agat. Proinde omnia circumspiciat, TVRPE est enim dicere non putaui, vt maior Aphricanus dicere solebat, Agat etiam splendide, constanter, grauiter, honesteque quęcunque agit, non properandum, sed maturandū in rebus arduis, magnisque esse ducat. Pręclare Cęsar Octauius dicere solebat. Nihil minus in optimo duce, quam festinationem, celeritatemque esse optandum. Stat celeriter fieri, quęcunque bene fiant. Et Fabius Maximus, non quod promptior, sed quod cunctatior fuerit, laudem immortalitatis, & gloriæ perpetuum cognomentum assecutus est. Nihil ita expectet, quasi certo futurum, nihilque, cum acciderit, admirandum, inopinatum, aut nouum accedisse putet. Omnia ad suum arbitrium referat, secum habitet, secum meditetur, ratiōe in omnibus regatur. Et quāuis aliena audiat consilia, tamen illis examinatis, suis sententijs, suisque iudicijs nitatur. Romanos imitetur, qui res omnes magnas, & prospere gestas in deum auctorem referebant. Et hac opinione ducti vetustissimi, non victori coronas dabant, sed soli deo. Vnde Homerus neminem viritim coronat, sed eas cęlo & belli pręsidi deo tribuit. In sacris quoque certaminibus apud Romanos non victor, sed victoris patrij, Penates, Genijque pronuntiabantur coronari. Quinetiam triumphantibus dabantur coronę, vt eas in templis dicarent. Recto etiam sit animo rex, & impatiens superioris, abiectos, & subijcientes sese, libenter adiuuet. Et pręcipue illos, qui miseri sunt, quum hoc facere videatur tanquam maior. Nam quotienscunque discedit, ęmulatio succedit humanitas, vt ait oratorum maximus. Et vt ad Romanum populum (inquit Maro) hę tibi erunt artes, pacique imponere morem, Parcere subiectis, & debellare superbos. Et hæc hactenus.

Octaui⁹ cęsar

Fabius maximus.

Romani

Homerus

Cicero

Virgilius

¶VNITATEM NVMERIS OMNIBVS PRAEESSE, SIC VNIVS PRINCIPATVM RELIQVOS OMNES ANTEIRE.

¶TITVLVS DECIMVSTERTIVS

NATVRAE RATIO EDOCET OMnem multitudinem ab vno incipere. Agit enim in omnibus natura quod optimum, perfectũque sit secundum singulorum speciem. Sed vnitas ipsa quę dicitur μονας eiusmodi est, vt ex ea omnia fieri, & in eam omnia resolui veteres sapientes putauerunt. Cuius sententiæ auctorem fuisse dicunt Museum Atheniensem Eumolpi filium, qui multo ante Homerum poetatus creditur. Sic & Pithagoras Samius principium rerum rerum omnium vnitatem esse arbitrarus est. Et ex ea infinitam dualitatē, veluti materiam auctori vnitati ptębere, Subiectamque ei omnino esse. Hinc dicere per similitudinem possumus vnitatem imperare, reliquos autem numeros parere. PROINDE Dicimus vnius viri principatum longe præstantiorem esse quam multorum. In multis enim vnitas quædam requiritur ad omnes consultationes, actus, & electiones. Aliter autem plures bene, ac recte regere, ac gubernare nō possent. Hoc quidem in ciuilibus societatibus cernimus; quæ tandiu seruātur, augentur ve, quādiu speciem illam, ac similitudinem vnitatis imitantur. Cum vero illā deserunt, statim occidunt, vel grauiter egrotant, donec per vnitatem ad pristinam valitudinem redeant. Præstat igitur id quod per se vnicum est his omnibus, quæ ꝑse diuisa, separataque sunt, & vnitatē quandā per imitationem fictam desyderant. Hoc quoque a Mathematicis, qui numerorum rationem scrutantur manifeste ostenditur, vnitas quidem, quæ μονας ab illis dicitur mas est eadem, & fœmina. Par, & impar, nec per se numerus, Sed fons, & origo numerorum, principium & finis omnium, cum ipsa principij, & finis omnino expers sit. Proinde ad summum refertur deum. Et ad mentem illam, quæ ab ipso creata deo, vices temporum ignorat, nunquam senescit, sed semper in eodem ęuo permanet. Et nunquam occidit, vt igitur in vniuerso mundo omnia regit deus, in partibus animi mens, in multitudine membrorum cor, aut cerebrum, quandoquidem omnis naturalis gubernatio ab vno manat. Sic quoque consentaneum esse videtur, vt cuicunque collecte multitudini vnus potius præsit, quam plures. Virtus siquidem vnita & Academici, & Peripatetici etium sentiunt, potentior longe est, quam dispersa. Et vtilior ad omnes bonas, ac rectas actiones. Cernimus enim ciuitates, quæ a pluribus gubernantur, seditionibus, & intestino odio plærumque laborare, illas autem, quæ ab vno reguntur concordes esse, vt quę iuste, legitimeque imperanti, æquo animo pareant, vltroque obsequantur, suis emulatione, aut obtrectatione aliqua. Quibus quidem ex rebus perpetuæ sunt, & bonis omnibus affatim semper habundant. Quinetiam ciuitates, atque respublicæ ipsę cū bellorum calamitatibus, aut maximis difficultatibus premuntur, ad vnitatis remedium se conferunt, nullaque ratione alia facilius euadunt,

Vnitas

Museus.

Vnius imperium, multitudine vtilius.

Mathematici

Mens animū regit, cor autē cerebrū corporis membra.

Academici Peripatetici.

Romani — quam si res omnis ad vnius arbitrium redigatur. Romani in magnis peri culis dictatorem vnum creabant, cuius imperio omnia permittebant. Et

Dictator — idcirco Dictatorem appellari

Varro — Varro arbitratur, quod illius dicto omnes auscultarent, obsequerenturque.

Lycinius — Lycinius Romanus ciuis, qui magna diligentia de antiquitatibus scripsit, retulit Romanos huius magistratus exemplum ab albanis, a quibus magna ex parte originem ducebant, sumpsisse, qui post Amulij, Numitorisque mortem deficiente regia sobole an=

Dictatores. — nuos Dictatores designabant, qui regiam potestatem haberent.

Theophrast⁹ — Theophrastus vero in libris suis de regno scripsit, Ciuitates Græcas in rebus difficilimis ad modicum temporis eiusmodi magistratus instituisse,

Esymnetę — quos Esymnetas vernaculo verbo appellabant. Quemadmodum Myti=

Pittacus — lenei elegerunt aliquando Pittacum contra exules, qui cum Alceo erãt, vt Dionysius Halicarnaseus etiam testatur, Romani id agebant, vt qui clare cognoscerent in vnius principatu maximam auctoritatem esse, liberam sententiam, consilia non ambigua, iudicia in rebus ordinandis potiora, & executiones promptiores, alacrioresque. Hoc quidem pacto e multis periculis aliquando euaserunt, & pene victi victores extiterunt.

A. posthumi⁹ — In difficillimo contra latinos bello Aulus Posthumius ad regillum lacum Dictator emicuit. Et aduersus equos re male gesta apparuit.

Cincinnatus relicto aratro dictator creatus est — Lucius Quintius Cincinnatus dictator factus, & ab aratro accersitus, quam primum victos hostes sub iugum misit. Et ad optatum agellum redijt. Sic etiam fidenates ante victores

M. æmylius. — Marco Aemylio dictatore victi sunt. Et Fidenę captæ.

Furi⁹ camilli⁹ — Furius quoque Camillus Dictator primum obsessos per annos decem veios cepit, & rursus cum

Galli senones — Galli senones fusis Romanis ad Alliam fluuium vrbem cepissent, totam præter Capitolium, & coacti fame Romani mille auri pondo iam spospondissent, pecuniaque expenderetur. Camillus Dictator creatus cum exul esset aduenit, & Gallos vrbe expulit, ac trucidauit. Pristinamque patriæ libertatem vendicauit, Romanumque populum, qui iam veios migrare volebat retinuit. Longe etiam post, cum tot cladibus a Carthaginiensibus, duce Anniba=

Fuga ex cãnẽsi pugna laudata est. — le, acceptis, post Cannensem etiam calamitatem a qua per fugam euasisse in laude fuit, res Romana in vltimo discrimine versaretur, Dictatorẽ creari placuit.

Fabius maximus dictator. — Et Fabius Maximus designatus est, qui cunctãdo Annibalis vires attriuit, Et rẽ Romanã restituit, donatusqueẽ a senatu pp̃loque Romano. Et ab omni etiã Italia

Corona graminea. — Graminea corona. qua nulla fuit nobilior. Nã cęteras oẽs singuli duces militibus, qui optime pugnauerant dabant. Hec autem non nisi in summa desperatione, vniuerso exercitu seruato. seruatori suo decernebatur. Idcirco etiam obsidionalis vocabatur, liberato ab obsidione exercitu. Legebatur hæc corona viridi de gramine decerpto, eo loci vbi obsessos seruasset. Summum enim signum,

Herbam dare — summaque victoriæ cõfessio fuit apud veteres, cum victi herbã victori dabãt. His igitur exemplis intelligere possumus, ex sentẽtia eorum qui virtute & armis imperium omnium gentium quæsiuerunt, rerum publi

carum

carum ſtatus in magnis periculis,magniſque calamitatibus, nulla alia ratione ſeruari,ſaluarique poſſe,niſi ad vnius viri imperium redigantur. Quinetiam in bellis inteſtinis,in quibus romanus popul⁹ in ſe ipſum ferrum conuertit,Poſt diram ſœuitiam,atque immanitatem Lucij Syllæ, qui a ciuium iniqua cæde,ac carnificina fœlix cognominari voluit. Poſt Cinnam,Mariũ Carbonem,& alios,qui præmium in medio patriæ prædam poſuerunt. Et pro patriæ tyrãnide certauerunt.Poſtquam ad Pompeij,Cæſariſque ſeditionem ventum eſt,complures prudẽtes,atque optimi ciues,publice aſſerebant,nullo pacto ab inteſtina lue rempublicam curari poſſe,niſi delato imperio ad vnius arbitrium. Hanc ſententiam Cicero,qui nunquam niſi de optimo ſtatu rei publicæ cogitauit,manifeſte docuit,cum ad Pomponium Atticum ſcribens inquit,Ego autem vſque eo ſum eneruatus,vt hoc ocio quo nũc tabeſcimus malim Ευτυραινεισθαι hoc eſt a Tyranno gubernari.quam cum optima ſpe dimicare.Illos vero inter ſe non de re publica,ſed de Tyrãnide certare clarius oſtẽdit in alia quadam ad eundem Atticum epiſtola,his verbis,cum Cæſare aut depugnandum eſt,aut habenda e lege ratio,de pugna inquis potius quam ſeruias,vt quid ſi victus eris,proſcribere ſi viceris tamen ſeruias. Vtilitas redigẽdæ rei ad vnius arbitrium apparuit Cæſare rerum potito.Nã & ſeditiones inteſtinas compreſſit.Pacem non modo vrbi, verum Italiæ & vniuerſo terrarum orbi præbuit,inſtaurantes bella coercuit,leges,iudiciaque inſtituit, labaſcentem Romanum populum erexit,nutantem Italiam firmauit,ciuibus pepercit,inimicis indulxit, Exules, proſcriptoſque reſtituit Tunc vetuſtiſſimum illud oraculum verum eſſe apparuit,in quo conſulentibus Phrygibus de fine ciuilium diſcordiarum reſpondit Iuppiter,rege in ſeditionibus opus eſſe. Proinde Gordius vir prudentiſſimus, ſed humillime ſortis,vt qui conductis bobus araret,iuſſu dei rex conſtitutus eſt. Qui diſcordias omnes virtute,atque eloquentia compeſcuit. Et ſumma cum æquitate diutius imperauit. Hic nodum indiſſolubilem in tẽplo ſuſpendit,ex quo Phrygiæ fata pendere dicebantur. Quem longo tẽpore poſt,cum ſoluere nequiret,abſcidit magnus Alexãder. Gordio ſucceſſit,Mida eius filius,regum omnium opulentiſſimus,cuius poſteri lõga ſerie regnauerunt,vſque ad tempora Alexandri,qui eos exegit. Cęſar vt ad diuerticulum redeam,plęriſque clariſſimis viris,qui contra eum arma tulerant,veniam dedit. Ex quibus Brutus ille extitit,a quo deinde occiſus eſt,quo primum poſt pharſalicam victoriam non comparante grauiter indoluit,& illum diligenter perquiri iuſſit.cum tandem incolumis ꝑductus eſſet.ſumma hilaritate,atque letitia ab eo exceptus eſt. Tantaque beneuolentia,& honore & Cęſare afficiebatur Brutus,vt a quibuſdã eius filius crederet̃. Nec temere forſitan. Seruilia enim Catonis ſoror & Bruti mater adoleſcenti Cæſari miro amore indulxit. Quinetiam inter vulnera cum ab illo confoderetur,exclamaſſe Cæſarem teſtatur Tranquillus Græcis verbis quæ ad hanc ſententiam vertuntur,Brute fili,Brute fili,quid facis? Sed & alios nonnullos ciues patriæ cauſa liberos dimiſit Cęſar a qui=

L.Sylla fœlix cognoĩat⁹.

Cinna.

Carbo.

Pompeius.

Cæſar.

Cicero ad Aticũ li.2.epiſtola.14.

Cæſaris beneficia ĩ Remp. ſuo ſingulari imperio.

Phryges.

Gordius dei iuſſu rex conſtitutus.

Gordianus nodus.

Alexander.

Mida.

Cæſaris clementia.

Brutus Cæſari ꝓ vita mortem reddidit.

Seruilia bruti mater.

Cæsarē perdiderūt, quos seruauerat ipse

sar, a qnibus deninde peremptus est, & cum eos internosceret, rursus exclamans ait, men seruassē vt essent, qui me perderent? Et certe rempublicam & vniuersum imperiū optime constituerat. Adeo vt vere admodum in senatu dixisse videatur Antonius, cum inquit, nationes, reges, potētatus, & quæcunque ab oriente ad occidentem sunt, Cæsar nobis virtute, ac potentia subegit, & legibus, & benignitate, clementiaque firmauit. Non est

Cæsari adhuc viuo tēplū cū dea clementię dicatum est.

profecto admirandū populum Romanum viuo Cæsari templum commune Cum dea clementiæ condidisse, Et plæbem ei solidam columnā viginti pedum Numidici lapidis in foro statuisse, inscriptā patri patrię, Apud quam longo tempore (vt Trāquillus etiam refert) sacrificare, vota suscipere, Et controuersias quasdam, interposito per Cæsarē iureiurando, distrahere perseuerauerit. Nec porro immerito eiusmodi munera, & complura alia ei delata sunt. Nullum enim mansueti, ac clementis animi

Statuæ Pompeianæ a Cęsare restitutæ

Ciceronis dictū de Cęsare ex Plutarchi apopthe.

Plutarchus in C. Cęsaris vita.

officium vnquā omisit. Pōpeij disiectas a plebe statuas reposuit. Quod cum accepisset Cicero ait, cum Pompeij statuas erexit Cæsar, suas fixit, Et cum Alexādriam inuasisset, Pothinum, & Achillam Pompeij interfectores interemit, Quocirca verum esse cernit, quod Plutharchus Cheronensis scripsit, Cęsarem rerum potitum nullū crudele facinus, aut Tyrannicum vnquā exercuisse, Sed in principatu se quasi clementissimum medicum a deo datum omnibus in rebus ostendisse. Proinde eum populus Romanus adeo desyderauit, vt infestus, atque inexorabilis eius interfectoribus semper extiterit, criminique idem auctor Bruto obijcit, quod

Brutus igratus erga Cæsarē.

cum a Cæsare seruatus esset, & quoscūque voluisset, etiam ex captiuis liberasset, prælatusque ab eo omnibus fere amicis esset, facta tamen conspiratione per dolum illum confoderit, quod si nulla gratia, nulla in se collata a Cæsare beneficia eum monebant, cui quod viueret, incolumisque esset, iure optimo acceptum referre debuisset, nonne illius potentiam, virtutem, fortunam veteri debuit? Cuius etiam solum nomen Parthorū &

Brutus,

Indorum reges sopnum capere non sinebat, ipse quoque Brutus ad Ciceronem scripsit, vt idem Plutharchus meminit. Bonus profecto vir erat Cæsar, sed progenitores nostri mites etiam dominos non tulerūt. Vere de se ipso vaticinatus est Cæsar, cum renūciarentur ei nonnullæ coniurationes, connentusque nocturni, quos quidem non vltra arguit, nisi vt ostenderet eosdem sibi natos esse. Et ait non tam sua, quam reipublicę interesse, vt saluus esset, Se iampridem potentiæ, glorięque abūde satis esse adeptum, rem publicam vero, si quid acciderit, neque paccatam, neque quietam fore, Et aliquanto ciuilia bella deteriorē conditionem subitura. Quę quidem omnia, vt prædixerat, & longe deuiora acciderunt. Sed ad Brutum redeo, quem opinor antiqua maiorum suorum persuasione id egisse, qnos cernimus summa gloria esse affectos, quod exactis regibus rem publicam statuerint, sicipse quoque se facturum putabat, qua opinione ductus ad Atticum scripsit. Optimo in statu mentem se locatā habere, aut enim victor Romanam rem publicam liberabo, aut moriens a seruitute euadam. Sed cum iā ciuilium bellorum pertesum esset, res ad vnius imperium

Reip. itererat Cæsarem saluum esse.

perium quasi adiuuante deo inclinabant, q̄ Bruto omnia recta consilia, omnemque lætam fortunam (vt dicitur) auferebat. Eschyli quidē poetæ sententia est, occasiones malorum diuinitus dari his hominibus, quos deus propter eorum delicta punire voluerit, Nihil æquo animo audire poterat Brutus, quod contra rei publicæ rationem diceretur. Erant inter amicos, & cōtubernales eius philosophi duo, Stallius Epicureus, & Pharnus Stoicus Catonis sectator, Hi inter se (vt moris est) aliquādo in disputationem inciderant, Affirmabat enim multis argumentis Pharnus ciuile bellum longe durius esse, quam vnius viri imperium, quod contra legem non esset. Stallius autem acutissimis rationibus ostendebat, viri sapientis non esse, ob ignauam, imperitāque plæbem periclitari, ex anxio semper animo pendere, Labeo, cū his sermonibus interesset, contra vtrūque sententiam suam protulit, sed cum obiecta illorum minus diluere, ac dissoluere valeret, tacuit Brutus, vt qui contra sententiam suam loquētes, iniquo ferret animo, & philosophos illos deinceps a tabernaculo suo prohiberi iussit. Claruit deinde multo magis post varias, multiplicesque rei publicæ calamitates, vnius principis imperio ciuiles discordias sedari, Vt primū enim Octauius Cæsar rerum potitus est ita passim omnia quieuerunt, vt post aduersam maris tempestatem, residentibus cunctis ventis, & placido surgente sole, fluctus omnes desidunt, Quocirca ex mimacij plauci sententia Augustus appellatus est quasi augurio, ac fœlicitate populi Romani cōsecrat⁹, vel (vt Suetonius scribit) ab auctu, vel auiū gustu, gestu ve, imperium nanque auxit, Et vrbem pro maiestate imperij excoluit, adeo vt non iniuria gloriaretur, se marmoream relinquere, quam lateritiam accepisset. Et vt Strabo cretensis ait nunquam tanta pacis facultas, tantaque bonorum omnium copia Romanis, ac socijs affluxit, quātam suppeditauit Augustus Cęsar, postquam imperij habenas accepit Cretenses antiquam habuerunt rem publicam. Erant enim in ea insula complures vrbes, quæ omnes inter se societatem seruabant. communi iure, communique consilio regebantur. Harum præstantissima erat Cnosos, quam minois regina Homerus appellat. Secunda Gortyna, Tertia Cydonia. Quarta Lycton, His rhadamanthus vir iustitia, & æquitate clarissimus primus leges dedit, Quas iouis iussu se afferre cōuētus est, vt duriores homines ad ciuilem vitam facilius redigerentur, quibus legibus noua decreta diu post addidit Minos, quem poeta dicit annos nouem regnasse, & Iouis mandata rursus ex antri abditis penetralibus captasse. Horum quidem leges tanti fuerunt, vt eas optimi omnium græcorum, & Lacedæmonij in primis (vt Plato in libris de legibus refert) imitati fuerint, hæ sanctiones rem publicam instituerunt, ex omni populo commixtam. Cui tamen rex vnus præerat, vt qui dignoscerent, legumlatores illi prudentissimi turbida esse multitudinis in rebus dubijs consilia nisi ab vno aliquo, veluti gubernatore, in aduersis tempestatibus regerentur. Secundo enim vento remiges ipsi facile cursum sine puppis magistro dirigunt. Fuit quidem apud Cretenses antiqua sane regum prosapia

a cęlo

Eschylus.
Stallius Epicureus.
Pharnus Stoicus.
Labeo.
Octauius Cæsar.
Augustus a quo & vnde dictus.
Marmoreā reliq̄t August⁹ vrbē quā lateritiā acceperat
Strabo lib. 17.
Cretenses.
Cretę vrbes cōi societate regebantur.
Rhadamātus.
Minos
Plato.

Celus rex. a Celo illo, qui quãdo primus deo sacrificauit, nomẽ suũ numinũ domicilio dederit, deinde a Saturno, & Ioue, & eorũ posteris, qui primi in ea insula regnauerũt, de quibus multa poetæ fabulant. Rex apud eos belli potestatem habebat, magistratus iudicia agebãt. Populus autem magistrat⁹ senatũq; credebat. Nõ dissimilis admodũ huic erat laconia respublica, duas quidem regias familias habuerũt Spartani, quarũ vna Eurytiontida Altera Agida vocabat. Harũ originem in Herculem vsque referebant. Nec vnquã passi sunt regnũ vlla ex parte decidere, nec ipsi reges maiora vnquã quęsiuerũt, quã q̃ pricipio regni maiores eorũ ꝑ leges accepissent Hoc temperamento Lacedæmonij assecuti sunt, vt principes græcie haberent. Et Herculi similes dicerent. Nã sicut heros ille leonis pelle amictus, & claua armatus iniquos homines, immanesq; omẽs coercebat, sic illi scutica & pallio volenti græcię imperabãt. dominatus em̃ iniustos cõpescebãt, bella dirimebãt, Factiones sedabãt, non vi, aut armis, sed vnico oratore misso, cui statim omnes obtemperabant, parebãtque vltro. Tãti enim apud singulas quasq; natiões eorũ dignitas habebat, & vsq; adeo auctoritate, iusticia, optimis institutis, mirificaq; ęq tate pollebãt. PETEbãt em̃ alię gẽtes, ac natiões ab eis, nõ classem, nõ militẽ, nõ aurũ, sed vnũ spartiatã ducẽ, cui obsequerẽtur. Quo accepto se tutos, atque hostiũ victores fore arbitrabãtur, vt siculi Gilippũ petiuerũt, Chalcidẽses brasydã, Asiatici lysandrũ, Callicratidã, & Agesilaũ, Carthaginiẽses vero Xãtippẽ quo imperãte quũ pluribus ꝓlijs semꝑ victi extitissent, exercitũ Romanorũ (cui Attilius regulus ꝑerat) profligauerũt, Et cũ deinde inuidia ꝑciti Xantippũ ingrate, ac perfide dimisissent, deo vltore omniũ scelerũ pœnas victi dederũt, planeq; didicerũt, mutato duce fortunã, viresq; exercit⁹ etiã mutari. Neq; em̃ ab re diuin⁹ ille poeta ait, TVTIOrẽ ceruorũ exercitũ esse duce leone, quã leonũ duce ceruo. Harũ igitur duarũ ciuitatũ auctoritate, atq; exẽplo constat, nõ posse rẽ multorũ imperio bene geri, nisi eis vnus ꝑsit. q veluti gubernator nauim reflãtibus, colluctãtibusq; ventis in portũ salutis impellat. Huiusmodi reges, qui mittã, ac pene cõmunem cum populo potestatem habebãt, agenda omnia ad senatũ, populũve referebãt, vt eligerentur in rebus dubijs, semperq; potiora essent. Quod quidẽ & homerus, probare videtur, sæpe enim Agamẽnon belli principes consulit, quid facto opus sit, & inter plures fit cõsultatio, Tãetsi nihil arduũ vnquã deliberasset, nisi prius Nestorẽ in consilio habuisset, vt ab eo cogitatã rationẽ haberet, q̄d agendũ, aut nõ agendũ esset, Aristoteles quoq; eligibile, cõsultabile, affectabileq; eẽ dicit, Et electionẽ cõsultã affectationẽ esse definit. Hacten⁹ suꝑiorib⁹ argumẽtis, & exẽplis satis abũde ꝓbatũ sit, naturale ĩperiũ vni⁹ eẽ hominis. Et vnũ lõge melius imperare, quã plures, deinceps aũt in sequenti volumine ostendemus iustũ imperiũ vnius, esse regnu, Et regẽ bonum iuste imperare.

Cretensium resp.

Spartanorum respu,

Hercules.

☞

Gilippus.

Lacedęmonij viri q alios rexerũt populos

Attili⁹ regul⁹

Duce mutato fortunam mutari,

Chabriæ dictũ apud Plutharchum in apophteg.

Agamemnon

Nestor

Aristoteles.

¶LIBRI PRIMI FINIS.

¶LIBRI SECVNDI PROOEMIVM AD ALPHONSVM ARAGONIVNM INCLYTVM CALABRIAE DVCEM.

DVRIS SAMIVS RERVM GRAECarum ſcriptor Eximius, ſecutus quorundam vanam, ac futilem opinionē qui vel Alcibiadi emuli, atque infenſi erant, vel comicam dicendi libertatem, ac licentiam oderant, ſcripſit Eupolim Comicum poetam ab Alcibiade cum Athenienſium claſſe in Siciliam nauigante, in mare demerſum extitiſſe. Hoc cum legeret Eratoſthenes, vir in hiſtoria diligentiſſimus, illum irriſit, quod per incuriam ac deſidiam malis auctoribus nimiam fidem adhibuiſſet. Attulitque nonnullas fabulas, quas ille longe poſt ea tēpora docuiſſet, Theophraſtus vero peripateticus communem multorum imitatus opinionem, aſſeruit Zaleucum Pythagoricum leges Locrenſibus conciuibus ſuis ſcripſiſſe, id tamen a Timęo Platonico reprehēſum eſt. & tanquam falſum repudiatum. Luctantur inter ſe complures Gręcorum, & alter alterū furti, ac mendaciį criminatur. Ephorum Cauſtrius, & Lyſimachus accuſant Theopompum autem Apollonius, & Nicagoras. Sophoclem Philoſtratus, Pollio Croſium, & herodotum. Nec abſtinuerunt quidam a Platone. dicunt enim illum a Protagora, Pythagora, & Epicarmo ſiculo multa accepiſſe, ſicut Ariſtoteles ab eo, & a Socrate, & a plęriſque aliįs deide abſtulit. Hæc eo conſilio dixi alphonſe ducum atque imperatorum omnium fortiſſime, vt intelligas exemplorum omnium, quæ huic volumini inſeruimus, partim ex auctorib⁹ Gręcis eruta eſſe, partim e noſtris ſumpta illi inter ſe plærunque variį, ac diuerſi ſunt, noſtri vero nō ſemꝑ quū eis cōueniunt. Proinde non erit admirandum ſi a Liuio, Valerio, aliįſve latinis, aliqua ex parte noſtra diſſentirent, varietas nanque ſcriptorum varietatem quoque facere ſolet eorum, qui illos imitantur. Luctantur inter ſe græci ſcriptores, dicam quidem quod ſentio, neque furaces, neque mendaces eos eſſe arbitror, quos accuſant. Fructus enim legendi eſt modeſte admodum in rem ſuam conuertere, quæ ab aliįs optime ſcripta ſunt.

HVMANITATIS tamen officiū eſſe duco, eum profiteri, per quē proficimus, ſed ſi minus id fieri poſſit, quando non omnia deſtinato operi quadrant, videndum eſt, ne bene dicta in deterius corrumpamus, vt de Hypericle Apollonius grammaticus ait, qui ml'ta illum a Demoſthene abſtuliſſe refert, quæ ex optimis peſſima fecerit, ne manifeſtum furtum cerneretur. Neque etiam eos mendaces dicerem qui cum doctis plurib⁹ errarent. COMMVnis error tolerabilior eſſe videť quā ſingularis, grauior enim

Eupolis. Alcibiades. Eratoſthenes. Theophraſt⁹. Zaleucus Timęus. Gręci ſcriptores furti ſe inuicē accuſant. Ephorus. Ariſtoteles furti accuſať. Liuius. Valerius. Fruct⁹ legēdi. Hypericles. Apollonius Demoſthenes.

Error communis tolerabilior.

uior enim culpa eorum haberi solet, qui soli peccant, quam eorũ, qui cum multis aliis delinquunt, quorum error reprehendendus magis est, quam culpa punienda, facit etiam historiam ancipitem nominum mutatio, Videmus nanque montium, fluminum, vrbium, regionumque nomina alio tempore aliter fuisse nuncupata. Taracinam quam nunc dicimus. Trachinam, Ausuremnem vetustissimi appellabant. Pestum posidoniam, Puteolos dicearcheam. sic etiam venetiam Henetiam siue Eugauiam Padum vero Eridanum. Ferraria, quę nunc vrbs opulentissima, ac pulcherrima est, paululum quidem a priscis sedibus remota, vt quæ Barbarorum latrociniis, atque excursionibus crebro vexaretur, spina quondam dicebatur. Pelasgi enim per mare Ionium ad Italiam vecti, vnũ ex padi ostiis spinetum nomine occupauerunt. & pone eius ripas vrbem statuerunt, quam spinam ab ostij nomine appellarunt, quę breui deinde tempore interiecto ad maximas creuit opes, adeo vt diutius delphos ad Apollinem decimas mitteret, vt Dionysius Halicarnaseus refert, & vt Strabo Cretensis testatur. Thesauros peringentes in eodẽ templo ad omnes fortunæ casus deposuerit. Hæc Ferrariæ vrbs per virtutẽ, sapientiã, celeritatemque tuã ex hostiũ faucibus superioribus annis eruta est, veneti enim potentissimo exercitu terra, marique eã obsederant, & hoste, fame, pestilentia adeo vrgebatur, vt ciues iam de deditione agerent. Et Hercules eorum dux inclytus, qui cum soror tua illustrissima denupta est, fugam meditaretur. Tu vero rumore ac nũciis concitus Neapoli cũ expedito exercitu, quem ad omnes casus paratissimum semper habes, Italiã pene omnem celeri cursu permensus, illuc aduolasti, & quamuis vix aditus ad obsessos, nisi a cælo relictus esse videretur, vi tamen, & armis eiecto hoste intra vrbis mœnia penetrasti, paruoque tẽpore assiduis congressibus, atque excursionibus egisti, vt veneti de statu vrbium suarũ solliciti, pacem æquis conditionibus pepigerint. Qua quidem per te nunc etiam Ferraria fruitur, & iam instaurata pristini splendoris speciem, ac decus recuperauit.

Spina
Pelasgi
Padus.
Spinetum.
Delphos.
Dionysius.
Strabo lib. 5.
Ferraria

¶LIBER SECVNDVS DE REGNI INSTITVTIONE.

❡MVNVS REGIS IVSTITIAM ESSE. IVSTVM VNIVS VIRI IMPERIVM, REGNVM ESSE.

TITVLVS PRIMVS.

ALEXANDER CVI MAGNO OB virtutem cognomentum fuit, cū aliquid ocij a ſummis negocijs nactus eſſet, venationis ſtudio ſummopere tenebat̃. Eāque in tygres, pardos, apros, vrſos, leoneſque libentius exercebat, quam pecora inter iertia, vt optabat Iulus apud Maronem, Ei quidem aliquando colluctatio fuit, aduerſus maximum, ferociſſimūque leonem, quem poſt magnā, difficilēque pugnā ſummis viribus tandem ſtrauit. Forte aderat Sparthanorum legatus qui vehementer admiratus dixit, vtinā rex inclyte pro magno aliquo imperio cū leone tibi eſſet certamen. Hæc tamen venatio tanti fuit, vt Cratherus vir illuſtris, & Alexandro gratiſſimus, a Lyſippo, Leochareque, qui præcipui omnium artificum eo tempore habebantur, aere conflatam delphico Apollini ſuſpendi fecerit. Cernebatur illic Alexander, qui leonem adoriebatur, & iuxta eum aderat Cratherus inter canes, & alios venatores. Expreſſit enim Lyſippus ſimilitudinem Alexādri, & amicorum eius adeo, vt pene ſpirantes viuique eſſe viderentur. Sed ad Spartanum oratorem redeo, cuius ſententia illuc quidem mihi ſpectare videtur, vt intelligamus regem fortem eſſe oportere, non autem audacem, ferocemve, & quaſi vitæ ſuę prodigum, ac contemptorem. Vbi enim imperatoris periculum magni alicuius momenti foret, vt res profligatas poſſet reſtituere, illic forti animo, magnoque conatu pugnādum eſſet. Secus autem ſi parum prodeſſe poteſt, decet enim eum, qui imperat, vt ait Theophraſtus, ducis mortem obire, non autem gregarij militis, aut gladiatoris in arena. Hi honeſte cadunt, ſi viritim certantes, fortiter ſe contra ſingulos hoſtes gerunt. Imperator vero pro toto pugnat exercitu, Pulchre Scipio maior ad quēdā, qui dicebat illū parū eſſe pugnacē, ait, MATER mea me imperatorem peperit, non autem bellatorem. Timotheus quoque laudatur, Nam quum quidam oſtenderet Athenienſibus cicatrices, quas in bello pro patria imperator accepiſſet, ridens inquit, Equidem valde erubeſco quod quum Samum obſiderem iuxta me ſagitta forte cecidit, qua exanimatus, nō quaſi dux tāti exercit⁹, ſed quaſi ignauus tyro ꝓfugerim iuſta īperatoris dimicatio fuit Plublij decij, q̄ tot Romanos ciues in pſidio obſeſſos propria virtute liberauit. Et ſeruator a ſeruatis Gramineā coronā accepit. quod facinus qualefuerit ex religione ipſa cerni licet, bouē enim

Alexander ferociora aialia venabatur.
Iulus.
Sparthanorū legatus.
Cratherus.
Lyſippus.
Leochares.
Apollo.
Nō oportetre gem eſſe vitæ ſuæ prodigū.
Theophraſt⁹.
Scipionis dictum.
Timotheus.
P, Decius.
Gramineacorona.

Ergo .i. causa. Q. Fabius. Minucius. Annibal. Iustitia regis munus. Iupiter. Homerus. Demetrius. Plutarchus. Aristides. Expugnatores olim quibus nominib⁹ gaudebant. Iusti cognomentum,	albũ Marti immolauit,& cẽtum fuluos,quibus virtutis ergo ab obsessis donatus fuerat. Iusta etiam dimicatio extitit. Quinti Fabij Maximi, cũ Minucium magistrum equitum,& eius exercitum ab Annibale oppressum,seruauit. Qua ex re pater a seruatis honoris gratia appellatus est. Sed si recte iudicamus proprium regis munus est iustitia, quam a Ioue eum dono accepisse testatur Homerus, Non autem bellicas machinas, aut rostratas naues. Proinde eum Iouis discipulum vocat. Et non ferocem, audacem,aut immanem inducit,sed omnium iustissimũ. Rex enim magistratus omnes in se vno continet. Et vniuersorum lex habetur. Vnde Demetrium Antigoni filium reprehendit Plutarchus, quod expugnatoris cognomen ambitiose affectauerit,cum id a rege decorum longe alienum sit. Deus nanque vrbium,ac ciuitatum seruator,custosque habetur,& dicitur. Laudat autem Aristidem qui quãuis inos,& ignobilis esset,iusti tamẽ cognomen per virtutem est assecutus,quod nullus regum, aut imperatorũ ante eum optauerat. Sed expugnatores fulmina, victores, aquilas,accipitresque se appellari gaudebant, quasi viribus, & potentia potius gloriarentur,quã virtute,cum iusti cognomentum deo,& regi ad modũ conueniat. Ex omnibus diuinis bonis solius virtutis, homo particeps esse cernitur, Idcirco si secundum eam viuit nihilo egere potest, vt Stoici docẽt,& similis fit deo,sin vero ab ea alienus est,nihil boni habere potest,& a feris,ac beluis nulla ex parte differt.
Diuitiæ iustitia comitatæ illustrant hominem. Isocratis præceptum. Dionysij halicarnasei scitũ. Regis definitio. Regere. Orator. Poeta. Socrates. Plato.	¶DIVITIAE, opes potentię, si iustitiam comitãtur, splendorem suũ retinent, sed si ab ea secernuntur, obscuræ fiunt, & turpitudinem, temeritatemque augent. Isocrates quidem regi suo præcipit. Imprimis vt videat, ne deterior ipse melioribus imperet, neve indoctior peritioribus. Et naturæ legem Dionysius Halicarnaseus esse dicit omnibus communem, vt deterioribus semper imperent meliores. Non erit igitur importuna definitio illa, qua dicitur rex est vir bonus, cui per generis dignitatem, vel per legitimam electionem concessum sit, vt ciuitates, populosque regat, Regere nim nõnulli, interprętanť recte agere, q̃ interprętatio si durior fortasse videbiť, relinquať a lectoribus, & nos lusisse putemu, si enim verbũ minus acute exponimus, rẽ prefecto ipsam optime declaramus. Nec tamen alienũ erit virtutẽ regiæ determinationi addere, cũ Oratorẽ Cicero virũ bonũ dicẽdi peritũ esse dicat, Et similiter strabo poetã, quasi nec orator dicere, nec poeta canere sine virtute recte valeat, multo etiã min⁹ rex sine probitate bene regere posset, ad quẽ pertinet omnis virtutis moderatio. Cuius quoque officiũ est iuste gubernare eos, quibus p̃est, & illorũ cõmodis semp̱ adesse. Nã sicut medicus languẽtis vtilitati non suæ, Et gubernator eorũ, quos vehit cõsulere debet, sic rex eorũ quibus imperat, Aliter rex neutiquã habẽdus esset, sed tyrannus iniuste iperans oĩa ad vtilitatẽ suã metiť. Quocirca finis regis est, vt ait Socrates apud Platonẽ ciues suos ad fœlicitatẽ p̱ducere, quod nequaquã nisi per virtutẽ assequi posset. Tyrãni autẽ finis est eos quib⁹ dominatur, in volũtatẽ suã cõpellere. Et sic aliter virtute, ac ratiõe, alter vero vi, ac potẽtia nitiť. Hoc declarauit Timo-

uit Timotheus, cum dixit, Mars quidem Tyrãnus est, Cum statuat violenta omnia iniusta esse, rex quidem communis omnibus lex esse debet, singulos enim ciues non beneuolentia solum, verum summa pietate cõplectatur oportet. Et humanum se cunctis, facilemque præstet, & illorum congressu, atque consuetudine delectetur. Vere Isocrates inquit, nõ homine, non cane, non equo bene quispiam vti potest, nisi eo delectetur, & eundem charum habeat, rex quidem pro dignitatis, meriti, virtutisque ratione sic omnibus prosit, sicut sol omnibus lucet. verum ædificia illa, quæ patentiores fenestras habent, magis illustrantur, vt Aristoteles testatur, Virtus quidem omnium rerum mensura esse debet. Sic quoque rex se præstet, vt meliores amet, mediocres diligat, reliquos autem non negligat, neque odio habeat, sed cupiat meliores fieri. Sic ciuile præceptum illud Platonis imitetur, cum ait, Nec eo ordine rem publicam instituimus, vt vnum genus in ea duntaxat fœlix existat, sed ciuitas vniuersa, quę beatitudinem per solã iustitiam consequetur, sed si bonis animi externa quoque addere volumus, vt Academicis, & peripateticis placet, dicemus regem beatam ciuium vitam sic sibi præponere debere, vt sit ciuitas virtute honesta, gloria ampla, copijs locuplex, opibus firma, Optimus enim pictor non solum oculos, & faciem, quanquam potiora sunt, penicillo exornat, verum totam imaginem colorum varietate honestat, Nec perfectam dicimus imaginem illam veneris, quam vltimam Apelles pinxit, nam faciem & pectus politissima arte perfecit, reliquas autẽ corporis partes inchoatas reliquit, Tyrannus quidem nisi vtilitatis, aut voluptatis causa diligit neminem. Cui optimi potius, quam deterrimi odio sunt. Infensus siquidem est omnibus, qui virtuti student. Nec patitur quempiam vltra alios sapere, aut in præclarũ virum euadere, aut opibus augeri, aut amicis, clientibus, hospitibus ve frui domini imperium in ciues, quasi in seruos exercet, vt formidine perciti nihil homine libero dignum agere audeant, in timore enim nimio, qui educantur ignaui fiunt, & seruilem, abiectunque animum semper habẽt. Literarij ludi magistri, qui minis. ac verberibus nimis in pueros sœuiunt hebetiores illos, tardioresque reddunt. Et in odium disciplinarum, bonarunque artium eos compellunt, quos nimia formidinę coercent, verbis vero, ac verberibus obdurant, vt pessima quædẽ mancipia, quæ plagis consuescunt, ingenia quoque puerorum nimia seueritate emendationis deficiunt. Et vt ait Quintilianus quũ desperant dolent, & disciplinam ipsam odio habent, sic dum omnia timẽt nihil conantur, Maluntque ignorare, quam tanta cum difficultate perdiscere. Eodem pacto vecordes, & ignaui fiunt ciues, qui Tyranni sœuitiam semper formidant.

Timotheus. Mars. Isocrates. Sol. Aristoteles. Plato. Pictor. Veneris imago. Apelles. Tyrannus. Ludi literarij magistri. Pueri. Lenis dũtaxat castigatio concessa est docẽti. l. Sed & si ĩ fi. ff. ad legem aquil. Pręceptoris nimia sœuitia culpę assignatᷓ ff. ad leg. aqui. l. præceptoris

¶ AVdiamus nũc Trasybulũ, quid cõsulẽti ꝑ internũtiũ periãdro Corinthio respõsi ꝑ literas afferat. Trasybulus Periãdro salutẽ pręconi, quẽ ad me misisti, dissimulaui nihil, duxi enim eum per segetem, & altiores spicas bacillo decussi, vt ex eo qui coram affuit scitari poteris, & quid viderit, audiuerit ve intelligere. Tu igitur sic efficies, si Tyrannidem tuto

Trasybulus. Periander. Trasybuli epistola ad periandrum.

tenere cupis, Ciuitatis principes tolle, siue amici, siue inimici esse videantur. Tyranno enim potentes, etiam amici exitio aliquando fuerunt, non dissimili exemplo fuit Sextus Tarquinij superbi filius qui deceptis per dolum Gabijs, nuncio misso patrem consuluit, quid facto opus esset, vt tuto imperaret. Tum ille mutuatus, vt arbitror argumentum a Trasybuli historia, nihil responsi nuncio dedit, sed deliberaturus sequente illo in hortum ædium descendit, ibique tacitus ambulans papauerum sublimiora capita baculo quem in manu gestabat, deturbat. Nuntius vero fessus lõgiore mora, putans se ludibrio haberi, Gabios inconsultus redijt. Quæ dixerit, quæque viderit refert. At filius ex noto patris ingenio sanguinarium consilium intellexit. Et confestim primarios ciuitatis per varias calumnias interemit, vt tutius Tyrãnidem exerceret, si recte autem iudicare volumus, vt optimus rex omnium mortalium fœlicissimus habendus est. Sic contra Tyrannus omnium infœlicissimus, sicut enim illi omnia tuta sunt, ita huic omnia infirma, & insidiarum plena.

Sextus Tarquinij filius. Gabij.

¶ALEXANDER Phereus Tyrannorum omnium primus, ab vxore perijt, Ea quidem thebe dicebatur, quæ perosa viri perfidiam, sœuitiã, immanitatemque cum tribus fratribus suis. quos habebat, in necẽ illius conspirauit, & cum cerneret illum remotis satellitibus, a quibus custodiebatur, in secretiore cubiculi lecto, altum dormire, remoto per blanditias ferocissimo cane, qui pro foribus cubiculi excubabat, & tenui lana stratis gradibus, ne strepitus hominem expergefaceret percussores fratres admisit, eosque non modo hortata est, verum minis compulit, perterruitque, ni rem strenue maturarent, se excitaturam virum, qui facinus vlcisceretur, & illorum vecordiam animaduerteret, quo timore perciti illi cędem maiore audacia peregerunt. Pherei ciues summa lętitia affecti, populariter metu liberati, cadauer Tyranni omni fœditate vncis ferreis tractum, laceratumque feris, atque alitibus exposuerunt. Et illius vitam, atque memoriam turpibus probris, dirisque execrationibus damnauerunt. Theben autem, & eius fratres, vt patrię liberatores, dignis honoribus, opulentissimisque muneribus affecerunt. Hoc futurum in somnijs familiari suo Eudemo Cyprio prædictum scripsit Aristoteles, Nam quum Pheras vrbem tunc nobilissimam in Thessaliam venisset, quę quidem sœuissima Tyrãnide tenebatur, in maximas febres incidit, adeo vt medici omnes illius salutem desperarent. Et tũc leniter dormienti secundum quietem iuuenis decora facie visus est dicere, fore vt quamprimum conualesceret, sed paucis diebus interiturum Alexandrum quod quidem statim effectum est, & euasit Eudemus, & Tyrannus trucidatus est.

Alexãder Phereus tyrãnorũ prim⁹

Alexãdri pherei miserabile fumus.

Eudemus Aristoteles. Phere vrbs thessaliæ

¶DIONYSIVS autem Syracusanus filias quas tonstriculas effecerat, quum adoleuissent timuit, & candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi, ac capillum exurebat, ne collum, ac guttur tonsori committeret. Et allocuturus populum, quũ singulos quosque formidaret, ex alta turri contionabatur,

Dionysius syracusanus barbam.

¶QVID quod corporis sui custodiam non necessarijs, non ciuibus credunt.

dunt Tyranni, sed seruis peregrinis, ac Barbaris satellitibus, & illis præcipue, quorum opera in conciliandis toris, turpibusque voluptatibus ministrandis abutuntur. ISOCRATES tutissimam regum custodiam non turribus, propugnaculis, mœnibus, satellitibus, aut armis cōtineri inquit, sed amicorum præsidijs, ciuium beneuolentia, propriaque virtute. Quibus quidem opibus regna, & imperia non modo seruari, verum indies augeri, ac propagari asserit. Plane etiam cognoscat oportet rex, non se dominari, vt hominem sed vt ratione regere. Est enim custos boni, & æqui, Et quasi animatum ius. Proinde qui ad eum accedunt, non tanquam ad hominem aliquem, verum ad ipsam iustitiam, atque æquitatem incedere videntur. Ipse autem rex non sibi, sed alijs laborat. Vnde verum esse cernitur, quod Academici veteres, & Peripatetici affirmant, Iustitiam alienum esse bonum, non autem illius, qui secundum eam agit. Sed iusto satis mercedis ab honore, & gloria rependi, ille vero cui hæc non sufficiunt, non rex habendus est, sed Tyrannus, qui non vt ratio, verum vt homo imperat. Tenditque ad proprium commodum, non autem ad vtilitatem eorum, quibus præest. Nam vt plato asserit, Tyrannis est cum vi compulsi ciues iugum seruitutis violenter subeūt. Regnū autem quum vltro parent, paremque dimensionem iustitiæ, & officiorum expectant. Regem in iure dicundo non gratia, non amor, non odium, non timor, aut alia quæuis animi perturbatio a recto se iungit, sed semper in eodem iudicio perseuerat. Nec res similes dissimilibus sententijs iudicat. Quippe qui leges ipsas imitetur, quæ semper & firmæ sunt, & nullo aspectu mouentur.

Isocrates. Rex ius animatum. Iustitia est alienum bonum. Tyrānis quid Regnū quid.

¶SEQVITVR quoque prudens rex maiorum suorum vestigia qui recte ambularunt, & eorum iudicia sibi ad imitandum præferet. Præiudicium quidem apud veteres Romanos semper magni momenti extitit. præbebat enim futuris iudicijs similium rerum quasi firmissimū exemplum, a quo discedere iniquum esse videbatur. Est enim præiudicium res, quæ quum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplum vt idem iudicent, vt apud Ciceronem in verrem cernitur.

Præiudicium q.d. vide Quītilianum ca.2.li.5. Ex asconio pædiano. Cicero.

¶HEROES QVIDEM PRISCIS sæculis, ideo diuinis honoribus, a gentibus, ac nationibus venerabantur, quod iniuste, impie, aut crudeliter imperantes coercerent, atque vlciscerentur. Diomedes eius Thraciæ partis rex, quæ Maronia dicitur, quam Sthenos fluuius abluit, mandendos aduenas equis suis apponebat. Qua immanitate permotus Hercules, illum regno pepulit, & eisdem equis deuorandum prębuit. Busyris quoque Aegyptiorum Tyrannus ab eodē Hercule interemptus, Arẹque impositus dicit̃, quod hospites cęsos Ioui immolaret. Et Cacus quod boues abegisset, Antæū vero in palestra amplexu brachiorū peremit. Et Cychnū in singulari certamine superatum vt qui pro ęquitate, ac iustitia certaret, Et eos perderet, qui hominibus exitio esse studerent, quique iustitiam, & æquitatem, metum, ignauiamque appella-

Heroes cur olim venerabantur. Diomedis immanitas. Maronia. Hercules mōstrorum domitor. Busyrus. Carus. Antæus. Cychnus.

appellarent. Et robur. ac potentiam in sœuitiam, & immanitatem conuerterent. His gestis Herculis emulus Theseus, plærosque facinorosos homines necauit. Fuerunt etiā ex sapientibus qui pro iustitia pugnauerunt, vt Pittacus Mytileneus, qui simul cum Alcei Poetæ fratribus Nelanchium, qui iniusta seruitute Lesbum insulam opprimebat, interemit.

Theseus. Pittacus. Alcęus. Nelanchius. Romani. Onabis. Philippus.

¶ROMANI quoque, a quibus virtutum omnium exempla sumenda sunt, quanto studio, quanto labore, quantaque impensa ciuitates, atque prouincias complures ab iniustis inuasoribus liberauerunt? Onabis quondam Lacedæmoniam iniuste occupauerat. Et Philippus Demetrij filius Macedonum rex omnem Græciam inuaserat, hoc cum Romā ex populorum querelis perlatum esset, placuit senatui, populoque Romano vltionem, vindictamque Tito Flaminio consuli demādari. Erat eo tempore Flaminius annos circiter triginta natus, Et facundia, virtute ac comitate pollebat. Quibus artibus Græci, qui nondum in partes Romanorum inclinauerant, alliciendi fuerant. Is cumprimum in Græciam venit Onabim aperto martē deleuit. Et paulopost collatis signis, Philippum illustri pugna apud Cynocephalas scotusæ locum superauit, multis milibus hostium cæsis ac captis, vt ex noto Alcæi Epigrammate constat, in quo & Philippum trucem appellat, Et eius turpem fugam probris incessit. Cæsorum quoque, ac captiuorum numerum recenset,

T. Flamini⁹.

Alcæi epigrāma quia in exēplari nō reperitur, ex Sabellici Rapsodijs mutuati sumus, quod duobus semicirculis inclusimus.

(Fletibus & busto indecores terdena viator.
Thessaliæ oppetimus milia in hoc tumulo.
Marte sub Aetolum domiti & virtute latinum.
Quos titus immensa duxit ab Italia.
Aemathiæ clade trux spiritus ille philippi.
Ceruorum cursu prępete lapsus abit.

Sed Alcæus numerum ementitus est, & quintij animum maiorem in modum offendit. Ob idque eius iussu hæc sunt loco carmina inscripta.

Frondibus & veteri libro nudata viator.
Celsa sit altior crux sita in hoc tumulo)

Hæc victoria Gręciam omnem a seruitutis iugo liberauit. Nam quum certamen Isthmicum celebraretur, quod Theseus in honorem Neptuni olim primus instituit. Et ad spectaculū frequēs hominū cōuentus cōsedisset, in dicto silētio pręco proclamauit in hæc verba. Senat⁹, populusq; Roman⁹, & Titus Quinti⁹ cōsul rege Philippo, & Macedonib⁹ debellatis sine custodijs liberos imunes, & suo iure ꝑmittunt Corinthios locros Phocenses, Euboicos, Achęos, Phthiotas, Magnesios, Thessalos, Perrebos, hæc res adeo vniuersis grata fuit vt relictis certatoribus oēs prosilientes cōsurgerent, Et flaminiū amplectebātur illū Græcię saluatorē liberatorēque salutabant tanto clamore, vt Corui, qui forte superuolabāt, vocis horrore attoniti e sublimi cælo in theatrum ceciderunt, Quod Plutarchus refert, & alij scriptores testantur. Ob hanc victoriam Titus Quintius flaminius tribus continuis diebus Romæ triumphauit, Rursus etiā alio

Isthmicū certamen Theseus instituit,

Plutarchus in vita T. Quintij flaminij.

alio tempore cum Pseudo Philippus homo audax, & ignotus, qui falso Philippi regis se filium esse iactabat, Thessaliam inuaderet, occupata iã Macedonia, a Quinto Cecilio victus, ac captus fuit. Et Thessalia cum Macedonia pristinę libertati restituta Ptolemęus rex, qui Euergetes dicebatur ob contrariam (vt opinor) locutionem, quando Ευεργεσια beneficentiam significat, Et illi in necessarios. & in omnes erat sœuissimus regno pulsus ab Aegyptijs fuerat, & regia etiam incensa prę nimia eius crudelitate Cyprum profugerat, hoc cum accepissent Romani auxiliũ Aegyptijs tulere, & reginã Cleopatram illius sororem, cui regnum iure optimo debebatur instituerunt. Fuerat enim illa a fratre incredibili iniuria lacessita, Filiam enim eius primo per vim stupratam, deinde in matrimonium, ductam, deinceps repudiauerat, & infantem, quem ex ea susceperat, Cypri interemerat, & caput, pedes, manusque illius matri dono miserat. Miserati igitur Romani tantę indignitatis facinora, regem odio prosecuti sunt, & iniuria affectos vindicarunt. Regem Cappadocię Ariobarzanem, & Nicomedem Bythinię pepulerat Mythridates ponti rex, ille cuius iussu quicquid Romanorum ciuium in Asia fuerat, trucidatum est. Hos reges Romani per syllam consulem vi, & armis restituerunt. Cuius beneficij non immemor Nicomedes, quum moreretur, populum Romanum heredem instituit, Athenas quoque, quas eadem tempestate inuaserat, Archelaus Mithridatis prȩfectus, idem consul ex senatus consulto liberauit, & pristinæ libertati reddidit. Quorsum hæc tam longa exemplorum connumeratio? vt intelligant iusti reges se iure optimo vltores esse debere eorum, qui aliena inuadunt, aut iniuste dominantur, vt enim iustis adesse, ita iniustis obesse optimi principis est officium. Accedit etiã alia ratio manifesta. Nihil est enim quod magis reges suspectos populis reddat, quam durum imperium eorum, qui per vim, aut iniuriam dominantur. Timent siquidem ne deterrimis exemplis bonorum probitas corrũpatur, Potentia enim sępe numero homines procliues in libidinem, iniuriamque rapit. Vera prorsus Ciceronis sententia esse cernitur, cum ait, nihil principibus infœlicius esse, quam velle agere quæcunque possunt, rursusque illos miseros omnino habendos esse censet, qui omnia sibi licere existimant. Nero tunc sœuissimus factus est, cum intellexit omnia sibi permissa esse, & cuncta scelera, ac probra sua quasi pro egregijs, ac præclaris gestis vulgo probari. Agrippinam matrem postquã peremit, cunctabatur in oppidis Campaniæ, aspectum fugiebat senatus. Odium plæbis formidabat, incertus quid ageret, & anxius omni ex parte erat. Adsunt vndique adulatores, & pessimi hominũ assentatores, & reliqui ministri scelerum, turpiumque voluptatum, exclamant cuncti morte Agrippinę, cuius nomen omnibus inuisum erat, accensum in eum populi fauorem, benefactum dicere, & reditum illius in vrbem desyderare. His suasionibus motus Nero Romam ire pergit. Præmiserant optimi illi fallendi artifices nuncios, qui clam iuberent omnes vt imperatori obuiam prodire parent, metu perciti Occurrit senatus festo cultu, & omnis ordo, mnisque se

Pseudo Philippus. Ptolemęns euergetes. Cleopatra. Ariobarzanes Nicomedes. Athene Ciceronis sententia notãda. Nero. Agrippina.

xus. Putat hęc omnia libero animo sibi exiberi, cernit obsequium senatus, studia plębis, & indulgentiam, beneuolentiamque in se omniũ. Tũc boni consulere quęcunque agit singulos quosque existimat. Animum, audaciamque a scelere sumit. Octauiam coniugem domo exturbat, arguens illam sterilem esse, Poppeiamque dudum ante illius pellicem ducit, & Octauiam in Pandateriam insulam claudit, deinde restringi vinculis ei venas iubet, & per omnes artus sanguinem mitti. Ac ne pauore sanguis tardius flueret, pręferuidi balnei calore necatur. At qui Poppeia ipsa non diutius in delitijs habita est. Nam furore, & iracundia accensus Nero eã cum in ventre fœtum haberet, ictu calcis peremit. Pœnituit eum grauiter, postquam ad sese redijt, & cum aliquantulum fleuisset, quod mirum admodũ fuit ĩ hoĩe sœuissimo, trãslatio funere eã sepeliri iussit, & sepulchro iuliorum inferri, sed vt ad exitum percurrat sermo. Cum sibi omnia licere persuasit Nero, non ante imperij licentia abuti destitit, quã ab infesta multitudine ad mortẽ compelleretur. Plura tamẽ sunt, vt ait flauius Syracusius, quę bonos principis mores corrũpunt, licentia, rerum copia, amici improbi, dispensatores auari, satellites detestabiles, sapienter quidẽ dicebat Dioclytianus Cęsar, Nihil difficilius esse, quam bene imperare, Coeunt aliquando in eandẽ sententiam tres, aut quatuor ex his, quorũ cõsilia grata sunt principi, & ex composito ficta pro veris narrant. Ille autẽ ad quem paucis est aditus, vera nequaquam nouit, cogiturque fidem illis adhibere, a quibus decipitur. Et sic plęrunque in deteriora labitur. Et amicorum culpa inuidiam, odiumque populorum inscius cõtrahit, Iulius cęsar potitus rerum mitissime se gessit. Sed amicorum insolẽtia, quibus adiutoribus in victoria vsus fuerat, effecit, vt tyrannidis nota inureretur, plęrisque enim nimium indulxit. Et præcipue Antonio, cuius errata negligentius animaduertit, cum dignosceret illum virum esse fortissimum, & manu strenuum, ac promptum. Cuiusque opera in bello sæpenumero vteretur. Erat enim Antonius multis ciuibus odio, præ nimia peccandi licentia, inter aleatores, minimos, temulentos, scortaque assidue versabatur. Et vnguentis delibutus, in multam noctem vino, ciboque se ingurgitabat, Amici etiam Antonij ipsum quoque eodem ludo illudebant, quo ille Cæsarem prius illuserat. Eo nanque inscio multa agebant turpiter, & inique, eẽ quibus maximam inuidiam contrahebat Antonius, negligentiorque in vlciscendo habebatur, siue incuria quadam, siue nimia indulgentia. qua in suos tenebatur. Adeo vt vix credere posset, quippiam quod illis obijceretur. Erat que ingenio suo Antonius propensior ad gratiam, ac præmium quam adultionem, ac penam.

SED VERA EST sententia illa Ciceronis, qua dixit bellorum ciuilium hi semper sunt exitus, vt non ea solum fiant, quæ velit victor sed etiam, vt his mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta sit victoria. Boni reges, ac principes plærunque etiam (vt dixi) vel ab adulatoribus deteriores fiunt. Hoc docere videtur Græca illa Apologia, qua inducuntur aues complures, vt adsolet, cuculum circumuolare, ille quidem

Boni cõsulere
Octauia
Poppeia.
Nero poppeiam interemit
Quę corrumpũt bonos pricipum mores
Nihil difficilius quã bene imperare
Iuli[9] cęsar notatus tyrannidis nota
Antonius
Cicero
Cuculi & aliarũ auiũ Apologia

ille quidem eas rogabat, cur se fugerent, cum placidus, & imbellis esset, volucres vero audacter respondebant se ideo deuolare, quia cernerent illum vngues, ac rostrum eiusmodi habere, vt facile, si vellet, accipiter fieri posset, Tigranes ponti rex principio mitis, ac placidus fuit, deinde pessimorum amicorum vanis adulationibus, assentationibusque illectus, & potentia, ac superbia, & aliis non modo acerbus, ac durus, verum insolentissimus redditus est. Adeo vt illius mores Græci omnes aspernarentur nec eum vllo pacto ferre possent. Ministrabant ei reges aliqui, qui eius ditioni suberant, ac si pedisequi eius satellites ve essent. Quinetiam pedibus per lutum, ac puluerem cum curru, aut equo veheretur illum sectabātur, sine discrimine vllo ætatis, aut dignitatis, sedenti vero, vel ius dicenti connexis singuli brachiis circunstabant. Hæc erat seruitutis confessio quædam, atque imago manifesta, vt clare ostenderent datam domino sui etiam corporis liberam potestatem, succensuit mirum in modum Lucio Lucullo, quod eum regem tantum, non autem regem regum per epistolā salutasset, hęc ideo agebat Tigranes, quod nimium adulatoribus aures prębuerat, a quibus ficta pro viris plęrunque audiebat. Nam grati, blādique sermones ab illis semper afferebantur. ET PRINCIPVM opes frequentius adulatores, quam hostes euertunt, vt sapienter Quintus Curtius dixit. Idcirco Tigranes ex magno rege Tyrannus factus odium fere omnium gentium cōtraxit, penasque dedit Romanis ducibus iniurias vlciscentibus, Iustus autem rex nunquam a se ipso discedit, sed in vera sententia perstat, nec vllo vento agitari se permittit, nec blanditiis, aut illecebris artificiosi sermonis cedit, vt faciebat Neoptolemus ille apud Sophoclem, qui suauitate verborū pellectus, non persistebat in sententia, sed sua su vlyssis mentiebatur, quāquam vera loqui pulcherrimum esse duceret. Et hæc satis ad ostendendum iustum vnius viri imperium regnum esse, Et bonum regem iuste imperare.

Tigranes

L. Lucullus.

Curtius de gestis alexādri.

Neoptolem⁹

¶STATVENDVM EST DEVM SVMMVM ESSE BONVM. FINEM HOMINIS SIMILEM DEO FIERI, AD QVEM PER SOLAM VIRTVTEM PERVENITVR.

TITVLVS SECVNDVS.

Virtus. Zeno. Phalaris

VIRTVTEM SATIS ESSE AD BEne,beateque viuendum Zeno Citticus ſtoicorũ princeps,& omnes qui eum comitantur opinati ſunt,Tantique illã faciunt,vt nihil ei deeſſe poſſe arbitrentur,qui ſecundum virtutem agit,etiã ſi corporis fortuna ęque bonis careret,eũdem tamen,nihilominus beatum eſſe dicunt.Si in Phalarydis quoque tauro vreretur,ſimiliter fœlicẽ eſſe.Quandoquidem ſolum bonum virtus ſit. Alia autem quæ ad corpus,vel ad fortunam ſpectant,neque in bonis,neque in malis eſſe habenda,ſed media quodam modo haberi,& ſi optio detur,præferenda,aut eligenda,tantum videri (non tamen bona)quæ fortunę ſunt. ξενικα id eſt externa ſtoici illa appellãt,quę poſtpoſita.& reiecta licet nobis auctore Marco Tullio appellare. Acuta quidem eſt hęc ſententia. Et veris philoſophis,quales ſtoicos iudicare poſſumus,digna,ſed dura ſatis,quæ nactaacre ingenium, mitẽque animum, audentiam,ſecuritatemque pręſtat,& neglectum quendam rerum humanarum,verum fœlicitatem.Nam animi contemplatiuam potius cõplectitur,quam hanc noſtram,quæquidem rerum humanarũ finis eſt,& ad actionem ſecundum virtutem tendit.Nam virtus ipſa licet per ſe expetatur,& nihilo videatur egere tamen cum non ſolum ad animum, verũ ad hominem ipſum reſpicimus,tunc plane intelligimns illum indigere externis bonis,corporis ſcilicet,& fortunæ,que & ſi bona animi non augent, tamen hominem ipſum adiuuant,qui & bona habitudine, valitudineque indiget,& victu,veſte.domo,& aliįs externis cõmodis, ſine quibus vix trãquillo animo eſſe poteſt,aut omni ex parte beatus.Sapiẽter Solon fœlicem eum eſſe ait,qui ex virtute optime ageret,& rebus externis mediocriter habũdaret.Plato autem,qui primus omnium rationem honeſti declarauit,licet per ſe virtutẽ ſatis eſſe oſtendat,nulliſque opibus augeri poſſe,tamen corporis bonis eam egere fatetur. Veluti integritate ſenſuum,ac membrorum bona valitudine,habitudine,robore,& ſimilibus.Exterioribus etiam,vt opibus,amicis,optima patria,generis claritate,aliįſque eiuſdem generis.Nemo enim inficiari poteſt omne bonum cum alio bono iniunctum expetibilius eſſe,quam per ſe ſolum,qua ratione vtũtur illi,qui honeſtam voluptatem virtuti addunt.

Stoici Cicero. Fœlix quis dicatur. Plato.

¶SEQVAMVR modo in hoc volumine hanc mitiorem opinionẽ, quæ aliquid noſtris mollioribus moribus indulget,Nam duriora illa cõtemplationi quidem aptiora ſunt,quam actioni,nec facilę legentibus perſuaderi poſſunt,ſed acumine argumentorum ab illis extorquent,vt confiteantur potius vera eſſe ea,quam aſſentiantur, Academicos,Peripateticoſque nobis præficiamus,quibus quidem ducibus a recto itinere nunquam diuertemus.Et Platonem imprimis,qui religioſiſſime, pientiſſimeque deum ſummum bonum eſſe dixit.Et auctorem bonorum omnium, finemque hominis eſſe per ſimilitudinẽ deo adherere. Quod quidem per

Academici. Peripatetici. Plato Finis hoĩs ẽ ſimilis deo fieri

ſolam

ſolam virtutem nanciſcimur. Optime dixerunt ſtoici inter bonos viros, & deum amicitiam eſſe conciliante ſola virtute. Diuinam vero iuſticiā legem vniuerſalem omnibus eſſe Plato arbitratus eſt, quæ bonos præmiís, Malos autem pœnis afficiat.

¶REGEM NON MODO ANIMI BONIS SED CORPORIS ET FORTVNAE COMMODIS EGERE.

¶TITVLVS TERTIVS.

POSTQVAM ERGO HAEC FVNdamēta iecimus, dicemus regem corporis, & fortunæ bonis etiam egere. Et præſertim cum non ſibi ſoli, aut vni alicui familiæ natus ſit. Sed ad omnes homines iuuandos, tutandos, conſeruādoſque bona habitudo, bonaque valitudo in principe vtilis admodum eſſe cernitur. VIX Quidē ei bene ab animo eſſe poteſt, cui a corpore male eſt, ET MALE aliis conſulit, qui ſibi ipſi prodeſſe nequit. Corporis quidē egrotatio cum diuturna, atque inſanabilis eſt, vires ingenii, atque animi frangit, & nonnullos etiam molliores, delicatioresve compellit, vt longa doloris conflictatione vexati deſperent. Adeo vt vitæ commoda relinquāt. vt de Cornelio Rufo viro clariſſimo, atque eruditiſſimo referunt, qui per mediam ætatē ſibi mortem accerſiuit, cum articulorum dolores diutius ferre nequiret. Silius quoque Italicus, cuius carmen de ſecundo punico bello inſcriptū magna cum veneratione, temporibus etiam noſtris legitur in Neapolitana ciuitate ſua ſponte etiam media vita functus eſt, præ tedio inſanabilis morbi, quem ex clauo ſibi nato contraxerat. Theophraſtus dubitaſſe videtur, an corporis dolores non ſolum corpus euernent, verum etiam animi virtutes prȩuertant, & vt molliores mores, vires ingenii frangunt, ſic mala corporis affectio, mentis virtutes perturbat. Periclis viri ſumma fortitudine, mirificaque eloquentia exemplum inducit. Qui cum graui morbo egrotaret, viſereturque ab amicis, cum iam meliuſculū ſe haberet, cuidam ex his, quos cariores habebat, oſtendit muliebres quaſdam incātationes, quas ſcriptas gutturi ſuo ſuſpenderant, vt oſtenderet hominem male affectum corpore, mentis etiam eſſe alienatæ, vt qui eiuſmodi vecordiis, inſaniiſque crederet. Has tamen incantationes non videtur inſanas omnino putaſſe Homerus, Nam Vlyſſi, quem ſapientiſſimum Grȩcorū omnium inducit, grauiter in femore vulnerato, ſanguinis profluuium carmine ſtetiſſe affirmat. Et Iulium Cæſarem dictatorem virum tanti nominis, tantarūque diſciplinarum, ferunt poſt ancipitē vehiculi caſum, ſemper, vt primum currum cōſcenderet, carmine ter repetito ſecuritatem itinerum impetraſſe.

Corneli⁹ ruf⁹

Silij Italici mors.

Theophraſt⁹.

Pericles

Homerus.

Vlyſſes.

Cæſar.

¶SED

¶SED AD propositam rationem redeat sermo. Nonnulli principes langore aliquo corporis vexati, plurima opera memoria digna imperfecta reliquerunt. Ptolemeus Philadelphus præclara multa in Aegypti regno egisset, nisi perpetua valitudine impeditus resedisset. Egit tñ quod potuit. Nam disciplinis bonarum artium, & Bibliothecis mira diligentia operam dedit, fouitque præclara queque ingenia sui temporis.

Ptolemeus.

¶INTEGRI CORPORIS Sensus, & dexteritas quedam, agilitasque membrorum regem adiuuant plurimum, eumque gratiorem aspectu reddunt sic etiam vires optandæ sunt, Non quales in Atletis cernimus. Sed tales, vt ne minimis quidem ictibus concutiatur, ac succumbat. Nec Robur Tiberij Cæsaris optarim, qui articulis ita firmis fuisse dicitur, vt recens, integrumque malum digito terebraret. Et pueri caput letaliter vulneraret pollice solum, vel impudico digito inflicto, vt Tranquillus in eius vita refert. Satis mihi fuerit, si integritate corporis vigeat, & mediocritate virium inter ęquales pręstet.

Atletę. Tiberius.

¶FORMAE PRAETEREA dignitas plurimum auget principis auctoritatem, vt deformitas minuit. Est enim in corporis maiestate maxima quædam veneratio, quaquidem ducti Barbari omnes nullos putant magnorum operum capaces, nisi illos quos eximia specie natura donauerit. Macrobij quoque, qui Meroem Nili insulam colunt, quique tale nomen a longitudine vitæ acceperunt, quod dimidio, quam reliqui homines, diutius viuant, Principem cui pareant a pulchritudine, ac viribus eligunt, nunquam enim deformi viro obedire dignarentur. Nec speciem illam admirandam quæro, qua præter cæteros reges laudatur Demetrius Antigoni filius, quem nullus sculptor, aut pictor adęquare vnquam potuit. Pre se enim ferebat gratiam quandam, simul & terrorem, cum grauitate, & mansuetudine, vt natus videretur ad terrorem hominibus pariter incutiendum, beneuolentiamque conciliandam.

Barbari. Macrobi. Demetrius.

¶NEQVE ADMIRANDAM Alcibiadis etiam formam, cui maxime largita videtur natura hoc præcipuum, vt non modo in pueritia, & adolescentia. sed in omni ætatis gradu omnium speciosissimus esse videretur. sed similem dignitatem formæ ei optarem, qualem Marco Antonio fuisse Plutarchus refert, cuius species similis Herculis imaginibus, a quo genus se ducere dicebat, esse videretur. Vel qualē pre se ferebat maior Aphricanus, qui dignitate formæ, inter quoscunque viros esset, solus preter cęteros imperio dignus esse videbatur.

Alcibiades. M. Antonius. Scipio maior.

¶ORIS Quidem, ac corporis deformitas virtutis, laudisque gloriam aliqua ex parte minuere videtur. Et hominem obnoxium detractoribus reddere. Periclem, cuius præclara gesta omnis Græcia admirata est, quod oblongo capite esset, versibus mordacibus irrisit emulus poeta. Et sculptores eius imaginem casside velabant, ne deformitas appareret. Hipponacti Ephesio Poetę notabilis faciei feditas fuit, adeo vt Bupalo, & Antermo fratribus, qui ea ætate sculptores peregregij habebantur, illius imago per lasciuiam iocorum irridentibus cinedis exposita fuerit, qua ex re maximu

Pericles. Hipponax. Bupalus. Antermus.

xima ira excanduit Hipponax,& iambici carminis amaritudine sculpto res illos adeo perculit,vt hominum aspectum fugerēt,Et ad laqueum cō pulsi a quibusdam credantur. Titus quoque flaminius,de quo pauloante diximus,indecoro etiam oris habitu fuit,& non a maledictis eam ob rem innoxius,sed longe eo turpissimus habitus est. T.flaminius

¶PHILOPOMENES Acheorum dux,de quo facetum illud scribitur,statuerat aliquando Megaris diuertere apud hospitem,longa cōsuetudine sibi notū, Et puo comitatu puertens reliquos,hospitis ędes ingreditur.Forte hospes ruri aberat,rogat hospita quisnam sit, responsum a puero accipit ducem esse Achęorum. Tum illa nomine tanti hospitis preterrita absentiam viri excusat,se tamen qualencunque poterit cęnam paraturam pollicetur.Deinde cum nullum ex familiaribus suis secum haberet, circunspicit,anxia super apparatu,& videt stantem hominem quendam turpi facie,& vestitu etiam tenui,Philopomenem enim non nouerat, sed ex aspectu putabat illum quem intuebatur,famulum quempiam ministrandi causa pręmissum,tum mulier rogat, vt sibi ministerio adsit. Ille aūt se præsto adesse ait,nec tamen se indicat,sed posita chlamyde,accepta que securi ligna,quibus ignem accenderet,scindere incipit.Interea accitus ab vxore hospes rure aduenit,domumque ingreditur, Tum conspicatus Philopomenem ligna scindētem,rei nouitatem admiratur, & exclamās ait,quid hoc rei est dux præstantissime? Tum leuiter subridens Philopomenes,quidnam aliud inquit est o hospes? do quidem nunc pœnas deformitatis meæ,& tali ioco mutuo inter se amplexati sunt. Philopomenes,

¶TYRTHAEO Poetæ,quem ex Apollinis oraculo ducē ab Atheniensibus contra messenios acceperant,illudebāt Lacedęmonij,quod fœdo esset aspectu,& altero pede claudicaret,sed cum ex illius carmine victoria potiti fuissent,didicerunt corporis deformitatem nō esse irridēdā. Quandoquidē Lacedæmonij huius ductu triplici prælio a messenijs fusi,in eam desperationem venere,vt in supplementū copiarum seruos militiæ ascripserint,interfectorum matrimonia victoribus polliciti,vt quū se non solum ciuium numero sed dignitati etiam successuros scirent,fortius bellicā ciuitati operā nauarent,Iam eo sedendo processerat desperatio, vt de exercitu Lacedæmonē reducendo,reges ipsi inter se consilia agitarent,Ne si super cæteras clades recentior aliqua accidisset, rem Spartanā pertinatius bellando perditum irent.Soluissent illi obsidionem,ni thyrthæus interuenisset,qui composita a se carmina pro concione recitasset. Quibus ille hortamenta virtutis,damnorum solatia,belli consilia,cōplexus,tū militibus ardorē iniecit,vt nō tā de salute,quā de sepultura essent solliciti.Et diuinum Musarum furorem posse Martem accēdere,& bellicā victoriā prębere,Agesilaus quoque Lacedęmoniorū rex,qui tot virtutibus emicuit,altero etiā pede claudicabat. Xantippus Lacedęmonius, qui Carthaginiēsiū iperator cōtra romanos marcū attiliū regulū captiuū duxit,horribili,ac truci fuit aspectu.Nec speciē aliquā dignitatis,aut decoris pre se ferebat,Eratq; statura pusill9,sed adeo robusto corpore,vt pceriores

Tyrthæus Sabellic9 legit Cyrthæus

Corporis deformitas nō irridenda

Musæ.

Agesilaus.

Xantippus.

riores quosque viribus superaret, & igenio erat acerrimo. Optabimus igitur, vt corporis bona, quæ vires, ac speciem augent, principi nostro non desint, quæ autem decorem, maiestatemque exornant, non absint. DIFFICILE tamen est omnia in vno homine perfecta esse. Munera enim naturę incerta omnino, ac fugitiua sunt, breuia quoque, & maligna his etiam qui illis affluere videntur.

Xenophili valitudo ex plyca, 50. lib. 7.

¶PROINDE Minime admirandum est pro miraculo haberi vetus exemplum illud Xenophili Musici, qui centum & quinque vixit annos, sine vllo in omni vita corporis incommodo. Idcirco qui plura, & firmiora corporis bona habet, perfectior, accumulatiorque iudicari poterit.

¶FORTVNAE Vero bona partim necessaria, partim vtilia, ac decora sunt. Nō enim satis erit regi, si vni populo, vni ve ciuitati imperet, quę quamuis suppetit multitudini quæcunque vsui sunt, tamen ad propulsādum, inferendumque bellum non sufficit, sed maiore indiget auxilio, & prouinciæ, regionique vt imperet expedit. Aliter nec se satis tueri, nec suos defendere posset. Nomenque inane regis haberet, non autem potentiam. Vt enim scribit Aristoteles rex eorū vtilitatem quęrere debet, quos regit, nō enim vere rex esset, nisi per se sufficeret, & omnibus bonis excelleret, adeo vt nullius ope egeret, Infirma est enim potentia illius, qui alienis viribus nititur. Cernimus nonnullas ciuitates, quę tenui potentia sūt damnis, incommodis, excursionibus, latrocinijs, predęque expositas esse, Quęquidem mala vt effugiant, plures nonnunquam societatem ineunt, vt quasi quodam vinculo inter se iunctę, communi vtilitati, salutique cōsulant. Et quę seiunctę singulæ languescerent, sic coniunctę, & quasi in vnum corpus coactę seruantur, vt quondā Lycij populi factitarūt. Quorum tres & viginti ciuitates societate coniunctę, Italiam vsque, mare omne infestum habuere. Deinde a Romanis victi libertate donati sunt.

Aristoteles.

Lycij

¶SED HAEC diuersarum vrbiū cōuenientia, & quasi harmonia raro diuturna, stabilis, ac firma esse solet, verum discordia, & seditiōe facile corrumpitur. Et plerunque Tyrannidem patitur. Sunt enim eiusmodi ciuitates veluti membra sine corde, aut partes reliquę animi sine mēte, Proinde expedit, vt ad vnitatem illam redeant, de qua pauloante diximus, regique pareant, qui iuste imperet, & vnus pro omnibus vigilet. Tunc licebit omnibus secundum virtutem agere, quę res quasi finis humanæ societatis, & coniunctę hominum multitudinis esse videtur. Nam non solum vt viuant, conueniunt, id enim commune esset eis, cum plærisque mutis animantibus, sed vt bene, beateque viuant, liceatque eis esse fœlicibus.

Regis munus Isocrates.

¶MVNVS Quidem regis est (vt sentire etiam videtur Isocrates) ciuitatem aduersis casibus inclinatam erigere, Et secundis nimium elatam ne in luxuriam labatur retinere, pro comparato enim omnes existimare possūt, lōge melius gubernare eos, qui ꝑpetuo regnāt, quā eos, qui annuis magistratibus vicissim ꝓsunt, Rudes quādo quidē munus iperādi ineūt & cum sapere incipiunt, tunc imperium deponunt. Et ad rem suā priuatam redeūt, reges vero ad publica, tāquā ad sua, ac ꝓpria accedūt magistra

tus autem

tus autem tanquam ad aliena, Et vix publicis rebus præ temporis angu/stia animum adhibere valent, Reges etiam cum nullis priuatis negocijs impediti sint, rem diligentius gerunt, nec discordia decertant, vt plęrunque senatores solent. sed libero iudicio, ac sine ambitione omnia agunt. Et idcirco cuncta celerius perficiunt. Er cum sine aliqua alia cura sint, diligentius in publicis rebus agēdis versantur. Quid etiam dicemus, quod nullis emulantur, nullis inuident, nullis obtrectant, Pares enim nullos habēt, Et cum suis opibus consilijs virtutibusque nitātur, alienis rebus neutiquam inuident. Proinde singula quęque pręstanti ratione, iudicioque perficiunt.

Reges sine inuidia cū pares nullos habeāt.

¶ NVNC Autem illuc redeat sermo vnde diuertit. Afferendumque erit regem diuitijs, opibus, ac potentia indigere, cum in pace, & ocio, tum in bello, ac tumultu. Est enim magnanimus, & circa maxima versari debet. Benefacere alijs assidue studeat, bene autem ab alijs vt accipiat non sine aliquo pudore esse potest. Dando, erogando, elargiēdoque rex cunctis se pręfert, Accipiendo autem inferiorem se eroganti esse ostendit, Recte quidem illud dicitur, regem tamē deum imitari, cum pluribus benignus, beneficus, ac liberalis esse ostenditur. Deum siquidem omnium rerū imperio, ac potestate, vel ex hoc quidem dignissimū esse arbitramur, quod bonorum omnium causa sit. Malorum autem nullā præbet causam. Est enim semper innoxius. Aethiopes, qui vlteriorem Nili regionem incolunt, vt strabo Geographus refert, duos colunt deos, immortalem vnum, alterum mortalem, Immortalem eum dicunt, qui rerum omnium sit causa, Mortalem autem eum, qui illos beneficio afficit.

Dare superioris est, inferioris accipere

Rex dei emulus.

Aethiopes

Strabo geographie libro. I.

¶ HAC ratione ducti reges suos optime de se meritos, deos cōmunes omnium cōseruatores, atque custodes esse existimant. Hæc est quasi spōsio quædam, vt omnes eorum reges benigni sint, & bene de omnibus mereri studeant, in referēda quidem gratia rex omnino (vt addecet) excellat oportet, indignum enim putare debet, ab inferiore aliquo benignitate, ac liberalitate superari. Priuati nonnulli sunt, qui aurum, aut argentum principibus largiantur, hos neque benignos, neque liberales putandos esse, scribit Isocrates, sed quasi pecunię feneratores, qui paucam mutuant, vt exigant plurimam, hæc quidem non largitas, sed questuosa mercatura nuncupari poterit. Ex paruis nanque muneribus magnam commutationem astute, callideque expectat Quoto cuique priuatorum tantæ sunt opes, vt ꝑ eas se principibus, ac regibus gratificari posse speret, quod flumen istud est, quod non capit mare, vt facete ait Plautus. Reges δυναστας Gręci propter potentiam appellant, quod per potentiam, & opes priuatis hominibus, hac opinione ductus strabo regiam persuasionem non oratione contineri dixit, sed donis, & muneribus. illam autem, quæ verborum est, oratorum esse ait, non regū quorū opulentia. non eloquentia splēdida esse debet. Multa per diuitias, ac liberalitatem plærunque reges agūt, quæ vi, & armis nequaquā assequerentur. Cyneas Pyrrhi regis orator multas vrbes Pyrrho per eloquētiā cōciliauit, sed nō pauciores per largitionē, & regiā

Isocrates.

Plautus in curculione.

Dynaste.

Strabo li. I.

Cyneas.

Demosthenes Ex aulo Gellio ca. 9. lib. 11.

magnificentiam. Legati mileti rei publicæ causa Athenas missi, eloquentiam maximi oratoris Demosthenis argenti munere strangulauerunt, Quocirca popularis ille facete i eum cauillatus est, quũ dixit nõ συναγχην id est anginã Demosthenẽ pati, sed αργυραγχην. i. est argentanginã, hoc est eum non ab angina, verum ab argento fuisse strangulatum.

Philippi aurũ. Plutarchus in apophth. M. Crassus. Ex Cicerone in paradoxo sexto. Philippus

¶AD HANC Sententiam dicebant Græci non Phylippum, sed Philippi aurum Græciam subegisse. Infinita, atque immensa est bellorum impensa, vt Archidamum dixisse ait Plutarchus, Vana ideo ostenditur sententia illa. M Crassi, & animi potius ægritudinem, quam veritatem ostendisse videtur, cum dixit neminem satis diuitem existimari posse, qui legionem vnam ex suis fructibus alere non posset. Alexander vero eiusdem Philippi filius, sicut reges omẽs rebus gestis superauit, sic etiam beneficentia, & largitate cunctos antecelluit, adeo vt recusantibus munera sua tristior, molestiorque esset.

Phocion

¶SAEPE ETIAM Dicere solebat eos, qui munera principum respuerent puniendos esse, vt qui illorum virtuti inuiderent. Et Phocionem Atheniensem virum integrum, ac grauem literis monuit, minime se existimaturum illum sibi amicum fore, si deinceps munera sua abdicaret.

Iustus. Liberalis. Philippus Aurum ferro potentius.

¶MVNIFICENTIA Indicat etiam regis iusticiam. Nam qui res suas ad hominum vtilitatem largiri gaudet, ab alienis vt manus abstineat verisimile est. Si enim pecuniarum cupidus esset, longe facilius suas seruaret, quam alienas raperet. Optima erit principis persuasio, si opinabitur pecunijs non modo iuste, verum etiam liberaliter esse vtendum, quando iusto satis sit alienas non rapere, liberalis autem de suis ad hominum vtilitatem, vt elargiri possit, cogitabit. Victorias sępenumero per magnificentiam assequuntur reges, quas nullis alijs viribus vnquam obtinerent. Obsidebat aliquando Philippus Alexandri pater (de quo modo dixi) castellum quoddam, ingenio loci adeo munitum, vt omnes dicerẽt ad illud, nisi a cęlo nullum esse accessum. Tum rex rogauit, an asinum pecunia honustum illuc perducere possent, respondentibus illis, etiam, tũc ait, vicimus ergo, vt ostenderet aurum nonnulla conficere, quę vix vllis alijs viribus effici possent, inexpugnabiles arces, & plęraque munitissima oppida corruptis pecunia custodibus inuaserat Philippus, vnde eius liberalitas in prouerbio venit, vt corruptor potius quam liberalis, aut benignus ab omnibus existimaretur.

¶CONCLVDENDVM Igitur erit, regem non solum per virtutem, quæ omnia animi bona abundanter suppetit, fœlicem plane esse posse, sed & corporis, & fortunæ bonis egere, vt perfecto maiestatis munere fungi possit.

¶FORMAS QVASDAM PRIMARIAS QVAS SOLA MENTE CONCIPIMVS, QVAE A PLATONE IDAEAE DICVNTVR, SOLAS ESSE PERFECTAS, AD ILLAS DIRIGENDAM ESSE SPECIEM ILLAM, DE QVA AGIMVS, ET INDE DVCENDVM ESSE ARCHETYPVM.

¶TITVLVS QVARTVS.

SIMVLACRVM IOVIS OLYMPII quod ex ebore fecerat Phidias Atheniensis, quo nihil præstantius in eo genere omnes fere scriptores extitisse testantur, cum intueretur Pandenus pictor eximius, admiratione magna ductus artificem rogauit, vnde tam præclari operis exemplar accepisset? Tum Phidias ex tribus Homeri versibus eiusmodi imaginem delibasse respondit, qui sunt ad hanc ferme sententiam. Iouis olympi simulachrũ Phidias. Pandenus

Inde superciliis iam Iuppiter adimit atris,
Concussitque comam pulchro de vertice rector
Aethereus, nutu & summum tremefecit olympum,

¶LAVDANT Homeri interpretes hunc poetæ l[…]um, qui adnuen
tem Iouem superciliis tantum ostendat, & tenui ver[…]s cõmotione, hoc
imitatur Horatius, cum de eodem deo dixit. Et c[…]cta supercilio mouẽ
tis quasi meus, cogitatioque numinis maximi […] modico frontis gestu
ostendatur. At cum de Iunone loqueretur H[…]merus, vt decori affectum Iouis.
in vtroque ex diuersitate iudicaret dixit […]agnumque oculis lustrauit
Olympum, vt ostẽderet illam toto co[…]re permoueri, cum annueret nõ
superciliis tantum, vt fecerat Iuppi[…] His cogitationibus assecutus est
Phidias, vt vulgo diceretur vel [….]s imagines deorum videre, vel solus
ostendere. Hæc mihi cogitan[…]currit maximi oratoris sententia illa, Cicero
quum ait, Ego enim sic sta[…] nihil esse in vllo genere tã pulchrum, quo
non pulchrius id sit vnde […]ago exprimitur, quod nullis humanis sensi-
bus percipi potest. me[…]amen, & cogitatiõe complectimur. Et quũ de
Phidia paulopost lo[…]retur, dixit, insidebat in mente illius artificis spe-
cies quædam pul[…]tudinis eximia, quam intuens, in eaque defixus, ad
illius similitud[…]artem, & manũ dirigebat. Ex his sentẽtiis colligimus
formas quasd[…] figuras ꝑfectas esse, quas sola mẽtis cõtẽplatione intue-
mur, nõ a[…]ulis cernimus, aut auribus ꝑcipimus. Sed ex illis similitu-
dinem q[…]dam ducimus earũ rerum, quas acturi sumus. Et sic mẽtem

a ſenſibus a vocando, hęc perfectiora eſſe cernũtur, quam ea, quę vulgo ab alijs imitatione ſingulorum ducuntur. Abſolutas illas rerum formas Plato Ideas appellat, aitque eas ſemper eſſe, ac ratione, & intelligentia contineri. Cætera naſci, occidere, labi, nec diutius eſſe vno, eodemque ſtatu.

Idęę Platonis

¶NOS igitur de vnius viri dominatu, aut imperio dicturi, in his libris ſi ratione, ac via diſſerere volumus, ad vltimam ſui generis formã, ac ſpeciem ſermonem noſtrum redigamus. Atque in optimo principe fingendo talem formemus, qualis fortaſſe nemo vnquam fuit. Non enim quærendum a nobis eſt, quis eiuſmodi fuerit, ſed videndum erit qualis debeat eſſe ille, quem optimum regem, aut principem eſſe ſtatuimus. Nec vnũ nobis aliquem præficimus, cui virtutes omnes regias tribuamus. Nam vt ait Neſtor apud Homerum, non vni duci omnia a deo data ſunt, vnus ſiquidem vincẽdi arte caret, Alter animi fortitudine, Alius celeritate cõficiendi, Alius conſilio regendi. Pauci quidem ſunt, qui pacis pariter, & belli artes optime calleant. Plato cum iuſticiam, ciuilemque ſapientiam docere vellet, non Athenienſium rem publicam, aut Lacedęmoniorum ſcripſit, quamuis altera ſtudijs ſapientiæ, altera armis polleret. Sed nouã, ac commenticiam finxit ciuitatem perfectam, illam Idęam reſpiciens, de qua modo dixi, quæ ciuitas nunquam fuit, & nunquam futura eſt. Im-

Neſtor

Plato

ꝑſſibile, aut difficile admodum exiſtimauit eſſe Philoſophus ille ſapientiſſimus, eis veram virtutem perſuadere, qui liberiore licentia prolapſi, deprauatis moribus viuere conſueuiſſent. Quocirca cum a Cyreneis aliquand rogaretur, vt eorum rem publicam melioribus legibus, ac conſtitutionib emendaret, reſpondit, viri Cyrenei difficillimum admodũ eſt ampliſſi fortuna diſſolutos ciues aliquibus durioribus legibus continere. Et cum uitaretur a conciuibus ſuis, vt ad rem publicam accederet, ait. Noni equ em Athenienſes eiuſmodi viros eſſe, qui ſibi perſuaderi, quæ iuſta, & re ſunt neutiquam permitterent, & ſe vim eis facere nequire, & ſi etiam po d nequaquam facere velle, cum nefas omnino ſit, patriæ, aut parentibus vi liquam afferre.

Cyrenei.

Athenienſes.

¶SATIVS Igitur, ęquiuſq eſſe, vt ad rem publicam non accederet, & eos doceret, qui facile ſibi v tem perſuaderi ſinerent. Xenophon Socraticus, quem Platonis emulum ſſe pauloante dixi, Cyri iunioris Perſarum regis diſciplinam ſuauiſſim oquentia ſcripſit, & præceptorem inducit Camby ſem illius patrem, qu rum geſtarum gloria non cõtemnendus fuit, niſi ambiguitas Grecarum ſtoriarum nos dubios, ancipiteſque reddat.

Xenophon

Cyrus

Cambyſes

¶ADIECIT ENIM paternis regnis Aeg um, quam per iniuriam occupauit. Et quaſi non cum hominibus tantu erum etiam cum dijs bellum gereret. Omnes ſacras ędes euertit. Et in t as, poſtquam eas diripuit, ſumma impietatis ſcœuitia graſſatus eſt. Eius s non ſolum portarum ambitioſum numerum, & cuſtodum equitu ilia admiratus eſt Homerus, ſed ſpacioſum mœnium ambitum, & c m diuitias, publicaſque opulentas. de Cambyſe ſtrabo eiuſmodi ver rotulit He lis

Thebę

Homerus,

Strabo, li. 17.

lit Heliopolis solis vrbs templum habuit vetustissimum, quod Cambyses euertit, cuius multis inditijs insania, ac sacrilegium ostenditur. Tēpla enim partim igne, partim ferro destruxit. Singulas quasque imagies mutilans, excidens, amburens. Ad ammonis quoque templum nobilissimū expugnandum exercitum misit, qui tempestatibus, & arenæ vi obrutus perijt, Cambysem igitur audiemus loquentē de virtute, aut optimi principis præcepta tradentem? Putabimus ne illum melius alijs posse præcipere, quam se ipsum instituere? nisi forsitan ex Xenophontis eloquio melior factus esset, aut ab eo reuocatus ab inferis, iustitiā pietatemque didicisset, sed philosophus ille eruditissimus non ad veritatem historiæ, sed ad adulationem Cyri regis, illa scripsit. Onesicritus Diogenis discipulus eadem similitudine Tyrocinia Alexandri scripsit. Et certe regum omnium auctorem habuit, a quo non modo egregie indolis præcepta, & primę eruditionis monita accipere potuit, verum multarum etiam virtutum exempla,

Cambyses.
Ammon.
Onesicritus.
Alexander.

¶ SED EGO sic statuo nihil in simplici genere perfectum omni ex parte inueniri possę. Prudentissimus mihi videtur fuisse Zensis Heracleotes pictor ille eximius, qui ex pluribus diuersisque puellarū formis perfectam pulchritudinem delibauit. Nec vnius exemplar satis esse putauit ad illius fœmine simulachrum pingendum, cuius formam vniuersa Græcia admirata sit, & omnes poetæ laudibus eam extulerint, proque ea Asia Omnis, & Europa certauerit, nec inuentus sit vspiā sculptor, aut pictor, qui illius imaginem arte sua æquare potuerit. Eadem diligentia vsus dicitur idem artifex cum Agrigentinis facturus esset tabulā illam, quam in templo Iunonis Laciniæ publice dicauerunt. Primo enim virgines eorum nudas complures inspexit, & quinque forma præstantiores elegit, vt quodcunque in singulis laudatissimum esset, pictura imitaretur, hanc sententiam esse probasse videtur Eupompus etiam pictor, qui rogatus a quodam quem antiquorum artificum cum pingeret sibi præponeret ad imitandum, dixisse fertur demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam sequamur oportet, nō hominem aliquem. Quo ex dicto Lysyppus Sycionius dicere solebat, audendi rationem sese, in pictura accepisse. Et certe natura ipsa artes pene omnes edocuit, Age ne ab officina huius artis discedamus, Pictura vt veteres docent initiū accepit ab hominis vmbra in sole inspecta, quæ deinde lineis circūductis simulachrum hominis ostendebat. Hinc linearis ars, quæ Graphis dicebatur, duxit originem cuius inuentorem, Alij Philodem Aegyptium, Alij Cleantem Corinthium fuisse perhibent, qui primi ea vsi sunt, sine vlla colorum diuersitate, sed vsus deinde, & exercitatio omnes artes perficit. Cicero cum de optimo genere orandi scripturus esset, singulos quosque oratores, qui ante eum dixerant, aut scripserant suo ordine recensuit, tam Gręcos, quam latinos, Et vnuscuiusque virtutem miro ingenij acumine, miraque verborum proprietate expressit. & nihil reliquit, quod in aliquo probandum esse diceret, Quinetiam cum non modo claros, sed obscuros etiā

Zensis.
Iuno Lacinia.
Eupōpi pictoris responsum
Lysippus.
Picturę initiū
Graphis.
Cicero.

aliqua

aliqua saltem ex parte laudaret, vt qui opinaretur in mediocribus quoque aliquid esse, quod placere possit. Exclamantem Atticum inducit, ac dicẽdum, Tu nunc quidem de fece hauris, cui ipse respõsum affert, se omnes conquirere, qui in multitudine dicere ausi sunt, ne quid omitteret, quod

Demosthenes

vtilitati cõduceret. Atqui cum in alio loco Demosthenem cunctis alijs oratoribus prætulisset, dixit tamen illum non semper aures suas implere, quippe quæ capacissimæ sint, longeque perfectius aliquid nonnunquam expectent. Idcirco pefectionem veram ducendã esse a suprema illa imagine, de qua modo dixi, arbitratur.

Lysippus. Polycletus,

¶ DELIBANDVM quoque esse ex singulis quibusque quod perfectissimum esse apparebit. Nec Lysippũ pictorem probare videtur, qui vnum solum Polycleti opus quasi magistrum sibi præfecit, a quo tantũ didicerit, vt ad id exemplar sexcenta, & decẽ opera perfecerit. Dicebat nãque Lysippus Doriphorum puerum a Polycleto factũ omnes artis virtutes in se habere. Proinde artifices illum canona vocabant, & lineamenta totius artis ex eo sumebant, veluti a lege quadam totius picturæ. Adeo in vno opere ars omnis consummata erat. Huius quoque maximi oratoris exemplo dixit Horatius, Quãdoque bonus dormitat Homerus. Et quãuis diuinus ille poeta, fœlicitate ingenij cunctis mortalibus cũ sensu omnium scriptorum præfertur, tamen aliquando conniuescere, aut ocitare

Horatius, Homerus,

Horatio visus est, plæraque sunt in disciplinis, & artibus, quæ nullis præceptis edoceri possunt, & vix etiam proprijs verbis exprimi, quę quidem magno ingenio viri alta cogitatione, diuturnoque vsu adepti sunt, Et ne a pingendi officina recedã, quanti laboris est animi affectus penicillo, vmbra, lumie, ac colorum varietate exprimere. Non enim satis est pictorem corporum tenus tantum laborare, sed animi quoque sensus, vt exprimat

Polycletus.

omni cura, omnique diligentia nitatur oportet. Polycletus Sythionius animi affectus plurimum dicitur ostendisse, & præcipue in illis duobus pueris, quos nudos talis ludentes fecit, viui enim, & pene spirantes esse videbantur, quo opere nullum perfectius absolutum plęrique iudicauerũt.

Lysippus,

Laudatur etiam hac in re Lysippus, Et hinc gloriabundus dicere solebat, Alios artifices quales essent homines facere, se autem quales viderentur,

Euphrauor. Paris,

Euphrauor quoque maximam laudem assecutus est in Paride, quẽ ex aere fecit, in quo omnia simul intelligebantur, videbatur si quidem iudex dearum, Amator Helenæ, & Achillis etiam interfector, hanc solertiam

Aristides,

sunt qui primum cogitasse putent Aristidem Thebanum pictorẽ. Huius pictura fuit, vrbe ab hostibus capta, ad matris moriẽtis ex vulnere mãmam adrepẽs infans, intelligebatur enim sentire mater, & timere, ne mortuo lacte sanguinem infans lamberet. Est & alia occulta virtus, quam in

Apelles.

pictura omnium præci puam dicebat esse Apelles hæc Αγλαια Græce, gratia a nostris, vel venus poetico verbo dicitur. Hãc Apelles sibi soli vẽdicabat, dicebat enim reliqua omnia pictores alios cogitasse, venustatem autem se solum cognouisse.

¶ NVNC ad propositam rationem redeo. Multa animi bona in Alexandro

dro extiterunt, indoles imprimis, qua reges omnes præuertit, Constantia in subeundis periculis, velocitas in perficiēdis rebus, fides in deditos, clementia in captiuos. Quis consyderatior illo? quis rectior? quis prudentior? quis moderatior? quis in laboribus fortior? quis benignitate, liberalitate, magnificentia pręstantior? Hæc tamen, & complura alia animi corporisque bona sola ebrietate, ac temulentia fedauit, qua quidē aliquando par citus violentior, truculentiorque in amicos, quam in hostes extitit. Iulius autem Cęsar animi præstantia mortales omnes longe anteiuit. Cui (vt Plutarchus testatur) nemo summorum virorū, aut clarissimorū ducū imperatorum, regum ve pręferendus vnquam fuit. Nam si quis Fabios, Scipiones, Metellos Syllam, Marium, vtrunque lucullū, & ipsum Pōpeiū huic contulerit, Cęsaris gesta omni ex parte superabunt, qui si imperium non inuasisset, sed illud sine iniuria quęsiuisset, vel lege, aut hereditario iure accepisset, is solus esset, a quo exempla pene omnia, quę ad optimum quēque regem, aut imperatorem pertinerent, eruere possemus. Sed quoniam, & Alexandro, & huic aliquid defuit, quod ad cumulum virtutum accedere debuisset, perfectum aliud quippiam, atque omni ex parte absolutum queramus, delibando a singulis quod optimum fuerit, quando in vno omnia accumulata, atque perfecta inuenire nequaquā possumus. Exemplumque Marci Varronis sequamur, qui cum optimum ciuem, & principem rei publicę describere vellet, nō vno, aut altero cōtentus fuit, sed septingentorum virorū illustrium non solum vitas, ac mores, & pręclara domi militięque gesta oratiōe cōplexus ē, verū singulorū imaginē, ac faciē sermone, veluti penicillo expressit. Nec p̄ceptū illud Plynii secūdi viri eruditissimi hoc loco seruabo, qui ī quadā ep̄la ait, Pręcipere qualis eē debeat prīceps pulchrū quidem, sed onerosū, ac pene superbum est. Laudare vero optimum principem, ac per hoc posteris, velut e speculo lumē quod sequantur alijs ostendere. Idē vtilitatis plurimū habet, arrogantię vero nihil. Ego tamen institutum meum sequar auctoribus tot Græcis philosophis, quos principio huius operis mei recensui, ne dum arrogantiæ calūniam fugiam, adulationis crimen subeam, quod longe grauius mihi esse videtur. Video enim quosdam deprehendi, quod ea per blāditias in principe aliquo laudauerint, quæ vel tacēda fuissent, quia frigidiora esse viderentur, vel omnino vituperanda, quasi turpia, & indigna libero homine, Adulationis, atque mendacij reprehensione nō caruit Xenophon, quum ea de Cambyse, & Cyro dixit, quæ a virtute longe aliena erant, vnde Plato in eum inquit, Quę de Cyro scribuntur ficta omnia sunt, & ad beneuolentiam potius captandam dicta, quam ad fidem veritatis. Fuit siquidem Cyrus vir prudēs, ac strenuus cuius pædiam Xenophon scripsit, Cicero quoque vt Platonis in omnibus imitator cognosci possit, ait, Xenophon veram historiæ fidem non sequitur, sed effigiem iusti imperij. Nos igitur pręcepta nostra a prima regis educatione, atque institutione ordiemur,

Alexandri temulentia
Iulius cęsar
Plutarchus in cęsaris vita
Plynius.
Xenophon
Plato.

DE PRIMA REGIS INSTITVTIONE.

TITVLVS QVINTVS.

Chrysippus, CHRYSIPPVS SOLENSIS QVEM Laertius quinque & septingenta librorum volumina scripsisse testatur, quum sapientem futurũ a materno vtero alendum, educandumque sumeret, lactis alimoniam propriæ parenti, vt natura edocet, tradit. Nam nequaquã integra mater esse videretur illa, quę (cũ ĩ aluo haberet) eũ aluit, quem ignorabat, si postquã in lucem homo editus est, eum alio oblegaret, sed si quo casu lac nato infanti præbere nequiret, videndum est, vt nu-

Nutrices futuri regis quales esse debeãt trices, quas adhibet, sapientes sint si fieri potest, & nullo vitio manifesto inquinatę. Plurimum enim confert lactis alimonia, non modo ad corpus formandum, verum etiam ad affectus, ac mores. Temulentia, iracundia, ignauia, torpor, & his similia etiam cum lacte ducuntur. Videndum igitur erit, vt lactentes regis pueri, nisi a matre alantur, optimas habeant nutrices, & animo, corporeque præstantes, sintque etiam puro, nitidoque sermone hæ futurum regem a prima ętate edoceant ea, quorum pudeat cum creuerit, vel dediscere cogaẽ. Natura enim pueri tenacissimi sunt in his,

Quinti. li. ca. 1. li. 1. isti. ora. quæ a teneris vnguiculis (vt aiunt græci) accipiũt, Et deteriora (vt Quintilianus refert) pertinaciter herent, bona autem facile mutantur in peius.

Mala tenacius herẽt, bona facile euanescũt Alcibiades. Alcibiades Atheniensis quibuscunque dubijs. Græcis, ac Barbaris temporibus suis fortitudine, cõsilio, & scientia, rei militaris pręferendus fuit. Et in omnibus certaminibus, quibus præfuit, hostes terra. marique superauit. Is nihil in vita magis expetendum duxit, quam vt fama, & rerum gestarum gloria cæteros omnes anteiret. Fuit autem audax, & intrepidus adeo, vt Spartanus potius, quam Atheniensis videretur, Hãc naturam cõplures eius æquales putabant eũ a lactis alimonia duxisse. Nutrix siqui-

Amicla. dem eius laceua fuit, Amicla nomine, vt locupletes testes sunt Antisthenes, & Plato. Quæ animorum differentia inter has tres ciuitates fuerit facete admodum docuit Stratonicus, qui monebat Athenienses, vt mysteria, pompasque agerent. Elienses ludos ederent, Lacedæmonios autẽ verberibus illos cederent, quum deliquissent. Erat enim vulgata eo tempore opinio inter omnes gentes, Lacedæmonios Græcorum omnium præce-

Diogenes. Ex Plutharcho in apophthegmatis. ptores esse, & fortitudinis ac rei militaris magistros, A quibus cũ aliquando rediret Diogenes Cynicus, & Athenas pergeret, interroganti vnde veniret, & quo iret, scite respondebat, se venire a viris accedere autem ad mulieres, Agesilaus vero Spartanorum rex glorianti cuidam Atheniensi, quod mœ-

quod mœnia Athenarum admirādę latitudinis,atque altitudinis eſſent, ſubridens ait,id optime factum fuiſſe quando ea mœnia non viris conſtructa eſſent,ſed mulieribus.hec Ageſilai ſententia cum Romanis conuenit,qui(vt ſtrabo refert)dicere ſolebāt,nō viris mœnia,ſed viros mœnibus propugnacula afferre debere. *Ageſilaus.*

❡DE PRIMA REGIS EDVCATIONE

TITVLVS SEXTVS.

SED REDEAT IAM SERMO VNde defluxit,lactis educatio plurimū poteſt,Cernimus nōnunquā Abſtemias nutrices abſtemios alumnos educare,& ex contrario temulentas ebrioſos alere,in cæteris quoque animalibus id etiam vſu venit, hedi ſiquidem,qui ouium lacte aluntur molliore ſunt capillo,quam quos propriæ matres nutriunt. Et agni quibus capræ lac præbent,duriore ſunt lana,vt docent veteres illi,qui elegantiſſime de agricolatione ſcripſerunt. Optimę igitur nutrices regis filio, qui ad regni ſpem editus eſt in lucem,deligendæ ſunt,& prudentia,virtute,moribus,ſermone,forma,& habitudine probatiſſimæ ne natus ad tantam ſublimitatem infans,in primo vitæ limine tam parua diligētia fraudetur. Sed de hac tenera educatione paucis a me hoc loco diſſerēdum eſſe puto,& ſolum de his dicendū,quæ ſublimiora ſunt,& ſupra ciuiles mores eſſe videntur,& ad ſolos principes pertinent. Cōmunia ſiquidem,& vulgaria illa,quæ ſingulos quoſque ciues reſpiciunt,ſatis ſuperque tractaui in libris de ciuili ſocietate. Oīs prima educatio muliebris eſt,& præcipue matri incumbit, Cornelia Gracchorum mater filiorum eloquentiam ex ſermonis conſuetudine a tenera ætate adiuuit,ſic etiam Aurelia. Cæſaris,& Actia Auguſti,he nanque matres educationibus liberorū ſic præfuerunt,vt eos quaſi ab infantia rei publicæ principes formauerunt. Priſcis enim temporibus magnorum virorum coniuges,ac filiæ non lanificij,aut lini vſum tantum callebant,verum viriles quoque virtutes,ac diſciplinas imitabantur,Hortenſia enim Q.uintus hortenſij filia, qui de eloquentię laude cum Cicerone certauit,cum ordo matronarum a Triūuiris graui tributo oneratus eſſet,nec quiſpiam virorū præ timore patrocinium eis præſtare auderet,cauſam fœminarum apud triumuiros conſtanter,fœliciterque perebit,pater namque eloquentiam mira grauitate, & gratia expreſſit, Ante ſeptimum ætatis annum pueri ad patris conſpectum raro accedebant,non modo apud Lacedæmonios, quorum caſtigatiſſima eruditio fuit,verum apud alias complures nationes, & præſertim apud Perſas,& Scythas, hoc ideo obſeruabant,ne filij ante patrem digno ſcerent,quam illum vereri,ac venerari didiciſcent. Et alia etiā ratione,ne parentes

Hedi ouiū lacte nutriti molliore ſunt villo.

Cornelia. Aurelia. Actia.

Hortenſia.

Lacedęmonij

Perſę.

parentes primæ teneritudinis blanditijs illecti nimia indulgẽtia in pueros tenerentur, ne ſi quid eis accideret, vt præ illius ætatis infirmitate fieri ſolet, nimio mœrore augerentur, interea eorum curam matribus relinquebant. Galli. Cæſar. Durius Galli agebant (vt refert Cæſar) qui non ante filios ſuos ſe adire permittebant, quam adoleuiſſent, & munus militiæ ſuſtinere poſſent.

¶MAGNI REFERRE QVOS QVISQVE AVDIAT QVOTIDIE, QVIBVS CVM LOQVATVR A PVERO, ET QVIBVS CVM FREQVENS SIT CONSVETVDO. TITVLVS SEPTIMVS.

MATERNE IGITVR CVRAE ERIT, nõ modo vt ſalubriter alatᷓ puer, & vt optimo, puroque ſermoni cõſueſcat, ſed vt nihil turpe, aut indecorum audiat, cernat, aut ſuſpicari poſſit. Scurræ, Mimi, hiſtriões, & eiuſmodi artifices ab illiꝰ aſpectu exagitãdi, prohibendique ſunt, nequitiarum, illecebrarum, ac omnium voluptatum ſementem iaciunt, quæ vt primũ adoleuit, indolis, ac probitatis igniculos quoſdam a natura nobis ingenitos, vt ait Plato extinguit, & virtutem animi, ac corporis effœminat, atque eneruat. Plato. Arcendi etiam & exagitandi ſunt Pumiliones quos græci νανους appellant, homines ſcilicet parua nimis, & humili ſtatura, quos Octauius Cęſar horrebat, & ſic ectrapelos omnes, ac mancos. Octauius. Aſſerebat nanque illos naturæ ludibria eſſe, & mõſtra mali ominis, Optime legiſlatores ſtatuerunt non alẽdos eſſe, neque inter liberos habendos, quos mulier monſtris ſimiles, & contra humani generis formam peperit. Hos quoque inter prodigia procurandos eſſe veteres hiſtorici affirmant. Pellendi etiam ſunt Spadones, quaſi violatæ naturæ monſtra. Spadones. Sunt enim obluridi, enerues, ignaui indecoraque membrorum compage deformes, Semiramis regia, quę prima teneros mares abſcidiſſe diciᷓ, iacturã non minimã laudis, quã ex cõdita Babylone aſſecuta fuerat, effecit hoc ſcelerato flagitio. Semiramis. Cuius tamen peſſimũ exemplum plęręque orietales reginę imitatę diutius Eunuchos in delicijs habuerunt. Fabulas illas quibus pueris nutrices eblãdiuntur, non probat Plato. Ait enim quando pueri per ætatẽ ad rationem animo capeſſandã minus idonei ſunt, ludo, ioco, fabuliſque præparenᷓ, quęquidẽ ſi falſę ſunt faciẽ quãdam veritatis præ ſe ferãt oportet, vt verę eſſe poſſe videãtur, omnino tamen caſtę ſint, ac modeſtæ, & nullam turpitudinis ſpeciem præſtẽt. Plato. Nihil quoque timoris, formidiniſve incutiant cauendm eſt, ne ve vanam aliquam, & anilem ſuperſtitionem inducant.

¶Obſcœ-

¶OBSCOENITAS omnis verborum a puerorũ auribus prohiben da est, libertatem quidem verborum licentia quoque actionum sequitur Turpiter etiam dicta, turpiter facta comitantur. Puerorũ indolem non tam adiuuãt, quæ quotidie benedicuntur, quã inficiunt quæ pessimæ, & petulanter proferuntur. Hęc enim pertinaciter in mente herẽt, illa autem facile dilabuntur. Scythe moderatione, & abstinentia cęteros mortales an tecellunt. Et hoc admirandũ imprimis veteres esse scribunt, Id illis a na= tura datum, quod ne Græci quidem doctrina, ac præceptis assequi potue/ runt Nam si Græcorũ varijs disciplinis excultos mores cũ illorum in= docta Barbarie conferas vincũt omnino barbari, tanto plus in Scythis po tuit vitiorum ignoratio, quã in Græcis virtutis cognitio. Thraces mo= destissimi habiti sunt, de quibus Menander(vt refert Strabo) eiusmodi verba protulit, Thraces vniuersi, & præcipue nos Gethæ(nã indigenam me eorum esse glorior) omniũ rerum continentiã valde agimus. Nõ erit igitur parua eruditio in pueris assequi, vt vitia omnino ignorent.

Obscœnitas verborum. Scythe Græci. Thraces. Menander. Gethæ.

¶PRAECEPTORES ET PEDAGOGI GRAVES PVERIS ADHI= BENDI.

TITVLVS OCTAVVS.

ADIHBENDI DEINDE SVNT VI= ri graues, & eruditi, qui alẽdi, exercendi, erudien dique pueri curã habeãt, præsintque alijs præce= ptoribus, & videãt ne quid turpiter, aut indecore agant, sed tẽpori adsint, ac curent, vt quisque offi cio suo modeste, sancte, iusteque fungaꝛ. Et artẽ suã doceat, alienã autẽ nõ attingat. Optime in ve teri prouerbio præcipitur. ARTEM quisque suam doceat, sus nulla Mineruam.

¶SIC enim ab ineunte ætate reges instituendi sunt vt nõ solũ sibijpsis, sed illis quibus pręsunt sapiẽtia, & exemplo pro= sint. Achilles diligẽtes habuit pręceptores, & in primis Phenicẽ Amyn toris filiũ, qui cũ suadẽte nouerca rem cum patris cõcubina habuisset, pa= tria eiectus est, & ad Peleũ diuertit, a quo grato hospitio susceptus, Achil li dicendi, agendique magister adhibitus est, multo tamen plura didicit Achilles a Chirone Thessalo, quem poetæ centaurũ ex dimidio equum propter æquitandi peritiam fuisse fabulantur. Vnde illud Claudiani poe tæ ocius hausit Achilles semiferi præcepta seuis, seu cuspidis artes, siue ly ræ cantus, medicas seu disceret artes.

Achilles. Pelleus. Claudianns.

¶PHILippus Macedo magni Alexãdri pater sordidũ ante se Macedo nũ nomẽ ad spẽ iperij totius orbis terrarũ erexit. Et si causam vnde tantę virtutis incrementa manauerint, quærimus, inueniemus primã eruditio

Philippus.

Macedones. Philippus ab epaminũda edoctus. Cicero de claris oratoribus. Leonidas Alexãdri pedagogus. Diogenes. Quintilianus ca.2.li.1. insti. orato. Lysimachus. Aristoteles præcepta Alexandri. Alcibiades. Zoilus. Socrates. Simile.

nem solida ei fundamenta gloriæ, ac laudis fecisse. Alexander enim eius frater natu maior regiam dignitatẽ apud Macedones gerebat, contra quos illirici, gens eo tempore potentia, & armis illustris, bellum gerebant. verum cum rursus succubuissent Macedones compulsi sunt, vt pacem redimerent arbitrio Thebanorum, qui pro vtrisque spospõderunt. Dati sunt eis a Macedonibus obsides, quorum principes Philippus regis frater extitit, qui tum adolescens erat, Is triennio apud Epaminundã desedit, a quo bonarum artiũ studia, & rei militaris disciplinam perdidiscit. Et sic breui tempore virtute excelluit, vt quum mortuo fratri in regno successisset, non solum illyricos pro quibus obses datus fuerat subegerit, verum non dubitauerit totius Græciæ imperium inuadere, & omnium ante se regum gesta longe superare, Et quamuis in rebus bellicis assidue versabatur, tamen a liberalibus studijs nunquam aberat, in quibus tantum profecit, vt libros epistolarum reliquerit, quos Cicero se lectitasse refert, & illorum grauitatem, prudentiam, & eloquentiam non mediocriter laudat. Hic deinde magnam diligentiam in Alexandro filio erudiendo, Instituendoque exhibuit, Nam Leonidam, virum integrum, & morum comitate, ac iucunditate conspicuum, qui Olympiadi per affinitatem coniunctus erat, præceptoribus, ministris, familiæque prefecit. Hũc tamen Diogenes Babylonius scripsit vitijs quibusdam Alexandrum imbuisse, quę robustum quoque, ac maximum regem ab illa puerili institutione prosecuta sunt, vt Fabius Quintilianus refert. Lysimachũ autem præceptorem inter bonarum artium doctores esse voluit, qui sępe per iocũ dicebat se Phenicem esse, Alexandrũ Achillẽ, Philippũ vero Peleum. Adiecit paulopost his omnibus Philippus Aristotelẽ tẽporibus illis philosophorum omniũ acutissimũ, eruditissimũque a quo Homeri libros imprimis didiscit, Alexãder deinde ciuilẽ sapientiam, deinceps autem speculationes quasdam philosophicas, quibus summopere delectatus, ad emulationem condiscipulorum vsque.

¶NON paruã etiam diligentiam erudiendo Alcibiadi impenderunt Pericles, & Ariphron viri pręclari, & a Clynia illius patre tutores testamento relicti. Eidem enim primo cum puer esset, Zoilum virum in studijs bonarum artium pertrissimũ præceptorẽ tradiderunt, a quo complura quæ ad primam eruditionem pertinẽt perdidicit, deinde cum adoleuisset, & illius dicto minus auscultaret, ac licentiam viuendi liberiorem iam propter ætatis, formeque leuitatem accepisset, in illecebras, turpesque gręcorum blanditias prolapsus est, a quibus eum socrates vir sanctissimus, & innocentissimus, reuocauit, Et vt ferrum igne mollitum, aqua densari, solidarique solet, sic Alcibiadis ingenium voluptate, ac turpitudine pellectum, disciplina sapientia, seueritate, eloquentiaque Socratis indies magis magisque cohibebatur, & ad frugalitatem propius accedebat. Hęc Socratica disciplina summa beneuolentia confirmata tantũ potuit, vt ad claritatem, & gloriam consequendam non mediocrem occasionem Alcibiadi præbuerit, quippe quæ eũ ex nebulone, impuro, pręclarum reddiderit

virũ, &

virũ,& ducem,imperatorẽque illustrissimũ. Beneuolentiã in Alcibiadẽ imprimis ostẽdit Socrates,cũ simul militauerunt ad Potideam,nã cũ fortissime pugnasset nauali prælio,adeo vt ei victoriæ corona decernere tur,illã vltro Alcibiadi concessit,qui tum adolescens erat.& nulla adhuc bellicæ laudis fundamenta iecerat,quo quidem principio maximam deinde laudem assecutus est.

¶DISCAT futurus rex a teneris annis Grãmaticen,quæ fundamenta iacit omniũ disciplinarũ,sine qua omnes infantes, atq; elingues essent, & barbaro sermõe blesi,ac balbutiẽtes,quę quidẽ in omni studio plus operis,quã ostentationis habet. Hęc & loquẽdi artifex erit,& poetarũ,historiarũque interpres,aliarũ quoque doctrinarũ quasi dux & auriga M. Antonius,qui iter Cęsares virtutis,ac sapiẽtię laudẽ meruit,diligẽter admodũ singulas quasque disciplinas perdidiscit,& præcipue Grãmaticen,in qua pręceptores latinos habuit Trasiũ, aprũ, Polemonẽ,Euthichiũ,Proculũ,& Alexandrũ Gręcũ,Proculo vero tãtũ detulit,vt eũdem ad procõsulatum vsque prouexerit, Lycon Troadẽsis stratonis discipulus fuit, & eloquio plurimũ pręstitit. Is cũ in educãdis,instituẽdisque pueris idoneus valde haberet̃,dicere solebat,duo necessaria pręcepta pueris præcipue adhibenda esse.

Grãmaticę regibus futuris ediscenda.

M. Antonius

Antonij præceptores.

Lycon.

¶PVDOREM imprimis vt seruarent, qui actiones, cupiditatesque regeret & pro habena,retinaculoque esset. Deinde laudis studiũ,quod discẽdi,atque agendi aculeum,ac calcar acutissimũ subderet. His præceptis Grãmaticus in discipulos vtatur expedit, quorũ alterũ virtutẽ,alterũ ingenium excitabit, Ab Homero inchoãda est tractatio poetarũ exemplo Aristotelis,ab eo nãque incepit,vt modo dixi,cum Alexandrũ institueret. Ex nostris autem a Virgilio,vt Quintilianus præcipit.

Pueris pcepta duo tradenda.

Gręca discẽti ab homero est incipiendum.

A Vergilio incipiendum latina discenti

¶VTRANque linguam ediscat,si per ociũ licebit opus est. Hæc heroica lectio plurimũ principibus ac regibus confert,quorum animi erigũtur sublimitate heroici carminis,cuius inuentũ Pythio Apollini tradut, quando per Phemonẽ virginem eo versu futuros caneret euentus. Argumentorũ excellentia,& verum magnitudo,quę carmine illo continetur, ad imitationem rerum gerendarum illos inuitat ,& promptiores, alacriores que reddit. Sunt etiam,qui putent Homerum in Rapsodijs suis principem instituere voluisse insunt nanque in eo non solum bellorum , ac rei militaris documenta,verum ciuilia quoque præcepta, ac clarissimorum ducum,atque imperatorum laudes, quarum studio acceduntur illi, qui dum legunt eiusmodi gesta,in alijs similem sibijpsis gloriam affectant. Theseus,& Pirithous emulatione Herculis, cuius laudes tunc vniuersi poetæ decantabant,longinquas militias egerunt,vt nomina sua immortalitati commẽdarent. Proinde in fabulis scribuntur ad inferos vsque pene traisse,hoc etiam intellexisse videtur Alexander,nam cum victor Ilion ingrederetur multa oculis ,& animo lustrauit illectus Homerica lectione, Et vetustissima quamplurima perquisiuit,hoc cernens quidã eum rogauit, vellet ne paridis cytharam cernere? Tũ comiter ridens respondit,

Gręce & latine discat puer

Apollo Pythius heroici carminis inuẽtore.

Homerus.

Theseus.

Pirithous.

Hercules.

Alexander.

Ilion.

Paridis cythara.

 eam ne=

Alexandri respõsum de paridis cythara.
Octauius Cæsar Augustus Alexãdri corpus.
Ptolemęos lagi.

eam nequaquã sibi cordi esse, sed Achillis cytharam videre malle, qua ille non veneris illecebras, sed fortissimorum ducum gesta, & res inclytas cauere consueuerat. Huius sententiæ stipulator etiã videtur fuisse Octauius Cæsar. Nam cum victo Antonio Alexandriæ esset, quęsiuit ab his, qui rebus sacris præerant, vt vrnã, in qua corpus magni Alexandri (quod a perdica sustulerat Ptolemæus Lagi filius, quum illud ex Babylõe referret) conditum fuerat, ei ostenderent. Cunque illi eam e penetralibus solẽni more protulissent, venerabundus procubuit Octauius, diligẽterque vrnam suspexit, & eam floribus conspersam aurea corona donauit, Tum illi eum rogauerunt, num etiam Ptolemęum videre vellet? quibus ille respõdit, se regem voluisse intueri, non autem mortuos.

A FVTVRO REGE QVI SCRIPTORES LEGENDI, DISCENDIQVE SINT, QVIVE NEGLIGENDI.

TITVLVS NONVS.

Leonidas

QVANTAS VIRES ANIMIS ADDAT etiam poetica exercitatio, vel furor poeticus, hoc discere possumus. Leonidam Spartanũ illum illustrẽ interrogatum aliquando memoriæ proditum est, qualis in poetica fuisse videretur Tyrtheus? eum respondisse aiunt, bonum quidem ad iuuenum animos excitandos. illius enim carmine conciti, tanquam furore aliquo correpti, nullis periculis parcentes, in pugnas ruũt. Fuit enim Tyrtheus ex oraculo Apollinis Lacedęmoniorum imperator datus ab Atheniẽsibus, per ridiculũ, imperit⁹ enim erat rei militaris, & altero pede claudicabat, infœliciter adeo pugnauerãt Lacedęmonij cõtra Messenios, qui ab illis defecerant, vt eorum reges iã de reducendo exercitu, & turpiter deserendo bello cogitarent. Tum Tyrthęus dux factus cum cerneret, quo loci res Laconica per vecordiã deductaesset, opẽ, auxiliũque Musarũ implorauit, quibus adnuentibus elęgiã cõmentus est, quã ευνομιαν a bona institutione appellauit, & eã suauissimis modulis ad tibiã pro militũ cõtione cecinit, in ea quidẽ dãnorũ erãt solatia, belli cõsilia, fortitudinis laudes, & vltionis cohortatio, quo ex carmine animos Lacedæmoniorũ adeo inflammauit, vt musarum furore conciti, qui totiẽs succubuerant, victores euaserint, & exercitũ Messeniorum funditus deleuerint.

Tyrtheus. Sabellicus habet Cyrthæus.
Lacedæmonij
Ex strabone, li. 3, geographiæ.
Carmen Tyrthei quantum profuit.
Tragici.
Euripidis versus.
Sophocles.

NON sine vtilitate etiã leguntur Tragœdi, si mores in tuto fuerint, habent enim pondus, ac nitorem verborum, & sententiarum grauitatem, præcipue Euripides, cuius singulos versus singula testimonia se putare ad Tyronem scribit Cicero. Habuit Sophocles laudem suam, non modo in Tragœdia, in qua peregregius habitus est, sed etiam in militari disciplina, QVOCIRCA ab Atheniensibus in difficili bello contra

Lacedæ-

Lacedæmonios, & Thebanos dux creatus est, vna cum pericle spectatæ virtutis viro, qui Atheniensium imperium plurimum auxerunt, sed turgida illa, & inflata, quæ sunt apud Tragicos, & quæ desperationem quandam, & animi impotentiam prę se ferre videntur, fugienda omnino sunt. Ex stultis enim insanos, vt ex Stoicorum sententia ait Comicus ille. Eodem etiam modo Comici legendi sunt, Alunt siquidem quotidianum sermonem & proprietate, elegantiaque verborum eloquentiam nitidiorem, vberioremque reddunt, sed vt breuiter concludam singuli poetæ, si cum delectu quodam leguntur, proprias quasdam virtutes habēt, & mirificam quandam gratiam, quæ a regia dignitate nequaquam aliena est. Miscent enim gratias musis, & orationem omni ex parte gratiorem, iucundioremque reddunt. Nihil in Neronis ingenio laude dignum fuisse duco, nisi quod ad poeticam pronum, aptumque fuit. versus quidem facillime componebat, nec rudes, aut indesertos, sed faciles atque eruditos, nec alienos pro suis edebat, vt quidem falso putabant, sed suos, ac proprios. Eius nanque libellos in manus suas peruenisse testatur Tranquillus, cum quibusdam notissimis versibus, ipsius chirographo scriptis, ex quibus facile apparebat non translatos, aut dictante aliquo exceptos, sed plane a cogitante scriptos. Ita multa & deleta, & inducta, & superscripta in illis fuisse asserit.

Pericles.

Comici legendi.

Poetæ.

Nero poesis studiosus.

¶ OBSCOENI POEtæ omnino negligendi sunt, bonos enim mores corrumpunt, & animum nequitijs imbuunt, Non poetarum studium, sed animi sui labem ostendebat Aelius commodus verus, quum Martialem dicebat suum esse Virgilium, Nos autem Platonem audiamus, qui ea poetas scribere iubet, quæ viros bonos efficiant, doceantque bonos, beatos esse, malos vero miseros, etiam si fortunati, ac diuites essent.

Poetæ obscœni negligendi.

Aelius cōmodus verus. Imper. Ro.

¶ HISTORIOGRAPHOS ET ANNALIVM LIBROS REGES FVTVRI LECTITENT, MAIORVM STATVAS ET IMAGINES PARVM CVRRENT.

TITVLVS DECIMVS.

Hiſtoria. Cicero li.2.de oratore. Hiſtoriæ vtilitas.

PROXIMA POETARVM COGNItioni hiſtoria accedit,quam Cicero teſtem temporum, vitæ magiſtram,vitam memoriæ,veritatis lucem,& vetuſtatis nuntiam appellat. Cuius cognitio,regibus,ducibus,imperatoribus , & omnibus principibus per quam neceſſaria habenda eſt, Ex ea nanque omnium virtutum exempla depromuntur. Et imitationes quæque clariſſimarum actionum. Nam ſi corporum ſimulachra,& effigies manu artificum factæ iuuenum animos excitare ſolent,ad eorum imitationem , quorum illæ imagines ſunt, quantomagis id aſſequentur hiſtoriæ,& rerum geſtarum monimenta,quę mẽtem,animumque exprimunt,non autem corporis lineamenta,formæque ſpeciem.

TANTO enim pręſtat imagini hiſtoria,quanto corpori animus.

NON CORporis pulchritudine gloriantur pręſtantes viri,quando & facile mutatur morbo,vel ſenio,& quamprimum concidit, ſed ſapientia,conſilio,fortitudine,& rebus illis.quæ animi virtutem oſtendunt,

Romanorum mos in ſtatuis erigendis. Statua togata Armata ſtatua. Horatius Cocles. Valeri. Max. li.3.de fortitudine,ca,primo Acciusnauius Valer.li.1.de Auſpicijs.

SAPIENter quidem Romani,cum alicui excellentiſſimo viro ſtatuam decernebant,non nudam Græcorum more,qui nihil in ea velabãt, fieri iubebãt,ſed togatam,ſi pro ciuili laude decreta fuerat,Armatam vero ſi pro bellica gloria,vt non corporis tantũ effigiem, ſed animi quoque virtutem, aliqua ex parte oſtenderent. Armata fuit Horatij Coclitis ſtatua illius,qui Thuſcos hoſtes,& Porſenam regem a ponte ſublicio ſolus exturbauit, Togata vero,& velato capite Accij nauij , qui Tarquini priſci tẽpore inclytus augur habitus, nouacula cotem diſſecuit,qua ex re augurijs, ſacerdotioque augurum tãtus honos acceſſit,vt nihil deinceps belli,domi ve niſi ex auſpicio gereretur, Quæcunque vero a doctiſſimis ſcriptoribus literarum monumentis mandantur,veram hominis effigiẽ oſtendunt,& quocunque gentium,terrarũ,locorum ve ab omnibus viſuntur. At ſtatuæ ipſæ ſenſibus carent,& vix oris lineamenta imitantur,& a paucis vno tantum loco cerni poſſunt. Hanc etiam ſententiam mihi oſtẽdiſſe videntur Athenienſes,qui quum memoriam Theſei celebrarent, Cannidiam illius præceptorem,qui nonnulla eius geſta literis cõmendauerat,maiore venerati ſunt honore,quã Silamonem,& Parrhaſiũ,quorũ alter pictura,alter ſculptura Theſei ſimulachrum imitatus eſt.

Silamon. Parrhaſius. Pericles.

AMBITIOSE ADMOdum mihi egiſſe videtur Pericles, qui Athenis in ſcuto Mineruæ cum Amazone pugnans a Phidia pingi voluit,quum eſſet vir ſummus in re bellica, & conſilio , virtute , ac rerum geſtarum gloria floreret. Cuius quidem monimenta longe diutius ſcriptorum memoria, quam tenui pictura ſeruarentur.

Phidiæ laus ex ſolo penicillo coloribuſq; pẽdebat

ATQVI ſi artifex ille,ſuijpſius imaginem imitatus eſt, calui ſenis ſpecie,ſaxum vtriſque manibus attolẽtis,nõ eſt admirandum, eius enim laus ex ſolo penicillo , & coloribus pendebat,non ex animi virtute ,& rebus ge=

bus gestis, sicut illa Periclis, quæ non modo diuturna, verum immortalis futura erat, literarum lumine accensa. His vero ex rebus tantam inuidiã contraxit Phidias, vt prę liuore obtrectatorum in carcerem duceretur, & breui tempore tabe ex mœrore confectus perijt, pœnasque dedit artifex nobilissimus nimis affectatę glorię. Phidiæ mors.

¶POLYGNOTVS Pictor etiam peregregius, vt famam nominis sui propagaret, poetarum porticum propria opera, & impensa Athenis pixit, vt Melãchius poeta meminit. Ea pictura historiam Troiani belli cõtinebat, & cum eo loci ab artifice ventum esset, vt Troianas mulieres pingeret, ab Elpinice Milciadis viri clarissimi filia, & a Cimonis iuuenis, pietate, & rebus gestis notissimi, sorore clãculũ accersitus extitit. Erat tunc Elpinices ætate integra, & forma inter Athenienses fœminas conspicua, Accessit ad eam pictor non inuitus, vt qui non exactę ætatis esset, nec puellæ venustatem exhorreret. Tum illa studio gloriæ accensa multis blanditijs, pollicitationibusque eum orat, vt imaginem suam proprio ore, prorijsque lineamentis inter illiacas mulieres pingeret. Quodquidem summa diligentia perfecit artifex, eumque quasi spirantem pictura reddidit, sed precium tanti operis illius, noctem exorauit. Nec tamen admirandũ esse duco Elpinicem potestatem corporis sui pictori permisisse. Nulla quidem animi virtute famam sperare poterat, erat enim suspectæ pudicitiæ. Proinde quamuis illustri genere nata esset, tamen minus belle audiebat, Sola igitur pulchritudinis imago illam ab omni obliuione aliquãdiu vendicare poterat.

Polygnot⁹ pictor
Porticus hæc poecile vocat̃
ply.ca.9.li.35
Elpinices polygnotũ orat, vt se depigat.

¶PRAXITELES Quoque omnium artificum marmore fœlicissimus Phrynem formosissimam eo tempore, sed famosam, vehementer adamauit, ea nullum aliud amoris ab eo pręmium postulauit, nisi vt se nudam sculperet, quod quidem ille diligenter effecit, adeo, vt ex imaginis facie, & artificis amor, & lętitia exultantis meretricis præ gratissima merce decerneretur.

Praxiteles
Phrynes.

¶GLYCERE Thespiensis forma quoque eximia ab eodem artifice perfecti operis Cupidinem amoris præmium accepit, quem quidẽ Thespię ornatissimo sacello consacrauit. Et cum oppidum illud despectum esset, & raro propter itineris difficultatẽ a viatoribus viseretur, eius simulachri fama longe celebrius habitum est. omnes enim qui per regionem illam iter faciebant, illuc diuertebant, vt Cupidinis imaginem illam intuerentur. Cuius rei testimonium affert strabo Geographus. Arelius Romanus pictor laudem suam meruit. Floruit quidẽ Cæsaris dictatoris, ac deinde Octauij Augusti temporibus, sed infamis ex hoc habebatur. Nam cum impudicę semper alicuius mulieris amore teneretur, quasi precium flagitij illis pendens, picturus deas, faciem meretricum, quas amabat, magna similitudine imitabatur. Vnde vulgo Romæ omnes dicebãt in Arelij pictura scortorum imagines inter deas numerari, vt Plynius refert.

Glycere
Ex strabone li.9. vbi glyceriũ nõ glycerium nõ glycere scribitur.
Cupido.
Thespia
Arelius romanus pictor
Ply.ca.10.li.35.

¶SED IAM Ex longo interuallo ad diuerticulum redeamus. Ego enim sic statuo nullum corporis simulachrum quærendum esse, vbi ani-

Isocrates. Imagines animi virtutibus depictas relinquamus. Agesilaus statuā sibi erigi nō passus est. Ex plutarcho in apophtheg. Cato maior poni sibi statuam noluit.

mi bona memoriæ commendari possint, Isocrates regi suo eiusmodi præceptū scribit, statuas, ac simulachra tibi relinquas, quæ animi potius Imaginem, quam corporis lineamenta ostendant, Hoc manifesto documento patefecit Agesilaus Lacedęmoniorum rex. Nam cum certatim plurimi artifices vellent illius imaginem sculpere, nunquam id fieri passus est, vt qui assidue conaretur animi monimēta ex rebus pręclare gestis relīquere, Illud quidem sculptorum opus esse arbitrabatur, hoc suum, illud diuitū hoc autem bonorum virorum. Et Cato senior cum rogaretur a quodā familiari suo, cur imaginem inter multos alios pręclaros viros nō haberet? Respondit, malle potius posteros rogare cur Cato statuam inter illustres ciues non haberet, quam mussitare quibus meritis statua sibi posita esset.

¶SVMMA Diligentia pręter cęteros omnes legendi, perdiscēdi quę sunt a rege boni oratores. Quotienscunque enim pro contione loquitur, vel ad exteros legatos, vel ad reges, duces, imperatores. Aliosve prīcipes, non extēporanea, atque fortuita, sed meditata, atque accurata oratione vtatur oportet. Ne cogatur deinde, cum rem diligentius cogitauerit, aut verba sua redarguere, aut sententiam mutare, quorum alterum imprudentię, alterum vero lenitatis esse videtur. Titus Liuius vir summę facundię fuit, & latinæ historiæ palmam meruit, scripsitque plurima librorum volumina, summo ingenio, mirificaque elegantia, Attamen per literas suas filium monet, vt Ciceronem, & Demosthenem legat, cum eis quos his simillimos viderit. Idem futuro regi suadendum censeo. Sūt enim omnium oratorum maximi. Et alter in ea re publica dicendo regnauit, quæ totius orbis terrarum imperium tenuit. Alter autem in ea quæ studiorū sapientiæ mater, & musarum domicilium diutius habita est. A quibus quidem oratoribus non modo summam, perfectamque eloquētiam assequemur. Verum morum, ac sapientiæ pręcepta, & omnium ciuilium virtutum pręclarissima exempla. Non solum enim oratiōe, & sermōe hi duo oratores mortales reliquos antecellunt, sed in morali sapientia pręstantissimi habiti sunt, vt ex vtriusque orationibus cerni manifeste licet.

Titi liuij laus

Ciceronis demosthenisque commendatio

¶ATQVI Cicero ipse de philosophia, vt cernimus, cōplures doctissimos libros scripsit, & hanc bene viuendi disciplinam cunctis alijs prætulit, quæ tanti habita est, vt Aristides philosophus existimauerit, nullam perfectiorem virtutem, quam ciuilem sapientiam mortales consequi posse. Omnis enim recti, honestique disciplina regi necessaria est, vt optimꝰ vir esse possit, & benedicēdi peritꝰ, sine morali philosophia inanitas quędam verborum est eloquentia. Proinde aliquandiu hę duæ disciplinę cōiunctę fuerunt, & idem morum, dicendique præceptores, sed ab his optimis oratoribus vtranque simul discimus.

Aristides.

Cicero. Quintilianus.

¶CICERONEM Quintilianus dono quodam diuinæ prouidentię genitum fuisse putat, in quo totas virtutes suas eloquentia experiretur. Præcipit quoque vt hunc solum spectemus, hoc propositum sit nobis exemplar, sed quanquam in hoc vno omnes dicendi virtutes sunt, tamen nōnullos alios oratores etiam legendos puto. Et Iulium Cæsarem in primis

Cæsar.

virum

virum ad omnia summa natum, de quo Brutus, quum de claris oratorib⁹ apud Ciceronem loquęretur, eiusmodi verba protulit. Cæsarem iudico omnium fere oratorum latine loqui elegantissime, & hanc bene loquendi laudem multis literis, & is quidem recōditis, & exquisitis, summoque stu dio, & diligentia est consecutus, scripsit Cęsar de ratione latinę loquendi ad Ciceronem, cum esset etiam maximis occupatiōibus impeditus. Scri psit & commentaria rerum a se gestarum, quę valde probanda esse, ait Ci cero, vt qui nudi sint, tecti, & venusti, & quibus nihil sit in omni historia ob puram, & illustrem breuitatem dulcius, de quo etiā Quintilianus ait, Tāta in Cęsare vis est, id acumen, ea cōcitatio, vt illum eodem animo di xisse appareat, quo bellauit. Huius imperatoris orbis terrarum reges imi tatores esse decet. Et principes, omnes qui virtutis, & gloriæ studiosi sūt. Ex eo nanque non modo virtutum, & rerum gestarum exempla assequi poterunt, sed bene etiam dicendi disciplinam, & sapientiam illam, quę si cut reliquarum rerum omnium fundamenta iacit, sic etiam eloquentiæ. Est enim in regia oratione maxima laudis perspicuitas, a qua abiit omnis verborum affectatio. Proinde cauenda sunt obscura, aliena, noua, obsole ta, ambigua, ae nimis prisca verba.

Brutus. Cicero de claris oratoribus lib. 4. qui brutus dicitur

Quītilian⁹ li. 10. ca. 1. ad fi.

ASINIVS Pollio librum in Crispum Salustium scripsit, Arguēs in illo nimiam priscorum verborum affectationem, nimiamque obscu ritatem, & audatiam quandam nimiam in translationibus, & figuris. Mo nuit quoque eum, vt noto, ciuili, proprioque sermone vteretur. Quinetiā noto Epigrammate vulgo incessebatur.

Asini⁹ pollio in salustium. Salustius notatur.

Et verba antiqui nimium furate Catonis
Crispe iugurthinę conditor historię.

QVAEQVIDEM Præcepta in omni genere orationis latissime patēt, sed sicut in vita nostra, & in singulis quibusque actionibus nihil est difficilius, quam videre quid deceat, sic in oratione, In qua recte certe ma ximum est seraure decorum, non in sententijs solum, sed in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis dignitas, nec ætas, nec tempus, nec iocus, nec auditor omnis, eodem aut ver borum genere tractandus est, aut sententiarum, sed semper cogitandum ē, quid deceat. Isocrates regi suo præcipit. Quicquid dicas, agas, aut cogi tes, semꝑ meminisse debes te regem esse, ne quid vnquam indignū agas tanto nomine. Octauius Cæsar i senatu ad Populum, & apud milites nū quam nisi meditata, & composita, oratiōe vtebatur. Ac ne periculum me moriæ subiret, instituit omnia recitare. Et sermones grauiores, non nisi ex scriptis, & ex libello habebat, ne plus, minusve loqueretur, quā statue rat. vt Tranquillus refert.

Isocrates.

Octaui⁹ cæsar

REGIA ORATIO QVALIS ESSE DEBET.

TITVLVS VNDECIMVS.

Cæsar
Menelaus
Laconiſmus laudatur.
Piſiſtratus
Lacones breuiſſimi.
Ageſilaus
Lyſander.

REGIA ORATIO BREVIS, DILVCIda,& iucunda eſſe debet,cum verborum pondere,& ſentẽtiarum grauitate,his omnibus,& complurıbus alijs virtutibus præſtat Cęſar, quem imitãdum principibus,ac regibus ſtatuo. Menelaum Homerus dulcem ın dicendo fuiſſe tradit,ſed pauca eum loquentem inducit. Breuitas quidem dicendi pro laude habetur in regibus,principibus,& in omnibus hominibus qui alijs pręſunt,maximiſque rebus occupati ſunt. Hæc breuitas dicendi Piſiſtrato Athenienſi ſuffragata eſt,ad promerandam ciuium gratiam ex qua quidem imperium aſſecutus dicitur. Lacones ex omnibus Græcis hoc genere dicendi præcipue laudantur,& in primis Ageſilaus eorum rex,qui breue aliquãdo dictum effundebat,ex tempore aptum ad delectandos,mouendoſque animos in quemcunque volebat affectum. Duxerat ſecum in Aſiam Lyſandrum Ageſilaus,eumque honore,ac beneuolentia complectebatur. Ille elatior factus multis amicis, ac clientibus ſtipatus,magna cum grauitate incedebat, & officio omnibus aderat, eius dicto etiam omnes obtemperabant,adeo vt imperij dignitatem ſibi arrogaſſe videretur,& ſolum regis nomen Ageſilao reliquiſſe. Tum rex ne videretur imperium ex præſcripto illius gerere, nihil amplius rerum gerendarum Lyſandro permittit,& ſi aliquibus ille opera, aut ſtudio aderat eos omnes rebus infectis dimittebat, hoc quum cerneret Lyſander, opem omnem, operamque amicis, ac clientibus ferre deſtitit,& eos a ſe amoliebatur,& ad regem dimittebat,rogabatque omnes,vt nõ ſe deinceps comitarentur, ipſe autem regi nihilominus aderat, & nulla officia,nulla obſequia,nulloſque labores detrectabat,ſed omnibus functionibus præſto aderat. Atqui cum aliquando occaſionem loquendi nactus eſſet rex, ait,o quam probe noſti amicos quãprimum minores reddere. Tum Ageſilaus,ſi velint me maiores fieri, Qui vero dignitatem, atque opes meas amplificauerint,eos in partem vocare ęquum erit.

Iulianus cęſar
Celphidius.
Numerius.
Iuliani cęſaris ſcitum

¶FACETVM ETIAM Reſponſum,& optimo principe dignũ fuit illud Iuliani Cęſaris viri eruditi,& niſi a vera religione diſceſſiſſet, multis virtutibus ornati. Celphidius orator acerrimus Numerium Narbonenſis prouincię pauloante pręſidem repetundarum accuſabat,verum documentorum inopia quum deficeret, exclamauit. Optime Cæſar, ecquis nocens eſſe poterit vſquam,ſi negare ſatis fuerit? Tum ſcite Iulianus inquit,Ecquis innocens fuerit, ſi accuſaſſe tantum ſatis erit? quo quidem dicto, & innocentem virum ſeruauit, & petulantem rabulam coercuit.

Ceſellius,
Vatinius.

¶VRBANVS, FACETVSQVE Hoc dicto habitus eſt Ceſellius vindex iureconſultus. Nam quum aliquando a populo lapidibus obrutus fuiſſet, Vatinius vir leuis,ac petulans,quando munus gladiatorium edebat,& ab ędilibus impetraſſet edictum,Nequis in Arena niſi pomum mitteret,Conſultus Ceſellius a iuuene quodam,num pinea nux pomum

mum esset, ridens ait, si in vatinium missurus fueris, pomum certe ē nux pinea, qua vrbanitate fretus, vt arbitror Valerius Martialis dixit. Nux pinea Martialis

Poma sumus cibeles procul hinc discede viator
Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

FACETVM Etiam illud Ciceronis fuit, Nam quum vidisset lentulum generum suum virum pusillum, & exiguæ staturę longo ense succinctum exclamans ait, quis generum meum tam magno ense alligauit. Hæc facete dicta Gręci σκώμματα appellant, quasi sales minus mordaces, & veluti morsus edentatæ belluæ. Cicero.

LYCVRGVS Apud Lacedęmonios hoc genere dicacitatis adolescentes exerceri voluit, vt in alios sine morsu cauillari discerent, & in se dicta in alias statim intorquere, atque inuertere scirent. Hanc dicacitatem Quintilianus dicit sermonem esse, cum risu aliquos incessentem. Vnde Demosthenem vrbanum fuisse dicunt, non autem dicacem. Et Ciceronem nimium fuisse dicacem fuerunt qui dicerent. Et sic duos maximos omnium oratores carpunt. Alterum quod minus fuerit dicax. Alterum vero quod nimis. Huius vrbanitatis opportunitas tanti aliquando fuit, vt homines a capitali periculo liberauerit. Lycurgus. Demosthenes. Cicero.

IVVENES Quidam Tarentini cum plusculum in cęna se inuitassent, multa liberius in Pyrrhum locuti fuerāt, verum quum rationem facti reposcerētur, & neque negari res, neque defendi posset, Risu, & opportuno ioco elapsi sunt. Vnus enim ex eis inquit. Atqui rex inclyte multo plura hic dixissemus, si plus vini habuissemus, qua quidem vrbanitate tota criminis inuidia dissoluta est. Eiusdem regis legatus Cyneas Romam missus diuertit ad Ariciam, & quum cęnaret, vinum ei caupo valde austerum prębuit. Tum Cyneas hominem rogauit, vt mitius, suauiusque apponeret, sed negante illo melius toto oppido inueniri, rem tulit, vt potuit Mane autem quum discederet, vidit procęras admodum arbores, quibus vites religate erant, tum ridens ait, optime egisse Aricinos ciues, qui matres pessimorum filiorum tam altis crucibus suspendissent. Iuuenes tarentini ī pyrrhū. Ex plutarcho in apophthegmatis pyrrhi Cyneę faceta facetia.

DICTERIA, PRVDENTIAE CONDITA SALE PRINCIPIBVS HONESTA.

TITVLVS DVODECIMVS.

IDONEA ETIAM PRINCIPIBVS
sunt illa, quę a Græcis αποφθεγματα appellantur,
Cicero. Dicteria — Nonnulli autem latinorum eadem Dicteria di
cunt, vt Cicero testatur ad Cornelium nepotem
scribēs, his verbis. Nostri ea quę facete, breuiter,
& acute locuti essemus proprio nomine appella
ri dicteria voluerunt. Hinc est exemplum illud
Ciceronis quum ait. Neque grauem mortem ac
cidere posse viro forti, neque immaturam consu
Plutarchus. — lari, neque miseram sapienti. De his Plutarchus
libros tres ad Traianum Cęsarem scripsit, in quorum primo dicta regum
& principum diuersarum gentium collegit, In secundo Romanorum, In
Amphibolia. — tertio autem Lacedęmoniorum. Ambigua locutio, quam αμφιβολιαν græ
Antiochus. — ci vocāt, breuiter enuntiata grata plærunque esse solet, vt quum Antio-
chus populo Romano bellum illaturus, copias in aciem deduxisset, nō tā
Annibal romanorū carpit auaritiam. — armis instructas, quam auro, & argento ornatas, Annibalem rogauit, an sa
tis eas Romanis esse putaret. Tum pœnus satis (inquit) puto, quāuis aua-
rissimi sint. Rex de victoria rogabat, ille autem de præda respondebat.
Octaui⁹ cęsar — ¶PVLCHRA Etiam fuit ambiguitas illa Octauij Cęsaris. Nā quū
Herennium iuuenem impurum, ac scelestum ab exercitu dimitteret, quę
reretur que ille, ac diceret, quid patri meo dicam? Respōdit, dic me tibi di
Scomma socraticum. — splicuisse. Sunt qui σκωμμα socraticum laudent, sed ea mihi priuatis ciui-
bus satis conuenire videtur, principes autē nudam veritatem sequi debēt,
Quorum non modo verba, & scripta vera esse debent, sed vultus, gestus,
nutus, veri semper esse debent. Angusti quidem animi est simulare ali-
quid esse, quod non sit. Aut dissimulare non esse id quod sit. Exprobra-
Lœdoria — tionem, obiurgationem, & quasi directam contumeliā, quam λοιδορίαν gręci vocant omnino a modesto principe alienam esse duco, Vt fuit illa labe-
Laberius. — rij in Ciceronem, quum ab eo ad consessum non reciperetur, diceretque,
Cicero — Cicero reciperem te, nisi anguste sederem, at ille nimis mordaciter ait, At
Ex macrobio li. 7. saturna. — qui solebas duabus sellis sedere, Obijciens tāto viro lubricam fidem. Sed
quod Cicero dixit nisi anguste sederem, scomma fuit in Iulium Cæsarē,
Quatuordecī grad⁹ senatus. — qui in senatum passim tam multos admittebat, vt eos quatuordecim gra-
dus capere non possent. De obiurgatione optime scripsit Cicero actione
Cicero. — quinta in verrem, quum ait, Omnia quæ vindicaris in altero tibi ipsi ve-
hementer fugienda sunt, Et enim non modo accusator, sed ne obiurgator
quidem ferendus est, qui quod in altero vicium reprehendit, in eo ipso de
prehenditur.

¶NOLIM Tamen his meis monitis, quempiam existimare me in re
ge nimiam illam, & obscuriorem diligentiam in dicendo desyderare, quā
Isocratis discipulos cur irridebat cato. — ne ab oratoribus quidem ipsis nimium affectandam esse duco, nec illum
ex Isocratis discipulis (quos in ludo senescentes irridebat senior Cato) es-
se velim. Dicebat enim eos eloquentiam illam discere, quę profutura erat
alteri seculo, vel quę causas apud inferos oraret.

¶SED Omnib⁹

¶SED oĩbus in rebus mediocritatem laudo, & sapienter dictum puto, Ne quid nimis, Gloriam, quam sibi vendicabat Apelles, etiam sequor qui cum prothogenis opus immensi laboris, summæque curæ admiraretur, dixit omnia sibi cum illo paria esse, aut illi etiam meliora, sed vno se præstare, quod manum ille de tabnla tollere nesciret, qua ex re ostẽdit nimiam diligentiam sepe noscere,

Ne q̃d nimis. Apelles. Prothogenis tabula. Nimia diligẽtia sepe nocet. Callimachus suijp̃ius calũniator.

¶CALLImachus sculptor, ac pictor ꝑegregius, operum suorũ gratiam nimia diligentia obscurabat, quocirca vulgo sui ipsius calumniator dicebatur, quum non intelligeret, quid satis esset.

¶DILIgentia regis in dicendo erit, intelligere verba sua ad aĩos eorũ qui bus præest, pręcipue formandos pertinere. Nam si non omnes instituat ac bonos efficiat viros, ingenuos tamen animos ad virtutem parat. melioresque in dies redddit. Hebetiores quidem pœnarum formidine cohibendi sunt, virtutem enim ignorant, Et nullo probitatis studio tenentur, sed solo metu a turpitudine abstinent. ibertas Loquẽdi principem commendat, licentia autem vitanda est, Non enim vrbanitas, aut comitas habetur sed procacitas potius, aut scurrilitas. Philipp⁹ Macedo Demetrij, qui obses romæ fuerat, pater dicatior habebatur, quam regem deceret, carpebaturque quam maxime, quod ne inter seria quidem, iocis procacibus, ac nimio risu abstineret.

Hebetes virtutis ignari. Libertas loq̃ndi. Licẽtia. Philippi dicacitas. Demetrius philip. filius, tito Liuio, vel Antigoni plutarcho,

¶DENIQVE regis cura in sermone præcipue esse debet, vt sensum animi quam dilucide, apteque exprimat, quę virtus eo maior esse apparebit, quo minus cupiditatis, ac studij habere videbitur.

¶SED de regis eloquentia huc vsque dixisse satis sit. Nũc autem pauca de reliquis disciplinis dicenda sunt. Et imprimis videndum erit, q̃d ei mathematicæ scientiæ prosint, & quatenus eis indulgere debeat.

¶QVID EX MATHEMATICIS SCIENTIIS DISCAT REX.
¶DE ARITHMETICE TITVLVV DECIMVSETRTIVS.

MATHEMATICEN SAPIENTI VIRo necessariam esse Pithagoras Samius philosophus celeberrimus arbitratur, vt efficiatur orbis ille doctrinæ εγκυκλοπαιδειαν Græci vocant, EQVIDEM regem, quem scripturus sum, non semper educandũ statuo in penetralibus Mineruæ, aut in silentio Pythagorico, aut ĩ q̃etis vmbraculis Academię, Sed ĩ aciẽ, pulverem ac solẽ (quũ adoleuerit) descẽdat oportet. Pręlia meditetur, rẽ bellicã discat, armis, equis, machinis, tabernaculisque militaribus delectetur. Cæsarem, Scipionem, Fabios viros fortissimos, atque illustrissimos nunc fingo, quibus similem principem hunc esse

Ex Quĩtilia. lib. I. insti. ora. ca. 16. ad pricipium.

 optarim

optarim, non autem Socratem, Platonem, aut Pythagoram discat a pueritia, & a teneris annis, quum nihil aliud dignum futuro rege agere potest. Sed postquam per ętatem ad magna quæque negocia obeunda idone⁹ fuerit, tunc cum a rebus arduis, ac serijs ei ocium erit, secedat in diuersorium musarum, tanquam in portum tranquillitatis, post longam tempestatem

Homerus. Iuppiter ad æthiopes cur diuertebat.

Hoc sentire videtur Homerus. cum in primo Odysseæ inducit Iouem vt a maxima gerẽdarum rerum cura aliquantulum relaxaretur, ad Aetyopes diuertere. Quo loci grato conuiuio, & lautis dapibus se inuitet. Iubetque Phœbum ad cytharam Giganteam victoriam inter epulas canere, ꝑ quod quidem figmentum nihil aliud intelligit Poeta, nisi aduocationem mentis ab assiduo gerendorum labore, & accessum ad musarum suauissimum pabulum. Sic etiam apud eundem poetam in conuiuio, quod Alcynous Pheaciæ rex Vlyssi præbuit, inducitur Demodocus Corcireus poeta, & citharœdus peregregius (qui cęcus eo tempore erat) suauissime canens, vt ostendatur nullum secessum gratiorem regibus esse debere, quã musarum, & phœbi, quibus omnino indulgere debent, si recte sapere, prudenter regere, & cum iucunditate viuere cupiunt. Virgilius quoque omnib⁹ in rebus meonij carmĩs imitator, in regine cõuiuio, Iopã citharœdũ poetam Athlantis discipulum inducit, de syderum ratione, & mũdi origine canentem. Prisci enim poetarum (vt dixi ante omnes alios) mortales philosophati sunt. Et de rebus diuinis atque humanis primi omniũ versibus cecinerunt, Et musicen poeticæ addiderunt, quasi gratias musis connecterent. Proinde laudatur Terpander, quem primum omniũ carmen ad cytharam modulatum fuisse Græci scriptores affirmant.

Phœbus

Demodocus Corcireus.

Vergilius ad finẽ primi æneidos.

Iopas

Athlas.

Terpander.

Noctis diuisio.

Alexander, Cęsar.

Iulian⁹ Cęsar

Arithmeticę

¶NOCTES trifariã in castris partiri soliti erant Alexãder, ac Cęsar. Et primas quidẽ partes naturę, ac quieti indulgebant. Secundas reb⁹ agẽdis. Tertias vero studijs bonarum artium. Horum industriam Iulianum Cęsarem imitatum fuisse Amianus Marcellinus scribit.

¶SED ad mathematicen redeo, huius pars prima, quæ a Gręcis Arithmeticæ a nostris numeralis vocatur, non modo vtilis, verum omnibus ꝑ necessaria est. Supputandæ enĩ rationes sunt digitis nonnunquam computandum. micandumve numeri e summa deducendi. Tũc indecorum esse videtur, principem in his rebus notis, ac paruis hærere, aut incerto digitorum gestu a computatione dissentire, aut in summis maximis scribẽdis legendisve aberrare. Placet ergo in hac numerorum disciplina eũ omnino nõ videri rudem esse, aut delicati fastidij, qui ea neglexerit, quæ pueri a teneris annis ediscere solẽt, Sed paucis, vt in ea laboret, hortor & quæstorib⁹ argẽtarijs, institiribus, mercatoribusve eiusmodi diligentiã reliquat. Acceptorum impensorumque curam quæstoribus, dispensatoribusve permittat, quæ quidem apud veteres tanti fuit, vt seruis atriensibus a patribusfamilias demandaretur. Solertia principis sit solum videre, cui rem pecuniariam credat. Nimia enim diligentia hac in re auaritiæ crimini obnoxia est. Parua vero negligentia liberalitatis laudem aliquando attulit. Marcus Antonius cui in diuisione orbis terrarum in triumuiratus

Serui Atrienses

M. Antonius.

Tyrannidem

Tyrannidem orientalis plaga obtigit, cuidam militi optime de se merito sestertia decem numerari iusserat, dispensator admiratus pecuniæ quantitatem, eandem Anthonio ostendit, qui eum rogauit, quid hoc nummorum esset, illo autem respondente pecuniam illam esse, quam militi dono erogari iusserat hominis improbitatem tum intuens Antonius ait, putabam equidem decem sestertia longe ampliorem esse summam. Proinde quum per exigua hæc mihi esse videatur, totidem nummos etiam addito, quo dicto liberalitatem, benignitatemque suam ostendit, & dispensatores illius auaritiam, improbitatemve carpsit. Fuit autem Antonius vir strennuus, & fortis, & nō modo gloria militari, sed imperatoria etiam dignitate insignis, cui etiam a natura inditum est, vt in rebus arduis, atque aduersis animum erigeret, & seipsum virtute superaret, quanto enim magis aduersa fortuna vexabatur, tanto se præstantiorem exhibebat, & optimo viro similior fiebat. In exercitu quoque eum omnes & obseruabant, & verebantur eiusque dicto libenti animo obsequebantur, illius etiam salutem propriæ vitæ præferebant. Multis siquidem fulgebat virtutibus, dignitate, eloquentia, liberalitate, magnificentia, comitateque, indulgētia præterea pietate, atque oīmi officio singulis quibusque aderat, Opibus, cōsilio, & auxilio nemini deerat. Sed has tantas Antonij virtutes multa, & ingentia quidem vitia obscurabant. Leuior inter sodales erat, illorum ille cebris se preferebat. Aleam in multam vsque noctem ludebat, vino, ciboque se ingurgitabat. Et in ganeis, scortorumque gregibus libenter versabatur, adeo, vt difficile dictu sit, virtutes ne in illo, an vitia superauerint, in quo quidem vera sententia illa platonis esse cernitur, quum ait. Præclara ingenia sicut virtutes multas, sic quoque vitia complura plærunque effundere solere. Eneruauit tandem virtutes in Aegypto Antonius quū Cleopatram ad insaniam vsque adamauit. Et sic omni ex parte a seipso discessit, vt amatorio poculo potatus fuisse ab oīmibus crederetur, vel magicis carminibus delinitus. Eius namque mens omni cura relicta, & omni libertate amissa, solum in Cleopatrę vultu semper inherebat. Numerorum igitur ignorantia in Antonio non fuit indecora, sed testimonium potius beneficentiæ, ac liberalitatis exhibuit. Iulius vero Cęsar, qui in omnibus rebus præclaris Antonij præceptor habitus est, nonnunquam militibus suis pecuniam, nec numerari, nec expendi voluit. Sed vt quisque acciperet quotcunque nummorum voluerit, eddixit, vt fecit in direptione publici erarij, in quo pecuniam tot victorijs congestam, & ex tot manubiis, prædisque coactam militibus suis, & vniuerso exercitui remoto Metello permisit.

Antonij virtutes

Antonij vitia.

Plato.

Cleopatra

Iulius Cęsar.

Metellus.

DE GEOMETRIA.

TITVLVS DECIMVSQVARTVS.

Geometria & Arithmetica.

GEOMETRIA QVE A NOSTRIS LINealis nonnunquam appellatur, huic comes accedit, adeo vt simul iunctę esse videantur. has duas veteres, puerosa teneris annis edocebant, pręuiæ siquidem, ac ministrę sunt artium omnium, & opera omnia manu facta adiuuant, disciplinisque aliјs perutiles sunt, ingenium enī acuunt, & docilitatem quandam efficiunt, Sed linearū ratio regibus, ducibusque magis conuenire videtur, quā numeralis. Est enim quasi comes rei militaris, machinæ balistæ, & reliqua lapidum tormenta ad repugnandum, oppugnandumque idonea ex hac disciplia maxīe proficiscūtur. Plato Eudoxio, & Architę grauiter succēsebat, quod hanc scientiam a philosophiæ excellentia separassent, & a contēplatione rerum celestium, & incorporearum, impulissentque eam ad sensibilia quæque. Et rei bellicæ ministram, ac pedisequā reddidissent, quin etiam eandem ex innocentissima sapientiæ comite vrbium expugnatricem hoīmque īterfectricē effecissēt. iustior tamē, sanctiorque esse videt̄ quum obsessos tuetur & infestos arcet hostes, quam quum iniuriam infert aut miseros proprijs ex laribus eligit, atque exturbat, tunc quidem cupiditati dominādi inseruit, quæ cunctis affectibus flagrātior esse cernitur laudem maximā meretur.

Plato. Eudoxus. Architas.

Geometria Architecturę comes. Ctesiphon Gnosius Dianę ephesię

¶HAEC ars quū Architectura comes accedit, ex ea enī oīs dimensio ędificiorum, templorum, ædium, artium, nauium, reliquarumque rerum similium sumitur, in qua quidem plurimum præstitit Ctesiphon ille, q̄ operi ingentissimo templi Ephesiæ dianæ pręfuit, cuius quidem impensam vniuersa Asia contulit, Et a numine ipso idem artifex adiutus fuisse videtur. Nam cum maximam molem erecturus esset, desedissetque illa vi ponderis in primo limine, nec vllis viribus attolli posse videretur, Anxius adeo erat Ctesiphon, vt de conciscenda sibi morte meditaretur, Et quum noctu rem peragere destinasset, subito sopore corripitur, tunc per quietem vidit dianam hortantem, monentemque eum, vt viueret, seque apte admodum impulisse lapidem, & ita factum esse postero die apparuit, Pondere enim suo arreptus lapis fuisse videbatur, adeo, vt destinato operi facile admoueretur.

Geometria sculpturę comes. Perillus. Phalaris tyrānus. Ex Cicero. li. offi. 2. & actione. 5. in verrē. Taurus Perilli.

¶ACCEdit etiam optima comes Geometria sculpturę, ac statuarię, q̄ duę artes ex numinum simulachris, clarissimorumque virorum statuis, quasi pręmium gratiamque virtuti referre videntur. Idcirco grauius deliquisse videtur perillus Atheniensis, qui has benignas artes a præmio, ac gratia auocatas, ad pœnam, suppliciumque cōuertit. Phalaridi enim Tyranno sœuissimo, cuius immanitati nota tormenta neutiquam satis erant, nouum supplicij genus p̄buit, nulli vnquam homini excogitatum, Taurum scilicet ęreum, qui supposito igne, admotisque follibus hominē inclusum vreret, Cuius eiulatus bouis mugitum redderet. sed ęquiore sœuitia (si dicere licet) Tyrānus extitit, q̄ artifex ipse, iussit enim, vt prim⁹ omnium Perillus noui cruciatus inuentor supplicium experiretur, quasi

exhorrens

exhorrens solertissimum alienæ immanitatis ministrum, longe magis quam damnatos sontes, aut nefarios quosque proditores.

¶NVNC autem ad Geometriã redeamus, qæ nõ modo supradictarũ artium fundamenta statuit, verum picturę, incrustationis, lorications, celature graphidos, & omnium similium. Archimedes solertissim⁹ eiusdem scientiæ opifex multa per epistolam hieroni pollicitus est. Et præcipue se posse maximum quodque pondus, admotis non magnis viribus, machinamentis suis mouere, trahere, & erigere & quocunque vellet peruehere, quid tamen in hac arte posset, experimento docuit Archimedes. Nam quum Marcellus Syracusas obsideret diutius repugnauit, ac restitit. varia enim missilium genera, & lapidum tormenta instituit, quib⁹ immensę magnitudinis saxa incredibili fragore, ac celeritate torquebat aduersus terrestres copias, adeo, vt omnia prosterneret, plurimosque interimeret. Et certe nisi proditorum perfidia Marcello adfuisset, vix vnquam huius senis solertiam superasset. Esset quamuis romanorum omnium pugnacissimus, animo fortis corpore robustus, acer, strẽnuus, & semꝑ ad pugnam ardens, quem solum omnium romanorum Annibal dixerit, nec vincendo ocium hostibus vnquam præstare, nec succumbendo sibi quietem vnquam sumere. Multa, & præclara quidem in mathematicis iuenit Archimedes, & presertim Spheram, qua nihil præstantius a mortalibus excogitari vnquam potuit. Eius tamen exemplar mutuatus creditur ab Atlante Herculis magistro, qui spheram multis seculis ante inuenerat, vt Dionysius Halicarnaseus meminit, Erat tamen rudis & inchoata tantum, sed Archimedes eam expoliuit, & om̃i ratione perfectam reddidit. Quam quidem tanti fecit, vt eam sepulchro suo cum Cylĩdro ab heredibus ex testamento poni iuberet. hoc sepulchrum longo tempore post quum Syracusis esset, magna diligentia perquisitum inter vepres & spinas se inuenisse gloriatur Cicero, & iniquo animo tulisse videtur, Syracusanos tanti ciuis egregia monimenta per eorum negligentiam, ac vecordiam oblitterari meminisse.

Archimedes. Marcellus. Annibal. Spherę iuẽtor Athlas. Hercules. Archimedis sepulchrum. Cicero tuscu= lana. quęst. lib. quinto.

¶IN hac quidem geometrica disciplina reges nonnullos magna cum oblectatione versatos legimus, Et imprimis Demetrium Antigoni filium, quem tormenta nonnulla bellica inuenisse tradunt Greci scriptores & ex nostris Marcus vitruuius vir disertissimus, & in his disciplinis romanorum omnium eruditissimus.

Demetrius polyarcetes dict⁹ i. expugnator M. Vitruui⁹.

¶HVIVS regis inuentum Heliopolim fuisse dicunt machinam ariete robustiorem, quæ parietes collidebat, quibus paucis ictibus disturbatis patebant hostibus aditus latissimi, Hoc tormenti genere Rhodo, & alijs vrbibus expugnandis vsus dicitur. Nec ambigebat, aut indignũ esse putabat, non modo ingenium, verum etiam regias manus tormentis, ac lapidum balistis admouere, tantoque artificio præstabat, in his conficiendis, vt regium opus (quodcunque faceret) esse videretur, & amicis admirationi esset, hostibus vero terrorem incuteret,

Rhodus.

¶EPEVS Bœotius fuit Panopei filius, vt Strabo refert. hic (vt ex tro= Epeus.

Equus troian⁹ Aries machina bellica. Cretes Catapultę inuentor. Scorpio machina. Arthemon. Testudo Agrippa Sextus põpei⁹ Parthorum reges.

iana historia constat) equum Machinã Geometrica ratione primus inuenit, ad deturbanda Ilionis mœnia, qui deinde mutato nomine Aries propter capitis concussionem dictus est. Cretem Iouis nutricium (qui Cursum vrbem ædificauit) Catapultam inter tormenta bellica primum inuenisse aiunt. Piseum & lidis principem Scorpionem. Arthemonem Clazomenium testudinem. Sed ex ingenio ducum, Imperatorumve nouæ instrumentorum bellicorum species semper creuerunt, ex opportunitate temporum, & locorum varietate. Agrippa in nauali bello contra sextum Pompeium magni Pompeij filium noua Harpagonum genera repperit, quibus ad victoriam fœliciter vsus est. Parthorum reges missilibus, & sagittis delectati sunt, & spiculorum acumine gloriabantur.

¶IMPERATORIAS Virtutes omnes. vt optime calleant, reges expedit. & machinas, tormentaque bellica, vt animo, ac ratione metiantur oportet. Sed tignarijs, materiarijsque fabris reliqua permittant, quibus Architecti, Geometręque pręsint, ne in dimensionibus decipiãtur, ac totum opus reddant inutile. Marcus quidem Vitruuius affirmat bellica omnia tormenta, vel a regibus, ducibus, imperatoribusve inuenta extitisse. vel si qua ab alijs accepissent, fecisse ea longe meliora, qua ex re cõcludendum erit, illos huius doctrinę non futuros ignaros, si recte rem bellicam gerere volunt. Nunc autem ad reliquas pergamus disciplinas.

¶DE MVSICE.

¶TITVLVS DECIMVSQVINTVS.

Musica. Exercitatio assidua ingenij vires eneruat. Socrates sexagenarius musicę studuit. Plato.

MVSICEN PLATO AD ANIMI EXERcitationem vtilem esse affirmat. Gymnicam vero ad corporis, sicut autẽ assidua corporis exercitatio hominem hebetiorem ingenio, & languidiorem corpore efficit, Sic cõtinuata musice animum effœminat, & vires corporis eneruat. Interpellata vero animum alacriorem, promptioremque præstat, corpus firmat, fastidium actionum, & cogitationum tollit, Et ad mouendos Laniendosve animi affectus plurimum valet. Socrates Musices se esse expertem neutiquam passus est. Et quum annum sexagesimum ageret lyra, ac fidibus erudiri non erubuit, Nec aliud causæ esse puto, cur idem apud Platonem Musices mutationem rei publicę periculosam esse statuat, & nouos cantus execretur, Nisi quod iuuenes nouis modulationibus illecti animo distrahuntur, virtutes negligunt, & a rebus serijs auocãtur, Relaxatio animi quę fidibus, & cantu fit, non est abhorrenda, modo tẽpori inseruiat, & agatur quum a negocijs, rebusque serijs, ac grauioribus ocium fuerit. Musonius philosophus animum relaxandum, ac demulcendum esse dicebat, non autem remittendum, cum remittere animũ sit diminuere, & quasi amittere.

Musonius. Remittere animum.

¶Anachar

¶ANACHARSIS Scytha putat lusionibus etiam aliquid temporis esse indulgendum, vt ab illis alacriores reditus ad studia praebeantur. Lycurgus autem musicen a natura hominibus traditam esse dicit, ad tolerandos facilius humanos labores, Et hac ratione ductus tibias in re militari cōstituit, vt bellatores redderet promptiores, alacrioresque ī laboribus, periculisque subeundis, quae quidem res aliquando viui fuit. Lacedęmoniorum acies in praelio contra Messenios iā inclinabāt & succubuissent, prorsus, nisi Tyrthęus tibię modulis in spondęum mutatis eas erexisset, & ex victis victrices reddidisset.

Musice a natura homini data
Ex Plutarcho in apophtheg. Laconicis.
Tyrtheus.

¶MVSICEN in suis regibus, imperatoribusve Graeci valde optauerunt. Nam Cimon in conuiuio Themistocli praelatus est. quod iucunde ad lyram cecinisset, quum ille eam recusasset, Et inter Epaminūdę Thebani virtutes imprimis laudant, quod praeclare ad cytharam cantabat. In qua praeceptorem habuit Dionysium citharedum. Cantabat etiam ad tibias, quod quidem didicerat ab Olympiadro, sicut saltare ad numerum a Caliphrone.

Cimon.
Epaminundas

¶ROMANI in suis principib⁹ eiusmodi artes nō desiderauerūt. Nā ex tot illustribus ciuibus solum Syllām virum tanti nominis, quod optime cantauerit, memoriae proditum memini. Alcibiades omnem modulandi disciplinam contempsit, tanquam minus dignam libero homine. Lyram autem non omnino spreuit, vt qui diceret illam vultum non distorquere, nec sermones inter sodales auferre, haec quidem tantam meruit laudem, vt plęrosque poetas non solum commendauerit, verum a suo etiā nomine inscripserit. Ab ea nāque sunt Lyrici illi nouem, quos ex musarum quoque numero summis laudibus veteres Graeci extulerunt. Quorum primus Alcaeus Mytileneus fuit, qui aureo plectro prae carminis suauitate ab Apolline donatus dicitur. Sapho eiusdem poetae cōciuis, summa cum admiratione amores suos cecinit,

Silla Romanorum solus ob musicā cōmēdatur.
Alcibiades.
Musica spernēda que sermonem aufert
Alcaeus.
Sapho.

¶STESICHORVS mirae modulationis habit⁹ est, in cuius ore quū infans in cunis esset lusciniam cecinisse aiunt, Anacreon Theius furores suos in Bathyllum scripsit, Et grandis admodum natu vuae passae acino strangulatus perijt. Bycus reginus suam habuit laudem, Sic etiam Bachilides caeus. Alcinam Spartanus diuersos amores cātauit. Simonides etiā caeus dictus, Iulidem enim patriam habuit, oppidū Ceae insulae, quę vna ex Cycladibus est, hic mollior habitus fuit, & ad lachrymas mouendas idoneus, horum omnium principem Pindarum fuisse dicunt, cuius musam neutiquā imitabilem eē. Horatius lyricorum nostrorū maximus affirmat. Quanquā in certaminibus Corinna lyrica bis ei pręlata fuit. Tibiam quidem, ac fistulam execrabatur Alcibiades, quod colloquia tollerent, & deformitatem ori aferrent. Numinum quoque iudicium inducebat, Palladis imprimis, quę quum se cerneret in Tritonide palude facie deformari, quū buccas inflaret, fistulā fregit, deinde Apollinis, qui Marsyam fistulae modulatorem, a quo fuerat prouocatus, compulit, vt vitam laqueo spiritu intercluso profuderit, vel vt alij sentiunt, prae dolore se in

Stesichorus.
Luscinia i ore cecinit Sthesichori infantis.
Anacreon theius.
Ex ply. ca. 7. lib. 7.
Simonides.
Pindarus.
Corina lyrica
Alcibiades fistulam cur execrabatur.
Pallas.
Apollo.
Marsyas.

fluuium merserit, iuxta Celenas vrbem Phrygiæ Meandri fluminis fontes sunt, & Marsyas fluuius, qui per mediam vrbem labitur, illic Apollo Marsyam tibiarum cantu superauit, & ex eiusmodi casu Marsyæ fluuio nomen adhesit,

¶SED QVVM increbruisset Athenis Alcibiadem oblatas sibi tibias ab Antigenide tibicine omniũ optimo perfregisse, oris deformitate pudefactum, tacito omnium consensu cuncti ciues deinceps a tibijs abstinuerunt. Et sic canendi ad tibias disciplina apud Atheniẽses destitit. Mãsit tamen apud lacedęmonios diutius in re bellica. Et thebani eam in conuiuijs, & choreis seruauerunt. Additur etiam huic opinioni ratio peregregia, quæ docet oportere nos ad ea animum intendere, quæ proprio bono delectationem nobis præbent. Qualia sunt opera omnia, quæ ab ipsa virtute proficiscuntur, ea quidem & probamus, & auctorum similitudinem quandam affectamus. Timothei modulationibus adeo delectatum Alexandrum legimus, vt aliquando eum nihil tale per id temporis cogitantem, ad arma compulerit, non tamen optasset Citharœdus fieri, vt Timotheus erat, & ab omnibus audiri, ac laudari. At quum Diogenis virtutem, ac doctrinam admiraretur, dicebat se Diogenem esse velle. si Alexãder non esset, Antisthenes philosophus præclarus quum audiuisset Ismeniam optimum tibicinem dici, Ast homo nequam est, inquit. Si enim probus vir esset Ismenias, tibicen non esset, quasi ex hoc doceat virtutem esse, quæ bonum faceret virum, non autem musicen. Illuc etiam tendere videtur sententia illa Alcibiadis, quum dixit, Filij Thebanorum quum philosophari nesciant, peregregie tibia modulantur. Hæc tamen non eo consilio dico, vt velim reges, ac principes a musica omnino alienos esse, sed in pueritia, vt in ea erudiantur statuo relaxandi animi gratia, quasi per ludum, ac iocum, vt libentius alacriusque ad alias grauioris disciplinas redeant. Hæc enim modulandi ars ingenium acuit, & aures eruditiores reddit, non modo in fidibus, & cantu, sed in poetarum oratorumque lectione, quam quidem plurimum adiuuat. Suggerit enim quandam illustrationem, & euidentiam, quasi declarationem, quam Ανακηρυξιν gręci appellant, quæ non tam docere videtur, quam ostendere & quasi rei actum exhibere. Nolo equidem principem (quem scribo) Timotheum esse aut Marsyam, quorum laudes non virtutis, ac probitatis sunt, sed artis & modulationis. Quando complura alia existant, in quibus eum delectari volo, vt sculptura, pictura, celatura, In his enim Philippum Alexandrum, Cęsarem, & plęrosque alios reges, atque imperatores oblectatos video, qui in eiusmodi artificũ operibus probandis oculos eruditos habuerunt, illorum tamen industriam neutiquam imitati sunt. Alexander edicto cauit, ne quis effigiem suam pręter Apellem pingeret, solus Polycletus aere duceret, solus autem gemmis celaret Pyrgoteles. Capitale erat, si quis alius artifex regię imagini manus temere admouisset. Quis tamen putet Alexandrum optasse artifices illos arte superare? At quũ admiraretur Herculem viribus suis Nemeũ leonẽ peremisse, factum etiã imitatus est, &

Lacedæmonij Thebani.

Alexãder Timothei modulis ad arma cõpulsus.

Diogenes esse vellem nisi alexander essem.

Ismenias.

Thebani musice studiosi.

Alexãdri edictũ de pingenda eius effigie.

Alexãder herculẽ imitatus est, non tibicines.

est,& ferocissimum leonem occidit, Apelles vir facetus fuit,& ingenue comitatis, quibus in rebus gratior Alexādro extitit,& quum in officinā illius nonnūquam progrederetur, imperite multa de pictura loquebatur Cui artifex aliquādo ait, Tace rex optime, nam quędam plęrūque dicis, quę a pueris, qui colores terunt, irridentur. Risit rex, vt qui pingendi laudem non optaret, Excanduisset forsitan, si quis ei regem alium quempiā virtute prætulisset, In conuiuio enim non pertulit Clitum Philippi patris laudes suis anteferre, Dilexit Appellem summopere Alexander, eique gratissimus extitit, quodquidem vel ex hoc cernitur. Amabat pręter pellices suas omnes Campaspen quādam nomine, quę non tantum facie, sed totius corporis membris omnium speciosissima habebatur, rogauitque Apellem, vt eam nudam sibi pingeret, Adnuit pictor, & eam nudā sibi exhiberi voluit, qua visa tanta forme admiratione affectus est, vt in eam ad insanos vsque amores exarserit. Huius rei certior factus rex, illam ei euestigio dono dedit, & delitias tori sui, placidosque amoris affect⁹ eidem tradidit, ac pertulit, vt ea, quæ modo regis fuisset, quamprimum pictoris fieret. Apelles cū huic amatæ paria regijs opulentijs munera equare non posset, egit quod potuit. Nam Dioneam venerem picturus ex ea exemplar sumpsit. Apelles. Campaspe

¶NVNC vero ad regiam musicam redeo, quæ exigua omnino esse debet, vt ex superioribus rationibus satis manifeste probatum est. Philipp⁹ macedonum rex (vt Plutarchus refert) cum accepisset filium suum suauiter, ac scite aliquando cecinisse, placide illum obiurgauit, dicens, nōne te pudet, quod tam scienter ac pulchre canere scias? Satis enim regi putabat esse Philippus, si canentibus alijs adesset, vbi ocium ei suppeteret, & certantibus inter se musicis spectatorem, ac iudicem se pręberet. Artem vero illam profiteri humile quippiam, & abiectum esse existimabat, Inter Neronis probra hoc imprimis cauebatur. quod modulator melior, q̄ imperator haberetur. vnde illud Iuuenalis. Res haud mira tamen Citharœdo principe nat⁹ nobilis. hęc vltra quid erit nisi lud⁹. Nihil ęque Neronem doluisse Suetonius ait, Quam quum citharœdum malum se icrepitum sensit. hac tamen arte adeo gaudebat, vt sępe inter familiares Grę cum prouerbium iactaret, quo dicitur, Occulte musicę nullum esse respectum. hoc autem a sapientibus, ac doctis viris discant principes oportet. Nero musicē doctus.

¶OMNIVM artiū quidē cōstat alias esse in īspectiōe positas, hoc est ī rerum cognitione, & quadam existimatione, vt est Astronomia, & speculatiuæ alię eiusmodi, quæ nullum exhibent actum, sed intellectu contentæ sunt eius rei, cuius studio tenentur. Hæ quidem Græce. θεωρητικη id est speculatiuę dicuntur, Alias in agendo versari, quarum finis solo actu perficitur, sed nihil operis post factum relinquunt quæ πρακτικη id est practicæ & exercitatiuæ appellantur, qualis est saltatio, gesticulatio, & cætere eiusdem generis, Alias vero in effectu operis cerni, quod opus suum oculis subijciunt, in quo quidem consummationem operis illius, non tamen finem accipiunt. Hæ γραφικη dicuntur, cuiusmodi est pictura & scul

ptura

ptura. Ex his tribus prima principibus admodũ cõuenit, in alijs autẽ satis erit, si aures, atque oculos adeo eruditos habebunt, vt de illis verum iudicium afferre possint. Indecorum quidem esset, si in eis deciperentur. Posse igitur cauere satis videri debet. Non enim ocio abundãt principes, vt philosophi, qui omnem ætatem literis indulgẽt, sententiãque Solonis vsurpant, qui gloriabundus dicebat se quotidie aliquid discendo senescere. Principes vero in maximis gentium, populorumque rebus agendis senescere debent. Et si quando quippiam ocij a magnis negocijs nanciscuntur, ad iucundiora aliqua fessi rebus serijs, & longo tedio affecti proficiscuntur. Qui semper illud Antiphonis animo volutare debent. Preciosissimum rerum omnium est tempus. Id enim sic dispensent, dimetiãturque oportet, vt ne minimam quidem eius particulam frustra prolabi permittant.

Solonis dictũ

Antiphonis dictum.

DE ASTRONOMIA.

TITVLVS DECIMVSSEXTVS.

REGES NONNVLLOS, ATQVE IMperatores Astronomiæ, rerumque celestium peritissimos fuisse legimus, & imprimis Ptolemæos Aegyptiacos. Fuit enim regio illa nutrix huius discipline in qua sacerdotes plurimum excelluerunt, & acceptã illam ab Assyrijs, & Chaldæis longe vberiorem reddiderunt. Nam quum in camporum equoribus habitarent (vt ait Cicero) & ex terra nihil emineret, quod contemplationi celi officere posset, omnem curã in syderum cognitione posuerunt, adeo, vt existimarent ex hac scientia prædici posse quid cuique euẽturum sit, & quo quisque fato natus esset. Berosus Astronomus apud Græcos omnia ex syderum ratione se posse singulis quibusque predicere profitebatur. Cui quidem ob diuinas prædictiones Atheniẽses publice in Gymnasio statuam deaurata lingua magna cum veneratione erexerunt.

Ptolemei reges. Chaldei.

Cicero.

Berosus.

Ex ply. li. 7. ca. 37. in prĩci.

IVLIus Cæsar Romanorũ omniũ peritissimus in hac disciplina extitit, de qua etiam præclaros libros edidit, in quibus singulorum syderum singulorumque dierum rationes reddidit, Tantumque emicuit, vt omnes insequentis æui latini scriptores eum secuti fuerint. Qui fatum suum præscire, ac predicere potuit, non autem cauere. Et quũ tres Astronomiæ ante eum discipline extitissent Chaldea, Aegyptiaca, & Græca, quartam ipse latinã addidit. Et singulos annos ad solis cursum redegit, vt Plynius etiam testatur. Eudoxus tamen Platonis auditor hanc Chaldeorum, Aegyptiorumque sententiã non sequitur. Et prædici que futura sunt, in omni vita ex natali die minime posse arbitratur. Idem etiã asserit Panetius Stoicus, & rationes plures inducit, quibus genus hoc omne predictiõis excludit

Iulius Cesar astronomie peritissimus.

Ex Ply. ca. 26. li. 18.

Ply. ca. 25. lib. 18.

cludit. Diogenes autem, qui etiam Stoicus fuit, aliquid illis concedit, vt prædicere possint, quali quisque natura, & ad quam quisque rem maxime idoneus futurus sit. Cætera autem, quæ illi profitentur, negat vllo modo sciri prædicive posse. Sed quomodo cunque res sese habeat, mirifica quidem doctrina, & diuina potius, quam humana videtur esse Astronomia. Præcinunt astronomi totius vitæ euẽtus ex natali hora. Quinetiam astronomi illi prisci, qui solis, & lunæ cursus, ac defectus primi dep̄rehenderunt, diuinos honores præter cęteros mortales omnes iure optimo mihi meruisse videntur. Astronomia

¶POSSVNT siquidẽ haberi non modo maximi viri, sed supra mortalem naturam, qui tantorum syderum immo numinum lege deprehensa mentes hominum a diuturna sollicitudine, cura, horroreque liberauerunt. Et a perpetua cæcitate in clarissimum vitę lumen eduxerunt, ostensa ratione, pręscripto quodam tempore, sydera illa obscurari, atque deficere non carminibus aut maleficis quibusdam incantationibus, quibus temere putabãt sydera illa laborare, in quo errore diutius populi fere om̃es extiterunt. Et idcirco cum defectus illi cęlestium luminum cernebantur varijs sonis, tympanis, cymbalis, crepitaculis, ac tintinnabulis, ad aspectũ cęli elatis pulsabant, dicebantque se opem, atque auxilium laboranti syderi afferre. Et malas carminum incantationes frangere, hæc gentium opinio tantum valuit, vt non solum populos falsos teneret, verumetiam doctissimos poetas ad eam probãdam impulerit. Nam Stesichorus, & Pindarus eandem sententiam suis carminibus scriptam reliquerunt, quos deinde multi, & ex Gręcis, & ex nostris imitati sunt. Vnde Iuuenalis quũ de loquacitate mulierum caneret, dixit. Iam nemo tubas, atque aera fatiget, Vna laboranti poterit succurrere lunę. Vana antiquorũ opinio.

¶ENDIMION astronomus vetustissimus primus omnium lunę naturam cognouisse dicitur, deque ea carmine cecinisse, & hanc ob rẽ amore eius captus a fabulosa antiquitate fingit. Thales Milesius, qui (vt Plato refert) primus omnium sapiens appellatus est, ante alios omnes Græcos solis defectum futurum pędixit. & quum eodem tempore, quo pręscripserat, defecisset, omnes admirati, eundem quasi diuinorum consiliorum conscium venerati sunt. Hipparchus quoque cursum vtriusque syderis, & stata defectionis tempora in sexcentesimum vsque annum prænotauit, Helicon Cyricenus solis defectionem aliquãdo pędixit, & quũ ad pręscriptum tempus euenisset, a Dionysio Syracusano, qui tunc in Sicilia regnabat, argenti talento donatus est. Endymion. Ex Ply, ca. 6. libri. 2. Thales milesius. Hipparchus. Helicon.

¶PERICLES Atheniensium classi centum & quinquaginta nauium pręerat, & iam triremem nauigandi gratia conscẽderat, ecce solis defectio tenebras vndique inducit, tunc nautę attoniti, veluti prodigio aliquo animo deficiebant, & gubernator imprimis pręterritus, quidnam acturus esset ambigebat. Tum Pericles sublatam chlamydem ori illius opposuit, Rogauitque num ea oculorum velatione quippiam mali portendi putaret, tũc abnuẽte illo, quid igitur inquit pericles hoc ab eo differt, nisi quod Pericles.

maius

maius quiddam est chlamyde, id quod nunc soli opponitur, & tenebras inducit? Quo quidem dicto corda omnium metu liberauit, & fœlicissimũ cursum peregit.

Nicias. ¶TALIA rerum cælestium archana nisi ignorasset Nicias, nunquam afflixisset Atheniensium opes, subita solis obscuratione perterrefactus, qua ex re perpetuas tenebras gloriæ suæ obduxit, & Atticam iuuentutem infœliciter perdidit, apud Romanos ne idem accideret, Sulpitius Gallus vir consularis, & in studijs Astronomię peritissimus, rationem defectus solis aperuit, futuramque obscurationem prædixit, quum in exercitu L. Pauli tribunus militum esset, pridie quã Perses rex superatus extitisset, productus in contionem ab imperatore. Hic de ea scientia libros peregregios edidit. Nigidius quoque cognomento figulus de eadem disciplina eruditissimos libros scripsit, Sed ita stilum dicendi dedita opera obscurauit, vt non intelligi voluisse videretur. Vnde vulgo Nigidianas cõmentationes pro obscurioribus quibusque scriptis dicebant. Tiberius etiam Cæsar quum in hac disciplina versaretur, habitus est diligentior, similiter & Germanicus Cæsar, qui Arati Solensis carmen de astris in latinum cõuertit, quod tamen longe ante eum Cicero trãstulerat. Fuit enim Germanicus ingenio præstantissimo, & in vtroque eloquentiæ, doctrinęque genere præclarus, sed morte præuentus non potuit virtutum suarũ cursum perficere. Manlius quoque Torquatus, cuius hodie carmen legimus, eruditissime de astris cecinit.

[Margin: Sulpiti⁹ Gall⁹ · Perses. · Nigidius figulus. · Nigidianę cõmentationes. · Tiberi⁹ Cęsar · Aratus. · Germanic⁹ cęsar. · Manlius torquatus.]

Diodorus li. 1. ¶AEGYptij (vt Diodorus Siculus refert) primi omnium solem, & lunam deos esse putauerũt. Quorum opinionem Gręci admirantes res cęlestes diutius secuti sunt, vt Plato in Cratillo testatur. Mansit apud Aegyptios opinio hęc lõgo tempore, vt solum Astrorum periti vates sapientes, ac Theologi haberentur. Et eorum reges, ac principes illos pręter cæteros mortales venerarentur. Nihilque eorum in iussu agebãt. Poetę qui Astronomiæ peritissimi erãt, fortissimorum virorum nomina syderib⁹ addiderunt, vt eos cęlo post obitum donarent, quos bene de hominũ genere meritos inter mortales vidissent. Et sic cęlestia omnia fabulis referxerũt. Deinde procedente tempore, quũ res indigna numinibus esse videretur, quidã conati sunt fabulas illas ad deorum mysteria reuocare. Quorum primũ nonnulli Dardanum fuisse dicunt. Alij Etiona Orgia, & cerimonias ex figmentis deductas Thracibus dedisse aiunt. Et Mydam Phrygibus, qui easdem ab Odryso didiscerat. Cynara Cyprius, vt amata puella potiretur, nocturna veneris sacra instituit. Melampos autẽ Amythanis filius ab Aegypto in Græciam cereris sacra transtulit. Orpheus vero poeta Dionysij mysteria, Reliqua autẽ sacra cadmus Agenoris filius grecis tradidit, simulachrorũ cõsecrationes, & hymnos Orpheus, Linus, Musęus, qui circa tempora Troiani belli fuerunt, imitati Aegyptios, & Phenices, inuenerũt. Et sic eiusmodi delirarnẽta a magnis auctoribus celebrata sunt, donec veriora omnia de diuinitate nostri tradiderũt, illorum nanque ignoratio fundamenta omnia verę sapientiæ peruertit.

[Margin: Plato. · Dardanus · Orpheus.]

¶Aristo=

¶ARISTOXENVM MVSIcum scripsisse referunt, indum quędam virum grauem, & eruditum venisse Athenas, Socratemque, qui ad eum visendum, ac salutandum accesserat rogasse, quonam pacto optime quispiam philosophari posset?

¶TVM Socratem respondisse, si consyderet, quo modo homini viuendum sit, At indum risisse, dixisseque neminem posse res humanas scire qui diuinas ignoraret. O sententiam singularem, & homine doctissimo, dignam. Quis enim potest cognoscere quomodo viuendum sit, qui id diuinum, quod in se habet, ignorat, & auctorem suum non cognoscit? Hāc etiam sententiam testari videtur Plato, quum philosophiā trifariam partitur. Primam enim partem de natura vniuersi esse dicit, Secundam de hominibus, Tertiam de oratione, Quid est aliud naturam vniuersi contemplari, nisi deum agnoscere? Et certe de diuinitate sanctissime, ac pientissime locutus est Plato, deum vnum esse dixit. Neque hoc assequutus est Socratica, aut Græca aliqua disciplina, sed ex sacerdotibus Aegyptiacis, sacrisque eorum libris, quorum adeo studiosus fuit, vt in Aegyptū vsque perrexerit, diutiusque discendi causa illic māserit. Scribit enim Diodorus Siculus Aegyptios sacerdotes in sacris eorum libris scriptum habuisse Orphea, Museum, Melampoda, Dedalum, Homerum, Solonem Pythagoram, Platonem, Eudoxum, Democritum Aegyptum petiuisse, vt a sacerdotibus ediscerent, quorum disciplinam si quis ignorabat, non satis se didicisse arbitrabatur. Et certe de deo apud priscos nemo scienter disseruit, nisi prius Aegyptiorum, Chaldeorumque disciplinam plane nouerit. Nec pudeat Græcos qui parentes omnium doctrinarum ambitiose dici affectant, fateri hanc sapientiam ab eis, quos Barbaros appellant se didicisse. Quanquam & mathematicæ ipsæ ab eisdem acceptæ maximum incrementum apud Græcos fecerunt. Musices tamen inuentum non Aegyptijs tradunt Græci, sed Zetho, & Amphioni, quos cadmi tempore fuisse aiunt. Eam autem rudem admodum extitisse perhibent ad tempora vsque Samij Pythagoræ, qui eam inuentis suis excultam, ornatamque omni ex parte reddidit, Adeo, vt a quibusdam non musices cultor, sed primus inuentor extitisse dicatur. Ipse vero Orpheus, qui multis seculis ante Platonem fuit, versibus suis omnes virtutis studiosos inuitat ad hauriendam ex dictis suis diuinam disciplinam, ex qua quidem cognoscerent auctorem mundi, qui vnus esset deus, qui omnia creauit, omnia fouet, omnia nutrit, qui oculis humanis non cernitur, sed sola mente percipitur. Quique nullis malis mortales afficit, quum sit bonorum omnium causa, & effector, deinde addit neminem mortalium vnquam deum vidisse, nisi pientissimum quendam senem Chaldæo sanguine oriundum. Deinceps cum iam peroraret, addit, se hęc didicisse ex monumentis quæ olim deus tradidit in duabus marmoreis tabulis.

¶QVIS NON INTElligit ex his dictis Orpheum Mosaicam sapientiam attigisse? Cuius quoque nequaquam expers fuit Linus, dixit enim deum omnia creasse, Et septima die cuncta perfecisse. Huic etiam

Socrates. | Philosophiā plato trifariā partitur. | Diodorus. | Pythagoras. | Deus quibus olim cognitus Græci sapientiam alijs accepta ferre debēt | Zethus & amphion musicæ inuentores. | Pythagoras musicus. | Orpheus. | Deus vnus. | Deū nemo vidit vnquam. | Moses. | Mosoica. Sapientia.

sęntentiæ accedunt Homerus,& Hesiodus,quorum alter septimam diē cuncta absoluisse ait,& tenebras,vmbrasque Acherontis soluisse, Alter septimam lucem sanctam,& præfulgidam illuxisse. Posuerunt quoque in principijs rerum Hylen squalidam,cęcam,& informem quandam cōfusionem,quæ deinde a deo fuerit discreta, quos Ouidius noster notis illis versibus imitatur, Ante mare,& terrras,&(quod tegit omnia) cęlum, Vnus erat toto naturæ vultus in orbe, Quem dixere chaos,rudis, indigestaque moles, Cum reliquis qui sequuntur.

Hyle. Ouidius metha. li. I. Chaos.

¶HVNC posteri omnes poetæ latini imitant̄,sed ab alijs hyle,ab alijs autē Chaos appellatur auctore Hesiodo. Res tamen ignota erat pene omnibus Græcis,præter paucos admodum,qui ab Aegyptijs didicerāt. Vnde quum Epicurus adolescēs esset,& a Grammatico quodam libros Hesiodi vellet perdiscere,rogauit eum quid esset Chaos? Atqui quum minus ille ei satisfaceret in expositione,diceretque eiusmodi explanationes a philosophis quęrendas esse, missionem a Grammatico petiuit. & ad Democritum accessit,operamque philosophiæ diligenter impēdit.

Epicurus.

¶NVNC vero ad propositam rationem redeo. Aratus etiam vnum deum fatetur,principio enim operis sui dicit, Ab Ioue principium musę,Iouis omnia plena. Eandem sententiam posuit Pythagoras,& discipuli eius omnes, Pindarus enim quasi Pythagoricus dixit, vnum patrem, creatorē summum,atque optimum opificem omnes habemus. Epicarmus etiam eiusdem disciplinæ sectator dixit,deum omnia videre, nihilque eum latere posse,cuique omnia factu possibilia sunt. Thales quoque Milesius, qui vnus e septem Græciæ sapientibus censetur,inquit,nec facta,nec cogitata hominum deum vnquam fallunt.

Pindarus. Epicarmus. Thales milesius.

¶EX his tot,tantisque sententijs plane cognoscimus poetas a fabulis discessisse,& veriora quædam de rebus diuinis quęsiuisse, Pythagoras deū dixit esse animum per vniuersas mundi partes omnemque naturam commeantem,atque diffusum ex quo omnia,quę nascūtur animalia vitam capiant, Cicero autem in libro de consolatione eiusmodi verba protulit,nec vero deus ipse,qui intelligitur a nobis,alio modo intelligi potest,nisi mēs soluta quædam,& libera,segregata ab omni cōcretione mortali,omnia sentiens,& mouens,sed harum diuinarū rerū veritas diutius latuit,mortalesque ancipites tenuit ad tēpora vsq; saluatoris nostri CHRISTI, qui diuina omnia mysteria veritatis luce hominibus aperuit,nosque cęlestium archanorum compotes reddidit,& ex miseris beatos, fœlicesque effecit, Adeo, vt nisi nos ipsos deserimus,& voluptatibus, illecebrisque dediti a virtute deficimus cum diuis,æternisque numinibus perpetuo,sempiternoque æuo fruituri sumus.

Pythagoras. Cristus.

¶HANC sapientiam sequantur reges,ac principes,nec permittant quē piā de religione christiana male sentire,siue de rebus cęlestibus nouos sermones inducere,sed Dryopem Atheniensem imitentur,qui legem tulit in qua capitale erat de deo non recte sentire, siue de religione nouos ritus afferre, Vt enim impium esse arbitrabantur Athenienses incredulā mentem habe=

Dryopes.

tem habere,& numina contennere,sic rursus inani superstitione teneri,& deliramentis,ac vano timore animum perturbare.Superstitio igitur vitij erit,Religio autem virtutis,quam quidem philosophi definiunt,Scientiam esse diuini cultus.Qui autem omnia,quæ ad cultum diuinum pertinent,retractarent,& tanquã relegerent religiosi dicti sunt a relegendo, vt scribit Cicero libro secundo de deorum natura,Seruius Sulpitius religionem dictam esse tradidit,quæ propter sanctitatem remota,ac seposita sit a nobis,& ab alijs humanis actionibus. Religiosi.

¶PRINCEPS igitur pius, & deo numinibusque optime conciliatis bene ab omnibus audit,cuncti eius dicto obtemperant,fideique eius libere se credunt.Hæc virtus numam Pompilium ex priuato,& quasi rusticano homine Romanorum regem reddidit,Tantaque eius pietatis opinio fuit,vt ducerent illum diuinum coniugiũ meruisse.Egerię nymphe numam misceri putabãt,a qua per consuetudinem diuinorum fieret cõsiliorum conscius.Neglecta religio nõnullis regibus aliquando exitio fuit Lutius Piso primo annalium scripsit Tulliũ hostilium regem ex numę libris eodem,quo ille consueuerat,sacrificio,Iouẽ e celo deuocare conatũ Sed quoniã parũ rite quędã fecisset,fulmine ictũ perijsse. Ex Aegyptiorũ opinione putabãt veteres virginib9 fœminis diuinũ spiritũ infundi,& q̃dã diuinæ sobolis principia ingigni,in masculis autẽ nullũ cũ deo corporis cõgressum.Sibyllę hoc declarãt,q̃ participes diuinorũ cõsiliorũ fuisse perhibentur,& futurorũ præsciæ, quas tres tantũ extitisse multi veterum opinabantur.Varro autem decem connumerauit. Primam quæ de Persis cecinit, Secundam Libycam, Tertiam delphicam, Quartam Cymeam, Quintam Eritheam, quæ Grais Ilion petentibus perituram Troiam cantauit,& Homerum mendacia scripturum, sextam Samiam, septimam Cumanam, Amaltheã nomine,quę ab alijs horẽphile,vel Demophile dicitur,hæc nouẽ libros Tarquinio superbo obtulit,pro quibus trecentos aureos Philippeos postulauit,Rex precij magnitudinem aspernatus est,& eam tanquam insanam, ac fanaticam irrisit.illa indignata tres in conspectu regis libros cremauit,& pro sex reliquis idem precium poposcit,rursusque a rege cõtemptui habita tres alios exussit, & pro tribus, qui supererant nihilominus eãdem summam efflagitauit,qua pertinacia motus rex trecentos,vt poscebat,aureos nũmos numerari ei iussit.Hi tres libri summa religione diutius asseruati sunt, donec Capitolium Syllæ dictatoris tempore incendio absumptum extitit. Præerant eis interpretes viri grauissimi, quos quidem in rebus dubijs senatus semper consulebat. Octauam supradictis adnumerat Varro Hellespontiacam, quam Solonis,& Cyri tempore fuisse affirmat. Nonam Phrygiam,quæ Ancyræ vaticinata est. Decimam Tiburtam Albuneam nomine,quę pone Anienem fluuium pro dea colitur. Phæbades etiam, quæ phæbo sacræ sunt, vt Menades, Mimallones,Bacche,libero patri nymphe,& virgines vestales, & aliæ fœminæ numinibus dicatæ,quarum alias diuinandi peritas,alias miraculorũ cõpotes,alias diuię sobolis ꝓpagatrices fuisse legim9

Numa pompilius.

L.Piso.

Sibillę.

Varro.

Sibyllę cumanę libri.

Philippei aurei.

Tarquinij superbi auaritia

sex sibyllę cumanę libros perdidit.

Capitoliũ Syllę igne tẽpore absumptũ est.

Solon.

Cyrus.

Phębades.

Mimallones.

diuinitatem quandam ex viris apud Græcos habuit Melampos, Apud Romanos vero Martius, Maiori Scipioni religionis opinio non parum suffragata est ad dignitatem, auctoritatemque comparãdam, qua quidem assecutus est, vt ante legitimum tempus Aedilis fieret. Tribunus etiam plæbis aduersantibus. Et quartum, ac vigesimum annum agens in Hispaniam proconsul mitteretur. Quum duo egregij imperatores breui tempore in eo bello cecidissent, ex quo quidem virilem togam sumpserat, consueuerat quotidie mane Capitolium ascendere, & solus Aedem Iouis ingredi, diutiusque remotis arbitris commorari. Hinc multitudinẽ omnem opinio inuaserat, Scipionem ex Iouis adytis diuiniora quædam consilia accipere, Sicut Numa Pompilius olim ab Egeria nympha accipere consueuerat. Sacerdotes quoque Iouis, et æditui palam testati sunt ferocissimos illos canes, qui pro Capitolij foribus excubias assiduas exercebant, nunquam in Scipionem oblatrasse quum in alios omnes ferociter semper seuirent. Et ille quotidie ante lucem primus omnium accederet, quinetiam ei eblandiebantur, tãquam familiari hero. Marius quoque non paruam auctoritatem in exercitu ex superstitione quadam assecutus est, habebat enim mulierem quandam secum Martham nomine, quam vaticinandi, diuinandique peritissimam esse aiebant. Hæc per exercitum lectica elata honorifice circumferebatur, Cuius etiam iussu rem diuinam faciebant, tantumque potuit fama huius mulierculæ, vt a senatu deuocata libertate donaretur, & honore, ac muneribus decoraretur, vt quæ diuinorum conscia futura posse prædicere, ab omnibus vulgo diceretur. Non defuit etiam quædam simulatæ superstitionis species Sertorio viro fortissimo, & ducum omnium sui temporis pugnatissimo. Nam cicurem quandam ceruam habuit candidissimo colore, quam ei diuino munere datam omnes milites vulgo asserebant, in cuius rei fidem sæpenumero dicebat Sertorius, se signum pugne a cerua expectare, a qua quidem exitum, euentumque perdisceret, verum quum hæc aliquando ad horam solitam non rediret, id signum infœlicitatis esse dicebat. Idcirco in aciem non esse prodeundum, nec cum hoste certandum, sed paulopost, quum insperato cerua redijsset, exclamauit Sertorius, hosti cõcurrendum esse, victoriamque exploratissimam ab illa portendi. Qua ex re concitati milites arma, ac pugnam deposcebant, & spe victoriæ alacriores facti, fortius, pertinaciusque pugnabant. Vnde paruo temporis interuallo Pompeium apud Saguntum profligauit, sex milibus cæsis, & dimidia exercitus parte deleta. Summa religione plærisque in rebus semper vsus est populus Romanus, non modo inter ciues, & intra vrbis mœnia, verum inter peregrinos hostes, & in re bellica.

Scipio maior. — *Numa Pompilius.* — *Marius.* — *Sertorij cerua. Ex valer. maxi. li. 1. de negle. religione.* — *Pompeius.*

¶IN pontificum enim disciplina sancitũ fuerat, vt neque oppidum, neque vrbs aliqua ante oppugnaretur, quã Romani sacerdotes deũ loci præsidẽ euocassent, & illi vouissent religionis cultum apud Romanos, ac locum ampliorẽ, templum, delubrum, sacellum, aut aram. Hinc effectum est, vt intra Romana pomœria singularum prope gentium numina propria

pria sacraria, habuerint propriasve ædes, Creuitque deorum numerus ad irrisionem vsque. Sed dei illius nomē sub cuius custodia erit Roma diutius occultū fuit, ne qua hostilis euocatio fieri posset, vt Verrius Flaccus scripsit. Summa religione dudum Romani natalem vrbis suæ diem celebrauerunt, qui fuerat decimo Kalendas Maias, in quo vrbem totam per vias, & compita festa lauro velabant. Maiores cędebant hostias, & nonnunquam publicum prębebant epulum. Verrius. Natalis dies vrbis.

HIS igitur rationibus, & exemplis concludendum est, religionis, pietatisque cultum deum optimum maximum regibus principibusve optime conciliare, & eorum actiones fœliciores reddere. Atqui mortales reliqui exinde eos obseruant tanquam diuina quædam numina inter homines. At contra impietatis fama omnia difficiliora reddit, Et principem ipsum omnibus criminibus obnoxium facit, quis enim cum eo quippiā agere volet, quem nullus dei metus, nulla religio, nulla fides, nullum ius iurandum retinet, & a prauis actionibus coercet? Præclare Cicero in libris de deorum natura ait, pietate erga deum sublata, fidem & humani generis societatem tolli, & iustitiam virtutum omnium excellentissimam. Virgilius quum miro carminis præconio Aeneam efferret, sola pietatis laude eum cæteris ducibus prętulit. Nec quicquam magnum illum agere inducit, nisi propiciatis numinibus, peractisque rebus sacris. Quippe qui arbitrari videatur religionem, ac pietatem omnes in se virtutes continere. Imitatus hac etiam in re, vt in omnibus aliįs Homerum, qui præcipue hanc virtutem in ducibus suis laudat. Cicero. Virgilius.

SED iam præscribendus est finis huic secundo volumini, in quo de educatione, & eruditione futuri regis tractauimus. Properandumque ad tertium erit, in quo quidē dicemus quibus corporis exercitationibus vti debeat, Et cum quibus hominibus præcipue versari, quosue cauere eum expediat.

FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER SECVNDVS DE REGNO ET REGIS INSTITVTIONE EXPLICIT.

¶PRAEFATIO TERTII LIBRI DE REGNO ET REGIS INSTITVTIONE AD ALPHONSVM INCLYTVM CALABRIAE DVCEM.

PLVRIMA VETVSTISSIMI POEtæ ſub placidi alicuius figmenti inuolucro, humanę vitæ, iuſtique imperij præcepta tradiderunt, quæ ex vberrimo ſapientiæ fonte eruta, ad formandū a prima, ac tenera ætate regem, principem ve pertinent Alphonſe ducum omnium celeberrime, ſine quibus etiam vix fieri poſſe arbitror, vt quiſpiam diuturno tempore moderate, ac tute imperet, & populos, ciueſque omnes dicto audiētes habeat, ſed quum priſcum illud hominū genus durum, agreſte, atque omnino indocile eſſet, & ad iniuriam rapinamque procliue, potius quā ad laborem, induſtriamque erectum, blandis quibuſdā fabellis opus fuit, quibus illecti homines ſenſim a deprauata, ac violenta conſuetudine diſcederent, & ad iuſtitiam, æquitatemque redigerentur, & ſic per obliquam iucunditatis ſemitam, ad rectam virtutis viam deducerentur. Eius quidem rei imprimis eiuſmodi erit exemplum. Euriſteus Archadiæ rex, qui priſcis illis ſeculis latum imperium in Græcos, & in alias quaſdam nationes diutius magna cū laude exercuit, vir fortiſſimus fuit, & frigoris, æſtus, inediæ, atque omnium laborum patientiſſimus, feras quoque humano generi inimicas, & immaniſſimos tyrannos hominibus infeſtos claua, ſagittis, viribus, vi, atque omni impetu inſequebatur, huic (quum Thebas luſtraret) Amphitryo Herculem filium, quem ex Alcumena genuerat, indolis pereximiæ, & virium præter ætatem admirandarum comitem dedit, vt virtuti conſueſceret, labori obduraret, & a Thebanis nequitijs, ac voluptatibus arceretur. Qui paruo tempore interiecto, ſuperatis maximis illis laboribus, quos nouercali odio, ab Euriſteo ei imperatos fuiſſe poetę fabulantur, in eiuſmodi ducem, atque imperatorem euaſit, vt ei mortales omnes parerent, Et iuſtitiæ arbiter in omni terrarum orbe haberetur, poſt obitum vero non modo diuus, ſed præſens gentium deus coleretur, & delubris templis, ariſque veneraretur, interpoſito etiam per eius nomen iure iurando tantę dignitatis, vt nec ſeruili, nec muliebri voce pollueretur. Exercitatio quidē principum a teneris annis ea res eſt, quę eos excellentes in re bellica pręſtat, & intentos longe magis ſtudijs ciuium. Princeps enim ſtrenuus, celer, & induſtrius vecordes odit, ignauos, ac deſides inſectatur, cuius exemplo, quia libenter illum omnes imitantur fortitudini, ac labori, vt vniuerſi ſtudeant opus eſt.

Euriſteus Archadię rex.

Amphitryo. Hercules.

¶SPARTANI reges armis, ac rei militari indulgebant, quorum diſciplinā

sciplinam vniuersi iuuenes sectabantur. Proinde Spartani militiæ magistri habiti sunt, a deo, vt quæcunque ciuitas imperatore indigeret, illum a Spartanis acciperet. Sparthani militiæ magistri

¶CRETENSES vero venatione & re nautica exercebantur. Idcirco optimos canes alebant, & imperium maris diutius tenuerunt. Cretenses venatores & nautæ

¶CROTONIATAE autẽ Olympiaca oleastri corona oblectabantur, exinde in vnius olympiadis ludis septem Crotoniatæ, qui cæteros superauerunt coronati sunt. Hinc prouerbium Crotoniatarum postrem⁹ reliquorum Græcorum primus. Crotoniatæ cursores. Prouerbium.

¶THEBANI cõtra, delitijs profluebant, & relictis omnium virtutũ studijs, tibiæ modulis insultabant. inde prouerbium quoque ortum est auctore Alcibiade, Thebani quando cytharœdi fieri nequeunt aulędi fiunt, quod Cicero etiam in oratione pro. L. Murena inseruit. Thebani voluptuosi. Aulædus fit q citharœd⁹ esse non potest.

¶IOVES omẽs, & preæcipue Milesij delitijs, choreis, tripudijsque indulgent, quasi perpetuo feriati sint, Sybaritę quoque, qui Crotoniatis finitimi sunt (iter fluuios enĩ Cratheidẽ & sybaridẽ habitant) oĩm mollissimi habentur, veneri, ac luxuriæ dediti, nullum ciuem magis laudabant, quam eum qui aliquod nouum libidinis monstrum exhiberet, vnde Aristoteles Smyndiridem Sybaritam in luxu, ac delitijs Sardanapalo similem fuisse ait. Cum Homero igitur concludamus tales esse populos, quales sunt principes, qui illis imperant. Tu vero a teneris annis semper in assiduis, arduisque laboribus educatus, ea primæ militiæ tuæ exempla dedisti, quę non modo Cyri tyrocinia antecellant, verum cum Alexandri, ac Cęsaris gestis comparentur. Atqui hoc pro comperto duco quæcũque agis lõge gratiora tibi esse, si ad veterum ducum, atque imperatorum fortitudinis, ac probitatis exempla accesserint. Ioues milesij. Sybaritę oim mollissimi. Sardanapalus. Qualis princeps talis populus. Cyrus. Cęsar.

¶EXPLICIT LIBER SECVNDVS.

¶INCIPIT LIBER TERTIVS.

ℭSICVT ALIE SVNT REGIS VIRTVTES. ALIAE PRIVATORVM SIC DIVERSAE SVNT CORPORIS EXERCITATIONES, QVAE NON OMNES PASSIM REGI CONVENIVNT.

ℭTITVLVS PRIMVS.

Strato Lampſacenus.

STRATO LAMPSACENVS VIR FVIt magna eloquentia, ſummaque doctrina, hic complura librorum volumina ſcripſit, inter quę vnum de regia philoſophia ad Ptolemęum Aegypti regem inſcripſit. Eius libri indicem multi admirati ſunt, vt q̄ dicerent philoſophiam ſemper vnam, atque eandem eſſe ſapientiam, quæ nunquam a ſeipa diſcederet, ſed ſemper eiſdem præſcriptis ſibi conſtaret, nec mutaretur auditorum, aut diſcentium varietate, quibus quidem reſpondendũ fuit, veram eſſe philoſophiæ conſtantiam, vt aſſerunt, ſed cum profiteatur diuinarum humanarum que rerum cognitionem diſcedēdũ aliquando eſt ab infinita illa cogitatione, quęſtioneque quę θεωρησις gręce appellatur, & ad ευλογιαν quæ finita quædam ratio eſt, perducenda erit oratio, vt perſonarum, locorum, ac temporum cōſyderata quędam diſcretio aliquãdo habeatur. Non enim acuta illa, quę a dialecticis ſubtilius diſputantur, regi conuenire videntur. Neque etiam ea quę pręter communem hominum opinionem ſunt & a ſtoicis ασηοπα vocãtur, neque abdita Democriti

Pythagorę ſilentium.

aut obſcuriora illa Pythagorę, quæ multorum annorum ſilentium deſyderabãt, ſed clariora quædam, quæ de ciuili vita tractantur, deque optimis homimum moribus præcipiuntur, & rationem, orationemque perficiunt redigenda ſunt ad regiã inſtitutionem. Nam mediocritas illa quæ in ciuili viro laudatur, nonnunquam in rege neutiquam ſatis eſſet, nec nu

Liberalitas. Magnificẽtia.

merum perfecte laudis in eo impleret. Ea enim quæ in viro priuato liberalitas dicitur, in rege magnificentia ſit oportet. Et frugalitas quæ modeſtię temperantiæque comes eſt, maximis laudibus effertur in ciuili viro

Cicero ꝑ deiotaro vltra mediũ orationis.

in rege autem minoris eſt laudis, & frigidior vtique habetur. Audi Ciceronem, & intelliges, quæ fortaſſe non ſatis clare exprimere, atque explanare poſſum. Omnes ſunt in Deiotaro rege virtutes regiæ. Quod te Cęſar ignorare non arbitror, ſed præcipue ſingularis & admirãda frugalitas. Et ſi hoc verbo ſcio laudari reges, non ſolere frugi hominem dici, nō multum laudis habet ĩ rege, fortem, iuſtum, ſeuerum, grauem magnanimum, largum, beneficum, liberalem. hæ ſunt regię laudes, illa priuata eſt, vt volet quiſque accipiat. Ego tamen frugalitatem id eſt modeſtiam, & tempe

rantiam

rantiam virtutem esse maximam iudico. hæc maximi oratoris sententia plane docet maiora esse ea,quæ a rege expectantur ,quam quæ a priuato viro.

¶MAGNAE admirationis in rege habetur clementia,de qua idē orator in Iulium Cęsarem dixit,multa sunt monimenta clementie tuæ Cęsar,sed maximæ incolumitatis eorum,quibus salutem dedisti, Post pharsalicam enim victoriam omnibus ignouit Cęsar qui se ei permiserūt,sed hæc nūc missa faciam⁹.Nā de his latiuis dicemus in sequētibus libris,in quibus de virtutibus disseremus,Nunc autem satis erit ostendisse Alias regum proprias esse virtutes,Alias priuatorum,vt ex hoc etiam intelligamus corporis exercitationes nō omnes ad reges pertinere, sed earum quasdam regibus,quasdam vero priuatis hominibus conuenire. Quietiam vt ætates nostræ per naturan variantur,& diuersitate quadam secernūtur,sic etiam quæque earum suo studio,suaque exercitatione tenetur. Cęsaris clemētia,

¶SCRIBVNT q̄ de syderū natura ratiocinnat̄,animos nostras diuio nutu per signiferū , lacteumque orbem dilapsos,ex singulis quibusque speris singulos quosque motus siue affectus ducere,Ex sphera illa superiore,quæ Saturni dicitur ratiocinationem,& intelligentiam accipere. Ex illa autē Iouis,quæ huic proxima est,vī agendi, Ex tertia,quæ Martis nuncupatur ,audaciam,atque ardorem, Ex quarta,per quam sol labitur sentiendi,opinandique rationem. Ex quīta,cui præest venus desyderij cupiditatisque motum, Ex sexta,quæ Mercurij dicitur vim pronunciandi, & interpretandi. Ex luna vero,quæ finitima terræ est,vt ait Cicero,naturam ferunt adimplendi,augendiquæ corpora. Est enim luna quasi vitæ , ac mortis terminus. Animi siquidem ab ea defluentes , terrena accipiunt corpora,quæ & mortalia sunt,& caduca, a quibus quum separantur,ad superiora inde redeunt,æuoque fruuntur sempiterno. Syderū septē errantium. Saturnus. Iuppiter. Mars. Sol. Venus. Mercurius. Luna,

¶HAC opinione ducti veteres poetæ(qui vt dixim⁹) Astronomię peritissimi erant,sub figmento fabularum Parcas virtuti lunæ adhibuerunt vt prima esset Clotho,quæ generando homini præsit,Secunda Lachesis, quæ eidem nutrimentum præbet. Tertia Atropos . quæ cum postremo occidit,q̄ nomē a gręca interpretatione accipit,quoniā nunquā conuertatur,sitque semper inexorabilis. Parcæ. Clotho. Lachesis. Atropos.

¶VITAm corporisanimati sol,& luna præcipue adiuuant,Nam sentire,& crescere a sole. & luna profici scuntur, sol quidem sentiēdi auctor est Luna vero crescēdi, Et sic vtriusque luminis beneficio vita frui videtur, Conuersatio tamen & peruentus ad humanos actus , tam ad hæc duo numina quam ad alia quinqu. errantia pertinēt. Quum enim nascimur a sole spiritum,a Luna corpus,a Marte sanguinem,a Mercurio ingenium,ab Ioue desyderium,a Venere cupiditarem,a Saturno humorem accipimus quę singulis quibusque singula quæque accepta reddere postremo videmur quum morimur. Sol Luna,

¶HIS præpositis rationibus,consequens est, vt singula hominum ætas singulum ducem,pręsidemve habeat , a quo studium actionemque accipiat

Luna, Mercurius. Venus. Sol. Mars, Iuppiter, Saturnus,

piat. Luna ſiquidē primã illã teneritudinem, ac mollíciem blãdo quodã officio permulcet, & benigno, vberique humore infãtiam fouet. Mercurius. deinde pueritiam accipit, & illam luſionibus, ſermone, ac diſciplinis inſtituit. Venus adoleſcentiam deinceps amplectitur, eamque cupidinibus allicit. Et generandi poteſtatem præbet. Sol iuuentutem gubernat, cui animos, ac vires addit, & ad altiora ſublimioraque erigit. Mars autem virilitatem præbet, & diuitiarum cupiditatem affert, & rixarum, contentionumque ſtudium. Iuppiter vero qui ſenectutem regit, grauitatem, & maturam quandam benignitatem largitur, & pacis ſtudium inſinuat. Saturnus decrepitam ętatem regit, frigiditatem quandam, moroſam, ac tardam exhibet, & obliuioſam rerum omnium deſpicientiam.

¶HIS igitur manifeſtis rationibus conſtat non poſſe pręcepta exercitationis totius vitę ſimul tradi, quum ſingulæ quæque ętates diuerſo ſtudio teneantur. Scite enim vulgo dicitur, ſtudium vnius ætatis tedium alteri affert. Sed nos imprimis libabimus exercitationes illas, quę ad pueritiam, & adoleſcentiam pertinent, a quibus quidem reliquę om̄es vitę partes inſtitutionem, eruditionemque accipiunt. Bene igitur a faceto homine illo dicebatur, QVALEM ſementem feceris, talē & meſſem facies.

¶DE EQVITANDI RATIONE ET VTILITATE, DE OPTIMIS EQVIS. ET EORVM PATRIA DE EQVESTRI MILITIA.

¶TITVLVS SECVNDVS.

OMNIVM EXERCITATIONVM, quę ad futurum regem pertinent præcipua habẽda eſt equitandi ratio, quæ quidem in pace iucunda eſt, i bello autem non modo vtilis, verum etiã per quã neceſſaria. Qui enim inepte, & indecore equo inſidet imprimis ab alijs irridetur. deinde iutilis in pugna ad omnes bellicas actiones habetur. Nõ aduerſarij ictum ſuſtinere, aut cauere poteſt, non haſtam ſuam dirigere, non eam vlna aut cubito compreſſo ſtringere, non equum flectere, non ex eo iaculari, nõ arcũ tendere, aut q̃ppiã vtiliter, aut decore agere. Sed ꝑuo ictu minimaque ſucceſſione excutit̃, adeo, vt ab oĩ equeſtri militia extrudedꝰ ſit. Et p̄ſertim noſtris temporibus, quibus maxĩa ex parte equeſtri pugna decernitur. Inſtruuntur em̃ cohortes Cataphrattorũ eq̃tũ, q̃ adoperti per omnes mēbrorum artus ferreis laminis nulla ex parte vulneribus patent,

Cataphratti,

Tectiſque

Tectiſque equis vehuntur, operimentis ſcorteis, ſiue ferreis, quorum quidem ſplendor adeo fulget, vt aciem oculorum occurſantium perſtringat. Cataphratorum equitum militiam primi omnium Perſę inuenerunt, vt Gręcorum hyſtorici teſtantur, & ex noſtris Amianus Marcellinus. Quintus etiam Curſius in hiſtoria magni Alexandri contra Perſas eiuſmodi verba protulit. Equitibus, equiſque tegmenta erant ex ferreis laminis, ſerie inter ſe connexis in modum tenuis, pluuię, vt Marcellinus addit Græci tamen priſci verbi barbariem exhorrentes Cataphratos appellarunt, quaſi munitos vndique, & circunſeptos armis φραττω ſiquidem verbũ, munire ac ſepire ſignificat, inde φραγμοσ ſepes eſt, vel maceria, ſed ad diuerticulum redeat ſermo. Perſę.

¶EQVITANDI ratio a teneris annis præcipiẽda eſt, antequam corpus obdureſcat, ob ſtipum ve fiat, dum nerui ſine rigore ſunt, & membra facile quoſcunque vſus accipiunt. cõſueuit equo inſidere puer admodum Iulius Cęſar, qua in re adeo agili corpore extitit, vt reflexis poſt terga manib⁹, equum ſaltibus, curſibuſque immotus ipſe cõcitaret, & eueſtigio habenis regeret, ſtatimque in exiguum orbem circunflecteret, & a præcipiti curſu retieret. Quinetiam, vt Oppius vir elegãs & eruditus meminit, duobus, pluribuſve notarijs ſæpe numero epiſtolas diuerſarum rerũ abunde admodum inter equitandum dictitabat, Equo vero in re militari vſus eſt Cæſar admirãde celeritatis, & tantæ etiam ferocitatis, vt neminem pꝛter eum ſeſſorem pateretur, ſed oẽs alios dorſo excuteret. hũc equum perhibent humanis pedibus anteriores vngulas ſimiles habuiſſe, Et hac quoque effigie illum ſculptum ante ædem veneris Genitricis ſe vidiſſe Plynius teſtatur. Cęſar. Oppius. Idẽ refert plynius. c. 25. li. 7. Equus cęſaris. Plyni. c. 42. li. 8.

¶ALEXANDRI regis equus, qui a toruo aſpectu ſiue ab inſigni taurini capitis, quod ĩ armo inuſtum habebat. Bucephalus appellatus eſt, magnæ admirationi omnibus fuit. Et pręcipue quum neminem etiam præter Alexandrum regio inſtratus ornatu in ſedem acciperet, alios autẽ omnes reijceret. Credebatur enim (vt Curtius ſcribit) ſentire quem veheret, ſubmittebatque genua quum rex vellet aſcendere, & illum dorſo ſponte accipiebat. In prælijs autem admirande cuiuſdam operæ fuiſſe perhibentur, in Thebarum quidem expugnatione, quum grauiter vulneratus eſſet Alexandrum in alium equum tranſilire volentem neutiquam paſſus eſt, Sed dolorem contemnens fortiter in officio permanſit. Proinde nequaquam admirandum eſt, hunc regem tanta beneuolentia hunc equum complexum fuiſſe, vt in vita ei plurimum indulſerit, & poſt interitum nauatę operæ gratias retulerit. In india enim Bucephalen vrbem ędificauit, quã quidem ab equi illic ſepulti nomine nuncupauit, hunc equum Alexãder ipſe quum puer eſſet domuit, erat enim admirandæ ferocitatis, nec tractari ab aliquo poterat, nec etiam ſeſſorem vllum accipiebat, ſed paſſim ſingulos exturbabat, quod quum cerneret Alexander, blãde illum per tubam apprehenſum, reiecta ſenſim chlamyde, ſecurus aſcendit, habeniſq; quamprimum ſubegit. hoc cum admirareť Philippus deſiliẽtis ex equo filij Bucephalus ex Ply, c, pdicto. Curtius ĩ vita Alexãdri magni, Buecephalæ vrbs. Philip. dictũ de Alexãdro,

filii caput osculatus est, dixitque, aliud iam tibi par regnum quęre. Macedonia enim te non capit, quasi ex tanta indole iam conciperet illum maximum regum omnium fore.

¶MAGNA docilitas, & quasi intelligentia quædã in quibusdã equis cernitur. Omitto Bucephalum, de quo multa & admiranda quidem referuntur, Nicomedes bythiniæ rex equum habuit, cuius pręstantissima, fortique opera diutius in bello vsus fuit. sed quum deinde interemptus Nicomedes extitisset, equus merore tabeque confectus nunquam pabulum accipere voluit, sicque pręmultorum dierum inedia perijt. Grati etiam equi monimenta reliquit Octauius Augustus, cui sepulchrum marmoreum statuit, & de eo Germanicus Cęsar carmen scripsit, vt refert Plynius Penes Cimonis Atheniensis viri clarissimi sepulchrum, equarum monimenta non parua ĩpensa constructa cernebantur, quib⁹ bis victor in olympiacis ludis coronatus fuerat.

Nicomedis equus. Ex plynio. ca. 42. lib. 8. Octaui⁹ augu.

¶EQVARVM vsus in maximis, subitisque laboribus tutior est, quã equorum, Mittunt enim vrinam inter prosiliendum, currendumve, nec minimo momento ab opere cessant, Equi vero ĩ cursum plusculũ sistant meiere nequeunt, & dum lotium continent, aut strangurie morbo statim exanimantur, aut iugulis humore repletis perpetuo inutiles fiunt. Sarmathæ longinquiora itinera acturi, vt Plynius etiam scribit, vnius diei inedia equos præparant, exiguum eis tantum potum præbentes. Atque ita per centena, & quinquaginta passuum milia continuo cursu illis insident.

Equæ. Stranguria. Sarmathæ. Plyini⁹, lib. & ca. p̄dictis.

¶VTILEM equorũ etatẽ, Varro ĩ libris suis de re rustica ad sextũdecimum annum vsque esse existimat. Senectutemque eorum obseruari asserit ex canis supercilijs, & præcipue si sub eis canæ lacimę cernuntur. Vita eorum longeua, quam ad quinquagesimum vsque annum Plynius extendit, minime optanda est. Fiunt enim inutiles non modo rei bellicæ & vectandæ sarcinæ, ac trahendæ rhedæ, sed etiam admissuræ, vltra quidem vigesimum annum non posse generare equum doctissimi quiq; qui de agricolatione scripserunt, affirmant, nec equam vtiliter vltra decimum concipere.

Varro. c. 7. li. 2 rei rusticę. Ply. c. 42. li. 8. Admissura.

¶QVA forma legi, spectarique equum oporteat luculentis versib⁹ docet Vergilius quum dicit.

Verg. geo. li. 3

¶CONTINVO pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet & ignoto sese committere ponti.
Nec vanos horret strepitus, illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis alnus, obesaque terga,
Luxuriaque toris animosum pectus honesti
Spadices, glaucique color deterrimus albis,
Et giluo, tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus.

Collectum

Collectumque fremens, voluit sub naribus ignem.
Densa iuba, & dextro iactata procumbit in armo,
At duplex agitur per lumbos spina, cauatque
Tellurem, & solido sonat grauiter vngula cornu.

Sed columella libro septimo de agricultura summa elegãtia, ac diligẽtia per singula quæque membra eximiam equorum formam ostendit, cui nihil profecto adijci potest.

Columella ca, 27. li. 7.

¶PRIMum equorũ domitorẽ bellorophõta fuisse tradũt. qua ex re poetæ equi pegasi, & Caballini fontis musis dicati fabulã finxerunt. Frenis equos subigere, & vrsinis, leoninisque ve pellibus sternere Peletronius docuit. Sed Thessali pelij mõtis accolę equestrẽ pugnã primi inuenerunt, qua ex re illos ex dimidio viros, ex dimidio vero equos fuisse fabulatur antiquitas, dicũtur Cẽtauri, quod primi aculeis equos foderint. Est enim κεντάω stimulo, pungo, κέντρον autem non modo incertum ventum significat, sed pro aculeo, vel stimulo apud Græcos poetas vsurpatur.

Bellorophon primus equorũ domitor.
Peletroni⁹ frenis equos primus subegit.
Thessali primi ex equo pugnarunt.

¶SCYthe equorũ, equitatusque præstãtia gloriãtur, seque mortales omnes sagittãdi, iaculãdique ex equo, ratiõe, atque vsu prętare profitentur. Parthi quoq; qui a scythis oriũdi sunt, eiecti enim patria nouas sedes quæsiuerũt, equestrẽ etiã militiã magna virtute exercuerũt. Eorũ enim administratio post defectionẽ Macedonici imperij sub regibus fuit, quibus vt locupletissimus quisque erat, ita plurimos equites regio exercitui præbebat. Hi pugnãt aut ꝓcurrẽtibus equis, aut terga dãtibus, fugiẽtes quidẽ sagittas mittũt, idq; post scythas optime facere cõsueuerũt. Proinde sępe simulãt fugã, vt incautiores sequẽtes facilius sagittis figãt. Nõ diu pręliantur. sed magno ac pręcipiti ĩpetu, plęrũq; etiã in ipso certaminis ardore ꝓlia deserũt, rursusque post pugnã ex fuga instaurãt, vt tũc vel maxime periclitetur hostis, quũ se magis vicisse putauerit Hoc etiam declarat versus ille Virgilij quum ait.

Scythæ.
Parthi.

Fidentemque fuga Parthum, celerique sagitta.

Virgilius.

Parthi nõ solũ in bello, sed in omĩbus ciuilib⁹ functiõibus equis vectãtur, illis cõuiuia, & publica, priuataq; munera obeũt. Hoc quoque discrimẽ inter seruos, ac liberos est, quod serui pedibus liberi autem equis incedunt,

¶LYdi velocissimos equos habuerũt, & nõ modo ad cursũ alacres, verũ ad delectãdos currus pręceleres, & spõte sua currẽtes. vnde illud in ꝓuerbio fuit, LYDVS equus nec calcarib⁹ fodiẽd⁹ est, nec flagello cedẽd⁹. Et Pindarus de eo, qui lente sequebatur, ait, pedes lydũ curru sequi videtur.

Lydi.
Prouerbium.
Pindarus.

¶ARGIVI etiam laudem suam in equestri militia habuerunt, Optimamque equorum sobolem inter duo flumina Inacum, & Herasinum lęto pabulo alunt,

¶NVMIdæ non caruerunt equestri laude, frenis autem non adigebant equos, sed virga inflectebant, habebant tamen eos adeo sessoribus obsequẽtes, vt solo nature gerentur, veluti si frenati essent, infreni numidæ a Marone dicuntur. Et Silius illius emulus, ait,

Numidæ.

Numidæ gens inscia freni.

Silius.

Quis inter geminas per ludum mobilis aures.
Quadrupedum flectit non cedens virga lupatis.
Laudat etiam idem poeta equos Hispanos,& præcipue ad raptandum celeriter currus.

Colophon. ✣ του κολοφωνα ποιεῖν

¶COLophon Ionię vrbs optimis,ac velocissimis copijs equestrib⁹abūdabat,adeo,vt semꝑ ea pars victrix euaderet,pro qua pugnabāt,inde COLOPhonē addere,pro rē finire,ac perficere veteres gręci dicere solebāt.

¶SVEVos Cæsar in equestribus prælijs summopere laudat, dicitque eos in certaminibus sępe desilire,ac pedibus præliari, equos enim eodem vestigio,quo relinquūt permanere assue,faciūt vt ad eos celeriter se, quū vsus fuerit recipere possint.

Venetia. Patauium.

¶VENEtia Italiæ prouincia,cui incumbūt rheti,& in ea Patauiū, quę cunctas eius regionis vrbes quondam antecelluit,optima equarū armenta habuit,nō modo ad procreādos alendosve mulos,quos pręter omnes alios laudat Homerus,robore,& fortitudie,verū ad equorū excellētiā, quorū sobolē Dionysi⁹Tyrānus sūma diligētia in Siciliā trāstulit,ad equestre certamē. Ex qua etiā paruo tēpore ꝓgenies ꝑ omnē græciā ꝓpagata est.

Patauini, Octaui⁹Cęsar Strabo.

¶PATAuini ex hac equorum pręstātia non paruā laudem meruerūt in equestri militia,nam temporibus Octauij Cæsaris quingētos equites in supplementum Romanæ militię miserunt,vetustioribus autem temporibus maiores copias miserant,vt refert Strabo, Qui etiā asserit lucenses equestri quondam militia floruisse,a quib⁹ Romanus senatus aliquādo militares acceperit ordines,

Asturia.

¶ASTVria Hispaniæ regio suos ꝑfert equos, qui ciuilibus negocijs perutiles habētur,propter celerē artificiosamque ambulationē,in bello autem nullo,vsui sunt,vnde Silius cum de populis illis loqueretur,ait,
His paruus sonipes,nec Marti notus,ad idem
Aut inconcusso glomerat vestigia dorso,
Aut molli paccata celer trahit esseda collo.

Veredi.

¶VEREdi etiam equi pernices admodum habiti sunt, & in venationibus perutiles,sed insultant simul,& tergiuersantur,adeo,vt incautum sessorem facile excutiant.

Agrigentini. Pindarus. Cappadoces. Vettones. Equę,vento quę cōcipiunt. Romani.

¶AGRigētini magnanimos equos alūt,& nō solum ad pugnā,verū ad Olympia certamia alacres,vt Pindar⁹canit.Ex his oraculo apollinis moniti Cappadoces amissā equorū sobolē repauerūt,admissarijs ab agrigētinis acceptis.Admirabilē equorū alacritatē apud vettones Hispanię populos fabulosam esse opinor,quorū matres ad zephirū versę sine mare cōcipere dicūtur.Sed vt cōsensu omniū gētiū Romani mortales omēs singulis ꝗbusq; virtutib⁹excelluerūt,sic etiā in equestri militia pręstiterūt,quā quidē tanti estimarūt,vt alterū ex trib⁹ ciuitatis ordinibus honoris gratia equestrē appellauerint.Et quū nono post reges exactos anno, in maxima bellorū difficultate dictatorē primo creassent,Cuius dicto omnes parerent.magistrum equitum ei adiecerunt,vt ostenderent dictatorem statuto quodam tempore regem esse,Magistrum autem equitū militię ducē.

Non igitur pigebit reges, ac principes, qui alios militari gloria anteire volunt, domitores orbis terrarum, & gentium, nationumque omnium victores imitari. Nemo enim potest virtutis laudem assequi, & magnarum rerum compos esse, qui a Romanorũ imitatione abhorret. Et ille se sciat viam immortalis famę affectare, qui illorum vestigia indefesso animo terere studet. Parum enim Romanorum paucitas aduersus Gallorum infinitam multitudinẽ valuisset, Parũ etiam eorũ breuitas contra Germanorũ proceritatem potuisset, Parum eorum probitas contra Aphrorum dolos, & artes Græcorum, nisi disciplina, vsu, exercitatione que militari, & virtute, atque constantia mortales omnes præuertissent, sed de equitãdi exercitatione hactenus. Nunc autem de pedum pernicitate, & cursu pauca dicamus,

Romani. Galli. Germani. Aphri. Græci.

DE CVRSV AC PEDVM PERNICITATE, DE ALIIS CORPORIS EXERCITATIONIBVS, QVAE AD REGEM PERTINENT IN RE MILITARI.

TITVLVS TERTIVS.

ACHILLES QVEM HOMERI PRAEconio fortunatum exclamauit Alexander, quũ illius sepulchrũ in sigęo cerneret, heros fuit animi virtute, & corporis robore pręstãtissimus. Is quũ ab armis ociũ erat, se, ac socios suos omnes currendo statutum spaciũ exercebat, vt qui pro cõperto duceret, currendi alacritatem plurimum rei bellicæ conducere.

Homerus, Alexander.

SCRIbunt quidem cosmographi locum esse apud Panticapes, qui Nomadas, Georgosque disterminant, quẽ cursum Achillis appellant, hoc est δρομον αχιλλεως, in quo ludicrum certamen victorię celebrauit, & cursu longe alios omnes præuertit. Piratica enim classe ponticum mare aliquandiu infestauerat. Et vbi segnitiem pelagi, aut reflantes ventos cernebat, non sinebat socios per ignauiam torpere. Hinc Homerus Achillem velocem pedibus sępe appellat αχιλλεα ωκυποδα nouerat siquidem vir ille fortissimus militare ociũ tumultuosum esse, & in ducis perniciẽ sępenumero conspiraret, vere enim dicebat Cato senior, NIHIL agẽdo homines male agere discũt, Epaminundas Thebanis vir fuit omni virtute pręstãtissimus, omnesque artes, ac disciplinas, calluit, q̃ ad summũ quęque imperatorẽ ꝓtinẽt. Is postquã adoleuit, palestrę dare operam cæpit, non tã magnitudini virium inseruiens,

Panticapes. Ex strabõe li. 11. & Ply. li. 4. ca. 12. ad fi. Cursus Achillis. Homerus. Catonis dictũ Epaminundas thebanus,

quamvelocitati,agilitatique corporis,illam quidem ad Athletarũvſum, hanc autem ad belli vtilitatem exiſtimabat pertinere. Exercebatur igitur quotidie mane currendo,deſiliendoque,veſperi autem luctando,vt ſtans aliquando in armis hoſtem contra ſe ſtãtem complecti, locoque exturbare poſſet,vel terrę illidere ſiue fugientem ſaltu,curſuve aſſequi.

Philippus Alexander.

¶SED modica ſit hæc currendi exercitatio, vt dignitati, valitudini, ac ſaluti optime conſulatur. Meminiſſe enim debemus Philippi Lyſimachi fratris,qui quum nimio curſu contenderet,vt Alexandrũ celeri equo deuectũ aſſequeretur,ſpiritu præcluſo cecidit,& inter regias manus expirauit.Equidem dexteritatem quandam corporis in principe ſequor, nec in pręſentia quęro alacritatem illorũ Aethiopũ,qui Troglodytę dicũtur quos Herodotus ſerpẽtibus veſci ait,& mortaliũ omniũ perniciſſimis pedibus eſſe.Nec prodigioſas illas currẽdi oſtẽtationes optarim,quales præſtabat Caniſtius curſor Lacedæmonius.vel philonides magni Alexãdri etiã curſor,quos alacres adeo fuiſſe ſcribũt,vt alites potius, quã homines credi poſſint.Nec ladas ſegnior his habitus eſt,quẽ ita pedum pernicitate ac corporis leuitate præſtitiſſe aiunt,vt quũ per puluerem,vel arenam curreret,nulla pedum veſtigia imprimeret.Polymneſtor Mileſius puer quum capras paſceret,leporem ludicro certamine aſſecutus dicitur.

Troglodytæ. Herodot⁹ li.4 cui titulus eſt melpomene ad fi. Caniſtius curſor. Philonides. Ladas. Polymneſtor.

Alexãder macedo.

¶HIS omiſſis verã virorũ fortiũ celeritatẽ quęramus,Alexãder Macedo pręter cęteros ęquales ſuos currẽdi celeritate pręſtitit. Et quũ aliquãdo rogaretur a familiari quodã ſuo,nũquid in ſtadio certare vellet Olympiaco,reſpõdit, Agerem id quidẽ quem libẽtiſſime, ſi mihi certamẽ cũ regibus eſſet,verũ ſi cum priuatis decernerem,iniqua admodũ victoria eſſet.Hęc magni regis ſententia docet regi nullum corporis certamẽ eſſe debere,niſi aduerſus regem,Athletarũ exercitationem libenter ſpectauit Alexãder & victores dilexit,affecitque muneribus. Quocirca victo Dario nõ paruã prædę partem in Italiam ad Crotoniatas dono miſit,ob gloriam,decuſque Phayli eorum conciuis pręclari,fortiſſimique Athletæ.

Darius.

Papyri⁹curſor

¶PAPYrius curſor qui de Samnitibus ſub iugũ miſſis,& de recepta luceria triũphauit,vir fuit omni bellica laude digniſſimus,& animi virtute corporiſque viribus peregregius,huic præcipua pedũ pernicitas honoris cognomentum dedit,dictuſque eſt curſor,vicit enim currẽdo omnes ętatis ſuæ iuuenes.Et in re bellica milites curſu ad omnes congreſſu promptiores,alacrioreſque accedũt.Nam vbi ſenſim,& lento gradu inuadunt, facile victoriam hoſti prębent,& vt corpore langueſcunt,ſic etiam animo torpent.Hoc quoque in vibrandis ſudibus,iactandiſque haſtis cernimus pro curſu enim tela plurimum comitãtur,multoque grauius feriunt, quã de loco firmo,ac ſtabili miſſa,ex quo quidem paruo conatu mittuntur,& plaga ipſa longe minor venit.

¶C.CAEſar in epiſtolis ſuis docuit Plagas valde fortius ex impetu adigi,viroſque ex incurſu promptiores fieri.Quandoquidem ſtantes ictum aduerſarij expectare videntur,& ex ſegnitię quaſi torpeſcere.Nõ fruſtra igitur Romani veteres inſtituerũt vt ineũte prælio ſigna vndique cõcurrerent.

rerent.

rerent,clamoremque vniuersi extollerēt,Eiusmodi enim rebus & hostes terreri,& suos incitari existimauerunt. Pelopidas.

¶PELOPidas Thebanus palestra,& cursu summopere delectabatur, & omni exercitatione,quę aliqua ex parte militarem vsum adiuuare posset,Marius quum septimū iniret consulatū,iamque in maxima esset senectute,quotidie in campo cum adolescentibus exercebatur,agilitatē corporis ad arma tractanda,& ad equitandū in tanta ætate(annū enim octogesimū agebat)omnibus ostendebat. Ad cuius rei spectaculum cōplures cōcurrebant,nō tam exercitum visuri,quā vires ac robur grandeui cōsulis cum iuuenibus congredientis.Sic etiam Pōpeius copias suas luctādo, currendo,equitandoque exercebat ad postremā vsque eius expeditionem Et pręsto aderat præter ætatem ad omnes maximos labores. Marius septies consul. Pompeius.

¶QVID de sertorio loquar?qui toroso,lacertosoque corpore extitit, & ad robur celeritatē,laborumque omniū tolerantiā idoneus fuit,is nanque stabili,ac pedestri pugnę ab ineunte ętate assuetus manus conserere robore,viribusque corporis,cū quocūque hoste,certare semper erat paratus. Et mōtes cursu scādere,aspera quęque,atque in via saltu trāsilire nunquā detrectabat.Vnde missus contra eū Metellus, quo se verteret,ignorabat, quum cerneret Sertoriū mirę celeritatis virū esse,miræque fortitudinis, quique etiā varijs artibus insultaret,quocirca quū se nō satis esse cōtra sertoriū putaret,collegā cum nouo exercitu a senatu impetrauit,missusque est Pōpeius qui primo impetu a sertorio fugatus vix euasit. Equo enim deiectus,quū vulnus insup accepisset,nulla alia ratiōe poterat effugere, nisi milites,qui eū inuaserat,capto equo,pręciosis,fulgētibusque phaleris ephippijsque ornato inter se de præda decertassent,quod quidē quū cerneret Pōpeius,celeri cursu elabitur,Et sic a suis protegitur,hac prorsus experientia docemur pedum celeritatem in re bellica non modo vtilitati verumetiam saluti aliquando esse. Sertorius. Metellus in sertorium. Pompeius in Sertorium. Pompeius.

¶TRIginta circiter puerorū milia delegit Alexāder ex varijs gētibus, quas vicerat,quorū singulos oculis lustrare,ac spectare voluit,deinde eos Gręcis literarū doctrinis institui iussit. Et omnibus militaribus disciplinis Macedonico more exerceri,ac varijs armorū vsibus cōsuescere,quib⁹ quidē cōplures,& probatissimos diuersarū artiū pręceptores adhibuit.Iji iā exoleueuerāt,& eximiā virtutis indolē ostendebāt. Erāt enim exercitatione prōptissimi,& strenuā quandā corporis agilitate præ se ferebant. Hac quidē manu cōsuetę militię suę addita,quod reliquū erat totius orbis terrarū subigere potuisset.Nisi fuisset in ipso iuuētutis flore vita fraudatus.Annos enim tres & triginta natus,vno mēse addito,diem obijt,vir pręter omnē humanā potētiā animi magnitudine pręditus,quē nō modo necessarij omnes,verū Barbari ipsi,quos pauloante vixerat,luxerunt. Pueros ad militiā delegit Alexander. Alexādri obitus.

¶AT Qui Darij regis mater.quāuis e tāto fastigio ceciderat,& filiū crudeliter peremptū audiuerat,& amissa etiā ꝓprij corporis libertate, in custodia seruabatur,tamen freta clementia,indulgentiaque victoris in eā vsque diem passa est viuere,Audita vero Alexandri nece, mori destinauit,

& sibi ipsi violentas manus attulit. Nec putandũ est eam hostem filio prętulisse, sed credendum filij pietatem, atque indulgentiam in eo inuenisse quem secum hostem fore formidabat.

❡SED ne extra metas sermo noster decurrat, regẽ, ac principem sic educare, atque instituere a teneris annis debemus, vt intelligat se ad animi fortitudinem, corporisque robur parari, non autem ad delicias, illecebres, ac voluptates, quibus animus effœminatur, ac torpet. Corpus vero languescit, atque omni ex parte eneruatur.

Scipio maior.
Cor. Scipio.

❡INCVMbat igitur, vt primum per ætatem lucębit, rei militari, exẽplo maioris Scipionis Aphricani, qui septimũ decimũ ętatis agens annũ, perductus est in castra Cornelij Scipionis patris sui, cõtra Annibalem, vt armis & disciplinę militari cõsuesceret, in qua breui tẽpore adeo emicuit, vt quũ primũ pubesceret, patrem vulneratum apud Ticinũ, & ab hostibus circunuentum equestri pręlio seruauerit. Qua ex re ciuica corona donatus extitit, deinde quum quartum & vigesimũ vix impleuisset annum Proconsul in Hispaniam missus est, quũ pater eius, & patruus in eo bello cecidissent. Et Annibal pene Italiam omnem subegisset. Quinetiã Annibal ipse quum decimũ ætatis annum ageret, ab Amylcare patre in Hispaniã, vt militiæ cosuesceret, deductus est. Et deinde mortuo Hasdrubale, qui imperator Amilcari successerat, militum omniũ consensu imperator ab exercitu declaratus est Annibal, quum sextũ & vigesimum tunc annum impleuisset. Alexander autẽ sextumdecimum annũ agens, primã militiã exercuit, occupato enim philippo in bello contra bizãtios, megarenses spreta Alexandri ętate, qui rei Macedonicę pręerat, magnis contractis viribus defecerunt. Ille vero, vt iam ostenderet futurę magnitudinis indolẽ celeri cõtracta manu eos inuasit, & primo eos aperto Marte fudit, mox autẽ vicit, & capta vrbe ciues omnes expulit, nouosque colonos induxit. Qua ex re Macedones adeo admirati sunt, vt iam Alexandrum regẽ, Philippum vero imperatorem appellarunt.

Annibal.
Amylcar.

Philippus.

Iul. Cæsar igemuit visa Alexandri imagĩe

❡SERAE quidẽ militiæ Iulium Cæsarem pertesum fuisse cernimus, quũ ingemuit, visa magni Alexãdri imagine apud Gades, quod ad eam vsque ętatem nihil pręclarũ ipse egisset, qua ille magnam orbis partẽ subegisset. proinde haud scio an Tyronum exercitatio satis sit, quæ fiebat in ludo vel apud lanistas a Romanis, vel quinquertio illa, quę in Agone celebrabatur, a Gręcis πένταθλον dicta, quod generibus quinque certarent, id est pugilatu, iactu, cursu, saltu, luctatione, vt eorũ nomina declarant, quæ sunt eiusmodi δίσκος discus, δρόμος cursus, ἅλμα saltus, πάλη lucta. πυγμαχία id est cæstuum pugna pugilatusve. Nam ad verã militiam capessendã alia quædam ratio habenda est, vbi in aciẽ descenditur, & cum hoste concurritur, illic puluis, æstus, sudor, sitis, clamor militaris, hostium incursus, timor, spes, & alia multa adeo animum perturbant, ac distrahunt, vt vix illi ipsi qui a teneris annis talia perpessi sunt, eadem perferre valeant. Quocirca veram militiam futuro regi ab ineunte adolescentia tractandum esse duco.

Quinquertio. Pentathlum, Quinque hęc certãdi genera probãt iurecõsulti in l. solẽt ff. de Alegę lu. & aleato.

NEC

Vlysses. Menelaus. Theseus. Pirithous. Ptolemęus

¶NEC alienum erit externis bellis cum dignitate,& gloria interesse,vt domi in pace,& ocio viuatur,quo consilio ducti Vlysses,Menelaus,Theseus,& Pirithous longinquas egere militias,adeo,vt ad inferos vsque penetrasse a fabulosa antiquitate dicantur,Hoc etiam declarasse videt̃ Ptolemęus Aegypti rex,qui quum summis laudibus efferretur,a quibusdã quod milites quotidie bellicis laborib⁹ exerceret,nec sineret illos ꝑ ignauiam,ac desidiam tabescere,tacete inquit,& quis regem admiretur, ꝗ ad hanc vsque ętatem,quam nũc ago nihil memoria dignũ egerit,nec rebus a se gestis,qualis sit ostenderit.

Pirrhus, Antigonus, Philopomenes.

¶SED quadam inani meditatione se effert Pirrhus Epirotarum rex, disciplinam militarem solertissime,ac diligẽtissime semper meditabatur, vt qui duceret ex omnibus artibus hanc vel maxime regi conuenire. In qua quidem tantam consecutus est laudem,vt omnibus ducibus,imperatoribusque sui temporis pręferretur,quod verum esse Antigonus docuit, qui interrogatus quis præstantissimus omnium ducum ei videretur? respõdit Pirrhus,Si ei ad senium vsque peruenire contigerit,imperatorias etiam artes omnes optime calluit Philopomenes Acheorum dux,qui per omnem ętatem suam semper ocium perosus est.

¶NANDI VSVM IN RE MILITARI VTILEM ESSE

¶TITVLVS QVARTVS

Nandi vsus. Iuli⁹ Cę,nãdo liberatur.

NANDI VSVM NON SOLVM PEditib⁹ equitibusque perdiscendũ esse pluribus exẽplis monemur,sed etiam regibus,imperatoribus, ducibusque. Non enim homini per naturam, vt plærisque animalibus,datus est, sed disciplina, vsuque perficitur. Iulius Cęsar quum ad Alexandriam pugnaret,irruente hostium multitudie.solus a suis in ponte destitutus fuit,verum quũ impetum vlterius ferre non posset,& multis missilibus impeteretur,in mare se mersit, ac nando ꝑ ducentos passus ad proximam nauem euasit, elata leua ne libelli,quos tenebat perfunderentur.paludamentum vero mordicus trahebat,ne hostis spolio illo potiretur,vtque tutior aliquantulum a telis esset.

Cãp⁹ martius.

¶CAMPVM martium romani in quo iuuenes exercerentur,iuxta Tiberim elegerunt,in quem post Gymnica certamina se mergerent. Non modo,vt puluerem,sudoremve abluerent,& a lasitudine aquæ beneficio tollerentur,verum vt omnes nandi vsum perdiscerent. Cui non tantum equites,peditesque consuescerent,sed etiam equi ipsi,qui longe aptius,liberiusque fluminatraijciunt,si natare consueuerint. Nec vndarum verticibus facile cedunt,nec terrentur aquarum impulsu.

MVLTOS quidem in historijs legimus beneficio optime nãtis eq= vitę periculum euasisse. Et ex contrario nandi imperitia complures par= ua etiam altitudine, impetuve aquarum obrutos, ac demersos. Nec admi randum quidem est, vt primum enim vmbilico tenus abluuntur, vix gra dum figere possunt, vel rapaciore vnda vestigium subducente, vel lubri= cis saxis fallentibus. Atqui altior aliquantulũ aqua hominẽ eleuat, nec prę tereuntes pedes pessum accipit. Quo fit vt imperitorum plurimi desyde= rentur, peritorum vero perpauci.

Italorũ mos, — NAMDI igitur scientia neutiquam prætermittenda est, etiam a pri= cipib⁹ qb⁹ & vsui & saluti plęrũque esse potest. Ex antiqua italorũ disci= plina hoc etiam laudatur, infantes enim filios frigidissimis fluminibus abluebant, non modo, vt frigoribus assuescerent, verum vt vsum nandi a

Vergilius. — primis annis ediscerent. Vnde italus ille gloriabundus apud vergilium ait.

Durum a stirpe genus natos ad flumina primum
Deferimus, sœuoque gelu duramus & vndis.

Orati⁹ Cocles, — ORATIVS Cocles beneficio nandi patriam seruauit, Et ab hostiũ periculo euasit. Nã cum Porsena Thuscorũ rex pro Tarquinijs recipien dis improuisum bellum romanis ĩferret, & ad ianiculũ peruenisset, ne cũ exercitu transiret Tiberim ab Horatio prohibitus est, qui dum alij pon= tem Subliciũ rescindunt, solus Etruscos hostes substinuit. Ac deinde scisso ponte armatum se in fluuium misit, & natauit ad suos. Eodem quoque bello quum Mutius Sceuola ad feriendum Porsenam hostium castra penetrasset, occisoque scriba quẽ regem crediderat comprehensus esset, & impositam incensis altaribus manum exuri pateretur, dixisset= que taliter animatos iuuenes trecentos in regem esse, illum admiratum ad pacem romanis dandam inclinauit, acceptisque obsidibus ab iniuria de stitit.

Valeri⁹ maxi. li.3. de fortitu= dine. ca.1.

Porsena.

Valeri⁹. max. li.3. de patiẽtia

Clœlia virgo

Vale, max. li.3 de forti. ca.2.

VERVM inter obsides Clœlia virgo cum compluribus alijs virgi= nibus aderat. quę sollicita pro virginitate, ac pudicitia, clam deceptis cu= stodibus fugę, se ducem comitibus præbuit, traiectoque Tiberi romã p= uenit. Senatus vero eã, & comites omnes violatæ fidei increpitas remisit Porsena re ordine ĩtellecta, Clœliam admiratus est, & eam munerib⁹ af= fectam cum comitibus suis romam remisit. Romani vero tantę virtutis merito Clœlię equestrem statuam in vita sacra posuerunt. Erat enim vir go insidens equo, qua ex re multi putauerunt illam equo fuisse trãsuectã, Sed Dionysius Halicarnaseus (cui quod cum M. Varrone vixerit ma= gna fides adhibenda est) scribit Clœliam a Porsena rege phalerato equo donatam fuisse & exinde statuam meruisse equestrem.

Sertorius. — ADMIRANTVR summopere historici virtutem, ac robur Ser= torij eumque omnium bellatorum pugnacissimum fuisse affirmant. Et alterum Annibalem a Celtiberis appellatum, Eius prima militia sub Scipione fuit aduersus Cibros, q in Galliã transierant, ĩ quo bello quũ ĩfœliciter pugnatũ esset, Sertori⁹ grauiter vulnerat⁹ equũ amisit & idut⁹

thoraca & scutum, atque arma tenens rhodanum fluuiũ rapacissimum q̃ inter rhetos Noricosque fluit, per aduersos fluctus plurimum nãdo traiecit, & non sine magna hostium admiratione ad suos peruenit.

¶HANC etiam laudem superiori Aphricano Silius Italicus, quũ de eius indole loqueretur. his versibus tribuit.

Sili⁹. li. 8. punicorum.

Ipse inter medios venturæ ingentia laudis
Signa dabat vibrare sudem, transmittere saltu,
Muralis fossas vndosum frangere nando
Indutus thoraca vadum, spectacula tanta
Ante aciem virtutis erant, sæpe alite planta
Ilia perfossum, & campi per aperta volantem
Ipse pedes præuertit equum, sæpe arduus idem
Castrorum spatium, & saxo transmisit, & hasta.

¶HIS pauculis versibus poeta hic peregregius omnes militares exercitationes complexus est, vt quisque intelligere possit inter Castrẽses industrias nandi peritiam præcipuam esse. Qua quidem se carere iniquo animo ferebat Alexander. Et quum aliquando maximum flumen cum omni exercitu transmittere opus esset, paucos equitum ad tentandum vadũ præmisit, Cuius altitudo primo summa equorũ pectora adequabat, mox vt in medium alueum ventum est, ceruicetenus equi abluebãtur, tum milites omnes pauore torpebãt, & nemo audebat ĩ fluuium se mergere. Hoc quum cerneret Alexander. O me deterrimnm inquit, qui nunquam nare didicerim, deinde confestim rapto incumbens clypeo audacter traiecit, Cuius exemplum alij secuti partim nando, partim equitibus herendo, partim autem sublatis in verticem sarcinis, hastisque nitẽtes pedibus trãsmisere, adeo, vt ex tanto exercitu nihil p̃ter pauculas sarcinulas desyderatum sit, sed sic omnes madidi vndique ripis, aggeribusque fluminis expositi sunt, vt facile exercitus omnis deleri potuisset, si pares hostium copiæ illum aduenientem excepissent,

Aexãder nãdi ĩperitus.

Sceuolę nãdi peritia.

¶SCEVOLA vir admirandę fortitudinis, ex eo scopulo, quem solus per integrum diem ab vniuersis Britannis defenderat, adueniente nocte in profundum pelagi se deiecit, duabus loricis, & graui scuto onustus ad Cęsarem nando peruasit, a quo laudatus pro contione, & ex gregario milite Centurio factus vitis honore donatus est, Quanto etiam vsui fuit nandi peritia in primo punico bello ex hoc videri potest. Cõcitauerant pœni classem, remisque impellebant eam, vt a romana classe per fugam euaderent. Hoc quum cernerent complures romani iuuenes, cuncti se e transtris in altum pręcipitant, & subito adnantes magna vi hostiles naues ĩ portum propellunt, retrahuntque, & hoc pacto imperatori suo Luctatio capiendas paruo cum labore prębuerunt, & hæc de nandi peritia satis.

Vitis cẽturionis ẽ gestamen

DE SAGITTANDI VSU, ET ALIIS QVIBVS DAM EXERCITATIONIBVS REI BELLICAE CONDVCENTIBVS.

TITVLVS QVINTVS.

Domitianus Cęsar arte sagittaria clarus.

ALIAE SVNT PERVTILES IVVENIb' exercitatiões corpis q̃ rei militari haud parũ cõducũt vt arcũ tendere, ſpiculaque dirigere. Qua in re nõnulli principes præſtiterunt, Domitianus Cęſar tanta ſagittandi arte valuit, vt nonnunquam in pueri procul itantis diſpaſam dexteram ſagittas tanta arte dirigeret, vt ſingulas per interualla digitorum innocue mitteret, nec puerum lederet, nec a deſtinato ſigno diſcederet.

Dij ſagittarij. Homerus. Agamennon.

PRISCI ſagittandi vſum numinibus etiam ſuis tradiderũt, vt Apollini, Diane, Cupidini. ſed præcipue Herculi quem. arcu Stymphalidas aues confeciſſe aiunt, & complures hoſtes peremiſſe. Et ex illius pharetra troiana fata pendere fabulatus eſt Homerus, vt oſtenderet ſagittarios plurimum in re bellica valere. Qua ex re philoctetes, cui moriens Hercules illam dono dederat, accerſiri ab Agamennone inducitur, & honore ac pręmijs affici, vt eius ope ad victoriam vteretur.

Cambyſes.

AETYOPVM rex quidam, cuius ne nomen quidem memorię proditum fuiſſe memini, quum accepiſſet Cambyſem Perſarum regem i ſe tranſmittere deſtinaſſe, magni rigoris arcum accepit, tractumque ad aurẽ vſque nudis brachijs, exploratoribus Cambyſis oſtendit, & ſagittam certo ictu, magniſque viribus excuſſit. deinde vt illum dono regi ſuo afferrent, iuſſit, illi abeuntes arcum Cambyſi obtulerunt, quẽ tentans rex vix duobus digitis magno quidem conatu traxit, & quum alijs etiam prębuiſſet, nemo ex tanta multitudine inuentus eſt, qui illum vlterius trahere poſſet. Admiratus igitur Cambyſes Aetyopum regis vires, ab incepto deſtitit, & eum ſibi magna beneuolentia conciliauit.

HASTAM quoque vibrare, ex equo iaculari, enſem rotare, fundas excutere, ſudem iacere, iter militares exercitationes veteres ſcriptores poſuerunt, & de eis præcepta tradiderunt, de quibus dicere conſulto ſuperſedeo, ſatis ſit hęc potiora attigiſſe, ex quibus concludendum erit Principum vitam, ac victum ciues omnes imitari, qui ſi per deſidiam torpebũt ignauos quoque populos nutrient, & luxu delitijſque profluentes. Licentia enim ex diuturno ocio contrahitur, ſin ſolertes, & induſtrij erunt principes, cunctos ſectatores, imitatoreſque habebunt.

Plato de repu.

MVLTVM vtilitatis Pluto exercitationi tribuit, & quędam etiam præcipit quæ noſtris temporibus abhorrenda deſtabiliaque omnino eẽnt Curſu, & equis mulieres, vt certent, iubent, in luctatiõe, iactu lapidum, arcu, funda, & miſſilibus non viros ſolum, ſed etiam fœminas adhibet. Hęc in libris de republica ſcribit. In libro autem ſexto de legibus nudas

puellas

puellas cum nudis iuuenibus in quibusdam tripudijs saltare permittit, q̄d turpius in Ganeis fieri posset, sed malę cōsuetudini temporum suorum quædam indulget Plato, quæ a dignitate tanti philosophi omnino aliena esse videntur. (Plato li. 6. de legibus.)

LYCVRGVM sic fecisse proditum est, qui virginum corpora cursibus, luctationibus, iactibusque discorum, ac iaculorum exercuit, non modo vt robustiorem sobolem procrearent, verum vt aduersus pariendi nixus facilius repugnarent, sed nostris mulieribus hæc neutiquam permittenda sunt, satis illis sit pudicitiam, pudoremque custodire, & honesta virorum præcepta seruare, A quibus nullam aliam luctationem quærimus nisi contra illecebras, ac voluptates, & contra immodicas delitias, quibus plæręque adeo defluunt, vt omnium domesticarum curarum obliuiscantur, & luxu immoderataque impensa rem omnem familiarem exhauriāt Pulchre admodum Satyrus ille noster ait. (lycurgi īstitu. Ex plutarcho ī apoteg. laconicis, Virgīes spartanæ)

Prodigua non sentit pereuntem fœmina censum,

Sed de militaribus exercitatiōibus hactenus. Nūc vero pauca de venatione, quæ bello, pacique communis esse videtur, dicemus, honestam enim voluptatem adiuuant, & corporis salubritatem affert,

DE VENATIONE.

TITVLVS SEXTVS

X ENOPHON SOCRATICVS VIR Fuit tanta dicendi suauitate, vt Musa Attica vulgo cognominaretur. Is in philosophia, & alijs bonarum artium studijs adeo excelluit, vt Platonis certamē non detractauerit. Multa quoque librorum volumina reliquit. inter quæ duo illa, alterum de equestri disciplina, alterum autem de venatiōe, His em̄ duabus artibus præcipue delectabatur. Proinde Agesilao Lacedemoniorum regi gratissimus fuit, Et Cyrus iunior Persarum rex eum summa beneuolentia complexus est. (Xenophō musa attica.)

NEC mirum videri debet homines grecos, qui fere oīa in disciplinam redegerunt, Aliquam statuisse doctrinam de humano cōmercio cū equo, & cane, que duo animalia omnium fidissima homini esse cernūtur, quorum alterum custodiæ semper ei excubat, noxia latratu pellit, & morsu in aduersarios sœuit. Alterum hominem vehit, eoque dorso insidente exultat, proque eo in hostem cursitat. Quocirca optime nobis in hac re natura cōsuluisse videtur, quę equum laborum nostrorum comitem, atque adiutorem dederit. Canem autem custodem, ac socium. (Equi canesque hoīb⁹ fidissīa aīalia,)

CANEM vulgo cernimus pro domino pugnare aduersus latrones, siccarios, grassatores, homicidas, insidiatores, fures, & contra alias qualcū=

que

Massinissa canum custodia.

que sceuiẽtes feras. Masinissa rex quum se hominibus custodiendum nõ crederet, canem custodiæ se permisit, quorum latratu sæpe latentium hostium euasit, & venientes in se aduersarios longe ante perdidicit, cauitq; & beneficio canum victor aliquando extitit.

ACCEPIMVS etiam hominem quendam ęstiuo tempore in herba dormientem iuxta aspidem, quę eius ori iam insurgebat a cane, qui illã abigere nequiret, expergefactum euasisse, & sic canis munere ab imminente mortifero morsu vitæ redditum.

Canũ memoria. Vlysses.

MAGNAM docilitatem & tenacissimam memoriã in cane cernimus. Vlysses (vt Homerus scribit) quum ad troianum bellũ proficisceretur apud Eumenom subulcum canem reliquit, & cum exactis varijs laboribus, æ plurimis erroribus, ac periculis superatis, domum post vigesimũ annum rediret, agnitus a cane extitit, & consueta adulatione, solitoq; gannitu exceptus, Nulli certe animali præter hominem, maior est memoria, itinera enim quamuis longa, atque iuia canes diutius meminere, & hominibus ipsis memorant, Veteres quoque iniurias post longum etiam tẽpus vlciscuntur.

Colophonij, Ply, c. 40. li. 8. naturã canũ copiosissima p̱strixit, breuitate a quo hec mutuata sũt. Garamantum rex ab hostib⁹ canũ bñficio liberatus. C. Marius. Cĩbrorũ cadauera canes seruarunt.

COLOPHONII magno studio canes rei bellicę gratia instituebãt, adeo, vt ex illis quasi cohortes quasdam instruerent, quæ in prima acie certarent, mira quadam ferocitate, nec vnquam prelium detrectarent, Hi in nocturnis congressibus sæpe victoriam eis præbebant. Scribũt etiam veteres regem Garamantum per seditionem regno expulsum, a ducentis canibus, quos venationis gratia aluerat, fuisse restitutum cum mira ferocitate contra repugnantes sœuirent, iterque per hostium cuneos patefacerent, donec eum tutum in regiam aulam sisterent. Et sic pulsis cęsisque hostib⁹ diutius regnauit. deinde regnum moriens posteritati suæ reliquit, In victoria illa nobili C. Marij cõtra Cimbros, canes inuenti sunt, qui postquã pro dominis diutius pugnarunt, cecidissentque illi in prælio, ab eorum cadaueribus nunquam abigi potuerunt. Sed eadem mira sedulitate custodiebant. Et vt tutius illa a feris, alitibusque defenderent, plaustris illic passim relictis inferebant, custodiasque ĩter se partitas vicissim magna cum diligentia obseruabant.

Canis exẽplũ memorabile.

MEMORIAE etiam proditum est canem in Epiro fuisse, qui pro dominio in silua quadam ferociter cõtra latrones pugnauit. Sed quum ille tandem interemptus esset, percussores in vrbem vsque prosecutus est, & vnum ex eis agnitum in maximo hominum conuentu, laniatu, latratuque adegit, vt scelus fateretur, & sic deprænhensus pœnas dedit, & sceleris socios per tormenta indicauit, in quos etiã grauiter animaduersum extitit

Cesselli⁹ a cane suo defensus.

CESELLIVS vindex iurecõsultus ętate sua eximius, quum e propinquo rure vesperi rediret, ab inimicis suis circũuentus, canis beneficio euasit, qui pro eo tandiu pugnauit, donec serui, qui e longinquo sequebantur, eidem auxilium afferrent.

Lysimachus. ✠Non duri-

CANVM fides admiranda omnino esse cernitur Lysimachi regis canis, Durides✠ appellatus, quem diutius in oĩbus prælijs, venatioĩb⁹,

laboribus

laboribus,periculisque comitem habuerat,quum cerneret mortuum herũ pyræ imponi,magno cum gemitu & vlulatu cunctis spectantibus, accen so rogo se flammę iniecit. Et viuus cũ mortuo domino cremari voluit. Idẽ etiã fecisse hieronis Syracusanorum regis canem Plynius testatur.

¶SCRIbũt quoque historici,Iasone lycio interfecto eius canẽ cibũ nũ quã deinceps capere voluisse,& tandẽ post multos dies per inediã cõsum ptũ esse,adeo vt minus admiranda videãtur illa,quę a poetis scribũtur de Erigone,quæ duce cane imera dicta,cadauer Icari patris dolo interempti inuenerit,iuxta proceram quandam arborem de qua erigone dolore perci ta collo pepẽdit,& sic præcluso spiritu interijt.Canis autẽ quum dominę mortem cerneret cibo tandiu abstinuit,donec moreretur.Quũ romę ani= maduersum esset ĩ Titũ Fabinũ,eiusque familiã,iacerẽtque cadauera iu gulatorũ,vni⁹ ex his canis ab heri cadauere nusquã abigi poterat, sed mœ stos edebat vlulatus magna populi Romani corona circũstãte,ex qua quũ ei quidã cibum obiecisset,illũ ad interẽpti os tulit, & deinde cadauere in Tiberim abiecto adnatauit canis,dominũq; sustinere conabatur,admirã= tibus cũctis spectatã muti animalis fidẽ,vt Plyni⁹ vir doctissim⁹ refert.

des canis dict⁹ sed cui nomen hyrcani reddi= dit durides au= ctor grȩc⁹ ply. c.40.li.8.teste Virgi.ĩ Aeth= na.Lactãti⁹ li. 1.& Serui⁹ ĩ.2. geor.in versu Oscilla ex alta &c.

Erigone.

Icarus.

T.Fabinus.

Ply.c.40.li.8.

¶QVID de canum docilitate dicemus?Imprimis quidem dominum cognoscunt,eique amantissime adulantur. Eius quoque nutum diligen= ter obseruant,externos autem omnes odio habent,& ea discunt quibus vix fides adhiberi possit,nisi ab illis,qui ea viderint,quãta eorum in venando alacritas,quanta solertia,quanta ad inuestigandum nariũ sagacitas,ventũ, auram,aerem odore captant,longe venientem feram odoratu præsagiunt, ostendunt,lustrant,Persequuntur vestigia,inquisitorem sensim antecedẽ tes loro trahunt,cubilia ferarum rictu indicant,vires inter se obseruant,al= ter alteri opitulatur,ducem in venatu sibi præficiunt, illum comitantur, illius nutum expectant,cui sine detractione semper parent. Quinetiam nomina sua norunt,vocati adsunt,cornuum signa progressui,receptuique data quãprimũ seruãt,diuersa inter se munia obeũt,suos recognoscũt,qua si militari tessera inter se data. Alienos inuadunt,blanditias amãt,& qua si laudẽ affectãt. Obiurgati increpitiq; emendãtur. Quid quod eorũ ipe tus,& sœuitia mitigaṫ ab homine humi sedente,vel mollius eblandiente,

Canũ docilitas

Canũ solertia in venando.

¶MOLossi Epirotarũ gens,qui sub Pyrrho Neoptolemo achillis filio eiusq; posteris diuti⁹ extiterũt,ex venatiõe magna ex parte alebanṫ. Hi ca nes optimos,ac ferocissimos summa diligẽtia exquisitos habuerũt,quorũ tãta fama pcrebruit,vt excellẽtes omẽs venatici canes molossi appellareṫ.

Molossi.

¶SECVNDAM laudem meruerunt Spartani qui & laconici a regio ne dicuntur. Hos Vergilius velocitate omnibus præfert. Et Aristoteles quum dicat in omnibus animalibus fœminas molliores esse maribus,præ ter vrsas,& Pardas, Laconicas tamen canes fœminas maribus prætulit.

Spartani.

¶TERTIum locũ tenuerunt Salaminij,qui & sagacissimi habiti sunt, & custodiæ idonei Cydon quoq; Cretȩ vrbs optimos habuit canes,& ma gni nominis in venatiõib⁹ apud Græcos poetas. Melita insula,quȩ Pachy no sicilię promõtorio iminet,canes habuit meliteos dictos,quorũ nõnul=

Salaminij

Cydonij.

Canes melitei

li scriptores meminerunt, sed eorum laus non in venatione habetur, sed in gesticulationibus, & in lasciuiore ludo. Idcirco in delicijs a mulieribus, & ociosis viris aluntur, vt Callimachus Elegis versibus cecinit.

Caspij canes. ¶CASPII FEROCISSIMOS habuerunt canes, quorum sœuitia in homines potius, quam in feras exercebatur, quando ab ineunte ætate humanis cadaueribus ali consueuerunt. Nullum enim genus humationis aut sepulturæ magis probabant, quam a canibus post interitum deuorari, ne cadauera putrefierent, & vermibus scaterent, Quisq; igitur sibi pro familiari sepultura proprios canes domi alebat, quum opulētior erat. Tenuiores autem publicis canibus vorabantur.

Sepeliēdi mos apud caspios.

Orchus rex. ¶ORCHVS molossorum rex vetustissimus, qui adiutore Ardeneo proserpinam, quæ e Sicilia in agrum Brutium iuxta Hipponem oppidum, quam deinde vibonam Romani appellarunt, venerat, vt flores legeret rapuit canem, habuit admiraudæ magnitudinis Cerberum nomine, qui Pirithoum lacerauit, animamque eff lasset, nisi ei Hercules præsto affuisset, vnde Pirithous ab Hercule reuocatus ab inferis dicitur. Huius canis ferocitas adeo admiranda fuit, vt nō paruum argumentum poetis præbuerit earum rerum, quas apud inferos esse fabulātur, & celebris famę initium molossis canibus dederit,

Cerberus canis

Hercules.

¶SED venator canis virtutem quęrere debet, nō genus, autem patriam. Nam qui primi nobilitati sunt, a propria virtute, non a patria, aut a maioribus laudem meruerunt.

Nobilitas non ex genere aut patria, sed virtute propria.

Indi. ¶INDI mistum genus canum summopere laudant, proinde coitus tēpore fœminas canes in siluis ligant, vt ex Tigribus concipiant. Primo, & secundo fœtu nimis feroces gignunt, tertio autem idoneos educant. Idem e lupis Galli faciunt, ex quibus geniti greges optime custodiunt. Hi quidem lycisci dicuntur, & vulgo raui coloris sunt, & pili durissimi, latrant præter cæteros omnes, vnde pastor ille apud Virgilium, ait, Multum latrante lycisca.

Galli.

Lyscisci canes crocutę dicti Ply. ca. 21. li. 8.

¶SED canes eo ferociores fiunt, quo contra sœuiores feras exercentur, Alexandro magno cum Indiam peteret Albaniæ rex canem admirandę magnitudinis dono dedit, cuius specie delectatus, iussit ei dimitti vrsos primo, deinde apros, mox autem damas, ille quasi contemnēs iacebat, manebatque immotus. Tum Alexander segnitie tanti corporis offensus, illum interimi iussit, hoc cū Albano regi percrebruisset, alterū ad eum misit, mādata addens, ne in paruas illū emitteret feras, sed in leones, aut Elephantos, nec rem distulit Alexander, sed dimissum leonē, statim dilaceratū, interemptūque a cane vidit, Tunc elephātū iussit induci, cuius spectaculo plurimū delectatus est, Nā primū horrentibus pilis ingentē emisit latratum, mox in ceruicē, assultans, cōtraque beluā se eleuās, hinc, atq; illinc artifici dimicatione infestans, atque euitans, celeri quadā vertigine illū afflixit, Cuius lapsus magno fragore terram concussit, cū ingēti plausu atque admiratione Alexandri, & omnium spectantium. Canes vero qui ignauo pecori congredi consueuere, licet pernicitate præstent, sœuitiam tamē

Alexādro dati canes ab Albanię rege. Ex ply. ca. 40. li. 8,

tiam tamen ferarum formidant.

VENAtio claris principibus semper fuit gratissima,& quasi peculiaris quædam exercitatio,nec quidē immerito speciem enim nō paruā fortitudinis prę se fert,Et similitudinē quandā cū re bellica tenet,ducē pręficit sibi venatio,Cuius dicto omnes auscultant,hostē excursoribus prouocat,exploratores in speculis disponit,insidias abdit, apertū Martem simulat,diuortia,quę ad fugam patent,obseruat,per saltus quidem , & arua pedites præmittit,loca plana & aperta equitū alis pręcingit cornuū strepitu progressui,receptuique cauit,dat signa prædę,ac victoriæ,prædam aduentantem,aut euadentem significat,moueri castra indicat,adeo , vt concludēdum sit venationem bello,ac pugnę simillimam esse. Consuescūt nanque venatores niues,& æstus ferre,famem prædæ auiditate perferunt, equitando,currendo,prosiliendo,aduersum montem ascendendo , duriores,robustioresque fiunt,& feris congrediendo,animo quoque prōptiores. In vertere Italica disciplina vsus venatiōis,vel præcipu⁹ fuit. Hoc apud Maronē gloriabūdus Italus ille, de quo Paulo ante dixi, ostendit quū ait.

Venatio reibellicę pulchrę cōparatur.

Venatores.

Venatu inuigilant pueri,siluasque fatigant,
Flectere ludus equos,& spicula tendere cornu.

ALExander Macedo vbi ab acie,& armis quies aliqua aderat, assidua venatione oblectabatur. Nam leonem miræ magnitudinis(vt dictū est) quasi laborum Herculis emulus, peremit,& pręcipuā venatorū semper curā tenuit,quod quidem multis ex rebus docuit,sed præsertim ex epistola,quam ad pencestem vrsi morsu,& vnguibus laceratum scripsit , in qua Primo quasi anxius de illius valitudine monet eū,vt se certiorem reddat quonam modo sese habeat,& si quis venatorum in vrsi congressu eum destituerit,vt desertor ille,si quis fuerit,debitas pœnas luat. Non enim minore diligentia venationis disciplinam,quā rei militaris studebat rex ille maximi spiritus,& animi peregregij.

Alexāder venationi se exercebat.

MIThridates vero ponti rex ille,qui cū Romanis sex & quadraginta annos varia fortuna bellū gessit,quū puer admodū patrem amisisset, vitam non solum noto Antidoto tutatus est,sed venationis studio . Altero enim venenum,quod sibi quotidie tutores luebant,euasit,altero autē insidias,Simulabat quidē se nimia venationis voluptate teneri,adeo,vt reliqua omnia studia cōtemptui,neglectuique haberet. Annos igitur circiter septem,neque vrbis,neque ruris tecto vius est,sed inter siluas,quasi errabudus vagabatur,& vt sors ei pręebat occasionē,diuersis regionis mōtibus pernoctabat,ignaris omnibus quo loci esset,sicque quotidie feras cursu fugare,atque in equi cōsueuit,& cum ferocioribus beluis etiā viribus congredi,quibus quidem studijs,& proditorū insidias euasit,& corpus ad omnem laborum tolerantiam obdurant. Effecitque,vt animi etiam virtute omnes ętatis suæ reges anteiuerit,& dignitate, maiestateque imperij priscos quoque omnes adęquauerit.

Mithridates.

MEditationi maximarum rerū venationē idoneam esse Plynium secundum testem habemus,qui gloriabundus ad Cornelium tacitum scri-

Venatio meditationi idonea.

bit,se crebro venationibus interesse, additque eiusmodi verba, Mirum est vt animus a cogitatione,motuque corporis excitetur. Iam vndique silue,& solitudo,ipsumque illud silentium,quod venationi datur,magna cogitationis incitamenta sunt,proinde quum venabere, licebit auctore me vt panariũ,& lagunculam,sic etiam pugillares feras. experieris enim dianam non montibus magis quam mineruam inerrare.

L.Sylla.

Atqui L.Sylla postquam deposita dictatura priuatam vitã elegit. Cumas ad proprios agros profectus est,& venationi,ac solitudini omni studio indulsit.

Pelopidas.

PELOPIDAS THEBANVS vir animi virtute,& corporis robore præcellens,primam militiæ suæ institutionem a venationis meditatione accepit,in qua quum acerrime versaretur, dux aliorum venatorum habebatur,eiusque dicto omnes obsequebãtur,sed quum eo tempore Lacedæmonij phebida duce Thebarum arcem,quæ Cadmea dicebatur, occupassent,& amicis suis summam licentiam,potestatemque dedissent,alterius factionis ciues partim cæsi,partim in exiliũ acti sunt,inter quos Pelopidas exul factus Athenas se contulit,Et quum venationem assidue exerceret,semper de patriæ libertate,& de exigendis Tyrannis cogitabat. Quocirca occasionem nactus duodecim tantum venatoribus,quibus consilium suum crediderat,comitatus Athenas egreditur,cum venaticis canibus,retibus,venabulis,vestituque agresti,vt sæpenumero cõsueuerat. Et sic cuncti,vergente iam ad occasum sole,Thebas a nemine agniti ingrediuntur,inque ędes Caronis,a quo tempus didicerant,diuertunt. Pelopidas certior factus quid acturus esset,nocte intempesta domum egreditur,comitatus venatoribus suis,& paucis exulibus,& in ædes quasdam irruit,in quibus aduersariorum principes affatim epulati,vino,somnoque indulgebant. Quibus omnibus interfectis,se,ac socios suos ab exilio, & patriam a tyrannide liberauit.

Lacedęmonij.

Viriatus lusitanus ex pastore venator,ex venatore imperator factus.

VIRIATus vero Lusitanus prim⁹ ille in Hispania magn⁹ dux,qui canendi peritia omnibus imperatoribus,ac ducibus sui temporis prælatus est,qui Romanos quoque annos circiter decẽ vario marte fatigauit, quũ pastor esset militarem disciplinam ex sola venatione didicit, cui quidem diuturnam operam dedit,Et a venatoribus dux factus,quum nulla generis,aut maiorum commendatione clarus esset,vniuersum Hispaniæ exercitum magna cum laude diutius duxit.

Philopomenes.

PHILOPOMENES etiam Acheorum dux præclarissimus,quotiens ab armis ocium nactus esset,venationi operam dabat, vt qui opinaretur eam rei militaris comitem,& regum,imperatorum,ducumque palestram.

Persarũ reges. Darij epitaphium.

PERSArum reges quorũ maiestas augustior,sanctiorque habebatur venatione etiam gloriabantur,hoc cernimus ex inscriptiõe sepulchri Darij,quã eiusmodi fuisse Onesicritus scripsit,vt refert strabo. Amicus amicis fui eques,& sagittator optimus,venatores omnes superaui,& quæcunque volui,facere potui.

Pompeius.

POMpeius quoq; quũ Numidiã victor peragraret, venationib⁹ leonum

nũ,& Elephãtorũ aliquot dieb⁹ operã dedit,ne a Romanis armis feræ,ac beluę immunes,ac feriatæ essent. Quanti venationem fecerint Romani, quanque eam ad bellicam disciplinam populum instituere arbitrati sunt, vel ex hoc cerni potest. Præbebant enim post magnas aliquas victorias populo spectatulum innumerabili quadam impensa, in quo non modo nostrates feræ,sed sœuæ immanesque beluæ lacerabantur,transmarinis longinquisque prouincijs accersitæ,quarum non solum sœuitia terrori erat, verum truculentus aspectus, & horrendæ species nũquam alias in nostris regionibus visę. — Romani.

¶LEONVM pugnam Romano populo spectandã dedit primus omnium Q. Sceuola Publij Sceuolæ filius, quum Aedilis currulis esset, quæ quidem res ei non minus quam paterna dignitas suffragata est ad populi gratiam promerendam. L. deinde sylla qui postea dictator tanta sœuitia in Romanos ciues grassatus est,quanta in nullo hominum vnquam fuit, quum præturam gereret,centum iubatos leones in spectaculo exhibuit. — Leonũ pugnã primus exhibuit. Q. sceuola. Ex Ply. ca. 16. li. 8. L. Sylla.

¶POMPEIVS vero magnus,quum Theatrum,quod propria impẽsa construxerat,mutuatus exemplar a Mythilęnensi spectaculo,consecrauit,venationem exhibuit,in qua leones circiter quingenti lacerati sunt, & elephantes nonnulli quam maximi,quodquidem spectaculum horrendũ omnibus Italis visum est. Nunquam enim tantam euisceratiónem,ac carnificinam viderant. Præbuit etiam idem Põpeius in Cyrco maximo leones trecentos quindecim. Caius autem Cæsar quatringentos. — Põpei⁹ ferarũ theatrum construxit.

¶MARCVS Antonius post pharsalicam cladem admirandũ spectaculum dedit,nunquã ante id tẽporis Romę visum,leones enim iugo sub actos ad currũ iunxit,vt heroicis temporibus in bacchi triumphis fieri solitum fabulantur. — C. Cæsar. M. Antonius.

¶HANNO illustris Carthaginiensis primus omnium mortalium ausus est leonẽ manu tractare,& mãsuetum ostendere,quo quidem ex facto exilio damnatus est,quando nihil non persuasurus hominibus esse videretur vir ille tam artificis ingenij,qui feris etiam beluis imperare potuerit. — Hãno carthaginiẽsis leonem manu tractauit primus.

¶LEONVM VENATIO pricipio difficillima fuit Multi enim venatores in ea lacerabantur,sed pastor quidam Getulus experientia docuit maximam illam leonis vim ex oculis constare,quorum lumine hebefacto,aut velato ferocitas omnis decidit. Nam quum pro pectore pugnaret,essetque inermis,& omni præsidio,atque auxilio destitutus,frendensque leo in eum prosiliret,fugam meditatus,vestem qua amictus erat, exuit,inque feræ caput obiecit,stetit vestis illa iuba circumuoluta, oculosque leonis obuelauit,tunc mirum in modum torpescente feræ sœuitia fugã pastor corripuit,& belua non insequente euasit. Hæc fama peruasit non modo ad pastores,ac populos finitimos,verum ad arenarios venatores,qui hoc exemplo moniti experientia didicerũt leonem capite operto facile vinci potest. — Leonũ venatio. Leonis ferocitas in oculis.

Lisymach⁹ de quo supra fo.33

¶SVNT qui putent Lisymachum qui leonem euulsa lingua strangulauit, vt diximus, prius in os eius sagulum obiecisse, & sic luminibus beluæ obuelatis victorem euasisse. Præclara multa gessit Lisymachus, sed nullo magis facinore gloriabatur, quam hac in leonem victoria, vnde ad se venientibus legatis a Demetrio quasi iactabundus pugnam enarrauit, quam olim iussu Alexandri regis, cum leone ferocissimo commiserat, & cicatrices ostendit, quas ex vnguibus feræ in brachijs, cruribusque acceperat. Tunc ridentes legati dixerunt, Noster quoque rex sæpe lamiæ beluæ morsus in collo gestat, ignauiam Demetrij carpentes, qui lamiam impudicam psaltriam perdite adamabat, quique etiam illius congressu non minus gloriabatur, quam si in singulari certamine Amazonum reginam peremisset, aut leone beluam strauisset.

Scipio minor.

¶SED AD ROMAnam venationem redeo, in qua primo aut conducti ab exteris nationibus venatores certabant, aut sontes ad bestias damnati, vt fecit minor Aphricanus, qui incensa Carthagine exemplo Pauli Aemylij patris ludos publicos præbuit, & transfugas, ac fugitiuos omnes bestijs obiecit. Venabantur etiam serui complures libertatis spe proposita.

Domitius Aenobarbus. Ex Ply. ca. 36. li. 8.

¶DOMITIus Aenobarbus Aedilis curulis quum versos centum in Cyrcum maximum populo spectandos induxisset, adiecit etiam totidē venatores Aethiopes, non enim adhuc audebant Romani ciues beluis cōgredi. Atqui non diu post non modo ex plæbe, sed ex patricijs, summaque nobilitate complures iuuenes decernere ausi sunt. Quod etiam Iuuenalis testatur, quum de Acilij filio loqueretur his verbis,

Profuit ergo nihil misero quod cominus vrsos.
Figebat Numidas Albana nudus arena.

Aprorū venatio.

NON FACIlis etiam habenda est Aprorum venatio, sæpe enim venatores decipiunt, inuaduntque, vel excusso venabulo hominem deijciunt, & exporrectiore dente feriunt. Sæpe etiam canes rotando lacerant. Et præcipue non consuetos. Huic certamini quique adhuc ictum cauere, nesciunt. Inter Herculis labores, qui præconio tot poetarum celebrantur, hic non infirmus habetur, qui de Erimanthe apro scribitur. Et hic heros qui aeris gloria nominatur, quique de⁹ pręsens habitus est, & diuinos apud omnes gentes honores meruit, fama interempti apri carere noluit.

Cromyonia.

¶THESEVM ATHENIENses scriptores multis in rebus gestis emulum, sectatoremque Herculis faciunt, & inter præclara eius certamina illud imprimis memoriæ prodiderunt, quod cum Cromyonia porca, quam Phæram vocabant, gestum est. Erat enim fera illa pugnacissima, ac pene insuperabilis, & Cromyonium agrum, qui tunc Megarensium erat, mox autem corinthiorum fuit, omni ex parte vastabat. Theseus eam manibus suis cum ingenti omnium spectantium admiratione peremit. Ex hac truculentissima fera natum referunt Calidonium aprum, de quo multa in fabulis Potearum scribūtur. Qui demum a Meleagro Enomai Calidoniæ regis filio interemptus extitit.

Aper calidonius.

IDA

¶IDA phrygię silua, quam Homerus ferarum matrem appellat, truculentos etiam habuit apros, & illum imprimis, quo cecidit Adon puer ille fortissimus, quem dilexit venus, Cuius ex sanguine rosæ infectæ quum albæ ante essent, puniceę (vt aiunt) factę sunt. de hoc dixit poeta ille.

Testis qui niueum quondam percussit Adonem, — Adon.
Venantem idalio vertice durus aper.

Thusciam ferocissimos habere apros putabant veteres, & pręcipue in silua Cimina, quæ erat eo tempore omnium italarum siluarum maxima, & inuia, adeo, vt bellum gerentibus, romanis contra Thuscos pro maximo quidem facinore habitum sit, quod Marcus Fabius consul C. Marij collega, vel alius quispiam (in ambiguo enim historia est) eam penetrare ausus fuerit. Pręsertim quum cauendam siluam illam esse senatus consulibus per literas edixisset, Iter tamen primo tentauit Fabius inscijs omnib' vno tantum seruo comitatus. Quę res quidem occasionem victoriæ populo romano præbuit, Victi enim fuerunt Volscinenses, & Thuscorum omnium exercitus profligatus. — M. Fabius.

¶PVGNA turi apri vel cõtra aliquẽ sui gñis, vt sæpe veneris gratia certare solẽt, vel contra canes, ac venatores costas, atque cutem attritu, frictio neque arborum obdurãt, & luti quasi incõstatione quadam adeo se armãt vt neque dente, neque iaculo, aut sagitta transfigi possint, & vix robusto, atque acutissimo venabulo adigi. Proinde incautum venatorem ictu nõnunquam fraudatum ruentem ve dente excipiunt, figunt, lacerant, & plęrumque etiam perimunt, nisi alter venator ei præsto adsit, qui feram irruentem feriat, vel saltem abigat. Idcirco bini semper venatores disponẽdi sunt, vt alter alteri opem ferat, vbi opus fuerit, venator enim vbi in silua solus fuerit, aut periclitatur, aut beluæ cedit, predamque amittit, — Aprorum pugna.

¶INDIA regionum omnium vastissima, maximaque alit feras truculẽtissimas, & quasi pro miraculo quodam ab alijs gentibus habitas, in quibus quidem scribendis, GRAECI scriptores fidem sibijpsis abrogant Eam dicunt feros sues magnitudine, & specie admirandos habere. Nam cubitales dentes geminos singuli habent ori exporrectos, quibus se ab omni vi, atque impetu tueantur. Deĩde in fronte duo cornua veluti vitulis exeunt, quibus ferocissime sœuiunt, insuperabilesque redduntur. SED de india taceamus, de qua nullum tam impudens mendacium dicitur, qđ teste aliquo eruditissimo scriptore careat. Deimacho, & Megastheni. qui gesta Alexandri in India memoriæ tradiderunt minus credendum Geographorum princeps Strabo asserit, vt qui ea affirment, quæ rerum omnium miracula lõge pręuertãt, & pręcipue quum serpentes, dracones ve magnos adeo in India esse affirment, vt boues, & ceruos cũ cornibus solidos integrosque deglutiant. — India. ✠ Apri insolitæ magnitudinis. Ex ply. ca. 52, lib. 8. ✠ Gręcia mendax. Ex Strab. li. 2. Et ply. c. 14. li. 8. Serpentes vbi maximi.

¶APRORVM venationem maiorem multo ĩ Italia fecit ganearum macellique ingluuies, diuersa enim fercula & magno præcio condita. ex hoc vno animali coqui, & fractores concinnabunt. Quocrca Censorius Cato in orationibus quas pro emendandis moribus edidit, Exprobrauit — Cato cẽsorius.

 nimiam

nimiam voraginem aprini calli, & exquisita gulæ irritamēta, variosque sapores.

Aprū solidū q̄s prim⁹ men sis apposuit.

QVINETIAM in animalibus ignominia appellatus est P. Seruilius Rullus pater eius Rulli, qui in cōsulatu Ciceronis legem Agrariam promulgauit, quod primus omnium romanorum aprum in cęna apposuit integrum, cuius exemplum paruo tempore multi secuti sunt, Quod quidem quum indigno animo ferret Iuuenalis ait. Quanta est gula quę sibi totos ponit apros animal propter conuiuia natum. Et L. Titius in suasiōe legis Fanniæ obiecit populo romano, quod porcū troianū multi in conuiuio apponerēt, quē quidem sic vocabāt, quod sicut ex equo troiano multi principes subito prosiliuerūt, sic ex apposito apro diuersa animalia egrederentur, quasi grauidus multis animalibus fuerit, vt equus troianus armatis militibus.

Porc⁹ troian⁹. Ex macrobio c.7, lib.3. sat. vbi Cici⁹ non titius legit.

Ceruorū venatio & natura.

CERVORVM vero venatio longe facilior habenda est, sunt enim inermes, ac timidi, nullumque præsidium nisi in celeritate fugæ habent, Proīde cerue filios, vt primū prosilere incipiunt, saltu, ac cursu, exercent fugamque eos meditari edocent, & ex præruptis editisque rupibus saltū ipsæ præmonstrant. Mares cerui maximis cornibus prægrauantur, quibus nonnunquam ramis arborum depræhensi a fuga prohibentur, & sic a canibus venatoribusque opprimuntur.

Ceruis cornua ī ānos deci dua Ply. c.32, lib.8.

SINgulis ānis ceruos cornua veris tēpore amittere Plynius opinatur & noua reparare, sed interim quasi inutili, & inermes locis abditis soliuagis latent. Sunt tamen qui putent eos non singulis annis, sed quum nimium fuerint pregrauati hoc modo cornua decutere. Serpentum quidem cauernas perquirunt, ex quibus narium spiritu. serpentes etiam inuitos eliciunt, eosque perimunt, & veneni vi cornua amittunt. Ac mutato totius corporis pilo senectam exuunt iuuentamque induunt, Et sic in multā ętatem viuunt.

Ceruorū pugna cū serpētibus.

SVNT etiam cerui simplices admodum, vnde nonnūquam viso venatore stupent, & omnia quasi pro miraculo admirantur. Et viatores prætereuntes eminus sequuntur. Atqui sæpe vi canum vrgente ad hominem confugiunt. Mulcentur etiam cantu puerorum. Sed magis pastorali fistula. Delectantur multum aspectu, & præcipue virginum, quibus iacētes se attrectari ꝑmittūt, & Hinnuli illas sequūtur blādiorib⁹ vocib⁹ allecti

Hinnuli.

Ceruorū ętas. Cice. li.2 de na tura deorum.

FVGIVNT cerui maxime latratu canum audito. Sequuntur ventū vt vestigia eorum confundantur. Quum auriculas erigunt acerrimo præstant auditu, quum vero remittunt, fiunt obtusi, & quasi surdi. Vita eorū (vt dixi) longa est, excedūt enim centesimum annum, Captos dicūt Gręci scriptores ceruos cum torquibus aureis, quos eis Alexander magnus adijci iusserat, suis nominibus inscriptos longo tempore post illius regis obitum.

Seselis herba.

CERVAS, Cicero ait libro secundo de deorum natura, paulo ante partum perpurgare se herbula quadam, quæ Seselis dicitur, Adeo, vt videantur vim quandam medicam ītelligere. Plynius autem affirmat ceruos

uos premonstrasse dictamū herbā extrahendis sagittis idoneam, qua quidem pasci noxia illa spicula quamprimum e corpore deciderent, Locupletior vero testis Cicero dicit. Capras in Creta feras, quum essent confixæ venenatis sagittis herbam quærere, quæ dictamus dicitur, quam quū gustauissent, sagittas excidere dicunt e corpore. Ab eadem autem Diana venationis dea dictamnis, & dictimnia ✣ a poetis appellatur. Vergilius quidem in verborum elegantia, & sermonis proprietate Ciceronis Emulus hanc sententiam sequitur. inducit enim venerem vulnerato Aeneæ hanc herbam afferentem, vbi ait.

Dictamum genitrix Cræteа carpit ab ida. Deinde subdit.
Non illa feris incognita capris.
Gramina cum tergo volucres hæsere sagittę.

Quibus ex versibus facile est recognoscere verba & sententiam Ciceronis Maronem fuisse imitatum, vt plærisque etiam alijs in locis cernimus

SED ne extra calcem procurrat sermo, dicendum erit, Ceruorum venationem non omnino ignauam esse, Saltandi enim alacritate, & currendi pernicitate canes, atque equos omnes longe præuertunt. Et nisi æstu, ac siti enecti in fluuium mersentur, nunquam eos canes assequūtur. At postquam se aqua affati ingurgitant, nunquā euadūt, sed manifeste p̄dę exponuntur. Hercules quidem qui nullius laudis expers esse vnquam voluit, inter pręclara eius facinora, hoc etiam connumerari passus est, quod Aeripedem ceruam fixerit. Hic igitur heroum omnium fortissimus docere videtur hanc etiam ceruorum venationem speciem aliquam virtutis i se habere,

OMITTO insidias, retia, classes, plagas, & alia multa id genus, quæ feris intenduntur per varios, multiplicesque dolos, quibus quidem pręda quę capitur vilior omnino atque ignobilior esse videtur. Sicut enim in re bellica præstantior victoria est, vbi collatis signis, & aperto marte decernitur, quam vbi hostes dolis, atque insidijs capiuntur, sic etiam in venatione gratior præda est, quę canum hominumque virtute cadit, quam quę laqueo, aut alia fraude strangulatur. Illud quidem ingenue nobiltatis esse cernitur, hoc autem ignaue rusticitatis. illud fortitudinis speciem præ se fert, hoc autem auaritiæ.

Ply.c.27.li.8. & .c.8.li.25. ad medium.
Dictam⁹ herba.
Cice.lib.2. de natura deorum Diana.
✣ imo dictina ἀπὸ τοῦ δικτύου i.rete quo eius cadauer iuētū ē i mari a piscatoribus.
Ver.li.12 ęnei.
Ceruorū velocitas.
Hercu. ceruā æripedē fixit.
Ferina dolis capta ignobilior

DE AVCVPIO, DE ACCIPITRVM NATVRA ET EORVM GENERIBVS, DE AQVILIS

TITVLVS SEPTIMVS

FINITIMVM VENATIONI EST Aucupium, quod cum accipitricus exercetur, hoc quidem temporibus nostris longe diligentius agitur, quam priscis illis seculis, quibus aut ignotum fuit, aut paucis gentibus. Nō enim hanc egregiam exercitationem tacuissent Greci scriptores, qui in minimis etiam rebus diligentissimi vel potius curiosissimi semper extiterunt. iuueniunturque eorum scripta, quib⁹ docēt quo sibilo, quave fistula aues alliciunt, q bus q; decipiunt dolis. Et qb⁹ rebus irretiūtur, quo etiā modo area cōcinatur, quę semina spargūtur, quo gestu, plagaq; ex tuguris obducuntur. Nec silent multa, quę leuiora admodum esse videntur. Proinde putādum est accipitrum vsum illis fuisse incognitum. Sic priscis quoque latinis, qui illorum vestigia pene in omnibus sunt secuti. Presertim quum genus hoc aucupij mirificam quandam voluptatem, gratiam iucunditatemque de se præbeat. Et ingenti delectatione reges, paincipes, & ingenuos quosque viros perfundat.

Aucupiū.

¶ HABET quoque non dissimilem speciem a disciplina militari, disponit enim iuuenum comitatum, Equitum quasi alas adijcit, indagatores cum sagacissimis canibus quasi milites leuis amaturæ præmittit, qui aues abigant, & ad volatum compellant. Speculatores in montium verticibus statuit, qui volatum obseruent. Adsunt suo ordie, qui elata sinistra manu accipitres ferant, aduersusque volantes alites artifici iactu eos dimittant. Alij surgentem e terra volucrem quamprimum rapiunt. Alij per apertum volantem inuadunt. Alij in sublime sese efferentem, deinde singuli vocati, sibiloque allecti ad no tam proprij heri leuam redeunt.

Accipitrū mirabilis natura.

¶ ACCIPITRVM tam feram aereamque naturam quis non admiretur tam facile hominum vsibus mansuescere. Cibum humanis manibus accipere, dominum agnoscere, vocemque eius quamprimum e sublimi aere auditam sequi, & vltra a summa illa libertate ad domin vincula redire, imperata facescere, & partam a se prædam, leuiterque libatam dominio elargiri. Hæc & similia multa hominibus ignaris ficta esse viderētur, & inter desides, atque oscitantes reticenda, non autem inter solertes ac sobrios.

Ply. c.8. lib. 10

Aucupij īitiū

¶ AT QVI & vera sunt hæc multo maiora, quam his pauculis verbis a me referri possint, Proinde hoc genus auiupij nequaquam priscis seculis notum fuisse arbitror, quum de eo nihil clare, nec Grece, nec latine scriptum inuenerim. Plynius tamen refert in Thraciæ parte super Amphipolim homines, atque accipitres societate quadam aucupari, & illos ex harundinetis, ac siluis aues excitare, accipitres autem superuolantes deprimere illas captas aues, deinde aucupes cum illis partiri. Qua ex re suspicari possumus initium fortasse huius aucupij a Thracibus manasse, quod deiceps longo tempore auctum ad hūc ꝑuenerit vsum, cui iā nihil

adijci posse videatur. Et accipitres qui alunt atque instituunt omniū ministrorum gratissimi sunt regibus, ac principibus ętate nostra. Tempore tamen Martialis cernimus id genus aucupij iam aliqua ex parte in vsum quorundam transiuisse. Nam in distichis suis quum de accipitre loqueretur ait.

Aucupes ministrorū oim gratissimi.
Martialis.

Prędo fuit volucrum famulus, nunc accipit idem,
Decipit, & captos non sibi meret aues.

¶SED primus accipitrum vsus fuit, vt circumuolendo per dolum aues in retia, quæ tecta arboribus erant, propellerent, quæ quidem illi altius, depressiusve volantes vsu prædocti euadebant. Aues autem irretitę ab aucupibus capiebantur. Aegypti, & Aethiopes illi qui (vt Diodorus Sicul[9] scribit) pro literis, imaginibus, ac simulachris quibusdam vtebantur, quū imperare volebant, vt quippiam celeriter ageretur, Accipitrem pingebāt quippe qui opinarentur hanc alitem pernicitatem plurimarum volucrū alacritate sua pręuertere. Accipitrum genera sexdecim eē Plynius refert, Sed de his solum pauca explicat, quę Augures Romani literis commēdauerunt, vel quę in Aethrusca disciplina lectitauerat. Notatque imprimis auxiliari accipitres noctuis repugnantibus contra alias alites, bellūque partiri, & hoc quidem commercio quodam, instinctuque naturali,

Accipitrū primus vsus.
Diodo. lib. 4. stati i pricipio
Hieroglificæ notę apđ ægiptios ꝓ literis
Accipitrū genera.
Ply. ca, 8, li, 10

¶SED accipitrum vsus, ac natura eorumque diuersitas longe magis tēporibus nostris aucupibus nota est quam scriptoribus illis veteribus, qui ex illis solum auguria captabant. Nostri enim eos e nidis quasi implumes arreptos nutriunt, tanto studio, tantaque diligentia, vt res admiranda esse videatur. Eorum namque secreta rimantur, declinant omnia, quæ illis obesse possunt, Sequuntur autem quę illis prosunt. Cibos pro tempore tradūt experientia quadam naturali, quam longo vsu didicerunt. Premoniti curant illorum aduersam valitudinē magna solertia, & exquisitissimis quibusdam remedijs. Nec minore cura eis indulgent, quam proprijs liberis. Abdunt illos hyeme caueis vimineis, vel intimis penetralibus domus, vt hyberna ab omni iniuria prohibeantur. Quo quidem loci calidioribus cibis confoti veterem plumam exuunt, nouamque rursus induunt. Et ex nouis alarum pennis, alacriorem volatum instaurant. Quinetiam quū vo nonnunquam ex nidis pullos accipere nequeunt, ex libero cęlo, quum iā adoleuerunt, captos summa industria cicurant. Et quum cernant illorum ferocitatem magna ex parte ab oculorum acie manare tenui acicula leniter palpebras consuunt, & aliquot diebus eos luminibus defraudāt, donec mansuetiores reddantur, quibus deinde dissutis galericulū capiti adigūt, quo oculos contegant, & in solo deinde aucupio dum in excitatam auem dimittunt, eos reuelant, vt ex oculorum acie sumpta ferocitate in alitem sœuiant, eamque quamprimum visam assequantur. Atqui hoc mirū admodum videri potest, audita voce sibilove nutritoris reuolant, & aerea libertate relicta, ad Galerum, vicula, seruitutemque redeunt. Benigniores qui sunt in referenda gratia his, a quibus nutriuntur, quam nonnulli hominum, qui illis, etiam a quibus bona quotidie accipiunt insidiatur.

Accipitrū educatio,
Acicula.
Galerilculus.
Accipitrū benignior natura q̃ homnum.

NONNVLLA

¶NONNVLLA aucupiorum genera ipse rapaces alites, quæ vngues aduncos habent, & incuruum rostrum docuerunt. Et pręcipue illę quæ nõ cadaueribus, sed rapta præda vescuntur, cibum siquidem ex venatione vel aucupio assidue captant, sed quum nimium senescunt rostro, & vnguibus nimis crescentibus inutiles rapinę fiunt, paruoque tempore tabescunt, ac fame pereunt. Sunt qui putent Aquilas aucupij, venationisque commercium cum suis nutritoribus contrahere, vt quæ captas a se prædas cum illis partiantur, & præcipue cum cernũt eos infirmos, aut imbeciliores esse.

Aqlę exẽplũ mirabile cum virgine.
Ply.c.5.lib.10

Exemplumque etiam inducunt cuiusdam Aquilæ a virgine pulcherria educatę apud Seston vrbem, quæ quidem permissa a puella libero cælo gratias quotidie ei referebat, aues enim viuas & venationis partes sedulo aggerebat. Atqui quum contigisset virginem mortuam efferri gemebunda sustitit aquila, postremo in accensum rogum se mittens cum puella simul cõflagrauit. huius rei testimonium affert Plinius ne videatur res ficta, & sine auctore esse.

Anataria aqla
Ex ply.c.3,li.10.

¶EST species quędã Aquilę quę ab Homero νηττοφονος αετος, a nostris autem Anataria dicitur, hęc aquaticas aues appetit. Proinde circa lacus, & stagna versatur. Et quum circumuolat vmbram suam e sublimi nãtibus alitibus ostendit, illæ timore percitę se mergunt rursus, atque iterum donec fessę ea parte emergant, qua minime se videri putant, tunc eas ab alijs semotas cernens Aquila, ex alto se librans inuadit, ac rapit. Nam vbi cõplures sunt, eas infestare nequit. Plangẽtes enim alis aquam plurimum respergunt, oculosque Aquile hebefaciunt, vt nihil cernant. Et hac naturali disciplina aues illę ceu ex instituto semper gregatim natant. Accidit etiam aliquando, vt Aquila raptæ Anatis pondus quum tolerare nequeat, cum ea mergatur, obruaturque, & sic vna ambe pereant.

Halietus.

¶EST etiam ferocior Aquila, quę Halietus dicitur, hæc & piscatione, & aucupio pascitur, sed dum aucupatur alteram sui generis sociam accersit, & earum vna citima terræ circumuolat radensque tellurem raptat. Altera autem per girum superiora petens, sublime volantes alites intercipit, hoc genus Aquilę oculorum acie reliquas omnes antecellit. Nam nec conniuentibus, nec lachrymantibus oculis contra solis radios intuetur.

Claudianus.

Huius rei rationem Claudianus non ignobilis Poeta aperit quum de ea alite loqueretur, nam hos versus isseruit.

Consulit ardentes radios & luce magistra
 Natorum vires ingeniumque probat,
Degenerem refugo torsit qui lumine visum,
 Vnguibus hunc sœuis ira paterna ferit.

Cum reliquis versibus, qui ad hanc sententiam sequuntur.

Aqlis prim⁹ honor auium.

¶EST etiam celebrata apud complures fama hanc solam alitem a fulmine semper intactam, inuiolatamque extitisse. ideo Iouis satellitem & fulminis ministram eandem esse poetę omnes fabulantur. Aquile igitur primus auium honos, Et maxime alitũ omnium vires tribuuntur. adeo vt non solum cum alijs omnibus alitibus, & paruis terræ animalibus, & cũ

capreis

capreis, leporibus, & damis, verumetiã cum ceruis certet, quos primo quidem posteriore vngue per aduersa dorsi feriens in oculos inuolat, eosque tam diu alis verberat, donec in rupes ceruos præcipitet, perimatque. Multa venatores, & aucupes a rapacibus alitibus didicerũt, quę deide in vsum aucupij, ac venationis redegerunt. Venatores quoque a lupis, vrsis, leonibus, pardis, peritiores fiunt, & ab alijs animalibus, quæ ex venatione aluntur.

Aqlarũ cum quadrupedib⁹ dimicatio.

¶EST etiam fama Miluos artem gubernandi nauigia docuisse, monstrante natura ipsa caudæ flexus ad dirigendum per cęlum volatum molemque corporis leuandam. Quod deinde opus in mare translatum nauigia omnia dirigit ad optatum cursum, & infestis contrarijsque ventis insurgẽtibus, crebrescẽtibusque etiam vndarum fluctibus eadem gubernat, & in portum salutis adigit, sed de venatione, & aucupio hactenus dixisse satis sit,

Milui. Ex ply. c. 10. libri. 10.

¶DE STVDIO AC DELECTATIONE AGRICVLTVRAE

TITVLVS OCTAVVS.

PHILOSOPHVS ILLE SOCRATIcus xenophõ q venatiõis supiora pcepta nobis exorsus est, etiã quę nũc sequent adiuuabit. Is quũ prę cepta rei familiaris traderet, Agriculturam multis laudibus effert, eiusque exercitationem omnibus alijs præfert. Eamque non modo patrifamilias prębet, & cuicunque ciuili viro tanquam rem vtilem, ac pernecessariam, vt que vniuersum genus humanum nutriat, verum eandem etiam regibus, principibusque traditã. Asserit enim nihil dignũ regali exercitatione q̃ studiũ bene colẽdi agri, nõ tãtũ ad vsum necessarię alimoniæ, fructuũque percipiẽdorũ, sed ad voluptatẽ, iucũditatẽque humanę vitæ. proinde rustico labori Geometricam quãdam industriam addit, quæ speciem, ac delectationem potius adiuuet, quam vtilitatẽ, ac fructus augeat. Cyrum quoque persarum regem inducit, quasi se gloriantem Lysandro lacedęmonio viro illustri atque acerrimo, quod agrum scita dimensione, paribusque ordinibus diligenter conseruisset. Et quum Lacon ille arborum proceritatem admiraretur, Tunc rex ait, Istarum arborum multæ mea manu sate sunt, exclamasse tunc Lysandrum Xenophon dicit, dixisseque recte quidem Cyre beatum te esse omnes opinantur. Amplissime enim fortunæ tuæ virtutem etiam coniũctam habes.

Agricultura. Cyrus.

Lysander.

Xenophō musa attica.
Oeconomicus xenophontis a Cice. latinꝰ factus.
Adon.
Alcynous.

¶HAEC musa attica adeo Ciceroni placuit, vt multa ex eius libris in vsum suum transtulerit, & rem familiarem in latinum eloquium cōuerterit. Tametsi temporibus nostris nusquam appareat, & cum libris eiꝰ de re ꝑublica, de gloria, de consolatione, pluribusque aliįs interiįt, qui omnes desyderium nobis perpetuum reliquerunt. Multi aliį reges agris, pomariįs, hortisque delectati sunt, vt Adō, vt Alcynous Corcyre rex, quorum rustici labores perpetuo Musarum præconio celebrātur. Semiramis regina, vel alius quispiam Assyriorum regum (incerta enim historia est) propter scriptorum varietatem agros itra vrbis mœnia, & hortos pensiles iuxta domesticos parietes excogitauit, tanta amœnitate, tantaque iucunditate, vt admirati scriptores rerum eiusmodi opus inter mundi spectacula collocauerint. Veteres quidem Poetę nihil prius admirati fuerunt, quam hesperidum hortos, in quibus recensendis complures fabulas cōnectunt.

Assyriį reges.
Epicurꝰ hortorū magister.
Tarquiꝰ supbus.

¶EPICVRVS philosophus (vt quidam scribunt) hortos instituit, Et hortorum magister honoris gratia cognominatus extitit, Viuebat quidē Epicurus in horto Athenis cum amicis suis, quem moriens deinde testamento legauit Hermacho Mythileneo, qui eius ludo successit. Et sic deinceps quibuscunque successoribus suis, qui ab eius nomine philosopharentur. Tarquinius etiam superbus hortulo suo domestico plurimum delectatus est, ex quo filiį nuntio sœuum, ac sanguinarium responsum dedit. Sed romani veteres longe prius agrorum, quam hortorū curā habuerunt.

¶CRESCENTE deinde imperio ac singulorum opibus confluentibus in extruendis hortis innumerabiles pecunias ad insaniam vsque impenderūt. Quorum profugio exterorum regum opulentias superauit.

¶NON erit igitur alienum agrorum, hortorūque exercitationem regi, quē instituimus permittere, & pręsertim quod vitā longiorem, salubrioremque ex ea assequetur, hilarius, iucundiusque viuet, & honesta semper voluptate fruetur. proinde minus admirandum est veteres poetas veneri voluptatis deæ hortos dicatos, consacratosque esse voluisse, quod etiam Plautus comicorum facetissimus testatur.

Plautus.

¶DE LVSV PILAE ET DE DIVERSIS PILARVM NOMINIBVS REGES NONNVLLOS STVDIOSE PILA LVSISSE.

TITVLVS NONVS.

ALIAS NONNVLLAS PRINCIPVM exercitationes, q̄ virtutis speciē aliquā præ se ferunt nō omnino repudiādas esse cēseo. Et præcipue in viridi iuuēta, in qua ociū sūmopere formidandum est. Princeps enim ociosus aut modeste degit, aut minus digna meditaẗ, reges, principesq; nōnullos legimus studiose admodū pila lusisse. Et mecœnatē iprimis, qui an Mecœnas
tiquo Aethruscorū regū genere oriūdus omēs regias virtutes habuit. Nā non modo rei bellicæ gloria claruit, & sapientia, consilioque excelluit, verum in studijs omnium bonarum disciplinarum emicuit, & ingenia temporū suorum adeo fouit, vt Musarum pater iure optimo appellari possit.

¶ ET certe nisi Tergilium inopem, & patria eiectum benigno hospitio accepisset, & opulentis donis, ac muneribus affecisset, caruissemus omnino Mantuanis carminibus, quæ Musam latinam emulam Smyrneis ple- Virgilius.
ctris reddiderunt, vt Silius Poeta cecinit. Ea quidē iactura linguę nostrę quam maxima extitisset. Sumus enim cum græcis in dubio certamine, Homerus.
atqui si Homero tanquam parenti ętatis gratia aliqua ex parte cedimus longe quidem alios omnes noster Maro antecellit, Sed ad Mecœnatem redeo, quem dico apte admodum, ac strennue pila lusisse, Testemque citabo Lyricorum nostrorum summum Flaccum Horatium, qui ab eodē opibus, & dignitate honestatus est. quique vt ei gratiam referret, plærosque librorum suorum ad eū scripsit, dicit enim quū Ariciæ diuertissēt Lusum e Mecœnas dormitū ego. Vergiliusque
Namque pila lippis inimicum, & ludere crudis.

¶ OPTIME etiam pila lusit Publius Sceuola vir grauissimus, & iure- P. Sceuola.
consultorum ommnium disertissimus. Is cum a forensi labore fessus eēt Cice. de claris
pilæ ludo se aliquantulum instaurabat, vt refert Cicero. Lusit etiam pila oratorib⁹ li. 4.
studiose admodum ex philosophis Lycon Troadensis, ad quam quidem Lycon.
fessus studijs sapientię confugiebat, tanquam ad placidam auram post difficilem æstum, atque calorem, vt gratior deinde esset ad studia reditus.

¶ DIONISIVS quoque Syracusanus pila summopere delectatus est, Diony. Syra.
sed homo ad sœuitiā nat⁹ etiā inter ludēdū pusionē, quē vnice adamabat interemit. Cui⁹ facti adeo eū pœnituit, vt vix a seipso man⁹ abstinuerit.

¶ ATQVI cur immanissimum tyrānum memoro? quum regem virtute & rerum gestarum gloria omnium maximū testē inducere possim. Lusit Alexāder pila, & sępenumero quidē, quū a militia, & reb⁹ serijs ei ocij aliquid dabaẗ. Et cū natura munificētissim⁹ esset, & aucto īperio li- Alexā. pilę lu
beralitatē, benignitatēq; acumulasset, adiecissetq; iucūditatē quandā, & sor.
alacritatē in donādo, qua sola oib⁹ gratificari videbatur. īter ludēdū quidē collusores omnes, aliquid petētes muneribus afficiebat.

¶ SER Apion adolescēs modest⁹, ac facet⁹, q. quū crebro ludere solebat Serapion.
quādo nihil poposcerat, nihil vnquam dono tulerat, sed hoc aīaduertēs Serapion pilam ad alios omnes preter quam ad regem mittebat, tunc dicente Alexandro, quid ad alios pilam mittis, ad me autem nequaquam?

tum Serapion non petis inquit, hæc audiens rex leniter arrisit, & confesti munera quam maxima ei afferri iussit. quibus ille lętior factus pilam ala crius mittebat. Tum Alexander plane vt video (inquit) munera gratiora sunt non petenti quam efflagitanti.

Cęsar. L. Cecilius.

¶ LVSit pila, aliquādo etiā Cęsar, & singulis collusorib⁹ suis cētena se stertia numerari iussit, vni L. Cecilio quinquagena tantum. hic facete nō vua manu ludo? Tum ridens Cęsar numerum ęquari imperauit. Pilæ ludus apud veteres compluribus claris viris gratissimns fuit, adeo, vt nō pu duerit Dorcatium romanum Poetam non vulgarem de pilę ludo prodere, & diuerso carmine heroico præcepta tradere. Cuius auctoritatem non nulli sequentes relicta gręca origine putauerint pilam a pilis, quibus densata esset, dici. Ait enim Dorcatius,

Dorcatius. Pila vñ dicta.

Neu tu parce pilis viuacis condere ceruí
Vncia donec erit geminę superaddita libræ.

Pilarū species plures.

¶ PLVRES enim pilarum species erant, quarum alię pugno, alię expassa manu pulsabantur, aliæ vero calce feriebantur, vel missæ in lusorem ex aduerso repulsabantur, Earum nomina ex diuersis lusionibus manauerūt Nam trigonalis pila dicitur a formę specie. Paganica a pagis, ī quib⁹ vsui erat, Sicut rusticana a rure, Conflatilis autem quod flatu, quo leuior esset, impleretur. Hanc Martialis follem appellat, siue per similitudinem, turget enim vt follis, siue quod presso folle inflaretur, vnde illud Persij Satirici illius obscurioris folle, premis ventos.

¶ PILA nihil idecori, nihil indigni in gestu præbet, sed speciem quandam potius ingenuam præ se ferre videtur. Nihil fictum, nihil simulatū in se habet, vt plæręque aliæ lusioues, quę quidem mendaces sunt, collusores fallere nituntur, & omnia simulando, dissimulandoque agunt. Præstat etiam quandam corporis agilitatem, dexteritatem que, & saltando, ac currendo hominem exercet.

Ludēdū qñq;

¶ IDCIRCO dicendum erit pilę ludum iuuenibus permittendū esse, Tales enim lusiones non indecore sunt, dum fiunt relaxandi animi gratia vt ad studia, & res serias alacrior, iucundiorque deinde sit reditus. Aristoteles laudat Anacharsis Scithę sententiam, qui dicere solebat nō turpe esse aliquando modestis lusionibus oblectari, vt alacrior ad philosophiam fieret redit⁹. Et idcirco liberi hominis Cicero esse ait aliquādo nihil agere. Atqui Scipio dicebat se repuerascere, quum relicta republica apud Caietam conchulas legeret, & vmbilicos vna cum Lelio amico suo.

Sētentia Anacharsis. Ociū nō sēp damnandum. Caietæ scipio repuerascebat conchas legēs.

¶ NEQVAQVAM fieri potest, vt semper in animi, corporisve laborib⁹ simus, est liquidē aliquādo cessandū, vt exīde industria gratior nobis fiat, nō erit igitur finis cessatio, quæ modici temporis est, sed veluti instauratio quædā ad laborē. Vitādæ tamē sunt nequitiæ, & ludibria illa q̄ odia hominū incurrūt, qualibus delectabaẗ Otho in adolescētia sua. Noctu eni per vrbē vagabatur, comitatus improbis, ac procacibus iuuenib⁹, & obuios quosque verberibus cedebant. Inualidos autē temulentosve Captos, sagoque impositos in sublime iactabant.

Otho.

PRINCIPES

¶PRINCIPES rerū publicarum ludos populis præbere cōsueuerūt non modo vt victorias,& famam rerum gestarum diutius celebrarent,verum vt ludis peractis homines ad laborem,& industriam hilarius redirēt vt fecerunt romani post exactos reges,qui ludos plebeios pro libertate instituerunt, vt plebem ad munia militaria promptiorem redderēt, & vt eā quoque ad futura bella pro tuenda libertare armarent.

ALEAM ET ALEATORES REGIBVS ODIO ESSE DEBERE

TITVLVS DECIMVS.

ALEAM LVDERE NON MODO ꝑnitiosum,verum etiam detestabile omnino est. Quinetiam ex senatuscōsulto(vt Paulus iure cōsultus refert),vetitum est in pecunia ludere,præterquam si quis certet hasta,vel pilo iaciendo,vel currēdo,saltādo,luctādo,vel pugnādo,quod virtutis causa fiat. Quibus ex rebus etiā sponsionē facere licet. Sed ex aliјs,vbi ex virtute certamen non sit,nō licet,si vero seruus vel filius familias victus fuerit.patri vel domino competit repetitio,in eo quod in alea lusum est. Eiusmodi leges romanorum in aleatores docent quam detestanda sit alea,quātoque odio insectādi sint aleatores, Omnes in pecunia lusiones ab ignaua auaritia,segnique ocio proficiscuntur,rē familiarē prodigunt,ac profundunt,in iram,insaniamque impellūt ab omni virtutis studio,omnique liberali industria reuocant,consilia perturbant,mentis cogitationes hebefaciunt,vim,dolum,iniuriam,rapinam insinuant,latrocinia,furta,sacrilegia,homicidiaque persuadent. Et nōnūquam hominem in tantam desperationem inducunt, vt non modo aliјs necem intendat,verū sibiјpsi violentas manus afferat.

Alea. Pauri.l.solet. ff.de aleę lusu & aleatoribꝰ,vbi ꝑperā legitr̄ pilla iaciēdo quū pilo legi debeat,est ei pilū telū romanū lōgitudine quiq; pedū & semis.

Ludi icōmoda

¶QVID quod aleator omnis semper anxius,semper querulus,iracundus,morosus,difficilis,mestusque degit? victus pro damno mœret, quo se pacto redimat meditatur,vltionemque affectat. Victor vero insanit, exultat,maiorique lucro inhiat,seipsum torquet. Alios autem oēs odio habet, Auet semper diuitias,atque opes,non vt illis perfruatur(nam in sūma opulentia esurit semper,ac sitit,& Genium suum,domesticosque penates defraudat)sed vt illas cum collusoribus effundat,& Aleę insatiabilem voraginem expleat. Aleator nemini quicquam credit,nemoque ei se aut sua permittere vnquam cupit.

Aleator.

¶LEX FVIT apud Aegyptios ad hanc sententiam aleator omnibus accusare volētibus obnoxius est, Qua quidē lege declarat̄ ꝗ suspecti sint oibus mortelibus aleatores qnamque proni ad singula queque flagitia, ac

ſcelera. Ex malo enim ludendi vſu queſtioni per legem ſubiguntur, eorū que delatoris innoxij a talione ſunt, & odium omnium hominum incurrunt.

Nero

¶NON igitur in pecunia ludet princeps hic, cui præcepta damus, Nec ſuos ludere ſinet. ſi bene audire cupit, & familiares rixas prohibere, inter probra, ſcelera, & immanitates Neronis. hoc etiam notatur, quod quadricenis ſeſtertijs in punctum biſſenum aliam luſerit.

Octaui⁹

¶OCTAVIVS vero Auguſtus omnium Cęſarum fortunatiſſimus habitus eſt. Et poſtquam potitus eſt regno Ciuiles virtutes modeſte ſatis ſeruauit. Is tamen notatus eſt, quod nimis Aleę idulgeret. Quæ in quidē rumorem nunquam eum expiaſſe Suetonius refert. Nam nō modo iuuenis luſit, & infamiæ nota non caruit. Vnde in bello Siciliēſi vulgato Epigrammate inceſſebatur. Poſtquam bis claſſe victus naues perdidit. Aliquando vt vincat ludit aſſidue aleam. Sed etiā ſenex, & palam quidem, & non ſolum decembri menſe, quo licentius multorum exemplo ludere potuiſſet, Sed feſtis quoque, & profeſtis diebus. Qua etiam de re quaſi gloriabundus litteras ad filiam dedit, in quibus eam certiorem faciebat, ſe plurimam pecuniam viciſſe. Atqui leuioribus etiam nequitijs delectabatur Octauius, ludebat enim nucibus cum paruis pueris, quos facie, & vernacula garrulitate amabiles conquirebat. Cū quibus dum in balneo lauaretur per riſum dicebat ſe cum ſuis piſciculis natare.

Octauij leuitas

REGES IVDICIVM DE SE QVANDO QVE FORIS EXQVIRANT

¶TITVLVS VNDECIMVS,

HOC LOCO MONENDI SVNT principes. vt mima etiam quæque probra caueāt Semperque ſecū cogitēt ſingulas quaſque actiones ſuas ante ora, oculoſque omnium ciuium obſeruari, qui benefacta negligunt, cōtēptuique habent. At ea, quę vel minimum probri ſuſpitionem prę ſe ferre videntur, lynceis oculis contuentur. ꝑpetuoque meminerūt. Alijſque commemorāt rumoresquoque ſemper augēt, famāque inſtaurāt, quo errata maioraeſſe credātur.

Prouer. ex plutar. i apophth. alexādri ad fi.

¶PLADRVMQVE homines qui clandeſtinis ſuſurris muſſitant, aut liberius in principes oblatrant multitudinis amatores eſſe perhibētur, & libertatis, virtutiſque ſtudioſi. Qui vero principum facta efferunt, admiranturve, aut adulatores habentur, aut ſpe, pollicitationib⁹, doniſve corrupti. Hinc vetus prouerbium increbruit regium eſſe bene agere, & male audire.

¶EA QVOQVE laus optimis principibus gratiſſima eſſe debet cui

cui interdum vituperationi locus pateat, vbi res aliquæ perperam agantur. Hac mente ductus Agesilaus Lacedæmoniorum rex assidue in propatulo, & hominum oculis versabatur putans suspectam vitam esse, & maledictis, probrisqui obnoxiam eam, quæ in tenebris ageretur.

Agesilaus.

¶TVRPITVDO eni lucem, ac testem fugit, Honestas autem lumē, atque arbitros amat. Antonius Cæsar, qui etiam a studijs sapientiæ laudē meruit, semper de se vera audire affectauit. Proinde ex suis non nullos passim per vrbem mittebat, qui vulgi rumores colligerent, & ex illorum relatis plerunque actiones suas mutabat in melius.

Antonius Cæsar populi rumorem de se colligebat.

¶APELLES quoque pictor diligentissimus operum suorum iudicē vulgum meliorem aliquādo, quam se ipsum esse putabat, Perfecta enim opera sua pro foribus in pergula quadam, quam illic in propatulo habebat exponebat, latebatque clanculum, vt vitia, quę notarentur, emendaret. Sutor quidam quum transiret, deprehendit in crepidis cuiusdam humanæ imaginis ansam vnam intus deesse, Tum pictor id aduertens verum esse cognouit, & clam noctu erratum emendauit. Postridie eius diei idem Sutor pristina emendatione elatus, in picturæ eius cauillari occepit. Tunc Apelles leniter indignatus sutorem monuit ne vltra crepidas iudicaret. His exemplis monemur, vt de nobis ipsis iudicium nōnunquam foris exquiramus. Nimia enim in nos ipsos indulgentia plærunque fallimur.

Apelles suorū operū iudices affectabat.

Ne sutor vltra crepidam.

IDEMQVE efficimus, quod oculi humani facere solent, qui quum omnia circumspiciant, acuteque intueantur se autem ipsos non vident, seque penitus ignorant.

Simile notandum.

Oculi.

¶DE CALCVLORVM SIVE LATRONVM LVDO.

¶TITVLVS DVODECIMVS.

CALCVLORVM LVDO, LATROnū siue latrunculorum, nonnulli principū etiam indulgent, vt qui illum putent similitudinem quādam veræ pugnæ, vel quasi bellicas insidias præ se ferre. Duas enim in partes discretus est, ex altera milites nostri, ex altera autē hostes decernere videntur. Cuius meminit Ouidius quum ait.

Lattunculorū ludus.

Siue latrocinij sub imagine calculus ibit

Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus.

Fiebant enim eo tempore ex vitro, Hunc ludum sunt qui putent a Diomede inuentum ad tedium Troiane obsidionis euitandū. Idcirco militibus obsidionarijs ab imperatoribus concessum fuisse arbitrantur.

Diomedes.

¶MVTIum sceuolam hoc genere lusionis delectatum fuisse legimus,

Ludꝰ gēmariꝰ, quum a ciuili ſapientia ei ocium aderat. Huic Gemmarum ludum, vel Gemmam appellari a nonnullis latinis conſtat, in adulationem Cn. Pōpeij, vt quidam opinantur. Qui in tertio Triūpho quem de Piratis, Aſia Ponto, Gētibus, regibuſque egit, Alueum luſorium tranſtulit, cum calculis, teſſeriſque ex duabus gemmis, latum tres pedes, longum pedes quatuor gemmei quoque erant calculi diuerſo inter ſe colore diſcreti. Hos ſecutus Martialis ait.

Inſidioſorum ſi ludis bella latronum.
Gemmeus iſte tibi miles & hoſtis erit.

¶REX vero quem ſcribimus omni virtute præcellentem ocio nō abūdat, deſidioſam ceſſationem non quęrit, Idcirco ab eiuſmodi luſionibus, quæ tempus incaſſum terunt omnino abſtinere debet, ne rebus ſerijs opportunitatem interuertat. Eſt enim opportunitas occaſio gerendorum, & optimum temporis ſpatium quam ενεχειριαν Græcia ppellant.

¶CONSVETVDO VITAE CVM DOCTIS VIRIS OPTIMA OMNIVM EXERCITATIONVM HABENDA EST.

¶TITVLVS TERTIVSDECIMVS.

Cōſuetudo habenda cū viris eruditis.

DICENDVM IGITVR ERIT NVLLam in ocio honeſtiorem exercitationē eſſe poſſe ea, quæ crebris ſermonibus quotidie cum optimis, atque eruditis viris agitur, Eſt enim (vt theogium poetam dixiſſe Ariſtoteles meminit) quædam virtutis exercitatio, cū bonis viris cōuerſari. Et quidē in hoc princeps priuatos omnes antecellit. Priuati enim ex equalibus ſuis quos poſſunt eligunt, cum quibus verſentur, & præcipue cum illis cōgregantur, quorū ſtudia ſuis ſimilia eſſe cernūt, quorūque animi mutua inter ſe conſuetudine oblectantur, Princeps autē omnes pene obſequio intētos habet, & ſtudioſos admodum ſui. Nec quiſpiā eſt, qui nō vltro ſe ingerat, cupiatque ei obtemperare, ſi eius opera vti velit. proinde optionem habet latiſſimam, & optimos, ac probatiſſimos quoſq; eligere poteſt, quibus cum aſſidue verſetur. Negligentior quidem videretur, culpeque obnoxius eſſet, ſi adulatores, ſcurras, aut improbos veris vrbanis, ac probis viris anteferret.

Simile.

¶AT Qui ſi eius regia non abundat doctis, ac pręclaris hominibus, aliū de accerſiri iubeat, Vt enim diligens venator ſi in patria ſua optimam canem nō inuenerit, Epiroticam, aut laconicam magna impēſa, magnaque diligentia exquiret, Sic rex ſi regionis ſuæ idoneos indigenas non habebit, toto orbe terrarum perquiſitos omni ſtudio, omnique largitione, ac liberalitate conducet.

ISOCRA-

¶ISOCRAtes regi suo prohibet, ne cum omnibus familiariter conuersetur. NIMIA enim familiaritas contemptum parit, raritas autem admirationem conciliat, vt est in veteri sentētia. Sed eos eligat, quos per virtutem amicitia, ac consuetudine sua dignos esse putauerit. Nec illis vtatur, quorū congressu delectetur propter sermonis festiuitatem, facilesve mores, sed illis quorum opera, atque consilio res magnas optime gerere possit.

Isocrates.

Ex cōuersatione æquali contēptio dignitatis nascit.

¶ET hoc imprimis sibi persuadeat, se tali ingenio, talique natura ab omnibus iudicari, quali præditi fuerint illi, quos assidua consuetudine, & amicitia coniunctos habebit. NVLLA certe harmonia gratior, nulla cōsuetudo iucundior, nulla exercitatio vtilior ea, quæ quotidianis sermonibus cum prudentissimis, atque doctissimis viris habetur, a quibus nunquam discedet, quin doctior euadat, vt Comicus ille ait.

Fruct⁹ ex doctorū virorum consuetudine.

Hi de rebus diuinis pie, sancteque disserent.

Terentius

Superstitiones, & aniles formidines ex animo euellent, verum dei cultū, veramque religionem suadebunt, nature arcana, rerumque edocebunt, Ciuili sapientia imbuent, nihil incognitum, aut obscurum esse permittent. Eloquentia consilioque adiuuabunt, Efficientque vt neminem decipiat, & a nemine decipiatur. Scita est enim Agesilai regis sententia, qui ait regie dignitati non astutiam, sed bonitatis excellentiam conuenire.

Agesilai sentētia.

¶DE PEREGRINATIONIS VTILITATE DE GEOGRAPHIA, COSMOGRAPHIA, ET PICTVRA MVNDI, AC REGIONVM IN QVIBVS BELLVM GERITVR.

¶TITVLVS QVARTVS DECIMVS.

VTILEM ADMODVM EXERCITAtionem regibus, ac principibus longinquam peregrinationem esse, plærique doctissimorum virorum arbitrantur. Ex qua quidem multa audiūt, multa discūt, multaque oculis cernunt, quæ nulla disciplina, nulloque doctore vnquam perdiscere possent. Testis, adstipulatorque huius sententiæ imprimis Homerus inducitur, qui vlyssem, quem Græcorum sapiētissimum facit, a diuturna, longinquaque peregrinatione pręcipue laudat librumque suum talibus orditur.

Peregrinatio principibus vtilissima.

Homerus.
Vlysses.

Dic mihi Musa virum captæ post tempora troiæ.
Qui mores hominum multorum nouit, & vrbes. quasi præferat vlyssis errores,

errores,ac peregrinationē omnibus rebus,quas didicerat in decennali bello Troiano,in quo tot reges,ac principes militauerant cum tanta diuersarum rerum varietate,tantaque mutatione fortunæ. Nec solum vlyssem vagum,ac peregrinum inducit Homerus,verum maximos quosque imperatores,ac duces. Nestor siquidem gloriatur,quod cū lapithis versatus fuerit Menelaus autem iactabundus exultat.quod Cyprum,Phœniciā, Aegyptumque aduenerit,thebas quoque viderit,quas centum clauderēt portæ,& singula quæque ducentos haberet custodes equis instructos. Et quod Aethiopiam etiam lustrauerit,Sydoniam,ac lybiam. Media quoque,quum arcem Corinthi conscendisset,nitebatur matronis illis,quæ arci,ac templo præerant persuadere,ne quippiam mali suspicarentur,vitio ve sibi darent,quod longe a patria tamdiu abesset,quando multi rem suā bene,& honeste procul a patria gesserint,multi autem male,ac turpiter intra domesticos parietes victitauerint, improbatique ab omnibus fuerint, Sed illarum matronarum taciturnitas ostendit,fœminarum peregrinationem semper suspectam esse,& turpitudinis,impudicitiæque iudiciū præ se ferre. Vnde tragici,& Comici poetæ peregrinam,aduenamque mulierem frequenter pro impudica,ac turpi vsurpare solent. Noster autē Maro Mātuanus,qui homericas Rhapsodias in omnibus emulatus,quot regiōes quot littora,quot portus,quot insulas euasisse,ac superasse Aeneā iuum facit, antequam fugientem (vt ait) Italiam præhendere posset, vt incunabula Romani imperij ex profuga peregrinatione sua statueret.

[Marg.: Nestor / Menelaus. / Thæbe centū portis claudun tur. / Medea. / Vergilius.]

¶SED nunc ad historicorum exempla descendamus,Sosoosis omniū Aegyptiorū regum excellētissimus Arabiam,Libyam,Aethiopiam,& vniuersam Indiam ad Occeanū vsque peragrauit. Et Scythiā pone Tanaim fluuium,qui Europam ab Asia disterminat,quibus in locis,& Colonias deduxit,atque Obeliscos erexit,vt monimenta militiæ,ac peregrinationis suæ perpetuo figeret.

[Marg.: Sosoosis / Tanais fluui⁹.]

¶REFErt etiam Laertius Archelaum Cosmographum scripsisse Alexandrum macedonem maximam terrarum orbis partem peragrasse,vt ea omnia edisceret,quæ ad optimam regis disciplinam pertinerent. Proinde Alexandrum sæpe gloriari solitum fuisse aiunt,se plura oculos lustrasse,qui ne alij quidem reges vnquam animo, & cogitatione attingere valuissent.

[Marg.: Diogenes laertius.li.2.i arche lai vita. / Alexāder.]

¶PTOLEmæus priscus Aegypti rex diutius peregrinatus fuisse dicitur, Et ignotas quasdā regiones post eum peregrinātibus patefecisse. Primus enim omniū (vt Diodorus Siculus tradit) Aethiopiā ingressus est, ante eum siquidem nemo Græcorum in Aethiopiam transmiserat, neque Aegypti montes transcenderat. Adeo enim inuij,ac difficiles esse putabantur, vt nemo iter per eos tentare auderet.

[Marg.: Ptolæmeus. / Diodorus siculus li,4.]

¶CAMbyses quoque persarum rex multa ex diuturna peregrinatione perdidicit,quē deinde Cyrum filium edocuit, vt præclare refert Xenophon in libris suis de puerili Cyri disciplina. Sed Cambyses quū in merorem vsque peragrasset,perspecta insulæ vtilitate(aeris enim ferri,argēti,aurique

[Marg.: Cambyses. / Cyri pædia.]

ti,aurique fodiuas habebat)magnam vrbem in ea ædificauit in formam Persici clypei,vt peregrinationis sue diuturnã memoriam statueret. Et insulæ,atque vrbi nomen meroe dedit,a nomine sororis suæ illic mortuę cui templum statuit,& aram consacrauit. Meroe

¶ROMANI ETIAM OMNIum mortalium excellentissimi habitabiles omnes orbis regiones,quasi proprium domicilium,propriam ve vrbem peragrabant. Et quicquid vspiam gentium, terrarumve cognitu dignum inueniebant,quãprimum literis commendabant,vel in patriã transferebant,si res eiusmodi esset, quæ e loco transferri posset, Adeo vt non modo omniũ gentiũ detracta armis spolia reportarent,verum disciplinas,mores,leges, instituta ,artesque omnes acciperent,& in proprios lares deuectas paruo temporis curriculo longe meliores, præstantioresque reddiderũt,vt fecit Marcus Marcellus imperator ille fortissimus,pugnacissimusque.qui ex syracusana prędą imagines,simulachra,ac signa quæque præstantissima Romam aduexit,non solum ad triumphi pompam, Sed ad vrbis quoque ornamentũ. vix enim in Italia nota erat Graphidis ars,& iucunda,atque admirabilis illa scalpturę ratio,in qua deinceps plures artifices romę claruerunt. Simulachra enim in delubris dicata ad deuictam vsque Asiam,a qua omnis luxuria invrbem irrepsit,lignea,aut fictilia fuerant. Sed aduecta postea vndique breui tempore adeo creuerũt, vt in Marci scauri ędilitate tria signorum milia producta fuisse scribuntur. Repleuit vrbem signis L.Mumius,deuicta Achaia. Luculli etiam multa inuexere. Romani. M.marcellus. Asia. M.scauri. L.Mumius.

¶FABIus quoque Maximus capto per vim Tarento Aeneã Herculis imaginẽ Lysippi opus sustulit,& in capitolio cõsacrauit. Sic etiã cõplures alij imperatores Romani effecerunt, qui signa omnia præclara Romam pertulerunt, vt non vrbem tantum Gentium imperio,sed optimis quibusque artibus decorarent. NEC is sum,qui mihi persuadere possim aliquem hominem perfecte sapere,qui parua aliqua ora,vel breuiore terræ angulo,vel vnis mœnibus delitescens,reliquas mundi partes ignoret, Nullos mortales pręter indigenas suos norit,nõ mores externos aut cõsuetudines varias viderit,sed contentus sit his rebus,quę in exiguo spacio natalis soli,paruique laris angustis cernuntur. Et pręsertim quum animus noster nunquam conquiescat,sed diuina humanaque omnia semper meditetur,pabuloque cogitationis alatur,nec diutius in eadem meditatione, ac contemplatione persistat,Sed noua continue inquirens,vix notis,veteribusque inuentis contentus esse possit. Cui natura ipsa nocturnę quietis tempore varias species,diuersaque simulachra obijciat,vt immortalis ipse,atque diuinus mortale,terrenumque corpus dormire,ac requiescere aliquandiu sinat, donec naturali quiete foueatur,absitque a rebus agendis. Nec Claudiano poetę assentior,qui beatum illum esse statuit,qui nũquã a patrio solo pedem extulerit,sed in natiuo agello consenuerit. Atqui beatitudo puerorum hęc mihi esse videtur, qui(vt ait Cicero) fœlicitatem ponunt in nihil agendo. Claudiani versus eiusmodi sunt, Fabius. In eos q. vrbis suæ,aut agelli mœnia nũquã exiuerunt. Claudianus. Cicero.

Fœlix

Fœlix qui patrijs æuum trāsegit in agris,
Ipsa domus puerum quem videt ipsa senem.
Qui baculo nitens in qua reptauit arena,
Vnius numerat secula longa casæ.

Hanc etiam opinionem protulerat ante eum Lyricus noster peregregius quum inquit.

Horati' i epo.

Beatus ille qui procul negocijs
Vt prisca gens mortalium
Paterna rura bobus exercet suis.
Solutus omni fenore.

Osiris.

¶SED his omissis ad peregrinationē redeo. Osiris rex, quem Aegyptij quasi deū venerantur, terrarū orbē magna ex parte lustrauit, qua ex re adeo gloriabatur, vt in colūna sepulchri sui inscribi iusserit, Osiris rex sum Saturni antiquior filius, qui nullū orbis locū reliqui ad quē non penetrauerim, docens ea omnia quæ pro humani generis vtilitate inueni, vt Diodorus siculus scribit.

Diodorus siculus li. 1.

Democritus.

¶DEMOcritus vero abderites, quē Timon philosophus omnibus alijs sapientib' prętulit, magnū patrimoniū in diuturnę peregrinatiōis viatico impēdit, vltra quidē octoginta iuges annos peregrinat' est, vt ipsemet in quadā epistola sua meminit. Ait enim pręter omnes homines ętatis meę mūdi regiōes, atque vrbes vidi, Neq; hoc admirationi cuiquā esse debet, vixit siquidē Democritus annos centū & octo, vt scripsit Hipparchus. Vbicūque enim gentiū, terrarūve aliquid se discere posse arbitrabat̃, illuc quāprimū proficiscebatur, ne quid relinqueret, quod vspiā ab homine disci posset. Perrexit siquidē Babylonē, & deinde in Aegyptū, vt a sacerdotibus illis geometriā perciperet, & si qua etiā alia eum latebant. Magos in Persidæ deinde Chaldæos audiuit, a quibus (vt Herodotus refert) Theologiam, & Astronomiam perdidicit. Habuerunt enim Chaldęi varias Astrologorum sectas, secundum diuersas opiniones sortitæ sunt nomina a præceptoribus, vt Orcheni, Borsispeni. Celebriores omniū habiti sunt Ciden, Naburianus, Sudinus, & Seleucus, qui Chaldeus fuit, ex Seleucia eorum vrbe. hic per eius doctrinam notus fuit Græcis, latinisque mathematicis omnibus sui temporis, Traiecit etiam Democritus in Indiam vt a Gymnosophistis propriam eorum disciplinam perdisceret, mox in Aethiopiam, & vltra rubrum mare transmisit, vt doctis quibusdam viris cōgrederetur.

Astrologorū sectæ.

¶SED quid ego Democritum memoro? quasi hic solus peregrinatus sit, quum doctissimos quosque inueniam longinquas regiones discēdi gratia adiuisse. Nec id ab re esse arbitror, profitentur enim sapiētię studium, quæ philosophia dicitur, diuinarum, humanarumque rerum peritiā, proinde res humanę perdiscendę sunt ab eo, qui eruditus esse, & haberi cupit. Hæ quidem non angusto quodam diuersorio inueniri possunt, sed ex diuersis locis, varijsque hominibus indagari poterunt, Fieri enim potest, vt quispiam in suis penetralibus nonnulla sciat. Sed multa illa, ac pene innumerabilia

merabilia a compluribus,ac diuersis percipienda sunt.

¶QVAEret igitur imprimis,& diligenter scrutabitur diuersorum hominum mores varia ingenia,variasque naturas. Principū actiones solertissime indagabit,vrbanas quoque,ac ciuiles disciplinas secundum varias gentes intelliget. Perquiret omnia,quę ad cęlestiū, humanarūque rerū noticiā spectant. Non ignorabit res maritimas,quę quidem vsui hominū pernecessarię admodum sunt. Scite profecto in veteri prouerbio dicitur, tuta est nauigatio illa,quæ ex aliorum casibus dicitur. Animaliū,arborū, plantarūque naturā non spernet. Quarum rerū peritiam tanti fecit Alexander,vt Aristoteli philosopho pereximio hanc solertiam demandauerit,vt perquisitis animalium,seminumque naturis,de eis quā diligentissime scriberet,iussitque,vt quęcūque huic inquisitiōi vsui essent,ei ab omnibus suppeditarentur. Peregit opus Aristoteles quinquaginta voluminibus,quorū nonnulla nostra etiam ætate leguntur, cum magna doctissimorum hominum admiratione. Hæc omnia & infinita alia,quæ ad rerū prudentiam pertinent,nō in paruo,angustoque loco,diuersorio ve reperiūtur,sed per vniuersum terrarū orbē sagaci diligētia ꝑquisita inueniūtur. Alexander. Aristoteles. Ex ply.ca.16. li.8.

¶HVIC labor eorū cernitur,qui Cosmographi,Geographi ve appellātur,quorū diligētia nos nō parua ex parte a peregrinādi labore,atque īpendio liberauit. Horū primus auctor Homerus extitit,vt Hipparchus scripsit,qui poesim suā omni doctrinarū genere refersit, Et regiones omnes, ad quas eo tēpore penetrari poterat,magno studio,magnoque ingenij acumine lustrauit. Et singulas quasque vrbes aliquo insigni flore versibus ornauit,& quasi varijs coloribus pinxit. Nec omnino expers peregrinatiōis fuit Homerus,quē in Aegyptū peruenisse nō solū sacerdotū libri testantur,sed ipsius etiā scripta,inducit etiā Helenā potionem Telemacho,qui apud Menelaū diuertebat prębuisse,qua mœroris sui euestigio ille obliuisceret̄,quā quidē a polymnesta Thanis cōiuge diluere didicisset, Sole enim diospolytanę hoc est Thebanę mulieres irā,ac mœrorē potionibus sedare poterāt,& obliuionē quandā malorū carminibꝰ impetrare. Linus quoque & Musęus,qui circa Troiani belli tēpora vixerūt,diutius quidē peregrinati sunt,& ab Aegyptijs,phœnicibusq; plurima didicerūt,quorū quoque disciplinā in plærisque imitati sunt. Homerū deinde in Geographia Alexāder,& hecateus Milesij ambo,& eudoxus,qui vicinus illorū tēporū extitit,nō diu post claruit dicearchus,& Eratosthenes,qui cō plura scriptis superorū etiā addiderūt,propter cognitionē rerū magni Alexandri,qui pluribus victorijs potitus,cōplures ignotas ante se prouincias lustrauit. Et sic vberiorem multo scriptoribus materiam præbuit. Cosmographia. Geographia. Homerus. Helena. Linus. Musæus. Eudoxus. Dicearchus.

¶HECATEVS qui primus omniū de situ orbis librum edidit, breuiter pauca scripsit. Et notiores quasdam regiones,atque vrbes attigit. Occultiora autem loca ignorauit. Cui tamē gratiæ habendæ sunt,egit enim quod potuit,& breui quidē compendio posterorū ingenia excitauit, & ad vberiora quędam indaganda expergefecit, Nam Polybius deinde Megalopelitanus, Hecates. Polybius.

lopelitanus,& Possidonius certiora tradiderũt propter recẽtes Romanorum victorias,qui plurimas gentes,ac nationes subegerunt,quarum etiam nomina incognita ante ea tempora omnino fuerant.

Strabonis opera & ætas.

¶STRABO vero Cretensis,vir plurimæ lectionis, summa diligentia,vberique doctrina omnia complexus est, adeo, vt consummato operi nihil adijci possit. Cæsaris enim dictatoris,& Octauij Augusti temporibus vixit.Quibus imperantibus vniuersę orbis terrarum nationes,ac gentes paruerunt tunc Romanis,nihil incognitum esse poterat,qui omnibus gentibus populis,ac nationibus imperabant. Et ipsę etiam Strabo Romę degebat,& cum clarissimis,doctissimisque viris versabatur, Atqui,vt in pręclaro opere suo sępe ipse testatur,longã peregrinationẽ peregit,Aphricamque omnem, & plęrasque prouincias alias magno cum periculo peragrauit,vt exinde certiora scriberet,& obscuriora quædam oculorum fide perdisceret.

Ptolemęus.

Polybius.

¶NON parum quidem adiumenti nobis præstitit Ptolemæus,qui admiranda quadam doctrina non modo regiones orbis omnes verum singulas pene vrbes,ad cęli ambitum dimensus est.Polybius tamen longe ante eum dimensionem orbis terrarum per milia passuum geometrica ratione computauerat,sic etiam Archemidorus, Et ex Romanis Agrippa, ac etiam Nigidius figulus,Alij etiam Græcorum terram ad cęli ambitum digesserant per circulos,& vmbras pares. Diodorus quoque siculus triginta annos in opus suum se absumpsisse fatetur,maiorem siquidem Europę atque Asiæ partẽ se peragrasse refert,vt ex oculorum sensu certiora quidem literis mandaret. Sed Romanorum ciuium consuetudinem plurimum sibi profuisse asserit,cum quibus romę diutius versatus est,& ab eis multa perdidicit,quando propter imperij magnitudinem per vniuersum terrarum orbem vagarentur.

Diodorus siculus quot annis opus suũ absoluit.

Diõ prusensis

¶DION vero prusensis in libris suis de regno,non mediocriter gloriatur,quod annis pluribus,quum patria exularet, extorris atque errabundus vagatus fuerit.Et multas græcorum,ac Barbarorum terras mendici habitu obiuerit,panemque a quibuscunque obuijs quum viaticum ei non sup peteret rogauerit. Addit etiam se plura didicisse, & præsertim a muliere quadam heliensi,siue Arcade,quæ veram Herculis historiam profitebatur,dicebatque se pastorũ,ac venatorum hospicio frequenter vsum fuisse,& in complura admiratione digna sępenumero incidisse,ex quibus gratam,ac perutilem cognitionem accepisset. Cum secum semper pugillares deferret,& ea omnia stilo adnotaret,quę agnitione aliqua digna ei esse viderentur.Inducit quoque hanc fœminam,ac fanaticam anum loquentẽ atque asserentem se fatidicam,ac futurorum præsciam,a matre deorũ factam fuisse,profitebaturque multa illam disseruisse de diuina sapientia, & inspiratione,tradidisseque pręcepta plurima,quæ ad bene beateque viuẽdũ pertinerent. Et admiranda Herculis precepta attulisse, quæ vtilitatem non mediocrem præ se ferrent,siue vera,siue ficta,etiam essent.

MISCENT

¶MISCENT enim græcorum nõnulli fabulam historię,quasi gratias musis,vt aiunt, Attamen sibi ipsis fidẽ abrogant,Maior nãque vt Strabo inquit)fides Homero,& Hesiodo,qui de heroib⁹ scripserũt,habetur, quã de Ctesie herodoto,& hellanico,qui fabulã historię miscuerunt. Eos vero qui res romanas scripserũt,eo verius locutos asserunt,quo plura loca oculis lustrarũt,quã superiores,qui vel fabulati sunt,vel adulatoribus, vt gratiã principum ex mendacio inirẽt auscultarũt. Et pręcipue quũ exercitus illi,de quibus sermonem faciũt,longe procul ab eis militauerint. Et lõginquitas difficile admodum redargui potest,testibus enim, & arbitris plęrũque caret,& nullo adstipulatore cõuincitur. Res autẽ Romanę vniuersum terrarũ orbẽ testem citare possunt. Vbicũque enim gentiũ,terrarũ,locorũve monimenta cernũtur,quæ Romanorũ imperiũ,militũque virtutem inscriptis,sculptisque marmoribus testãtur,vt mirũ iam videri possit,eadẽ tot exactis seculis nõ defecisse. Et pręcipue quũ nouis ædificijs,sacrisque ędibus quotidie nullo prohibente terantur,nouoque viui cedant. Quinetiã sępe accidit,vt ruina illuuiõe,effossione,terrę motu, hiatu,aut alia vi desidente terra,vetustissime imagines,scalptureve appareãt & eruantur,quę mirificã quandam præ se speciem ferant,viuæque,atque spirantes esse videantur,adeo,vt easdem ne minima quidem ex parte artifices nostri temporis imitari possint.

Gręci fabulã historię miscent.

Gręci mendacij ratio.

Historię Romanę veritas.

¶TANto ingenia illius ætatis nostris seculis præstabant,vel(vt verius loquar) Tanto diligentius artibus incumbebant,quãto magis præmijs,& honoribus honestabantur. HONOS enim artes alit(vt ait Cicero) omnesque incendimur ad studia gloria,iacentque ea semper,quæ apud quosque improbantur. Nonne etiam hoc admiratione dignum videri potest, omnes exterarum gentium,nationũque scriptores,res romanas longe maiore diligentia percensere,& pluribus laudibus efferre,quam Romanos ipsos,ac latinos alios auctores? Nam græci, quibus Romani imperiũ ademerant,quosque tot cladibus affecerãt,& eorum vrbes diripuerant,atque euerterent,illorum laudes neutiquam conticuerunt, sed complura etiam memorię commendarunt,quę e latinis scriptoribus relicta interijssent. Quot pręclare facta,atque dicta a Polybio,Appiano,Dionysio,Diodoro,Strabone,Plutarcho,alijsque compluribus referũtur,quę a nostris prętermissa extincta essent,nisi illorũ monimẽtis accenderentur. Viuũt igitur,& perpetuo victura sunt,cõsensu omnium doctissimorum virorum, virtutumque diuturna exempla posteritati prębebunt.

Ingenia prisca cur nostratib⁹ pręstabant.

Honos alit artes.

Cicero tusculanarũ quęstionũ li.1.ad principium.

Romanę res ab exteris diligentius quã a latinis scriptę.

¶SED IAM AD PROPOSItam rationem redeundum est. Et hoc etiam concludendum,vtilem admodum iuuenibus esse longinquam peregrinationem. plurimamque doctrinam,ac rerum experientiam præstare. Et præsertim illis,qui alijs præfuturi sunt, quorum peritia multis mortalibus prodest. Et eos ad bene beateque viuendi instituit, quod quidem proprium officium eius est, qui multitudinem regit. Est enim communis omnibus naturæ lex,vt doctiores minus institutos erudiant.

 Et melio-

Doctiores rudibus imperãt

Et meliores deterioribus imperent, vt præclare sentit Dionysius Halicarnaseus.

SED quoniam non omnes quibus datum est vt imperẽt, tute possunt longius euagari, & a patria diutius aberrare, propter varia pericula, quę per fortunam semper mortalibus imminent, Optimum imprimis erit, ne se ipsos a tam vtili sapientia defraudent, vt scriptores orbis terrarum, quos Cosmographos, Geographosve Græcis nominibus appellamus, non modo lectitent, verum etiã perdiscant, vt ea, quæ oculis videre nequeũt, saltẽ animo, & cogitatione complectantur. Inest siquidem in eis mirifica quędam doctrina, iucunditate, ac rerum varietate condita, quæ lectorem neutiquam ociosum esse permittat. Quicquid enim admirandum, quicquid nouum, aut inauditum vspiam gentium, terrarum, locorumve existit, ab illis sic dilucide tractatur, ac si coram ante oculos poneretur.

Cosmographorũ, geographorũque lectio vtilissima.

ATQVI EXPERS omnino periculi disciplina illa habenda est, quę ex libris discitur, vel ex picta cernitur tabella. Primus quidẽ (vt paulo ante dixi) qui de situ orbis scripsit Hecateus Milesius fuit, quem com plures deinde imitati sunt, & quod ille breuiter in commentarium redegerat, longiore argumento amplificarunt, & non modo gentes, regiones, vrbes, maria, flumina, lacus, paludes, fontes, montes, animalia, arbores, virgulta, herbas, & cætera eiusmodi complexi sunt, verum diuersos ritus, ac mores singularum nationum, & varias hominum naturas, illustres quoque, & præclaros viros virtute, armis, sapientia, ingenio, doctrina, arte, industria, opere, vel sermone adijciunt Et res præclare gestas domi, militięve suis locis ostendunt, adeo, vt ad ciuilem sapientiam nihil præstantius hac disciplina accedere possit.

Hecateus primus de situ orbis scripsit.

Cosmographiæ cõmendatio.

SED QVVM contemplatio rerum sine inspectione difficilis admodum esse videatur (res enim oculis subiecta longe clarius iudicium de se præbet, sensus quidem oculorum acerrimus est, & auditui, alijsque sensibus præest) redigenda res fuit ad aspectum, per quandam similitudinis speciem, vt notior fieret. Quando non omnes possunt loca quæque longinqua adire, & oculis ea intueri, quæ ambiguitatem præbent, Cogitauerunt viri doctissimi, & ingenio præstantes descriptione, ac pictura vtendum esse, vt in parua tabella clare illa spectanda traderent, quæ obscuram haberent cognitionem, vt multi periculo, labore, atque impensa peregrinationis liberarẽtur, qui minus commode euagari possunt. Est siquidem eiusmodi pictura iucũda omnibus, & vtilis admodum regibus, ducibus, atque imperatoribus. Bellum enim gesturi in prouincijs ignotis, ea ex pictura discunt, quæ nulla alia ratione tam facile scire possent. Anaximander Milesius Thaletis conciuis, ac perfamiliaris, primus omnium (vt refert Strabo) pictam ostendit tabulam, in qua situs orbis descriptus erat. Fuerant tamen ante eum nonnulli, qui aliquas sibi notas descripserant regiones, vt regibus, ducibus, principibusve obsequerentur,

Pictura principibus per quã vtilis.

Anaximander

Alexander.

ALEXANDrũ quem ex virtute magnum nũcupauerũt, vt nõnulli scriptores

ſcriptores perhibent. ſumma diligentia citari ſolitum aiunt loca, in quibus bellum eſſet geſturus, ſemperque eadem picta intueri voluiſſe, vt picturam illam legendo ea dignoſceret, quæ cauenda, quæ ve adeunda eſſent. Romani etiam idem facere conſueuerant, Et regiones in quibus pugnaturi eſſent, antequam bellum decernerent, pictas oſtendere, ingruente enim Gallico tumulto, vel ſociali bello pictam prębebant Italiã. Quod quidem Varro teſtari videtur libro primo de re ruſtica. Inducit enim graues quoſdam, ac ſapientes ciues de re publica cogitantes, & de propulſando, vel inferendo bello inter ſe ratiocinantes, ait ſiquidem ſpectabãt in pariete pictam Italiam. Quibus ex verbis oſtendit faciem, figuramque regionis in qua bellum geritur prænoſcendam eſſe, ex qua cauendi, inuadẽdique rationem imperatores, ac duces facile prædiſcunt. Et exinde tutiores, alacrioreſque facti, multo facilius victoriam nanciſcuntur. Varro li. 1. de re agraria.

EST enim perpulchrum (vt Diodorus ſiculus ait) ex aliorum erratis in melius vitam noſtram inſtituere. Et non quid alij egerint, ſed quid acturi fuerint nobis ad imitandum proponere. His igitur exemplis monendus eſt rex, quem inſtituimus, vt peregrinetur aliquandiu, ſi tuto id agere poteſt, & per fortunam licebit. Coſmographorum ſcripta perlegat. Et orbis terrarum deſcriptionem non negligat, Sed cum propertij Elegorum elegantiſſimi Arethuſa dicat. Cogor & e tabula pictos ediſcere mundos, Quæ quidem res iucundiſſimam ei præbebit exercitationem, ciuilem diſciplinã ornabit, & rei bellicæ plęriſque in rebus vſui erit, vix eñ fieri poteſt, vt optime exercitui imperare poſſit ille, qui huius diſciplinæ omnino expers atque ignarus ſit. ✣ Diodorus ſiculus li. 1. ad principium. Propertius.

¶ Cyrus Perſarum rex ille opulentiſſimus, præ doctrinæ huius ignorantia cum vniuerſo exercitu ſuo interierijt. Vicerat enim Crœſum lydorũ regem, & Babylonem, Aſiam, orientalemque oram omnem in ſuam poteſtatem redegerat. Deinde per victoriam maiore ambitione elatus, Thomyridi Scitharum reginę bellum vltro inferre inſtituit. Enimuero cum illa facile eum ab Oaxis fluminis tranſitu prohibere poſſet, vt tranſmitteret tamen permiſit, quandoquidem arbitraretur ſe longe facilius poſſe hoſtem ſuperare intra regni ſui terminos, ac fines, quã extra, Et pręcipue quũ obiectu fluminis nullum effugium ei pateret. Cyrus vero Spargapiſem vnicum viduæ reginæ filium, qui cum tertia parte exercitus ſibi obuiam venerat, ſimulata fuga peremit, nactus illũ ſine cuſtodibus, & epulis vino, ſomnoque indulgentem. Thomyris hac clade accepta, non tamẽ prę orbitatis mœrore muliebriter animum ſubmiſit, ſed ira in vltionem ſuccenſa exercitum quamprimum reparauit, & magno impetu, ſummaque animi fortitudine Cyrum cum omnibus eius copijs in difficiles locorum anguſtias compulit, Deinde illico diſpoſitis omni ex parte inſidijs, improuiſa hoſti magna cum alacritate e montibus proſiliuit, Et ducenta circiter Perſarum milia, cum rege etiam ipſo trucidauit, adeo vt ne nuntius quidem tantæ cladis euaſerit, quod quidem vix alias in omni æuo auditum vnquam fuit. Sed ſi locorum peritiam Cyrus habuiſſet, fluuium neu- Cyrus. Crœſus. Thomyris. Oaxis. Spargapiſes.

Neque diuortiorum angustijs per errorem exercitum suum circumduci permisisset, Cum aditus omnes occupare potuisset. Et effugia scientibus satis tuta paterent. Sed pręclare Strabo Cretensis ait, eum venatorem optime venationem instruere, qui plane norit qualis, & quanta est silua, in qua venatur. Et eum imperatorē optime castra disponere, insidias abdere, pręsidia locare, iter dirigere, & hostem circumuenire, qui regionem, ac locos omnes intelligit, & diuerticula cuncta plane callet. Agamennonis exercitum dicit turpiter retulisse pedem, quum Mysiam per ignorantiam veluti agrum Troianum popularetur, sibi ipsi non hosti imponit, quicunque in ignoto diuortio insidias locat. Ductores quoque classium & nauium gubernatores plęrunque plagarum, orarum, tractuumque ignorantia decepti periclitantur, vel aliquid perperam agunt, cuius deinde quamprimum pœnitentia ducantur. Persæ quondam Salganeum gubernatorem suum iniuria iugulauerunt, vt qui arbitrarentur illum male classis suæ cursum ex malea ad Euripum direxisse. Simili etiam temeritate Aphricani Pelorum necauerunt, & ex illius sepulchro perpetua ignorantię suæ monimenta statuerunt, quasi existimantes angustiores quasdā maritimas traiectiones recurrentia freta esse, vel scopulosas syrtes, & loca nauigijs neutiquam peruia, Omitto Thermopylarū angustias, quæ ex ignorantia Persarum diuturnam leonidæ gloriam pepererunt. Omitto etiam Parthorū contra Crassum victoriam, quæ ex inicitia quoque regionis manauit, & innumerabilia alia exempla, quæ prætermittenda esse omnino duco, ne longior ambitiosiorve esse videar, satisque probatum esse arbitror peregrinationem, Cosmographiam, & orbis, regionumque picturā regibus, ducibus, imperatoribus, principibusque omnibus non modo gratam, ac iucundam, sed vtilem admodum, ac necessariam esse. Nūc autem in sequēti volumine, quedam quæ his, qui imperant, cauenda esse duco, referā deo optimo maximo beneuolente, pij lectores boni queso consulant.

Strabo. | Persæ. | Euripum. | Cosmographi | Parasceue ad sequētē librū.

¶ FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER TERTIVS DE REGNO EXPLICIT.

¶PRAEFATIO QVARTI LIBRI DE REGNO ET REGIS INSTITVTIONE PRAEFATIO AD ALPHONSVM ARAGONIVM INCLYTVM CALABRIAE DVCEM.

ARISTOTELES STAGERITES Philosophus tanti nominis,& in omnibus reconditis etiam disciplinis eruditissimus,cũ a rege Philippo puerum Alexandrum in disciplinam accepisset,vt eum ad veram effigiem iusti principis formaret,vtique ei nihil deesset,quod ad officiũ fortissimi,ac magnanimi regis pertineret,verasque Homeri rapsodias ei perdiscendas præbuit, vt ex Iliade corporis vires,superbamque in hostẽ iracundiã quandã sumeret. Ex Odissea vero animi virtutes eliceret,& versutias, calliditatesque hominũ cauere disceret, Hos Homeri libros tanta auiditate edidicit Alexander,vt paruo tempore ad parem vsque tanti præceptoris eruditionem prope accederet,eosque semper sub puluino habebat, horasque aliquot per noctem sõno sibi eripiebat,vt cum summo poetarum aliquandiu euigilaret. Quinetiam quũ ex Orisseo sinu nauigans ad Heliconem descendisset, vidit in tẽplo musarum tripodem tali epigrammate inscriptum.

Ari.alex.pceptor.

Homeri rapsodiæ.

Alex. homeri libros sub puluino seruabat.

Chalcide qui dubium cantu preuertit Homerum,
Hunc tripodem musis dedicat Hesiodus.

Hesiodus.

Hoc quum rex animi excelsi lectitasset,comiter,ac surridẽs ait. Hic agrestis poeta rusticorum sententia Homero prælatus est,sed si de eo reges,imperatores,ac duces iudicium fecissent, illum quasi poetarum numen aurea corona donassent. Hic autem explosus ex theatro sibilis, ac conuicijs extitisset. Vltos tamen Chalcidenses & Euboicos omnes,acceptã ab Homero iniuriam suspicari possumus,& proinde minus ęquã protulisse sententiam. Nam quum eos quasi agrestes,atque ineptos irridere vellet,Euboicos scripsit anteriorem capitis partem detonsam habere, posteriorem vero comatam,qua tonsura Curetas vetustissimi poetarum vsos fuisse testantur. Quin vero (vt ad Odysseam redeam) multa cauẽda esse,multaque fugienda in obeundis rebus humanis callido pricipi docet Homer⁹, vt imprimis scrutetur,monet eorum mores,cum quibus versatur, quorũ maculas,ac sordes diligenter excutiat opus est,vt tantum cuique committat,quantum in eo fidei,ac probitatis inuenerit. Sunt enim multorum ingenia ad fallendum semper parata,& præcipue nonnullorum,qui in maximis domibus versantur,ficta enim quadam comitate,& nugaci,ac vario sermone veritatem obscurant,ex diuturno quidem obsequio ad assentationem

Curetes,

Aulicorũ assetationes,

tionem ,adulationemque educati esse videtur,adeo,vt ex multis,quæ fu tili alloquio blatterāt,vix veritas aliqua elici possit. Sunt etiam complu res,qui quum inopes sint,remque suam male gesserint,opulentiores omnes odio habeant,& bene sibi consulentes probris insectentur,optimis quibusque inuideant,malos autem extollant. Quinetiam præsentibus rebus minus contenti,nouas semper exoptant,& quum fortunam suam oderit, omnia quoque in deterius mutari cupiant. Hi sunt Cyclopes illi a quib' Vlyssem astu euasisse inducit Homerus. Quique in nihil agendo vitā beatam statuebant,terramque optabant,in qua fruges omni tempore sine fossione,aut aratro passim nascerentur,leges,ac iura ignorabant, neminique parebāt,nisi luxui,ac voluptati,reliqua fortune casibus permittebāt, Horum principem Polyphemum nomine Mareotico vino in antro sopitū excęcauit Vlysses, & se, ac socios a mortis periculo liberauit. Hæ sunt Syrenes illę Acheloi,& Calliopes Musę filie,quarum carmine,atque concentu decepti nautę mergebantur,a quibus ceratis,picatisve auribus euasit Vlysses,Maledici scilicet assētatores,adulatores,delatoresque omnes quorum blanditias,illecebras nugas,ac fallacias princeps summa prudentia,cautaque ingenij solertia,vt caueat opus est,si tute atque quiete imperare vult,& innocētem neminem ledere,sed iam me tempus admonet,ne in exordiendo longior sim,verum ad propositam rationem redeā, Et in sequenti volumine ea referam,quæ regi cauenda esse arbitrabor.

Cyclopes.

Polyphemus.

¶VIRTVTEM AC VERITATEM SEQVATVR REX,NON MENTIATVR,NEC MENDACIVM DICAT,NEQVE MENTIRI ALIOS PERMITTAT.

TITVLVS PRIMVS.

IVDICIVM OMNIVM MORTALI=
um eſt (vt ait Oratorum maximus) Fortunam
quidem a deo petendam eſſe,a ſe autem ipſo ſa=
pientiam ſumendam . rex igitur cui ſceptra ho=
minum,venerandaque iura Iuppiter indulſit(vt
ait Homerus)íprimis cogitare debet,ſe maximã Homerus.
inter mortales omnium fortunam nactum eſſe.
Proinde ea omnia præſtare debet, quæ ſui mune
ris ſunt,omnique ſtudio niti, vt virtutem,pluri=
mamque ſapientiã aſſequatur,vt dignitate a deo
accepta ſanctiſſime,iuſtiſſimeque fungatur. Eſt enim ſapientia diuinarũ Sapiẽtia.
humanarumque rerum ſcientia ,que cognitionem contemplatur cauſarũ Ex cice. thuſ=
cuiuſcunque rei,ex quo quidem fit,vt diuina imitetur,humana autẽ om= culanarũ.q.li.
nia virtute inferiora protinus eſſe ducat. Sapientiæ quidem obiectum eſt 4.
veritas per quam immutata ea omnia dicuntur,quę ſunt, quæve fuerunt,
aut futura eſſe exiſtimamus.

¶PRAECLARE Socrates vir ſapientiſſimus veritatem, & virtutẽ Virtus.
idem eſſe dicebat.Sicut enĩ illa nec creſcit nec minuitur,Sic virtus ſem= veritas.
per eadem inuenitur. Et quia numeros ſuos habet plena omni tempore,
ac perfecta exiſtit.

¶VERITATI omnia conſonant,vt in fidibus,& cantu ferri ſentim⁹
in quibus ſi quid diſſonat, harmonia omnis præuertitur. Sic veritas ip=
ſa paruo nonnunquam indicio oſtenditur. Nec diutius poteſt ſub vanita
tis inuolucro latere. Falſa enim veris concinnata ſemper ſeipſa indicant,
MANIFESTAE quidem turpitudinis eſt mentiri,ſicut etiam teme= ✠ Mẽtiri.
rarię leuitatis mendacium dicere,ſed alterum perfidiæ, atque iniquitatis Mẽdaciũ dicę
crimen oſtendit,alterum vero ignauæ credulitatis. re.

¶NON parua Cretenſibus nota inuſta eſt,quum Epimenidis poetę te= Cretẽſes men=
ſtimonio mendaces dicti ſunt,mentiebantur ſiquidem, vt alios fallerent daces.
ſuæ vtilitatis cauſa. Irus autem Ithacenſis apud Homerum mendacium Home. Odiſ=
ęrumque dicit prę nimia quadam loquacitate,vanove aſſenſu. ſeę.18.lib.

¶MENDACES quidem,ac vani homines animi leuitatem oſtendũt Irus ithacẽſis.
Fidem veritati abrogant,& perpetuis probris ſemper inhęrent,bonus au=
tem vir præ animi virtute nunquam mentitur,cauebitque ne aliorum va
nitates pro veris referat. Iuſticię quidem munus eſt, neminem fallere. Iuſtitię mun⁹.
Prudentiæ autem ne fallaris cauere.

¶POMPONIVS Atticus magnam veritatis laudem habuit, Adeo, Põpo. atticus.
vt eius comitas non ſine ſeueritate eſſet,neque grauitas ſine facilitate,qua
quidem ex re omnes eum amabant,& verebantur ſimul. Veritatis etiã lau Corne. nepos.
dem quam maximam tulit Cornelius nepos, ex qua quidem tantum au=
ctoritatis aſſecutus eſt,vt nemini ſuſpectus eſſet. Proinde Ciceronis,&
Saluſtij ea integritate,atque ſinceritate amicitia vſus eſt,vt quamquam il
li mutuis ſimultatibus,& odijs inter ſe decernerent, ipſe tamen neutri ſu=
pectus erat, & cum vtroque ſine alterius iniuria libere verſaretur.

ISOCRATES

Iſocrates ad nicoclē regē,

¶ISOCRATES regem ſuum monet,vt veritatem ante omnia colat, idque manifeſte ſemper & indiſſimulate agat,Adeo,vt cuncti cognoſcāt iniurato potius regi,quam priuatis omnibus iuratis fidem adhibēdam eſſe.

¶IGNAVI quidem hominis eſt mentiri,& eius, qui vel alios decipere vult,vel qui opinionem potius ſequitur quam veritatem. Hunc enim timor compellit quę vera ſunt occultare,& ſimulando , vel diſſimulando tegere,vel futilis aliqua ſpecies in mendacium inducit. Magnanimus quidem verax eſt,& palam amat,palamque odit.

Herodotus in Clio.

¶TVRPISSIMVM fuit apud perſas mentiri,vt Herodotus ſcribit, Et id ſerui potius,quā liberi hominis eſſe videť. Mētiūtur ſepenumero ſerui ne verberib⁹ cedātur. Sic etiā pueri & mulierculę,vir autē vera ſēper loqui debet. Et nō modo lingua,ſed ne vultu,oculis,nutuve mentiri Eſt enim vultus(vt Cicero in Piſonem ait)quaſi tacitus quidam mentis ſermo.

Veritas tp̄is & memorię filia
Mēdaces q̄d lucrātur ex mēdacio.
Ex quītili.c.2. lib.4.
Mētiri an liceat,diſce exquīti.li.12.c.1.ad finē.
Sertorius.
Chilo p̄ amici ſalute mētitus eſt.
Atraphaxis herba qualis diſce ex theophrato.c.5.li.1 &.c.1.li.7.i hiſtoria plātarū.

¶TEMPORIS,& memorię filiam veritatem eſſe ſcite admodū poetę fabulantur,vt intelligamus mendacium nō diutius celari poſſe,Et hoc ex mendacio mendaces lucrari ait Ariſtoteles,vt ipſis deinde verum dicentibus non credatur. MENdacē memorē eſſe oportere tritū eſt vetuſtate prouerbium. Quo quidem oſtenditur veritati omnia congruere,quā etiam ex varietate ſermonis ſępe reſerant mendaces ipſi,obliti tandē cōmentitiorum verborum,vanorumque figmentorum. Fuerunt tamen ex philoſophis quidam,qui putauerunt licere imperatoribus, ac ducibus in magnis periculis mentiri non in perniciem alicuius,ſed pro multorum ſalute. Huic opinioni exemplum eſſe poteſt Sertorius,qui temporibus difficillimis mentiebatur ad milites,vbi mendacium vſui eſſet. Proinde literas cōmentitias pro veris legebat,ſomnia ſimulabat,& falſas religiones cōminiſcebatur,vt militibus metum alicuius īminētis periculi demeret, illi qui hanc ſententiam tuentur,Chilonis illius,qui vnus e ſeptem Gręciæ ſapientibus fuit,auctoritare nituntur,qui pro amici ſalute falſum teſtimonium dixit,ſed ſi verum iudicare volum⁹,inueniemus Chilonem in fine vitæ ſuæ dubitaſſe,an ex eo mendatio reprehendi, culparive poſſet. Nos igitur vt calumniam fugiamus,rem hanc,in qua nō mediocriter hęſitamus,in medio reliquemus, Contentique erimus Gręco prouerbio quo dicitur ψευδλατραφαξιοσ πλεαν ειναι την βουλην id eſt mēdaci atraphaxi plenum concilium.

φιλαυτια

¶SVNT etiam nonnulli inanis gloriæ adeo cupidi ,vt ſibi ipſius mentiantur,ſeque nimium amēt,& ſine riuali quidem(vt dicitur)hi de ſe omnia,quæ dicuntur,quamuis manifeſte falſa ſint,credunt , ficta pro veris accipiunt. Aliꝭs de ſe potius quam ſibiꝭpſis fidem adhibent, & plærumque a ſe diſcedunt. Et dū aliorū iudiciū ſequūtur,ſuum ingenium fraudant. Et in ſumma auaritia ſumptuoſi ſunt,in ſumma autem infamia glorioſi,ſuaque dumtaxat admirantur,aliena vero omnia deſpiciūt. Quietiā cūcta exiſtimant,quæ de ſeipſis prædicant,& cum ſumma oſtentatione

iactant

iactant auditoribus ita persuaderi, vt vera illa,& nulla ex parte ficta esse putent. Neque intelligunt se ludibrio, contẽptuique haberi. ac simili modo se irrideri, quo quidem apud Comicos Poetas miles gloriosus irridetur.

CHORVM gratia quidam Græcorum putant Ixionis fabulam fictã esse a poetis, qui aiunt illum pro Iunone Iouis coniuge, quam perdite adamabat, Nubi se commiscuisse, & ex ea Centauros genuisse. Inanis enim gloriæ cupidi vanam virtutis imaginem amplectuntur, nihil tamen rectum, aut virtuti consonum agunt, sed ex arbitrio multitudinis pendent, principesque videri cupiunt, vanæque quasi nubi incumbunt, quæ deinde eis monstra parit. Hos perosus Iuppiter fulminat, & in barathrum præcipitatos perpetuæ rotæ affigi iubet. Instar Ixionis, de quo pclare Ouid. Voluitur Ixion, & se sequiturque, fugitque. Rotę naturam elegãter exprimit, quæ quo magis seipsam sequitur, tanto magis seipsam fugit. Sic etiã mendax, quo magis veritati inniti videri vult, tanto magis ab ea abhorret & mendacium reserat, suamque vanitatem ostendit, virum veræ gloriæ studiosum, iustum, ac simplicem esse oportere ait Aeschilus Poeta, & qui bonus esse, quam videri malit. Ventosi igitur illi contemnendi sunt, & regia aula exagitandi, & nullo munere, nullaque dignitate honestãdi, blãditijs enim, & puerili quadam indulgentia pelliciuntur, Mendacia de seipsis audire gaudent, & veritatem omnino formidant. Idcirco adulatoribus assentatoribusque semper adherent, illis auscultant, illisque fauẽt. Quorũ consuetudo pernitiosissima est, & precipue regibus principibusque, quorum opes sępius assentatores, adulatoresque euertunt, quam hostes, vt sapienter ait Q. Curtius, de quibus quidem pauca in præsentia referre non alienum esse censeo.

Ixion. Cẽtauri nubigenæ. Cõparatio poetica. Oui. metha. 8. Rotę natura Aeschilus. Q. Curtius.

ADVLATORES ATQVE ASSENTATORES REGIBVS EXAGITANDOS ESSE,

TITVLVS SECVNDVS

Adulatores. Aſſentatores.

ADVLATIO ASSENTATIOQVE vitia ſunt animi anguſti, viri mendacis, ignaui ſeruilis, futilis humilis abiecti. Manāt enim a timore, nullamque beneuolentiam in ſe habēt, vt Democritus teſtatur. Blandiuntur ſiquidem adulatores, atque aſſentatores. quorū vita ignaua eſt, & vanitatis mendacijque plena. Hi placēdi ſtudio omnia laudant, etiam quæ minus penitiore animo probant. Nihil refellere audent, Nunquam cuiquam aduerſantur, nemini moleſti ſunt. Mēdacia veris concinnant, Simulando quoque, ac diſſimulando ſemper occultant. quos quidem Ageſilaus optimus ille Lacedemoniorum rex non ſecus aſpernandos, inſectandoſque eſſe dicebat, quam propriæ vitæ inſidiatores.

Ageſilaus.

Greci adulatores

¶ MAXIMI adulandi artifices habiti ſunt Græci, qui non modo blando ſermone, blandoque obſequio adulantur, & turpes quaſque voluptates laudant, verum manus etiam in ora intendunt, vt fictum ſermonem fictoque geſtu adiuuēt. In Grecos Satyrica licentia inuehitur. Iuuenalis, & adulatores, aſſentatoreſque omnes faceto carminis morſu ad viuum vſque lacerat. Hos etiam M. Cato ille, qui ad vticam ſibi violentas manus intulit ſummo ſemper odio proſequutus eſt, vt teterrimos rei publice hoſtes, & bonorum omnium inſectatores. Turpiſſimum enim eſſe arbitrabatur blanditijs, adulationibuſque imperitam multitudinem decipere. Et nobiliſſima, ac ſumma virtute ornata ingenia, quæ non ad gratiam, ac voluptatem ſua cōſilia referūt, ſed ad virtutem, & veritatem debitis honoribus fraudare. Cernimus enim ſepenumero multitudinem in illos ſuffragia conuertere, quos blādi tijs, & aſſentationibus molliores eſſe ſentit, at grauiores, ſœuioreſque omnes ſpernere. Et hoc precipue efficit in tranquillo temporum curſu, verum vbi ſœuior tempeſtas aliqua inhorruit, tunc blāditias reſpuit, & iuſtitiam, ſœueritatemque complectitur. Tum quidem reflātibus ventis optimo gubernatore opus eſſe cognoſcit, quem tranquillo, quietoque equore aſpernabatur. Ad Fabium, quem prælato ei Varrone viro vltimæ ſortis comitia ſpreuerant, res romana redijt, profligato miſerabiliter exercitu apud Cannas, peremptoque paulo altero conſule, Ex qua quidem pugna euaſiſſe non partæ laudis fuit. Quando fugienti cum paucis Varroni, qui cauſator malorum fuerat, a ſenatu obuiam itum eſt, gratiæque ei peringentes actę ſunt, quod poſt tātā cladē de reipublicę ſalute non deſperaſſet. Tum Fabius habenas rerū ſuſcipit, quē paulo ante detractorem belli per contemptum criminati fuerant. Is tamē exhauſta omni ex parte rem publicam in integrum reſtituit, de quo præclare Silius cecinit.

Fabi⁹ maxim⁹
Varro conſul romanus.
Pau. varronis collega.
Fabius.

Silius.

At ni ſacra ſeni vis impreſſumque fuiſſet
Siſtere cunctando fortunam aduerſa fouentem.
Vltima dardanij tranſijſſet nominis etas.

Cum

cum aliis versibus ad eandem sententiam.

¶ISOCRATES vir sapiētia & eloquentia peritissimus affirmat nullā pricipib⁹ pestē adulatore pernitiosiorē esse, regēque suū monet, vt omnes illos euitet, ac caueat, qui quęcūque fecerit, aut dixerit, laudāt, illis autē auscultet, atque obtēperet, qui eū monere audēt, & errata placide, ac sine contumelia castigare. Hi enim amici sunt, vereque diligunt, illi autē assentatores, atque adulatores, qui mendacij premium expectant. Isocrates.

¶OPTIMI quidē pricipis est viris fide, prudētia, doctrinaque pręstantib⁹, liberiorē quandā loquēdi potestatē facere, vt in rebus arduis libere, ac sine timore cōsiliū rectū afferāt. Spiēter quidē Demetri⁹ Phalere⁹ Ptolemęū regē monuit, vt libros illos legeret, in quib⁹ p̄cepta regib⁹, ac ducibus traduntur, quādoquidē doctissimi illi viri ea scriberēt, quę nemo vnquā regib⁹, ducibusve dicere auderet. Isocratis sentētiā illā statuisse videtur Homerus, quū Agamēnonē dicentē inducit malle se decē Nestores qui ei cōsilio, ac prudētia adessent, quā totidē Aiaces, atque Achilles, qui robore, & armis certarēt. Cū illis siquidē se celerius, faciliusque Troiam capturum dictitabat. Demetrius. Ex plutar. in apophtheg. Cōsiliū robore p̄stāti⁹. Nestor.

¶ANTIgon⁹ rex Zenoni stoico literas dedit ad hāc sentētiā. Ego fortunę, ac gloriæ magnitudine vitā tuā me anteire existimo, disciplinæ vero sapiētia, & perfecta quadā fœlicitate lōge præstātior es. Proide vt ad me venias discipulū habeas. Nā qui regē edocet, vniuersum etiā populū cui ille pręest instituit. Antigonus quidē cū iam tedio haberet ignauā vanitatem adulatorū, assentatorūque, quibus regię domus semper abūdant, verū aliquando audire cupiebat. Idcirco stoicū accersire nitebatur, quem in consilio haberet, & libere loquentem audiret. Antigonus ad zenonem. Populū istituit q̄ regē docet

¶LYSIMACHVS quoque rex nullam aliam ob causam magis Philippidem Atheniensem Comicū poetā summa beneuolētia complex⁹ est, nisi quod ab adulatione, & assentatione vir ille plurimum abierat & vitę, probitate, ac modestia, pręstabat. sic sine fallacia, malaque malitia omnia ex libera animi sententia loquebatur, priscis illis seculis Comici poetæ multa cū libertate vitia insectabantur, quorū principes fuerūt Eupolis Cratin⁹, & Aristophanes. hos deide imitat⁹ Lucili⁹ mutatis nūeris ihe roicūcarmē latinę Satyrę pricipiū dedit. Q̄d etiā Horati⁹ noster testat̄. Lysimachus. Philippides. Poetę comici. Eupolis. Lucilius.

¶SED ad adulatores redeo, quos om̄ino exigēdos, exagitādosque a pricipibus esse duco, & perpetuo ab eorū aspectu arcendos. Corrūpunt enim optimos mores, nam semper mentiuntur, & vitia pro virtutibus efferunt, virorūque laudē, quę fomes, ac pręmiū virtutis esse videtur, om̄i ex parte labefactāt. Pulcherrimam, iustissimāque fortitudinis mercedē auferūt, Quā quis verā esse credat? aut studiose affectabit? quū cernat iprobos laudari, & virtute præditos viros debitis laudis p̄mijs fraudari, & veritatem quoque mendacij obscurari? hoc vero mihi magis admirandum esse videtur, quod illi ipsi maxime adulatores diligunt, quibus illi manifestius mentiuntur, Age, quis seipsum adeo ignorat, vel suijpsius adeo oblitus est, vt quum ignauissim⁹ sit, illos ęquo animo audiat, qui eum fortissi- Laus virtutis

mũ pdicẽt,admirenť,& cũctis aliјs prẹferãt,quo eñ animo perpeti potest quispiã se Achilẽ vocari,quũ Thersites manifeste sit, Nõ ne se irrideri, & ludibrio haberi cognoscit ille,qui quum pauper & iops sit, se beatũ, ac locupletem vocari audit? ille de quo paulo ante dixi, Ithacẽsis mendic⁹, quem Homerus inducit,nihil roboris habentem præter linguæ procacitatem,gaudebit se potentia Agamennoni,fortitudine autem Aiaci ęquari? Nonne etiam mulier illa leuissima,ac temeraria habenda est, quę quũ deformis,ac turpissima sit,& aspectu fœda,ab amatoribus,qui illius gratiam blandiendo,ac mentiendo inire cupiunt,pulcherrima dici gaudeat? & quasi altera Helena, vel Hermione eius filia cunctis aliјs mulieribus forma præferri. Viri autem graues,& seueri,qui ficta,ac simulata in se loqui animaduerterunt, id ferunt iniquo animo,& adulatores illos odio habent,vt qui exprobrando ea laudent,quæ illis deesse manifeste cernant.

Achiles. Thersites. Irus ithacẽsis,

¶LAVDABAT corã adolescens quidam Socratem in magna atheniensium contione,& illum blãdo alloquio efferebat, Tum commotior aliquantulum Socrates exclamauit,Mendax est hic adolescẽs,& artificioso sermone mentitur. Titus Flaminius aliquando,siue ioco,siue adulandi gratia Philopomenem Acheorum ducem fortissimum, sed informem facie coram laudabat,dicebatque,o Philopomenes,quam pulchras manus habes,pulchraque crura,sed ventrem quidẽ non habes,ille autem id ęgro animo ferebat,quippe qui putaret se,& deformitate corporis, & auaritiæ crimine,quo aliquantulum laborabat,blandis illis verbis irrideri.

Socrates.

¶AT qui regib⁹,principib⁹,maximisque viris,q̃busque turpissimũ est aliјs quoque adulari. Nã quo præstantiores sunt, eo turpiorem sibiјpsis infamiæ notam inurunt. Quum enim adulantur,mendaces,ac vanos se esse fatentur,& id quidem manifeste Prusias bythiniæ rex aliquando romam venit,vt senatui gratias ageret,ob victoriam ex macedonibus partam. Opprimebatur namque ab illis,& quasi iugum seruitutis patiebatur, sed iter loquendum sæpius se libertum populi romani esse professus est, vt qui nuper ex ea victoria libertate donatus esse videretur, hæc quidem vox min⁹ grata extitit grauissimis illis Senatorib⁹,& plęrique om̃es eũ,vt manifestum adulatorem contemptui habuerunt. Hæc eadem barbarorum regum adulatio effecit,vt lex in commune lata sit, Nec vi regi liceret iniussu senatus romam venire, Dion prusensis multo peius adulatores peccare censet, quam falsos testes,quandoquidem illi blanditiјs,quem laudãt, corrumpunt,hi autem iudicem tantummodo decipiunt, non autem corrumpũt. Nonne maiore odio adulatores digni sunt,quod homines ignauos vanosque faciunt,& ex stultis insanos reddunt.

Dion. Adulatores falsis testibus graui⁹ peccant.

¶ATHENIENSES priscis temporibus adulatores capitali supplicio ex veteribus legib⁹ afficiebant. Legimus enim Timagoram adulatorem Dariј ab illis publico cõsilio morte multatum, ne vnius ciuis mollissimis blãditiјs,& persica corruptione totam ciuitatem inficerent,sed vt in peius semper res humanæ ruunt ipsi iјdem Atheniẽses nõ lõgo tẽpore post blãditiјs deliniti assentatores, adulatoresque quam maxim̃i euaserunt

Adulatores capitali supplicio puniebantur. Timagoras, Atheniẽses adulatores.

runt. Et his artibus vsi, remedium in Demetrium regem inuenerunt. Nã quũ in alios omnes, quibus ĩperabat sœuissim⁹, crudelissimusque esset, in eos dũtaxat semper placidus, ac clementissimus extitit. Illorũ nãque adulationib⁹ pellectus humanissime in eos sedulo se gessit. Nouerãt eñ Atheniẽses regis animum languentem, ac mollẽ, & blãditijs profluẽtem, atque omĩ ex parte obnoxium, proĩde eũ facile effœminauerũt, iter multa adulationis exẽpla, hoc etiã temeritatis addiderũt. Promulgauerũt siquidẽ decretũ his verbis, scriptum quodcunque rex Demetrius iubet id apud deos sanctũ, & apud homines iustum esto. Hãc adulationem quamuis irrisio manifesta est, ille non aspernabatur, de se enim omnia credebat, & se parem superis omnino esse arbitrabatur.

Demetri⁹ rex ab atheniensibus adulationẽ pellectus.

¶ANNIBAL afflictis Carthaginẽsiũ rebus se ad Anthiochũ Syrię regẽ eo tẽpore potentissimũ, & romano populo admodũ infensum cõtulit, eique suasit, vt bellũ romanis inferret, exercitũque in Italiã trasmitteret. Et italici generis milites cõduceret, quibus solis victrix illa regio aliarũ gentiũ superari possit. Nam si quis romanos (inquit in italia lacessiuerit eos opibus viribus,, armisque suis vinci posse confidat. Extra Italiam autem romanos a cladibus animũ sumere affirmabat, adeo, vt cũ victo & iacente hoste bello periclitãdũ sit. Annes eñ neutiquã desiccari posse nisi ab ipsis fontib⁹ obstruanť. Hęc & his similia argumẽta in mediũ afferebat Annibal, cui longa experiẽtia romanorũ virtus nota erat. Et iã regi cõsilia eiusmodi ĩherebãt, tãtoque ardore belli incẽdebať, vt nõ tã de pugna, quam de pręmijs victorię cogitaret. Sed inuidia, quę in magnis domibus semper alitur. iã in Annibalem fremebat. Nec deerat Anthioco bellum paranti adulatorum blanda assentatio, a quibus quum audiret, quæ vellet, se facile mulceri sinebat, & falli quoque æquo animo patiebatur. Atqui dũ illis faciles aures prębet, relicta veteris fortissimique ĩperatoris sentẽtia vinciť, & amissa maxĩa exercit⁹ parte cogitur a romanis pacẽ accipere, multatusque magna regni parte duras cõditiones pacis pertulit. Tũc min⁹ succedẽte euẽtu, Antioch⁹ adulatorũ vana promissa accusare cepit & Annibalẽ nõ modo vt prudentẽ virũ, fortissimũque ĩperatorem, verũ vt vatem diuinatoremque omniũ, quę euenerãt admirari. Nouerat enim illos ĩuidia percitos, nõ tã Annibalis cõsiliũ ĩprobasse, quã id egisse, ne ei victorię gloriã tribuerent, sed Antiochus deĩde facete dicere solebat, benigne secũ a populo romano actum esse, quod modicis, angustisque regni terminis ĩtra Tauri mõtis fauces clauderetur, grauique se cura esse liberatũ. MAxĩa eñ ĩperia, magnęque opes summis molestijs obruuntur.

Annibal cõsulit anthiocho, vt bellũ gerat in romanos.

Itali quales in armis.

Antiochus a romanis viciť.

¶PAVcis admodũ romanorum grata fuit adulatio, quãdo quidem viri graues maxĩa ex parte erãt, & seueritatis, quã vanitatis studiosiores. Maior aphrican⁹ ĩclitũ nomẽ, magnãque dignitatẽ apud hispanos assecutus est. adeo, vt beneficijs affecti, eũ magno populorũ concursu regẽ appellarẽt, verũ vir animi peregregij eiusmodi adulationis blãditias contẽpsit, dixitq; maxim nomẽ sibi ĩpatoris esse, quo se milites sui appellarẽt regiũ nomẽ, qđ apđ alias gentes sũmũ eẽt, romanis ĩtolerabile videri sed si eũ

Scipio maior ab hisponis, rex appellatus. Impatoris nomen maius regio.

 putarent

putarent regium animum habere. id tacite iudicarēt, & a vana vocis, vsurpatione abstineret. Qua quidem sententia præclaram animi sui ingenuitatem declarauit, & romanos ab adulatione vana, atque inana alienos omnino esse docuit.

Luci⁹ Vitell⁹. ¶ VNVM tamen Romanum Ciuem legimus, huius leuitatis studiosum artificē fuisse, Luciū Vitellū vitellij illius patrē, qui postea īperator fuit, Is admirandi fuit in adulando ingenij, Et primus omnium Iuliū Cęsarem adorauit, vt deum, quum ex Syria nuper redijsset. Et barbaro ritu non aliter imperatorem adire ausus est. Primo enim velato capite, se circumuoluit, deinde procubuit. Quæ quidem adoratio indigna viro romano, & optimis quibusque ciuibus molesta extitit. Et ipsi quoque Cesari minus grata, vt qui clare intelligeret eiusmodi salutationem temerariam esse, & inuidiæ sibi plus quam gratię parere, posse. Erat enim Cęsar ipse propter animi excellētiam ab omni adulatione, atque assentatione alien⁹ Quod quidem multis exemplis ostenditur, Et imprimis quum ex Alba romam rediret, complures obuij eum sublatis vocibus, regem salutabant. Tum idignatus exclamauit, dixitque, NON se regem, sed Cęsarē vocari. Et quum honores quosdam humanis maiores ex senatusconsulto ei deferrēt, id iiquo animo tulit, dixitque. REFERte reliquis senatotibus, minuendos potius esse honores, qui mortalibus exhibentur, quam augendos Atqui quum aliquando lupercalia spectaret Consul Antonius. lauream coronam Cęsari imponere voluit, ille confestim eam abdicauit, sed quum rursus afferret, iussit ī capitolium eam deferri, vt ostenderet Iouem regē, non autem se coronandum esse.

Iliū Cęsarem vitell⁹ primus adorauit.

Cęsar.

Cęsaris modestia.

¶ TIBERIVS etiam imperator adulationes summopere aduersatus est. Et quum a quodam dominus appellaretur, palam denūciauit, ne se amplius dominum contumelię causa nominaret. Alium quoque dicentem sacras eius occupationes laboriosas dicere coegit, sed ne lōgior hac in re esse videar, iam concludeundum esse censeo. dicendumque optimum quēque principem eiusmodi genus hominum aspernari oportere, Et vanos omnes leues, simulatores, dissimulatoresque contemnere, veritatemque cunctis in rebus sequi, quæ quidem facile dignoscitur. Nam sicut veritati omnia consonant, similiaque inter se esse videntur. sic mendacio multa dissonant, dissimiliaque inter se esse apparent, adeo, vt facile veritatis lucem ostendant. N ō igitur perperam dixit ille, qui ait, Veritatem esse sermonem recte inter se congruentem.

Tiberi⁹ cęsar dn̄s appellari noluit.

Veritas.

REGES EA SEQVI DEBENT, QVAE MAIESTATEM AVGENT. DE DELATORIBVS, CALVMNIATORIBVS, ASSENTATORIBVS, ET MALEDICIS TITVLVS TERTIVS

QVICVNQVE REGNO PRAEEST Ante omnia cogitare debet, quib⁹ reb⁹ quibusque studijs regnũ cõseruetur, his meditatis, planeque agnitis, declinare omnia ea debet, que nocitura sunt, quęve maiestatẽ minuũt, sequi autẽ omnia, quę prodesse possunt, maiestatẽ augent. Qui enim agit, quæ fugienda sunt, aut negligit quæ sunt agẽda, pariter de regis dignitate decedit. Pari quidẽ culpa maiestatẽ diminuebat Sardanapalus, qui in grege Scortorum latitans, per desidiã, ac turpitudinẽ se regẽ esse obliuiscebatur, Et Dionysius Syracusanus, qui per iiuriã, ac violentiã plęraque agẽs, omnia sibi licere arbitrabatur. Seruatur ĩprimis regnũ, si in eo nihil agitur quod iniustũ, iniquũ, indecensque sit. Non minus quam si id, quod iustũ, rectum, decensque sit, ser, u etur. Idcirco primo videndũ est, quid cauere, deinde quid agere debeat optim⁹ princeps, cui a summo deo permissum est, vt populus regat, hominibusque imperet, qua fortuna nulla maior, nullaque difficilior esse potest. Sequar igitur, quo ordine inchoaui, quę fugiẽda sint. deinde dicam, quæ sint agenda. Sardanapalus. Diony. Syracusanus.

DELATOIBVS imprimis non temere auscultandum esse censeo, fallunt enim sæpenumero. Et ea per calumniam deferunt, quæ nulla ex parte sunt vera, & principes ad iniustitiam, sœuitiamque compellunt. Veritatem siquidem mendacijs velant, & pro veris falsa ostendunt, adeo vt iustitia concinnatis vanitatibus, periculo bonis plærumque sit. Et ex inanitate verborum iudicium nonnunquam instituitur, ex quo clades ad multorum innocẽtum periculum perniciemque exoritur, quod quidem verius latrocinium, quam iudicium dici potest. Delatores.

PERICVlosi maxime sunt delatores, quum in iudicem incidũt mitiorem, atque infirmiorem ad resistendum. Facile enim blanditijs calũnijsque in alienam sententiam traducuntur omẽs, qui leues sunt, & animo angustiore, vt quisque etiam imbecilior est, ita facilius credit, & a propria sententia, ac mente deducitur. Quemadmodum ęgrotum corpus leuibus etiam offensis quassari solet, sic etiam mollis, ac tenor animus facile huc, atque illuc ĩpellitur. Itaque fœmine, quã mares, iuuenes, quã senes, ęgroti, quã sani facili⁹ credũt. Atqui inanis ĩpa credulitas pro crimine plęrumque haberi solet, sed haud scio vera ne sit sententia illa Plãci, quã per epistolã Ciceroni nitiꝛ ꝑsuadere, quũ ait, Credulitas quidẽ error est, magis q̃ culpa, Sępe eñ hoĩes temere credẽdo in grauẽ incidunt culpam. Difficile tamen factu est, hominem inuenire, qui grauitatem, seueritatemque Simile. Plancus. Credulitas.

vitæ cum facilitate, ac comitate seruare possit. OMNES enim philosophi fatentur in elatione animi modestiam, in mansuetudine vero grauitatem naturaliter vix esse posse, sed si quis vtrumque assequeretur, hunc dicemus diuinam illam harmoniam adeptum esse, qua deum mundi molem gubernare putamus. Cuius vis ac potentia arte, ac ratione mulcetur.

Sophoclis sententia.

¶MOLLIORES igitur illi qui facile ex sententia decidunt. In illud Sophocleum incurrunt, quo quidem dicitur, Subita persuasio præuia est ad scelus. At quum deinde ex leui illa persuasione delinquimus, tunc facti nos pœnitet, res tamen ipsa in integrum non redit, Integrum enim id dicimus, ex quo nihil deletum, mutatumque a pristina forma est, sed ita permanet, vt ante fuerat. Agathonis quidem sententiam Aristoteles probat, qui negat diuinæ etiam potentiæ esse, infecta omnino reddere, quę semel facta sunt.

Facta infecta fieri nō possūt Cice' offi.li.1.

M. Cato. Vticensis.

¶POENITENTIA quoque illa in viro excellenti turpis omnino habenda est, Nam (vt pręclare ait Cicero) nihil turpius in sapiente est, q̃ dicere nō putaram. Vt vero temperamētū grauitatis, & mãsuetudinis aliquando Romani facerent, collegam M. Catoni iuniori viro seuerissimo, ei, qui deinde Vticensis dictus est, Marcellum dederunt, qui suapte natura vir adeo pronus ad gratiam erat, vt nihil cuiquã negare sciret, & sic duriorem illam Catonis mentem, cum nimia illa Marcelli facilitate temperarunt. Catonem tamen Seniorem illum qui nonagenarius Seruiliũ Galbam ad populi iudicium vocauit, mira fuisse temperantia scribunt, vt esset grauis cum facilitate quadam, terribilis cum iucunditate, & austerus cum lepore, ac sale, raro quidem est eiusmodi homĩes inuenire, Sunt qui hunc Catonem persimilem Homerico Nestori faciant, sed seueritatem iucunditate condire, & grauitatem comitati coniungere magnum, ac perdifficile videri solet.

Nestor.

DELATORES AB REGIIS AVRIBVS NON PRORSVS EXIGENDOS

TITVLVS QVARTVS,

Nero.

NERO IMPERATOR DIRA CRVdelitate execrabilis, tantum delatoribus detulit, vt falsa etiam quæ deferebantur, pro liquidis ac cõpertis acciperet, & quãprimũ grauissime, sœuissimeque vlcisceretur. Et ex minimis causis malorũ cumulũ exaggerabat, & facta etiam dubia vi tormētorũ vera videri adigebat. Carnifex vicula & cruentę questiones sine discrimine vllo ętatis, vel dignitatis semper pręsto aderant, & calumniatorũ funestas voces expectabãt, quibus pricipis aures inten

res intentæ erant,nec excusantibus,aut defendentibus vnquam patebant.

¶NON tamen hæc eo consilio dixi,vt affirmē delatores omnino a regio aspectu arcendos esse,nec illis verum dicentibus non credendum,sed caute cum illis agendum esse duco,Incidunt enim plærunque tempora, in quibus ea deferantur,quæ non modo vtilia,verum etiam salutaria principibus futura sint.Et certe si Iulius Cæsar delutarios libellos euestigio lectitasset,nec præ animi magnitudine contempsisset, non opportunitatem sui interimendi proditoribus præbuisset,qui sub ficta specie vendicandę libertatis impijs armis nō modo vrbem ipsam,& Italiam omnem pessundarunt,verum vniuersum terrarum orbem miscuerunt,egerūtque quod in senatu prudenter,ac vere dixit Piso,Qui gloriantur se vnum interemisse Tyrannum,complures pro vno nobis prætulerunt. Quod paulo post ex triumuiratu Anthonij,Octauij,& lepidi manifeste patuit,quorum sœuitia omnium Tyrannorum immanitatem superauit.

Cæsar.

Piso.

¶VERA est prorsus domiciani Cæsaris sententia illa,quū dicebat miseram esse principum conditionem,quibus de coniuratione comperta nō crederetur,nisi occisis.Nec.C. Cæsaris cognomento Caligula mentem omni ex parte probo,qui dicebat se ideo delatoribus aures non adhibere, quod nihil vnquam admisisset,cur cuiquam inuisus esse posset.

Domitiani cæsaris sententia.

Caligula.

¶ATQVI veriorem Solonis vocem esse duco, qui dicere solebat, in maximis rebus administrandis,difficillimū factu omnino esse omnibus placere posse.PROINDE illum laudo,qui cum alijs imperet,meminit se principem esse,& inuidiæ,calumijsque multorum obnoxiū,in quē ciues omnes ora obuertunt sua,nec tam benefacta laudant, quam minus belle acta vituperant,linguasque in principes sic vibrant,vt trilingues serpentes esse videantur,& in eum solum omnia inuidiæ spicula dirigunt, vt sagittarij omnes in præfinitum signum intendunt. Vitellij autem Cęsaris ignauiam irridendam puto,cuius animum tanta torpedo irrepserat, vt si principem eum esse cæteri non meminissent,ipse plane oblitus fuisset.

Solonis sententia.

Difficillimū est omnib⁹ placere.

Vitellij Cæsaris ignauia.

¶SVNT etiam,qui minus prudenter illud a Iulio Cæsare dictum, factumque putent.Nam obsecrantibus amicis compluribus, vt satellitum præsidio corpus suum tueretur,&vltro ad eam rem operam suam pollicētibus id omnino abdicauit.SATIVS multo esse affirmās semel mori, quam assiduo timore,semperque animi anxietate torreri.Sed caueat sibi diligenter quicunque imperat,etiam si probitate,atque omni virtute polleret,NEMO enim tam sanctus,atque innocens esse potest, vt singulis quibusque placeat,& ab omnibus optimus iudicetur.Impotentiā potius animi,quam sapientiam Tragica illa vox ostēdere videtur,in qua dicitur MELIVS est semel ruere quam semper pendere.

Iulij Cæsaris dictum.

Seneca.

¶DIONYsij Syracusani nimis patulas delatoribus aures improbādas omnino esse arbitror. Non em̄ sinebant illum neque per diem quieto vnquam esse animo,neque per noctem somnum capere. Domesticorum necessariorū nemini se credebat,satellitibus,barbaris,ac seruis stipatus sem

Dionysius Syracusanus.

per incedebat, Contionabatur ex alta turri, Collũ, ac guttur ne tonsori cõ= mitteret barbam, & capillum candentibus iuglandium, putaminibus ad= urebat, Qua custodia nihil miserius dici, aut excogitari potest.

Ex Cicerõe in 2. officio.

¶SEED vt nimiam fiduciam neutiquam probandam censeo, sic nimiã timiditatem abhorrendam.

Peripatetici.

¶PERIpateticorum sanctam mediocritatem sectabimur. Nec faciles nimium delatoribus erimus, nec difficiles nimium. vt enim nimia facili tas illos ad calumniam inuitat, sic nimia difficultas a veritate absterret. Monendique imprimis erunt, vt vera loquantur, Et increpandi admodũ si ambigua aut ficta comminiscantur. Princeps enim qui delatores va= nos non coercet, vltro eos ad nequitias impellit, vt Domicianus Cæsar di= cere solebat, Qui etiam fiscales calumnias magna calumniantium pœna animaduertit.

Domicianus Cæsar.

¶CALVMNIATORVM DELATORVMQVE RATIONES DILIGENTER RIMETVR PRINCEPS. TALIONIS POE= NA CALVMNIATORI= BVS STA= TVTA.

¶TITVLVS QVINTVS.

Isocrates.

ISOCRATES DELATORES, CA= lumniatoresque cõprimẽdos esse censuit. Et fal so accusantibus talionis pœnã statuit, vt eam in seipsos vltionem formidarent, quam in alios in= nocentes meditarentur.

Antiphilus Apellis calum niator.

¶ANTIphilus pictor inuidia concitus Apel lem per calumniam Ptolemęo Aegypti regi de tulit, quod apud Tyrum cum theodecte in eum coniurasset. Qua ex re præclarus ille artifex in carcerem coniectus est, sed rei veritate agnita, in nocens inuentus e carcere educitur. Atqui periculi memor Apelles, tabu lam cum eiusmodi calumniæ argumento pinxit, vt Lucianus refert, Vir quidam in folio sedebat, maximis auriculis arrectis, quales Midam re= gem habuisse dicunt, huic aderant mulieres duæ, quarum altera igno= rantiæ, altera suspicionis faciem præ se ferebat, Et ipse venienti contra se fœminæ, quæ calumnia dicebatur, dexteram extendebat. Huius pulchri tudo mortaliũ formas longe anteire videbatur, facie, ornatu, colore, admi= randa erat, & sinistra manu accensam facẽ præferebat, dextera autem pue= rum crinibus præhensum trahebat, manus in cęlũ tendentem, deũque te= stantẽ. Hãc anteibat vir quidã toruis oculis aspectu luridus, & macilẽtus,

Lucianus. Apellis tabula ĩ calũniatores. Mida.

vt diu

vt diu ægrotasse videretur, quem liuorem esse quispiam opinari posset, cui comites aderant fœminę duæ, quarum altera fraus, altera proditio, dicebatur. Ab his non longe aberat mulier quædam, mœsta admodum, & pannis obsita, quæ pœnitentia vocabatur. Hæc pudore percita, ruboreque perfusa, oculos euertebat, & aduenietem post se veritatem matronam grauem, ac seueram valde verebatur, ac formidabat. Argumentum huius pictæ tabellæ, & Apellis ingenium ostendit, non modo picturæ fuisse idoneum, verum etiam maximis meditationibus. Et calumnię naturam plane exprimit, quæ liuore ducta innocentem criminatur, ac deinde pœnitētia sceleris sui mœret, & ab luce veritatis abhorret. Erit igit̃ optimi principis munus veritatem omnibus in rebus diligenter indagare, & eam inuētam defendere. Est enim (vt præclare ait Pindarus, Lyricorum poetarum elegantissimus) virtutis maximum principium veritatem diligenter tueri. Pindarus.

¶ VIR quidem prudens, ac sagax ex male congruentibus delatoris verbis, sępenumero veritatem elicit, Et immemor mendax ex suo sermone deprehenditur, Hinc fluxit vetus illud prouerbium MENDACEM memorem esse oportet. Vera est enim sententia illa innocētis Demetrij in Perseum fratrem, perperam eum Philippo patri deferentem, qui ait, Cęcus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult aliud ex alio confundit. Hoc quidem sentiens magnus Alexander pulcherrimum de seipso spectaculum præbebat. Cum in capitali iudicio accusatorem audiebat, alterā siquidem aurem opposita manu obstruebat, vt illum ex gestu moneret alteram indefessam, atque integram responsuro confestim reo præseruari. Nolim tamen quempiam existimare me duriorem, ac difficiliorem principem laudare, cum plane nouerim durā nimiū aduersamque seueritatem nō minus ciuitatem labefactare, quam blandā ac mollem facilitatē, SAEPE enim fit vt vnius improbi supplicio multorum temeritas comprimatur. Sed vt extrema fugienda esse duco, sic (vt pauloante dixi) mediocritatem complectandam fore statuo.

Ex Quintilia. ca.2. li.4.

Demetri⁹ philippi.

Alexander accusatorē audiens aurē alterā cur obstruebat

Pœna vnius metus est multorum.

PRINCEPS VANIS DELATORVM VOCIBVS NON MOVEATVR, REGIVMQVE ESSE SCIAT, QVVM BENEFECERIT MALE AVDIRE.

TITVLVS SEXTVS.

CIVIBVS PLACERE STVDEAT rex vt sapienter præcipit Bias Prienensis, sed id grauiter, seuereque agat, Ne nimia quadam indulgētia, ac facilitate mollis, leuis, atque inconstās esse videatur. Sequatur quoque eiusdem sapiētis sententiam, qui præcipit, vt in deliberando princeps tardior. cunctatiorque sit. In eo autem quod prudenter elegit, constanter deinde perstet, ac perseueret. PVERILE quidem est, & summæ leuitatis indicium in sententia non persistere, ac facile verbis permoueri, TRITVM est enim vetustate prouerbium cunctāter consulendum esse, mox autem celeriter agendum. Inter cætera Claudij Cæsaris vitæ probra plurimum inconstantiæ depręhendebatur, Tū quod in cognoscendo, ac decernendo mira animi varietate esset, tū quod nunc circunspectus, ac sagax videbatur, nunc vero inconsultus, ac pręceps nonnunquam autem friuolus, & amenti persimilis, Adeo vt sui dissimilior in dies fieri videretur.

Claudij cæsaris incōstantia

¶SVNT etiam nonnulli alij calumniatores, qui rem non principi, aut regi deferunt, sed disseminantes mordaces susurros, vt passim in vulgum prodeant, principibus etiam ipsis emuli, obtrectatoresque esse videantur. Et clanculum illos probris, ac cōuicijs incessnnt, vt eos inuisos populo reddant. Hi comprimendi, coercendique sunt, & non leuiter puniendi, ne eorum veneno multorum animos inficiant, qui deinde occasionem nacti in principes sœuire audeant, vel saltem videndum est, vt etiam si velint nocere, nequeant, Exemplo Octauij Augusti, qui ad tiberium scripsit hæc verba. NON indignari oportet, esse quemquā, qui de me male loquatur, Satis est si hoc habemus, ne quis nobis malefacere possit. Huius sententiā deinde quum imperaret tiberius imitatus est, domestica disciplina pręductus. Nam aduersus conuicia, malosque rumores firmus, ac patiens semper fuit. Crebroque in familiari sermone iactabat, IN libera ciuitate mentem, ac linguam liberam esse oportere.

Calūniatores principū grauiter puniendi. Octaui⁹ cæsar ad tiberium.

¶NERO quoque imperator, qui ad sœuitiam, immanitatemque natus videbatur, nihil ęque patienter tulit, quam conuicia, & maledicta in se ipsum. Quinetiam a senatu grauioribus pœnis affici prohibuit, quos publicus vindex detulerat.

Nero cōuitiorū patiētissim⁹

¶VESPASIAnus etiam male in se dicta æquo animo pertulit, Et Demetrium Cynicum in itinere obuium, ac neque assurgere, neque se salutare dignantem, oblatrantemque etiam nescio quid, satis habuit Canem appellare. Neque enim memor, aut vltor maledictorū vnquam extitit.

Vespasianus. Demetrius cynicus.

¶TITVS quoque eius filius, quem præ mansuetudine, ac facilitate delitias humani generis appellabant, exemplo paterno non modo male in se dicta tolerauit, sed duos patricij generis iuuenes conuictos in affectatiōe imperij pertulit, nihilque amplius eos monuit, nisi vt desisterent, eos edocens imperia non nisi diuino fato dari

Titus humani generis delitiæ.

IVLIVS

¶IVLIVS vero Cæsar, vt in omnes clementissimus extitit, Sic etiã illos, qui contra eum oblatrabant, quos quidem inhibere maluit, quam vindicare. Nam acerbe in se loquentibus satis habuit pro contione denũciare ne perseuerarẽt. Et Caij Memmij, cuius asperrimis orationibus non minore asperitate rescripserat, etiam suffragator mox in petitione consulatus fuit. Et C. Caluo poetæ post famosa epigrammata, de reconciliatione per amicos agenti, vltro, ac prior scripsit, vt Suetonius testatur.

Iulius Cæsar clementissim⁹ C. Memmius.

¶EPAminundas quoque Thebanus, quem Cicero totius Græciæ principem appellat, æquo semper animo calumnias tulit, Asserens fortitudinis, ac magnanimitatis esse maledicta contemnere.

Epaminundas Plutarchus in apophteg. sci tũ hoc alexandro magno tribuit.

¶INHIBEAT igitur exemplo Cæsaris male in se dicta optimus princeps potius quam vlciscatur. Et optime agendo sciat malam omnem auditionem aboleri. REGIVM est enim (vt ait Antisthenes) male audire, quum bene egeris. Sapientis quidem viri officiũ Cicero esse dixit, ne quid stulte, aut temere contra principes, ac potentes dicat, aut faciat. Et aristoteles Callisthenem discipulum, affinemque suum ad Alexandrũ regem profecturum sæpe monuit, vt de illo semper optime, atque honeste loqueretur, neque aliorum silentium expectaret, sed linguæ sue ipsemet taciturnitatem indiceret,

Sapientis officium. Callisthenes. Ex Vale. max. li. 7. de sapi. dict. & fa.

¶EFFRENATAM MALEDICENDI LICENTIAM CIVES COERCEANT.

¶TITVLVS SEPTIMVS.

QVI MALE IN REGES, AC PRINCIpes dicunt communi omnium odio digni sunt. Irritant nanque eos ad sœuitiam, & nonnunquã ex mitibus acerbos reddunt, Dionysius secundus principio non habebatur crudelis, sed quum ex desidia, ac nimia luxuria saginam corporis, & oculorum lippitudinem contraxisset, male a compluribus audiebat. Proinde quum putaret se cõtemptui, odioque haberi, in omne genus sœuitiæ, quasi truculentissima fera grassatus est.

Dionysius secundus,

¶SVNT igitur, qui in principes oblatrãt, ab omnibus ciuibus comprimendi, Ac etiam, si male in se dicta æquiore animo principes ferrent, nihilominus in illos grauiter animaduertendum est, ne paucorum improbitas latius serpat, & ad multorum perniciem euadat.

Maledici puniendi.

¶MEMNON, quum pro Dario rege bellum aduersus Alexandrum gereret, audiuit stipendarium militem quendam grauiter maledictis in Alexandrũ obstrepere, Qua ex re commotior factus lanceam accepit, & percutiens illius caput, ait, equidem te nutrio, vt pugnes cõtra Alexãdrũ, non autẽ

Memnon. Ex Plutarcho in apohtheg. ad traianum.

non autem vt conuicijs eum incessas, vt ostenderet dux ille inclytus, etiã in hostem neutiquam maledicendum esse.

Zeno.

¶POSSVNT enim principes sententiam illam Zenonis vsurpare, qui, quum criminaretur, quod male in se dicta grauiore animo ferret, ait, Si maledicta ęquo animo tulero, ne laudes quidem sentiam.

Phocion atheniensis.

¶PHOcion præclarus ille ciuis Atheniensis, quum audiret Demosthenem Alexãdrum regẽ grauiter maledictis lacessere, noli (inquit) demens sœuum leonem stimulare, & iuuenem, quem gloria, & imperãdi cupido incendit in patriam prouocare, Ne incendium maximum in hanc opulentissimam vrbem tua temeritate cõfles. Quis enim hos ciues audire potest, qui per imprudentiam & se, & alios perditum ire pergunt.

Neuius poeta.

¶ROMAni summo odio prosecuti sunt maledicos, quod quidẽ ex hoc exẽplo patet. Diligebãt ciues oẽs Neuiũ poetã, illius ingeniũ admirabantur, & quum fabulas ederet, magna cum voluptate frequenter aderant Is tamen maledicentiæ vitio laborabat, & in principes ciuitatis plurimũ oblatrabat, hoc quum romę percrebruisset, a triumuiris in carcerem coniectus est, & tãdiu in custodia asseruatus, donec duas scripsit fabulas Areolum, & leontem, in quibus delicta sua, & petulantiam dictorum fassus est, & probra oĩa quibus multos leserat deleuit, ac recãtauit. Deinde poscente populo a Tribunis, e carcere exemptus est, & pristinę libertati reddit[9].

Sisitheus.

¶SIMIli consilio Athenienses Sisitheũ poetam theatro exegerũt. Nã quum fabulam recitaret, in qua quorundam iuuenũ, qui philosophię operam sub cleante philosopho tunc magni nominis dabant, mentionem faceret, dixissetq;, Quos cleantis insania destruit, Adessetque philosophus & eodem vultu perstaret, ac si in eum nihil diceret. Commoti sunt omnes spectatores, & eiectum poetam grauiter vlciscebantur. Tum cleantes indulgendum ei esse exclamauit, asserens iniquum omnino esse, Herculem, ac liberum patrem a poetis illudi, nec aliqua iracundia permoueri, se autem leui maledicto indignari, Quaquidem voce populi furor compressus est, & Sisitheus poeta sceuæ redditus.

Cleantes.

Daphitas grãmaticus cruci affixus.

¶OPTIme magnesij daphitam Grammaticũ conciuem suũ cruci affixerunt in thorace monte vrbi finitimo, quod versibus suis reges maledictis, ac probris lacesseret, Et præcipue Lysimachum, quem vehementer formidabant, ne eiusmodi iniuria parcitus iram suam in eos euomeret.

¶QVAE quidem res multis alijs exemplo extitit, vt & famosis versibus abstinerent, & linguę petulentiam coercerent, Transiuit siquidem in prouerbium quoquidem dicebatur, caue a thorace.

Caue a thorace

Demosthenes in supplicium vocatus.

¶DEMOsthenis in philippum scripta causam prębuerunt, vt summus ille orator ad supplicium posceretur, Et illa Ciceronis in Antonium exitio auctori suo extiterunt. Sapienter igitur Pythagoras dicere solebat, Potentium iram, ac tumentem indignationem non esse irritãdam. Nocent etiam calumniatores plurimum optimis, ac doctissimis viris, quorum vitam carpunt, benedicta deprauant, & honesta laudis præmia auferũt, ac posteritatis memoriam nonnunquam damnant,

Ciceronis philippicę auctori suo exitium

DIOTI

¶DIOTINVS Stoicus infesto animo in Epicurum fuit, eiusque famæ semper acerrime obuersabatur. Calumnijs, ac maledictis eum vehementer insectabatur. Et vt dictis maiorem fidem faceret, ac clariore argumento niti videretur, quinquaginta circiter turpes, atque impudicas epistolas falso nomine quasi ab Epicuro scriptas edidit, quæ quum ab emulis, atque obtrectatoribus circũferrentur, quãquam adulterinæ erãt, bonis tamen nõnullis viris doctrinam suspectam Epicuri reddiderunt, & multis etiam inuidiam, causamque præbuerunt, vt quidam in illum scriberẽt ducti falso, ac commentitio illarum literarum testimonio, vt qui putarẽt se Epicurum ex eiusdem sententia vincere.

Diotinus stoicus epicuri inimicus.

¶SED ne vltra metas curramus, vt dicitur, de adulatoribus, ac calũniatoribus hactenus dixisse satis sit. Nunc autem quoniam animus noster constat ratione, & appetitu, velut homo ex animo, & corpore, videndum erit, vt animus munere suo optime fungatur. Est autem munus animi ratione bene vti, quod quidem nunc erit, quum cauerit, quę cauenda sunt, & ea egerit, quę secundum rationem fuerint, quod quidem nihil aliud erit, nisi ex virtute agere. Est enim virtus perfecta, & absoluta ratio, quã sapientis animus semper sequitur. Nos autem in hoc opere regem, ac principem, quẽ instituimus, ad veram sapientiã redigimus. Euellamus imprimis, si possumus, ex eius animo, non modo perturbationũ omnium radices, sed minutissimas quasque fibras, quæquidem relictæ sensim repũt, & rediuiuæ pululant, ac tandiu crescunt, donec nos ad insaniam, miseriamque rapiant. Atqui haud scio, an satis sit eas lenire, vt Peripatetici dicunt, Nam ex paucis recidiuis seminibus, vt rustici aiunt, pessimę herbarũ segetes renascũtur, & male etiam obrutum incendium maximam nonnunquam flamam excitat.

Virtus.

¶SERAmus ergo veræ virtutis semina, quę quum deinde adoleuerint, paruo tempore nos ad veram fœlicitatem perducent. Principis quidem virtus non vnius duntaxat viri est, verum eiusdem boni complures etiam participes fiunt, & plærique etiam illius imitantur exemplum. Vera est enim Isocratis sententia, qui ait, CIVITATES pene omnes principũ suorum vitam emulantur. Et sicuti ex vnius priuati viri virtute fœlicitas ad eum solum manat, qui cum virtute agit, sic rursus ex principis exẽplo fœlicitas in complures diffunditur. MAXIMA enim pars ciuiliũ institutionum in principum moribus cernitur. NAM sicuti lex ciuitatis est forma, sic princeps vitæ exemplar esse perhibetur, De perturbationibus animi leniendis deinceps dicemus. Zenonemque, & alios Stoicos hac in re præcipue imitabimur, exemplo Ciceronis, qui ab illorum præceptis parum admodum discedit, diuertit tamen aliquãdo ad veteres Academicos, a quibus quidem Peripatetici magna ex parte fluunt, vt facile dignoscamus Aristotelem tot iuges, ac cõtinuos annos Platonis fuisse discipulum, a quo verbis potius, quam mente discedit, per iocum ne, an per calumniam incertum.

Isocratis sentẽtia.

Zeno, Patrici⁹ stoic⁹.
Aristoteles magis verbis quãmẽte a Platone discedit.

QVOT SVNT ANIMI PERTVRBATIONES, QVO MODO LENIRI, AVT EVELLI EX ANIMIS PER SOLAM VIRTVTEM POSSVNT.

TITVLVS OCTAVVS.

Ex Cicero, tuscul. quęst. li, 4
Animi quatuor affectiones.

PERTVRBATIONES ANIMI, Quas ex zenonis stoici sententia commotiones animi a recta ratione aduersas definire possumus, vel ex veterum Academicorum mente, Affectiones animi rationi minus obtemperantes, vel irrationabiles, & præter naturam animi motus, vel appetitiones nimium abundantes præcipue quattuor sunt. Et æqualiter bifariã distributæ, Duæ enim sunt ex opinione boni, Quarum altera letitia gestiens, & præter modum elata opinione præsentis alicuius magni boni, rationi nõ obtemperat. Altera quę cupiditas, vel libido recte dici potest, Et est immoderata appetitio opinati alicuius magni boni rationi etiam repugnans. Quę duo quidem genera bonorum opinione turbantur, vt duo reliqua metus, & ægritudo malorum opinione cõmouentur, Sicut enim metus opinione magni alicuius imminentis mali, sic ęgritudo opinio est pręsentis alicuius magni mali. Hi turbidi motus omni cõtentiõe, & remis, velisque (vt dicitur) fugiẽdi sunt, Si volumus hoc, quod datũ est nobis, vitę trãquille, placideque traducere. Habet enim ardorem libido leuitatem lętitia gestiens, humilitatem metus, Aegritudo autem tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem. Quæ singula animum perturbant, nec sinunt quiete viuere, quando a vera ratione discedũt Idcirco in sapientis animum non cadunt. Proinde ab optimo rege, ac principe, longe aliena esse debent. Est enim libido appetitus vehemens contra rationem excitatus, vel cupiditas quædam effrenata, Quæ vbicunque dominatur, adeo virtutes omnes perimit, vt nullum locum, nullumve præsidium sanctissimæ etiam innocentiæ esse permittat, vt Crassus orator ille disertissimus dixit, Et improbos probat, probos autem improbat,

Libido.
Ex Cicero. tuscu. quęst. li. 4
Crassus.
Diogenes cynicus.
Cupiditatis pedisseque.
Cicero li. 4. tuscul. quęst,

SAPIENter quidem Diogenes Cynicus dicere solebat, Cupiditatem arcem esse omnium malorum, Cupiditati subiectę species sunt eiusmodi. indigentia, ira, iracundia, excandescentia, odium, discordia, desyderium, amor. Hæc eadem libido, siue cupiditas (de nomine enim hoc loco non laboro, vtrunque tamen probat dicendi, ac sentiẽdi summus auctor M. Tullius) coercenda est, antequam passim diffundatur, & animum omni ex parte inuadat. Effrenatus siquidem cupiditate animus nõ facile virtutis, ac rationis habenis regitur. Aduersatur enim honestos, ac salutares

monitus

monitus,vt ait Plato,& velut infrenis equus calcibus, morsibusque insul tat,& sessorem excutit,atque exturbat.

¶DE INDIGENTIA SIVE AVARITIA QVAM GRAECI ευδειαν VOCANT.

¶TITVLVS NONVS.

INDIGENTIA QVAE A PLERISq; Graecorum ευδεια dicitur prima cupiditatis species esse perhibetur. Hanc Stoici dicunt esse libidinem quandam inexplebilem,vel cupiditatem immoderatam. Ea fit quũ eo non potimur,quod cupimus incẽdimurque quasi frustra,& ad illud inuitamur. Per hanc Plato auiditatem,auaritiamque intelligit. Docet enim ab eo, qui diues affatim fieri vult,non cumulandam esse pecuniam, sed sedendã cupiditatem,quando nũquam liber ab inopia esse possit,qui nullum constituens cupiditati modũ, semper diuitiarũ ardore torreť. Scite admodũ stoici dicere solebãt. MAGNAM indigentiam nasci,non ex inopia magna,sed ex magna copia,multis enim eget,qui multa possidet,Proinde minus habendum esse,vt minus desit. Indigẽtia magna ex magnis copijs. Indigentia. Plato. Auaritia.

¶CATO vero senior multis se egere fatebatur,Se tamen nihil cupere affirmabat,dicebat enim,si quid est quo vtar,vtor,si non est, ego sum cui per me ipsum vti,ac frui liceat. Vitio mihi dãt quidam,quod multo egeo At ego illis quod nequeunt egere,illud quoque eleganter dicitur, Auaritia studium pecuniae habet,quam nemo sapiens concupiuit,ea quasi malis venenis imbuta, corpus,animamque virilem effoeminat, semper infinita est, atq; inexplebilis,quae neque copia,neque inopia minuitur,ei em̃ sic desunt quae habet,quam quae non habet. Cui etiam nihil refert quantum habeat,quum multo plura sint,quae non habet. Nec vlla animi perturbatio est,quae magis odium pariat his,qui gubernãt,quam auaritia,quę omnes virtutes perimit,eneruat,atque obscuriores reddit. Et imperia quoque saepenumero euertit. Hoc docuit M. Cato in oratione,quam pro emẽdandis moribus ad quirites habuit,quum ait,luxuria, & auaritia duae pestes sunt,quae omnia magna imperia euertunt,haec animi perturbatio nõ modo multitudinis odium in principes concitat,verum etiam nonnũquã subitam vnquam vltionem inuitat. Cato senior. Ex salust. i bello catilinario. Luxuria. Auaritia.

¶ACHEVS LYDIAE MEONiaeque rex gentilitio auaritię crimine ardebat, Is quidẽ crebra,ac grauia populis tributa semper imperabat, in quibus exigendis soeuus,improbus,atque inexorabilis erat, verũ quum tantam iniuriam diutius populi ferre nequirent,nocturna tessera inter se data,subito hominum concursu,illum cum omni familia trucidauerunt, Acheus. Historia notãda.

Pactolus flu.

&regia incensa eius cadauer vnco tractum in pactolum flumen demerse runt,vt auriferas aquas semper potaret.

Darius.
Ex plutarcho ĩ apohtheg.

❡EIVSMODI ODIVM,vt fugeret Darius Xerxis pater,quum tri buta Præsides taxare iussisset principes prouinciarum accersiuit, rogauit que num grauati essent,respondentibus illis mediocriter se habere,statuit vt dimidium soluerent,ne qua auaritiæ suspicio ei obijci posset.

M.Crassus auaritia notat⁹

❡M.CRASSVS IS QVI apud Parthos nimiæ auiditatis penas dedit plurimis virtutibus ornatus fuit,quas omnes solius auaritiæ sordi= bus obscurabat. Cui etiam hoc natura insitum fuit, vt in alijs cognosce ret,quod in seipso ignorabat. Nam quum esset ipse auarissimus graui= ter tamen maledictis, ac probris auaros omnes insectabatur,quasi cunctos homines sui similes odio haberet,sibique soli liceret auaro esse.

Aquilius
Mithridates.
Ex salust.ĩ bel lo iugur.

❡AVAritiam aquilio duci Mithridates ponti rex exprobrasse videtur, quum ei capto aurum in os fudit Sunt tamen qui putent illum eodem ex exemplo carpsisse Romanum populum,proinde ac fecit iugurtha,qui rẽ publicam Romanam venalem esse dixit,& cito perituram, si parem em ptorem inuenerit.

C.Pompeius.

❡CN . POMPEIVM quem magnum instar Alexandri cognomi nauerunt,summa beneuolentia Romani pene omnes complexi sunt, Et humanis omnibus honoribus eum affecerunt,Eius tamen patrem Pom= peium, Strabonem,qui in re militari nonnulla præclara facinora egit, Et præcipue contra rhetos,qui Italiæ incumbentes veronam crudeliter va= stauerant,summo odio habuerunt,propter inexplebilem illius auaritiam, quæ quidem ei plus odij,atque inuidiæ,quam opum,ac diuitiarum attu= lit.

Liberalitas.
Prodigalitas.
Auaritia.

❡LIBERALITAS SVMmopere principem commendat, quam Aristoteles mediocritatem circa pecunias esse statuit,cuius excessus pro digalitas sit,defectus autem auaritia, Hanc nonnulli veterum frugalita= tem appellant, eamque plurimum laudant, quippe que id imprimis ef= ficiat,vt superna canearum rerum appetitu,ac cogitatione sublata,vtilem quandam mediocritatem sectetur. Hæc αφελεια siue ευτελεια a Græcis di= cta maximam a doctissimis philosophis assecuta est laudem, vtque bo= næ valitudinis parens sit,& inimica luxuriosis epulis,opiperisque men= sis,aliena ab ebrietate,atque ab omni immodica libidine. Per hanc Cato senior non modo rem familiarem,sed & publicam augeri ait. Quæ qui= dem tanti fuit,vt per se sola hominem satis commendaret. Nam Piso fru gi cognominatus est,quasi vir omni virtute accumulatus. Sed nos notio= re verbo liberalitatem frequentius appellabimus.

Cicero tuscul. quæst.li.3.hãc virtutẽ σωφρο= συνην vocitat, quã frugalita tẽ idẽ interpre= tur.

Scopa tessalus

❡QVIS NON iure optimo Thessalum Scopam irriserit,qui ideo se fœlicem,beatumque haberi dicebat,quod plurima possideret,quæ nec sibi,nec suis vsui vnquam essent? Nec cõplures illas scenicas chlamydes, quas lucullus quasi neglectas habebat,illũ beatiorem fecisse arbitror,si ha bendi cupiditate,& ambitione semper ardebat. Ignorata dominis suis bo na furibus potius,atque expilatoribus prosunt,quam eis ipsis.

EST

EST etiam quædam falsa species liberalitatis flagitiosa admodum quum quispiam in summa auaritia sumptuosus est, vel per luxuriam profusus, Qualem Piso Othonem fuisse criminatur, quũ ait, fallũtur illi, quibus Othonis luxuria speciẽ liberalitatis imponit. PERDERE iste scit, donare nescius. At virtus ipsa nihil prodigit, nihil sibi demit, nihiloque indiget. Nam vt corpori optima valitudine affecto nõ purpura, aut sumptuoso vestimento, nec aliquibus delitijs opus est, sic humana vita non exquisitis, sed vilibus copijs contenta erit. Piso. Othonis simulata liberalitas

OPTIME Epicurus naturæ opes definitas, parabilesque esse sentit, quum diuitiæ inanium opinionum infinitę sint, & nunquã parari possint. Nec tamen is sum, qui contraria contrarijs medicorum more curari putẽ, vt auaritiam effusione emẽdem, sed sanctam illam Peripateticorum mediocritatem omni ex parte probandam esse censeo, Contrarijs contraria curantur

PRISCIS enim illis Romanorũ seculis, quibus vitę mores castigatiores erant, in pari turpitudine habebantur, & qui maiorum suorum facultates per luxum prodigebant, & qui paternas opes siue honesta causa subito augebant, vnde glorianti se iactantius in senatu Syllæ quidam senator ait, quonam modo vir bonus esse potes, qui quum nihil a patre acceperis, tot diuitijs, atque opibus tam paruo tempore affluis? Et ex contrario Epicarmus Comicus ille siculus in profusum, ac sumptuosum quendam ait, non benignus tu quidem, nec liberalis es, sed prodigentiæ morbo laboras. Syllæ improperantur opes. Epicarmus.

PREclare plato mediocritatẽ effert, in libro tertio de re publica his fere verbis. Pellẽdę sunt ex ciuitate diuitię. Pellẽda etiã paupertas, illæ eñ delitias, ociũ, & ambitionẽ afferunt, hæc autẽ humilitatem, seditionẽ, & turpem quæstum. Qua opinione ducti nonnulli legumlatores leges statuerunt de æquando patrimonio inter ciues, quas deinde obliterari passi sunt, propter nimiam ęqualitatis difficultatem, paruo enim tempore industrij rem suam augebant, desides autem ad nihilum redigebant. Et iniquum admodum videbatur rursus patrimonia partiri, & industriam desidiæ parem facere. Sic etiam æqualitas honorum, quæ ἰσοτιμία Græce dicitur, vix per legem seruari posse visa est, quum alius per virtutem, & industriam ad singula quæque munia idoneus esse videatur, alius autem per turpitudinem, & secordiam ab omnibus rei publicæ muneribus omnino extrudendus sit. Remansit igitur res in medio, vt præmium, & pœna indicium virtutis, ac culpæ facerent. Plato li. 3. de rep. Lex agraria.

PRODIGENTIA quidem in priuatis ciuibus pro luxuria habetur, in principibus autem pro magnanimitate, ac beneficentia a plærisque laudari solet. C Cæsari priuato profusionis vitio dabatur, quod nimius in impensis esset, quodque ante quam vllum inijsset magistratum trecentorum talentorum æs alienum contraxisset. Vnde quum in hiberiam prætor mitteretur, facete ait, Trecentis sibi talentis opus esse, vt nihil haberet, hoc est, vt æs alienum solummodo persolueret. At postquam rerũ potitus est ꝓfusio ipsa nomẽ virtutis accepit, & benignitas, gratitudo, ac ma- Prodigentia. Cęsaris profusio.

 gnificentia

gnificentia nuncupata est, Mec admirandum esse censeo. Reges enim, ac principes, quibus nihil deesse potest, nō pecunias contrahere, sed illis liberaliter vti debent. Et amicorum opes, ciuiumque beneuolentiam suas putare diuitias, de quibus vere dixisse Martialis videtur, quum ait,

Martialis.

Extra fortunam est quicquid largitur amicis.
Quas dederis solas semper habebis opes.

Alexādri liberalitas. Perdica, Spes.

Hoc etiam locupletior testis probauit Alexander. Nam quum omnia amicis elargiretur, & iam regias fere omnes opes absumpsisset, Quid tibi rex superest? inquit Perdica, cui Alexander SPES ait, Tum perdica, hęc nobis commilitonibus tuis etiam tecum communis erit.

Nitias.

NEC nitiæ ratio mihi placet, quāquam clarus in re bellica apud Athenienses habitus est, qui varijs sumptibus ad voluptatem exquisitis gratū admodum se populo reddebat, Sed ad Iuliani Cæsaris sententiam magis accedo, qui opum contemptor semper extitit. Et virtutum, ac veræ gloriæ affectator. Is dicere solebat, se liberum pectus habere, nec pudere imperatorem, qui cuncta bona in animi cultu ponit, honestam paupertatem profiteri.

Iulianus cęsar

SCIPIO vero maior quum accepisset liberalitatem, ac magnificētiā suam a M. Catone in senatu exprobrari, ait, Pecuniæ rationem a quęstoribus reposcendam esse, ab imperatoribus autem rei bellicę rationem, Diuitias habendas esse dicebat Solon, non tamen per iniuriam quęsitas, sed honesta aliqua ratione partas. Male enim parta (vt ait Cicero) male delabuntur.

Solon.

Demades orator.

DEMADes Atheniensis orator quem extemporanea oratiōe etiam Demostheni prætulerunt magnas diuitias turpiter, ac per iniuriam quæsiuit, & eas quāprimum per luxuriam prodegit, in eo enim sola libido dominabatur, nullumque modum sumptibus statuebat.

Euripides.

EVRIpides opes Capanei laudat, dicitque illum ex eis nunquam animo fuisse elatiorem, sed modestia vitæ se similem cuiqunque inopi semper gessisse.

Valeri' publicola.

VALerius, cui pietas in patriam publicolæ cognomentum dedit, non modo in comparandis diuitijs ab omni iniuria abstuit, verum easdē in alendis subleuandisque pauperibus consumpsit, vt qui omnino duceret, quicquid humanis vsibus ex opulentijs superesset, id omne benefice, benigneque tenuioribus erogandū esse. Sic Thebanus Pelopidas, qui opulentissimus, splendidissimusque omnium ciuiū suorum habitus est, Is amicis suis indigentibus opem semper afferebat, Adeo, vt sibi diuitias, non se diuitijs inseruire ostenderet.

Pelopidas thebanus.

SED hæc de indigentia, siue de auaritia prima cupiditatis, ac libidinis specie satis. Ne in exemplis percensendis ambitiosior esse videar. Nunc vero ad reliquas species pergamus.

¶DE IRA, IRACVNDIA, EXCANDESCENTIA, ODIO, ET DISCORDIA.

¶TITVLVS DECIMVS.

Ira.

SECVNDA CVPIDITATIS SPECIES ira dicitur, quam qui ex naturæ ratione exponunt, dicũt esse sanguinis feruorem, accessionemque eius ad præcordia. Qui vero eius affectum definiunt, dicunt iram esse libidinem quandam, siue cupiditatem puniẽdi eum, qui iiuria lesisse videretur, vt Cicero Zenoni assentiens determinat.

Cice. tuscul. questio. lib. 3.
Ira & iracũdia iter se differũt
Ex Cice. tuscul. quest. li. 4.

¶HVIC comes accedit iracũdia, quæ ijsdem auctoribus est dispositio siue cupiditas vlciscendi tempus obseruans, hæc quidem in habitu, ac dispositione est, illa vero in actu, ac feruore. Vnde vna sine altera aliquando esse potest, Fit enim quandoque, vt quispiam iracundus sit, & non iratus, vel secus, vt sit iratus, & non iracundus. Quemadmodum potest esse aliquis ebriosus, & non ebrius, vel contra ebrius, & non ebriosus.

Excãdescẽtia.

¶HVIC tertia comes accedit Excãdescẽtia quæ est ira nascẽs, & modico deinde tempore desistens. huius affectus est longe minor, Calor enim ille quamprimum deferuet, ac decidit, & a ratione ipsa vincitur. Nam si persisteret, & diutius maneret, fieret Odium, Quodquidem (vt Ciceroni placet) est ira inueterata, vel (vt Zeno ait) est cupiditas quædam qua male alicui optamus, cum vtilitate aliqua, vel prouentu nostro.

Odium.
Cicero lib. 4. tuscul. quęst.
Discordia q̃d ex cicero. li. 4. tuscul. quęst.

¶HANC cupiditatem comitatur discordia, quæ ex Ciceronis sententia est ira acerbior, intimo odio, & corde concepta, hac animi perturbatione quicunque ciuis laborat, inutilis est reipublicæ, & in hominũ cœtu importunus habetur. Diffidet siquidem ab alijs, nemini cedit, omnemque humanam societatem dirimit, Principum aulas perturbat, Seditionibus, ac partibus omnia inficit. hinc conspirationes, coniurationesque oriũtur, hinc cedes, direptiones, veneficia, & pestes illę teterrimæ, quæ status omnes publicos, priuatosque labefactare solent. Crispi quidẽ Salustij sententia pro oraculo habenda est, quum ait. CONCORDIA paruæ res crescunt, discordia autem maxime dilabuntur. Per hanc interitum omnibus humanis societatibus parari scribit Xenophon. Et Plato in libris de republica eam pluribus rationibus execratur, hęc est discrepantia, ac contẽtio illa, per quam vetustissimi poetę mundana omnia, dissolui, atque interimi putauerunt, que αλητω ab illis dicitur, & primaria inter infernales furias habetur. Hi omnes affectus similitudinem quandã inter se mutuã habẽt, vt alter alteri succedat, ac si ab altero duceret. Idcirco cõprimẽdi sunt antequam liberius vagentur, & nos ad insaniam, furoremque compellant. Et imprimis ira, quæ quum ferocius excanduit hominem pręcipitem rapit, adeo, vt ab insano, ac furioso paululum quippiam absit. Oculi, color, vultus

Salustius.
Xenophon.

vultus, gestus, vox, clamor, verba prope furentis, atque insanientis hominis esse videntur, qui nisi quamprimum ad se redeat, ad agnatos omnino, atque affines vecordium, furiosorumque more reijciendus erit.

Pythagoras. ¶OPTIME Pythagoras Samius, qui taciturnitatis priusquam sermonis præcepta tradebat, discipulos suos monebat, ne quid vnquam per iram dicerent, aut facerent. Vnde Architas Tarentinus, vt præceptoris sui monita sequeretur, quum villico seruo, qui grauiter deliquerat, succensuisset ait. PVGNIREM nunc te, nisi iratus essem. Timebat enim ne ira percitus sanctam, moderatamque iustitiæ vltionem transgrederetur.

Architas.

Plutar. in apoteg. dictũ hoc Charillo tribuit

¶HAEC Pythagorica præcepta si tenuisset Eurilocus Pyrrhonis discipulus nunquam sumpto veru cum carnibus semiassis, in forum vsque coquum per iram persecutus fuisset.

¶NONNVLLI reges, principesve aliquando ira perciti ea efficiunt, quorum deinde pœnitentia ducti, vt infecta fierent, magno emerent. Per iram Clitum peremit Alexander paternæ militiæ, ac suæ fidissimum ac certissimum comitem, per iram etiam Dionysius Syracusanus dilectum a se pusionem, & in delitijs habitum pusione transegit, quorũ vtrũque adeo facti pœnituit, vt vix a seipso manus abstinuerit.

Clitũ alexan. pemit. Dionysius.

Periãder ictu calcis vxorẽ ĩteremit

¶PERIANDER Corinthius ira etiam accensus sub calcibus missam vxorem, quæ in vtero puerum habebat, interemit, deinde mentis cõpos factus, quum comperisset id a se per calumniam pellicum actum esse, rursus ira excanduit, & eas omnes igne cremari iussit. Filium quoque suum Lycophrona nomine præ matris interitu eiulãtem abdicauit, & in Corcyram vsque relegauit.

Lysander ¶LYSANDER Lacedemonius iræ morumque acerbitate grauem, ac terribilem potentiam, tyrannidemque exercuit, adeo, vt non immerito cõciuis eius Etheocles dixisse videatur, quum ait, bene actum cum Græcia esse, quod duos Lysandros non protulerit.

Sylla, ¶IDEM de Sylla iure optimo dicere poterãt romani, cui pręira, ac sœuitia nullus iucundior lusus, ac iocus, quam cruor, quam cędes, quam vnci, ac secures, & ante oculos ciuium trucidatio, qui (vt alia eius sœuitię, atque iracundiæ exempla omittam) Q. Lucretium Ofellam (cuius opera Prænestinam vrbem ceperat, Marium consulem obsederat, finemque victoriæ adeptus fuerat) in foro ipso ense transegit, nullam aliam ob causam, nisi quod consulatum peteret antequam prætor extitisset. Quinetiã Syllę ira, quæ vniuersam italiam ciuili sanguine inundauerat aliquãdo in auctorem suum pessimum virus euomuit. Nam quum in puteolano rure grauiter ęgrotaret Sylla, audissetque pecuniam pro reficiendo capitolio a Decurionibus cunctatius pensitari, præcipiti ira subito excanduit, & immoderatæ vocis impetu ruptis præcordijs spiritum cruore mistũ exalauit. Et qui per iræ impotentiam tot hominum milia peremerat postremo seipsum perdidit.

Q. lucretius offella.

Cassius. ¶CASSIVS quoque impetuosus, & iracũdus extitit, & sæpius per irã quam per auaritiam, qua etiam laborabat, a recto discessit. Aequior Sertorius

torius qui minime omnium ducem se iracundiæ permisit.

Sertorius.

¶CATO iunior non ab ira immunis omnino fuit, ad quam & si tardior erat, tandem commotus implacabilis, inexorabilisque esse videbatur.

Cato iunior.

¶CLAVDIVS Cæsar quũ sibi conscius esset, se per iræ, & iracundiæ impetum sæpe peccare, vtramque excusauit edicto. pollicitusque est alteram perbreuem, & innoxiam futuram, alteram vero non iniustam. Qua quidem sententia declarauit improuisam illam motionem se non posse ex tempore reprimere, quam quidẽ Peripatetici asserunt non esse in hominum potestate, illam vero aliquo iudicio confirmatam nõ iniquam fore, sed quasi iustitiæ vltionem. SED quo quisque a natura generosior est vt ait Plato in libris de republica) eo minus irascitur. hic quidem esse ait, (vt ad rationem percipiendam, ille etiam promptior sit. hoc manifeste in pueris cernitur, qui quum iracũdi sunt, sero admodum rationis compotes fiunt, & ad studia literarum hebetiores existunt, minus dicto parent, minusque imperata facessunt, ad illam Platonicam sententiam accedit Ouidius quum ait.

Claudi⁹ cæsar.

Generosiores min⁹ irascũtur

Pueri iracũdiores ad literarũ studia hebetiores sunt.

Ouidius.

Quo quisque est maior, magis est placabilis iræ.
Et faciles motus mens generosa capit.

¶ARISTOTELES sapientem dixit neque ira, neque aliis perturbationibus vacare, sed temperate, ac modice commoueri. Eisque mediocritatem quandam, quam virtutis terminum, ac limitem esse assignat. Et irã fortitudinis comitem ✣ esse opinatur, & vtiliter quoque a natura hominibus datam esse censet, huic sententiæ neque Stoici, neque veteres Academici consentiunt, dicunt enim sapientem sine iræ perturbatione, ac stomacho secundum rectam rationem agere posse, & virtutis munere fungi, putantque has opiniones moribus nostris eblandiri, & illecebras communis vitæ esse, quo facilius homines duriora illa relinquentes, in mitiorem hanc sententiam accedant, dicunt quoque pugnam rationis esse aduersus voluptatem, & alios turbidos animi motus, in qua quidem virtutis, ac sapientiæ palestra cernitur.

✣Vel Cotẽ, Cice. eñ dicit ira cos est fortitudis, vt pote q̃ fortitudinẽ acuat.

¶PRAECLARE Cicero Quintũ fratrem suum, qui tunc Asiæ præerat, monet, vt si vitare non potest, quin ab iracundia quamprimũ eius animus occupetur, saltem, vt se ante comparet, quotidieque meditetur resistendum esse iracundiæ. Atqui si animus nihilominus excãduit, tunc diligentissime linguam comprimendam, continendamque esse docet, quæ virtus non multo minor sit, quam omnino non irasci, quum illud non solum grauitatis, verum nonnunquam lentitudinis esse possit, moderari animo, & orationi, quũ sis iratus, aut etiã tacere, & tenere in sua sponte ✣animi motum, ac dolorem, & si non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocris ingenii.

Cice. ad quintũ fratrẽ epistola.2.ad fi.lib.1.

Liguã cõprimere nõ mior ẽ virt⁹ q̃ non irasci.

✣ vel ptãte, vt habet ciceronian⁹ codex.

¶HAEC Ciceronis præcepta diligenter tenenda sunt, vt iracundiãm cõprimamus, ne in furorẽ deinde rapiamur, simusque vel nobisipsis vel aliis iniurii.

¶CERNIMVS enim nonnullos, quos vulgo homines prudentiores, doctiores

doctioresve putant, quadam iræ impotentia, in seipsos etiam grauiter peccare. Inter Aeschilum, & Sophoclem poetas fuit aliquando (vt solet) de poetica contentio non mediocris, in qua iudicio omnium qui aderant Sophocles prælatus est, hāc quidem sententiam iniquo animo tulit Aeschilus, & adeo ira excanduit, vt amicorum omnium aspectū fugeret, & e vestigio in Siciliam pergeret, & apud Gelam vrbem modico quodam suburbano lateret, in quo paruo tempore mœrore, ac tabe, quam per iram, ac dolorem contraxerat, perijt.

Aeschili & sophoclis cōtentio.

Aeschili mors a ply. c. 3. li. 10. & a vale. max. li. 6. de morte nō vulg. aliter narratur.

¶IDEM accidisse scribunt Chalcanti auguri redeunti ex Troiano bello. Nam quum in Ioniam ad Colophoniam peruenisset iuxta lucum Clarij Apollinis in certamen diuinandi cum Mopso etiam augure deuenit. A quo victus Chalcas vehementi ira, atque mœrore adeo excanduit vt quamprimum mortem obiuerit,

Calchas.

Antimachus. Niceratus.

¶ANTIMACHVS Colophonius, & Niceratus Heracleotes adolescentes in poetica clari, certatim inter se (vt moris est) Lysandri laudes versibus canebant, verum quum Niceratus gratior Lysandro esset, ab eo Anthimacho prælatus est, & aurea corona donatus. Tam & si tacito doctissimorum hominum, qui aderant, iudicio ille longe inferior in poemate extitisset, Antimachus mirum in modum ira, ac dolore concitus exarsit, carmenque aboleuit, & iam a musis discedere, easque abdicare destinabat. Aderat Plato, & ingenium Antimachi admiratus, placido eum sermone mitiorē, placatioremque reddidit. ac musis conciliauit, docens corrupti animi cæcitate, non vero iudicio Niceratum ei fuisse prælatum. Quibus ex verbis Antimachus compos sui factus, iram euomuit, & ad musas redijt, atque in preclarum poetam euasit.

¶ACCIDIT etiam sæpenumero, vt implacabilis ira eorum, qui præsunt, quique alijs imperant, subditos in desperationem compellat. Quippe qui nullam gratiam, nullamque æquitatem, aut veniam sperare possint.

¶SVCCENSVERAT aliquādo populus romanus Ptolemęo Cyprio regi, quod minus imperio obtemperaret, minusque mandatis obsequeretur. Mittitur illuc cum imperio M. Cato, quem paulo ante dixi hominem fuisse durum, iræque immedicabilis, Cuius aduentum quum accepisset rex, desperata omni hominis clementia mortiferum veneni poculum exhausit, quo nuncio accepto Cato, iter maturandum censuit, Cyprumque quamprimum se contulit, & quod per iram vlcisci nequiuerat, per auaritiam vltus. Nam contractis regijs opibus, regiaque supellectile omnia auctioni exposuit, pecuniamque a licitatoribus acceptam ad numerū circiter septē miliū talentorū Romā peruexit. Quaquidē ex re varij rumores orti sunt. Alijs iram, ac nimiam seueritatē Catonis accusantibus. Alijs auaritiam, seu immoderatam quandam parsimoniā increpātibus, nunnullis etiā factū probantib⁹. Si mitior quispiā illuc perrexisset, veniam, gratiamque clementissimi populi non desperasset Ptolemæus, neque

M. Cato irę iplacabilis.

Ptolemę⁹ cypri rex cur mortē sibi cōsciuit.

M. Catonis auaritia.

neque sibi mortem consciuisset, quæ sine romanorum inuidia nequaquã esse potuit, regium enim nomen sacrosanctum apud omnes gentes semper extitit, & intactum, atque inuiolatum. Tunc primum Cypros stipendiaria populo romano facta est, insula clarissima, & duabus vrbibus nobilitata, Salamina, & Papho, quarum altera Iouis delubro, altera veneris tẽplo isignis habebatur. illic enim venerẽ pelago emersam fuisse quum cõcha deueheretur Poetę fabulantur. Cypros populo romano stipendiaria. Salamina, Paphus.

¶PACHITAS quoque Atheniẽsis, cuius dictu, & auspicio Lesbos subacta extitit, a bello victor rediens gestarum rerum rationem, vt redderet poscebatur, quam quum reddidisset, Et quid acceptum, impẽsumque esset, non satis liquido conueniret, seueritatem, odiumque in se iudicum, & inimicorum calumnias adeo formidauit, vt nullo expectato iudicio se ipsum gladio transegerit. Pachitas. Lesbos.

¶IRA igitur quum liberius vagatur, nullisque rationis habenis regitur ęgritudo quædam quasi immedicabilis fit, & in odium (vt dixi) conuertitur, quod quidem pertinacius humanis animis insidet, cogitque eos ad diras illas, atque execrabiles vltiones, & ad fraternas acies, alternaque bella prophanis decertata odijs, vt cecinit Statius. Et ad Tragicas illas nonnunquam dapes, quibus solem aufugisse, atque aciem auertisse fabulantur. Proinde videndum est, vt iræ candor quamprimum extingatur, inueteratus enim odium fit, & magna cum difficultate sedatur. Statius i prio thebaidos.

¶ODIVM ab ira manare eleganter docuit Maro, quum dixit. Odium. Vergi. 10 ęnei.

Haud aliter iuste quibus est mezentius iræ
Non vlli est animus stricto concurrere ferro.

quum illum odio esse vsitatius dicere potuisset. Odium veterem iram esse non modo ex M. Tullij diffinitione, & ex Stoicorum sententia dicere possumus, sed ex Gręci verbi, vnde (vt arbitror) ducitur interpretatione ὀδύνομαι Si siquidẽper iram dolere significat, Et ὀδύνη dolor est vehemẽtior, & præcipue qui ex iracundia manat, & diutius torquet. Decet igitur principem ab odio semper vacuum esse, vt animi tranquilitate perpetuo fruatur. Nec semper vindictæ tempus expectet.

¶CHILO vero vnus ex inclytis Græcię sapientibus duas odij, & amoris affectiones intra modum coercuit. Ait enim hactenus ames velim, tanquam aliquando osurus. Et hac itidem tenus oderis, tanquam fortasse deinceps amaturus. Sed de ira, iracundia, excandescẽtia, discordia, & odio satis. Nunc autem de amore, ac desyderio dicamus. Quæ duæ species perturbationum superioribus adduntur, & inconstantes animos plurimũ vexant. Chilo.

¶DE AMORIS AFFECTV, ET DE VARIIS PHILOSOPHORVM, AC POETARVM SVPER EO OPINIONIBVS.

¶TITVLVS VNDECIMVS

Plato ĩ conuiuio.

Quatuor diuini furoris ſpẽs.

Vaticiniũ.

Myſterium.

Poeſis.

Amor.

AMOREM MAXIMVM AFFECTum eſſe multis argumentis oſtendere poſſumus, Et Platonis quoque auctoritate probare, Qui inter quatuor ſpecies diuini furoris eum connumerat. Quarum ſingulam quamque diuino alicui Numini ſubijcit, vt oſtendat eaſdem præter naturalẽ potentiam aliquid maius,& quaſi diuinius agere Harum primam vaticiniũ appellat,eique Apollinem præficit. Secundam myſterium,cui Bacchum, Tertiam Poeſim, cui Muſas. Quartam Amorem,cui venerem.

Ariadnes.

Amor multarũ artũ iuentor

Praxiteles,

Debutades.

¶HIS furoribus,& diuinari,& futura multa præuideri poſſe autumat Lacydes. Et nõnulli noui Academici dixerunt Amorem eſſe diuinum Myſterium ad excitationem,conſeruationemque iuuenum datum mortalibus,exemploque oſtendunt.dicunt enim Ariadnes amorem Theſeũ a maximo periculo liberaſſe,eumque clarum,induſtrium,ſolertẽque reddidiſſe. Eodemque pacto Medeę amorem Iaſonem virtutibus illuſtraſſe,& eum victoriæ compotem reddidiſſe. Abdunt quoque amorem quaſi inuentorem quendam extitiſſe plurimarum artium,Cuiꝰ rei exemplũ eiuſmodi ponere poſſumus.Scribunt vetuſtiſſimi artem illam figuralẽ (quam σχηματικην Græci appellãt,quamque Praxiteles matrem ſtatuarię ſculpturæ,ac celaturæ eſſe dixit; vt qui quamuis in omnibus præſtaret, nihil tamen vnquam fecerit,antequam finxerit) Amoris beneficio fuiſſe inuentam. Affirmant enim Debutadem Sicyonum eam Corynthi inueniſſe,filię opera,quæ quum ſponſi amore teneretur,& ille in militiã profecturus eſſet,vt deſyderio eiꝰ minus tabeſceret,& ex ſimulachro amoris ſolatium caperet, vmbram ex amati ſponſi facie ad lucernam in pariete lineis circũſcripſiſſe,ſumpto ex igne extincto carbone, Pater autem eius rei nouitatem admiratus lineas Argylla impreſſit, primamque formam fecit,erat enim figulus,& cum cæteris fictilibus duratam igne concoxit, res ex ſimilitudine admiranda omnibus viſa eſt,& proinde veneri conſecrata diutius in templo manſit. Huius puellæ exemplum complures pręſtantiſſimæ fœminæ priſcis ſeculis imitatæ ſunt,quæ virorum deſyderium pictis imaginibus amolitæ facilius eorum reditum expectauerunt, vt de laodomia Proteſilai vxore veteres poete teſtantur, ſed ad amorem redeo,

Cicero.

¶STOICI amatorum ſapientem dicũt,& precipue iuuenes illos, qui cum formæ venuſtate indolem peregregiam habent,& acumine ingenij pollent. Quaſi ſpeciem future virtutis,non formam,aut ætatis mollitiem beneuolentia complectantur. Qua in re admirari ſe ſummopere ait Cicero,quod nemo formoſum ſenem,aut informem adoleſcentem diligebat, deinde quaſi coactus in hanc ſententiam accedat,addit,ſit ſane ſapientis amor, vt dicitis,non enim repugno dummodo ſit ſine ſolicitudine,& ſuſpirio.

ADDVNT

¶ADDVNT praeterea Iidem philosophi amorem conatũ esse amicitiae, firmamentumque beneuolentiae, quod quidem ex formae venustate, non ex amplexu corporis proficiscatur. Dicunt etenim Thrasonidem eiusdẽ disciplinae philosophũ pereximiũ, quũ in potestate haberet pusionẽ, quẽ vnice adamaret, semꝑ abstinuisse ne male audiret, odioq; haberet.

Thrasonides.

¶AMOREM amicitiae esse vinculũ Chrysippus in libro de amore scripsit, neque illum vitio dandum esse existimat, quando quidẽ pulchritudo virtutis sit flos, verius tamen (vt mihi videtur) Socrates pulchritudinem definiuit, qui eam modici temporis Tyrãnidem esse dixit. Theophrastus vero tacitam deceptionem, sed hanc Stoicorum sententiam non statuit Zeno, quanquam eorum princeps habetur, dicit tamen amorem esse inexplebilem quãdam libidinem ingerentem se per placidam pulchritudinem. Addit etiam amorem in praestantis ingenij viros non cadere, quippe qui studio, industriaeque insidietur,

Socrates.

Zeno

¶PERIPATETICI autem quum amicitiam definiant esse equitatem reciprocae beneuolentiae. Eiusdem treis species esse dicunt, Necessitudinem, Hospitalitatem, Amatoriam. Huius tertiae prĩcipatum delectationem tenere aiunt, quę per aspectum pulchritudinis percipitur. QVIcunque enim aspectu non delectatur nequaquam amare potest. Cum deide hic amor mutuis beneficijs, & studio virtutis innititur, plaerunque in optimam amicitiam euadit, quae etiam descendente forma remanet.

¶VENVSTAS quidem gratissimum naturae munus habetur, Ego autem is sum, qui cum illis sentiam, qui amorem dicunt insatiabilem cupiditatem, ac libidinem esse, qua quum primum potiti, expletique sum⁹ in poenitentiam quandam incidimus, quae quamprimum decidit, rursusque animus libidine accenditur, idque facere querimus, quod quum fecerimus iterum fecisse poeniteat.

Amor.

¶HAEC est illa Demosthenis vox, qui excitat⁹ ab Laidis meretricis forma quum audiuisset dimidium talentum prȩcium noctis esse, Ego (inquit) poenitere tanti non emo, sed illam venustatem, quam modo dixi, gratissimum naturae munus haberi, sunt qui putent nequaquam optandam esse, tum quod eius flosculis, quam breuissimus sit, tum quod pauci eo ad virtutem vti valeant, quando prima illa ętas mollis admodum sit, facileque decipiatur. Plures enim sunt, qui pueros in illecebras propellãt quam qui eos ad bonam (vt aiunt) frugem redigant. Nõ erit igitur admirandum Tragicũ illũ dixisse, raris forma viris, secula prospice ĩpunita fuit, Et fabulae Bellorophontis, & Hippolyti manifestis exẽplis rẽ indicant.

Demosthenes
Lais.
Ex Aulo gel. ca. 8. li. 1. vbi ꝑciũ noctis centũ sestertia esse dicit.

Bellorophon.

¶NVNC autẽ ad diuerticulũ redeo. Amorẽ ĩexplebilẽ eẽ cupiditatẽ docet fabula illa, qua inducit Iuppiter in cõcubitu Alcmenę noctẽ triplicasse cũ vna in eo neutiquã libidinis ardorẽ sedauisset, nec etiã admirãdũ est Iouẽ tã longe noctis concubitũ aureo poculo, quod lyrici Grȩci Charchesiũ vocant, Plaut⁹ autẽ paternã appellat, redemisse, quũ tripla illa nox triplex etiã munus exigeret. Quid dicemus etiã quod qui amat, perpetuo igne torretur, nunq̃ quiescit, & cõtrarijs animi perturbationibus semper

Alcmena.

Plautinus Alcesimarchus ĩ Cistellaria.

agitatur, Audi adolescentem illum apud Plautum de amoris difficultatibus eiulantem. Iactor, crucior, agitor, stimulor, versor, in amoris rota miser, exanimor, feror, distrahor, diripior, vbi sum, ibi non sum, vbi nõ sum ibi est animus, Audi ardentem Tibullum.

Ah ego ne tales possem sentire labores
Quam mallem in gelidis montibus esse lapis.
Stare vel insanis cautes obnoxia ventis
Naufraga quam vasti tunderet vnda maris.

¶ Et infœlicissimum omnium animalium amatorem esse declarat Propertius, quum ait.

Properti⁹ li. 2, elegia. 18. de exclusione.

Durius in terris nihil est quod viuat amante.
Nec modo si sapias quod minus esse velis.

Et amoris curæ amatores non ipsa in morte relinquunt, vt ait Vergilius.

¶ AVDI etiam quam medicinam adhibeant huic insano furori vetustissimi Poetæ, dicunt enim Leucatem editam præruptamque petram in Leucadia esse, in qua Apollinis phanum cernitur, illic etiam præcipitem saltum esse aiunt, qui ad sedandos amores plurimum valet. Ex quo Cephalum primum saltasse tradunt, quum amore Ptarole Degoneti filiæ impatienter arderet.

Cephalus.
Sapho.

¶ MENANDRO autem Gethæ videtur Sapho Lesbia Phaonis desyderio perculsa omnium prima desiliuisse, qui ad hanc sententiam eiusmodi versus protulit.

Præruptam nacta in transitu petram
Cupidinis œstro percita, e summo pręceps ruit
Ex animi tui sententia rex imperiose.

¶ QVIBVS exemplis facile intelligere possumus amorem potius ex stultis insanos facere, quam in animum sapientis cadere. Quid insanius esse potest, quã a seipso discedere, nec secũ habitare, sed in alieno corpore degere? Miserã dicim⁹ seruorũ conditionẽ, quoniã ex dominorũ iperio omnia agant, miserior est eorũ qui amãt Herũ nãque lõge magis iportunũ habent, quã sœuitia, quę a dominis aluntur, vt viuãt, vtque in officio atque opere perstẽt, non autẽ vt pręcipitẽtur ad mortem.

Amãtiũ miseria.

Plato.

¶ PLATO dicebat animũ ei⁹ qui amore tenet̃ in suo corpore mori, in alieno autẽ viuere. sunt qui hãc sentẽtiã Catonis esse putent, quoniã ipse eãdẽ crebris sermonib⁹ vsurpabat. Menãder poeta doctissim⁹ nõ iniuria Cupidinẽ iperiosum regẽ appellat, quãdoquidẽ homines nonnunquã in ĩteritũ præcipitat, vel ad ea, quę turpiora, ac pernitiosiora sunt morte.

Menãder.

L. Flaminius.
Ex valer. maxi. li. 2. de cẽsoria nota cap. tertio.

¶ ATQVI vt taceã ĩfinita illa, quę ĩ fabulis scribũtur, quęque etiã in Scenis, ac Theatris quotidie agũtur, ne videar cõmẽtitiũ quicquã, aut fictũ referre L. Quĩtius Flaminius quũ cõsul eẽt in Gallia Placẽtinã quãdã meretricẽ tã vesano amore exarsit, vt illi⁹ ĩperio vnũ ex captiuis securi pcuti iusserit, in quẽ Cato grauiter ĩuect⁹ est, & Cẽsoria nota eũ ĩcussit

Cato.
Tarẽtini.

¶ SED VT GRAuiora quædam recẽseam, Compellit sæpe amor ad perfidiã, proditionẽque manifestã Tarẽtini a romanis ad Hannibalẽ

defecerant

defecerant,qui præsidio vrbis Brutos milites reliquerat,horum præfect⁹ vrbanam quandam puellam impatienter ardebat, Cuius frater cum Q.Fabio,qui consul vrbem obsidebat militabat. Certior huius amoris factus Fabius iuuenem accersiri iussit,egitque vt clam sororem adiret,& de proditione cum ea ageret,illa negocio suscepto amatorem ad se vocatum in facinus hortatur,qui veneris illecebris pellectus conditionem nõ abdicauit,sed in sequenti nocte ea parte,qua cum Brutijs custodibus sibi commissis excubabat,romanos milites accepit Et hoc pacto Fabius sine vulnere,ac sanguine ex amatoria causa Tarentina vrbe potitus est,quam quidem militibus diripiendam præbuit.Cuius præda adeo opulenta extitit,vt cum Syracusanis manubijs adęquaretur. Q.Fabis. Tarẽtũ venus expugnauit.

¶LVCIVS CATIlina vir scelere notior,quam virtute,rebus gestis, aut vllo maiorum splendore,adeo amore Aureliæ Orestilę insaniuit, vt filium,quem ex alia vxore susceperat adolescentem indolis peregregiæ necauerit,quum eius nuptias illa viuo filio recusaret. L.Catilina filium suũ iteremit.

¶PVBLIVS QVOque Clodius tam insani furoris fuit, vt tres sorores suas ante nuptias stuprauerit. Nec deinde dubitauerit sacra deæ bonæ polluere,quæ per noctem celebrabantur a mulieribus,nec cuiquam virorum interesse licebat Nam quum pro populo fieret apud Iulium Cęsarem,cuius vxorem Pompeiam ille impatienter amabat,fœminea veste indutus,primo inter mulieres latuit,deinde quum per ædes erraret,rogatus ab ancilla Aureliæ matris Cęsaris quid quereret,auram pompeiæ pedisequam se querere respõdit,verum illa ex voce virum esse cognoscẽs, exclamauit ,mulieres excite concurrunt,portas claudunt, domum scrutantur,& Clodium latentem in quodam cubiculo depræhendunt. Fit reus Clodius de pollutis sacris ,& de sororum incestu accusatur. Sed corruptis iudicibus per lenocinij flagitium,iudicium euasit. Matronarum namque,& ingenuorum puerorum noctes magno emptæ, precium turpitudinis iudicibus extiterunt, P.Clodi⁹ tres sorores suas venere polluit.

¶DIODES PISIstrati filius,qui ei in tyrannide successerat,ex amatoria causa vitam.atque imperium amisit. Nam quum nobilem quandam virginem Atheiensem adamaret,& eam per vim stuprasset, a fratre puellæ crudeliter trucidatus perijt,

¶LAODICE AVTEM Mithridatis regis soror , ac coniunx tam impie in adulterij amores exarsit, vt redeunti ex longa militia viro,quasi illum festis epulis,lętoque conuiuio acciperet venenum miscuerit,a quo ex consuetudine noti antidoti vix euasit.

¶SEMIramis regina tãti nominis,quę virtute ac reb⁹ gestis reges oẽs Assyrios pręuertit,vidua cũ esset amoris illecebris pellecta,eos ex militibus suis eligebat,quos forma & robore p̄stãtiores eẽ cernebat,& eosdẽ aliq̄ diu i delitijs habitos necabat,ne stuprũ cũ ea admissum alijs proderent. Semiramis.

¶ARIARATES CAPPAdociæ rex,quum diem obijsset,sex virilis sexus filios superstites sibi reliquit , quos ex vxore Laudice, etiam nomine genuerat , verum illa metuens , ne ab administratione regni Ariarates.

adulter eius, quem perdite amabat, a filijs prohiberetur quinque parricidiali poculo necauit. Vnum qui adhuc a nutritoribus alebatur, a materno furore, ac diro scelere cognatorum custodia eripuit. Qui deĩde matri (quę paruo tempore post concursu totius populi propter nimiam sœuitiam trucidata est) successit in regno, & regiam sobolem iam prope per scelus exhaustam propria virtute instaurauit.

Laudicis parricidiũ ĩ filios.

L. Pedanius.

¶L. PEDANIVM secundum vrbis præfectum scribit Cornelius Tacitus a proprio seruo fuisse interfectum, qui ei admodũ infensus erat, amore cuiusdam exoleti, quum nec dominum quidem amoris sui riualẽ, atque obtrectatorem præferre posset.

Pausanias.

¶QVINETIAM Pausanias Lacedemoniorum dux, qui Mardonium Medum vicit, ab Argilio adolescente, cuius insano amore tenebatur, accusatus quod Græciam Persarum regi prodere vellet, turpissimã mortem subiuit. Et non modo vitam amisit ex amatoria causa, verum quæsitæ laudis gloriam perpetuo dedecore obscurauit,

¶SED vt hæc tam tetra scelera omittam, Compellit plærunque amor ad ea flagitia, quæ aut turpia sunt, aut dignitatem diminuunt.

L. vitellius.

¶L. VITELLIVS a quo Vitellius Cæsar natus est, vir innocens, & industrius, amore tamen libertinæ adeo insaniuit, vt infamis haberetur. Illius namque saliuis melle commistis quotidie palam arterias, & fauces pro remedio fouebat, qua ex re omnibus ludibrio habebatur.

Galba.

¶TVRPIVS vero Galba, qui in exoletos semper exarsit, Quorum nonnullos palam arctissimis complexibus, osculisque excipiebat, & quũ confestim vt vellerentur imperasset, seducebat.

Alcibiades. Agis lacedemonius.

¶ALCIBIADES patria eiectus, grato hospitio ab Agide Lacedemoniorum rege acceptus est, verum ille ingrato animo in reginam vnicam illius coniugem exarsit, quæ quidem Thinea nomine dicebatur, & eam in suam voluntatem pellexit, ex qua etiam Leotichidem genuit filium. Et enim gloriabundus exultabat Alcibiades, quod quum Atheniensis esset filium quidem suscepisset, qui aliquando aqud Lacedemonios regnaturus esset.

Philipp⁹.

¶PHILIPPVS Macedo non multum honori, ac dignitati suę consuluit quum Larissem saltatricem tam perdite adamauerit, vt fabulam de se populis traderet. Ex ea quidem genuit Arideum filium, qui post Alexandrum aliquandiu regnauit. Nec etiam infamiæ nota caruit Philipp⁹, quum Actali sororem repudiata Olympiade Alexandri matre propter adulterij suspitionem duxit.

Alex. virginẽ duxit Rhoxãnem Rhoxãnis

¶IPSE quoque Alexander odium non paruum Macedonum contraxit, quum post maximas victorias Rhoxannem barbaram, & modicis ortam natalibus, virginem tamen conspicuæ forme, vt primum eam in conuiuio conspicatus est, ita subito amore exarsit, vt eam vxorem duxerit, nullo amicorum in consilio adhibito, quum tot opulentissimas regum filias ei vltro oblatas respuisset. Fuit autem Rhoxannis Bactriana Oxyartis filia ex inexpugnabili illa petra, quam per proditionem inuasit Alexãder, cuius

der, cuius altitudo stadiorum quindecī fuisse dicitur, ambitus vero octo ginta, in cuius vertice planicies feracissima erat, quæ ex natiuis fructibus quingentos homines aleret.

Petra. q̄a plutar. ī apoh. alexā. & aply. in pœmio .l.4. Aornos appellat̄ quasi auib⁹ inaccessa.

¶VECORDIAE etiam esse docti veteres putauerunt proprijs vxorib⁹ nimis ardēter īdulgere, vt Demetri⁹ faciebat, qui vxorū voluptatib⁹ adeo se permisit, vt regum omnium intemperatissimus esse videretur. Sed huic incontinentiæ furorem etiam addidit, quum victo, fugatoque Ptolemęo Aegypti rege Lamiam canendi modulandique peritissimam præter alias omnes impatientius arsit.

Demetrius.

¶TVRPE etiam fuit. Cleomeni Lacedemoniorum regi, quod vxorē tam perdite adamauerit, vt plerumque ingruentibus maximis periculis clam ab exercitu noctu discederet, & magnis itineribus spartam concederet, vt vxorem, cui⁹ desyderio depꝛibat, complecteretur. Maiorem tamē in coniugem amor libertatem habere videtur, qui sine suspitione, & obtrectatione omni ex parte esse debet, & iræ iracundiæque omnino expers. Quod quidem vt ostenderent vetustissimi Iunoni, quam matrimonij deam putabant, quum sacrificarent hostiæ fel adimebant, & iuxta aram infodiebant, significantes coniugium amoris, ac suauitatis plenum esse debere & bile, stomacho, ira, iracūdia, atque omni amaritudine vacare. Est enim fel iracundiæ sedes, vt inspectores naturæ docent. Et Plynius affirmat nihil aliud esse fel quam purgamentum pessimi sanguinis, docet quoque nonnullos homines inuentos esse, qui sine felle sunt, quorum valetudo firmior, & vita longior fuerit, vulgoque aiunt eiusmodi homines pacatiores, placidioresque esse, & sine omni mala malitia.

Cleomenes.

Fel hostię cur adimebāt.

Fel.

Ply. c.37. li. 11. vltra medium

Hoies sn̄ felle

¶SED AD AMORem redeo. Assyriorum reges nonne iure optimo ludibrio, contemptuique habiti sunt? quod Nini iunioris exemplo responsa omnibus per internuntios darent, & segni ocio in fœminarum turba senescerēt, quasi nihil fœlicius putarēt, quā in scortorū grege diffidere.

¶M. VERO ANtonius nimium amoribus indulsit, & animi, corporisque virtutes effœminauit, sed adeo insanæ mentis in Cleopatram extitit, vt Octauiam vxorem Octauij Cæsaris sororem, quæ eum mira beneuolentia complectebatur, neglexerit, quum illa romæ palam exclamaret, turpe admodum esse duos romanos imperatores bello concurrere, alterū amoris gratia, alterum quod sororis pellicem ferre non posset, verum quū ad arma ventum esset, sicuti causa iustior in Octauio, ita & belli fortuna superior. Vincitur Antonius. & tertiam imperij totius orbis terrarum partem amittit, vimque sibijpsi affert conscius insanæ turpitudinis suæ.

M. Antonius.

Octauius.

¶CLAVDIVS QVOque Cæsar ad furorem vsque vxorius fuit, adeoque eis indulsit, vt quasi addictus non se, vt principem, sed vt ministrum egerit. Harum enim studio honores, imperia, exercitus, munera, impugnitatesque elargiebantr, per quas quidem ad pristinam vecordiam redijt. Nam adolescens adeo æqualibus suis irrisioni fuit,

Clau. Cæsar.

vt in conuiuijs, comessationibusve olearum, palmularumque ossibus ab illis crebro incesseretur.

Hipsicratea.

¶MITHRIDATES quoque (quem paulo ante diximus) insidam laudicem sororem, ac coniugem habuisse Hipsicrateã aliam, deinde vxorem sic impatiẽter amauit, vt sine ea in militiam proficisci neutiquam in magnis etiam periculis voluerit, passusque est illam tonsa coma, & virili habitu armis, & laboribus militaribus consuescere, & obdurare ne puncto quidem temporis ab eo illa discederet.

Antigoni facetũ cauillũ i demetrium.

¶HIC amoris affectus non modo animum egritudine perturbat, verum etiam corpus egrotatione nonnunquam afficit. hoc quidem faceto, ac iucundo cõuiuio ostendit Antigonus rex. Nam quum accepisset Demetrium filium languentem in lecto iacere, ad eum visendum, ac salutãdum (vt moris est) accessit, & quum ante fores cubiculi esset, scortum formosissimi oris (cuius amore filium teneri rumor erat) offendit, tum ingrediens Antigonus postquam eum salutauit, & vt bona spe, fortique animo esset dixit, ęgroti brachium attrectauit, vt venarum, arteriarumve intentionem motus, ac remissionem scrutaretur. At Demetrius meliusculum se haberi ait, quandoquidem paulo ante febris discessisset. Hic molliter arridens rex verum (inquit) ais o fili, ego enim eam pro foribus cubiculi inueni.

Selucus ãtiochi pater.
Stratonicę.

Erasistratus.

¶HOC loco nequaquam tacenda mihi esse videtur admiranda quędã Seleuci Syrię regis in filium indulgentia, quę quidẽ eiusmodi fuit, mortua Antiochi matre Seleucus stratonicen Demetrij Macedonum regis filiam virginem, ętate integra, & forma conspicua duxit, quum ipse iã senior esset, hanc quum quotidie cerneret adolescens filius, miro amore ardebat, sed pudore percitus rem tacito silentio premebat. Atqui vt in amore dici solet. QVOque magis tegitur, tanto magis ęstuat ignis, quum nemini secretum suum credit, nec ratione aliqua cupiditatem hanc a pectore amoliri potest, in graues febres, subitamque ęgrotationem incidit. Nec vllis remedijs curari poterat, sed in dies grauius se habebat per inediã mori destinauerat, potiusquam morbi causam palam faceret. Erasistrat⁹ medicus pereximius, qui eius curationi pręerat, quum subitam accessionem remissionemve febrium fieri cerneret, ex aduentu discessuque Stratonices, quę crebro ad illum visendum viro comitata accedebat, animaduertit iuuenem nouercę amore tabescere, non tamen audebat rem adeo indignam, ac tanti periculi, sic temere regi aperire, sed illum seductum flens hortatur, vt forti animo perferat, si quid filio acciderit, quando ille desyderio rei ardeat, qua quum potiri nequeat prorsus deficiat. Tum Seleucus miserabiliter mœrens adiurat nihil tã arduũ esse, quod pro vnici filij adolescẽtis salute agere detrectet. Hic medic⁹ frustra ĩquit niteris, amor nãq; vxoris meę hũc ꝑimit, quã ad eũ diuertere neutiq̃ viuus patiar, tũ pater flẽs, atque eiulãs, quũ medico nullis pollicitationib⁹ persuadere posset, vt eius vxor filio suo morigeraretur, exclamat, vtinam saltem Stratonicem meã adamaret, Est enim Erasistratus ait, rem tenes, istuc quidẽ est, quod

huc vsque

huc vſque tacui, ne iram meam in me prouocarem. Nunc autem quando tu ipſe dixiſti, non eſt amplius diſſimulandum tute filio ſi libet moribūdo adeſſe poteris. Hinc effectum eſt, vt filio delectam coniugem Seleucus abdicaret. Et ſic ſaluti, atque incolumitati redditus eſt, qui nullis alijs remedijs euadere poterat. Nuptię ſtratonices, & antiochi ingenti apparatu, & celebri concurſu principum, ac populorū celebratæ ſunt, omneſque admirabantur regem tam propere delitias cōnubij ſui filio abdicaſſe, & illam ex regina regis nurum fieri æquo animo pertuliſſe.

Seleuci mira indulgentia in antigonū filiū Antiochi. & ſtratonices nuptiæ.

¶ NVLLAM amoris veniam maſiniſſe amico indulſit Scipio. Nam quum illius præcipue opera Syphacē numidiæ regem, & Haſdrubalem viciſſet, illorumque caſtra expugnaſſet Sophoniſbam Syphacis vxorem Haſdrubalis filiam captiuam maſiniſſa ſubito amore exarſit, vxorēque eam duxit, hoc quum Scipioni percrebruiſſet vocatū ad ſe Maſiniſſam grauiter obiurgauit, docuitque ex Romano iure, id neutiquā licere. Qua increpatione permotus rex venenum amatę coniugi miſit nunciās ei, vt ſi honori, ac dignitati ſuæ rectæ conſultum vellet, neque in triumphū duci, id poculum hauriret, Illa vero impauida venenum exhauſit, aſſerēs id gratum ſibi munus eſſe miſſum a nouo cōiuge, & ſis dictis ſubito enecta cecidit.

Scipio ſeuerior ī maſiniſſā. Sophoniſbę mors.

¶ INDVLGentius in leucanum quendam cohortis ductorem virum ſtrenuum, ac fortem egerat Fabius Maximus. Nam quum accepiſſet illū ancillæ cuiuſdam amore perculſum, nocte e caſtris magno cum periculo adire ſolitum, vt congreſſu illius mulierculæ potiretur, dimiſſis quibuſdam, qui illam ad ſe ducerent eam in tabernaculo ſuo abdidit, Leucanumque accerſiri iuſſit, eum blando ſermone appellans ait, egiſti cōtra leges, ſed quia fortis in bello ſemper extitiſti compenſenda eſt virtus tua clemētia noſtra, & eductę mulieris dexteram tenens dexterę admirantibus iuuenis iunxit dicens, Hæc deinceps apud te manebit. Tu autem operam nobis lōge diligentius, fortiuſque nauabis.

Leucanus. Fabij maximi indulgentia in leucanum.

¶ INIMICITIAE quoque quam maximæ tum inter riuales, tū etiā inter alios, quorum intereſt ex amatoria cauſa oriūtur. Ariſtides, & Themiſtocles clariſſimi Athenienſes ciues, & virtute, ac rebus geſtis celebres diutius ſimultates inter ſe miro odio, non ſine rei publicæ incommodo, exercuerunt, quarum quidem cauſa ex amoris contentione manauit. Steſiliā enim chiam forma præſtantiſſimam adamarunt mutua inter ſe obtrectatione, atque inuidia. Et poſtquam illius venuſtas ętate defloruit, nullam ſimul conciliationem inueterati odij vnquam egerūt, ſed contentiones mutuas omnibus in rebus ſemper exercuerunt.

Ariſtides. Themiſtocles. Stheſilia chia.

¶ NON paruā quoque odij, ac ſimultatis cauſam Catoni in Cæſarē prębuit Seruiliæ amor, qui male diſſimulatus tunc clare patuit, quum in ſenatu de ſupplicijs coniuratorum cum Catilina inter eos eſſet diſceptatio. Nam Cæſari perlatæ ſunt, quas ille clanculū lectitabat, Tum exclamans Cato, literas palam legendas popoſcit, putabat enim illas ab aliquo coniuratorum miſſas eſſe. Tum Cęſar eas legendas Catoni tradidit. erāt enim

Seruilia Catonis ſoror. Cęſaris & Catonis mutua odia.

a seruilia eius sorore amatoriæ scriptæ, quæ Cæsari noctem pollicebatur, quas quum legisset Cato, confestim eas in Cęsarem reiecit dicẽs, en temulente accipe, & ad institutum sermonem rediit.

Semiramis filij amore capta

¶NEC etiam tacendum est multos imperatores, ac duces, & se ipsos, & exercitus quoque suos cupiditatũ illecebris perdidisse. Semiramis in proprium filium vesano amore exarsit, qui exhorrens maternum cõcubitum eam necasse creditur. Et quæ virtute, & rebus gestis nõ modo reginas, sed & reges omnes qui ante eã fuerant superauerat, hac amoris turpitudine laudem suam perpetuo probro obscurauit, Quam admiranda fuerit eius gloria vel ex hoc exemplo indicari potest. Defecerat ab ea aliquando Babylon vrbs opulentissima, & Assyrię regionis caput, quam ipsamet mortuo nino eius marito condiderat, cuius vrbis muri inter septem mundi spectacula numerantur. Huius defectionis nuncius eam capitis comam offendit componẽtem, & quum altera pars crinium adhuc soluta esset, ea sic relicta sumptis armis, & omni exercitu per preconem imperato Babylonẽ perrexit, nihil eiusmodi ciuibus illis adhuc suspicantibus, & tãto impetu, tantaque celeritate vrbis oppugnationem aggressa est, vt deditionem fusis lachrymis ab ea mœsti ciues impetrauerint. Et quum multa humana, atque diuina munera conciliandæ gratiæ causa reginę persoluissent Babylonij, statuam ei in medio fori, eodem habitu quo venerat, erexerunt, vt tãte virtutis, ac celeritatis gloria perpetuis monimentis celebraretur.

Babylonem semiramis cõdidit.

Babylonios aggreditur semiramis.

Pœni.

¶POENI quum in campania hybernarent, virtutis robur venereis delitijs deliniti magna ex parte amiserunt, vt nõ frustra vulgo diceretur, Capuam pœnis alteras fuisse cannas, ipse quoque Annibal eorũ dux, qui sciẽtia rei militaris, rebus gestis, & omnium militarium virtutum laude exteros omnes imperatores præcelluit, in Salapia Apulię oppido (vt plęrique scribũt) puellæ cuiusdam amore captus magnam roboris sui partem eneruauit, qua quidem ex re calumnijs scriptorum patuit.

Alexãdri facinus.

Persepolis

¶NEC a conuicijs innoxius Alexander extitit, quum Thaidis blanditijs pellectus persepolim vrbem pulcherrimam, atque opulentissimam incendit. Et præsertim quum a plærisque visus fuerit vrbem discurrere, & faces circumferre, quas magnis ædibus submitteret, quæ eo facilius cremabantur, quo cedro cyparisso, abieteque omnia concamarata erant, ipsa quoque Thais gloriabatur, exultabatque quod Thespiæ, platearũ, Athenarumque antiquum vltra fuisset incendium.

Thais.

Alexãdri gloriam venus minuit.

Cleophitis.

¶AMAuit etiam Alexãder victo Dario Barsinem captiuã, ex qua deinde susceptũ filiũ Herculẽ vocauit, minuit etiam aliqua ex parte victoriæ suæ gloriam, quam consecutus fuerat, quum montes Dedalos superauerat. Nam Cleophitis reginæ regnum inuaserat, quod nemo ducum, aut imperatorum vsque ad heroum tempora ante eum attigerat, sed quum illa muliebri astu se dedidisset, amoris illecebris, cõcubituq; Alexandri regnũ redemit, blãditijsq; id assecuta est, quod nullis viribus, aut armis vnquã assequi potuisset. Filiũq; ab eo genitũ Alexãdrũ vocauit, qui deinde ĩperiũ Indorũ tenuit. Ea tamẽ turpẽ adeo ĩfamię notã subiuit, vt quãdiu vixit

vixit semper regia pellex non vulgo regina diceretur.

¶NEC in dissimili exemplo fuit Thalestris amazonum regina, quæ quum ad Alexandrum in Hircaniam perrexisset, indissimulate ait, nullã aliam ob rem illuc accessisse, nisi vt quum rege futuram sobolem communicaret, dignamque se esse existimare, quæ Alexandro filios procrearet, & se regni sui heredes filias recepturam, mares autem patri redditurã. Alexander conditionem non recusauit, sed eam aliquod diebus retentam & in delitijs habitam, ac regijs muneribus affectam domum remisit. — Thalestris.

¶AB hac quidẽ amoris perturbatiõe pauci ex magnis etiã viris immunes innoxij quę omni ex parte euaserũt. FACILIVS nãq; est castitatis, ac continentiæ præcepta alijs pręscribere, quã sibi ipsi. Et præcipue quũ prima illa pubertatis ætas, quæ magis a venere icessitur, infirma sit, & vix vllis rationis habenis coerceri possit. Litera enim illa Pythagorica facilẽ ac procliuem semitam ad libidinem ostendit, ad virtutem autem arduam ac perdifficilem. Eleganter Maro ait, — Litera Pythagorę id est. y.

Facilis descensus auerni. — Vergi.6.ænei.
Sed reuocare gradum, superasque euadere ad auras.
Hoc opus hic labor est.

¶LELIVM Scipionis amicum scribunt nullo veneris congressu nisi propriæ vxoris vsum in omni vita vnquam fuisse. Et Iulianum Cæsarẽ Amianus Marcellinus scribit ita castitate enituisse, vt post amissam coniugem nihil vnquã venereum, quod a familiaribus sciri potuerit, admiserit. Et certe maximũ constantiæ munus est ab amoris illecebris, omni ætatis tempore abstinere, quod si quis est, qui id assecutus fuerit, iure optimo id dicere potest, quod Sophoclem Tragicũ dixisse Plato refert, qui quũ a familiari suo quodam rogaretur, ecquid adhuc quum grandis admodũ natu esset, fœminis congrederetur. Dij meliora inquit, Libenter enim ab amore, tanquam a crudeli, & importuno domino effugi. — Lelij castitas. Iulius cæsar castus, Sophocles,

¶CATO maior vir tantæ constantię, tãteque seueritatis nõ immunẽ se in multam vsque ætatem a venere seruauit, Nam & mulierculam quandam senex dilexit, & in illius cõgressu depręhensus a filio iniquo animo tulit, adeoque indoluit, vt Salonis clientis sui hominis plębeij, atque abiecti cupidinis adhuc impatiẽs virginem filiam vxorem duxerit. Excusabat se tamen id egisse maioris sobolis propagandæ gratia, quod quidẽ etiã assecutus est, ex ea nanque genuit Catonem filium qui a materno genere Saloninus cognominatus fuit, a quo natus est Cato, qui ad vticã sibi mortem consciuit vir tanti nominis. — Cato maior dictus censorius. Salon Catonis cliens. Cato Saloninus. Cato vticensis minor dictus.

¶IDEM quoque fecerat Pisistratus Atheniensiũ Tyrannus, qui mortua vxore, ex qua tres virilis sobolis filios habebat, rustici cuiusdam filiã virginem Chimonasam nomine dilectam a se prius coniugem duxit, eadem (vt dicebat) ratione, vt alios etiã filios gigneret, sed causam præbuit emulo poetę, vt multa in eũ in loto ore latraret. — Pisistratus.

¶HAEC tamen, & similia multa animo cogitanti occurrebat mihi videndũ esse, ne nimis angustis terminis principũ animos circũscribere nitar, &

tar,& dum duriora quædam extorquere cruor faciliora multa perdā. Nō enim sapientem nunc illum fingimus, quem nusquam inuentum doctissimi philosophorum affirmant, sed eum, qui vspiam sit, vel aliquādo fuerit, Qui virtute affluat, vitia exhorreat, summa prudentia versetur in rebus humanis, bene omnibus cōsulat miti sit ingenio, Sciat ignoscere, æquitate quadam duriora emendet, recte, ac vere iudicet, paucorum discrimine vitia multorum cohibeat, Sit sine sœuitia, ac crudelitate, seuerus ferro minitetur, potius quam feriat,

Principis institutio.

¶ HVNC igitur si quęrimus, opus omnino erit, vt ei aliquid de moribus nostris concedamus, cogitemusque illum hominem esse, nihilque humani ab eo alienum esse putemus, vt scite de seipso comœdus ille ait.

Regi venerent amor cōcedit.

¶ QVOD si stoici, quid sapientem suum in abdito Mineruæ recessu enutriunt, & in porticibus, vmbraculisque disserendo, audiendoque moliter exercent, amaturum esse concedunt, quid nobis cum rege, ac principe agendum erit? quem in luxu, ac delitijs educamus, & ex maximis exercitationibus, & quasi militari tabernaculo in aciem, ac puluerē deducimus? Certe ei amoris veniam dabimus, sed non eius quem conatum amicitię esse dicunt, quem Zeno in libris suis de educandis pueris permittit, & eundem decere etiam asseruit.

Zeno.

¶ AMANtes puerorum ingenium Lycurgus non spernendos esse ait, vt qui illorum indolem ad virtutem excitent, Amatores autē formę execratur, & iure optimo. quis enim Teij Anacreontis Lyrici poetæ peregregij amores tulerit, qui grandis etiam natu dilecti pueri Batyli duritiā carminibus fleuit, & a Vulcano pateram poposcit, in qua non cælestis currus, aut sydera cęlata essent, sed Bacchus, cupido, & Batyllus, quos pariter deos esse arbitraretur? Quis græcos illos audire potest, qui scribunt Pindarū fœliciter obijsse, quod in gremio amati a se pueri nonagenarius spiritum emiserit? quasi suauissimo somno consopitus?

Ex Plutarcho ī antiquis Lacedęmoniorū institutis.

Puerorū amatores.

Anacreontis amores.

Pindari pathicus amor.

¶ TOLERABILIOR habendus fuisset Xenophon, si venia aliqua adolescentiæ danda esset, nam turpes etiam amores suos lusit, dixitque si iussu iouis necessarium esset, vt oculis sic captus essem, vt vel solum Cliniam amatum puerum cernerem, & ad reliqua omnia cęcus essem, vel reliqua omnia viderem, Cliniam autem neutiquam intueri possem, Eligerem solius Cliniæ potius aspectum, & ab omnium rerum forma fraudari cōtemnerem. Sed maior deinde factus relicta hac turpitudine muliebres amores concupiuit. Edoctus a magistro suo Socrate, vt opinor, qui admirationi fuit vniuersæ Gręciæ, quod ab Alcibiade omnium formosissimo abstinuerit.

Xenophon turpiter amauit.

Clinias puer.

Socrates Xenophōtis pręceptor

¶ NOSTER quoque Aphranius in Togatis suis plurimā excelluit, vel famam vel ex hoc suam obscuriorem reddidit, quod argumenta fabularū suarum fœdis puerorum amoribus inquinauit. Fassus proprio testimonio turpissimos vitæ suæ mores.

¶ NVNC VERO ad propositam rationem redeo. Abhorret quidē eiusmodi amor ab omni humanitate aduersatur naturæ, & castum sermonem formi=

nem formidat, de quo quum aliquando quempiã verba facientem audiſſet Socrates, caput ſuum pallio obuelauit, nec antea reuelauit, quam ſermo ille deſitus extitit, Quis enim amor hic eſſe poteſt, aut quandiu manere, quem vna ex parte voluptatis, altera autem vtilitas conciliat? & nullo cõmuni pignore retinetur? in ſuum quidem ſexum, quaſi monſtrũ aliquod turpiſſimum inſanit.

Socrates obuelato capite turpia fugiebat.

¶SED ab illoto ſermõe diſcedamus, & imprimis cum rege ſtatuamus, vt ſic temperanter, ac modeſte ſe gerat, vt habenam rationis nũquam amittat. Et Ariſtippi Socrati ſentẽtiam ſequatur, qui nequaquam erubuit quũ ei eſſet obiectum, quod laida haberet, HABEO enim (inquit) laida, verum enim vero a laide non habeor. Quo exemplo per epiſtolam ad L. Papyrium petum ſe tuetur Cicero, quum in eo conuiuio cęnaſſet, in quo Citheris notę famę, ac pudicitiæ mulier accubuiſſet.

Ariſtippi dictum.

Cicero epiſt. famil. li. 9, epiſt. vltima.

¶VIRGInum amorem tolerabiliorem eſſe ducimus, & præcipue ſi illæ vxores poſcerentur. Proci enim minore odio digni habẽdi ſunt, minuſque alienas domos dedecore, iniuriaque afficiũt. Nam adulteri maximã hominum inuidiam contrahunt, & non modo eos, quos iniuria laceſſunt, in ſe vltores prouocant, verum maritos pene omnes, qui eundem cõtumeliam, atque iniuriam formidant.

Proci.
Adulteri.

¶PERSAE ſeueri criminum vltores ideo capitali pœna in adulteros animaduertebant, quippe qui dicerent illos ſanctam, ac naturalem connubij amicitiam perimere. Hinc Troię incendium, & Priameiæ domus excidium, quo nihil miſerabilius a poetis decantatur. Hinc etiam innumerabiles cedes, quas paſſim in oĩbus populis quotidie cernimus. Optime atque eleganter pinxit helenam Zeuſis, ſed arroganter, ac temere inſcripſit, non turpe fuiſſe Græcos, ac Troianos diuturnum bellum, & duriſſimos labores pertuliſſe pro tali coniuge, cuius facies cęleſtes deas æquaret.

Perſæ adulteria odio habebant.

Helena.

¶NVLLVM odium ciues duriore animaduerſione vlciſcũtur, quam illud quod pro ſtupris, adulteriſque fœminarum contrahitur, id quidem nulla obliuione vnquam aboleri poteſt. teſtes mihi ſunt locrẽſes, quos primos inter Italos Zaleuco Pythagorico eorum conciue auctore legibus ſcriptis vſos Gręci ſcriptores referunt. Hi Dionyſium Tyrannum a Syracuſanis eiectum grato hoſpicio acceperunt, ille ingenij ſui immanitatẽ in eos etiam exercuit, ſed hanc præter cæteras omnes iniquo animo pertulerunt. Nam formæ pulchritudine præſtantes fœminas cõuiuium ſimulans in vnum cogebat locum, eaſque nudari compulſas inter ſe vel pila ludere iubebat, vel e ſublimi loco iactas columbas integris alis arripere, vel miſſa vltro, citroque ſandalia tollere, & rurſus in alias mittere, pręmiaque ſtatuebat celerius, imprudentiuſque id agentibus, ſed quum iterum a factioſis, ac turbulentis quibuſdam ciuibus in ſiculorum Tyrannidem reuocaretur male diſſimulatum odium locrenſes euomuerũt. Ceſiſque ad vnum vſque militibus omnibus quos præſidio vrbis Dionyſius reliquerat, excuſſoque omni ſeruitutis iugo, priſtinam libertatem ſuam vẽdicauerunt

Locrenſes.
Zaleucus.
Dionyſij tyrãni ĩmanitas in locrenſes.

Locrẽſiũ i dionyſij tyrãni familiã duriſſima vltio.

uerunt. Vxorem quoque,ac liberos illius in carcerem coniectos nullo auro,nullisque pollicitationibus,conditionibusve redimi permiserunt,sed duram obsidionem passi agrum omnem,& opulentas pecore,ac frugibus villas diripi permiserunt,& domicilia,tectaque omnia subiectis flammis incendi,deinde odium quod in patrē contraxerant,in miseras illius filias exercuerūt,quas passim ad plæbis libidinem exposuerunt,deinde omnes pyræ coniectas igne cremauerunt cum matre etiā,& paruulis filijs duob⁹. Ossa quoque in puluerem contusa,ne ad sepulturam deposcerētur in mare demerserunt. Vlti turpitudinis dedecus perpetuo,ac memorabili crudelitatis exemplo.

¶SED iam concludendum erit principis amores absque libidine(si fieri potest)esse oportere,& sine alicuius iniuria,soloque aspectu venustatis, ac formę delectari,nullis cupiditatis illecebris excitari,nulloq; ardore torreri,Cupiditas enim cupiditate accenditur, quę nisi per continentiam superetur,nunquam sedatur,sed latius serpens in insaniam,furoremque conuertitur Hæc est illa sitis,quæ bibendo magis, magisque incendit. Illuc enim Gręcum illud prouerbiū spectat,quo dicitur,SI AQVA fauces exiccat,quid iam optare oportet?

Prouerbium.

Princeps qualis esse debet.

¶CONTInens igitur sit princeps,nihilque corporeis voluptatibus illectus pręter rationē agat,legitimo cōnubio contētus sit,cuius fide atque amicitia nulla maior,nullaque iucundior īter mortales esse cernitur. fitq; per affinitatem potentior,quum sui similem vxorem ducit. Nec posteritatem suam materni generis nota obscuriorem reddit. Filij quoque integri,fratres non dimidij erūt,quum ex vtroque parente germani fuerint,iucūditas vero illa,quæ ex solo oculorum sensu manat nihil turpitudinis habet,sed dulci contemplationis pabulo animum perfundit,& virtutes potius studio hominū excitat,quam voluptate eneruet. Hinc ars ipsa,quę perfectę naturę imitatrix habetur.picturā īuenitvt formę specie sine iniuria ac probro delectaremur,& quę ante oculos semper habere non possumus, per imaginis similitudinem aspiceremus.

Cypros.

¶CYPRON insulā opulentissimā veneri dicatā esse poetę fabulātur, dicuntque deā e mari illuc emerxisse, Et paphias mulieres præ maxima decoris ac pulchritudinis specie eidem comites faciunt.Hāc insulam priscis seculis,inuasit Pygmalion Cylicū princeps,vir sane virtute,& animi præstantia excellens,ac rebus etiam gestis non obscurus Hic quum ciuiliter,modesteque imperaret,libidinem,lasciuiamque mulierū neutiquā cohibere poterat,Omnibus pene hominib⁹ potestatē sui corporis vulgo permittebant,vtque veneri se dicatas esse profiterentur,idcirco vir animi per egregij vitam cęlibem ducere instituit,sed ne oĩno amoris expers esset, vtque amoliretur a se omnes,qui ei rē vxoriam suaderent,ex cādido ebore muliebrem imaginem venustate præcellentem clarissimi artificis manibus clam sibi fieri curauit,Et eam pulcherrime, ac splendide ornatā in intimis edium penetralibus,acsi regina esset clam omnibus collocauit.Ciues cuncti putabant eum illam in delitijs habere,vel eius esse coniugem,

Pygmalion.

vt quæ

eius esse coniugem, vt quę viua intuentibus esse videretur. Pygmalion autem ex sola contemplatione honestos amores meditabatur, contentus simulachri specie, ne lasciuis illis mulieribus compelleretur congredi, vel sexum fœminarum odisse videretur. Quoquidem exemplo docemur si ctos etiam amores sola cogitatione sine cupiditatis illecebris, & sine aliqua turpitudine iuuenum animis eblandiri posse, & eos ab omni turpitudine vendicare. Simile commentum fuisse arbitrandum est Numæ Pompilij, qui quum cælibem vitam agere instituisset, & ab re vxoria abhorreret, finxit se diuinum meruisse connubium, Et Egeriæ nymphæ cō misceri. Numa pompilius. Egeria nympha.

¶DE AFFECTV DESYDERII, ET VERBI IPSIVS SIGNIFICATIONE.

¶TITVLVS DVODECIMVS

DESYDERIVM STOICI AMORIS COmitem faciūt, dicuntque illud esse immoderatā quā dam cupiditatem rei affectate. vnde vetus illa sentētia orta est, Acceleratio desyderanti pro mora habetur. Cicero autem desyderium dicit esse libidinem eius videndi qui nondum adsit. Hinc quærulæ illæ lamentationes Penelopes, quæ exemplo Homeri inducuntur a poetis, & toties reuoluta, retexaq; tela spatiosam, vt noctē falleret, & procorum improbitatem a se amoliretur. Cicero tuscul, quæst. li. 4. Desyderium. Tela penelopes.

¶HAC animi perturbatione concita sapho quum absentis phaonis desyderium vlterius ferre nequiret, ex prærupto scopulo mittit se præcipitē & cupidineis pennis sustineri poscit. Hic affectus summę leuitatis, ac vecordię molliores animos, imbeciliores que mentes inuadit, ac frangit. Vnde senex ille apud terentium, qui præ filij desyderio se ipsum punit, dum in agro se nimium exerceret obiurganti vicino respondit, decreui tantisper me minus iniuriæ meo gnato facere, dum fiam miser, quasi præ desyderio non liceret ei voluptate vlla frui, sed labore, atque erumna desyderiū suum leniret. Sapho.

¶MVLIEres quidem se destitutas, desertasque esse mœrent, donec eos, quos desyderāt, charosque habent, viderint. Atqui illos, dum absunt, perditos aut mortuos semper putant, hinc ortus est sermo ille, quem plærunque historici vsurpare solent, vt desyderatos intemptos, deperditosve dicant. Hic desyderij affectus desyderata omnia longe pluris facit, quam faciebat, quum illis fruebatur, BONA enim nostra tūc chariora nobis fieri vidētur, quū deficiunt, vel quum illis caremus. Plęrique enim hoc ingenio sumus, vt nō ante bona nostra dignoscam⁹, quā ea fundit⁹ amittamus, vt est in veteri sententia. VIVA quidem suauiora esse videntur quum

Iam exhausta pocula nos deserũt, ET serotini fructus iucũdiores, suauiores que sunt, quem pręcoces.

Homer⁹ cęcus
Cice. tusc. q̃st. li. 5. ad finem.
Ex aulo gellio ca. 11. li. 3. noct. atti.
Homeri patria
Vide an chij sit legendũ, ex Io homerum nõ ex chio ortum multi defendunt,

¶ HOMERVS cęcus fuit, vt Cicero testatur, & ipsemet in hymno ad Apollinem cecinit, fideleque de seipso perhibet testimonium. Tũc omnes eum neglectui habebant, nec patriam aliquã inuenire poterat, quæ eũ allere vellet, quum vero diẽ obijt, charior ex desyderio factus est. Etenĩ ciuitates complures, ac populi excellentissimi de illius origine decernũt, Colophonij ciuem suum illum esse dicunt, Chij suum indicant, Salaminij repetunt, Smyrnei tanquam deo eidem delubrum intra mœnia dedicant, Argiui, Ithacenses, & Athenienses, vt suum sibi deposcunt, Et rhapsodias eiusdem diligenter perquisitas cõsuunt, quas canente auctore despexerant, mœrentque ingenium illud tũc defecisse, quum illas conderet idque etiam instaurari (si fieri posset) vehementer desyderarent.

veneris imago Apellis desyderium mors cohibuit.

¶ EIVSModi desyderium in minoribus etiã artibus contingit. Inchoauerat Apelles alteram Venerem, superaturus illam, quam Chois prius fecerat. verum quum partem operis, faciem quidẽ, ac pectus perfecisset, relictis imperfectis alijs lineamentis immatura morte decessit. Atqui id opus inchoatum maiorem admirationem reliquit, quam illud, quod ante perfecerat, Nulli enim artifices vnquam inuenti sunt, qui ad præscriptam Apellis cogitationem operi succederent, Proinde om̃es homines manus illas desyderabant, quæ dum deam pingerent, perierant.

Tindaridæ. i. castor & pollux.

¶ NONnunquam etiam imperfectę tabulæ maiorem artificibus famã præ desyderio præbuere, quam perfectę, vt inchoati tindaridæ nichomacho, imperfecta Medea timomacho, & antedicta venus Apelli. Nam cõmendationem maxime allicit, & desyderium plurimum auget, quum cogitamus illos tunc defecisse, quum opera illa perficerent, nec inueniri posse amplius, qui eadem ad pręscripta lineamenta consummaret. sed ad propositum ordinem redeo.

Desyderium.
Horatius ode. 24. li. 1.

¶ POEtæ desyderium pro mœrore, ac fletu sæpenumero ponunt, vt est illud Horatij quum virgilium consolatur miserabiliter flentem pro morte Quintilij.

Quis desyderio sit pudor, aut modus
Tam chari capitis? percipe lugubres
Cantus melpomene,

Cicero.

¶ ATTIcus quoque apud ciceronem desyderare pro lugere, ac deflere posuit, his verbis, dixeram principio de re publica, vt sileremus. Nam si isto modo volumus singulas res desyderare, non modo quęrendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus.

Ex Ply. ca. 53. li. 7.

¶ VACAbit hac perturbatione vir fortis, qualem principem hunc nostrum esse volumus, quem ad omnem fortunam æquo animo tolerandã, perferendamque instituimus. Minorem tamen affectum esse desyderij, ac mœroris, quam subiti gaudij, insperatæque lætitiæ hoc exemplo Romani veteres probarunt. Nuntiata enim cannẽsi clade duæ matres, quum inter alios filiorum cædem audiuissent, miserabiliter fleuerunt, verum quum

quum illi insperato comparuissent immoderata lætitia matres filios com plexantes vitæ spiritum emiserunt, & quod desyderium facere nequiuit gaudium effecit. Et hæc satis ad primum genus eorum, que bonorum opi nione perturbant.

Gaudio duæ matres obiere

DE LAETITIAE GESTIENTIS, SEV VOLVPTATIS, IMMODERATAEVE LAETITIAE AFFECTV.

TITVLVS TERTIVSDECIMVS.

ALTERVM GENVS EORVM, Quę ex opinione boni animum perturbant, lætitia gestiens a Cicerone dicitur, quam etiam voluptatem licet appellare, Stoici voluptatem dicunt esse sublationem quandam animi sine ratione, opinantis se magno aliquo frui. Lætitia autem erit optima recēs alicuius præsentis boni, in quo efferri rectū esse videatur, vel vt Aulus Gellius ait) lętitia est exultatio quædam animi gaudio efferuentiore euentu rerum expetitarum. Hanc alienam esse a sapiente Cicero ait, cui licere dicit vt gaudeat, non autem vt lætetur, quando gaudere sit animo placide, constanterque moueri cum ratione, lætari autem sine ratione, & intemperanter. Addit etiam gestum lætitiæ Cicero, vt leuitatis affectum magis exprimat. Est enim gestire sensum corporis gestu indicare, quod magis mutorum animalium est, quam hominum vnde constat translationem hanc a pecudibus ad homines factam esse. Nimia quędam lætitia (vt modo dixi) hominem subito strangulat. Quod Chilonis Lacedæmonij exemplo ostenditur, qui pisis obijt amplexatus filium, qui in Olympiaco certamine coronatus fuerat, defunctus creditur ex immodica lætitia, & senij imbecillitate.

Lętitia gestiēs
Cicero tuscul. quęst. lib. 4.
Voluptas
A. Gelius ca. 27. lib. 2. noct. atti.
Gaudere decet lętari nō decet
Gestire.
Chilo.

VOLVPtatem Cicero aduersam rationi ex Stoicorum sententia semper facit, vnde in libris suis frequenter inducit virtutem cum voluptate pugnantem. Definitionem eius mitioribus aliquantum verbis ponit, quā Stoici. dicit enim in libro secundo de finibus bonorum, & malorum eiusmodi verba, voluptas est per quam sensus accipiens mouetur, & iucunditate quadā perfunditur. Et rursus paulopost ait. voluptas est iucundus motus in sensu.

Cicero in catone maiore.
Aristo. li. 10. ethi. ca. 3. ad fi.

ARISTOteles autem duas voluptatis species facit, vnam fieri dicit ex rebus honestis, alterā autem ex turpibus, nec fieri posse ait, vt quispiā

Voluptatis duę species.

 iusti vo-

Crantoris quadrinium.

iusti voluptatem accipiat, nisi iustus sit. Crantor vero Soleusis, cui sextus empericus adstipulator accedit, dicit primos actionum nostrarum locos virtuti dandos esse. Secundos bonæ valitudini, Tertios honestæ voluptati Quartos autem diuitijs,

Voluntas.
Voluptas.

¶LATINI, qui castigate locuti sunt, affectum illũ in rebus honestis, qui aliquid cum ratione optat, voluntatem appellant, voluptatem autem a ratione semotam intelligunt proinde eam in rebus turpibus tantum accipiũt. Voluptatis nomẽ apud Grȩcos nihil turpitudinis prȩ se ferre videt, dicitur eñ ηδωνη, cuius origo a dulcedine, ac iucunditate trahitur. Idcirco ab illis in vtraque significatione accipitur, minus igitur admirandum est græcos philosophos eam in turpibus, quam etiam in rebus honestis voluptatis nomen vsurpasse, Latini nomen illud nobis magis suspectum reddunt, si vera est veterum quorundam grammaticorum expositio, dicunt enim voluptatem dici a veneris ministra, quæ volupe siue volupia dicebatur.

Cice. de fi. bo. & ma. li. 2. ηδωνην dicit esse iucundum motũ quo sẽsus hiãt

¶PERIPATEticam illam iucunditatem regibus, principibusque permittendam esse duco, nihil enim turpitudinis in se habet, ratione quidem ducitur. Et frui rebus honestis omnibus licet. Illa vero omnino exhorrenda est, quam Plato malorum omnium pabulum esse dicit, Optimã siquidem indolem perimit, virtutem animi, corporisque frãgit, atque eneruat, ingenium hebefacit, consilium eripit, & honesta omnia obscuriora reddit. Campanæ voluptates lõge magis Annibali, quam inuiȩ alpes, hostium, exercitus, & ciuium suorum simultates obfuerunt. Huic lætitiæ seu voluptati comites accedunt, maleuolẽtia, delectatio, oblectatio, insultatio, iactatio, effusio, & ambitio, de singulis igitur nunc singillatim deo beneuolente (vt dicitur) tractabimus.

Voluptas malorũ pabulum fugienda.
Voluptates cãpanæ.

¶DE MALEVOLENTIA.

¶TITVLVS QVARTVSDECIMVS.

Maleuolentia

PRIMA HVIVS VOLVPTATIS, Seu lætitiæ gestientis species est maleuolentia, quæ semper alieno malo lætatur. Cernimus enim in quibusdam hominibus quandam naturæ prauitatem, vt duri semper torui, immites, inflexibiles, inexorabilesque esse videantur. Nũquam alieno bono gaudeãt. Atqui male omnibus esse cupiãt, Neminem ȩquo animo ferre possint. Et potius eorũ quos ignorãt (si vnquã fuerint) laudes audiunt, quã eorũ a quibus plurimis beneficijs quotidie afficiũtur. Eiusmodi viri fuerunt in primis Diogenes cynicus, Pyrrho philosophus, Heraclytus Physicus, & Timon Atheniensis, qui in odium vniuersi generis humani

Maleuoli.
Viri μισανθρωποι
Diogenes cynicus, pyrrho philosoph⁹, heraclyt⁹ physic⁹ timon Atheniensis.

humani nati esse videntur.

MARTIVS, qui deinde ob quęsitam victoriam Coriolanus dictus est nullo mansuetudinis studio, nulla facilitate in hominum cõsuetudine versabatur, & multis erat aduersus, nemini in contione, aut communi allo quio cedebat, durus erat semper, ac pertinax. Et multitudinem omnẽ odio habere videbatur. Sic quamquam fortitudine, & iustitia pollebat, tamen repulsam tulit prælatis ei competitoribus genere, ac virtute longe inferio ribus. Eam tamen mitius ferre debuit, nec tam crudeliter in patriã feuire. NVLLA enim causa esse potest, qua quispiã iure optimo possit patriæ succensere. Odium ciuium sua culpa cõtraxerat, quum multitudinẽ nul lo obsequio mulceret, nullis blanditijs deliniret, sed eam fastu, ac pertina- cia aspernaretur, quæ sæpius facilitate gratia, ac pręcibus flectitur, quã du ritia, odio, atque minis. COGITARE enim debebat non tamen eos a multitudine præferri, qui genere, ac virtute excellunt, quam negligi eos, qui nec populum rogandum, nec multitudinem mulcendam, colendam- que esse censent. — Coriolanus.

PHOcion Atheniensis nihil etiam in omni vita popularis gratiæ cau sa dixit vnquam, aut fecit, & sæpenumero plæbi acerrime, ac contumelio se aduersatus est, proinde minime admirandum est, si eam aliquando infe stam habuit, nullis etiam facilitatis studijs ad rem publicam accessit. — Phocion Atheniensis.

L. CRassus Crassi illius auus, qui quũ filio, & omni exercitu a Parthis trucidatus fuit, quem semel risisse in omni eius vita Cicero testatus est, lu ctibus enim alienis gaudebat, inexorabilis, durus, peruicax, crudelisque ad modum erat, & sola tristitia, ac seueritate popularis. — L. crassus αγελαστος

CATOnem increpabat Cicero, iniquumque esse dicebat ciuem vnũ repugnare his rebus, quas vniuersus populus statuisset, proinde cedẽdum tempori esse monebat, NON enim rebus tempora, sed res tẽporibus de- seruiunt, vt Dionysius Halicarnaseus ait. INSANI quidem hominis est pertinaciter populo insistere, & vltro se periculis obiectare. — Cice. de finib[9] bon. & mal. li. 5. ad fi. & Ply. ca. 19. li. 7. quẽ nunquã risisse dicit.

ACCVSANT etiam historici catonem, & Scipionem, quod post Pharsalicam victoriam cæsari cedere noluerint, quodque reparato bello tot viros in Libya, & in Hispania perdiderint, sine spe aliqua reparãdę rei publicæ quum multo satius fuisset illos ad meliora tempora reseruare, si ne pertinacia enim bene consulendum reipu. fuit etiam in aduersa fortu- na. — Cato. Pertinacia catonis & Scipionis minoris.

LAVDANT omnes maiorem Aphricanum, qui emulis suis cede- re maluit, & perpetuum exilium vltro subire, quam pertinacia, & collu- ctatione sua ciuitatem labefactare, TEMPORI enim cedere, & necessi tati parere semper sapientis viri esse habitum cicero ad Marcellum scri- bit, huiusmodi pertinaciam execratur Plato, & eam comitem solitudinis esse affirmat, vt qui arbitraretur hominum societatem comiter, iucunde- que esse colendam, & non semper contra multitudinem obluctandum. — Scipio aphricanus maior. Pertinacia solitudinis comes

C. CAESAR cognomento calligula pertinax nimis, & inexorabilis fuit, & maleuolẽtia quadam, ac malignitate aduersus omne gen[9] hominũ

Calligula vultu composito toruus.

grassabatur. Is vultum natura toruum, tetrum, atque horridum de industria etiam efferebat, illum ad spectaculum componens, in omnium hominum formidinem, ac terrorem. Timeri enim volebat, non autem amari.

Biantis sententia,

Antigoni sapienter dictũ.

EIVSMODI igitur maleuolentiam, & austeritatem principes omnes cauere debent. Vera quidem est biantis sententia, & pro oraculo habẽda, qua principi præcipit, vt omnibus ciuibus placere studeat, idque multum gratiæ parere ait, Contra autem fastum, & superbiam, odium, inuidiamque contrahere. Sapienter Antigonus rex dicere solebat beneuolentiã sibi videri optimum regni fundamentum, verissimumque rerũ omniũ præsidium.

Chilo.

DECET siquidem principem ideo mansuetum esse, vt dicere solebat Chilo Lacedæmonius, vt hi, cum quibus versatur, non tamẽ eius sœuitiam metuant, formidentve, quam seueritatem vereantur, atque obseruent.

Sertorius.

Sertorij dictũ

Marij dictum

SED SI natura durior, austeriorve esset, arte, & industria mitior fiat xemplo sertorij, qui quum ingenio suo morosior, violentiorque esset, facilem, placidamque in rebus agendis, arte, & industria se exhibebat. Affectum animi pro tempore simulans, atque dissimulans. Qui sæpe commilitonibus suis dicere solebat, STVDIOSAM sedulitatem omnia vincere. Et opportunitatem optimum esse auxilium eorum, qui illam sumere sciunt, qui autem intempestiue agunt, vel occasionem amittunt, raro voti compotes esse possunt, quandoquidem se fortunæ omnino permittũt, quo nihil amentius ferri possit, vt Marius senex ille peritissimus imperator dicere solebat.

Nescis quid serus vesp vehat

CONCLVdendum igitur erit angusti animi esse alieno malo lætari, & præcipue quum nemo possit fortunam suam in consilio habere. Cernimus nanque nonnullos alienis calamitatibus lætari, & miseris quibusque illudere, qui secundis rebus suis nimium exultant, & præsenti fœlicitati nimium credunt. Atqui paulpost versa fortunæ rota (vt dicitur) in maximas calamitates incidunt, & qui alios contemnebãt ludibrio quamprimũ alijs facti sunt. Opportune Varro satyram illam suã inscripsit nescis quid serus vesper vehat, & hæc satis de maleuolentia illa, quæ alieno malo lętatur. Nunc autem ad reliquas species pergamus.

DE DELECTATIONE NIMIA QVAE PER AVRES ACCIPITVR,

TITVLVS QVINTVSDECIMVS.

SEQVITVR DELECTATIO ILLA quę per aurium sensum in animum nostrum obrepit,& eū nimia quadā iucunditate perfundit. Hāc stoici dicūt esse voluptatem quandam suauitate auditus animum deliniētem, quæ quidem vtiliter nisi deprauetur, a natura omnibus pone animalibus data esse videtur ad animos permulcendos,& ad vitæ incommoda toleranda, laboresque facilius subeundos. Per hanc siquidem, luctum,ac lachrymas abstergimus,dolorum laborumque aliquantulū obliuiscimur, Tabesceremus enim desyderio,ac mœrore nisi diuturnitate tēporis,dolor ille delectatione aliqua minueretur,ac molliretur.

Delectatio.
Ex cicero. tuscul. quęst. li. 4

¶CETENIM vt homines omittam,qui cantu,tibijs,fidibus, carmine, atque omni musica ratione delectantur,& mirifica quadam suauitate perfunduntur, Nonne aues ipsæ concentu, & dulci vocum varietate seipsas quasi enutriunt.& nos omnes incredibili quadam delectatione permulcēt Quibus benigna omnium parens natura omnes Musices modos, omnem que harmoniam diuinitus tribuisse videtur. Lusciniam quis non admiratur? & præcipue quum cernimus tantam vocem in tam paruo,atque exiguo corpusculo,tam suauem,tamque pertinacem spiritum, tam variam, tamque modulatam concinentiam,vt non querela,aut garrulitas præ desyderio ,aut amore(vt poetæ opinantur)sed ductta ad numerum harmonia esse videatur. Doctissimi veteres putauerunt Lusciniam perfecte musices scientiam non solum natura,sed etiam disciplina quadam habere,vt altera alteram doceat,quod & Plynius noster affirmat,& Thusci aruspices dictitarunt, cuius cantum efficacissimam auspicij, prognosticique vim habere dicebāt. Eam etiam Acredulam appellabant, Hinc est versus ille Ciceronis.

Aues cātu demulcentur.
Luscinia.
Ex ply. c. 26. libri, 10.
Ply. c. 29. li. 10
Acredula luscscinia.

Et matutiuos exercet Acredula cantus.

Futuri presciam hanc auem esse,vel ex hoc Græci Augures putauerunt quod in Stesichori ore in cunis iacentis suauiter cecinit. Id quidem auspicium presagiuit lactētum illum infantem poetam pręclarum futurū esse

Luscinia ī stesichori īfātis ore cecinit.

¶SVNT etiam aliæ aues cantu preter cæteras commendabiles,de quibus dicere supersedeo,inter quas fuit alanda cantu,& auspicio adeo romanis grata,vt vni legioni nomen dare meruerit,quę Alanda dicta est,vt Cicero in Antonium testatur,sed de cantu satis in superioribus diximus, vbi de regia musica disseruimus. Et de delectatione,vbi etiam de adulatoribus,assentatoribusque tractauimus. Proinde concludendū est. Aures principis delectationem accipere debere rerum honestarum. NAM qui turpia libenti animo audit,is se turpem esse manifeste arguit.

Alanda.

DE OBLECTATIONE.

TITVLVS SEXTVSDECIMVS

Oblectatio.

DELECTATIONEM COMITATur oblectatio, quam latius per omnes sensus fusam esse arbitrantur. Oblectationem enim Stoici esse dicunt inductionem, inclinationemque quādam animi ad voluptatem leniter emollientem, hæc nisi rationis habenis cohibeatur facile hominem ignauum, ac stupidum reddit, & cogitatione solius voluptatis delinitū. Est enim mollities quædam, quam in Scytharam regibus fuisse Aristoteles arbitratur, qui ait eos gentili quadam consuetudine quasi effœminatos ab omni virilitate secessisse.

Sardanapalus.

¶ EIVSMODI fuisse scribunt Sardanapalum vltimum Assyriorū regum, quem Arbactus medorum præfectus compulit, vt se ac diuitias suas pyræ impositas incendio deleret, indignatus ille, quod eum, cui tot milia hominum parerent, purpuram uentem inter scortorum greges inuenisset. hic oblectatione assidua adeo animum perfuderat, vt ne puncto quidē temporis voluptatis sensu carere posset. Hic viuus sibi sepulchrū cōstituit, in Anchiala vrbe. Et literis Assyrijs inscribi fecit, vt Strabo refert, testemque Cherilum poetam inducit. Sardanapalus Anacyndaraxis filius anchialam, & Tharsum vna die condidit, EDE, bibe, lude. &

Strabo geogra. lib. 4.
Cherilus.
Sardanapali epigramma.

Quum te mortalem noris præsentibus exple
Delitijs animum post mortem nulla voluptas.
Namque ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam,
Hæc habeo, quæ edi, quæque exaturata libido
Hausit, at illa manent, multa, & preclara relicta,
Hoc sapiens vitæ mortalibus est documentum.

Cicero tuscul. quęst. lib. 3.

In has literas (vt ait Cicero) quū aliquando incidisset Aristoteles sustitit, partemque primam Epitaphij quum legisset, ait, Ecquid aliud in bouis non in regis sepulchro scripsisset? deīde quum posteriores versus legeret, risit, dixitque, hic ea se mortuum habere dicit, quæ ne viuus quidem habuit, nisi quamdiu deglutiebat.

¶ REGES quoque cuiusdam Asiæ partis fuisse legimus, qui nequaquam permittebant virgines aliquas nuptui dari, nisi prius singulas quasque parentes earum eos abducerent, vt quascunque vellent stuprarent, & sic floribus delibatis, vt desponderetur permittebant, nec audebant proci vxorem aliquam poscere, nisi eam quam comperissent a regibus veniam nuptiarum impetrasse. Tollenda est igitur hæc oblectatio ex animis nostris, manat enim ex mala consuetudine, quæ nisi radicitus euellatur, hominem tandem ininsaniam, vecordiamve rapit.

Reges asię virginū flores primi carpebant. Nuptiarū venia ipetrabatur in asia.

¶ DE INSVLTATIONE

¶ TIVVLVS SEPTIMVSDECIMVS

HVIC SPECIEI PROXIMA EST INsultatio, quæ est gestiens quædam lætícia ex alienis malis (vt ait Cicero) hæc præ se fert nimiam atque insolentem lætitiam quandam. Satis est enim hostem vincere, Victo autem insultare, aut illudere ab omni humanitate alienũ est. Hectorem interemit Achilles, id virtuti, ac laudi eiꝰ accessit, sed quum illius cadauer circũ mœnia quadrigis raptauit, victoque tam superbe insultauit, turpiter egisse videtur, & victoriam aliqua ex parte labefactasse.

[Hector. Achilles.]

¶SCYLLA quoque pulcherrimam victoriam suam dira, atque inhumana crudelitate fœdauit. Cui non satis fuit viuis hostibus illudere, nisi mortuorum etiam ossa e sepulchris canino more eruta in fluuium mergi iusserit, vt de Marij cadauere effecit. Proinde moriens se cremari testamento cauit, ne idem ab hoste ludibrium post interitum pateretur, sed longe præclarius (vt etiam in alijs omnibus) egit Iulius Cæsar, qui afferentẽ sibi quempiã magni Pompeij caput exhorruit, & scelus execratus oculos auertit, lachrimasque etiã effudit, quũ illius anulũ cerneret, ĩ cuiꝰ gẽma Põpeij facies ✠ cernebatur Acilã quoque, & Photinũ illius percussores iugulauit, Victo Ptolemęo rege compulsoque ad mortem. Nã cũ profligatũ a Cæsare exercitum suũ cerneret Ptolemęus e castris se in fugam proripuit, & quum vrgentes hostes profugeret ad maris litus in propinquam nauim a suis exceptus est. sed multitudine eorum, qui adnatabant ingruente nauigio demerso perijt, & hoc pacto permissæ proditiõis pœnas dedit infœlix rex in primo adolescentiæ suæ flore, dum nimis ob temperat pessimorum satellitum consilijs.

[Sylla. Iul. cæsar. Ex plutar. ĩ vita põpeij magni ad fi. ✠ vel leo ensifer vt ait plutarchus. Achilas & photinꝰ pompeij ĩterfectores. Ptolemæus.]

¶MAGNVS quoque Alexander sicuti bello terribilis, sic parta victoria clementissimus semper extitit, nam quum vidisset Darium a proprijs famulis interemptum grauiter ingemuit, & Bessum illius percussorem crudeli supplicio affecit. Darij quoque corpus dempta sibi ipsi regia chlamyde, qua tunc indutus erat, ornauit, & ad illius matrẽ perferri iussit

[Dariꝰ a famulis suis ĩterẽptꝰ]

¶ANNIBAL quoque Marcelli fortissimi hostis cadauer splẽdide ornatum cremari iussit, & reliquijs in argẽtea vrna positis auream coronam imposuit, curauitque, vt ad filium mitterentur.

[Annibal.]

¶ANTONIVS Bruti, quem vicerat, & ad mortem compulerat, cadauer purpureo paludamento suo inuolui iussit, & illius cineres romã ad Seruiliam eius matrem, & ad vxorem Portiam perferri iussit. Huiꝰ etiã virtutis non expers fuit Agesilaus rex, nã sicut in bello acerrimus pugnator extitit, sic post victoriam mitissimus fuit, hi omnes dum ab hac animi perturbatione abfuerunt, laudi fortitudinis clementiæ gloriam addiderunt, & perpetuam famam longe amplius accumulauerunt.

[Antonius. Bruti cadauer. Agesilaus.]

¶DE IACTATIONE, SEV IACTANTIA.
¶TITVLVS OCTAVVS DECIMVS.

Iactatio. Cice. tuscul. quęst. lib. 4.

EST DEINDE ALIA SPECIES HVic non dissimilis, quæ iactatio dicitur, Et est lætitia gestiens (vt ait Cicero) se insolentius efferens, hęc etiam aliena est a sapientibus, & illustribus viris, reddit enim eos non modo tumidos, & inflatos, verum etiam omnibus ridiculos, Qui enim seipsũ iactat, & gesta sua laudat, atque admiratur, similis militi glorioso esse videť, qui cũ irrisione omnium auditur. GLORIA sequi debet recte facta, quemadmodum vmbra corpus non autem appeti, qui enim gloriam appetit, vmbram, ac nebulam captare videtur, Qui vero præclara facinora sua laudibus effert, non animi virtute ea egisse videtur, sed affectat & gloriæ auiditate, nec ea prædicare, quia fecerit, sed fecisse, vt prædicaret. Quinetiam quod magnificum alio referente esset, vanescit, ac gloriosum fit referente eo, qui egit. Liuidiores illi, qui benefacta destruere nequeunt, iactantiam insimulant, lalessuntque eum, qui de se loquitur. Et sic minora fiunt, quæ præclara, ac splendida ex aliorum laude extitissent, Nimis seipsum amat, qui de seipso predicat. Aliorum laudem expectet, qui honeste ac splendide egit,

Glorię cupidi

NAM virtus ipsa sola conscientia recte factorum contenta est. Qua etiam in re cauendum erit, ne nostra nimium nosipsos delectent. Ad hãc sententiam notum illud dicitur. Amatores de forma iudicare non possũt Qua in re nonnulli poetarum carpuntur, quod sua nimis laudent, Cicero hoc affirmat, quum ait, nemo vnquam poeta, neque orator fuit, qui quenquam meliorem quam seipsum arbitraretur, Sic etiam & præclari quidã artifices factitarunt.

Amatores de forma nõ recte iudicant. cice. li. 5. Suũ cuiq; in poetica pulchrum. Tuscul. quest. Zeusis.

IACTANTIOR ALIquãdo habitꝰ est Zeusis, & præcipue in ea tabula, qua Athletam pinxit, opus adeo consummatum, vt admiratione omnibus esset, sed nimium sibi ipsi placuisse visus est artifex, quum versum illum subscripsit, quo significauit inuisurum potius aliquem pictorem, quam imitaturum de oratoribus, & poetis sentire videtur Cicero, quum dixit videndũ esse ne verecundiores nobis sint præcones Gimnicorũ ludorũ, qui quum cæteris coronas imposuerunt victoribus, eorũque nomina magna voce pronunciauerunt, quum ipsi ante ludorum missionẽ etiã corona donentur, alium præconem adhibent, ne sua voce seipsi victores esse prædicent,

Metellus, Sertorius.

SVMMAE LEuitatis, & pusilli etiam ingenij est a secundo rerum successũ seipsũ extollere, quasi fortunã in cõsilio habuerit, certusque sit eam nunquam in posterum aduersum fore, Quanta iactantia in sertorium vsus est Metellus, Paululum quipiã in pugna aliquando superior, ita gloriabundus exultauit, vt imperatorem se appellari permiserit, & serta capiti suo imposuerit, conuiuia in veste triumphali celebrauerit, ac victoriæ deæ Trophea erexerit, Quibus ex rebus irrisioni omnibus erat Metellus quum nulla ex parte Sertorio, nec virtute, nec rebus gestis conferri posset.

POMPEIVS

POMPEIVS magni Pompeij filius iactantior etiam habitus est. Nam quum bis vna æstate in re nautica superior emicuisset, se Neptuni filium nuncupari voluit, & imperatoriū paludamentum ex purpureo colore in cęruleum mutauit, quali deum illum amiciri fabulantur.

Pōpei⁹ iunior. nept uni filiū se iactabat.

CATO senior ab emulis suis iactantiæ etiam notatus est. Et præcipue quum ausus fuerit palam dicere, longe maiora Catoni populum romanum, quam Catonem populo romano debere. Insectabantur etiam, & ex eius scriptis illum incessebant dixerat, enim in quadam oratione seipsum laudare non minus turpe esse, quam vituperare, Qua in re verum esse ostenditur, quod Cicero ait. Difficile esse in longa oratione non aliquādo aliquid ita dicere, vt sibi ipse orator non conueniat.

Catonis maioris iactātia.

DIDIMO viro doctissimo quandoque accidisse compertum est, vt quum historiæ cuidam illuderet, & ei tanquam vanæ repugnaret, ipsius proferretur liber, qui eam ad eandem sententiam continebat. Proinde monemur, vt in dicendo, ac scribendo cautiores simus, ne nostro argumento vincamur,

Notādū exēplum,

DE EFFVSIONE SEV PRODIGALITATE

TITVLVS NONVSDECIMVS

SEQVITVR NVNC ALIA PERTVRbationis species, quę ακολασια a Gręcis, a nostris autem effusio dicitur, hanc dissolutionem, remissionemque virtutis esse Stoici definiunt, hæc sumptuosa omnia appetit, delitijs profluit, libidine insultat, nihil ratione metitur, aliena cupit, sua profundit, cupiditatibus ardet, pudorem, ac pudicitiam respuit, diuina, humanaque commiscet, nullaque moderationis habena cohibetur, Eiusmodi viros Cicero Catilinam, Antoniū & verrem fuisse testatur.

Prodigalitas,

Catilina Antonius Verres.

HANC nimiam licentiam Græci scriptores in Alcibiade fuisse memorant, eamque viri Tyrānidem affectantis indiciū esse ciues Athenienses opinabantur. Vnde Aristophanes poeta palam in eum exclamabat, Leonem in re publica non esse alendum. Atqui si alatur illius libidini fore seruiendum. Poete tales viros discinctos appellant, quasi solutos, & incōpositos. Hinc illud Persi, Non pudet ad morē discincti viuere nactę Hoc tractum est a veneris zona, quę cestos dicitur, qua discicta compellebat in turpes amores quosque volebat. Homer⁹ scribit hac zona compulsum Iouem fuisse in amorem Iunonis sororis suæ, quam deinde vxorē duxit, hunc imitatus Martialis ait,

Alcibiades. Leo ī ciuitate non est alēdus. Ex valer. maxio li. 7. de sapiēter di. & fa. Persi⁹ satyra. 3 Cestos.

Sume Citheriaco medicatum nectare ceston
Vssit amatorem baltheus iste Iouem

Remansi

Incesti. Remãsit apud nos hoc verbum vt incesti dicerentur, qui consanguineas
Incestę nuptię affinesve corrumperent. Et incestæ nuptiæ, quę cum illis contrahuntur,
qui agnatione, aut cognatione necessarij inter se sunt.

¶HANC effusionem sunt qui luxuriam appellent, & homines ea affe-
ctos luxuriosos, sicut enim luxata membra, atque ossa dicimus, quæ ex su-
Luxata mẽbra is sedibus, atque articulis exturbantur, sic luxuriosos homines eos, qui a
ratione, ac virtute extruduntur.

¶NIHIL igitur magis alienum a principe esse potest hac animi per-
turbatione, per eam siquidem dissoluitur, ac remittitur omnis virtus quã
do in rebus agendis nihil pensi habeat, vt apud vetustissimos dicebatur,
de qua cõuenienter Satyricum illud dicitur
Inguinis, aut capitis, que sint discrimina nescit.
Qua qui frangitur ab omni ratione, atque humanitate alienus dici potest.
Elpenor. dissolutus fingitur ille Elpenor Vlyssis socius, quem cum porcis gruni-
Vlysses. uisse poetæ fabulantur, quem etiam ebrium apud Circen inducit Home
rus, & pręcipitem per gradus scalarum prolapsum interijsse. Similis huic
F. Gurges. apud romanos habitus est Fabius ille, qui a deuorato patrimonio Gurges
appellatus fuit, Et Apicius etiam, qui quum opes plurimas ingurgitasset,
nec vlterius quod effunderet, haberet, inopiam, ac durum victum me-
tuens sibi ipsi mortem consciuit. Et de hac perturbatione satis.

¶DE AMBITIOME. ATQVE AMBITV.

TITVLVS VIGESIMVS

AMBITIO SVPERIORIBVS SPECIE-
Ambitio. bus accedit, quam Græci oratores φιλοτιμιαν appellant.
Eamque dicunt esse honorum, ac gloriæ immodicam
appetitionẽ, siue opinionem vehementem, inhęrentẽ
& penitus insitam animo, tanquam valde sit expeten-
da. Hanc Euripides execratur, vt pessimum in ciuita
te numen. Testes sint apud romanos Sylla, Cĩna, Car
bo, Marius, Pompeius, Cęsar, & alij complures, quorum ambitione mul
to plures romanorum ciuium ceciderunt, quam in propagatione imperij
Sylla totius orbis terrarum. Nam quum L. Sylla per ambitionem venustus, fau
stus, fœlix, in marmoribus scribi studet, nefandam tabulam illam suspen-
dit, per quam circiter octoginta milia hominum proscribuntur, damnan-
tur, trucidanturque. Tot capita etiam illustrium virorum venalia propo-
nuntur, & auro, argẽtoque licitantur. Atqui victor ille Sylla fortunæ mi-
serorum ciuium illudebat. Nam deferenti Lucretio caput Marij iunioris
dixit, iuuentam consulis irridens, remigem prius esse oportuit, quam gu-
bernatorem, & quum secundam proscriptionem, in qua quingenta ciuiũ
L. Lollius. nomina inscripta erant, rursus posuisset L. Lollius nihil sibi metuens eã
inspexit

inspexit,& quũ forte nomẽ suũ lectitasset subito timore cõcit⁹ caput adoperuit, & e foro se proripuit,sed ex gestu agnitus a quibusdam Syllæ satellitibus miserabiliter trucidatus est, resque etiam ludibrio Syllæ fuit, quod Lollius suiipsius iudex fuerit. Lollius.

❡EO QVIDEM tempore iam indoles peregregia, & magnæ virtutis spes M. Catonis iuuenis emicuit. Nã quartũdecimũ tunc agẽs annũ quum a Sarpedone pedagogo in edes Syllæ deduceretur, quæ parum admodum a carnificina differebant, cerneretque tot capita fortissimorum virorum ad Syllam perferri & eos qui aderãt clã misereri,nec audere quẽpiã etiã clãculũ mussitare,rogauit Sarpedonem,cur tam funestum virum nemo interficeret? tum respondente illo Syllam omnibus formidini,terrorique esse. Vtinam mihi gladium dares(inquit) vt vel solus patriam a sœuo dominatu liberarem. M. Catonis adhuc adolescẽtis audacia. Sarpedo catonis pedagogus. Ex vale. max. lib. 3. de indole

❡AVDI CORNELII taciti rationem,& vnde oriatur,& quorsum euadat ambitio,plane intelliges. Vetus iampridem insita mortalibus potentiæ cupido,quum imperij magnitudine adoleuit,erupitque. Nam rebus modicis æqualitas facile habebatur,sed vbi subacto orbe, & emulis vrbibus, regibusve excisis regias opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres,plebẽque certamina exarsere,modo turbulenti Tribuni,modo consules præualidi,& in vrbe,ac foro tentamenta ciuilium bellorum, mox e plæbe infima C. Marius,& sœuissimus omniũ nobilium L. Sylla victam armis libertatem in dominationem verterunt, post quos Cn. Pompeius eius occultior,non melior, & nunquam postea nisi de principatu quæsitum,Hinc etiam illud Lucani poetæ dicitur. C. tacitus C. marius. L. Sylla.

Impatiensque loci fortuna secundi,
Nec quenquam iam ferre potest Cęsarve priorem,
Pompeiusve parem.

❡AVDI Ciceronis sententiam, quum de Cæsaris, & Pompeij ambitione ad Atticum scriberet. dominatio quæsita ab vtroque est,nõ ad actũ beata,& honesta ciuitas vt esset,Nec vero illæ vrbem reliquit,quod eam tueri nõ posset,,nec Italiam,quod ea pelleretur,sed a primo cogitauit omnes terras,omnia maria mouere,reges barbaros incitare,gentes feras in italiam adducere,exercitus conficere maximos. Genus illud Syllani regni iampridem appetitur,Et rursus in alia quadam ad eundem epistola ait, Quorum vtrique semper patriæ salus,& dignitas posterior sua dominatione,& domesticis commodis fuit.

❡SCRIBVNT historici Cęsari proficiscenti in hispaniã comites castellum iuxta alpes ostendisse effœti,ac macilẽti soli,& paucorum,atque inopum habitatorum,rogasseque per iouem, ecquid putaret ambitiosos illic esse,qui de principatu certarent? Quibus Cæsarem serio respondisse. MALLEM equidem illuc primus,quã romæ secundus esse.Et certe si recte iudicare volumus, miseri quodam modo habendi suntambitiosi homines. multitudini enim inseruiunt, & magistratus, quos per ambitum consequuntur, titulotenus,quasi excommentario gerunt. Cęsaris respõsum ãbitiosũ. Titulotenus.

Agamenō de regia sorte conqueritur.

¶SAPIENTER quidem Homerus regem Agamennonem Sortē principum conquerentem inducit ad hanc ferme sententiam. Vitæ nostre dominam multitudinem sortiti sumus, turbæque omnino inseruire cogimur. QVEM fructum tandem ex tot, tantisque laboribus assecutus est Agamennon? vt post victoriam tam difficilem, tamque longi tēporis, quum ad proprios penates remeasset, ab adultero per vxorē necaretur, QVEM etiam victor orbis terrarum Cæsar, vt potitus rerum, per proditionem ab his confoderetur, quos ab interitu liberauerat? & honoribus, ac gloria affecerat?

Cęsar ab his īterēpt⁹ quos seruauerat

¶PRAECLARE maior Aphricanus, qui vt ambitionem fugeret Linterni maluit voluntarium exilium subire, quam romæ ambitiose certare, & quum senatus, populusque romanus subacta Chartagine vellet eū exquisitis honoribus, ac præmijs afficere, omnia recusauit, asserēs se ęquo iure cum reliquis conciuibus suis viuere velle.

Scipio aphric. maior libēti exilio ābitionemfugit.

¶PERNITIOSI SVNT apud principes, & in omni libera ciuitate, qui inter se ambitiosi sunt, ac de honorum cursu certāt, imprimis enim ciuitates partibus inficiunt, & ea plærunque suadent, vt contra obtrectatores loquantur, quibus vel æquitas, vel respublica ipsa grauiter offendatur.

ābitiosi reip. ꝑnitiosi.

¶CERTABANT inter se ambitione, & odio Aristides, & Themistocles omnium Atheniensium ciuium, tunc præclarissimi, & semper in contrarias sententias nitebantur. proinde quum aliquando Senatus dimitteretur rebus omnibus infectis, propter eorum altercationem, exclamauit Themistocles. nisi me, & illum in barathrū deieceritis, respublica Atheniensium nunquam salua esse poterit.

aristides & themistocles ābitiosi.

¶THEOPHRASTVS vt in viris detestatur ambitionē, sic eā in adolescentibus, qui literarū studijs īdulgent, laudat putatque id glorię certamen fomentum, & quasi calcar virtutis esse. Plerique etiam pueros putāt longe promptiores, alacrioresque, si prudenter, modiceque laudentur. Nimiam tamen laudationem inutilem omnino esse arbitratur, quippe quę ex manifesta licentia illos ad vecordiam, insaniamque compellat.

ābitio adolescētū literaria est virtutis calcar

Virtus laudata crescit.

¶HOC tandem cogitare debemus ambitionem animi esse affectum, & nimiam quandam honoris, ac gloriæ appetentiam, atque auiditatē, quæ si ratione comprimitur, minus nocet. Sin vero ad actum perducitur, fit longe deterior, & tunc ambitus dicitur, & in profusionem, prodigentiam, insaniamque facile collabitur, ciuitatesque plurimum perturbat. Quocirca a legūlatorib⁹ ābitus grauib⁹ pœnis coercet̄, quippe qui in rempublicā sæpe labefactare solet. TOLlit quidē virtutis pręmiū, & deteriores semper meliorib⁹ præfert, HAEC de ābitione satis. Nunc autem de duob⁹ alijs generibus perturbationum, quæ ex opinione mali oriuntur, deinceps in sequenti volumine dicendum erit.

ambitus.

abit⁹ īcōmoda

¶FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER QVARTVS DE REGNI INSTITVTIONE EXPLICIT

¶PRAEFATIO QVINTI LIBRI AD ALPHONSVM ARAGONIVM ILLVSTRISSIMVM FORTISSIMVMQVE CALABRIAE DVCEM

NOBILE PRAECEPTVM SOCRAtis philosophorū omnium sanctissimi illud fuit ad Alcibiadē, quū ait, Nihil expetendū in vita humana esse. nisi quod cum virtute, & honestate cōiunctum esset. Nihil enim bonum esse potest, nisi quod honestum sit, nihilque malum nisi quod turpe. Quinetiam cum idem philosophus prouocat ad comparationem formæ Critobolum adolescentulum admirandæ pulchritudinis, sed suspectæ pudicitiæ non id agit, vt attritā senis faciem præferat speciosissimo Ephebo, sed vt per iocum illum a famosa consuetudine reuocet, & ad virtutem redigat, eique persuadeat fortunæ, ac corporis bona irrita omni ex parte, ac vana esse nisi cum virtute, atque honestate coniuncta fuerint. Eleganter quidem musonius philosophus dixit. Quum quippiam pulchrum per laborem feceris, labor ille quamprimum recedit, benefactum autem perpetuo remanet, Quum vero turpe aliquod per voluptatem admiseris, voluptas illa cito abit, nequiter quidem commissum neutiquam recedit, sed indelebili stigmate inhæret. Hæc est felicitatis descriptio, quam paucis verbis M. Tullius expressit, ait enim. Ex depulsione mali, & adeptione boni vitam beatam consequimur. hæc doctissimorum philosophorum præcepta me admonent, vt quum iusti imperij effigiē scripturus sim, nihil prætermittam, quod ad officiūoptimi, atque moderati principis pertineat. Proīde quę depellēda sint mala, quæque cauenda, fugiendaque sint, ex instituto ordine prius absoluemus, vt deinde quæ adipiscenda, adeundaque erunt vberiore oratione disseramus, vt quum tibi suppetant omnia, quæ ad dignitatem summi ducis pertinent, quæque ad spem futuri regni spectant, ea illustrium virorum exemplis probata cernas, & ab eruditissimis scriptoribus literis commendata. Nihil superiori Aphricano deerat, quod ad maximi imperatoris laudem attineret, AttamenCyri pediam nunquam e manibus dimittebat, gloriabaturque etiā se eā lectitando contriuisse, vt qui summopere lætaretur ex magno rege consilia sua in rebus dubijs recognoscere, & quæ strenue gesserat, non carere magnorum regum, atque imperatorum auctoritate. Constat enim sapientia non modo ex libris, ac disciplinis bonarū artiū quę nobis imaginē poti⁹, ac figurā quādā sapiētiæ pręstant, quā verā eius speciem, ac præcipuam formā, sed ex electione actu, atque

Critobolus.

Sententia. musonij.

cicero.

Scipio aphricanus superior.

Cyri pędia.

habitu ipso clarissimarum actionum. Quis citharœdum illum probaret, qui tacitio cordis iudicio citharisticam optime calleret, & tamen nec voce caneret, nec plectro citharã percuteret? Opportũe admodum Socrates

Socrates.

ad adolescentẽ illũ taciturnũ ait, loquere vt te videam, quando eũ neque ex formæ prestantia, neque ex lineamentis corporis cernere se posse arbitraretur, sed ex verbis, ac sermone ipso, qui est index animi, & ad omnes actiones præuius. Absoluamus igitur in sequenti volumine, quæ vitanda, quæque fugienda, atque exigenda sunt, vt promptiores, alacrioresque simus ad ea capessenda, quæ adeunda, ac perpetuo tenenda erunt, quæque nos deo optimo maximo conciliant, & ad veram, ac perpetuam fœlicitatem perducunt.

¶LIBER QVINTVS INCIPIT

¶DE REGNO ET REGIS INSTITVTIONE, DE METV, ET AEGRITVDINE, QVAE ANIMVM NOSTRVM OPINIONE MAGNI ALICVIVS MALI PERTVRBANT.

¶ TITVLVS PRIMVS.

Metus. Aegritudo. cice. li. 4. tusc. quęst.

QVO RELIQVA PERTVRBATIONem genera supersunt, quæ animũ opinione mali perturbant. Metus scilicet, & ęgritudo. Nam metus (vt Cicero ex sententia stoicorum definit) est opinio impẽdentis mali, quod intolerabile esse videatur. Quem a metu quodam animi dici putat Varro, quũ id quod malum casurum putat effugit mens, & motu quodã concutitur corpus. Aegritudo autem est opinio recens mali pręsentis, vel est contractio animi aduersante ratione, vt ait Apollodorus.

Metus spẽs. Fortiudo pria regis virtus.

¶METVS has habet species, Pigritiam, Pudorem, Terrorem, Timorem, Pauorem, Exanimationem, Conturbationem, Formidinem, Prima omim virtutũ, quæ ad reges pertinẽt, Fortitudo habet. Ignauia igitur, formido, & similia, quæ huic opponuntur, longe a regibus principibusve aliena sunt. Omnis enim bene regendi vis in animi fortitudine, ac magnitudine ponenda est, & in quadam contemptione, ac despicientia rerum humanarum, quam deinde virtutes reliquæ facile cõitãtur. Sicut enim saxa,

Simile.

& scopuli vndas retundũt, ita regis animus aduersa omnia frãgere debet, & semper in sua virtute persistere.

¶AD HANC sentētiā poetę Martem adamātina tunica indutū fin gūt,vt ostendant reges,atque iperatores immotę mētis esse oportere.Nō tamen dicam principem, aut sapiētem ipsum si vspiam inuenitur, nunquam aliquo metu turbari.Hominis enim vis,atque prudentia in subitis ac manifestis periculis nequaquam sibijpsi satis cōsistit, sed in primo illo impetu commouetur. neque est quispiam tam firmi, ac constantis animi quin improuisa coruscatione.ac tonitru aliquantulum concutiatur. Quum primum vero se colligit,Tum nature ratio, & animi virtus eum firmat,& metum omnem frangit. Causa autem intellecta,ac penitus cognita docet id non esse timēdum,qui autem si in metu persisteret,ignauior,atque imbecilior esset.A Cicerone dicitur,& id quidem vere. Plus in metuendo mali esse,quam in ipso illo quod timetur.

Martia vestis adamantina.

cicero.

¶METICVLOSIOR infirmiorque habebatur Octauius ✠ Cęsar quando tonitrua,& fulgura adeo formidabat,vt corona lauri semper vteretur. Et vbique pellem marini vituli circunferret pro remedio contra fulgura.dicunt enim qui secreta naturæ rimantur ex volatilibus solam aquilam a fulguribus intactam esse,atque innoxiam,Ex piscibus , marinum vitulum, Ex arboribus,fructibusque solam laurum .reliqua omnia fulguribus obnoxia esse multis exemplis testantur, Et fulmina etrusco ritu a veteribus procurari,ac sacrificijs expiari solita manifestum est. Atqui(vt ad Octauium redeam)in minima quaque tempestatis suspitione,vel alta penetralia quærebat,vel in abditum , concamaratumque locū se receptabat.

✠vel Tyberius ply.teste.c.3.lib.15.

Laurus intacta fulmīe ply.c.30.li.15.Aquila ply.c.3.li.10 iti.

vitul⁹ marinus ply.c.57.lib.2

Octaui⁹ cęsar

¶STOICI QVIbus veteres Academici consentiunt,tres bonas affectiones,siue mediocritates esse affirmant.Gaudium,voluptatem,cautionem,vt sit gaudium,quasi ration bilis quædam placida & constans iucunditas,vel voluptas(nisi nomen hoc omnino nobis suspectū est) dolori cōtraria, Voluntas autem sit appetitio cum ratione cupiditati aduersa. Cautio vero declinatio a malo cum ratione,quæ similiter metui opponitur,voluntati addebant quasi socias.beneuolentiam,placiditatem,lenitatem,dilectionem.Gaudio Iucunditatem,lætitiam,Aequanimitatem. Cautioni autem verecundiam,castitatem.

(vt dixi)ubenius.

Gaudiū.

voluntas.

cautio.

¶CAuebit igitur rex ne metuat.Eius quidē animus quiet⁹ esse debet,atque omni perturbatione vacuus, hac opiniōe ductus Socrates putabat fortitudinē esse scientiam quandam,seu peritiam cauēdi.Annibal ad pręuidenda,cauendaque pericula preter omnes alios exteros duces semper paratissimus habitus est,Nec minus in secundis aduersa, quam in aduersis secunda meditabatur.Proinde nullo metu perculsus vnquam oportunitatē rerum agendarum amisit. At contra Nicias Atheniensis, qui quamuis rebus gestis illustris habeatur, tamen timoris nota non caruit, Et quum minus fœliciter aliquando pugnasset. culpam omnes in eum referebant qui cum timore percitus,minima quæque caueret,temporis occasionem quæ gerendorum omnium domina est,præterfluere sinebat.

Socrates.

Nicias

¶QAECVNQVE PER IGnauiam,ac metum a principibus

committuntur perpetuo dedecori eis sunt,& hostium conuicijs, calumnijsque semper obnoxia. Ex primo Mutinensi prelio Octauium relicto paludamento,atque equo fugam arripuisse irrisit,exprobrauitq; Antoni⁹ Et post biduum tādem eum apparuisse ait,In prima quoque Philippensi pugna sic effecit,in qua exutus castris vix ad Antonij cornu fuga euasit. Principio huius certaminis Quidam Octauium ab exercitu suo abfuisse scribunt,quod monitum se inter quietem diceret,vt diem illum diligenter caueret,idque eum excusasse in quadam epistola sua testantur. Valerius tamen maximus Romanæ historiæ vastissimum pelagus,ac togatę facundiæ receptaculum,scribit Octauium lectica perlatum,prælio interfuisse monitu Artorij medici,qui ei dixerat sibi per quietem apparuisse Mineruam,imperasseque,vt pugnæ interesset,contempta aduersa valitudine,cuius dicto statim obtemperauit Octauius,adiecit etiam hoc probri in eū Antonius,quod nauali bello ad Siciliam ne rectis quidem oculis instructam aciem vnquam contueri potuerit, sed supinum oculis in cælum intentis eum retulit iacuisse,nec prius surrexisse,quam M.Agrippa fugatæ sunt hostium naues dixisset, Magna tamen vis consuetudinis est,iuuenis adhuc Octauius,& Græcis disciplinis potius quam militaribus artibus institutus infirmior esse videbatur. At postquam rebus bellicis consueuit,Antonium cui primo contemptui fuerat,superauit,& ad mortem voluntariam compulit, Incertum an propria animi virtute id egerit Octauius,an magno Cæsaris Genio adiutus sine ignauia,vecordia ve Antonij,qui Cleopatræ amorib⁹ delinitus,vel potius amatorijs veneni s potus virtutem animi perdidit,& corporis vires eneruauit.

Antonius, Octaui⁹ aug. Valer.max.libro.j.de sõnijs historia.1. Minerua. Octauius.

¶ADIVVAT ETIAM animi,ac corporis vires domestica persuasio. Cimbri enim , & Celtiberi adeo a metu absunt,vt in acie mori gaudio exultent,lamententur autem in morbo,quasi turpiter perituri. Tradunt quidem scriptores in bello Cantabrico,matres proprios filios necasse prius,quam eos romanis captos permitterent, inuentumque esse puerum , qui fratres suos.qui in vinculis iacebant iugulauerit, patris iussu,qui ei etiam ferrum præbuerat,Sparthanæ quoque mulieres exituros in militiam filios monebant,vt aut viui cum armis in cõspectum earum redirent,aut mortui cum armis referrentur.

Cimbri. Celtiberi. Ex plutar. in apophtheg.laconicis.

¶PERSEVM POLYbius scribit adeo meticulosum fuisse, vt quū prælium cum Aemilio Paulo inire instituisset,simulato Herculis sacrificio in vrbem proximam profugerit,adeo enim molli,et imbecillo erat animo,vt ne oculis quidem hostium aciem aspicere posset. Magni quidem momenti est in prælio rem ante oculos sui principis agere , a quo et præmium virtutis sperare potest,& pœnam ignauiæ formidare,vt enim nautæ omnes,etiam qui in prora assident , mentem ,atque oculos assidue in puppim,vbi gubernator clauū dirigit,intendunt,illiusque nutū obseruant,sic bellatores ducum,imperatorumque vultum intuentur,non modo,vt dicto pareant,& mandata celeriter exequantur,verum vt ex eo animi præsentiam hauriant promptioresque reddantur.

Perseus. Simile.

PRIMVM

¶PRIMVM victoriæ indicium fiducia Principum habetur, quorũ exemplum fortes omnes sequuntur,& ignauiores quoque promptiores fiunt. Alexander hostium fortunã audacia, vires autem fortitudine, & gloriæ studio superare nitebatur. Proinde crebris sermonibus dicere solebat, NIHIL fortibus indomitum esse,& nihil timidis satis munitum. Huius regis vel solius virtus sæpenumero succumbentem exercitũ ad victoriam erexit,& victores etiam hostes profligauit. Alexander.

¶AT contra Pompeius in pugna Pharsalica, vt primũ militũ suorum cõuersionem ex puluere conspicatus est, animo collapsus in tabernaculũ relicta acie penetrauit, nulloque imperatoris officio functus quũ ingruentes hostes cerneret fugam corripuit. Pompeius

¶CAEsar autem qui ad omnẽ rei bellicæ vsum semper promptus aderat, nactus temporis opportunitatẽ, quam sedulo sequebatur, victoria potitus est. Magno animo,& erecto quibuscunque in rebus erat Cæsar,& non modo inimicis, sed ne fortunæ quidem succumbebat, multaque facilia ex difficillimis animi magnitudine reddebat, cuius etiam cõstantia in rebus aduersis, ac prope afflictis cernebatur, hic qui tot & tãta bella gessit, bis tãtum ancipiti fortuna dimicauit semel ad Dyrrachium, vbi pulsus non instante pompeio negauit illum scire vincere, iterum in Hispania contra iuniorem pompeium, quum eius exercitus adeo timore trepidaret, vt pugnã detrectaret, nec sustineret impetum, sed iam hosti cederet, tunc discurrẽs per medias acies exclamauit, Si nihil pudoris est corripite me, & ĩ manus puerorum tradite. deinde e manu cuiusdam obuij militis scutum arripuit & in globum hostium procurrens prælium instaurauit, ac ducenta tela in se iacta partim vitauit, partim clypeo excepit, Et tandiu restitit donec milites pudore, ac verecundia perciti, non modo eum tutati sunt, verum hostilem exercitum profligarunt, in qua quidem pugna triginta hostium milia ceciderunt, ex Cæsarianis autẽ circiter quingenti desyderati sunt. Atqui si animum aliqua ex parte submisisset Cæsar,& vitam (de consciscenda enim sibi morte cogitauerat) & imperium, & rerum gestarum gloriã protinus amisisset. Cęsar. Cęsar bis tãtũ ancipite marte dimicauit. Pompeius iunior.

¶ALEXANder quoque aliquando illuc peruenerat, vnde recipi nisi victor, vel cum magna exercitus sui clade non posset. Suadebat tũ ei Parmenio, vt noctu, ac clanculum hosti congrederetur. Tum Alexander latronum inquit, ac furum istuc consilium est, quorum votum est fallere. Proinde palam,& aperto marte dimicare cum hoste certũ est. Nolo equidem tenebras atque insidias gloriæ meę obesse. Idcirco malo me fortunę meæ peniteat, quam victoriæ pudeat. Tum iussit vt omnes corpora curarent, Postridie autem exercitum produxit,& tanta omnium alacritate pugnauit, vt prostrata omni hostili manu victor euaserit. Alexandri responsum ad parmenionem.

¶IRRIsioni omnibus fuit pluribus in locis ignauia Xerxis, cuius exercitus præ innumerabili multitudine, maxima quæque flumina hauriebat, montes æquabat,& maria pontibus sternebat, Et præcipue in ea nauali pugna contra Græcos, quã præfectis suis delegauit, Et ipse rex spectator cer- Xerxis ignauia

Arthemisia.

taminis vt esset, in littore desedit, cum quibusdã leuibus nauiculis ad capessendam fugam idoneis, Aderat in eo prælio Arthemisia Halicarnasi regina, que Xerxi auxilio venerat, & inter fortissimos belli duces acerrime certabat, adeo, vt in rege muliebris timor cerneretur, in regina autẽ virilis fortitudo. Sed iam ad species, quę metum comitantur accedamus.

¶DE PIGRITIA.

¶TITVLVS SECVNDVS.

Pigritia. Industria. Antelucana industria. Demosthenis laus.

PRIMA QVIDEM SPECIES QVE metui subest Pigritia dicitur, quã Cicero metũ consequentis laboris esse definiuit, huic opponitur industria, Quocirca idẽ auctor ait Demosthenes iniquo animo tulisse, siquando opificũ antelucana industria vinceretur, hæc Demosthenis industria tantum potuit, vt eum præstantissimum omnium oratorum reddiderit. Quem Græci dicunt parum admodum natura, & ingenio valuisse, omniaque labore, & diligentia perfecisse. Ex temporanea tamen oratione nõ dicebat, nec prouocatus in contione respondebat, nisi rem de qua dicturus erat nocturna lucubrationi meditatus fuisset. Proinde pytheas orator eius conciuis dicere solebat, Demosthenis argumenta lucernam olere. Quinetiam quum pro seipso causa aliquãdo ex tempore apud Athenienses esset dicenda, suscepit eius patrocinium demades, qui ex temporanea oratione, magisquam præmeditata excellebat, natura enim, & ingenio omnes alios oratores præuertebat, studio tamen, & industria a demosthene vincebatur. Fit enim nõnunquam, vt industrij homines eos vincãt, qui ingenij bonis pręstant, diligentia enim ea suppetit, quę per naturã desunt. Acuti autem cõtra freti ingenij viribus, desidiosi, pigri, ignauique plęrunque sunt, dum nimiũ naturæ bonis credunt,

Oratione extẽporanea carebat demosthenes. Pitheę dictũ de demosthene. Demades extẽpore orabat.

¶NIMIA tamen in scribendo diligẽtia non omnino laudem meretur, ea siquidem stilum non modo retardat, atque moratur, verum sermonem obscuriorẽ reddit. Affectatio illa verborum, & aucupiũ syllabarum (vt dicebãt veteres) minus grata grauibus viris esse solet. Hoc in Antonio increpabat Octauius, qui dicebat illum ea scribere, quę homines admirarentur potius, quã intelligerẽt. Huius successor tiberius nimia etiã verborũ affectatione, & sententiarũ quadã morositate quęcũq; scribebat adeo obscurabat, vt ex tẽpore quũ diceret pręstãtior, quã dedita opera haberetur.

Diligentia nimia in scribendo taxatur. Affectatio vitanda, Antonij oratio Tiberij stilus dicendi obscurior.

¶SED vt industria, ac diligẽtia principũ res omnes adiuuat, sic inertia, pigritia, negligẽtia oĩa euertit, & indecora reddit Pallas apud Homerũ hoc docere videť, quũ Agamẽnonẽ increpãs ait, Nõ oportere virũ, cui populi sunt, curę, tota nocte quiescere, hui⁹ sentẽtię. Emulus Silius Italicus

Pallas. Silius ital. li. 4

Mercu-

mercurium inducit Annibalem excitantem his verbis,
Turpe duci totam somno consumere noctem

CORREctor Libyæ Octauius Capreas pro inarime cum neapolitanus commutauit, vt illuc curandæ valitudinis gratia secederet. Aedificauerat enim in ea insula splēdidas ædes, quibus pro honesto diuersorio post magnam rerum satietatem aliquando vtebatur. At tiberius eadem insula male vsus est, illuc enim vt per pigritiam, ac negligentiam insaniret accedebat. Et quum vrbem egrederetur edicto cauebat, ne quis se interpellaret. Præmittebat etiam ex suis aliquot, qui obuios omnes ex itinere arcerent, ne quis eum obiter adiret. At qui capreas ingressus omnes imperij curas abdicaret. Et sic Armeniā a Parthis occupari, mesiam a dacis, ac Sarmathis, Galliam a Germanis magno cum dedecore, ac discrimine totius imperij vastari neglexit. Quoquidem loci secreti licentiam nactus, male dissimulata animi vitia patefecit. Et cū Pomponio Flacco, & L. Pisone noctem, & continuum biduum epulando, potandoque consumpsit. Et alteri Syriam prouinciam, alteri præfecturam vrbis euestigio dedit, iucundissimos illos, & omnium horarum amicos esse affirmans. Delectabatur vel maxime ea insula, quod septa omni ex parte esset præruptis, atque altis rupibus, & vno tantum, paruoque littore adiretur. Quinetiam in ea carnificinam, qua vnice delectabatur, facilius exercebat. Nam quoscunque oderat in mare post longa, & exquisita tormenta præcipitari iubebat, eosque contis, ac remis excipiebant nautę, lacerabant, ac trucidabāt, ne quis aliquo casu euadere posset.

Octauius augustus. Capreę insula in ora cāpaniæ contra neapolī Inarime strabonī li. 6. Ply. ca. 6. li. 3. pythecusa dicta a figulinis, nā pythos dolium significat. Tiberij facinora.

DEMEtrius Macedonum rex prīcipio regni sui piger habebatur, durus, ac morosus, ignauo enim silentio, & solitario ocio lætabatur. Idcirco difficilem se adeuntibus præstabat. Quodquidem Macedonibus eo molestius erat, quod Philippo regi consueuerat, qui perfacilis in audiēdo fuerat, patebatque semper aditus omnibus, qui eum adire volebant. Contigit aliquando aniculam quandam eum non occupatum nactam, vt se placide audiret, rogasse, Tum rex commotior aliquantulum, sibi nō esse audiendi ocium respondit. At illa defixis in eum oculis non igitur regnes, exclamat si audire piget, hic Demetrius sustitit, & mitior factus, eam longo silētio audiuit, quam deinde opera nauata placido alloquio dimisit. Post autem tacitus secum aniculæ verba animo reuoluēs mentem mutauit, & ex difficillimo perfacilem deinceps se, & benignum omnibus præbuit, adeo vt magnam diei partem audiendo, respondendoque nō sine fructu, atque oblectatione exigeret.

Demetrius macedonicus. Anus ad demetrium.

PRINcipes tamen non importune adeundos esse, neque a negocijs interpellandos docet Cicero ad Brutum scribens his verbis. Nam quemadmodum coram qui ad nos intempestiue adeunt, molesti sæpe sunt, sic epistolæ ostendunt non suo loco redditæ.

VIDENdum quoque est ne principes nimis delicati sint, neve sibi nimis indulgeant. Cn. Pompeius, qui & magnus Alexandri instar dictus, omnibus honoribus a senatu, populoque Romano affectus, insolētior habitus est

Cn. Pōpeius.

bitus est in Hipseum virum magnę nobilitatis,& ei dem beneuolentia cō iunctum. Nam quum reus ambitus esset, ad pedes illius egrediētis e balneo, se prostrauit, eius implorans patrocinium, Tum Pompeius commotior factus, hominem conculcauit, exclamāsque ait, nihil aliud agit, nisi vt cænam meam tardius remoretur.

Reus ambitus hoc est accusatus crimine ambitus, quod iulia lege expiatꝰ

Cyclopes.

HOMERVS quum pigritiam, desidiamque irridere vellet. Cyclopas inducit, qui cessando per inertiam degunt, quasi summum bonum in nihil agendo ponant, illis agros assignat, qui nullius fossionis, aut sementis egent, sed vltro naturales fructus gignunt, quibus habundanter perpetuo aluntur. Et ne tenui etiam cogitatione fatigentur, rerum curam omnē mulieribus tribuit. Eius versus ad hanc sententiam vertuntur.

Omnia per sese nullo nascuntur aratro
Non fora non causas agitant, non sancta senatus.
Iura, sed in celsis habitantes montibus antra.
Et puer, & magnis de rebus iudicat vxor.

HAEC pigritiæ, ignauiæque species deterrima habenda est, quando & virtuti aduersatur, & singulis quibusque artibus obest & quoniam minimam quamque curam formidat, a veteribus incuria dicitur, a Græcis autem ασπουδει id est sine cura.

Incuria.

Herodotꝰ li.2. cui titulus est Euterpe. Lotophagi. Lotus arbor. Loto vescētes cibos omnes fastidiunt. Lotus arbor. Herodotus in euterpe.

INERTES, desidesque populos quosdam inducit herodotus Halicarnaseus. quos lotophagos appellat, hi per ignauiam solum ex loti baccis victitant, ex quibus panem, & reliqua, quę esui, potuique sunt conficiunt, Lotus enim baccas fert paulo maiores lentisco, palmarum sapore, ac suauitate. Harum edulijs quicunque vescuntur cibos alios omnes odio habent. Et inuitati hospites nunquam ab eis discedunt, sed reliquarum rerū omnium obliuiscuntur, viuūtque cum indigenis feriati semper, nihil agēdo, id socijs quibusdam suis accidisse Vlysses conqueritur apud Homerum, lotus arbor aquatica est, & lignum idoneum tibijs habet, quocirca lotum pro tibia apud quosdam poetas legimus. Herodotus vero aliam loti speciē ad Nilū nasci refert, virgulta scilicet quædā ex illius inundatione passim per campos ad similitudinem liliorum, ex quibus veluti papauera quædam oriuntur esui gratissima, quæ in sole siccata, & deinde in puluerem contusa, optimum exhibēt panem. Horum radicem suauissimam esse dicit, quæ obliuionem descedendi hospitibus præbeat.

HOC contra ignauos, ac desides a poetis, fictum esse creditur, vt ostēdant pigritiam, atque ignauiam, quasi contagiosam quandam esse luem, quæ homines vecordes, eneruatosque reddat. Alimenta necessaria, & diuitiæ ipse naturales quæ ex fructuum vbertate proueniūt, homines (vbi plurimum abundant) resides, ignauosque reddūt. vt sunt Sabæi, quorum terra fœlicissima habetur. gignit enim thus, myrrham, cynamomum, balsamum, calamum, ac palmulas odoratas ad omnes pene vitæ vsus gratissimas, ad quos quidem vltro mercatores commeant, & aurum, argētumque pro annuis fructibus pensitant, quo fit vt illi opulētissimi sint sine labore, aut industria aliqua, & omni lauta supellectile affluunt. At nabathæi, qui ab eis

Fertilior terra ignauiores gignit homines. Sabęi solū habent feracissimum.

ab eis non multum absunt, inopes sunt, sterilem enim regionem colunt, & tamen solertes, atque industrij sunt, & rei rustice omni studio, ac diligentia insudant. Proinde apud eos, qui rem familiarem minuit, publicæ multatur, qui vero auget, honore afficitur.

¶DE PVDORE.

¶TITVLVS TERTIVS.

SECVNDA SPECIES PVDOR DICItur, Pudor.
quem metum ignominiæ esse definiunt stoici, vel iu
ste reprehensionis timorem, vt Aulus Gellius scri= Au. Gelli⁹ ca.
bit, hunc optimum cupiditatum moderatorem Cice= 6. lib. 19.
ro appellat, quum recti, honestique studio tenetur. Et Cicero tuscul.
primis quidem ætatibus valde addecet, optimęque in quæst. li. 4.
dolis signum præbet, intimo enim sanguini animus Pudor bonę in
reuerentia quadam affectus mergitur, & faciem rubo dolis signum.
re perfundit, HIS adolescentibus cato maior se delectari aiebat, qui mini
ma quæque errata metuentes, etiam in recte factis erubescerent, non autē Cato maior.
illis, qui pallescerent, illud quidem ingenui pudoris indicium esse, hoc au Rubor in iuue
tem impudentiæ, aut vecordiæ. Idem sentire visus est Diogenes Cynic⁹ ne virtutis si=
Nam quum adolescentem quendam alloqueretur, cerneretque eum rubo gnum.
re perfusum, confide ait, color enim iste virtutis est index, hunc affectum Pallor vecor=
quidam castigatius loquentes verecundiam appellant, vt ambiguitatem diæ.
verborum fugiant, & pro virtute semper eam ponunt, quum pudor etiam Diogenes Cy
in malefactis quandoque dicatur. verecūdia autem recti, honestique ratio nicus.
nem habet. Quicunque enim malos rumores metuit, is verecundus habe Verecundia.
tur, qui vero non metuit impudens, pudor quoque ex honoris studio plæ=
rūque manat, vt Aristoteles etiam testatur, qui quum nimius est, animum
perturbat. Et sic etiā verecundia, quę nisi moderetur, rectas quoque actio
nes euertit. Proinde, vt hoc loco quum mediocritatem progrediuntur, in=
ter animi perturbationes ponimus quando vehementiores fuerint. Sic in
ter virtutes ponemus quum extrema fugerint, mitioresque aderunt, sed &
pudet verbum tam ad reuerentiam honestarum rerum, quam ad pudorē
turpium referretur, differtque a verbo piget, quum pudere ad decus, pige pudet.
re autem ad laborem, doloremque pertineat. Sunt etiam qui pudorē a pu= Piget.
dicitia secernant, & illum verborum, hanc autem actionum esse existimēt
Et ad hanc sententiam verba illa Ciceronis interpretantur, quum in Anto Cicero.
nium ait. Tu quidem pudorem cum pudicitia simul amisisti. Antonius.

¶DE TERRORE.

¶TITVLVS QVARTVS.

Terror.

COMES HVIC EST TERROR, Quē stoici dicūt metū esse ex insuetę alicuius rei imagine proficiscentem. Ex ciceronis vero sententia Terror est metus concutiens, ex quo fit, vt pudorem rubor, terrorem pallor, & dentiū crepitus consequatur. Possumus putare huius verbi originem si per nostros grāmaticos liceret Græcā esse mutatis, additisve quibusdā literis, τρεειν siquidē pauere, ac timere significat, cū corporis tremore, palloreque faciei. Hic affectus virū fortē, ac constantem nunquam perturbare debet. Et enim semper paratus vir fortis ad tolerandum grauia, & aspera quæque.

Aristoteles ethicorū lib.3. ca.6.

Mortē non timet vere fortis

¶ARIStoteles quidem affirmat illum proprie fortem dici, cui honesta mors nequaquam terrori est, & qui ad omnia, quæ illam afferunt, siue terrore adest, Eam in bello gloriosam esse ait, quod testantur honores a ciuibus, regibusque constituti his, qui forti animo in prę lijs oppetunt.

Solonis lex.

Mori ꝑ repu. gloriosum est.

¶SOLON quoque legem tulit, vt qui in bello occubuissent, præmijs honoribusque honestarentur, Et eorum filij publice alerentur, instituerenturque. Et ex senatus consulto Romanorum legatis, qui a fidenatibus occisi sunt, quoniam ob rempublicam occubuerant, statuæ pro rostris positę fuerunt, sed ratio ipsa est, quæ vitam diligere, & mortem non timere nos edocet.

Fortis vir.

FORTIS quidem viri est mortem cōtemnere, non autem odisse vitam. Qui enim beluarum more in pernitiem non necessariam ruit, is temerarius, & audax, non fortis, & magnanimus habendus est.

Audax. Timidus.

Timidus enim, & ignauus est ille, qui quum non oportet mori desyderat. Sic ex cōtrario timidus etiam erit, qui honestam, opportunamque mortem refugit.

Q. sceuolę fortitudo pro mario cōtra syllam.

¶Non præterruit armato exercitu, quo mœnia, vrbēque obsederat, nec horribili vultu suo, quo omnibus mortem minabatur Sylla Quintū Mutium sceuolam augurem, quum a senatu efflagitaret, vt Marius hostis iudicaretur, qui perterritis omnibus patribus solus dicere ausus est, non permittam sylla studio longioris senectutis, vt Marium patriæ hostem iudicem a quo vrbs nostra, & omnis Italia seruata est. Ea quidem mente erat Mutius, quam ei virtus, & ratio persuadebat, vt nihil in vita nobis præstandū sit, præter culpam, quā quum vacamus, nihil esse posse, quod nos perterreat, aut quod pertimescēdum sit, Idcirco humana omnia æquo animo, ac moderate ab eo ferenda sunt, qui a culpa alienus est.

Q. Fabij cōsiliu de annibale intercludendo Titus liui⁹ li. 2. decados. 3. 2. bel. pu.

¶VIRtus quoque illorum, qui forti animo in bello conciderunt, magnā laudem, ac gloriam apud hostes etiam ipsos habet. Ignauia vero & si fortunata est, tamen ignominia nunquam carere potest.

¶SED quid aliquando terror in re bellica facere possit, vnico exemplo abunde docendum putaui. Q. Fabius dictator diutius cunctādo victoria exultantem annibalem frustratus fuerat, donec eum in agrum Calænum cum omni exercitu traxerat, inque campū stellatē, est enim loc⁹ inuijs mōtibus

tibus,altiſque fluminibus circumſeptus. Et Fabius Gallicanũ,caſilinum que montes valido militum pręſidio muniuerat, Quibus quidem rebus effectum erat, vt punicus exercitus circũuentus,aut difficili fuga opprimeretur,aut inopia commeatus deficeret. Ni punico ĩgenio virtus ducis adiuta,nouũ,inauditũque commentũ meditata fuiſſet. Agnito eñ periculo duo circiter boũ milia,quę ex priſtina pręda habebat,opportuno noctis ſilentio adduci iubet,& cornua ſingulorũ ſarmentorũ faſcibus circũponi,ardentibuſque faſcibus incendi,boues ignis flamam egre ferentes ad nota montiũ diuortia curſu euadunt,quos inſtructa ſuo ordine punicus exercitus paulatim ſequebatur, Romani milites,qui præſidio montium aderant,nouitate rei perterriti ex opportunis locis diſceſſere, Fabius quoque punicã fraudem metuens, ſuos intra vallum continuit. Et ſic Annibal incolumis cum omni exercitu eua ſit,quũ Romani nouę rei facie territi locum deſeruerũt. Hæc quidem res mane quũ deinde illuxiſſet, omnibus ludibrio, contẽptuique fuit. Nec parum de Fabij maximi laude detraxit.

Annibalis cõmentũ de cornibus boũ accẽſis.

Annibal.

¶DE TIMORE VEL PRAEMOLESTIA.

¶TITVLVS QVINTVS.

PROXIMVS HVIC PERTVRBATioni accedit, Timor quem Stoici dicunt eſſe metũ imminentis,aut appropinquantis alicuius magni mali. Verbi quidam origo (vt arbitror) Gręca eſt τιμη enim pœnam,& cruciatũ ſignificat τισισ autem vltionem. Sunt etiam qui timorem, quoniã antecedit effectum, præmoleſtiam appellant,quãdoquidem metus ille ante animum moleſtia afficit,quam mali quippiam accidat. Anguſti quidẽ abiectique animi eſt mortis timore (quæ propter varios fortunæ caſus,& imbecillitatem humanę conditionis ſemper nobis imminet) vitæ cõmodis non frui,ſicut & diuitijs non vti,amittendi timore,quia fluxe,& labiles ſunt,& poſitæ in fortunæ poteſtate. Eadem infirmitas,debilitaſque animi efficeret,vt re optata,etiam ſi adeſſet, perfrui non liberet,quod amittendi timore ſemper ſolliciti eſſemus.

Timor.

Præmoleſtia.

¶FORtis autem vir,qualem principem noſtrum deſcribimus,vtrãque fortunam æquo animo ſemper perfert,nec proſperis rebus extollitur, nec aduerſis demittitur, mortem vero non timebit, STVLTVM eſt enim (vt ait Stoicus noſter) ea timere,quæ vitare non poſſis. Atqui conditio illa perferenda eſt,quæ communis eſt omnibus,vt veteres dicere ſolebant. Recte apud Ciceronem ille ait mortem calcem eſſe,ad quem quum decurſum ſit,nihil amplius extimeſcendum eſt.

Seneca.

Cicero tuſcul. quæſt. lib. j.

Mors quid.

¶SVNT etiam philosophi,qui affirment mortem hominibus vtiliter a natura datam esse, & sententiam hanc tuentur pluribus argumentis, quæquidem percensere nequaquam huius loci esset. Alij dicunt mortem diuinum munus esse mortalibus,nitunturque id numinis iudicio comprobare,Cleobis,& biton fratres matrē habebant,quę sacerdotio iunonis addicta erat,& quum iam solēne sacrum appeteret,quo plaustro illa(vt moris erat)deueheretur,deficientibus in via iumentis,filij iugum subierunt,matremque in templum statuto tēpore cōuexerunt,Quæ rite sacrificio peracto deam deprecata est,vt filijs suis pro tāta pietate tribueret mun',quod dij hominibus optimū præbere possent. Postridie vero eius diei,quū obdormiuissent adolescētes,ambo in cubiculo mortui inuenti sunt. Quoquidem deæ, iudicio omnes clare intellexerunt mortem optimum esse munus,quod hominibus a dijs dari possit.

Cleobis& bitō

Ex cice.tuscu. quæst.li.1.

¶SED ad institutum sermonem redeamus. Fortis vir mortē non metuet,& bene agēdo pręsentibus fruetur,nec prę timore illis parcet,quod cariturus eis aliquādo sit,non tamē hęc eo cōsilio dico,vt principem nostrū a futuri præmeditatione immunē esse velim,Nā si a timore,& solicitudine eū vendicare studeo,paratum tamē animo ad omnē fortunę impetum munitumque esse cupio. idemque agat,quod theseus de seipso apud Euripidem dicebat,cuius & sentētiam probat Cicero,& versibus eiusmodi eā conuertit,futuras mecū commentabar miserias,aut mortem acerbam, aut exilij mœstam fugam,aut semper aliquam molem meditabar mali, vt si qua inuecta diritas casu foret,ne me imparatum cura lacerarent repens.

Cicero tuscul. quæst.li.3.

Panetius.

¶PANETIVS libro secundo de officijs ait, fortis,ac prudens viri cōsilia,cogitationesque semper paratas esse debere contra fortunæ impetus, contraque insidias iniquorum, vt quasi brachia,& manus prætendant, ne qua res aduersa,aut repentina incursio nos imparatos,īprotectosque offendat ,sed suauis peripateticorum consuetudo, & benigna musarum alimonia nos edocet,vt sanctam in rebus omnibus medi ocritatem seruemus,& quod parum,vel nimium,sit semper abijciamus.

Futurorū ignaros sagax nos fecit natura.

¶OPTIME mihi videt diuina natura consuluisse rebus humanis,quę nobis futurorum ignorationem præbuit,quorum præscientiam si haberemus,aut nihil omnino ageremus,freti spe futurorum bonorum, aut mœrore,& luctu perpetuo cruciaremur,perciti timore malorum. Quæ vita fuisset Priamo,si ab ineunte ætate sua sciuisset quos euētus senectutis esset habiturus? Hæc igitur fatorum ignoratio magis intentos virtuti nos efficit,& minus anxios timore imminentium malorum. Tolleretur etiam nobis omnis spes,quæ ex futurorum bonorum opinione pēdet,quam quidem Simonides poeta reginam hominum esse putat. Nonnulli philosophorum spem dicunt dulcissimam esse omnium passionum,sed Aristoteles spem vigilantium insomnium esse existimat. Putandum tamen est hunc grauissimum philosophum de ea spe loqui voluisse,quā vano quodam vano iudicio homines sibi fingunt sine ratione,aut aliqua coniectura futuri euentus. Hæc verius allucinatio dici potest,quam spes, quæquidē a tardita-

Priamus.

Spes hominū regina.

a tarditate quadam,& animi stupore plerunque potius vsu venit,quam ab acumine aliquo ingenij,siue a bona confidentia. Allucinantes enim vigiles somniare aliquando videntur,sed si recte agimus,& cum ratiõe,ac virtute incendimus,tũc spes illa hominum regina vere iudicari poterit, ratione enim,non futili vanitate nititur,& ad speratum euentum sæpe perducit.

¶MVLta amicis elargiebatur Alexander, time perdicas, quid tibi relinquis o bone rex inquit,si omnia prodigis? Tum ille spem ait mihi reseruo putabat siquidem Alexander nihil ei deesse posse,qui per virtutis officium benignus esset,& per virtutẽ omnia se assecuturum speraret. Ad hanc sententiam accessisse videtur Parmenion etiam quum dixit,& hæc quidem spes nobis quoque tecum communis futura est.

Alexãdri liberalitas.
Perdica.
Respõsũ alex
Parmenion.

¶DE PAVORE.

¶TITVLVS SEXTVS.

PAVOR DEINDE SEQVITVR cui comitem exanimationem Cicero adhibet, & est (vt ipse ait) subitus metus,quem sequitur stupor mentis,hæsitatio linguæ,& ab opere cessatio. Hũc affectũ Virgilius exprimere videt̃,quũ ait

Obstupui,steteruntq; comæ,& vox faucib⁹ hęsit.

Et illud.

At subitis miserę calor ossa reliquit,
Excussi manibus radij reuolutaque pensa.

quum de Euriali matre loqueretur.

Pauor.
Exanimatio.
Cicero tuscul. quæst.li.4.

¶NEC alienum est putare huius verbi originem Græcam esse παυομαι enĩ cessare facio significat αναπαυομαι cesso, ac subito quiesco quodquidẽ in pauore fieri solet. Possumus etiam putare pauorem a vicinitate latini verbi manare, dicimus nanque prisco verbo pauire quod coperire significat,vnde & pauimentum nomen accipit,quod opere tectorio, puro, vermiculato, incrustato,seu marmoreo stratum sit. Cernimus quidem in magno pauore,ac metu fœminas.pueros,& molliores quosdam oculos,ac faciẽ velare,caputq; coperire,Hoc in maximo luctu, & mœrore fieri solet.

Pauor vnde.
Pauire.
Pauimentum.

¶APELLES ✣ in immolanda iphigenia id ex pictura docuit,tristem enim pinxerat Calchantem,tristiorem Vlyssem,tristissimum autẽ Menelaum consumptis vero affectibus, quos penicillo exprimere poterat, Agamennonis caput obuelauit,vt omnes quem possent maximum mœrorem in virginis patre cogitarent. Obscuritatem,& solitudinem luctus quęrit,vt vulgo dici solet. Præclaræ Q. Curtius dixit,optime miserias ferunt,qui abscondunt. Nec vlla tã familiaris est infœlicibus patria, quã solitudo. Et Cecilius ille latinorũ comicorũ princeps(vt ait Nigidius) dixit.

✣vel potius timãthes cychnius teste ply. ca.10,paulo post prĩci.li.35 & eodẽ patricio ti.10. lib.1. de repu.
Iphigenię tabula pictoris ostẽdit igeniũ,

dixit. Is miser est, qui erumnam suam nescit occultare.

Crassus. ¶CRASSVS quidem re male gesta in Parthos, desperata omni salute, postquam vidit filij caput ab hostibus hastæ præfixum circumferri, & exercitum omni ex parte turbatum passim trucidari, in abditum, obscurumque locum penetrauit, donec auaritiæ, temeritatis, atque ambitionis suæ, omnique fœditatis exemplo pœnas lueret.

¶BRVTVS quoque desperatis, afflictisque rebus, quū cerneret Antonij exercitum victoria exultantem, solus in edito quodam saxo aliquādiu sedit, versuque Homeri Iouem malorum omnium causam præbuisse asserebat, vt ait Plutarchus, vel vt latinorum quidam scribunt, Homeri versu conquestus est, ad hanc sentētiam, sed mea parca tenax, latoneque obruit infans Apollo enim in Philippēsi acie ab Antonio pro tessera militari contra Brutum datus fuerat. Moxvero brutus in penitiorem locum se abdidit, quo mortem sibi intulit, extremaque verba ad hanc sententiam protulit, iustos atque optimos viros iniqui perdunt, sed de pauore hactenus.

¶DE CONTVRBATIONE.

¶TITVLVS SEPTIMVS.

Cice, li. 4. tuscul. quæst. Conturbatio. NVNC VERO CONTVRBATIO SEquitur, quę (vt Cicero definit) est metus excutiēs cogitata, Et recte quidem exponit, perturbat em̄ cōsilia, cogitata om̄ia turbida, & ambigua reddit, mentēque in varias cogitationes distrahit, Stoici autem dicunt conturbationem metum esse angustiorem animum faciētem, & difficultatem in rebus gerendis præstantem. Hac animi perturbatione vacare debent quam maxime reges, ac principes omnes, est enim fortitudini om̄ino aduersa, cuius officia in rebus omnibus præstare debent.

Epicrates. Exercit⁹ quid Simile. ¶EXERcitui quoque qui præest, vnus in se habet omniū vices. Nam si verum est, quod Epicrates de re militari disserēs scripsit, Exercitus quasi animal quoddam est, homini persimile, cuius caput sit imperator, acies instructa pectus, ac thorax. Pedites manus, equites autem pedes, consequens erit, vt sunt in corpore conturbato, commotoque capite membra reliqua nullum officium præstare possunt. Sic perturbato imperatore exercitus omnis fluctuat, periclitatur, ac perit. Expositus quoque fortune est, veluti nauis reflantibus ventis contrarijs, si gubernator ab officio suo cessat, nec clauum pro fluctuum motu forti animo huc, atque illuc versat, impellitque. Impatoris exercit⁹ officium Nullum constantis ducis, aut fortissimi militis munus omittat, oportet ille qui rei bellicæ præest. Occurset timentibus

tibus,retineat cedentes,adsit fortibus spe,consilio,manu,nutu,voce, hostibus,semper insignis sit,suis autem conspicuus appareat,& ardore, præsentiaque animi in omne opus feratur.Flagrantes oculos circũuoluat,truci voce increpet,& nunc minacibus,nunc blandis verbis milites appellet,vt magis e re esse arbitrabitur. At quum a pugna ocium erit,arma paret imperator oportet.alloquatur exercitum,militem ferat,in ore vulgi agat, rumores hauriat præterita,instantia,futura pari diligentia meditetur,secreta vmbracula fugiat,in propatulo,atque aperto vescatur,literas diligenter legat,nuntios audiat,neque illos nimio terrore perturbet,ignaui quidem imperatoris est nolle aduersa audire,& nuntijs adeo perturbari,vt a ratiõe discedat. Magnę quidem constantiæ est aduersis nuntijs non commoueri,cõturbarique,& animi affectum,subitumque motum ex vultu non prodere Hinc illud virgilij documentum SPEM vultu simulat,premit altum corde dolorem, Expedit enim vt simulent,aut dissimulent imperatores nonnunquam,quum res exigit,quamuis vtrunque contra veritatem sit. Tunc quidem maius periculum,ac damnum ex veritate, quam ex mendacio oritur,hoc quidem Cicero manifeste concedere videtur.quum ait, itaque nunquam diffitebor multa me vt ad affectum bonorum consiliorum venirem,& simulasse in vitiũ,& dissimulasse cum dolore. Virgilius

¶TYGRAnes armeniæ rex,qui se regem regum non inscribi iniquo animo ferebat,infirmior visus est,quum vix auditu perferre posset romanos in se exercitum mittere,proinde primum nuntium,qui aduentum luculli ei nunciauit,securi percuti iussit,qua ex re effectũ est,vt cæteri omnes proprie saluti consuluerint,& properantem hostem miro silentio trãsire permiserint. Aderant regi assentatores,qui hostium paucitatem se cõtemnere simulabant,regemque illuc insanię compulerunt,vt quum exercitum inimicum cerneret,per ludibrium diceret. Hi si legati veniũt permulti quidem sunt,sui vero hostes,perquam pauci. Romani autem re ipsa docuerunt peritam paucitatem longe pluris faciundam esse,quam imperitam multarum gentium colluuionem. Tygranes. Perita paucitas imperitę multitudini pręstat

¶CONStantius tygran egerat Darius,quum velum contra eum gereret Alexander,aduersa enim omnia sibi nũtiari semper æquo animo pertulit,& quum Eunuchus quidam transfuga mortem vxoris(quam vnice diligebat)ei nunciare vellet,& facie,ac sermõe trepidaret,neque præ timore mussitare auderet,vultus tuus(inquit) nescio quid ingentis mali præfert,sed cane miseri hominis auribus parcas. EST enim sæpe calamitosis consolationis non parua pars sortem , fortunamque suam quamprimum cognoscere. Et hęc de conturbatione satis. Darius.

¶DE FORMIDINE ET SOMNIIS, INSOMNIISQVE.

¶TITVLVS OCTAVVS.

Formido.

HVIC SPECIEI FINITIMA ESSE videtur formido, quam M. Varro interpretari nititur. Dicit enim quum animus vehementius commouetur adeo, vt a ſeipſo abeat foraſque feratur, tunc formido dicitur. Alij quoque veterum formidinem dici putant a calore illo, qui faciem noſtram inuadit, ex ſenſu illo rerum formidoloſarũ. Formum ſiquidem apud priſcos calidum ſignificauit. vnde & fornaces dicuntur, & forcipes fabrorum quod formum hoc eſt calidum ferrum capiãt, huic etiam formam, & formoſum trahi arbitrantur veteres grammatici, propter ętatis calorẽ, vel quia rubor qui faciem perfundit a calore manat, & formam honeſtiorem, pulchrioremque reddit. Cicero quidem formidinem definit, dicitque eã eſſe metum permanẽtem. Hinc formidoloſus ille dicitur, qui præ animi vecordia minima quęque formidat, nunquã ſecurus ſatis conquieſcit, paruo quoque motu concutitur, nihil tutum, cautũ ve eſſe putat, a ſe ipſo, ſuiſque conſilijs ſæpe diſcedit, nec ſibi ipſi ſatis conſtat, modo acerbus, & minax, modo mitis, & remiſſus, modo audax, & ferox, modo ignauus, ac mollis eſſe apparet.

Cice. tuſcul. quęſt. li. 4.

Garamantes.

¶FORmidoloſiſſimi omniũ mortalium habiti ſunt (vt Herodotus ſcribit) Garamãtes, qui habitãt vltra Naſamones, hi omnia formidãt, & omniũ hominũ cõmertium, aſpectũque fugiunt. Et quum arma habeãt, nec alios laceſſere, nec ſibi illatam vim propulſare, aut ſe ipſos tutari, ac defendere audent. Formidoloſus in ſomnijs ſæpe cõcutitur, & præſertim ſi ſceleſte, aut immane aliquod facinus admiſit, Qualem Oreſtem poetæ inducunt, qui maternis furijs inter quietem agitabatur.

Nero.

¶NERO quoque poſtquã matrẽ ſuam acerbius corrigentẽ petulantiã, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatemque eius peremit, inter dormiendum (vt ipſemet fatebatur) materna ſpecie commouebatur, afficiebatur quoque nõnunquã verberibus & accenſis furiarum facibus vrebatur.

Caligula.

¶C. VERO Cæſar cognomento caligula excitabatur noctu in ſomnijs, nec vltra tres ſomnos quieſcebat, nec placida vnquã q̃ete, ſed pauida ſemper, Et miris quibuſdã imaginibus vexabatur. Conſciẽtia eñ anteactę vitę ſemper eũ torquebat, vixque ſinebat eum paululum quippiã oculos in ſomnum inclinare.

Nocturna formidine viri fortes non mouentur.

¶SEd hęc formidinis ſpecies virũ bonũ, ac fortem nõ perturbat, verũ noxios quoſdã, aut vecordes, ac molliores. Hac opinione ductus theodorus Bizantius, & nonnulli alij philoſophi ſenſerunt ſimulachra, & nocturnas apparitiões ſapiẽtib⁹ nũquã apparuiſſe, ſed pueris, mulierculis, vecordibus,

dibus,atque ægrotis,qui per imbecillitatem animi ,aut corporis assidua formidine quatiuntur. Et inanes,vanas,atque ab omni vbertate alienas opiniones,amentia quadam ducti,sibi persuadent. & ea putant videre per allucinationis speciē,quæ non vident,quæque etiā nusquā sunt. Et eadem inter credulos,ac meticulosos narrant,qui illis pari dementia tantam adhibent fidem,vt se ea quoque cum illis vna vidisse autument, Hi sunt lemures,hi lares,hę larue,de quibus inter se fabulantur,& stultitiæ insaniā addunt,hæc est etiam repentina inter quietem turbatio,quæ ἐξυπνίαι gręce dicitur. Et ille incubus,quem latini quidam dormientibus incubare aiūt Incubus. Plato

¶NON ME latet Platonem in symposio scripsisse medias quasdā potestates esse inter summum æthera ,& infimas terras in illo aeris spacio per quas.& desyderia nostra,& merita ad deum pręferātur,a quibus etiam (vt ipse ait)omnes pręsagiorum species regantur, præsintque in somnijs, augurijs,& vaticinijs. Sed hæc ad hāc disputationem nihil attinent,& aliud tēpus exigūt.sūt enī abdita nimis,& obscurioris cuiusdā lucubratiōis.

¶AEGROTI præ imbecillitate,ac formidine plurimum in somnijs vexantur,& quæ tunc magis timent,putant se videre. Vitellius Cæsar ignauia,voluptateque torpebat,ventri,somno, guleque adeo indulgebat, vt contentus hortorum vmbraculis,obliuisceretur se imperatorem esse, Is aliquando retulit visum sibi per quietem iuuenem procerum admodū in celum attolli,quasi putaret se post mortem indigetem futurum,verius certe fuisset ei somnium, si se vulneribus confici inter quietem vidisset, atque excarnificari,Insuper & vnco in Tiberim trahi. Atqui is qui per ludibrium dicere solebat occisum hostem optime olere, optimum odorem hostibus suis de seipso prebuit.

Aegroti q̄ magis timēt i sōnijs videre videntur.

Vitelli⁹ cęsar oblitus se īperatorem esse.

¶CERTIVS monitus fuit Galba, qui per quietem vidit fortunam Thusculanam toruo aspectu in se iratam,quærentem que monile(quo ante eum donauerat)veneri se consacrasse,minantemque se erepturam,quæ ei dedisset.Nam paulopost ad lacum Curtium a militibus Othonis confossus,iugulatusque interijt.

Galba.

Otho

¶ET Tiberius Cæsar vidit per quietem Apollinem mirę artis, aduectum ei e Syracusis,quem in Bibliotheca noui templi consacrare destinauerat,non posse ab eo dedicari,dicentem,sed quis hoc miretur?deum nolle a pollutis,impijsque manibus consacrari,sed male,vt illæ pœnas luerēt scelerum suorum,vt turpi interitu expiarentur tetra facinora.

Tiberius cesar Apollo.

¶AT principes virtute præstantes,& optime deo conciliati,sæpe dormiētes ea cernūt,quæ & vera sunt,& rebus quæ geruntur pernecessaria,relictis enim corporeis actionibus animus noster,qui semper viget indefesso motu,rationes colligit,quibus vera dignoscit,pręcipue quum in imum descendit,sic diuinus ipse diuinare,& futura præuidere, atque prędicere videtur,Tunc quidem verum est quod Lucullus de Sylla didicisse testabatur.Nihil certius,nihilque credi dignius, quam quod per insomnium fuerit præmonstratum,& præcipue regibus,imperatoribus,ducibus summisque viris.

Vera eē q̄ per insomnia demonstrātur.

¶ Agamennonem inducit Homerus, in consilio Græcorum, quæ inter quietem viderit de belli ordine narrantem, Et Nestorem virum sapientia, & consilio summum dicentem in rebus ad statum publicum pertinentibus regio insomnio credendum omnino esse.

Ptolemę⁹ alexãdri frater. Sõniũ alexan. Verba hęc sũt cicero. ex secũdo lib. de diuinatiõe.

¶ QVVM Ptolemæus Alexandri frater in prælio telo venenato ict⁹ esset, eo que vulnere summo cum dolore moreretur Alexander ei assidẽs somno repente, & consopitus. Tum secundum quietem visus est ei draco is, quem mater olympias allebat, radiculam ore ferre, & simul dicere, quo illa loco nasceretur, eius esse vim tantam, vt Ptolemæum facile sanaret quum Alexander experrectus narasset amicis somnium, misit qui illam radiculam quærerent, qua inuenta, & Ptolemęus sanatus dicitur, & multi milites, qui erant eodem genere teli vulnerati, Ptolemęi fratris saluti optime consulit Alexander quum his, quæ per quietem viderat, credidit. Pessime autem sibiipsi cauit quum somniis fidem abrogauit. Ei eni dormienti imago aliquando apparuit, monuitque, vt iuuenis, qui eum auditurus foret, mortiferum poculum vitaret, cuius faciem per similitudinem sibi ostensam nõ nouerat, at paruo tempore interiecto Cassander ad eum peruenit, cuius nocturnam faciem sibi ostensam cognouit, & quum rogasset cuiusnã filius esset, respõdissetque ille Antipatri, lõge magis paternę amicitiæ, quam somnio credens Alexãder, illum grato animo in familiam accepit, eidem quoque curã sui corporis permisit, verum quum ille insolentior factus plura a rege peteret. quam equum erat, nec semper voti compos fieret, indignatione permotus venenatũ poculum ei miscuit quo enectus periit rex omnium excellentissimus in flore ętatis suæ, & in medio cursu victorię totius orbis terrarum. illa de Ptolemęo refert Cicero, & complures græci scriptores vera esse testantur.

Cice. lib. 2. de diuinatione ad fi.

Annibalis sõniũ ex cice. li. 1 de diuinatione & Tito liuio lib. 1 decados tertię secũdi bel. pu.

¶ IDEM etiam scribit, & Silenum, Celiumque, gręcum vnum, alterum latinum testes inducit, Annibali, quum Saguntum expugnasset, visum esse in somniis a Ioue se in concilium deorum vocari, quo quum venisset Iouem imperasse, vt italiæ bellum inferret, ducemque ei vnum e cõsilio datum, quo in exercitu vteretur. Tum ducem illum præcepisse, elatum cupiditate respexisse. Tum visam beluam vastam, & immanem circumplicatam serpentibus. quacunque incederet omnia arbusta, virgulta, tectaque peruertere, & eum admiratum quęsiuisse de deo quodnam illud esset beluæ monstrum, & deum respondisse vastitatem esse italię, pręcepisseque vt pergeret protinus quicquid retro a tergo fieret respicere, nec laboraret.

Septimũ consul. Marius somniis nonnunquã terrebatur.

¶ MARIVS septimum consul contra Syllam designatus, affect⁹ senio, longo exilio fessus, erroribus, ęgestate, carcere, periculisque vexatus, iam animum submiserat, & mentis agitatione, ac imbecillitate adeo turbatur, vt vix somnum capere posset, tam & si liberi patris cantaro, & largioribus, meti poculis plusculum se inuitaret. Proinde horribilioribus quibusdam insomniis terrebatur. Visus est enim secundum quietem hominem audire, crebro dicentẽ, Dura sunt cubilia leonis, hęc ex formidie quadam

quadam & senili ignauia manabant. Nam quũ animi virtutes, & corporis vires, quibus imperatores omẽs, ac duces sui temporis anteiuit, extabant, faciliora præsagia inter dormiendum ei obueniebant.

¶CASSIVS Parmensis quum ad Accium promotorium Antoniũ, cuius partes forti animo secutus fuerat, ab Octauio victum cerneret, ignauior factus est. Et Athenas perfugit, quo loci quum victoris vltionẽ formidaret nocturnis insomnijs agitabatur, & malum Genium tristi vultu, mœstoque aspectu noctu sibi apparẽtẽ cernebat, quo ad a satellibus Octauij illuc missis capite truncatus est, IMBECILIORES enim sæpenumero quæ magis timent inter quietem cernunt. Fortiores autem quæ magis sperant.

Cassius parmẽsis.

¶QVIDAM autem tam alto somno demergũtur, vt inter quietem ambulent, neque aliquo motu corporis expergefiant, vt de Theone Thitoreo stoico philosopho scribit Laertius, Et de seruo periclis Atheniensis quem refert dormiẽtem per summum etiam tectum incendere solitum.

Dormientes quidã ãbulãt. Diog. Laerti⁹.

DE AEGRITVDINE.

TITVLLVS NONVS,

Anacephaleosis.

DIXI BIFARIAM QVATVOR ANIMI perturbationes ęqualiter distributas esse, duas ex opinioe boni, quarũ altera lętitia gestiẽs sit, altera autẽ cupiditas, quæ recte etiam libido dicitur. Duas vero reliquas turba:i opiniõe mali, Harũ vna sit metus autẽ ęgritudo, Tris superiores absolui, earũque singulas species tractaui. Restat nunc quarta, de qua in pręsentia dicendum putaui Aegritudo vt Cicero definit) est opinio recens mali præsentis, in quo demitti, contrahique animum rectum esse videatur, Secernit eam ab Aegrotatione, ne qua sit in verbis ambiguitas, vt sit ęgritudo animi vexatio, Aegrotatio autem corporis. Aegritudinem Stoici dolorem appellant, Et eum voluptati exponunt, dicuntque dolorem esse irrationabilem animi contractionem.

Cicero tuscul. quęst. lib. 4. Aegritudo. Aegrotatio. Cice. li. 3. tusc. quæst.

¶EIVS siue ęgritudinis, siue doloris (de verbo enĩ non contendo) species sunt complures, misericordia, inuidia, æmulatio, obtrectatio, angor, tristitia, mœror, luctus, erumna, lamentatio, solicitudo, molestia, afflictatio, desperatio, de singulis quibusque nunc aliquid dicendũ erit, vt his expositis ad morales, ciuilesque virtutes facilius descendere possimus..

Parasceue ad sequentes titulos. Aegritudinis species

¶DE MISERICORDIA

TITVLVS DECIMVS.

Cice, tusc. q̄st. lib. 34. 4.

Cice, est hęc quæstio.

HARVM SPECIERVM PRIMA Est misericordia, quæ animi ęgritudo dicitur esse suscepta ex alterius miseria iiuria laborantis, vt Zeno stoicus opinatur. Cicero autem dicit misericordiam esse ægritudinem ex alterius rebꝰ aduersis susceptam, quæ tibi non nocent. Quæri a plærisque solet cadat ne hic affectus non sapientem virum? stoici negant, vt qui putent illum nulla animi commotione teneri, quum ei satis sit culpa vocare, iniquum esse asserentes sapientem alienam culpam luere, vel alieno incommodo torqueri, quum ne suo quidem aliqua ex parte moueatur.

¶ADDVNT etiam hanc partitionem dicentes. Eorum omni, quæ sunt, Alia bona esse, alia mala, alia autem neutra, Bona quidem ea, quę per virtutem fiunt, vt per prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiā Mala vero his opposita vitia, quæ per temeritatem, ignauiam, iniustitiā, intemperantiamque cōmittuntur. Et semper per sese nobis obsunt, Neutra autem, quæ neque prosunt, neque obsunt, quibus & bene, & male vti possumus quando in medio relicta sunt, neque honesta, neque turpia dici possūt, neque bona, neque mala haberi. hæc a Cicerone proposita, vel reiecta appellantur, a quibusdam vero alijs productiones, vel relationes dicūtur, quod suis momentis dignoscantur. Prodesse enim dicunt Stoici monere, aut habere secundum virtutem. Nocere autem contra monere, aut habere secundum vitium, At Peripatetici, qui plura moribus nostris indulgent, finem ponunt virtutis vsum, Fœlicitatem vero plenitudinem quandam ex triplici bono constantem animi, corporis, & fortunæ.

Proposita quę Cice. de partitione oratoria. dicuntur & reiecta?

Prodesse quid apud stoicos?

Nocere quid.

Peripatetici.

Fœlicitas.

Virtutē nō sufficere ad beatā vitā, vitia satis esse ad miseriā

¶VIRTVTEM AD beatam vitam non satis esse, sed egere bonis corporis, & exterius. Miserum, & infœlicem esse sapientem, si doloribus corporis, & inopia afficitur, & eiusmodi malis, Vitia autem ad miseriam & infœlicitatem sufficere aiunt, tametsi quis omnibus corporis, ac fortunæ bonis affluat, quibus ex rebus concludunt sapientem non perturbationibus omnino vacare, sed modice. ac temperate perturbari. Et hanc commotionem mediocritatem appellant, eamque inter virtutes collocant.

¶INHVMANVM QVIdem esse videtur ī aduersis, amicorum, ac necessariorum casibus, non aliqua misericordia moueri, etiam si hi casus ad nos nihil pertinere videantur, Natura siquidem id nobis præscribit. Cernimus enim bruta animalia non mediocriter commoueri, quum intuentur aliquod sui generis verberibus, aut aliquo dolore affectū Sic etiam exhorrent cadauera animalium sui generis, quasi interitum illorum aliqua misericordia prosequantur.

Bruta sui similis āgore commouentur,

Plato veteris academię princeps.

¶NOS IGItur hoc loco Peripateticos magis sequemur, & præcipue quum his accedant etiam veteres Academici, qui Platonem philosophorum summum auctorem habent, dicemusque sapientem ipsum

misericordia

misericordia commoueri, non tamē miserabiliter, aut muliebriter, sed vt decet virum fortem, ac prudentem, & eum maxime, quem humana tangunt. Quinetiam quibuscunque rebus poterit miseros ab iniuria prohibebit, illatamque etiam propulsabit, atque vlciscetur. Et hoc quidem optimi principis officium erit, in quibus vero id facere nō poterit, æqui, boni, clementisque viri munere fungetur, aderit consilio, opitulabitur, hortabitur, adiuuabit.

¶NVLLA proculdubio officia potiora sunt, nec quæ magis pricipē commendent, quam ea, quæ per clementiam, æquitatem, beneficentiam, mansuetudinem, misericordiamque exhibentur, recte quidem Greci misericordiam ipsam ελεημοσυνην appellant, & amoris, beneuolentiæque indicium esse putant. Aequum est enim sic in aduersis amicorum rebus angi, vt in prosperis lætari, Verus siquidem amicus vtriusque fortunæ se participem esse putat. Hanc misericordiam Athenienses non modo pro virtute habuerunt, verum etiam pro numine coluerunt, eidem quoque templum, & aram erexerunt.

eleemosyna.

Misericordiæ deę tēplū construxerūt athenienses.

¶ALTERA, cui ελεος apud Græcos est nomen mœstior, miserabilior que esse videtur, & a mollitie olei, vnde nomen ducit, affectum aliqua ex parte trahit. Proinde minus addecet fortem virum, & a principis grauitate longe aliena est, Hanc veteres, qui castigatius locuti sunt, miseratione appellauerūt, illam autē misericordiam, & ex hac miserari dicebant, sicut ex altera misereri. Sed alterum pro altero auctores sæpe vsurpant, illa prior viri fortis est, hæc autem molliores.

Misericordia. Miseratio,

¶EST etiam tertium misericordiæ genus, quod ex memoria præteriti doloris nostri, vel alterius cuiusque proficiscitur, cum quadam suaui delectatione. Nam postquam dolorem, laborem vel aliquod periculum superauimus, secura recordatio delectationem habet, quod Maronis musa pollicetur quum ait,

Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Et tritum est illud ex Euripide.

Dulce est meminisse malorum,

Sic etiam iucunda est misericordia in præteritis aliorum casibus, quē enim nostrum (vt scribit Cicero ad Luceium) moriens ille Epaminūdas apud Mantineam, non cum quadam miseratione delectat, qui tum denique sibi auelli iubet spiculum, posteaquam ei percūctanti dictum est clypeū esse saluum, vt etiam in vulneris dolore æquo animo cum laude moreretur.

Euripides in iphigenia.

Cice. epistolarū fa, lib. 5 epistola. 13, & de fini. bo. & mal. lib. 2.

Epaminundæ moriētis verba fortia.

¶ISOCRATES regi suo præcipit, vt delicta non culpæ magnitudine, sed clementia, misericordiaque dimetiatur, quum regium omnino sit non acerbe, crudeliterve in eos, qui sontes habentur, animaduertere, sed cōsilio, & sapientia eis mederi, vt deinceps culpam potius vitent, rationis memores, quam ex sœuitia formident. BONI quidem medici est vnguentum potius adhibere, quam ferrum. Archagathus Pelopōnesiacus, qui primus Chirurgus romam venit (vt Plynius scribit gratus fuit omnibus ciuibus, adeo, vt ei ex senatusconsulto ius Quiritium datum sit, & taberna in

Isocrates ad nicoclē regem.

Archagat⁹ chirurgus.

Ply. c, lib. 29.

compito Accilio empta. Verum quum immisericors ex vsu quodã medendi iam factus esset a sœuitia secandi, atque vrendi carnifex dicebatur, & omnibus contemptui, neglectuique extitit.

¶CAVENDVM igitur erit ne longo vltionis vsu non sœuitiam incidamus, dum misericordiæ affectum vitare studemus, sed quanti facienda sit misericordia in principe docuit Cicero, quum pro rege Deiotaro diceret his verbis. Nõ debeo C. Cæsar (quod fieri solet in tantis periculis) tentare, quomodo dicendo misericordiam tuam commouere possim, nihil opus est, Occurrere enim solet ipsa supplicibus, & calamitosis, nullius oratione euocata.

Cice. ꝑ deiota ro rege ad fi.

¶FACILITATE, ac clementia (vt in superioribus etiam dictum est) principes omnes anteiuit Cæsar, vere enim vulgo dicebant nihil eum magis obliuisci quam iniuriarum Cornelio Fagitę (a quo captus per insidias nocturnas, quum ægrot⁹ lateret, magno se redemerat, ne duceretur ad Syllam) non modo pepercit, verum nunquam noceri ei permisit. Facile etiam Atheniensibus, a quibus multis iniurijs affectus fuerat, veniam dedit, dixitque viri Athenienses sæpe vestra culpa ad interitum prolapsos maiorum vestrorum gloria erexit.

C. cęsaris mĩa. C. fagita.

¶CLEMENS etiam & humana respiciens fuisse visus est Alexãder, Darij enim coniugem, qua nulla formæ pulchritudine eo tempore præstantior habita est, & virgines regias adeo sancte habuit, vt nõ modo ab eis abstinuerit, verum neutiquam pertulerit fœminis captiuis quẽquam audere. Atqui Eunuchus transfuga roganti Dario, an vxoris pudicitiã violasset? Alexander deos testes inuocans, & corpus suum quęstioni offerens respondit caste, sancteque habitam esse reginam. Tum Darius capite velato diu fleuit, deinde ad cælum manus tendens Dij patri (inquit) primũ mihi stabilite regnum, deinde si de me iam transactum est, pręcor ne quis potius Asiæ rex sit, quam iste tam iustus hostis, & misericors victor, iure igitur laudandus est hic affectus, si pro misericorde victore etiam hostis victus deos oratos facit.

Alex, clementia.

Darij verba de alexandro.

¶PHILIPPVS Macedo dicere solebat, Oportere regem semper meminisse se hominem esse, & per misericordiam se similem deo fieri.

TITVS Vespasiani filius, quum post patrem imperaret duos Patricij generis iuuenes coniunctos in affectatione imperij clementia, misericordiaque mot⁹ liberauit, & ad alterius matrem, quæ ruri præ mœrore diuersabatur, properantes nuntios misit, qui anxiæ fœminæ nuntiarent filium saluum esse. Huius principis mores tantum ad promerendum omniũ gratiam valuerunt, vt amor, ac delitię humani generis diceretur.

Titus humani gñis delitiæ.

¶ANTONIVS Cæsar cognomento pius, misericordia, & clementia plurimum prestitit, adeo, vt solus omnium Cesarum sine ciuili sanguine regnauerit, Et de misericordiæ affectu satis.

Anto. cesar pi⁹

❡DE INVIDIA

❡TITVLVS VNDECIMVS.

SECVNDVS AEGRITVDINIS AFfect' est,& omnium quidem pessimus inuidia,quæ mœret alieno bono,& lætatur alieno malo, de qua vere, ac prudenter ait Cn. Manlius contra Furium,& Aemiliū. Cæca est inuidia patres cōscripti,nec quicquā aliud sit quā detrectare virtutes,corrūpere honores, ac præmia eorū. Verū est etiā quod a veteribus vsurpatur inuidia,quasi ignis superiora semper,atque altiora petit, & in caput consilij, atque in ducem ipsum sæpenumero euadit. Quotus enim quisque tantam fœlicitatem nactus est,vt possit inuidiam superare? Quinetiam quantum potentiæ vnicuique accedit,tantū inuidiæ in eum crescit. Sapienter quamuis non satis emuncte Theodolus dixit fugiēdam esse inuidiam multorum,& insidias eorum,qui nos odio habent semper esse cauendas.

Inuidia. Cn. mālius. Inuidia altiora petit.

❡INVIDIAM Zeno dicit esse animi ægritudinem susceptam propter alterius res secundas,quæ nihil noceant inuidenti. recte itaque Antisthenes ad hanc sententiam dicere solebat, SICVTI rubigo ferrum,sic inuidia inuidos abrodit. Cicero eam ab inuidentia secernit, dicitque inuidentiam solum illius esse,qui inuidet, inuidiam autem non in eo qui inuidet solum,sed etiam in eo cui inuidetur. Hæc in domibus principum maxime alitur,& pestis familiaris,atque domestica dicitur, sœuitque semper in homines ingenio,ac virtute præstantes,quasi rabiosa,ac truculentissima fera,illos insimulat,criminatur,mordet,lacerat,perdit. Nec vlla ex parte sinit eorum res prosperas augeri. Testis mihi sit ciuitas Athenarū, ne recentiora dicam, quæ sine mœrore a me referri nequeunt,illa nullum vnquam paulo clariorem ciuem præferre potuit,quem non necauerit, aut ad vim sibiipsi inferēdam compulerit,vel saltem in exilium eiecerit, bonisque omnibus multauerit. Inuidia sanctissimū, innocentissimumque omnium philosophorum Socratem peremit,qui extingui maluit, quam Lysiæ oratione incolumis esse,quum diceret illam viro graui neutiquam conuenire,tanquam si quis ei calceos Sicyonios præberet,qui quanquam pedibus apti essent,tamen a grauitate,ac dignitate viri longe alieni esse viderentur. Et cum mortiferum cicutæ poculum a carnifice accepisset, exclamauit Xantippe eius coniunx innocentem illum periturum. Quid ergo inquit Socrates nocenti mihi mori satius esse duxisti?

zeno apud cicerone tusc. q̄st. lib. 4. Antisthenis dictū. Cice. tus. q̄st. lib. 3. & 4. inuidia & iuidētia differūt. inuidię facinora. calcei sicyonij Socratis morietis patiētia.

❡QVID DE ALIIS CLArissimis Atheniensibus loquar? quorum res præclare domi,militiæque gestæ non trophei, aut triumphi gloria attulerut,sed miseri exilij pœna exhibuerunt? Themistocles postquā a nauali pugna Xerxē vicit, & patria,atque vniuersā Græciā a barbarorū

Tehmestoclis exilium.

imperio liberauit, inuidiæ cessit, & decennali exilio multatus extitit, excusabant id factum Athenienses, dicebantque hoc egisse, vt animum illius comprimerent, ne gloria, ac potentia elatior Themistocles popularem æquitatem, mensuramque excederet, permiseruntque, vt Thimocreon Rhodius poeta famosum carmen in illum circunferret, quo quidem auaritiæ, iniustitiæ, improbitatis, violatæ fidei, proditæ hospitalitatis criminaretur.

Thimocreon poeta.

Aristides testaciis suffragiis patria exactus

¶ARISTIDES quoque vir virtute, & rerum gestarum gloria illustris, & iustitiæ merito iustus cognominatus, patria etiam, quam seruauerat, auxerat, & tanto splendore affecerat, eiectus est, & quum vrbem egrederetur, nō diras execrationes, aut imprecationes in ciues effudit, vt apud Tragicos fieri solet, sed manus ad cælum tendens deum optimum maximum orauit, Atheniensibus ita in posterum omnia fauste, fœliciterque succederent, vt Aristidis deinceps memoria omnibus excideret.

¶HOC Commune omnis multitudinis vitium esse cernitur, vt magnos, ac virtute præstantes viros plærunque inuidia prosequatur. IGNAVOS autem, ac timidos dignitate, ac gloria afficiat. hos enim quorum prudentiam imitari posse confidit, diligit, illos vero, quorum sapientiam neutiquam attingere posse sperat. & si tacito iudicio admiratur, liuore tamen atque inuidia insectatur. QVOCIRCA in seditione discordiaque ciuili plærunque cernimus honores, ac dignitates maximas ignauis potius, quam fortibus præberi. inuidia tamen in regibus, ac principibus minus potest, quam in minoribus, ac priuatis, Ipsi enim pares nō habent, quibus ęmulentur, & alia ex parte minores eis minus inuident, quorū sublimitatē nequaquā sperare possunt Nemesim deam, quę cōtra inuidiā, atque superbiā colebatur, Theologi vetustissimi, qui de sacris ritibus scripserunt solis potentiā esse putauerūt, cuius quidē eiusmodi natura sit, queque obscuret, cōspectuique auferat, obscura vero illuminet, & oculis vt fulgentia offerat. Eodē modo iuidia sublimiora euertere nititur, & humiliora extollere conatur. quietiā in miseros, atque inopes non sœuit, sed in diuites, ac fortunatos. Et primo seipsam cruciat, quā in eos quibus inuidet grassetur, alieno enim bono mœret. Facete Bion Borysthenites inuido quidam subtristi ait. NESCIO equidem vtrum tibi mali aliquid, an alteri boni quippiam contigerit, quod te tristem video? sed hæc de inuidia satis, Cōplura enim de ea in libris de rep. scripsisse memini.

Reges inuidia raro torquētur

Nemesis.

Bion.

Lepidū scōma in inuidum.

❡DE AEMVLATIONE.
❡TITVLVS DVODECIMVS

FINITIMA HVIC ACCEDIT AEMVlatio, quæ (vt Cicero definit) est ægritudo animi quũ ali⁹ potiatur ea re, quã tu cõcupiueris, tu aũt ipe careas. Hæc cum inuidia affinitate quadam tenetur Mœret etiam alieno bono, & quia id concupiuerit, iniquo animo fert alium ante se eiusdem boni fuisse compotem. Proinde aut eripere nititur, aut aliqua ex parte minuere, aut gloriam ipsam sibi vendicare, hic affectus nonnunquam magnos viros inuadit, qui dum alienæ virtuti, aut rebus gestis emulantur, alienam laudẽ obscuriorem reddunt, vt famam suam amplificent. cice. tusc. q̃st. lib. 4. Aemulatio.

❡BOCCHVS Mauritaniæ rex Iugurtham, qui eius fidei se commiserat, Mario consuli, vt se populo romano conciliaret prodidit, verum L. Sylla legatus missus a consule eum duxit, sed laudem totam magna cupiditate sibi adeo affectauit Sylla, vt non solum sibi palam rei gloriam vendicaret, sed etiam in signatorio anulo traditionem illam sculptam ad ostẽtationem ei præferret. Ex hoc quidem principio teterrimæ inimicitię inter Marium, & Syllam ortę sunt, cum interitu tot clarissimorum virorũ, & clade tot exercituum, ac labe totius rei publice. Cocchus. L. Syllæ ęmulatio & marij.

❡LVCVLLVS QVOque Mithridatis copias ferro, fameque afflixerat, regnoque pontico eum expulerat. Et rursus Tygranæ Armeniæ adiutum magna victoria superauerat, his tamen præclaris gestis quũ ęmularetur Pompeius, per ambitionem obtinuit, vt Lucullo (qui iam bellum affecerat) reuocato succederet in bello, quod quidem deinde paruo labore confecit. Et Tigranem ad deditionem, Mithridatem autem ad venenum compulit. Lucullus vero quum audisset Pompeij aduentum, ait illũ accedere ad simulachra, vmbrasque belli expugnandas, vt sæpius alias consueuerat, qui olim Sertorij, Bruti. Spartaci bellis, quasi vultur alienæ prędæ, cadaueri ve aduolasset. quum Crassus, & Metellus, & lepidus bella illa magna virtute iam affecissent, Proinde non admirari si gloriam suam cui æmularetur, niteretur extenuare, vt de fugatis, victisque a se armenijs ponticisque Triumphum duceret Aemulatus est etiam Crassus Põpeio magni cognomen, Nam quum miles quidam dixisset, aderit Pompeius magnus. Surridens, & quantus ne inquit. Lucull⁹ in mithridatẽ & tygranem. Põpeij ãbitio. crassi ęmulatio

❡EST etiam nonnunquam Aemulatio eiusdem rei studium ex imitatione quadam, ac similitudine, nõ autem ex simultate, & inuidia, vt quũ dicimus Theseam gesta Herculis æmulatum fuisse, tunc non vituperanda est æmulatio, sed laudanda si virtutes, bonas artes, rectasque actiones imitatur, Hac opinione ductus Cicero quum apud Cæsarem pro M. Marcelli restitutione oraret, dixit illum æmulum, atque imitatorem studiorum suorum extitisse Eiusmodi æmulatio non modo in studijs bonarũ artiũ perutilis est, sed etiam regib⁹, imperatoribusque pernecessaria æmulatiõis altera species,

Præbet enim quasi exemplar quoddam agendæ vitæ, regendíque imperij. Nam sicut Aristoteles Platonem præceptorem suum, & veterẽ Academiam sibi ad imitandum proposuit, vt in mediocritate virtutem poneret, Et sicut Cicero in dicendo Demosthenem, cuius dicẽdi virtutes imitaretur, Et Vergilius Homerum, Plautus Epicarmum Siculum. Gallus Euphoriona Chalcidensem Elegiarum Poetam, cuius in bucolicis meminit Vergilius, sic reges, imperatores, ac duces efficere debent, vt in pace quasi virtutum æmuli Euagoram, Agesilaum, Numam imitentur, in bello autem Camillum, Scipionem, Cæsarem, Alexandrum, aut præclaros alios quosque, quorum quidem æmulatio quasi optimi exemplaris instar illos ad perfecte laudis, ac gloriæ cumulum perducet, nec admirandũ est æmulationis nomen ambiguum esse αμιλλος enim apud Græcos, vnde originem ducit, astutum, varium, & blandũ sermone significat, & αιμολια dicendi facundiam Cornelius nepos in vita Pomponij Attici huius affectus proprietatem eleganter ostendit, cuius verba ponenda esse censui, vt res ipsa clarius intelligatur, Pomponius vtebatur intime Quinto Hortensio, qui his temporibus principatum eloquentiæ tenebat, vt intelligi non posset, vter eum plus diligeret, Cicero, an Hortensius, & id quod erat difficillimum efficiebat, vt inter quos tantæ laudis esset æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, essetque talium virorum quasi copula. Quib⁹ ex verbis colligimus æmulationem, quum transit in obtrectationem, facile ex ea in odium, simultatem, inimicitiasque, ac certamen prolabi posse, ex quo deinde ad vulnera, necemque procurritur. hinc illud Maronis de Miseno eolide tubicine.

Aristote. platonis discipul⁹ — Cicero. — Virtutũ exemplaria sibi ꝓponãt reges. — Cornelius nepos. — Pomponius. — verg. ęneidos sexto.

Sed tum sorte caua dum personat equora concha
Deuiens, & cantu vocat in certamina diuos
Aemulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumosa immerxerat vnda.

¶AEMVLATIO nonnunquam compellit ad maiorũ prouocationem, vnde in fabulis scribunt poetæ Marsyam Celenum ab Appolline superatum Scythico flagello grauiter fuisse cæsum. Et Thamyram Odrysium a musis, quas ad citharæ certamen prouocauerat, non modo victum, sed excæcatum fuisse, illiusque citharam in Barulam fluuium abiectam, eumque per irrisionem deinceps Barulam fuisse cognominatum. Hæc æmulatio nisi rationis habenis regatur, exultat, ac liberius vagatur, & similitudinem, quam sequi videbatur, in simultatem conuertit, detractat officium, laudi alterius aduersatur, detrahit, insidiatur, tunc in alium incidit affectum longe deteriorem, fitque obtrectatio, de qua nunc a nobis dicendum venit.

Marsyas. — Thamyras. — Similitudo. — Simultas.

¶DE OBTRECTATIONE. ¶TITVLVS.XIII.

OBTRECTATIO(VT ZENO DEFInit)est animi ægritudo ex eo manans, quod adsit alteri, quod ipse etiam habeat. hac perturbatos animos vicissim iter se habuisse Ciceronem,& Hortensium multi putabant. de eloquentie enim laude ęmulatio quedam inter eos esse videbatur, quādo simulando, dissimulandoque tegebant. Atqui Cicero illum miris effert laudibus, quū dicit Hortensus memoria tanta fuit, quātam in nullo cognouisse me arbitror, vt quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdem redderet, quibus cogitauisset. Et rursus alio loco. Ego mihi Hortensium, sibi me ille anteferebat. At quum illiꝰ obitum deploraret, ait, dolebam morte Hortensij, quod non(vt plærique putabant) aduersarium, aut obtrectatorem laudum mearum, sed socium potius,& consortem gloriosi laboris amiseram. Quibus quidem testimonijs clare apparet, hos duos pręclarissimos oratores nulla inter se obtrectatione laborasse, sed suaui musarum commertio fuisse coniunctos.

obtrectatio.
cice. de claris oratoribus. lib.4.
hortēsij laus.

¶INDISSimulata quidē obtrectatio fuit inter Ciceronē & Salustiū, Nā maledictis,& probris diutiꝰ inter se certauerūt, alter que alterū ad viuū vsque lacerauit. Quinetiā repudiatā a Cicerone Terētiā dixit Salustius, vt familiari testimonio illū grauius lacesseret, hac noua iniuria īueteratū odiū magis exarsit, & plagā, quæ nōdū cicatricē obduxerat, rursus exulcerauit, male enim obrutū incendiū, paruo etiā vento facile inflāmatur.

cice.& Salust. mutui obtrectatores.

¶DVRIOR quoque obtrectatio inter Demosthenem, & Eschinem fuit, vt eorum orationes inter se vicissim certantes indicant, quibꝰ alter in alterum vehementer inuehitur. Sic etiam inter Demadem,& eundē Demosthenem magna fuit obtrectatio, duris enim cauillis, ac probris palam certabant, vt quum Demades aliquando in Demosthenem dixisset.

Demosthenis & eschinis obtrectatio.
Demades,

MEAM sus tua mineruam docet, Tum ille, at ista inquit Minerua tua nuper in adulterio deprehēsa fuit. Obtrectationem esse Cicero ait, quam ītelligi Zelotypiā velit,& in definitiōe cū Zenone cōuenit. Eāque ait. ęgritudinē esse, quod alter potiatur eo, quod ipse quoque habeat, cōplures tamē poetarum Zelotypiā solum in re amatoria ponunt, Obtrectationē autem generaliter in omni mala ęmulatione, atque inuidia, detractatione. Nā ζηλοειν amare,& imitari significat, τυποσ autem formā, & figurā inde verbū dicitur ζηλοτυπεω a quo ζηλοτυπια sit, quasi inuidētia quedā sub amoris figura concepta. Sic Iuuenalis Aeneā iuuenem Zelotypo prælatum Hyarbæ appellat, vt qui amatoriā obtrectationē pro carthaginiēsiū regina iter eos fuisse putet. Oratores vero q. castigatiꝰ locuti sūt, vt gręcū verbū fugiāt, pro zelotypia obtrectationē, aut ęmulationē vsurpāt.

Minerua demadis ī adulterio deprȩhensa
obtrectatio.
cice. tusc. q̄st. lib.4,
Zelotypia.
Iuuenalis satyra quinta.

EIVSMODI AEGRITudines animum principis neutiquam perturbare debent. Nullam enim similitudinem cum priuatis ciuibus habet, cum quibus per simultatem contendat,& amicos nunquā si recte sa-

perevult ad parem ſibi vſque dignitatem prouehet, ſed ita cum illis aget, vt neque plus velint, quam per eum illis tribuatur, nec ſi velint aſſequi poſſint,& pari iure cum reliquis ciuibus,parique iudicio dimetiãtur.

Philippus. Pauſanias. Attalus. Pauſanias iuuenis philippũ ius ſibi reddere negligẽtẽ interemit.

❡NVLLIVS QVIdem magis intereſt.quam principis amicorum improbitatem,ac petulantiam coercere.Eorum namque licentia odium, ſimultatem,exitiũque in ipſos etiam plærunque parit,non ſui j pſius odio Philippus a Pauſania interemptus eſt,ſed quod Attali turpitudinem,ac petulantiam non vendicauerit,verum illum excellentiore militia extulerit,& Pauſaniam conquerentem varijs fruſtrationibus illuſerit.Iram ergo qua in aduerſarium tumuerat,in regem ipſum euomuit, & occaſionẽ nactus vltionem ab eo exegit,quam ab Attalo nunquam exigere poterat.

C.marij iudicium. Cluſius. Plotius.

❡RECTIVS C.MArius in ſimili cauſa egit,qui conſul ſororis ſuę filium Cluſium nomine,militum Tribunum,a Celio Plotio manipulario milite iure cæſum pronuntiauit,quoniam eum de ſtupro compellare auſus fuerat.

Pricipis amores null⁹ appetat.

❡CAVSAM ETIAM amatoriam non habebit princeps,nam aut permiſſis amoribus vtetur,aut ſi vſpiam vagabitur,abſtinebunt alij id appetere,quod ipſe concupiſcat,nec quiſpiam aquam deducere,aut deriuare audebit,quum metuerit,ne ab vniuerſo flumine obruatur. Et de obtrectatione ſatis.

❡DE ANGORE.

❡TITVLVS QVARTVSDECIMVS

Angor. Cice.tuſc.q̃ſt. lib.4.

ANGOR NVNC SEQVITVR,IN cuius diffinitione Zeno,& Cicero conueniunt,dicunt enim angorem animi ægritudinẽ eſſe prementem,Nonnulli,qui de verborum ſignificatione ſcribunt,aſſerunt angorem eſſe animi, vel corporis cruciatum, dicique a verbo gręco putãt αγχω ſiquidem idem quod ſtrangulo ſignificat, inde αγχονη ſtrangulatio latinis dicitur.Feſtus põpeius putat hinc trahi anginam, quæ faucium dolorem ſignificat.Plautumque Comicorum facetiſſimum hoc verbo vſum dicit,vbi ait,In anginam ego nunc me veli verti,vt veneficæ illi aniculæ fauces prendam,atque enecem ſceleſtam ſimulatricem.Cornelius autẽ celſus vir ſumma doctrina,ſũmaque eloquẽti a ĩ libris,quos de medicina ſcripſit,ait noſtri ãginã vocãt apud Græcos nomen prout ſpecies eſt.Nam συναγχην dicunt dum vix ſpiritus trahitur. Conſequens igitur eſſe videtur angorem animi ęgritudinem corporis cruciatu tranſferri,ſicut ex hac ægrotatione corpus corruit,membra langueſcunt

Feſt⁹ põpe. de verb.ſigni. Angina. Philolaches adoleſcẽs plautinus i molleſtaria. Corne.celſus ca.4.lib.4.

ſcunt,ſic etiam animus angore perturbatus deficit,& omnia virtutis offi=cia deſerit,videmus enim nonnullos quum quippiam durioris nuntij ac=cipiunt,ita animo angi,atque dimitti.vt vbi ſint loci vix ſatis ſciãt,vix que ſuffraginibus regantur, ſed tremeſcunt,labaſcunt,decidunt.& frigido ſu=dore proluuntur.

¶LEGIMVS etiam quoſdam repentino angore adeo conſternatos, vt perierint. P. Rutilius quum leui quodam morbo teneretur,nũciata fratris in petitione conſulatus repulſa,illico vitæ ſpiritum emiſit. Diodorus ſo=phiſta dialeticen profitebatur,in qua ſe omnium præſtantiſſimum eſſe ia=ctabat,& in diſſerendo nemini cedebat,Clarus etiam in eadem diſciplina habebatur Stilpo Megarenſis,contigit autem vt aliquãdo in arduam inci=derint diſceptationem,magna confidentia loquebatur Diodorus,ſed ſtil=po breui quadam interrogatione quæſtiũculam per iocum ei protulit,cui quum nequaquam reſpondere poſſet Diodorus,obticuit,& præcipiti quo=dam angore ex pudore correptus obijt.

Ex ply.ca.36. li.7.ad fi.

Diodorus ſo=phiſta.

Stilpo megarẽ=ſis.

¶ANGuſtiſſimi tamen animi viros tangit hic affectus,& eos qui fortu=næ caſibus minus reſiſtere didicerunt. Reges quidem,ac principes qui in=genitam quandam fortitudinem a natura ipſa habent,fortes enim fortibus creantur(vt ait Horatius)

Horatius.

Longe minus angore turbantur,

Additur deinde conſuetudo magnorum virorum,cũ quibus aſſidue ver=ſantur,& maximarum rerũ actiones,meditationeſque quotidie accidũt, quæ eos ab omni parua,atque humili cura vendicant,& fortes,intrepidoſ que etiam in rebus arduis,ac difficillimis reddunt.

¶OMITTO fatalem illam infuſionem,qua diuinitus conceſſum eſt vt alijs hominibus imperent,vt Meonius vates cecinit. Et Heſiodus diui næ prolis aſſertor retulit,quum dixit.

Indigetes diui fato ſummi iouis hi ſunt,
Quondam homines modo cum ſuperis humana tuentes,
Largi,ac magnifici ius regum hinc quoque nacti.

Heſiodus.

¶DE TRISTITIA , ET ATRA BILI.

¶TITVLVS QVINTVS DECIMVS.

Cicero tuscul. quæst. li. 4.

TRISTITIA HVIC PROXIMA ACcedit quæ (vt ait cicero) est ægritudo permanens altius animo insita, atque inherens, hæc magis animos eorum perturbat, quorum corpora terrenam magis naturam attingunt. Idcirco quidam putant tristitiam dici a terre statione, quasi terrestitiam, Atræ quoque bili quam μελαγχολιαν Græci appellant valde obnoxia habetur, & nonnunquam tantæ potētiæ est, vt hominem in insanium conuertat. Vnde illud Plauti delirat vxor atra bili percita Aristoteles ait eos omnes, qui atra bili tenentur, non modo animo, sed etiam corpore vexari, semperque medicina egere, vt qui abrodantur assidue, vehementer appetant, multum sumant, parum conquoquant. Addit quoque eos altas habere cogitationes, & ingenio plurimum præstare, hoc cum aliquando legeret cicero, subridens ait, se tardiorem esse æquo animo ferre, dummodo ab hac naturæ specie omnino abesset. Nec id iniuria dixit vir dicendi, ac sentiendi latinorum omnium excellentissimus. Sunt enim taliter affecti homines ad inuidiam proni, & ad mœrorem, fraudem, auaritiam, ignauiam. desidendo enim, ac nihil agendo oblectantur. Hos astronomi Saturno subijciunt, syderi scilicet ignauo, nocuo, & hominum generi infesto,

Aristo. in probleu. sectiōe. 3. q̄stione prima Melācholici præstantiore sunt ingenio. Cicerōis dictū

Cæsar. Ex plutar. in apohth. romanorum,

C. CAESAR aliquando in corona familiarium suorum liberius iocabatur, propius illuc accesserat vir quidam hilari vultu, sed præpingui, robusto, ac procæro corpore, tum quispiam eorum, qui in corona aderant, eū monuit, vt submissius loqueretur, hominemque caueret, tum leniter arridens cæsar dixit, non tales viros esse cauendos, sed macilentos, ac tristes, & nutu Brutum, ac cassium ostendit. ratio tamen, & prudētia natiuam astrorum, naturæque inclinationem non modo mutare, ac cohibere valet, verū omni ex parte abolere.

Zophyrus phy siognomus, Ex cicerone in lib. de Fato. Socrates bard9 a Zephyro dictus

ZOPHyrus, qui naturæ rationem, hominumque mores ex corporis habitu, oculis, vultu, fronteque se pernoscere profitebatur, Socratem stupidum, bardumque (vt ciceronis verbo vtar) & a virtute omnino alienū esse dicebat, quod is iugula concaua non haberet, sed obstructas eas partes, atque obturatas esse dicebat. hoc quū audiuissent, qui aderant, Zophyrum irridebant. Tum socrates vera inquit loquitur, huiusmodi tamen naturæ mala omnia sapientiæ studijs emendaui. Non igitur errauit Iuuenalis, quum ait,

Iuuenalis saty. 10. in fi.

Nullum numen abest si sit sapientia, sed nos.
Te facimus fortuna deam, cęloque locamus.

Tristitia.

TRIStitia principibus inutilis, & indecora est, odit enim hominum cœtus, sermones fugit, comitatus vitat, optat solitudinem, se ipsam cruciat, semperque iecur torret, vt dicebant veteres. Inter Pythagorica symbola, quæ apud amicos crebris sermonibus vsurpabat, hoc imprimis erat, cor non esse edendum, cuius quidem sensus erat. Tristitia animum non esse excruciandum.

Cor nō edēdū

MYSON

MYSON cheneus, quem nonnulli inter septem Græciæ sapientes connumerauerunt, tristis adeo erat, vt odio mortales omnes habere diceretur. Is solus aliquando ridebat, quum in conuētu hominum semper tristis esset. Tum ex notis eius quispiam, qui clam viderat eum ridētem ait, sed nunc in solitudine Myson cur rides? quia (inquit) solus sum, quo quidem responso indicauit tristes omnes soliuagos esse, & nullum hominum cōgressum, aspectumve ferre posse.

Myson cheneus sol⁹ qn̄que ridebat, alioq̄ tristis.
Ex dioge. laertio. lib. primo.

HAEC est Aquila illa, quam poetæ fingunt cor Promethei semper tundere, relegati in Caucaso monte, tristis scilicet, & alta cogitatio, quā in syderum contemplatione sedulo impēdebat. Fuit enim Prometheus vir doctissimus, & in astronomia, ac naturæ ratione peritissimus, idcirco eum primo hominem figulari rota ex luto finxisse fabulātur, quia illum abductum a terrena cōtagione ad cęlestium rerum agnitionem erexit, sed quia cura curam ex se gignit, & cogitatio cogitationē parit, fingitur contusum cor eius renasci, sicque perpetuo reparari, & nunquam deficere.

Prometheus.
Hominē ex luto quis primus finxit.

TRIStior illa, ac profunda meditatio solitudinem, silētiumque quærit duce natura, quę duo cogitationum nostrarum receptacula nobis præbuit, vnum in cerebro, alterum vero in corde. Sed illud cerebri tumultuosum, & inquietum est, confluūt enim illuc omnes corporis sensus. & exteriora omnia, quę obijciuntur, nuntiant. Proinde cerebrū nunquam placide quiescit. Cor autē quietum magis est, & abditū, minus enim a sensibus vexatur. Mens igitur nostra, quam sępe dixi ita dominatum corporis tenere, constituta in summo capite, quasi corporis arce. vt deus in ipso cælo, si quando in aliquam grauiorem incidit cogitationem, tunc videtur quasi confugere ad cor, & tanquam ad secretum, quietumque penetrale secedere, vt verum, ac rectum consilium eliceat, ac proferat. sic nos quoque mentis exemplo quanto magis cogitationi intenti sumus eo abditiorem, altioremque locum quęrimus, ne ea videamus, quæ animum perturbant, neve audiamus, quæ circūsonant, aut circumstrepunt.

Cogitationū duo receptacula.
Cerebrum.
Mens corpori dominatur.

HAC igitur meditatione inducti veteres tristitiam in bonam nonnūquam accipiunt partem, & pro grauitate quadam, ac prudentia ponunt, vnde lucillius, & Varro tristes, ac seueros philosophos appellāt, & Cicero iudicem tristem, & seuerum dixit, Sic etiam Terētius tristis seueritas inest in vultu, atque in verbis fides, Relinquat igitur princeps illam duram, atque amaram tristitiam, tanquam rē perniciosam, & truculentem. Hæc autem mitior nō indecora erit, sed potius dignitatem augebit, si tempori, ac loco conueniet.

Tristitia.

DE MOERORE.

TITVLVS SEXTVSDECIMVS

Mœror

Cicero tuſcul. queſt. li. 4.

MOEROR HVIC SVPERIORI NON eſt diſſimilis, ſed eam magna ex parte comitatur, illius tamen affectus magis perſeuerat. Cicero mœrorē ægritudinem flebilem eſſe dicit, hæc a compluribus Græcorum κατηφεια dicitur. Latini auctore Varrone putāt mœrorem latinā eſſe dictionem, & a marceſco deduci, quoniam mœrore corpus marceſcat, tabeſcatq;. Inde etiam macros dictos putant. Videretur fortaſſe durior hæc expoſitio, ſed tantum Varro in tribuo, vt ſola auctoritate ſua me frangat. Si vero cuipiam non faceret ſatis, non alienum forſitan putādum eſſet mœrorem Græcam habere originem, Et vel a μειρομαι dici, quod in ſortem accipere ſignificat. Sæpe enim quæ aduerſa accidunt, fortunę, ſortique tribuimus, vel ab ειμαρμαι quod fato accipere deſignat, ειμαρμενη ſiquidem pro fato, ſorte, portioneve ponitur. Quæ vero ambiguitas dubiā reliquit ſcripturam? Nam mœrorem (vt ex veteribus codicibus cerni licet) alij per œ, alij per æ diphthongum ſcripſerunt. Vtra harum opinionū vera ſit, deus viderit, vtraque tamen ad ſuos adſtipulatores habet, nos neutram affirmamus, ſed rem in medio relinquimus, ne dum alios ſequimur, in aliorum inuidiam incuramus. hi autem quibus neutra harum opinionum placet, ęquo animo pauca hæc verba ferant, & nos tentando luſiſſe putent.

Lacedęmoniorum inſtitutū.

¶HAEC flebilis ægritudo a viro omnino aliena eſt, mollitionē enim animi oſtendit, virtutem eneruat, & hominem languidiorem reddit. Pueri apud lacedæmonios per ſuperſtitionem quādam ad aram Ioris grauiter cedebantur, vt conſueſcerent ſine mœrore, ac lachryma plagas ferre, virtutique obdurarent, vixque vnquam inuenti ſunt aliqui molliores, qui flerent, aliquove modo ingemiſcerent. Sed ſiquis lachrymulam effudiſſet, aut leniter admodum ingemuiſſet, ita deinde ab ęqualibus irridebatur, vt quamprimum vltro aram conſcenderet, vt rurſus cederetur, quodquidem etiam cicero verum fuiſſe teſtatur, id enim efficiebant, vt virtutis indolē oſtenderent, ne paruo dolore eam amiſiſſe viderentur. Quæ conſuetudo tātum valuit, vt Lacedæmonij omnium Græcorum fortiſſimi euaſerint

Sparta hecatō polis.

Hecatonbe

Antigonus lacedęmonios vicit.

Mira lacedęmoniorū fortitudo.

Et ſpartiatæ quamuis pauci, & inopes eſſent, maximum tamē imperium, propagauerunt, & opulentiſſimas vrbes, ac regiones ſubegerunt. Sparta quę totius laconicę prouincię principatum tenebat, Hecatonpolis dicebatur, quod tunc centenis vrbibus imperaret, & ſingulis quibuſque annis a numero vrbium centum boues immolabat, & idcirco eiuſmodi ſacrificium Hecatonbe dicebatur. Atqui quum Antigonus Macedonum rex tandem eos ſuperaſſet, non modo viri, verum etiam coniuges, & liberi fortunę mutationē forti animo pertulere. Nemo enim in acie ſaluti ſue pepercit, nulla fœmina amiſſum coniugem, aut filium fleuit, ſenes filiorum mortem laudabant, patribus in acie cęſis filij gratulabantur, omneſque reliqui vicem ſuam dolebant, quod non etiam ipſi pro patrie libertate cecidiſſent.

Ciceroni mœror muliebris vitio datus eſt

¶CICERONI tantæ excellentiæ viro, & qui tam præclarum facinus pro

re publica gesserat vitio datum est, quod vocatus in iudicium a Clodio, vt qui lentulum,& Cethegum iniussu senatus supplicio affici iussisset, adeo animum dimiserit, vt mutata veste flens, ac miserabi liter mœrẽs ad singulos quosque obuios se prosterneret,& quũ eius oratio ĩ alienis casib⁹ semꝑ enituerit, in se ipso defendendo in tã illustri causa siluerit Et mulie briter conuersus in mœrorem, ac fletum misericordiam, quam iure opti= mo assecutus fuisset, in risum hominum ludibriũque conuertit. Nec fuit res parui momenti mœror hic ciceronis, Eum nanque sordidulum milia circiter hominum viginti veste mutata comitabantur. Tũ imprimis vni uersus equestris ordo, tum nonnulli senatorum filij, nihil tamen animum ciceronis magis fregit, quam subita in eum Pompeij mutatio, cuius arbi= trio in re publica non sine multorum ciuiũ inuidia gesserat,& de eo opti me meritus tunc destitutus fuit, quum magis ope, cõsilio, auxilioque eius indigebat. Hoc primum ingrati animi argumẽtum fuit. Extremo enim in periculo constitutus Cicero, vt a Pompeio auxilium peteret, recta illi= us domum proficiscebatur,& quum iam vestibulum ĩgredi vellet, clau= sis per seruos ianuis exturbatus, extrususque extitit, ipse autem Põpeius per posticum egrediens hominem amicum destituit, ac per contemptum frustratus est. Huius iniurie meminisse videtur cicero, quum ad Atticũ scribens ait, laudas, quia obliuisci me scripsi antefacta,& dicta nostri ami= ci. Ego vero ita facio, quem ea ipsa, quæ ante commemorarentur, secus ab eo in meipsum facta esse non memini, TANTO plus apud mevalere beneficij gratiam, quam iniuriæ dolorem volo, sed magnus hic per virtu tem cognominatus, ingratior aliquando ac negligentior in rebus amicorũ habitus fuit, vt qui excusaret se maximis rei publicę negocijs impeditum non posse amicorum causis adesse, quæ tamen ratio non eum a multorũ, qui de eo optime meriti erant, inuidia liberare potuit.

Cicro a clodio in ius vocatus.

Ciceronẽ igno miniose comi tantur.

Põpei⁹ cicero= nẽ afflictũ mi sere destituit.

☞

¶ DEMOsthenes quoque non fortior Cicerone fuit, quum causam suã apud Athenienses dixit, præ mœrore enim adeo animo decidit, vt exiliũ potius subire statuerit, quam in iudicium descendere, & veniam implora re, quam quidẽ omnino impetrasset, tantæ dignitatis, ac gratię apud Athe nienses erat. Nunc autem (vt redeat sermo vnde defluxit) concludendum erit magnos, ac fortes viros eiusmodi ægritudine non perturbari, sed infir mitatem humani generis ęquo animo ferre, semperque opinari debere ter rena omnia virtute longe inferiora esse.

Demosthenes labili animo.

¶ DE LVCTV.

¶ TITVLVS SEPTIMVSDECIMVS

Luctus.
Cicero tuſcul. quæſt. lí. 4.
Acerba ętas metaphoricos a pomis ímaturis.

LVCTVS HVIC SPECIEI SVCcedit de quo paucis diſſerendũ erit, Luctũ Cicero eſſe dicit ęgritudinẽ ex eius acerbo interitu conceptã, qui nobis charus fuerit. Hac imprimis definitione monemur luctuoſius nobis perire eos, qui acerba ętate occidunt, quam eos qui matura ac miti poſt multos exactos annos decedunt. Quos quidem lugere noſtro incommodo, detrimentoque poſſumus, illorũ autẽ nequaquã, functi enim ſunt officio vitæ, & defecti corporis, animique viribus decidunt, vt poma, quæ ex ſuis ramis concocta, ac vieta ſponte ſua cadunt, nulla externa vi excutiente, ſed a natura ipſa relicta, vt nouis cedãt. Proinde illorum occaſum opportunum nõ luctu, lachrymis, aut miſericordia proſequamur, ſed laude, ac beneuolẽtia, ne nimium nos ipſos amare videamur, aut fœlicitati illorum inuidere.

Duodecim tabularum leges decemuirales.
Ingemiſcere.

IN legibus decemuiralibus (quas duodecim tabulas appellant) non modo hominibus, ſed etiam mulieribus eiulatus, fletuſque funebris prohibitus eſt, ingemiſcere tamen nonnũquam etiam viro cõceſſum cicero ait, ſed id quidem perraro, ingemiſcere apud priſcos miſerabilem quandam vocem e pectore mittere ſignificauit, ſine eiulatu, & lachrymis, quũ quis ex ſuſpirio oſtendit deſyderio eius, qui obierit ſe eſſe affectum, hoc verbũ originem græcam videtur habere, eſt enim γεμω plenus ſum, & γεμιζω impleo. Vaſa enim oris anguſti quum ad ſummum vſque implẽtur, vocem quandam gracilem quaſi gemitum emittunt, hinc tranſlatio fit ad gemitum niſi durior fortaſſe videbitur, Virgilius cauernas gemitum dediſſe ait, Et cicero atletas in iactandis cęſtibus ait ingemiſcere, non quod doleãt animove ſuccumbant, ſed quod plaga venit maior, Sed ad propoſitam rationem redeo.

Cicero tuſcul. quæſt. lí. 2.

EORum interitus quorum vita clariſſima fuit, & mors ſplendida omni luctu careat oportet, fama enim, & gloria rerũ geſtarum omnes lachrymas ab oculis abſterget, & diuturnam eorum memoria omnibus conſolationem afferre debet.

PRAEterea non ſunt grauiter ferendi caſus, quos nullo conſilio vincere, aut vitare poſſumus. Et ex aliorum euentu cogitare debemus, nihil noui nobis accidiſſe, nihilque præter conditionem mortalium, nihil enim præcipue dolendum eſt in eo quod accidit vniuerſis. Leuat ſiquidem dolorem communis quaſi legis, & humanæ conditionis recordatio, vt ait Cicero. Fieri tamen nõ poteſt, vt triſte deſyderium ex eorum morte quos dileximus aliquandiu in nobis non remaneat, quod quidem leniendum virtute animi eſt, & memoria officiorum, ac rectarum actionum quas illi egerunt. Nam ſiquis ſenſus de his, quæ a nobis geruntur, his qui obierunt remanet, certe nihil libentius ſentiunt, quam ſuam memoriam a nobis celebrari, maximaſq; gratias illis habent, qui præclara eorum geſta nulla obliuione obliterari ſinunt, ſed eadem hominibus legenda, atque audienda tradunt, vt

dunt,vt quasi vim esse videantur, & in cœtu hominum quotidie versa=ri. Si enim viri fortes laudis studio honestam mortem vitæ etiam præfe=runt,quid assecuti esse viderentur,si hisdem terminis, quibus vita etiam memoriæ,famęque gloria finiretur? Certe futurę laudis species quasi cal car esse videtur ad omnes præclaras actiones.

¶SED AGE QVID MOErendo,aut lugendo assequimur, nisi vt leuiores esse videamur? & corpore,habituque indecori? Quis hominē flentem,ac sordidatum non iure optimo irriserit? Quis eiulantem,aut lu=gentem non contempserit? lugeo (vt opinor) etiam græcam habet origi=nem,est enim λιγαινω strideo,quid viro indecentius stridore, atque vlula=tu quęrulo? Inofficiosum tamen prorsus videretur acerbam mortem eo=rum,qui necessitudine,aut beneuolentia nobis coniuncti sunt,non dolore Et susque deque ferre, vt nonnulli veterum dicebant,quod se indifferen=ter habere significat,vt A.Gellius ostendit,hoc quidē Stoicis placet αδια φορειν enim id significat,quod solius sapientis esse affirmant,sed nos pru=dentis animi esse ducimus,æquo animo aduersa omnia tolerare,& mode=ste admodum se gerere,ne aut luctu nostro idecoro videamur molliter ni mis amare,aut omnino non docendo necessarios nostros negligere, atque contemnere. Et illuc spectare videtur (vt opinor) quod apud Terentium ex prisca consuetudine dicitur. Eius mortem tam fert familiariter, quid si amasset,quid mihi faceret patri? Donatus tamen grammaticus grauis at que eruditus familiariter grauiter exposuit, quod quæ familiaria nobis sunt grauia animo nostro esse videantur,sed hic potius ad comicam vim, quam ad sapientiæ studium respexit.

Susque deque ferre.

A.Gelli⁹ ca,9 lib.16,

Familiariter ferre.

¶PLACET tamen animi affectum aliis potius signis ostendere,quā mœrore,eiulatu,ac luctu,ne indecentiam nostram lachrymarum situ, & squalore ostendamus.

¶ALEXANDER MAGNus a virtute dictus, Ephestionis ami ci sui mortē graui animo tulit,sed ne se pannosum,sordidatum,ac luctuo sum ostenderet,equorum iubas tonderi ad cutem vsque iussit. Et turriū pinnas,ac murorū propugnacula exturbari,vt mœnia etiam ipsa desyde=rio Ephestionis amici sui affecta esse viderentur.

Alexander.

Ephestion.

¶OBIECERVNT VT INDIgnum ęmuli,& obtrectatores M. Catoni iuniori, quod mortem Cepionis fratris sui molestius,egriusque tulerit,quam par fuerat,aut virum seuerum,ac grauem & in studiis Stoi=cæ sapientiæ eruditum decebat. Quodque non solum luctu, planctu, & eiulatu modum, ac limitem sapientis viri transgressus fuerit, verum profusione quadam, ac nimia funeris impensa, Exquisitis enim odori=bus,vaxoribusque, & vestibus præciosis quibus adopertum illius cada=uer cremaretur,modesti,moderatique hominis terminos excessisse nimi um visus est.

Catonis iunio ris luctus.

¶EREXIT quoque ei in foro Emeorum sepulchrum ex Thasio mar more cuius impensa fuerit octo circiter talentorum.

¶CRASSVM vero laudibus efferunt,qui forti animo tulit cædem

Crassus.

 filii sui

Cornelia.

filij sui viri clarissimi, qui cum nupta erat Cornelia Scipionis filia, quam deinde magnus Pompeius duxit, erat enim puella nō modo forma, ac gratia praecellens, verum eloquētia, ac doctrina eruditissima. Nā quum filij caput abscissum, hastæque pręfixum a parthis circūferri cerneret Crassus & eo spectaculo Romanorum animos, qui in exercitu erant perterrefieri, ac consternari, magna voce exclamauit, mens est hic priuatus dolor milites, mea calamitas, meusque luctus. Publica vero salus, & rei publicæ gloria in salute vestra posita est. Quod si qua orbati senis miseratio vos tangit, hanc in vlciscendis hostibus ostendite, hæc quidem vox non paruum fortitudinis exemplar prębuit, sed inclinante fortuna difficile admodum est rem labantem sistere.

Lacæna. Ex plutar. in apophth. lacænarum.

¶ LAVdant veteres lacænam illam, quæ quum accepisset filium fortiter in prælio dimicantem cecidisse, nullum mœroris, aut luctus signum ter in prælio dimicantem cecidisse, nullum mœroris, aut luctus signum dedit, sed dijs gratias habere ait, quod eiusmodi filium peperisset, qui pro patriæ salute non dubitasset occumbere.

Anaxagorę dictum.

¶ SAPIENtem etiam Anaxagorā probant, qui nuntianti sibi filij mortem ait, sciebam me genuisse mortalem.

Xenophon.

¶ XENOphon quoque Atheniēsis quum coronatus de more sacrificaret, filium Grylum nomine in prælio apud manthineā corruisse accepit, quo nuntio commotus coronam deposuit, sed certior deinde factus illum forti animo pugnantē occubuisse, coronam euestigio accepit, & quasi deo pro honesta filij morte gratias ageret, rem diuinam facere perrexit.

Horatius puluillus.

¶ HORAtius quoque puluillus quum ioui ędem in capitolio pontifex consacraret, eique nūtiatum esset filiū occidisse, nihilo commotior factus in dedicatione perstitit, nec vultum a publica religione ad piratum dolorē flexit, ne patris magis quam pontificis partes egisse videretur.

¶ QVIbus exemplis concludere possumus prudentem, ac grauem virū luctu neutiquam perturbari, sed mortem eorum, quos charos habet, leniter dolere. Et pręcipue si fuerit honesta, vel potius gloriosa. Acerba tamē durior est. Audi Plynium secundum, & intelliges quam mortem opinetur acerbā dici. Mihi autē videtur acerba semper, & immatura esse mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quasi in diem viuunt, viuendi causas quotidie finiunt. Qui vero posteros cogitāt, & memoriam sui operis ostendūt, his nulla mors non immatura est, vt quæ semper inchoatum aliquid abrumpat.

Mors acerba.

¶ DE AERVMNA.

¶ TITVLVS OCTAVVSDECIMVS.

Aerumna.
Cicero li.2. de fini.bo.& ma.
Aerūna quid proprie.
Muli mariani

AERVMNA NVNC SEQVITVR quā dicunt ægritudinem eſſe laborioſam. Cicero in libris ſuis de finibus bonorum & malorum eiuſmodi verba protulit, Sic enim maiores noſtros labores non fugiendos, triſtiſſimo tamē verbo ęrūnas (vt video) nominauerunt, ſed ęrūnę, & per diminutionē ęrumnulę furcillæ ſunt, quibus ſarcinę releuantur, quarum vſum quia C. Marius in re militari primus dedit, muli mariani poſtea dictæ ſunt, quorum onera ærumnis illis ſubleuabantur. Sic deinde per ſimilitudinem quandam veteres oneroſos, graueſque labores ęrumnas appellauerunt. Huius verbi origo græca eſſe inuenitur, eſt enim αιρειν appręhendere, tollere, vincere.

¶LABORES igitur quos animi virtute vincere, tolerare, & nulla ex parte detractare debemus, ærumnarum nomine nuncupabant, vt oſtenderent functiones, quæ ad dignitatem pertinent, quæve ad multorum exemplum, aut ad publicam vtilitatem ſpectant, nunquam fugiendas eſſe, aut aliȷ́s ablegandas. Nullus enim dolor, nullumque periculum eſſe debet, quod pro communi ſalute, communique libertate fugiendum, aut deprecandum ſit. Nec omnino putandum eſt eorum, qui cum imperio ſunt, labores multo minores eſſe, quam eorum, qui priuatam vitam domi, militięve agunt. Nihil enim difficilius eſſe poteſt (vt ſæpe iam diximus) quam bene imperare. Adeo vt non inſulſe dixiſſe videatur Tiberius Cęſar, quum ait,

Tiberiꝰ cęſar.

Neſcitis quanta belua ſit imperium.

Imperiū belua ingens.
Valer.max.li.7.de ſapi.dict.& fa.

Et ad amicos ſæpe dicebat ſe lupum auribus tenere, regem quendam fuiſſe Valerius ſcribit, cuius ne nomen quidem memorię prodidit, nec me alibi vnquam legere memini qui traditum ſibi diadema priuſquam capiti imponeret retentum diu conſyderaſſe, tandemque dixiſſe, o nobilem magis quam fœlicem pannum, quem ſiquis penitus cognoſcat quam multis ſolicitudinibus, periculis, & miſeriȷ́s ſit refertus, ne humi quidem iacentē tollere vellet.

¶PRISCI reges ante vſum diadematis paruas quaſdam gerebant haſtas, & eas pro ſacris venerabantur, quæ ſceptra a gręcis dicta inueniuntur, ſed glorię ſtudium, & imperiȷ́ amplitudo labores illos longe minores facere videtur. Hoc etiā Scipio Aphricanus manifeſte declarauit. Nam quū legeret Xenophontis libros de Cyri inſtitutione, locum illum imprimis laudauit, in quo diceret labores non eſſe graues, nec imperatori, nec militi, quando ipſe honor labores leuiores faceret imperatorum. Hanc ſententiam ſecutus etiam videtur Sothares Athenienſis vir doctus, & grauis. Nam quum Milciades pro parta victoria coronam in ſenatu peteret, obſtitit Sothares, & palam exclamauit. O Milciades quum ſolus de barbaris victoriam conſequeris, tunc te ſolum coronari æquum erit, ſed haud ſcio an tota illa bellica laus tanti ſit, vt innumerabiles illas ærumnas

Scipio.
Sothares athenienſis.
Milcibiadis ambitio.

compensare possit, & præcipue quum cogitamus ei, qui exercitui præest, non satis esse consilio adesse, & in appellandis, cohortandisque militibus, alijsque functiōibus optimi ducis munere fungi, nisi etiam in pugna vbi opus fuerit gregarij militis officiū pręstet. Quid Annibali defuerit, quod ad magnum ducem, summūque imperatorē pertineat non intelligo. Audi liuium hominem italum Romana ciuitate donatum, & extero, ac barbaro duci nulla necessitudine conciliatum, intelliges quanti laboris sit bene militibus imperare. Annibali plurimum audaciæ erat ad pericula capessenda, plurimum consilij inter ipsa pericula. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris, ac frigoris patientia par, cibi, potionis quę desyderio naturali, non voluptate modus finitus, vigiliarum, somnique nec die, nec nocte discriminata tempora. Id quod gerendis rebus superesset, quieti datum, ea neque molli strato, neque silentio accersita, multi sæpe singulari sagulo opertum humi iacentem inter custodias, stationesque militum conspexerunt, Equitum, peditumque idem longe princeps erat, primus in prælium ibat, vltimus conserto prelio excedebat vestitus nihil inter æquales excellens, arma, atque equi conspiciebantur.

Annibal.

Ex tito liuio libri. 1. 2. bel. pu.

Hæc Liuij verba ostendunt quæ, & quantæ sint ærumnæ, laboresque eorum, qui exercitum ducunt. Ex quibus autem quid lucratus fuerit hic punicus imperator omnium exterorum præstantissimus non intelligo, nisi lucro ei appono inuidiam, exilium suorum cædem, inopiam, venenum. Hęc si cum gloria cōferimus dura etiam, & aspera esse videbuntur, adeo, vt vix satis cum gloria compensari, atque adæquari possint.

Amilcar.

¶MAGNVS QVOQue imperator fuerat Amilcar eius pater, & præclaras res gesserat, sed dum fortunam inconsultius quam prudentius sequitur, ab Hispanis per insidias occiditur. Cuius gener, qui ei in imperio successit, Hasdrubal a seruo cuiusdam Hispani indignā domini mortem vlciscentis cæsus est. Principes quoque, & reges, qui in pace, & ocio degunt, non ab ærumnis laboribus, que omni ex parte immunes sunt.

Hasdrubal.

Cæsar.

¶COMITTO quæ in rebus bellicis Cæsar egit, in quib9 mortales omnes antecelluit. At postquam rerum potitus est, nullum functionis, aut officij ī quemquam genus vnquam publice, priuatimve omisit. Ius assidue, laboriosissime, studiosissimeque dixit, amicos semper summa indulgentia, ac facilitate tractauit, omnibus aderat, neque tempori, neque labori parcens, quæ quidem res maxime ciuium animos conciliat, vt negligentia alienat, ingratique animi iudicium præbet. Quum dies dicta esset cuidam veterano militi, is Octauium Augustum rogauit, vt sibi adesset, Tum Augustus illum causidico cuidam commendauit, vt qui rebus arduis compluribus esset intentus, vel vt tedium defensionis vitaret. Tum miles commotior aliquantulum exclamauit, non ego te periclitante in Acciaco certamine vicarium quæsiui, sed pro te ipse certaui, cicatricesque ostendit, Erubuit Octauius, militisque causam diligenter defendit, ne ingratior, negligentiorve esse videretur, aut per desidiam laborem effugere.

Negligentia.

Octauius.

¶MAXImam laudē tulit Mithridates Ponti rex, qui pro leonico acerrimo defensore salutis suæ a Rhodijs nauali pugna capto, oēs hostium captiuos, qui complures numero erant, permutauit, tanti referendæ gratię munus faciundum esse statuit. Mithridates. Leonicus.

¶BONI igitur principis erit ærumnas tolerare, & nullum honestū laborem detrectare, nec per ignauiam committere, vt nimis delicatus esse videatur. Moderate tamen animi, corporisque labores ferendi sunt, ne nimia quadam intentione inepti, & quasi insani esse videamur, ludibriumque de nobis alijs esse præbeamus, quod docere videtur Persius cum ait. Persius saty.3.

Non ego curo.
Esse quod Archesilas, ærumnosique solones
Obstipo capite, & figentes lumine terram.

Vnde notum est vetustate prouerbium. Prouerbium.

¶NICHIL agit, qui omnia satagit, quamuis hoc ad corporis actiones potius pertinere videatur, tamen ad animum etiam transferri potest. Et hæc ad ærumnam satis.

¶DE LAMENTATIONE.

¶TITVLVS NONVSDECIMVS

LAMENTATIO HVIC PROXIMA accedit, de qua quidē pauca dicēda sunt, est enim aliena a summis quibusque viris, vixque pueris, mulierculisque aliquando permittitur. Cicero lamentationem esse dicit ęgritudinē cum eiulatu, nec decipiāt nos poetę qui heroas quos appellant inducunt, miserabiliter eiulantes, & ea nonnūquā dicentes, atque agentes, in quibus nihil omnino a fatuis, ac furiosis differre videantur. Homerus Bellorophontem mœstis lamentationibus eiulātem facit, & errantem in campis alienis, fugientemque hominum vestigia vt licentius cor suum ederet. Quid tragicis lamentationibus mollius? Quid magis effœminatum, in quibus mihi risum captare vidētur, potius quā misericordiam inire? Refugere oculi, corpus macie extabuit, & paulo post barba pedore horrida, atque intonsa infuscat pectus illuuie scabrum. Hæc quum in theatris recitabantur, & miserabilibus vocibus decantabantur molliores animos ad lachrymas excitabant, viri autem graues eadem contemptui, ludibrioque habebant. Lamentatio. Cicero tuscul. quęst. li. 4. Bellorophon.

¶OCTAuius Augustus ludis, actiōibusq; theatralibus freqūeter accedebat, spectabatq; horas cōplures, aliquādo autē totos dies intentus aderat, nihilq; aliud interea agebat, admirātibus autē quibusdā respondebat se id agere vitandi rumoris causa, quandoquidem C. Cæsarem memoria teneret vulgo reprehensum, quod inter spectandum epistolis, libellisque legē Octauius. Iulius Cæsar.

dis,ac rescribendis operam daret. Non poterat vir ille maximi animi,diui nique ingenij lusionibus,nequitijsque fabularum diutius intētus esse,sed inter spectacula ipsa res serias agebat.

¶ TRAgœdia summopere delectabatur augustus, Aiacisque fabulam magno impetu aliquādo scribere inchoauit, sed parū fœliciter succedente stilo eā aboleuit, quęrentibusque amicis, quidnam aiax ageret? in spongiā procubuit respondebat. De tragœdis verissime loquitur Isocrates ad hāc sententiam, Homerus semideorum bella ad fabulas trāstulit, tragœdi autem cōtra, fabulas quasi res vere gestas edūt, ad popularem gratiā ineundam, & oculis, auribusque hominū eas accipiēdas in scœna, atque theatro exhibent. Atqui ad ineptias, inanesque verborum, ac sententiarum illecebras se conferunt, omissa omni pręceptorum grauitate, vt multitudinis rumorem hauriant.

Rosci⁹ histrio ¶ ROScius in ludicra arte, ac scœuica omnes mimos, histriones, ac scœnicos antecelluit, adeo vt quum frigidius quippiā in Theatro ageretur, ac clamarent spectatores, non agit roscius, is omni studio, omnique diligētia oculis, atque auribus populi seruiebat. Idcirco gloriabūdus dicere solebat, nullum se gestum vnquā populo afferre, nisi quē prius domi probasset.

¶ SED ad institutum sermonē redeo, hæc lamentatio quū effrenata est, liberius, licentiusque vagatur, & in altam quandam, ac duram meditationem labitur, fitq; solicitudo, quæ cor diuturna cura peredit. Eiusmodi em̄ perturbationes adeo inter se nexe, iunctęque sunt, vt altera alteram ducat, nisi quāprimum sedentur, atque omnino diligenter extingantur, sed de solicitudine seorsum etiam aliquid dicendum erit.

¶ DE SOLICITVDINE.

¶ TITVLVS VICESIMVS.

Solicitudo. SOLICITVDO EST AEGRITVDO Animi ex magna quadā, penitusque infixa cogitatiōe manans, vt Cicero definit. Magno, & perspicaci ingenio viri, & præcipue studijs literarū intēti hoc affectu plęrūque turbantur, si in eis rationis habenę laxiores sunt.

Cicero tuscul. quæst. lib. 4.

Aegyptiorum regio qualis. ¶ AEGYPtij regionem suam quum hominum ingenijs conuenire aiunt, quę bene vtētibus saluberrima medicamenta præbeat, male autem vtentibus mortifera venena.

Athenienses. Mella, cicutāque fert tellus atheniensis. ¶ IDEM de ciuibus suis dicebant Atheniēses, quos omnium optimos esse affirmarent, vbi secundum virtutem agere velint, vbi vero cōtra, omnium deterrimos. Sic etiam eorum tellus optima fundit mella, fert tamē & cicutam, & omne pessimū virus, In vno Alcibiade vtrunque probari,

Alcibiadis varietas.

dicebāt,

dicebant,qui tāta ingenij facilitate præſtabat,vt ad id vnum natus eſſe vi
deretur,quodcunque ageret,adeo.vt diuerſis,contrarijſque moribus faci=
le conſueſceret. Et veluti Polypus ad ſubiecti ſoli ſpeciem colorem mu
taret. Sic Alcibiades ſecūdum diuerſos populos,apud quos diuerſabatur, Polypi varie=
mutabat mores,& illic natus,educatuſque eſſe videbatur, vbi pro paruo tas.
etiam tempore diuertiſſet. Ex ply.c.29.

¶SOLICITVDO igitur malam mentem,malumque animum na= lib.9.
cta deterrima eſt,& in tabem,cruciatum,veſaniamque conuertitur. Vbi
vero optimum ingenium inuenerit,conſilio,rationeque regitur,& quam
primum malam illam mentem repellit,malumque affectum reſpuit, &
ad optimas cogitationes,curaſque redit, & ſicuti diſpoſitionem, ſic etiam
nomen mutat,fitque bona affectio. Et tunc diligentia vocatur,quæ diſci= Diligentia.
plinarum artium,actionumque omniū magiſtra eſſe perhibetur,ſine qua
nihil perfecte agi,aut dici in hominum vita poteſt, ſine qua etiam nemo
poſſet in aliqua virtute,aut arte proficere,aut in præclarum,eruditumve
virum vnquam euadere. Diligentia quidem non modo homines charos,
commendatoſque omnibus in rebus maximis efficit,verum illos in reb9
etiam minimis a perpetua obliuione vēdicat. Priſcis illis ſeculis Hyliſc9 Hiliſcus.
Thaſcius,vt naturam apium ad ſuam vſque ætatem incognitam perdiſce
ret,magna diligentia eas in diſertis,ac ſoliuagis locis diutius perquiſiuit.
Ariſtomachus quoque Soleuſis annos circiter quadraginta apes etiam in= Ariſtomach9.
dagauit,nihilque aliud egit. Et ambo de illis vtilia commentaria ſcripſe
runt quorum diligentia adeo mortalibus grata extitit, vt illorum nomina
nunquam obliterari permiſerint.

¶DE MOLESTIA

¶TITVLVS VICESIMVSPRIMVS

MOLESTIA DEINDE SEQVITVR quę
eſt animi ægritudo permanens,Nam quum ſolicitu= Moleſtia
do illa diuturna cogitatione animum vexat,tūc in mo
leſtiam vertitur,quæ ſi perſiſtit corpus afficit, macie
extenuat,affligitque,ſicque deinde incidit in aliā per
turbationem,quæ afflictatio dicitur. Hanc Cicero Afflictatio.
definit ægritudinem eſſe animi cum corporis etiam
vexatione,hac perturbatione perculſi nonnulli, poſt longam afflictatio=
nem tabe confecti periere,vt de lepido illo legimus, qui quum conſul eſ=
ſet collega Catulo viro optimo mortuo Sylla de dictatura etiam cogita=
uit, partemque non paruam Italiæ occupauit,cōtra quem miſſus fuit Pō
peius,& non modo eum facile ſuperauit,ſed etiam italia pepulit,Lepidus
vero anceps quid ageret in Sardiniam profugit, quo loci paruo tempore
poſt diē obijt,quū ſollicitudie,moleſtiaque ſe afflixiſſet, nō tā ex aduer
ſa fortuna,qua fuerat oppreſſus, quam quod & literæ perlatæ fuerant, ex

quib⁹ manifeste vxorem suam, quam vehementer amabat, adulteram esse cognouerat. Et de his perturbationibus hactenus.

¶DE DESPERATIONE.

¶TITVLVS VICESIMVSSECVNDVS.

Desperatio.

DESPERATIO OMNIVM PERTVRbationum extrema, ac deterrima habetur, hanc dicunt animi ægritudinem esse, sine vlla meliorum rerum expectatione, hæc ad vim sibijpsi inferendam, naturamque violandam animi, corporisque societatem dirimẽdam hominem compellit, qua quidem nihil terribilius dici, aut excogitari potest. Quis putet hãc in animum prudẽtis, ac constantis viri vnquam cadere posse? Et præsertim quum solum, aut summum hominis bonum in virtute ipsa collocemus, a qua nemo vnquam destituitur. Quę quidem per sese tanti est, vt vel sola sufficiat ad bene, beateque viuendum, vt aiũt Stoici, deumque semper optime conciliatum habeat. Quinetiam Aristoteles censet tantum cuique fœlicitatis contingere quantum virtutis, ac prudentiæ in se habet, quã tunque secundum eas agat. Nihil enim viro, qui ex virtute agit deesse potest, nihilque accidere, quo a spe virtutis decidat. Externa enĩ fortunę permittit, in cuius potestate illa sunt sola quidem animi bona ãplectitur, suaque esse arbitrantur, a quibus nunquam destituitur, nunquam seipsum deserit, nunquam igitur desperabit, quum a solida virtutis spe, semper pẽdeat, INHumanũ omnino nefas, & inexpiabile esse putabit violẽtas manus sibi afferre, & ante diem fatalem seipsum perimere, geniumque suũ violare, neque tempus præstitutum expectare, & vitam reposcenti naturę ac deo ad diem reddere, vt virum bonum addecet, & bonæ fidei debitorẽ

Arist. c. 8. lib. 10. ethicorum.

Philoctetes.

¶POETAE vt ostenderent nunquam esse desperandum, Philoctetem hæredem illum Herculeæ pharetræ, a qua troiana fata ex parte pendebant, destitutum ab omnibus præ vulneris putore inducunt, & inopem, nudum, ac mendicum, miserabilibusque doloribus affectum, extorrẽ per siluas vagari, dicunt tamen eum vitam aucupio sagittarum diutius propagasse, pennarumque contextu corporis tegumenta effecisse. hic tamen senex, & tantis miserijs, calamitatibusque obrutus nunquam de consciscenda sibi morte cogitauit, sed inopem, atque infœlicem vitam (vt poterat) in tam deserta solitudine tolerabat, ne iniurijs naturæ esset, aut iniussu sũmi dei e vita discederet. de Philoctete tragœdiam scripsit Actius romanus poeta ille, qui Cæsari dictatori in consilium poetarum accidenti non assurrexit, quamquidem adeo Cicerõ i placuisse video, vt eius versus nõ nunquam in rebus suis inserat, vt fecit in epistola quadam ad Volũnium cum ait Philoctetes apud Actium, quod hæc pennigero non armigero in corpore tela exerceantur. De ęmulis suis tunc loquebatur Cicero, a quib⁹ armatis

Accius.

Cice. epistolarũ famil. li. 7. epistola vltia.

armatis tela togatus ipse formidabat, sed vt ad desperationis affectum redeat sermo, virum equidem fortem, aut prudentem nequaquam eum esse arbitror, qui sibijpsi vim affert, sed ignauum, ac vecordem, qui vel nimis delicatus sit, quod aduersa tam vehementer formidet, vel minus prudēs, quod rerum vicissitudinem, fortunæque instabilitatem non præuiderit.

¶ BRVTVS quum de virtute scriberet, grauiter in Catonem inuect⁹ est. quod sibijpsi mortem consciuerit, deinde paulopost a seipso discessit, sententiamque mutauit, & cum Cassio egit, antequam cum Antonio decerneret, si deo aliter visum fuerit non rursus alios apparatus statuendos, neque alias spes tentandas, sed libere a fortuna esse euadendum, deinde cū rumore accepisset Cassium desperatis rebus eodem pugione, quo Cæsarem cōfoderat, seipsum transegisse o beatum (inquit) virum, qui se ab his curis, cogitationibusque liberauit, quibus nos adhuc cogimur, & ad finem laboriosi operis excitamur. rursusque cum reparato exercitu iterum infœliciter pugnasset, desperata omni salute, seipsum transuerberauit, ne ab his discederet, quæ cum Cassio conuenerat, qui si pristina illa, quæ de virtute tradiderat, instituta seruasset, minorem sibijpsi iniuriam intulisset, & in ea deinceps tempora fortasse incidisset, quæ & rei publice vtilia, & sibijpsi salutaria, ac iucunda esse potuissent. Brutus. Cassius.

¶ PRAECLARIVS multo C. Marius mihi egisse videtur, qui tot victorijs, triumphisque auctus ad sextum vsque cōsulatum ordine peruenit, deinde a Sylla victus Minturnis latuit, mox inuentus, & in carcerē coniectus Gallum quendam percussorem in se missum vultus, oculorūque atrocitate perterruit. & accep a piscatoria nauicula in Aphricam traiecit, ac se secundæ fortunæ reseruauit. Quæ quidem paulopost ei illuxit. Nam per Cinnanam factionem reuocatus septimum consulatum (quod nulli romanorum ante eum contigerat) assecutus est, in quo quidē ludibrium fortunæ cerni potuit, hostes enim, atque obtrectatores illi, qui eius fata irriserant, dum inops. ac mendicans Aphricā perambulabat, paulopost partim cæsi verberibus eo iubente securibus percutiebantur, partim in exilium agebantur, partim vero per summam venerationem genibus submissis, eum vt numen colebant, atque adorabant, & (quod viuerēt eius benefico) gratias ei habebant, nec eum vitæ vlla ex parte pœnituit. Nam quum grandior admodum natu grauiter ægrotaret, iamque deficeret, fortunā incusabat, quod ante occideret, quam sua consilia, ac desyderia peregisset. Sed cōpluresvirorū fortiū eo tēpore vim sibi inferebāt potius, quam viui in man⁹ hostiū ducerētur, aut morte a victorib⁹ deprecarentur. C. marius. Ex valer. maxio. lib. 2. de maiestate. C. mari⁹ septimū cōsul creatus.

¶ SCIPIO Cornelię Cn. Pompeij vxoris pater, post Pharsalicam cladem, & generi sui interitum, quum ad iubam regem classe perfugeret, a Cæsarianis nauibus circūuentus est, qui quum nauem qua vehebatur, iam in hostium potestate esse cerneret, in puppi residens, letali vulnere se traiecit, & quum ex hostibus quispiam conscenderet, eum rogauit, ecquid imperator ageret, respondit imperatorem se bene habere, & statim ex vulnere vitam exhalauit. Satis se gloriæ adeptum existimans, quod clemen= Scipio. Cornelia.

tissi mi

tissimi victoris veniam non implorasset.

Antoni⁹. ¶FORTISSIMVS IMPErator fuit Antonius antequam se ægyptiacis illecebris inquinasset, quibus & se, & Cleopatram, & ægyptũ perdidit. At postquam ab Octauio Cæsare superatus in regni penetralia se contulit, ad singulare certamen Octauium prouocabat, ille autem respondebat satis multas ad interitum vias patere Antonio, quibus aduersę fortunę iram explere posset. se autem nec fortunę, nec vitæ suę adhuc pœnitere. Demum quum intra vrbis mœnia iam hostem esse accepisset Antonius, eique perlatum esset Cleopatram sibi mortem consciuisse, exclamauit dicens, morere Antoni, quid expectas? eã tibi fortuna eripuit, per quam viuere cupiebas, Nec omnino patiar, qui tantus imperator fuerim, a muliere fortitudine animi superari, & hæc dicens in cubiculum se proripuit, statimque stricto ensi incubuit. Eius tamen interitum Octauius non mediocriter fleuit, vt imperatoris romani sibi affinitate coniuncti, & multorum certaminum collegæ, ac socij. Et iure optimo fleuit, nunquã enim sine Antonio rerum potitus fuisset Octauius, vt plærique scriptorum, qui non ad gratiam, sed ad historiæ veritatem locuti sunt, testantur.

Octaui⁹

Antonij gesta ¶GESTA SIQVIDEM in Philippis, a quibus pondus totius victoriæ pendebat, soli Antonio deputantur, Exercitus siquidem Octauij a Bruto profligatus, ad Antonium confugit, a quo saluatus, instauratusque extitit. Cassius vero ab Antonio, & victus est, & ad voluntariam mortem compulsus. Abfuit namque ab eo prælio Octauius, siue aduersa valitudine impeditus, siue ex insomnio præcedentis noctis præmonitus, vt ipse in cõmentarijs a se gestis testatus est. Siue post principia affuit prælio iam affecto monitus a Minerua per somnium medici sui. vt nõnullos scriptum reliquisse supra iam diximus.

☞ ¶VALVIT HAEC DESPErationis opinio nõ modo apud romanos, verum apud diuersas gentium nationes. Nam quum aliquando sermo de fortitudine haberetur apud Philopomenem clarissimum Acheorum ducem, nonnulli quempiam, vt idoneum militem, præstantemque imperatorem laudibus præferebant. Tum Philopomenes tacete inquit, quonam modo laude dignus haberi potest ille, qui hostium potestate viu⁹ perductus est? Ad hanc sententiam interpretantur quidã mẽtem illam indorum philosophorum, cuius verba eiusmodi fuerunt. QVI voluptatẽ ac laborem, vitam, ac mortem æque contemnit, seruus esse non potest.

C.norban⁹ ¶C.NORBANVS CONSul contra Syllam, desperata omni reipublicæ salute, quum cerneret post aduersam ad Ariminum cladem reliquos pene ommes ad Syllam defecisse, priuatam quandam nauiculam cõscendit, & Rhodum perfugit, deinde a Sylla expetitus, timore ne a Rhodijs dederetur, in medio fori seipsum transegit. ne ludibrium, sœuitiamque immanissimi hostis subiret.

P.Crassus Ex valer⁹ maxio li.3 de fortitudine. ¶PVblius quoque Crassus quũ exercitũ romanũ cõtra Aristonicũ Eumenis regis filiũ in Asiã duceret, insidias Thracũ, qui cũ illo militabat, icidit, captusque ducebatur, sed ne viuus in manus hostiũ perueniret nouũ

mortis

mortis genus commentus eſt, virgam ſiquidem quandam, quam in manu gerebat, in oculum cuiuſdam fortiſſimi barbari impegit, qui ira, ac dolore concitus Craſſi latus ſica perfodit, ſicque inimicas manus euaſit, & amiſſæ maieſtatis turpitudinem effugit.

¶PERSEVM regem viri omnes irridebant, quod vitæ tã cupidus extiterit, vt ſe viuum in triumphum duci permiſerit, quæ mors non potius optanda fuit, quam pompam triumphi ſequi, pulla enim veſte reorum in mortem ductus eſt, cum duobus filijs, & filia vna ſordidatis, ac manus ad ciues tendẽtibus, veniamque, ac gratiam petẽtibus, ac populi romani miſericordiam implorantibus. TANTI ne parui temporis lux facienda fuit, & præſertim regi victo, inopi, & regno eiecto, vt maluerit de ſe miſerandum ſpectaculum victori hoſti præbere, quam honeſtam mortẽ obire, aut fortiter in prælio dimicando cadere? — Perſeus — Epiphonema.

¶PESSIMA tamen omnium perſuaſio eſt eorum, qui paruo crimine, minimaque offenſa, nullam miſericordiam, aut gratiam rogantes, ſubito deſperant, ſibique ipſis vim afferunt, vt fecit Pachetes Atheniẽſis, qui quum in forenſi ſuggeſto cauſam pro ſe diceret, cerneretque iudices in aduerſariorum partes inclinatos, & ſe cõuictum iri ſuſpicaretur, nec veniam petens, nec per commiſerationem perorans, eodem veſtigio ſtans quaſi furore aliquo correptus, gladio, quo ſuccinctus erat, ſeipſum tranſegit. — Pachetes atheniensis.

Idem etiam affecit Gallus poeta, qui quum repetundarum, atque expilatæ prouinciæ repoſceretur, vt Octauius Cæſar cauſæ iudicium quibuſdam Galli emulis permiſiſſet, ille nulla etiam petita venia ſibijpſi violẽtas manus intulit, quum nullam ſalutis ſuæ gratiam expectaret. — Gallus poeta.

¶LONGE aliter egit Rhodius ille, qui in caueam coniectus a tyrãno tanquam ferum aliquod animal alebatur, nam ſuadenti cuidam, vt a cibo abſtineret, donec deficeret, reſpondit omnia homini dum viuit ſperanda, quod dicendum erit, quum videamus nonnullos dum deſperant etiam inter dormiendum pœnituiſſe, & remedium, vt viuerent, quæſiuiſſe. — Rhodius in cauea ferę inſtar alitus.

¶L. DOMITIVS vir magnę nobilitatis, & gratię captus a Cęſare ad Corphinium Pelignorum vrbem, quum vitæ eum tederet, venenũ exhauſit, verum quum id violentius ſœuiret ſubitis medicamentis, & omni ope cõnixus eſt, vt euaderet, quod quum aſſecutus eſſet impetrata a Cęſare diſcedendi venia, ac libertate ad Pompeium perrexit. — L. domitius.

¶SED ne vltra metas curramus, vt ſæpe dicere ſolemus, hęc de perturbationibus animorum leniendis, euellendiſve dixiſſe ſatis ſit, in quibus imitati ſumus veteres Academicos, ac etiam Peripateticos, ſed in definitionibus pręcipue Stoicos ſecuti ſum⁹. tũ ducti M. Tullij Ciceronis auctoritate, qui eos in his pene omnibus ſequitur, tũ etiã quod ſublimiora aliqua fortaſſe cernẽtes, putauerũt eiuſmodi affect⁹ nõ tã natura hominib⁹ inſitos, quam praua opinione, ac deterrima conſuetudine ſuſceptos. Et idcirco exiſtimant eos extirpari, euellique radicitus poſſe, ſi bonorũ, malorumque falſa opinio tollatur. Academici vero, ac Peripatetici noſtris moribus — Peroratio. — Academicorũ peripateticorũ & ſtoicorũ de animi affectibus ſententiæ.

moribus magis eblandientes, hos affectus natiuos eſſe arbitrantur, non autem aſcitos, aut voluntarios, negantque eos vlla ratione a nobis eradicari omnino, ac tolli poſſe, ſed ratione tamen molliri, ac mitigari. Quocirca addunt Peripatetici eos vtiliter homini a natura eſſe datos, ſi ratione tē perentur. Traduntque illis mediocritates quaſdam, vt a vitijs illos eximant, virtutibuſque adnectant, in quorum ſententiam etiam aliquādo inclinauimus, ne videremur regum, ac principum actiones nimis anguſtis terminis circūſcribere. Plæraque enim eis indulximus, quæ ſapienti illi, quem philoſophi ſcribūt, nequaquam permitteremus, ſed difficile eſt (vt ait Empedocles Agrigentinus) ſapientem inuenire, cui Xenophanes Colophonius dixit, recte ais O Sycule, ſapiens enim ſit oportet, qui norit ſapientem explorare, ſi recte autem volumus iudicare, & blanditias conſuetudinis relinquere, tutius nobiſcum agūt Stoici. CAESAR enim arbos ſæpe fruticatur, auulſa autem pœnitus occidit.

Empedocles.

Paraſceue. ad ſequentē librum

¶ NVNC AVTEM tempus exigit vt de virtutibus in ſequentibus voluminibus diſſeramus, vt non ſolum depulſione mali, ſed adeptione boni vitam beatam aſſequamur. Virtutes enim tanti ſunt, vt vel ſi ſole vitam beatam efficere poſſint, nulla quidem alia ratione fœlicitatis nomen nanci ſcimur, niſi per virtutes ipſas, quæ & nos deo optime conciliant, eique ſimillimos reddunt, & ex mortalibus immortales efficiunt, Demūque præſtant, vt cum diuis æuo fruamur ſempiterno.

¶ FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER QVINTVS DE REGNO EXPLICIT.

¶LIBRI SEXTI AD ALPHONSVM ARAGONIVM ILLVSTRISSIMVM, FORTISSIMVMQVE CALABRIAE DVCEM
¶PROOEMIVM.

SCRIPTVRVS IN SEQVENTI VOLumine de virtute, id edicere possum, quod pro foribus templi Eleusinæ Cereris quondam inscriptum fuit. NEMO ingrediatur, nisi qui suæ innocentiæ conscius sit. Hoc facile profiteri poterit quicunque prīceps secundum perfectam, atque absolutam naturam agēs his nostris præceptis auscultabit. Et illustriū virorū exēpla, ac monita, quæ inducimus imitabitur. Ex depulsione enī mali, & adeptione boni (vt diximus) vitam beatam assequimur.

¶PERTVRBATIOnes animorum, malosque affectus in superioribus, si non omnino auellere, saltem sedare conati sumus, si id assequi potuimus, diximus etiam quæ cauenda, quæque vitanda essent, nunc autem tempus exigit, vt exactis malis bona ipsa amplectamur, ædemque virtutis ingrediamur, quam M. Marcellus romanorum omnium pugnacissimus, quum ex manubijs Syracusanæ prædæ honoris numini templū vouisset, ita coniunxit, & quasi pro vestibulo præuiam dedit, vt honoris tēplum, nisi per virtutis ædem adiri nequiret. qua ex re manifeste ostendit ad honorem, gloriam, famam, beatamque vitam nullum esse aditum, nisi per solam virtutem. Anacephaleosis. M. marcellus.

¶PROLVENDAS igitur primo culpas, vt diuinæ virtutis munere frui possimus, ex vetustissima religione docemur. Prisci siquidem deo optimo maximo rem diuinam facturi profluenti aqua corpus abluebant, ea vbi deesset in lebetes, maximave lauacra, quæ in vestibulis delubrorum patebant se immergebant, vt deinceps rite fieret. Eiusmodi mos fuit in dodonei Iouis templo, & Apollinis delphici. Facere enim nemo poterat, aut diuinam sortem, responsumve exposcere, nisi se prius diligēter abluisset, pristinasque culpas omnes parua ✣ (vt dicebant) lympha expiasset. mos antiquus. ✣ vel pura

¶ARduū quidē, ac difficile iter est ad virtutē, sed procliue, ac pronū ad voluptatem. Est enim virtus matrona illa durior, quæ apud prodicum sophistam illum Chium vitam difficillimam Herculei adolescenti pollicetur, famam autem, ac gloriam perpetuam, quæ nulla æui diuturnitate obliterari possit. Contra hanc inducitur puella quædam omnium formosissima, admirando ornatu, purpura, gemmis, ac margaritis nitens, vnguentis delibuta, & odoribus optime flagrans, quæ si se comitem ei præberet, in omni eius vita delitias, ac voluptates cunctas polliceretur, post īteritum autem se potestatē nullam habere fatebatur, cognouit Hercules virtus. Prodicus. Hercul. visio ex cice. offic. lib. 1, de tēpantia,

voluptas.

hanc esse voluptatem,quæ per illecebras,ac blanditias illum in præcepitium duceret,priorem autem illam virtutem,quæ per laborem eum immortalem redderet. Quocirca spreta voluptate virtutem amplexatus est, qua comite diuus factus,diuinos honores perpetuo meruit. Cuius exemplum quicunque regum,ac principum sequetur,veram,ac perfectam foelicitatem nanciscetur,& inter heroas,ac diuos post obitum perpetuis seculis numerabitur.

¶FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER SEXTVS DE REGNO ET REGIS INSTITVTIONE INCIPIT

¶DE VIRTVTE,ET DE CONTEMPLATIVA FOELICITATE

¶TITVLVS PRIMVS.

DEVM OPTIMVM MAXIMVM IN Sacris,ideo romanorū vetustissimi inuocabāt,vt ostenderent alterū virtutis,alterū potentiæ cognomentū esse,sed prius optimum posuere,vt virtutem potentię anteferrent,pluris enim esse existimabant iustitiam,& beneficentiā hominibus prodesse quam plurimas opes,plurimamque potentiā habere. Benignitas quidem efficit,vt homines deum ament,colant, venerentur,obseruent, Potentia vero vt eum timeant,metuant,formident.

Plutar. in vita aristidis, Deꝰ imortalitate,potētia,& virtute cęteris oībꝰ pręstat.

¶PLVTHARCVS Cheronensis tris pręcipue res esse sentit,quibꝰ deus præstantissimus esse dicitur,immortalitate,potentia,virtute. Harū quidem trium præstantissimam virtutē esse opinatur,qua nihil pulchriꝰ, nihil honestius,nihil diuinius esse cernitur,quando quidem inane,& elementa(vt ipse ait)natura non intereunt. Et fulmina,terrę motus,ventorū turbines,fulminum impetus,ignium conflagrationes,maximam vim habere videntur,nihil tamen diuinum se habere ostendunt, quando iustitia temperantia,prudentiaque carent,& nullam æquitatem,modestiam,sapientiam,vt de se præstant.

Plato i theag,

¶PLATO autem omniumphilosophorum in rebus diuinis peritissimus asserit sapientem virum vnius dei veri,optimique imitatorem,cognitorem,amatoremque esse oportere,cuius sola participatione beatus fiet,huius emulus Cicero verarum virtutum exemplar in solo deo esse autumat,Et illuc tendit sententia illa quum ait,sed nos veri iuris,germanęque eius iustitię solidam & expressam effigiem nullam tenemus,vmbra,& imaginibus vtimur,easque ipsas vtinam sequeremur.

virtutis vmbrā vix sequimur

¶FERVNTVR enim ab optimis naturæ,ac virtutis exemplis. idē

auctor

auctor libro tertio de re publica eiuſmodi verba poſuit. Hæc eſt lex illa vera,recta ratio,naturæ congruens,diffuſa in omnes conſtans,ſempiterna quæ iubendo nos ad officiū vocet,vetando a fraude deterreat,cui nec prorogari fas eſt,neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt. Quæ apud omnes gentes,& omni tempore ſempiterna, & immutabilis erit. Cui⁹ imperator,& magiſter communis omnium vnus Deus eſt inuentor diſceptator,ſatorque,Cui non paret ipſe ſe fugiet,ac naturam hominis aſpernatus,hoc ipſo luet maximas pœnas,etiam ſi cætera ſupplicia quæ putantur effugerit.

¶HIS maximis adſtipulatoribus,ac doctoribus inſtituti cognoſcere debemus veram virtutis effigiem a deo ſumendam,& in eo ſummum bonum,veramque fœlicitatem collocandam eſſe, a quo qui magis diſcedit minus recte de finibus bonorum & malorum, hoc eſt de fœlicitate,& miſeria ſentire poteſt. Hæc eſt illa contemplatio,quam probare etiam videtur Ariſtoteles,quū ait ſapientem per ſeipſum contemplari poſſe, & quāto ſapientior ſit,tanto magis tunc eum agere dicit ſecūdum illud,quod in eo diuinum eſt, nec eo tempore humana curare, ſed ab illis diſcedere, & quantum per illum fieri poteſt diuina animo, & cogitatione contingere. Eamque veram hominis vitam eſſe putat,quæ ſecundum mentem agitur, quando illa maxime homo ſit,eam quoque beatiſſimam vitam eſſe ducit,quæ ſcilicet ex diuinitate proficiſcitur. Proximam huic accedere arbitratur ciuilē illā vitam,quæ humanas actiones ſecundum virtutem verſat,cuius etiam corpus particeps eſſe cernitur.

virtutis imago vn̄ ſumēda

Ariſtote.li.6. ethicorum.

¶DE FOELICITATE CONTEMPLATIVA,ET HVMANA ¶TITVLVS SECVNDVS.

PERFECTIOR IGITVR ERIT COntēplatiua fœlicitas,quam humana illa enim deū, hæc autē homines imitari videtur. hæc Ariſtotelis ſentētia a Platone verbis potius,quā re differt. Cuius diuiſionem quandam Plotino Platenico auctore ponendum eſſe cenſui,vt clarius res,de qua agitur,intelligatur. hic enī imprimis vitæ fœlicitatē bifariā diuidendā cēſuit, εισ θεορικην και πρακτικην,hoc eſt in contemplatiuā, & actiuā. Cōtēplatiuæ tris gradus prębet, Quib⁹ ſingulis quaternarū virtutū officia ſeorſum,ac ſeparatim tribuit. Actiuę autem vnū prębuit gradum. Officiaque quatuor virtutum ei ſecernit. Primus contemplatiue gradus eius hominis eſt,qui diuinitati omni ſtudio intentus,diuina ſolum eligit, terrena autē contēnit,a quib⁹ animū ſecernere intēdit, & ab omni corporis contagione purgare,vt relictis humanis curis ocium omne diuinis meditationibus impendere valeat. hanc partem amplectuntur philoſophi illi omnes,qui ſentiunt ſapiētiā in agnitione rerū diuinarū contineri & eos

Fœlicitatis diuiſio

Fœlicitatis cōtēplatiuę primus gradus.

Sapiētes q̄ dicuntur. tantum dicunt sapientes, qui mentis acumine superna indagant, & eadem quantum per mortalem fragilitatem fieri potest, animo, & īgenio assecū tur, eaque imitantur omni studio, omnique diligentia, ad ea quoque dirigunt singulas cuiusque virtutis actiones, vt prudentię munus sit cœlestia contemplari, & terrena omnia despicere, illa sequi, hæc autem fugere, vt fecit Anaxagoras Clazomenius, qui omne patrimonium necessarijs suis qui eum negligētiæ incessebant vltro largitus est, & compellantib⁹ quibusdam, ac dicentibus, nulla ne tibi cura est patriæ tuæ? Tum digitum in cælum tendens mihi vero inquit patriæ cura est quam maxima, eam solam patriam appellans, a qua animorum nostrorum esset origo.

Anaxagoras.

temperantia. ¶ TEMPERANTIAE sit officium nihil præter naturæ necessitatem quærere, reliqua autem omnia relinquere, vt fecit Diogenes Cynicus, qui ad Sycetam patrem gloriabundus scripsit se non ex gloria, cui grę ci omnes, ac barbari seruirent, sed ex natura viuere, & sub diuo, ac deo pernoctare, vt qui ad ipsum deum summum bonum referret. Ad Cratem autem Thebanum scripsit. Memēto paupertatis principatum a me tibi datum in omnem vitam. Tibi igitur opera danda est, ne hanc amittas, aut deponas, aut ab aliquo tibi aufferri sinas. Tu velim putes palliū tibi leonis esse pellem, baculum, clauam, peram autem terram, ac mare vnde alimentū accipis, & sic tibi succurret quędam Herculei animi elatio, omni optima fortuna præstantior. Quod si tibi carice, & lupini supersunt, mitte obsecro, vale, qua ex epistola facile intelligimus, quam paucis contentus fuerit Diogenes.

Diogenes cynicus.

Diogenis epistola ad Cratē

Epicurus. ¶ AD HANC sententiā Epicurus dicebat naturales opes parabiles esse, vt quæ finitæ sint, inanium autem opinionum diuitiæ infinitę sunt, & terminos omnes honestatis excedunt.

Pythagoras cur carnibus vesci ꝓhibuit. ¶ PYTHAGORAS vero vir sapientissimus ideo abstinere homines ab animalibus iussit, vt faciliorem victum quærerent, & paratiorē cibum sequerentur, contenti naturalibus alimentis, sed ad ordinem præscriptum redeat iam sermo.

¶ FORTITVDINIS deinde mun⁹ sit nūquā animo terreri a corporea labe, a sapiētiæ studio recedere, Nec animo succūbere, quod nimis arduū esse videatur ad cęlestia animi intentione pertingere, quādo a mortalibus nihil disci possit, nisi agnito deo, rebusque diuinis, vt Socratem edocuit Gymnosophista ille ud us, qui noui aliquid discēdi gratia Athenas perrexerat, & vniuersam Gręciam, atque Asiam peragrauerat.

Socrates

iusticię officiū ¶ IVSTITIAE demū officiū sit deū cognoscere sempiternū, iusticię esse auctorem, & idcirco solā hanc cęlestē, ac diuinā sapientiam sequi oportere, quā omni virtutis studio āplexari expedit. hinc religioni populariter īdulgētes Mysios fuisse Possidoni⁹ ait, vtpote qui ab aīalibus abstinerēt, & melle, lacte, caseo, pomisque vescerētur. Et quū trāquillā agerēt vitā, ac diuinę cōtēplationi operā darēt, a finitimis deicolęnūcupabātur.

thraces Semiuiri ¶ EIVSMODI etiā vitę Thraces quosdam fuisse Homerus tradit, quos iustitia præstantes appellat, & semiuiros, quando a mulieribus disiūcti degunt

ĉti degunt, vitam quidem cælibem dimidiatam eſſe putans, vnde Prothe ſilai domum, quia abſque cõiuge erat ſemiperfectam vocat. Idem etiam de Gethis teſtatur Menander comicornm maximus, Eorum namque in= Gethæ digenam ſe eſſe gloriatur. Et hanc rigidam rationem ſequentes cõcludũt ſolam hanc vitę inſtitutionem eſſe expetendam, ex qua viri ſapientes, ac perbeati euadunt.

❡DE SECVNDO GRADV, FOELICITATIS CON TEMPLATIVAE.

❡TITVLVS TERTIVS

SECVNDVS CONTEMPLATIVAE fœlicitatis gradus ex Plotini etiam inſtitutione eorum eſt, qui ab omni terrena cura, ac cogitatiõe liberati, nõ amplius ex electione, ſed quaſi ex actu diuina cognoſcunt, & quaſi nihil aliud ſit eorum intuitu dignum, omni ſtudio, omnique intenta contemplatione cæle= ſtia, ac diuina meditantur, in illis agunt, in illis ſem= per verſantur, habitumque profectionis efficiunt, hi putant temperantiæ mun⁹ eſſe terrenarum cupiditatum omnino obliuiſci, nec ſatis exiſtimãt eſſe eas comprimere, niſi prorſus eas ignorẽt, fortitudinis autem eſſe exi= ſtimant paſſiones, affectuſque omnes animi (quas ægritudines Cicero ap pellat) non ſolum vincere, ſed protinus neſcire, vt ſcite poeta ille ait, Ne= Cice. ĩ tuſc. q̃= ſciat iraſci, cupiat nil. ſtion.

❡IVSTITIAE vero officium putant, ita cum deo diuiniſque men= tibus ſociari, vt illis perpetuo fœdere, indiſſolubilique vinculo coniungã tur. hanc partem aſſecutum putant Heraclitum Epheſium, qui quum iu uenis eſſet, ſe nihil ſcire dicebat. Deinde ſenior factus nihil ſe ignorare af Heraclit⁹. firmabat. Gloriabatur imprimis ſe neminem audiuiſſe, ſed ex ſeipſo om nia didiciſſe, vt qui contemplationi intentus humana contemneret, & di= uina tantum meditaretur. Proinde aſpectum hominũ fugiebat, & in mõ= tibus verſabatur, Obſcuriſſimos libros de Theologia ſcripſit, & de natura Mũdũ ĩcẽdio vniuerſi, primuſque affirmauit fore aliquando, vt omnis mundus incen= ĩteriturũ pri= dio interiret. Darius rex eũ per literas rogauit, vt libros ſibi per cõmẽtari= mus aſſeruit os ſuos clariores redderet, vel ad ſe in ſuũ regnũ accederet, ipſe vero vtrũ heraclitus. que cõtẽpſit, & reſpõſum etiã ſuperbũ attulit, dicens mortales omnes a ve ritate, atque iuſtitia abhorrere, & auaritiæ vaneque glorię inſeruire. Se au= tem paucis eſſe contentum, Idcirco ad Perſas nequaquam accedere velle.

❡DE TERTIO FOELICITATIS CON TEMPLATIVAE GRADV

❡TITVLVS QVARTVS

TERTIVS CONTEMPLATIONIS Gradus exemplaris dicitur, is quidem in mente consistit diuina a quo exempla reliquarum omnium virtutũ ordine quodam fluunt. Vt enim in formis, atque figuris rerum est aliquid perfectius, quod in cogitationem cadit, quam id quod oculis cernimus, ad cuius similitudinẽ, atque exẽplar speciẽ quãdã imitãdo ducimus, sic perfectarum virtutum speciem animo videmus in mente diuina esse, effigiem autem earum per imitationem quandam quærimus.

Simile.

Ideæ.

¶ EIVSMODI formas Plato ideas vocat easque ait semper esse, & ratione, atque intelligentia contineri, & nullis vnquam accidentibus variari. Cętera nasci, occidere, fluere, labi nec in eodem statu diutius permanere, sicut igitur aliarum rerum in mente diuina idęam, & quasi exemplar Platonicis rationibus esse cernimus, sic multo magis virtutum ipsarum effigies & simulachra inesse credendum est. Illic prudentia est mens ipsa diuina, temperantia, quod eadem perpetua intentione conuersa omnia moderatur. Fortitudo quod semper eadem est, nec variatur aliquando, nec mutatur. Iusticia autem, quod per euum, sempiternaque lege a perpetua operis sui continuatione nõ flectitur. Primus ergo gradus perturbationes animi omnino auffert, secundus earum prorsus obliuiscitur, Tertius vero nõ modo eas ignorat, verum etiam (si dicere licet) nefas putat eas nominare. Hanc contemplatiuam vitam Theophrastus miris extulit laudibus, pro qua contra Dicearchum grauiter disseruit, qui τηνξωηνπρακτικην hoc est actiuam vitam longe magis laudauerat. Nunc autem superest altera pars, quę actiua dicitur, in qua luctatio nostræ palestræ versabitur, hæc enim contemplatiua obscurior est, & acumine ingenij, atque ocio magis indiget, idcirco vel non vlterius propaganda est, vel in aliud tempus differenda. Proinde hæc in presentia libasse sufficiat.

Tertius cõtẽplationis grad' oibus fulcitur virtutibus.

Anacephaleosis.

¶DE ACTIVA FOELICITATE ET VIRTVTE CIVILI.

¶TITVLVS QVINTVS

PLATO QVVM AD ARCHITAM Tarentinum scriberet, vt eum aliquando a diuturna cõtemplatione diuinarum rerum interpellaret,& ad ciuiles virtutes hortaretur inquit, Memento non tibi soli te natum esse, sed partem patria sibi vendicat partem necessarij, atque amici, partem conciues tui,& vniuersum hominum genus,adeo,vt perexigua pars tibi ipsi relinquatur.

Architam plato hortat̃ ad vitam actiuam.

¶ARISTOteles quoq; ad hanc sententiã ait, homo non sibi soli vitam solitariam agat, sed parentibus,liberis,vxori,amicis,ciuibus etiam,quando per naturam homo cinilis,ac sociabilis est. Hi magni dicendi,ac viuendi præceptores nos edocent,vt quamuis ardua magis,ac gloriosa sit contemplatio illa soliuaga,& ociosa,quæ humanis rebus relictis cęlestia solum speculatur, tamen hæc humiliora sequamur,quippe quæ generi humano magis consulant. Sublimiores enim illi philosophi,qui cælestia scrutantur,& terrena despiciũt animi fœlicitate,quam per virtutem nanscíscuntur,sibijpsis fruũtur, nullaque officia alijs impartiuntur.

Aristoteles.

¶CIVIles autem illi,qui etiam per virtutem fiunt beati,inter homines versantur,vt decet animal sociale reipu.consulunt,principibus adsunt,vrbes tuentur, parentibus,coniugibus,liberis,affinibus,necessarijs omnia necessitudinis officia exhibent. Ciuium res gubernant,socios prouidentia,liberalitateque protegunt,de quibus eleganter poeta dixisse videtur.

Ciuiles viri.

Quique sui memores alios fecere mœrendo.

Virgi.6, ænei.

Præclare etiam vt idem ostenderet Cicero ait,Nihil esse illi principi deo qui omnem mundum regit,acceptius, quodquidem ĩ terris fiat,quam cõsilia,cetusque hominũ iure sociati,quę ciuitates appellantur.Harũ rectores,& conseruatores e cęlo profecti illuc reuertuntur.

Cice. de somnio scipionis.

¶HIS igitur verbis consequẽs est,vt per terrenos virtutis actus iter etiã ad superos nobis pateat,vt illis quoque patet,qui contemplationi intenti videtur,quasi naturam humanam exuisse,& hominem ex homine extraxisse. Hi nonnullis irrisioni sunt,qui dicant vesani esse hominis,quæ ante oculos sunt non cernere,& cęlestia speculari,vt ait canicula ad sapientẽ Thaletem,qui in subiectum scrobem cecidit,quum sydera meditaretur.

Thales in scrobem cecidit.

Optime quidem de rebus humanis merentur illi qui docẽt homines pię, sancte,iuste,atque innocenter viuere,neminem ledere,& quę sua sunt vnicuique tribuere,

Iuris præcepta

¶DE vitæ ratione primus omnium differẽdo docuit Socrates Sophronisci filius,Platonisque pręceptor,qui reliquit naturalem speculationem, cui philosophi pene omnes intendebãt,vt qui duceret eam sine aliquo fructu esse,& officia vitæ nostrę minus adiuuare.Illam autem nobiscum versari,& bona omnia nobis præbere.Hunc secuti sunt complures ex eius discipulis,qui relicta naturali cõtemplatione huic morali tantum incumbebant,dicebantque inquirendum esse,quid boni,maliue nobis domi esset.

Socrates primus vitæ rationem docuit.

Socrates sermone semper vtebat ābiguo

Philosophorū sectæ duodecī.

Academia triplex.

Zeno.

¶SED ex ambiguo Socratis sermõe, qui nihil omnino affirmabat, duodecim philosophorum sectę ortæ sunt. Quarū singulę diuersis finib⁹ bonorū, & malorū constitutis diuersas sentētias statuerūt. Prima fuit ACADEMIA vetus, cui pręfuit Plato, a quo discedēs Archesilaus MEDIAM cõstituit, Lacydes vero NOVAM, Aristippus CYRENAIcā, quā a patriæ suæ nomine appellauit, sicut Phocion ELIACAM a sua, & Euclides quoq; MEGARICAM a sua, Antisthenes qui ī Cynosargi Gymnasio docuit, CYNICAE nomē dedit, sicut Zeno STOICE a porticu, in qua docebat, clitomachus a pręcipua eius doctrina DIALECTICAM appellauit, Aristoteles PERIPATETICAM ab vsu deambulandi, EPICVREAM Epicurus a suo nomine nuncupauit, sicut menedemus ERECTRICAM a patria sua. Ex singulis harum disciplinarū ea libabimus, quæ magis rei nostræ conducere videbuntur, in definitionibus vero auctore cicerone stoicos imitabimur, sicut in sententijs veteres Academicos, & peripateticos quoq;, qui ab illis magna ex parte fluunt. Pyrrhonij autē, qui σκεπρικοι a Græcis dicuntur, quasi quęstores & cõsyderatores a nobis negliguntur. Aliena enim refellere potius, quā sua probare nituntur. Sed iam res ipsa me vocat, vt de virtute ciuili generaliter pauca dicā. Deinceps autem de singulis eius speciebus vberius disserendum erit, sed vt recto ordine procedamus virtus primo definienda est, & ex multorum philosophorum varijs, sententijs determinanda. Nõ enim omnes conueniūt, sed quisque præscriptū suum defendere nititur.

Stoicorū definitiões Academicorū & peripateticorū sententię.

¶DE VIRTVTE CIVILI.

¶TITVLVS SEXTVS

STOICORVM COMPLVRES EX SENtentia Socratis sentiunt virtutem esse notionē, aut sciētiam earum rerum, quę secundum naturam sunt, Quā opinionem secutus herillus summum bonum in scientia collocauit.

Virtus quid.

Possidonius.

¶EX hac etiam definitione Possidonius ait, recte, & secūdū virtutem viuere nihil aliud esse quā peritiā habere earum rerum, quæ naturā comitantur, & secundum easdē agere.

Zeno.

¶ZENO in libro, quē de hominis natura scripsit, ait eum naturam ducem sequi debere, & illius ductu viuere, quando id sit secundū virtutem agere, nihilque aliud sit virtus, nisi ad summum perducta natura

Pythagoras.

¶PYTHAgoras vero ait. virtutem esse quandam naturalem harmoniam, cui recta omnia consonant.

Cleantes.

Panetius.

¶CLEantes virtutem esse sentit affectionem, electionemque animi naturæ cõsentientem, quæ per sese beatā efficiat vitam. Panetius duplicem fecit virtutem, contemplatiuā vnam, alteram actiuam. Alij triplicem rationalem, naturalem, moralem.

CICERO

CICERO ex Academicorum sententia virtutem animi habitum esse dicit, naturæ modo, ac rationi consentaneum. Alibi autem quum de finibus bonorum & malorum loqueretur, dixit virtutem esse rationis absolutionem. Cicero li. 5. de fi. bo. & ma.

ARIstoteles quidam vt primam illam stoicorum sententiam euertat ait, Scire enim in virtutibus parum, aut nihil est, vti & exercere plurimũ, vel totum est. Sed hoc etiam in omnibus artibus, omnibusque doctrinis dicere possumus, scientiam sine exercitatiõe parum posse. Antecedat igitur scientia, consequatur actio, ex qua habitus fiat, sic erit perfecta harmonia, hocque modo ex actione ipsa virtutes acquiremus. Homines enim iusta agendo iusti fiunt, modesta modesti, fortia fortes. Aristoteles.

VIRtus quidem voluntaria est, sicut & vitia in potestate enim sunt nostra, possumus siquidem agere, & non agere, vt nobis visum fuerit. Actus omnes voluntarij etiam sunt, eorum nanque domini sumus, hac quoque ratione habitus voluntarij erunt, in nostra quidem potestate erat hoc, vel illo modo vti.

ELEctio proprie in his rebus est, qui in nostro arbitrio sunt, vt ex quibusdam propositis vnum aliquod eligamus, adhibita ratione, & cogitatione. Optime aristoteles definiuit, quum ait, virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens. Mediocritas inter duo vitia versatur, quorum alterum excedit, alterum autem deficit. Fortitudo quum excedit in temeritatem, ferociamque incidit, quum vero deficit, in timorem, ac formidinẽ. Liberalitas quũ excedit, in prodigalitatem, effusionemque incurrit. quũ autem deficit in parsimoniam, atque auaritiam. Vnde prouerbium vetus est, in recte factis neque addi, neque demi quicquam potest. Excessu enim defectuque corrumpitur virtus, medio autem seruatur. Electio. Aristo. ca. 6. lib. 2. ethico. Mediocritas. Fortitudo. Liberalitas. Prouerbium

HAEC est enim illa Pythagoreorum ratio, qui dicebãt malũ infinitum esse, bonum vero finitum, & alterum facile, alterum quidem perdifficile. Facile est enim aberrare, difficile admodum illuc peruenire, quo tendis. Nam (vt ait Hesiodus. Hesiodus.

Quam facile innumeras vitiorum amplectimur artes.
At via virtutis dura est, & anhela labore.

Hoc etiam sentire visus est Bion quum facete ait, Facilem esse ad inferos viam, clausis enim oculis illuc peruenitur.

CIVIlis sciẽtia, quam sapientiam possumus appellare, sic laborare debet, vt animum ab omni ægritudine vendicet, sicut medicina, vt corpus ab ægrotatione liberet. Eius prima palestra erit, animi virtute contra voluptatem, doloremque luctari, voluptas siquidem nos ad improbitatẽ illecebrasque rapit, & doloris, molestiæque fuga ab optimis, præclarisque actionibus sæpenumero nos aduocat, Doloris enim vacatio tãti fuit olim apud plærosque, vt in ea fœlicitatẽ collocauerit Hieronymus Rhodius philosophus temporibus suis peregregius, summum quidem bonum sibi videri ait, nihil dolere. Quam opinionem etiam Diodorus philosophus affirmauit. Sed quia neutiquam in nostra potestate situm est, vt omni ex Ciuilis sciẽtia

parte do

parte dolore vacui ſimus, virtutis officium erit dolorem contemnere, non modo ex Stoicorum ſententia, qui duriores ſunt, ſed ex epicuri mēte, qui ait, paruum dolorem ferendum eſſe, & ex compenſatione voluptatis leniendum, magnum autem, aut cito abire, aut hominem perimere.

Gymnoſophiſtæ,

¶GYMnoſophiſtę indi illi ſapientes ex ſolo doloris contemptu laudē magnam adepti ſunt. Nudi quidem Caucaſi montis niuem, ac glaciem pererrant, & quum ad ignem accedunt, non ingemiſcunt. Quocirca vt ad rem redeam, actiones noſtre, ſi ex virtute manabunt, duces nobis ad fœlicitatem erunt, ſin vero a vitijs, in barathrum miſeriarum nos pęrcipitabunt. Proinde virtutis habitus principem (quem humanitatis participem, & vitæ communis non ignarum fingimus) virum bonū efficiet, & tanta probitate præditum, vt ſe ipſum, & omnes, qui eius imperio parebūt, in viam vere fœlicitatis diriget. NAM qui ſemitam ſibi ignorat, alteri viam mōſtrare nequit, vt eſt in veteri prouerbio.

Prouerbium. Sylla.

¶LVDIbrio habitus eſt Sylla a bonis, ac grauibus viris, vt qui intemperātiſſimus eſſet, luxuque proflueret, & ciues per leges ad frugalitatem, ſobrietatemque reuocare niteretur,

Lyſander,

¶LYSANder autem cōtra, ciuibus enim ea vitia permittebat, a quibus ipſe abſtinebat. Peccabat vterque, Sylla, quod ſuo pręſcripto deterior eſſet, Lyſander autem, quod ſe ipſo ciues ſuos deteriores faceret.

Lycurgus,

¶LYcurgus longe melius effecit, qui nihil vnquam in alios ſtatuit, quod ipſe non ante ſeruauerit,

Ariſto. ca. 1. li. 2. & ca. vlt. li. 1. Ethico. Virtutū diuiſio.

¶VIRtutum Ariſtoteles alias intellectiuas, alias vero morales eſſe ſcribit. Sapientiam, ſolertiam, prudentiamque intellectiuas eſſe ſentit, liberalitatem, modeſtiamque morales. Intellectiuę natura indigent, a doctrina tamen inſtituuntur, atque augentur. Morales autem a cōſuetudine, & moribus proficiſcūtur, vnde nulla moralium virtutum natura nobis inſita eſt Sumus tamen ad illas natura aptiores, perficiuntur autem a conſuetudine

Euclydes.

Euclydes Megarenſis, & omnes eius ſectatores, qui ab illius patria megarici dicti ſunt, vnam eſſe virtutem ſentiunt, quæ pluribus nominibus appelletur ex diuerſitate moralium officiorum.

Panetius,

Panetius quidem duas ponit virtutes, contemplatiuam ſcilicet, & actiuam. Stoicorum plærique tres rationalem, naturalem, moralem.

Plato,

¶PLAto, quem pene omnes comitantur, principales, perfectaſque virtutes quatuor eſſe ſtatuit. Prudentiam, temperātiam, fortitudinem, iuſtitiā.

Zeno.

Has Zeno principales virtutes appellat, quando ſinguli ſpecies quaſdā ſubijcit, vt in ſequentibus clarius, lucidiuſque explicabimus.

Ariſt. ca. 6. li. 2. ethico.

Has alij artes, alij ſcientias eſſe voluerunt. Cōtra quos Ariſtoteles acutiſſime diſputat, vt oſtendat eos neque artes eſſe, neque ſcientias, ſed electiuos animi habitus in mediocritate exiſtentes. Nos rem hanc in medio relinquemus, & noſtrum ordinem ſequemur.

TITVLVS OCTAVVS.

¶DE PRVDENTIA ET EIVSDEM SPECIEBVS.

¶TITVLVS OCTAVVS

PRVDENTIAM PLATO CAVSAM Prudentia.
eſſe ait recte agendarum rerum. Ariſtoteles autē Ariſt.ca.5.li.
prudentiam eſſe dicit habitum cum vera ratione 6.ethico.
qui in his rebus agendis verſatur, quæ ſunt homini bona, vel mala. Stoici prudentiam eſſe dicunt ſcientiam bonorum, & malorum, & mediorum. Quos imitatus Cicero ait, Prudentiam eſſe rerū Cice.in inuen
bonarum, & malarum, & vtrarunque ſcientiam. tione,lib.2.
Quamuis etiam idem ſæpe dicat prudentiam eſſe humanæ vitæ magiſtram, vel artem vitæ. Socrates, Socrates omnes virtutes prudētias eſſe dicebat. Ariſtoteles hunc erraſſe ait, & eum dicere debuiſſe. Nullam virtutem abſque prudentia eſſe.

¶APOLLophanes ſtoicus tanti prudentiam fecit, vt hanc vnam virtutem eſſe putaret, vel quæ in ſe cunctas alias contineret, vel cui reliquæ omnes famularentur. Bion vero Boriſthenites prudentiam dixit tantum alias virtutes ſuperare, quantum viſus alios ſenſus antecellit. Quāquidem ſic in ſenibus excellere ait, vt in iuuenibus fortitudo emicat. Bion.

¶EPICurus voluptatis aſſertor omnium virtutum initium, & bonorū omnium maximum prudentiam eſſe dicebat, quæ imprimis cauſas ſcrutaretur, cur, quidque eligendum, vel fugiēdum ſit, & opiniones omnes tāquam vanas expelleret, quibus animus noſter occupari, vexarique poſſit. Humanarum quoque rerum omnium maximum, atque optimum initiū prudentiam eſſe affirmabat, a qua quidem virtutes omnes orirentur, quādoquidem iucunde viuere nichil aliud ſit, niſi prudenter viuere, hoc eſt honeſte, & iuſte agere. Id enim a ſola prudentia docemur iucundum vitam non poſſe a virtutibus ſeparari. Epicurus

¶NONNVLLI veterum prudentiam propter excellentiā ipſam ſapientiam appellauerunt. Qua opinione ductus Afranius in togata dixit. Sapientię epitaphium.
Vſus me genuit mater peperit memoria.
Sophiam vocant me Graij, vos ſapientiam. Ex A.Gellio ca.8.li.13.
Sed communis philoſophorum opinio eſt ſapientiam vnam in ſe virtutes omnes complecti, ſed prudentię munus principaliter in delectu bonorū, & malorū verſatur, bona enim expetēda ducit, mala autē fugiēda. Hęc humanas omnes actiones regit, de rebus magnis ac dubijs alta ratiocinatione conſultat, ac deliberat, præterita pręſentibus componit, & ſic de futuris iudicat, adeo, vt euētus rerum quaſi pręſagire ac prædicere videatur, hæc

vna for=

vna fortunæ aditus occupat,qua ratione a priſcis poetis fortunæ domina dicebatur.

¶HIPPARchus vero,& nonnulli alij aſtronomi affirmant prudentiã aſtrorum vim præuertere,Cuius quidem officium eſt,vt præſentia diſponat,præterita meminerit,futura autem prȩuideat.Hæc non modo a ſolicitudine hominem abducit,verũetiam contra omnes fortunæ impetus armat.Semper enim prȩcipit quæ agenda,vel non agenda ſint.Quocirca non inſcite dicebant veteres prudentem virum fortunam ſuam ſemper in conſilio habere,futuraque conſilio, ac cogitatione meditari,vt de theſeo Tragico canebant cothurno.

Minerue ſimulachrum.
Ex Ply.ca.10.
lib.35.ad fi.
Amuli⁹ pictor

¶PRVDENtia eſt Minerua illa,quã de iouis vertice natam eſſe poetȩ nõ ſine ratione fabulantur,oſtendũt enim a mente,quȩ in nobis diuina eſt eam manare,per quam omnia circunſpicere debemus, & in omnes partes oculos intentos habere,hoc demonſtrare volentes antiqui pictores,ita ſimilitudinem huius deȩ pingebant,vt omnia aſpicere videretur,& quemcunque ſe intuẽtem ſpectare.Eiuſmodi Mineruam romæ quondam pinxiſſe legimus Amulium Romanum pictorem,ex qua maximam meruit laudem,quum quod opus perfectum,conſummatumque erat, tũ quod os in omnes intẽtũ habere videretur,& quacũq; aſpiceret, ſpectantẽ ſe intente admodum intueri.Fuit autem Amulius vir ſeuerus,& grauis,ſemperque togatus pingebat,quamquam in altiſſimis machinis eſſet,& crepidas aſſidue geſtabat,erat enim adeo delicatus,vt paucis diei horis pingeret,& diutius ab opere ceſſaret.

¶PRVdẽtis viri officium eſt quȩcũque cogitat,aut agit, recta quadam ratione metiri,nihil præter rectum agere,aut vlla ex parte optare humanas actiones,putare ſemper diuinis arbitris prȩſentibus agi,diuiniſque cõſilijs gubernari.Prudenti nihil horrendum,nihil formidabile videri poteſt,excubat enim ſemper animo,atque omnia præuidet, Adeo,vt nihil ei improuiſum accidere poſſit,nihil inopinatum,nihil omnino nouum. Atqui ita acerrimam in omnes partes ingenij aciem intendit, vt ſemper videat ſibi locũ aliquem relictum eſſe,in quo ſine moleſtia,atque angore agere poſſit,vt quẽcunque caſum fortuna inuexerit,hunc apte, quieteque perferat.Et ſic ſemper pacat⁹ erit,vt nec tabeſcat moleſtijs,nec timore frãgatur, nec futili lætitia deliqueſcat.Non appetet quippiã, aut optabit,aut futurũ omnino ſperet,aut firmũ ſibi polliceatur,ne ſi id defuerit,a ſpe decidiſſe iniquo animo ferat.

Prudentia intellectiua.

¶PRVdentia quidẽ intellectiua eſt virtus, idcirco ab ingenij acumine imprimis manat,augetur memoria,creſcit doctrina,& rerũ experiẽtia perficitur.Prudẽs ante om̃ia vt ſibi ipſi recte cõſulat opus eſt,aliter nec alijs ſapere videretur,hæc eſt ſententia illa Euripidis quũ ait,μισω σοφιςὴν, ὅςις ὀυκ αυτω σοφοσ,hoc eſt odio habeo ſapientem,qui ſibiipſi nõ eſt ſapiẽs,quibus verbis vſum legimus Alexandrũ magnum in familiarem ſuum quẽdam petulantiorem,& etiam alias in Calliſthenem philoſophum.

Euripides.
Alexander.

Memoria.

¶MEMOria reges,ac principes plurimum commendat. Mithridates

duarum

duarum & viginti nationum,quibus imperabat,varias linguas adeo calle Mithridates.
bat,vt singularum oratores palam audiret, & responsum sine interprete vernaculo suo quibusque sermõe seorsum redderet. Cyrus Persarum rex Cyrus.
singulos quosque militum suorum,qui pene innumerabiles erãt,proprijs nominibus,ac cognominibus appellabat. Crassus quoque prædiues illæ, Crassus.
quum Asiæ præesset,quinque Græci sermonis differentias sic didicit, vt qua quisque apud eum lingua postulasset,ius sibi redditum audiret,sed ego memoriam naturalem optarem. Ea enim quę arte capitur,aut ex imaginibus accersitur,tempori seruit,& recitationi bus, actionibusque aptior est,quam quotidiano vsui,nam dilutionibus,& pharmacis memoriam cieri vix mihi persuadere possum,licet Amianus Marcellinus vir doctus,& Amianus.
elegans eiusmodi verba protulerit. Cyrum regem , & simonidem lyricũ & hippiam heleum ideo memoria valuisse legimus,quod epotis quibusdam remedijs id impetrarint.

¶INGENIVM autem prudentis,stoici esse dicunt habitum celerẽ, Ingenium.
officij inuentorem. Alij dicunt ingenium vim animi esse,qua aliquid inuenimus quod a nemine didicimus. Peripatetici autem definiunt ingenium vim quandam naturaliter animis insitam,suis viribus præualentem. Consilium vero stoici esse dicunt scientiam inspiciendi quę & quomodo Consilium.
se quispiam gerens bene,& vtiliter agat. vel consilium est aliquid agendi, aut non agendi excogitata ratio,vt ait Aristoteles. Aristoteles.

¶PLOTInus Platonicus quum de virtutibus ciuilibus scriberet,eiusmodi species prudentiæ subiecit intelligentiam,circunspectionem, prouidentiam,docilitatem,cautionem,quibus Peripatetici,& veteres academici addunt sagacitatem,versutiam, calliditatem, astutiam, æquitatem, de quarum singulis seorsum dicendũ erit,sed primo pauca de ratione, quę (vt arbitror) prima in ordine cesenda est.

¶DE RATIONE, SIVE RATIOCINATIONE.

¶TITVLVS NONVS

RATIO EST AVRIGA, MAGISTRA Ratio.
& quasi domina omnium humanarum actionum, sine qua nihil recte agi,dici,aut excogitari potest. Hęc pręcipua est,quę nos secernit a beluis,& ad numina ipsa proximi vt accedamus efficit. Quæ & si per naturam nobis indita est,doctrina tamen,& vsu perficitur adeo,vt nihil ei desit,quod ad perfectionis cumulum possit accedere. Ratio (vt Cicero definit) est gerendorum ordo ex causa venientium. vt quid quo loco facias, aut dicas intelligas causam,nunc accipimus animi impulsion ad aliquidẽ agendũ. Aristoteles quũ de prudentia tractaret hãc speciẽ non rationẽ,sed ratiocinationẽ Ratiocinatio.

 appellant

Cicero de inuentione li.2. appellant. Cicero ratiocinationē esse dicit diligentē, & consyderatā faciendi aliquid, aut nō faciendi excogitationē. Et sane optime definit. Nam si prudentia cernitur in delectu bonorum & malorum, quod omnes consentiunt, prudentis erit viri bene consulere in his, quæ bona, & vtilia sunt, & generaliter in omnibus, quæ ad totius vitę statim pertinent, quodquidem a ratiocinatione proficiscitur. Sed si recte cogitamus omnis ratiocinatio, omnisque diligens consultatio, a ratione manat. Proinde minus admirandum est alteram pro altera sæpe poni, sed ratiocinatio nonnunquam ponitur pro perfecta argumentatione, quæ accommodatione absumptionis ad id quod propositum est elicit conclusionem. Ex priore significatione ortum est prouerbium vetus, quo dicitur, Tarde consulendum esse, celeriter autem agendum. Hæc ratio, siue ratiocinatio (de nomine enim non est cōcōuertandū) animum Regū, ac Principum promptum semper ad optime sentiendum, prudenterque consulendum reddit, & eos diligentes excubitores pro omnibus efficit. Nam si priuatis ciuibus satis est si sibi ipsis, si familiæ, si necessarijs recte consulunt, id regibus neutiquam sufficit, quorū prudentia ciuitates, populi, nationesque reguntur, vt enim corporis membra mouet cor, & animi partes irratiōales subigit mēs, Et in vniuerso deus omnia regit, sic rex ipse multitudini sibi a deo creditę expedit, vt imperet, adeo, vt se ipsum & alios quosque, quantum per eum fieri potest, in viam fœlicitatis dirigat.

Prouerbium.

DF INTELLECTV SIVE INTELLIGENTIA.

TITVLVS DECIMVS

Intellectus. Intelligentia. INTELLECTVS, QVAM NONnulli intelligentiam appellant, huic proximus accedit. Sunt enim qui hæc duo verba inter se differre putent, vt sit intellectus animi potentia, qua intelligimus, intelligentia autem actus ipse intelligendi, sed eam animi vim stoici dicunt esse, per quā ea plane, & sine fallacia perspicim⁹ quę sunt, Eius proprium munus est verum, falsumque discernere. Et cauere diligenter ne animus a sensu corporeo decipiatur, qui ea nōnunquā sentit, quæ a veritate longe aliena sunt, vel non sentit quæ sentire deberet. Desidia, incuria, hebetudo sæpe ei obsunt, sed præter cætera omnia malæ animi perturbationes, malique mores sensuum veritatem obscurant.

Tactus sensuum certissim⁹ CERtissimus omnium sensuum tactus habetur, visus autē acerrimus in quoquidē magna animi vis cernitur. Oculi nanque indices animi sunt, per quos homines clementiam, misericordiam, amorem, odiū, iram, lætitiam,

tiam,tristitiam,& eiusmodi omnes affectus ostendunt,magisque eos augent. Certiora enim sunt quę cernimus,quā quę audimus, decipit tamen sæpenumero visus nō modo hebetes,atque inertes,sed acutissimos, solertissimosque,quod vel ex hoc vno exēplo patebit. De pictura certamē aliquando fuit inter Zeusim,& Parrhasiū,erant enim ætate ęquales,& artis studio inter se emuli,verū Zeusis pictas a se vuas in scenā detulit tanta similitudine,vt ad eas edendas aues aduolarent, Parrhasius autem pictum protulit linteum,super quo leuissimo penicillo tenuissimum velum duxerat,adeo simile,vt verum omnibus esse videretur. Tum Zeusis iudicio auium elatior,illum rogauit,vt remoto velo picturam ostenderet, risit Parrhasius,& comiter in illum cauillatus est,qua ex re errorem suum intellexit Zeusis,ingenuoque pudore percitus victoriam illi præbuit,& facete ait,Ego heri aues decepi, Tu vero hodie me artificem fefellisti.

Zeusis vuę.
Parrhasij linteum
Ex Ply.ca.10. li.35.in princi.

EX QVINQVE sensibus,quos natura animalib⁹ tribuit,qui sunt visus,auditus,gustus,tactus,odoratus, Quos Græci ὄψιν,ἀκοήν,γεῦσιν,ἐπαφήν,ὄσφρησιν appellant,duo sunt quibus homo ceteris pręstat,tactus scilicet & gustus in reliquis autem superatur a multis. Aquilæ, & lynces clarius cernunt,vultures,& canes sagacius odorantur, Talpæ liquidius audiunt, obrutæ terra,tam surdo,ac denso naturæ elemento. præterea omni voce in sublime tendente humanum sermonem audire dicuntur, qui si de eis fuerit,vt intelligunt,fugiunt,altiusque penetrant, nisi ficta, ac vana sint, quæ de earum natura scribit Plynius ex veterum Græcorum auctoritate. Nos vero in homine non quærimus hæc tam sublimia satis sunt nobis communes sensus,quos natuta humano generi præbuit. Cernat igitur intellectus per veram mentis ratiocinationem rei, ad quam sensus accedit veritatem,ne appetitus deinde ea sequatur,quæ vitanda sunt,aut fugiat ea quæ capessenda essent,ex quo quidem sequeretur mala electio,quę rei agēdæ malum principum exhiberet.

Sēsus quib⁹ homo cęteris prę stat,quibusque vincitur

Ply.ca.69. lib.10.

OPTIME PERIPAtetici definiunt electionem intellectum appetitiuum. Nec errant Zenonij,qui dicunt electionem appetitum esse intellectiuum. Per hos igitur gradus vir prudens deuoluitur ad agnitionem veritatis,& ad optimi consilij actiones, Et sic inueniet Mineruam illam quam de Iouis vertice natam esse sapienter poetę scribunt,quæ & armata,& inermis semper regibus,ac principibus præsto aderit. Qui enim male consulunt sibi ipsis exitium parant,vera est Hesiodi sententia, quū ait in opere,cui titulus est. Εργα καὶ ἡμέραι

Οι αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ, ἄλλῳ κακὰ τεύχων,
Η δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη, hoc est.
Ipse sibi nocet is,alium qui ledere quærit.
Consultū male,consultori pessima res est.

Quinetiā icōsulte,ac temere agētes fortunę se nō ratiōi subijciūt,cui quidē minime cauēdum est. Solet enim fortuna eos,quos plurimis beneficijs affecit,ad duriorem aliquem casum reseruare,vt eleganter ait Cæsar.

Malū cōsiliū cōsultori pessimum.

SYLLA quum fortunatus haberi,& vocari gaudebat, virtuti suę mini

me confidere fatebatur,neque etiã amicos ſe in conſilio adhibere oſtendebat,vt qui ſœuitiæ deditus nullos haberet. Putabat tamẽ ſibi amicos eſſe adulatores quoſdã,qui eius immanitatẽ laudabant,& temeritatibus omnibus aſſentiebantur,Roſcius comœdus,& ſorex Mimmorũ princeps,& macrobius Bacchanalium cantor,quem formæ nitor ei conciliauerat,tres

Tres ſyllæ familiares. erant intima familiaritate Syllæ coniuncti,& qui apud eum plurimum poterant.

Nero. ¶NERO autem amicos omnes trucidabat,ne de ſe verum ab eis audiret. Verebaturque illorum aſpectũ in rebus turpibus, ac ſceleſtibus,quas quotidie cõmittebat,ſtudebatque eos e medio tollere tanquã importunos arbitros ſuorũ ſcelerũ,vt cũ turpibus,ſuiq; ſimillimis ſedulo ſine reprẹhẽſoribus verſaretur,quos ſolos muneribus,atque officijs quotidie exaggerabat,Proinde Aurelio Cottẹ,& Atherio Antonio annuã pecuniã ſtatuit,vt eorũ luxuriã foueret,prodegerant nãque per luxũ,& ingluuiem ampliſſima patrimonia,nec amplius quod abſumerent,habebant.

Senecẹ mors. ¶NON tamẽ eiuſmodi operẹ preciũ,nec talẽ diſciplinarũ,ac conſiliorum mercedem accepit ſanctiſſimus,atque eruditiſſimus eius prẹceptor Seneca,ſed ſectis venis per omnes corporis artus,& ne preſſus pauore ſanguis tardius flueret,prẹferuidi balnei calore cõfotus necatur,ne ſenis effœti,qui vltra ætatis metas decurrerat fatalem exitum diutius expectaret.

Timotheus atheniensis. ¶TIMotheus athenienſis vir cõſilio,ac rebus geſtis præclarus,oĩa virtuti,non autem fortunæ tribuebat. Et quum aliquãdo rem in bello proſpere geſſiſſet,mementote (inquit) viri atheniẽſes in hoc tam fœlici prælio

Ex plutarcho in apophteg. nullam ſibi fortunam partem vendicare poſſe. Atqui quũ obtrectatores eius tabulam pictam circunferrent,in qua fortuna cernebatur illo dormiẽte retia vrbibus circumponere,vt illis ſine virtute, aut viribus potiretur, moleſtiſſimo id animo ferebat.quandoquidem virtutem,ac prudentiam ſequeretur,non autem fortuitam quandam temeritatem.

¶AVDAcia ſine cõſilio (vt vulgo dicitur) ſemel,aut iterum fortunata eſſe poteſt,demum autẽ omnia euertit. Fortunam potius auaritia ductus,

Marcꝰ craſſus. quã prudentiã videtur ſecutus M. Craſſus,quũ iã ſexagenarius exercitũ in parthos gentem ferociſſimã duxit,multis optimis ciuibus indigne id ferentibus, quod prædæ auiditate ad eos populos oppugnandos proficiſceretur,qui non hoſtes Romani populi,ſed ſocij potius,& amici extitiſſent,& præſertim quũ Acteius pontifex in eũ diras execrationes caneret, & cunctis imprecationibus denoueret, quibus obnoxij diuino iudicio dãnati eſſe putabantur. Sed quũ grandis natu eſſet,& nõ integrẹ omnino valetudinis inter iuuenes ſe deputabat. Quinetiam quum exercitum duce=

Deiotarus. Craſſi & deiotari mutua ſcõmata. ret,iter per Galatiã fecit,quo loci deiotarum regẽ offendit operi intentũ, quod noua mœnia metiretur,in quẽ Craſſus mordaciter cauillatus eſt,dixitque duodecimam iam diei horam agis o rex, & nouam vrbem ſtatuis, erat enim octuagenarius deiotarus,cui tũ ſubridens ait, At tu ne matutinus quidem o imperator cum exercitu in parthos feſtinas.

¶SED PRIncipum intelligentiam plurimum adiuuant amicorum conſilia.

consilia,nec eos pœniteat inferiores etiam consulere,& pręcipue in rebus arduis,quamuis ipsi quoque prudentissimi sint,ex tot enim philosophis, qui per omne ęuū extiterunt nemo vnquā inuentus est,qui se omnia scire profiteatur. Et ille sapientior iudicandus est,qui pauciora ignorat. Optimi quidē gubernatoris esse duco in maximis tempestatibus vectores etiā consulere,hac in re communis omniū parens natura nouerca potius nobis, quā mater extitit. QVISQVE enim in suo negocio hebetior est, quā in alieno. Et medici ægrotantes alios medicos sibi adhibent. Sunt etiam quidam qui sapiūt,sed sero,nam aut hebetiores ingenio sunt,aut dum cūctatiores in deliberando existunt, opportunitatem rei agendæ amittunt. Occasio enim est illa,quæ negocia omnia recte perficit. Tarde intelligentes vt carperet Actius poeta,tragœdiam scripsit,cui equo troiano nomen dedit,in qua docuit tempori adesse oportere,Et obtusi fuisse ingenij belli machinam post euersa Pergama cognouisse. Persicum prouerbio fuit, STOLIDI hominis esse ex noctis vmbra solis lucem cognoscere.

Equus troian⁹ tragœdia. Prouerbium.

¶ EVAGOras Cyprius rex multis virtutibus ornatus erat,adeo, vt cōplures Grecorum clari,& honesti viri propriam patriam relinquerent,vt ab eo regerentur, ad quem etiam Conon vir tanti nominis relictis athenis se cōtulit putans,regē illum salutis suę pręsidiū fore firmissimū. Hic quidē rex omnia amicorū consilio gerebat dicens se malle ex amicorū cōsilio optime regere,quam in se solum omnem prudentiæ laudem conuertere,qua ex re,hoc assecutus est,vt omnes qui illuc accederent, longe magis fœlices eos qui eiusmodi regi parerent,esse arbitrarentur, quā eum ipsum qui imperabat,& tanta bona illis impartiebatur.

Euagoras, Conon.

¶ NEROnis in se animum,& futuram tempestatem præuiderat Seneca,de quo modo dicebam,veniamque discedendi modeste admodum postulauerat,sed Nero blandis,simulatisque verbis rem excusabat, vt arbitrum scelerum suorum perosus perderet,dicebat enim Seneca,Attauum quidem tuum Octauium Augustum fœlicissimum principem memoria teneo potestatem fecisse C. Mœcenati,& M. Agrippæ clarissimis,& optimis viris,vt optatum ocium assequerentur,quum alterum bellorum socium,alterum maximis in rebus comitem, & adiutorem habuisset, & vtrūque de se optime meritum amplissimis præmijs exornasset,me quidem his adęquandum minime censeo,sed quemadmodum quæ suæ virtutis erant,illi suo principi exhibuerunt,ita ego tibi quæ potui,quæque habui animo integro,& fide summa persolui. Cui Nero quum secedēdi veniam negaret fallacissimis verbis responsum ad hanc sentētiam reddidit, Nō video Seneca modestiæ tuę esse inde laudem quęrere, vnde omnino infamia oriatur,his & eiusmodi frustrationibus hominem illusit, donec & imponeret vt optabat,& ad destinatum exitium perduceret.

Seneca, Nero.

DE CIRCVNSPECTIONE.

TITVLVS VNDECIMVS.

Circunſpectio

CIRCVNSPECTIO HVIC TERTIO loco ſuccedit,quæ eſt conſyderata omni ex parte animi ratio circa ea quæ agenda ſunt.Hęc circunſpectio in cōſeruandis vrbibus,ac regnis magnis periculis ingruētibus maximam laudem ſemper meruit,in pace quidem ea meditatur,quæ ad ciuium concordiam,regis obſequium,ac beneuolētiam pertinēt.Et vt nihil in difficultatibus rerū,ac temporum deſit,præuidet. At ſicut optimus gubernator plagas omnes cęli circunſpicit,vt ad omnem vim ventorum ſemper paratus ſit,ſic princeps ſe munit contra aduerſa omnia,in bello autem circunſpectio fortunæ vim, atque impetum præripit,Martis dolos cauet,vitat,intercipit,Prudētium dictis auſcultat, nec per temeritatem committit,vt quicquam penitendum agatur. Qua virtute niſi caruiſſet Q.Cepio conſul contra Cimbros,dictis collegę ſui Cn.Metelli obtemperaſſet,nec tam temere contra ferociſſimos barbaros irruiſſet,&vno prælio octoginta Romanorum milia cędi,occiſionique tradidiſſet,vt ſe reſeruaret ex tanta clade.& Romam perfugeret vt perpetuo carceri addiceretur,& cum irriſione,atque contemptu omnium in tenebris tabeſceret.

Q.Cepio

HAEC virtus præcipue cernitur quum certamē non æquis viribus ineundum ſit,ſed cum potentioribus dimicandum,vbi hoſtium vires pręlium detrectando potiuſquam aperto marte decernendo conterantur,vt fuiſſe cernimus contra Annibalem,cui impares Romani omnino eſſe videbantur,eius nāque exultantia,atque ferocia cōſilio,ac mora potius,quā temeritate,& audacia confringenda fuit. Teſtis ſit C.Flaminius,qui fauēte plębe conſul factus tanta inſania elatus eſt,vt nihil niſi de certamine cogitaret,quem quum pœnus cerneret,nihil circunſpicere,ſed inconſulte ſolis viribus,& audacia exultare ad Traſimenū lacum inſidijs excepit,& eū cū omni exercitu profligauit.Quę plaga quanta fuerit populo Romano, euentus aliarū rerū e veſtigio docuit.Furētes enim imperatores,ac duces facile admodū inſidijs hoſtiū excipiūtur,& dū nihil circunſpiciunt,niſi quod ante oculos habent,ſummam rerum extremis periculis obijciunt. Romani eiuſmodi cladibus conterriti,Fabio verrucoſo(cui deinde obvirtutem maximo agnomentum fuit)reliquas pene deſperatæ rei publicæ permiſerunt.Erat enim Fabius vir dignitate,ac prudentia præſtans,& in rebus gerendis adeo circunſpectus,vt cunctatior quam pugnatior haberetur,quæ quidem virtus exultātiā Annibalis cōpreſſit,adeoque detriuit,vt

Flaminius.

Romani ab annibale victi ad thraſimenum lacum.

Fabius cognomento verrucoſus.

uit, vt plane docuerit Annibalem non audacia, ac ferocia, sed consilio, ac mora vinci posse. præclare Silius italicus ait.

Sili⁹ italic⁹ punicorū lib. 7.

At ni sacra seni vis, impressumque fuisset,
Sistere cunctando fortunam aduersa tuentem.
✣ Vltima dardanij transisset nominis ætas.

✣ Plerique codicū silij habēt fomentem.

Hac virtute Fabium prǣferre videtur cunctis imperatoribus romanis, ad dit enim.

Summe ducum qui regna iterum labentia troiæ
Et fluxas latij res, maiorumque labores,
Qui Carmentis opes, & regna euandria seruas
Surge age, & merito sacrum caput insere cælo.

Sed postquam populus romanus animaduertit lento Fabij certamine, & ex montanis insidijs Punicum furorem iam aliqua ex parte compressum & prǣclusos fortunǣ, atque hosti omnes vincendi aditus, statuit virib⁹ etiā decernendum esse, & ferro aciem reddendam. Proinde Marcellum virū acrem, ac strēnuum, ac romanorum omnium pugnacissimum Fabio collegam designauit, vt quasi manum consilio adderet, & sapientiǣ vires adijceret. Fuit enim Marcellus ad omne certaminis genus exercitatus, nullumque prouocatorem, nullamque pugnam vnquam detrectabat. Et collatis signis varijs cum hostibus, vnde quadragies prospero marte certauit, vt inter omnes historicos conuenit. Hic imperatori calligo, ac circunspecto additus, qui ad tuendum imperium potius quam ad vlciscendas iniurias idoneus esse videbatur, vires, atque animum adiecit, vt optimo temperamento rem romanam tot cladibus affectam simul restituerent, atque instaurarent. Quod quidem breui tempore affectum est, adeo, vt omnes dicerent reipublicæ optime consultum esse, vt iam Fabius clypeus, Marcellus autem ensis romani imperij haberetur. Atqui Annibal ipse inter iocandum militibus suis dicebat, se Fabium vt militiæ prǣceptorē, Marcellum autem vt pugillem formidare.

Marcell⁹ fabij collega.

Marcell⁹ vndequadragies victor i bello.

Fabi⁹ dictus iperij clypeus marcellus ēsis.

Annibalis dictū de fabio & marcello.

¶ SED quanto pluris facienda sit cauta. & circunspecta ratio quam fortuita, ac prospera audacia, ex vtriusque euentu facile iudicari potest. Fabius enim omnibus muneribus functus extremum vitæ diem Senex admodum placide in proprijs laribus peregit, & magna cum gloria quasi seruator, ac patriæ pater sepultus extitit. Marcellus autem iam quinquies consul quum hostem explorare vellet, Annibalis insidijs circumuentus perijt. Cui Pœnus mortuo anulum quasi virtutis præmium e digito eripuit, eiusque cadauer splendide, ac manifice cremari iussit, & reliquias, ac cineres romam ad necessarios eius referri. Sed haud scio an vera sit sententia illa Silij Poetæ clarissimi.

Fabij exitus.

Marcelli mors

Silius italicus lib. 3. punicorū

Et pace, & bello cunctis stat terminus æui,
Extremumque diem primus tulit, ille per ora
Nomen ineternum, paucis mens ignea donat,
Quos pater æthereis cælestum destinat oris,

DE PROVIDENTIA

TITVLVS DVODECIMVS.

Prouidentia.
Chilo.

PROVIDENTIA HVIC FINITIMA est, Quæ quidem vis quædam animi esse dicit, per quam futurum aliquod ante quam factum sit præuidemus. Chilo lacedemonius dicebat futurorum prouidentiam prudenti viro quadã ratione animi occurrere pro virtute, quam in se habet, vt ostenderet tantum cuique prudentię esse, quantũ virtutis in se fuerit, Gręci hãc προμηθειαν appellant, quam Epicurus pro numine colẽdam censet, vt quæ ministra fuerit summo deo in mũdi, rerumque omnium creatione, atque ordine, sitque omnium humanarũ rerum auriga, ac domina.

panetius.

OPTIME quidem fabulati sunt veteres poetæ, qui dicunt primã filiarum summi dei prouidentiam extitisse, de hac virtute Panetius librũ scripsit, quem a Polixeno Cicero per Atticum rogauit.

Bellũ celticũ.
Iulius cęsar.

MAGNA prouidentia vsi sunt romani in re bellica, & præcipue inhorrente gallico tumultu, quod peregrino verbo Celticum bellum nuncupabant, in quo senes, & sacerdotes etiam in armis esse oportebat. Et thesauri publici cum execratione in ærario recondebantur, vt a nullo promerentur, nisi Celtico insurgente bello, verum Iulius Cæsar quum illos militibus suis permisit, Celtas a se victos asserens, vrbem ab execratione liberam esse ait. Hęc quidem virtus in regibus, imperatoribus, ducibus, principibus, magnisque viris maxima esse videtur, & adeo admirãda, vt quasi diuinos eos putemus, qui hoc prouidentiæ munere præditi sunt.

NEC QVIPpiam est quod maiorem mortalib⁹ auctoritatem, gratiamque conciliet, quam vera futurorum pręsagitio, quæ quanquam ingenii acumine, & mentis agitatione nobis infunditur, tamen doctrina, & studijs disciplinarum plurimum augetur, & exercitatione maximarum rerum perficitur, hac etiam virtute præstitit præter cæteros romanos imperatores Q. Fabius maximus, de quo etiam Silius poeta cecinit,

Sili⁹ li. 1. punicorum.

Prouidus hæc ritu vatis fundebat ab alto
Pectore præmeditans Fabius surgentia bella.

Numa põpilius.
Egeria nympha.
Iani tẽplũ pacis tpe clausũ.

NVMAM Pompilium prouidentiæ fama (qua inter Sabinos pollebat) ex priuato viro, ac pene rustico regem romanorum effecit, quã etiã vt romæ propagaret, & quasi diuina auctoritate firmaret Egeriam Nympham coniugem se habere simulauit, & nocturna sacra agere, futuros euẽtus discere, & quæ e re publica essent doceri. Qua quidem arte romanos adhuc rudes, & prædæ, reique bellicæ intentos ad iusticiam, pietatem, mãsuetudinẽque redegit. Et studia pacis adeo om̃ibus persuasit, vt eo regnãte, neque bellum, neque seditio, aut tumultus romæ extiterit, & iani tẽplũ

tres & quatraginta iuges annos clausum manserit. Vetustissimi omnes qui gentibus imperabant, quique habenas terrarum tenebant, vt prouidi magis viderentur auguria se tenere profitebantur, vt qui arbitrarentur, & sapere, & futura præuidere regium esse.

¶PRAEBVIT multum auctoritatis huic arti apud veteres romanos Actius Nauius, qui multa prædicebat, verum Tarquinius priscus tẽtandæ artis gratia hominem rogauit, num quod in præsentia cogitaret fieri posset? tum respondente illo, etiam cogitabam (inquit) te hac nouacula cotem hanc præcidere, tum Nauius illam arreptam paruo labore quamprimum secuit. Quo miraculo omnes perterriti fidem huic arti quã maximam adhibuerunt, hinc collegium augurum apud romanos principio constitutum est, quod futuri prouidentia multa in re publica ex religionis auctoritate mouebatur, Sicut in Gallia Dryidæ, qui augurio & coniectura periti futura multa prædicebant, sic etiam apud Persas Magi, qui in fano quodam certo, statutoque tempore commentandi, colloquendique inter se causa cõueniebãt, vt prouidentia sua populos præmonerent quid facto opus esset. Quorum sapientia tanti habebatur, vt nemo persarum rex esse posset, qui non ante magorum scientiam perdidicisset. reges, ac duces aliarum gentium futurorum pręscientiam profitebantur, & alij augurijs, alij extispicijs, alij cõiecturis futuros præcinebant euentus.

Actius nauius
Ex vale. max. de auspicijs li. I. & cice. li. I. de diuinati.
Collegiũ augurum.
Dryidę.
Magi
persarũ reges magicę artis peritos esse oportebat.

¶AMPHILOCVS. & Mopsus diuinandi peritissimi habiti sunt, hi (vt Cicero scribit) reges argiuorum fuerunt, Et vrbes in hora maritima Cyliciæ condiderunt. Chalchantem autem classium ducẽ fuisse Homerus docet, Et Priamum Asiæ regem Helenum filium, & Cassandrã filiam diuinandi peritos habuisse, Alterum augurijs, Alterã diuina quadam incitatione, ac permotione. Cicero etiam dicit Pithagoricos non modo deorum oracula obseruasse, sed hominum quoque prædictiones, quę omina appellamus, hæc tantum valere putabant, prisci, vt omnibus rebus agendis, quod bonum faustum, fœlix, fortunatumque esset præfarentur, rebusque diuinis, quæ publicæ fierent, vt fauerent linguis imperabatur, hoc verbum (non vt plærique existimant) a fauore trahitur, vt ait stoicus noster Seneca, sed ex eo silentium præcipitur, vt rite peragi possit sacrum nulla mala voce obstrepente. Oraculum vero eodem auctore nihil aliud est nisi voluntas diuina ore humano enunciata.

Diuinandi peritia.
Omen.
Fauere liguis
Seneca.
Oraculum.

¶SED quorsum hæc augurum, diuinatorumque commemoratio? vt ostendam me nullam diuinationem mortalibus permissam esse opinari, sed prouidos, ac prudentes viros, vt fidem facerent eorum, quæ prędicerẽt vtque eis magis durioribus illis seculis homines auscultarent, simulasse se augures diuinosque esse, & numinũ afflatu ea pręfari, quę acumine ingenij, doctrina, ac sapientia perdicebant.

¶SED Thebanus Epaminundas. & Atheniensis Pericles duo clarissimi imperatores diuinationes, & oracula omnia velamenta formidinis, atque ignauię esse putabant, vt quotiens certamen detrectare vellent, dicerent, vel se inter quietem monitos, ne pugnarent, vel malo aliquo omine absterritos

Epaminundas

absterritos. vel ab aliqua religione prohibitos. Facete Actius tragœdus ait, NIhil credo auguribus, qui aures verbis ditant alienas, suas vt auro locupletent domos.

¶DE DOCILITATE

¶TITVLVS TERTIVSDECIMVS

Docilitas.

DOCILITAS QVINTA EST EARVm specierum, quæ prudentiam comitantur, Quę dicitur esse quædam animi vis, qua facile docemur, & facile intelligimus ea, quę nobis ab aliis exponuntur. Hæc species in regibus, principibusque valde optanda est. eorum nanque aures multis, vt semper pateant opus est, & aliis nonnunquam, qui ingenuo pudore perciti vix ea, quæ sentiunt, quæve cogitant, exprimere valeant. Atqui aliquos aliquando audiunt, quibus neutiquam auscultandum sit, meditati enim aliunde veniunt, vt dicitur, & vafre, simulateque loquuntur, aut implicito, ambiguoque sermone optimos viros sæpe decipiunt. Docilitas vero efficit, vt & quæ minus expressa sunt principes percipiant, & quæ versutæ, callidæque dicuntur caueant.

Alcibiades ingenio facilis.

¶ALCIBIADES facilis fuit ingenio, & docilis adeo, vt diuersis moribus facile consuesceret. Nam quum in lacedęmonia versaretur, grauis, & seuerus esse videbatur, & bellator insignis, sermone vero, habitu, ac moribus vix ab indigenis dignoscebatur, in Ionia autem iners, delicatus, ac mollis erat, & voluptatibus defluebat, adeo, vt omnes eum Ioue͂ dicerent Et in Thracia Thracem, sic equitando, potando, atque aliis moribus illorum consuetudinem imitabatur.

M. antonius nunc tragicus nu͂c comic⁹ videbatur

¶M. QVOQVE Antonius docili admodum ingenio fuit, vt qui facile sermonem, moresque alienos disceret, & quasi seipsum interpellaret, faciemque denuo fingeret. Antonius nanque (vt dicebāt Alexandrini) quum inter romanos versaretur, Tragica vtebatur persona, erat enim tu͂c seuerus & grauis, Inter ægyptios autem comica, quando & mollis, & effœminatus esset.

Mithridates.

¶MITHRIDATes quoque, vt su͂ma fuit memoria, ita perfacili etiā docilitate omnib⁹ in rebus, vt ad id natus esse videret̃ quodcu͂que ageret.

Ingeniu͂ acuti⁹ celeri⁹ obliuiscitur.

SVnt tame͂ qui dicāt docilitate͂, & discēdi facilitate͂ memorię obesse, hoc eni͂ natura nobis inditu͂ putāt, vt qui ingenij acumine prętāt, celeriter accipiāt quęcu͂que volu͂t, sed illoru͂ quāprimu͂ obliuiscātur, qui vero tardiores sint, cu͂ labore perdiscāt, sed diutius reminiscātur. SCRIPTA enim in glacie facile dilabu͂tur, in marmore autem perpetua sunt.

Demosthenes Demades.

¶DEMOsthenem scribunt docilitate parum valuisse, memoria aute͂, ac diligentia plurimum. Demadem vero contra, natura excelluisse, fuisse tamen negligentiorem, quum enim agebat, non modo totius populi laudem, veru͂ assensum, plausumque assequebatur. At postquā perorauerat, rogantibus

rogantibus eadem ſcripta edebat,quæ adeo diuerſa,deterioraque eſſe vi-
debantur,vt vulgo clamarent Demadem omnes illudere,vt qui alia dice
ret,alia autem exhiberet, Quum Demoſthenes eadem ederet quæcun-
que ageret.Sic etiam plæriſque aliȷs vſuvenire cernimus.

¶DE CAVTIONE

¶TITVLTS QVARTVSDECIMVS

CAVTIO NVNC SE NOBIS OFFErt
cuius proprium munus eſt declinare a malo,cum Cautio.
ratione hæc virtus aditus nocendi fortunæ obſtru Ex cice.tuſc.
it,& occaſiones damnum inferēdi hoſti pręripit. queſt.lib.4.
Nihil enim in re bellica inſperato opere potentiꝰ
eſſe dicebat Cæſar. Quocirca omnia cauenda pre
uidendaque eſſe arbitrabatur,ne quādo ſi quid ad Cęſar.
uerſi accideret,dicendum ſit Non putabam, quo
nihil turpius ab imperatoribus,ac ducibꝰ dici poſ-
ſit, Sæpe quidem hoſtes ex inimicorum incuria
audaciam ſumunt,& occaſionem rei bene gerendæ nanciſcuntur. Ex inſti
tuto Cęſaris ſemper duę legiones pro caſtris excubabant, & in armis rebꝰ
ſubitis,& improuiſis confeſtim pręſto aderant. Plures etiam partitis tem-
poribus in opere erant,ne quid impremeditatum,improuiſumque accide
ret. ERRATA enim in bello,nec gratiam,nec veniam expectant,præ-
ſto ſiquidem vltor adeſt,qui occaſionem rei bene gerendæ nunquam ſibi
eripi permittit.

¶CAVTIONI contraria eſt temeritas, quæquidem ratione nequa-
quam obtemperat, nec dictis amicorū auſcultat, Et ſicut illa reges,ac du Temeritas.
ces omnibus mortalibus conciliat,gratoſque efficit,ſic hęc eoſdem admo
dum odio,inuidięque obnoxios reddit. Pompeius ex hoc etiam habitꝰ eſt
incautior,quod initurus Pharſalicum prælium,claſſem,quam maximam Pōpeiꝰ contra
omnium habebat, & per quam omnem commeatum hoſtibꝰ arcere,præ cæſarē ī pharſa
cludereque poterat,Corcyræ in Anchoris ocioſam neglexerit,& qui eque lico bello.
ſtribus,pedeſtribuſque copiȷs certare poterat,& claſſem ad omnem opor-
tunitatem paratam habere,ſatis putauerit terreſtri manu decernere contra
imperatorem tot,tantiſque victoriȷs elatum,& exercitum longis laboribꝰ
aſſuetum,qui decem aſſiduis annis cōtra quater centena Gallorum milia
bellum geſſerat,quorum centum circiter milia in pręlio ceciderant,& to-
tidem capta fuerant,ac etiam quadragintæ eorum nationes ſubactę, vrbes
quoque octogintę vi captę,vt Appianus Alexandrinus refert. Et præci-
pue quum de ſumma rei ageretur. Nec vter eorum viceret certamen erat Appianus.
ſed vter eorum imperaret.

¶CAVTIOR admodum habitus eſt Sertorius,quippe qui pugnam
detrectando Metellum ſuperauerit, Erat autem hic Metellus prius co- Sertorius.
gnomento Metellus pius

gnomento, Numidici Metelli filius, Maiorum commendatione quam propria virtute illustrior, cænas enim luxu, delitijs, ac ludis in multam noctem producebat, vanam gloriæ vmbram potius, quam veram laudem affectans. Nec cogitabat rem sibi esse cum Sertorio omnium romanorum pugnacissimo, ac frugalissimo, qui Lusitanos ducebat populos fortissimos, ac ferocissimos in re bellica. Quinetiam Pompeium illius collegam iuueniliter tunc exultantem, quod nimium fortunæ se crederet, carpsisse visus est, quum ait Pompeium Syllæ discipulum esse, seque breui tempore ostensurum, oportere bonum ducem non minus caute aspicere, quę sunt post terga, quam quæ ante oculos habet.

C. marius. ¶C. QVOQVE MArius cautissimus fuit, quippe qui nulla hostili illecebra, nullaque prouocatione a recto consilio vnquam diuertit, Intra vallum exercitum suum continuit, quum longe impar hostium multitudini esset, irruebant nanque in italiam Teutonum nationes, quarum exercitus quam numerosus fuerit, vel ex hoc iudicari potest, Sex enim iuges ac cōtinuos dies lōgo ordine nūquā īterrupto, āte ei⁹ castra trāsiuerāt, illudentes etiam romanos rogabant ecquid mandatorum ad vxores suas perferri vellent, sperare enim se quamprimum eas visuros.

Teutones ī romanos.

Teutonū cauillū

Biorix rex cimbrorum. ¶ATQVI quum Biorix Cimbrorum rex eum vocaret, aut exercitū in aciem educeret, manusque consereret, nō moris esse ait romanorum imperatorum, pro ineundę pugnæ tempore hostem consulere, sed e uestigio se postridie eius diei dimicaturum edixit, signumque futurę pugnę rubro vexillo (vt moris erat) dedit, & tanto impetu tantaque virtute, atque alacritate romani certamen iniuerunt, vt magna victoria hostilem exercitū profligauerit, Castra quoque aliquādo Marius edito colle iuniuerat, At Popilius Silo cuius nomen magni roboris, magnæque fortitudinis apud hostes habebatur exclamauit, Si magnus imperator es C. Mari descende, manusque consere. At Marius, Si tantus es Popili, quantum te facis, compelle me, inuitus vt descendam. Attamen paucis post diebus descendens manus conseruit, ac victor euasit.

Bellū ī romanos & cibros.

Popilius Silo.

Ex plutar. in vita. C. marij.

Ply⁹. c. 1. lib. 12. ¶SI quis vero causam quærat, cur Galli tanto agmine in italiam trāsmiserint, audiat Plynium optimum rerum vetustissimarum indagatorem, qui eiusmodi verba scripta reliquit Elico Helnetius ciuis fabrilem ob artem romę commoratus remeans in patriam attulit caricas, vuas, oleum, & vinum optimum, vnde Galli dulcedine allecti in italiam sese effuderunt.

Galli cur irruerūt in italiam.

Elico helneti⁹

¶SED hoc concludendum est in re militari, & in omnibus pene alijs humanis actionibus nihil cautione melius, nihilque temeritate deterius. C. Curio in aphrica relictus a Cæsare contra Accium Varrum Pompeij legatum vticam obsidebat, in quam Varrus profugerat, & iā ciues prę inopia de deditione agebant, interea nuntij a iuba rege illum quum maximis copijs adesse nuntiant. Curio certior rei factus relicta obsidione in castra se recipit, illic a profugis quibusdam per dolum missis audiuit iubam finitimo bello reuocatum, in regnum redijsse, misisseque Saburrā parua manu stipatum

C. curio.

Accius varrus

Iuba rex.

nu ſtipatum. Curio vero quum id temere crederet, educto exercitu Saburræ occurrit, quem rex cum ingenti multitudine ſequebatur, & prælio inito vndique ab hoſtibus circūuentus cum magna parte exercitus interficitur, dum iuuenili furore concitus temere credit. Curionis cędes.

¶EIVSMODI auditionibus plærumque falluntur, qui minus cauti ſunt, VIATORES quidem, ac transfugæ raro vera loquuntur, ſed rebus ſuis conſulunt, & grata auditoribus ſemper dicere ſtudent, vt gratiori hoſpitio accipiantur, & ſic vera falſis concinnant. QVINETIAM plęrique omnes hoc ingenio ſumus, vt quæ cupimus facile credamus, & aduerſa audire formidemus, ſed fallaces homines ſemper aliud cogitant, aliud ſimulant. Proinde qui vagas auditiones pro compertis habent temerarij habendi ſunt, & ſæpenumero ſeipſos & alios perdunt.

¶OTONI Cęſari amici omnes dicebant prælium protrahi oportere, quando & fame, & anguſtijs locorum hoſtis vrgeretur, Ille autem nemini auſcultauit, ſed temere conflixit. & exercitum ſimul cū imperio amiſit, & ſibijpſi mortem conſciuit, Brixillique ſepultus omni exequiarum pō pa, omnique ſepulchri honore caruit. Nihilque æque in eo laudatur, quā quod poteſt tantam temeritatem ſibijpſi vim attulit, nequaquam tamen cautus eſſe poterat Otho, qui non virtute, ſed vitijs nitebatur, libidine, luxu, ſeuitia, audaciaque ardebat. Præceptorem namque Neronem habuerat, cui ex conſuetudine mutui ſtupri gratus extiterat. Oto mortē ſibi cōſciuit.

¶HAEC CAVtionis virtus non modo principibus, ac ſummis viris minimis etiam quibuſque neceſſaria eſt. Ad quam inſtructum ab ipſa natura omne animalium genus eſſe videm⁹, & in ſua ſpecie tutum, quod quidem non ſolum ex magnis ac truculentis beluis cernitur, ſed ex paruis atque inermibus animantibus.

¶ATQVI vt de alijs taceamus, quid mollius, aut ignauius teſtudine, ea tamen ſibijpſi cauere optime callet, collecta tamen in ſuum tegmen ab omni ictu tuta eſſe videtur, ſed vbi temere membra aliqua exerit, quodcū que minus caute nudum reliquerit, id infirmum erit, & cuicunque iniurię obnoxium. Sed de cautione hacten⁹, his ſuperioribus ſpeciebus quędam aliæ adduntur a Peripateticis, de quibus etiam breuiter dicendum erit. Teſtudo.

¶DE SAGACITATE

¶TITVLVS QVINTVSDECIMVS

SAGACITATEM HIS ANIMI POTē
Sagacitas. tijs adddunt Peripatetici, Et eam neceſſariam eſſe di
cunt ad perfectam prudentiæ harmoniam conficien-
dam. Hanc iudicandi, recteque intelligendi optimā
artificem eſſe putant. Et vt prudentis ſit viri bene cō
ſulere, ſic ſagacis alio dicente, bene intelligere, bene-
que iudicare. Proinde qui per ſeſe perfecte prudēs
non eſt, prudentis alicuius conſilio pareat, hæc eſt illa ſententia, qua T. Li
Titꝰ liuiꝰ li.2. uius hiſtoricorum maximus īducit quondam ad milites vſum fuiſſe Mi
decados tertiæ nucium Paulum, quum a collega Fabio, cuius dicto minus obſequēs fue
ſecūdi bel.pu. rat, ſaluatus extitiſſet, eum nanque dixiſſe ſcribit. SAEPE ego audiui
Fabius. ☞ milites eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat, quid in rem ſit, Secū-
dum eum, qui bene monenti obediat. At qui nec ipſe conſulere, nec alteri
Minutij verba parcere ſcit, eum extremi eſſe ingenij, Nobis quoniam prima animi, inge
notanda nijque ſors negata eſt, ſecundam, & mediam teneamus, & dum imperare
diſcimus, parere prudenti in animum deducamus, caſtraque cum Fabio
iūgamus. Sed hanc ſententiam longe prius Heſiodus poeta cecinit his pe
ne verſibus.

Optimus ille quidem, qui per ſeſe omnia noſcens,
Aurea heſiodi Conſilijs præuiſa ſuis meliora peregit.
ſententia. Rurſus & ille probus, qui paret recta mouenti,
Atqui nec per ſe valuit, monituſque refugit
Recta ſequi, cuiuſque vir eſt hic muneris expers.

¶SED SAGIRE (vnde ſagacitas nomen ducit, vt Cicero in libris de diuinatione docet) acute ſentire ſignificat, ex quo ſagæ anus dicunt, quia multa ſentire volunt, & ſagaces dicti canes. Quinetiam ille qui ante ſagit, quam res oblata eſt, præſagire dicitur, & futura ante ſentire, ineſt igitur in animis noſtris præſagitio extrinſecus iniecta, atque incluſa diuinitus. Et ſi exarſit acrius, furor appellatur, cum a corpore animus abſtractus diuino inſtinctu concitatur. His Ciceronis verbis monemur intelligere Sagacitatem animi vim eſſe, quæ per corporis ſenſus ante admodum omnia ſentire, atque indagare poſſit. Prudens igitur etiam quum bene iudicat quæ aguntur ſagax habetur. Nam ſagacitas circa agibilia verſatur, acute eadem ſentiēdo. Prudentia vero circa ea agenda, quę iuſta, & honeſta hominibus ſunt, quæ quidem quum agimus, boni, & honeſti viri dimur, vt ait Ariſtoteles.

¶DE VERSVTIA, ET CALLIDITATE.

¶TITVLVS SEXTVS-DECIMVS.

ADIICIVNT QVIDAM STOICI, QVI zenonē imitātur, his sugioribꝰ duas alias animi potētias, Quarum altera acumine ingenij, altera vsu rerū perficitur. Prior versutia, posterior autem calliditas appellatur. Versutos enim eos dicimus, quorum mens celeriter versatur, vnde illud Plauti poetæ, versutior es, quam rota figularis. Callidos vero eos quorum animus sic vsu rerum calluit, vt manus opere, ac labore callum solet obducere. Hæc discretio horum verborum a Cicerone ponitur libro tertio de deorum natura, sed versutia potius in verbo, aut sermone est, quā in actione, vt fuit Apollinis responsum Cręso roganti transmitteret ne fluuium, cui oraculum editum est, Crœsus perdet Atym transgressus, plurima ambiguitas verbi versutiam fecit, perdere enim amittere, & destruere significat. Fit etiam in sermone, vt fuit responsum eiusdem numinis ad Pyrrhum regem. AIO te Eacidem romanos vincere posse, incertū enim est ex versuta locutione vter victor futurus ostendatur, quū parua ordinis mutatio victoriam etiam mutet.

versutia
Calliditas.
Apollo.
Crœsus.
Atys fili crœsi nomē est, & fluminis.

Calliditas autem in actione, & consilio plærumque ponitur. Callidi quōdam habiti fuerunt fratres duo Thraciæ reges, quorum alter Rhascopolis, alter vero Rhascus nuncupabatur, nam quum per eorum fines iter haberent, duo maximi romanorum exercitus, quorum alteri Cassius, alteri autem pręerat Antonius, & viribus inter se quasi pares esse videbantur, callidum consilium iniuerunt, vt simulato pro regni iure odio dissiderēt, Et Rhascus Antonij Rhascopolis autē Cassij partes sequeretur, vt victꝰ a fratre victore seruaretur. Quocirca quum victor euasisset Antonius, Rhascus ab eo victo fratri veniam impetrauit.

Cassius.

¶CALLIDITAS si a ciuili consuetudine manat, astutia dicitur, quasi vrbana quædam calliditas, astu enim vrbem significat, vnde illud Terentij anus in astu venit, hoc est in vrbem, Et Athenienses etiam vrbem suam ἀθήνην vocant. Contrahitur siquidem ex ciuium consuetudine cogitata quædam rerum gerendarum dexteritas, quæ hominis actiones plurimum adiuuat Est enim astutia callida quędam prudentia contracta ex vsu rerū ciuiliū, quę homines in rebꝰ agēdis tutiores reddit. Qualis fuit illa Annibalis quū a Iulio cōsule nauali ꝑlio victꝰ fuit. Priꝰ eñ quā aliꝰ cladis nūciꝰ Carthaginē ꝑrexisset quēdā ex amicis suis quā celerrie cōsultū

Astucia.
Astu.

AA.ij. misit

misit, quid facto opus esset, quum romanus cõsul magna, ac munitissima classe aduentasset. conclamat cunctus senatus prælium nulla ratione esse detrectandum, sed confestim vt decernatur omnes statuunt. At ille conflximus inquit, & superati fuimus, siluerunt vniuersi senatores, nec id factum quispiam potuit damnare, quod fieri debere omnes communi consilio iudicassent, hæc vrbana prudentia non solum probitatem vitæ ornat & hominem cautiorem facit, verum sermonis facundiam adiuuat, & vernaculis quibusdam salibus conspergit, tunc vrbanitas dicitur, quod ex vrbana ciuium consuetudine elegans quædam loquendi eruditio trahitur, quæ omnibus iucunda est. Hanc Stoici virtutem esse putant, quando quidem morum quædam facilitas, quę grato commertio homines conciliat. Eam Peripatetici χαριεντισμόν vocant, mediamque inter austeritatem, seu ruditatem, & scurrilitatem esse dicunt, Eamque inter virtutum species connumerandam censent, verum enim vero prudens nemo esse potest, nisi idem sit vir bonus, si veterator, vafer, fallax, vanus, futilis, dolosusque esset, non autem vlla ex parte prudens bonus dici non posset.

vrbanitas

¶VERSVTIA QVIDEM, calliditas, & astucia (vt Aristoteles docet) animi potentiæ sunt, quæ ad subiectam intentionem referuntur eorum quæ agere quispiam velit, & ad effectum perducere. Si finis ad quem tendit rectus erit, laudabiles etiam potentię illæ erunt, sin obliquus vituperandæ. Et futura fraus, calliditas deceptio, astutia autem, dolus malus, malaque malitia diceretur.

¶LYSANDER LACEdemonius dicebat se ex Herculis genere esse oriundum, sed quum plura per dolum, quam per virtutem ageret quidam ad eum per iocum ait. At ille ex prognatis tuis heros omnia per virtutem agebat. Tum ridens Lysander, corpus illius ait leonis pellis optime tegebat, sed vbi ea mihi non satis sit, vulpeculę pellẽ assuere consueui, quibus ex verbis mentis suæ labem clare indicauit.

Lysander
Ex plutar. in apophth.
Lysandri facetũ r̃nsum.

¶CLAVDAVERVNT veteres (vt i artifice) Alchimenis scalptoris astutiam. Nam quum imaginem vulcani Atheniensibus faceret, pedis vitium veste adoperijt, velut gressum retraheret, & sic nec manifeste claudicationem mentitus est, sed notam dei scientibus cogitandam reliquit, & decorum optime seruauit. Astutus etiam habitus est Apelles Pinxit eum Antigoni simulachrum, & ne deformitas effossi oculi cerneretur, illud tantum altero latere ostendit, quum alterum ex picturę arte lateret.

Vulcanus.
Antigoni simulachrum.
Mala malitia.

¶DOLVS ET MALITIA apud veteres ambiguitatem in significatione habebant, Vnde illud Plauti, sine omni mala malitia, vt ostenderet bonam etiam dici malitiam, Et Vlpianus iureconsultus ait, non fuit autem prætor contentus dolum dicere, sed adiecit malum, quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebãt maxime si aduersus hostem, latronemve quis machinetur. Est enim solertia artificiosa quędam deceptio, quę fit maioris vtilitatis gratia. Spectata quidem solertia quõdam habita fuit Hellanici Epirotæ, qui quum senex

plautin⁹ megador⁹ i aulularia
Vlpia. i l. i. S. No fuit. ff. de dolo.
Solertia.
Hellanic⁹ epirota tyrannus.

senex esset, & liberis orbatus, cerneretque Aristimum post Pyrrhi regis obitum, regnum inuasisse, & sœuitiam, atque immanitatem passim i omnes exercere, de liberanda patria a Tyrannide cogitauit. Et accersitis in penetralia ædium amicis, ac necessarijs quibusdam in vltionem, necemque tyranni eos adhortatur, verum detrectantibus illis, & periculum formidantibus, iussit seruis suis, vt diligenter fores obseruarent, Tyrannoque se nuntiare velle minatur, coniuratos apud se comprehenderet. Nã postquam liberandæ patriæ auctor esse non posset desertæ tandem vltorem se futurum, hac formidine perciti omnes illi, statim in tyranni pernitiem coniurant, & e vestigio audacter rem conficiunt, patriamque trucidato Aristotimo in libertatem vendicant. Aristotimꝰ tyrannus.

¶DICITVR ETIAM bonus dolus, quum medicus curationis gratia ægrotum fallit, quem tamen nequaquam decipit, sed pristinæ valitudini eum reddere studet. Virgilius quidem dolum virtuti opposuit, quum ait, Dolus an virtus quis in hoste requirit? & iure optimo, virtutis enim, & sapientiæ obiectum est veritas, dolus autem mendacio innititur. δόλος quidem apud Græcos, vnde dictio nostra transfertur, in malam accipitur partem, & sic etiam δολιοσύνη, quæ a nobis dolositas dici posset. Decet igitur prudentem virum solertem esse, nõ autem dolosum, cum solertia bona sit affectio, dolositas vero mala.

¶DE AEQVITATE ATQVE AEQVANIMITATE.

¶TITVLVS SEPTIMVS DECIMVS.

AEQVANIMITATEM PRVDENtię comitem dabimus, quum sit æquitas rectum iudicium boni, & ęqui, vel est mitior quædam sentẽtia, quam naturalis ratio persuadet viro prudenti, ac bono, qui ęquum esse putat, vel toto, vel aliqua ex parte ignoscere. Aequitas.

¶SVNT enim qui arbitrarentur ius nihil aliud esse, nisi id quod semper æquum, bonumque sit. Naturalem æquitatem iusticiæ comitẽ stoici faciunt. Peripatetici autem prudentiæ, & rectius quidem.

PRVDENTIS siquidē viri est, qualē principē hunc nostrū institui mus, duriora quædam molliora reddere, & immatura, ac cruda mitiora, concoctioraque facere, nimis quoque angusta propagare, lapsiora vero co ercere, vt populus roman⁹ fecisse legitur, qui quū nō posset legibus sœui tiā, improbitatēque creditorū coercere, plebem nexu liberauit, propter Lucij Papirij creditoris libidinem, qui C. Publio debitori stuprum infer re voluerat. Hæc deinde æquitatis cura a senatu prætoribus demādata fu it, vt ex naturali æquitate edicta proponerent, quæ iure boni, & æqui scri ptas leges propagare possēt, vel aliquo tēpore, aliquave parte eis derogare, vel omnino eas abrogare, atque abolere.

L. papirius.
C. publius.

HOC MVNVS reges suscipiant opus est auctore Isocrate, qui re gi suo id muneris impartitur. Aequitas pacis tempore in iudicijs do minetur oportet. Summum enim ius summa iniuria est, vt ait Ennius, in bello autem ęqui bonique ratio semper maximam spem prę se ferre vide tur, & plærunque victoriam præbet. Sapienter quidem Isaeus vir gręcis disciplinis peritissimus dicere solebat. OPORTERE legum seueritatē puniendi mansuetudine coercere. Atqui haud scio an accedendum sit in sententiam Sexti Celij iureconsulti, qui ait. SOEVITIAM, acerbita temque vlciscendi maleficij bene, ac caute viuendi disciplinam homini bus præbere.

Isocrates.
Sūmum ius sūma iiuria.
Sententia.

AEQVITATI quidam connectunt æquanimitatem, quam Gręci εισοθυμιαν appellant, quæ est quædam animi æqualitas, quum nec rebus aduersis contrahimur, nec prosperis exultamus. Cuiusmodi Socratem fu isse Græci scribunt, quem semper eodem animi habitu, eodemque vultu extitisse dicebat Xantippe eius coniunx.

HANC virtutem quidam e nostris tranquillitatem vocant, & illos qui ea affecti sunt Tranquillos cognominant honoris gratia. hac virtute præcelluit Antonius Cæsar, qui stoicæ philosophiæ deditus tantæ tran quillitatis erat, vt vultū nunquā mutaret, neque mœrorem, neque gladiū vnquam ostenderet. In hac animi tranquillitate sceptici philosophi sum mum bonum statuerunt, finem siquidem posuerunt tranquillum animi statum, & mansuetudinem cæteris virtutibus prætulerunt. Sed de pruden tia eiusque comitibus satis.

Socrates.
Ex Au. Gel. ca. i. li. secūdo.
Antoni⁹ cęsar
Sceptici philo sophi σκέπτικοι i. cōsyderato res cui⁹ sectæ erāt pyrrho, & aristo.

DE TEMPERANTIA ET EIVS PARTI BVS, SIVE SPECIE BVS, COMITIBVSVE.

TITVLVS OCTAVVSDECIMVS

ADEST NVNC TEMPERANTIA, quæ ĩprimis consyderat quatenus quicquid agẽdum sit. Hanc Peripatetici prudẽtię conseruatricẽ esse dicunt, vt quæ iudiciũ stabile, ac firmum in rebus omnibus agendis reddat, nec permittat illud labefactari, atque corrumpi a voluptatibus, neque a doloribus tabescere, aut frangi, nam vt recta sit ratio in dictis, ac factis, prudentiæ munus habetur, vt autem non effundatur, sed circunscripta, firma, stabilis, incorrupta, atque integra maneat temperantia. Eius contraria intemperantia dicitur, quæ voluptuosa eligit tanquam prospera, & quæ dolorem afferunt, fugit tanquam aspera. Temperantia. Intemperãtia.

¶ACADEMICI palestram doloris fortitudini relinquentes, dicunt temperantiam cerni in prætermittendis voluptatibus. Qua opinione ductus Plotinus Platonicus tẽperantiæ munus esse dixit, nihil appetere pœnitendum, nulla in re metam moderationis excedere, & sub iugum rationis cupiditatem domare. Cicero temperantiam esse asserit virtutem, qua monemur, in rebus, aut expetendis, aut fugiendis, vt rationem sequamur. Eam quandoque esse dicit animi circa res inutiles, atque inhonestas victricem, ac pudicam moderationem, vel rationem in libidinem, atque alios turbidos animi motus, Et firmam, ac moderatam quandam dominationem. Plotinus. Cice. offi. li. 1.

¶ARISTOteles hanc virtutem versari ait circa ea quę corpori sunt necessaria, vt sunt vitæ alimenta, Et venerea, in quibus temperantia, & intẽperantia assidue versatur. Idcirco eam esse dicit mediocritatem quandam circa corporis voluptates, & præcipue circa gustum, & tactum, Proinde tẽperans voluptates fugit, earumque absentia non dolet, & præsentibus abstinet. huic philosophorum acutissimo magis auscultandum est, quam illis qui rigida quandam ratione diuina solum contemplantur, vixque tantum corpori relinquunt, quantum satis sit ad vitæ vsum necessarium, sed ardua illa, ac difficillima nunquam regibus, principibus, alijsque delicatis viris persuaderi possent. Itaque ad molliora quædam descendendum est & ad hunc accedendum, qui sapientiam cum humanitate miscuit, hic quidem Aristoteles est, qui mitius nobiscum agit, & nõnulla moribus nostris indulget, ex quibus homo esse videtur, & nihil humani a se alienum putare. Confert hic philosophus intemperantiæ delicta puerilibus nequitijs, quę castigandę quidem sunt, & sensim ad optimam (vt aiũt) frugem redigendę. Nam si liberius serperẽt, virtutes omnes eliderent, & voluptatum cupiditates sequerẽtur, quarum appetitus insatiabilis est, & libidinũ actus cupiditatem semper accendit. Hæc est aqua illa, quæ quo magis bibitur, tanto magis fauces exiccat, adeoque inflammat, vt mẽtem a statu suo prorsus amoueat, hominemque stupidum, ac vecordem reddat. Idcirco mediocritatem quandam voluptati adhibet, naturali modo contentus, vt rationi Aristo. ca. 10. lib. 3. Ethico. Aristote. laus.

non aduersetur, & ab humanitate non omnino discedat, hoc vel temperamentum dici potest, vel castigata, castaque ratio, per quam cupiditas ita rationi paret, vt bene institutus puer optimo præceptori.

Temperans quis

TEMPERANS igitur ille erit, quē turpitudinum, ac flagitiorum pœnitet, quique a voluptate recedit, & in electione eiusdem non persistit, excessu non lætatur, Sed ad mediocritatem, virtutemque quamprimum redit.

QVI vero voluptatē sequit̄, excessu gaudet, & in turpi electione persistit. hic penitus desperandus, insanabilisque haberi potest. Eiusmodi fuerunt Cirenaici, qui summum bonum in ea voluptate posuerunt, quæ ex gaudio, ac lætitia proficiscitur. Contra quos Epicurus ipse disputans, constantem voluptatem dicit esse invacatione doloris, & aliarum perturbationum.

Cirenaici. Epicurus.

STOICI quidem nimis seuere nobiscum agunt, qui affectus omnes voluntarios, opinabilesque esse ducunt. Non autem naturales, & proinde eos non temperandos, nec mitigandos esse putant, sed radicitus euellēdos Contra quos diligenter disputant Peripatetici, vt ostendant affectus omnes naturales, atque insitos nobis esse, & nobiscum nasci, nec posse omnino detrahi, sed adhibito modo ita temperari, vt tantum ex illis homini relinquatur, quantum naturæ satis sit.

Stoici. Peripatetici.

TEMPERATVM quoque hominem illum esse dicunt, qui quę debet, & vt debet, & quando debet concupiscit, a ratione autem non discrepat. Sed honestum tanquam signum semper prospicit. Adduntque insuper affectus vtiliter a natura hominibus esse datos, vt per eos tueamur humanæ vitæ officia, quæ sine eis neglectui haberentur.

Temperatus.

MOVERI AFFEctibus in bonum, rectum esse dicunt, in prauum autem malum. Libidinem, nisi nimia sit, neque extra legitimum, concessumque torum vagetur, omni culpa vacare, Sin secus, in maximo flagitio esse. Nituntur etiam auctoritate eorum, qui humanorum corporum viscera rimantur, ostēdere locos in nobis insitos esse, in quibus singuli affectus secretam sedem habeant, in qua lateāt. vt lætitiæ sedes sit in splene, iræ in felle, libidinis in iecinore, timoris in corde. Qua ex sententia consequens esse videtur, vt nihil aliud sit affectum radices, ac fibras euellere, quā hominem perimere, vim sibi ipsi afferre, hominem ex homine extrahere, ac perpetuum bellum naturę indicere.

Libido. Affectuum sedes.

SED VTRVM HAEC VEra sint videant ipsi, & cum Stoicis vt placet, luctentur. contra quos disputaturus Carneades superiora corporis, antequam in certamen descenderet, albo heleboro purgabat, vt puriore, alacrioreque ingenio decerneret aduersus acerrimos dialecticos, philosophosque acutissimos, quos solos sapere nonnulli opinati sunt.

Carneades heleboro albo cur se perfundebat

NOS autē ad propositū ordinem reuertamur, dicamusque magnam virtutem esse temperantiam, non modo in prætermittendis voluptatib9, verū in singulis quibusque actionib9. Præstat enim illud Solonis oraculum

Solon.

lum μηδὲν ἄγαν hoc est ne quid nimis, Quodquidem crebris sermonibus a nobis vsurpādum est. Hæc virtus in oĩbus humanis actionib⁹ semp̄ dominatur, hinc temperantia enim reliquæ omnes mancæ, & inchoatæ essent, nec perfectum de se officium præstare possent, sed aut metas transilirent, aut vix e carceribus egrederentur. Ne q̄d nimis.

CVR Abūt igitur reges, ac principes omnes, vt hac virtute imprimis fulgeāt, quorum vita, moresque castigatiores omnino erunt, & eorū exemplo cunctos ciues emendatiores reddent, temperantiam comitantur modestia, verecundia, pudor, abstinētia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. De quibus deinceps aliquid dicendum erit. Tēperātię comites.

DE MODESTIA.

TITVLVS NONVSDECIMVS.

MODESTIA PRIMA ERIT DE QVA differemus. Quæquidem est moderatio cupiditatū rationi obediens, dicta a modico, vt Varro ait, cuius verba nonius Marcellus sic refert, non eos optime vixisse dicam, qui diutissime vixerunt, sed eos qui modestissime, id est modice, vel dicitur a modo, vt Ciceroni, & plærisque veterum placet. Adhibet enim modestia modum humanis actionibus, ne quid agatur, quod nimium sit, ne ve etiam parū, sed id quod satis sit, hoc est mediū inter vtrūque extremorū, quod iure optimo ab oĩbus laudatur. Nec tamen putemus hos duos maximos latinæ linguæ auctores inter se deverbi huius origine dissentire, quum alter a modico, alter a modo modestiam dici putet, & præcipue quum modum pro moderatione, & modicum pro modo, & moderato dixisse veteres inueniantur. Et modice nō solum pro parce, sed pro modeste etiam posuerint. Hæc virtus ad morum probitatem pertinet, & ad decorem etiam vultus, vnde illud Terentij, & vultu sosia adeo modesto, adeo venusto, vt nihil supra. In principis quidem vultu eam modestiam laudant, quæ grauitatem præ se ferat, non autem tristitiā & eam hilaritatem, quæ grati animi index sit, non autem leuitatis, Proinde dicunt principem ita temperatis, moderatisque moribus esse oportere, vt summa seueritas summa cum humanitate iungatur. Modestia. Varro de analogia. NON quātū qs vixerit, sed quomō quærendū est. Terētius ĩ andria.

LAVdant prisci scriptores imaginem Demetrij Antigoni regis filij vt quæ animi indicium ostenderet, per eam natus ad modestiam videbatur, & ad gratiam conciliandam, terroremque incutiendum. Demetrij imago.

MODEstus sæpenumero habitus est Alexander, Quod vel ex hoc exemplo cernitur, ditiores, delicatioresque ex victoria facti milites complures in eum oblatrabant, & maledictis, probrisque illum incessebant. Is Alexander.

quum

quum hoc resciuisset nulla iracundia excanduit, sed modeste placideque rem pertulit, asserens REGIVM esse eos a quibus etiam male audiat benignitate, ac liberalitate lenire. Nouerat enim nihil tam volucre esse, quam maledictum, quod quidem facile emittatur, cito excipitur, latius dissipatur, sed longe celerius obliuioni mandatur. Modestiam etiam quã maximam ostendit in Mandanium Indum philosophum, eius nanque fame celebritate permotus nuntios ad illum misit, rogans, vt ad seuisendum accederet, pollicerenturque ei dona, si proficisceretur, sin recusaret mortẽ ei minitarentur. Mandanius quum nũtios diligenter audiuisset, eis respõsum attulit. Non se ab eo munera velle, cui nihil satis esset, nec minas etiã pertimescere, quum viuens affatim ab India nutriretur. Sin autem necaretur ab attrita iam & carie, & senio carne liberaretur. Hæc quum acerbioribus etiam verbis nuntij retulissent, risit Alexander, & philosophum nõ modo venia donauit, verum multis laudibus extulit.

Mandanius indus.

Respõsum mandanij.

Alexander.

¶TVLIT ETIAM perplacide Diogenis epistolam, ad hanc sententiam. Diogenes Alexandro Macedonum regi salutem. Optime fecisti quod te Macedonum regem scripsisti, noueras enim me regi non esse subiectum, Scribis vt ad te veniam, si vt me videas, figuram corporis mei quis admirandam putet? Sin vero vt moribus, atque institutis meis vtiuelis, scito tantundem ex Macedonia Athenas viæ esse, quantum Athenis in Macedoniam, vale.

Diogenis epistola ad alexandrum.

¶TVLERAT etiam modeste admodum Philippus eius pater Diogenis licentiam in loquendo, Nam quum Cheronam vrbem tunc opulẽtissimam inuasisset, ductus est ad eum cum alijs captiuis Diogenes, qui eum rogauit quisnã esset. Tum Diogenes audacter respondit, explorator sum insatiabilis auiditatis tuæ, At rex nihilo commotior risit, & illum liberũ dimitti iussit.

Philippi modestia in diogenem.

¶MODEstissimus etiam habitus est Iulius Cæsar, cuius rei hoc erit argumentum, denuntiauit per præconem Pompeius se pro hostibus habiturum illos, qui ei in bello defuissent, At Cæsar medios omnes, & neutrius partis, suorum sibi numero futuros pronuntiauit. Nec legem illam Solonis secutus est, qui capitis animaduersione puniẽdum illum statuit, qui nõ alterutrius extitisset. Quinetiam Roma egrediens Pompeius in senatu dixit eodem se loco habiturum eos senatores, qui Romæ remansissent, quo eos habebat, qui in castris Cæsaris militarent. Atqui Cęsaris postulatio lõge æquior, modestiorque semper fuerat, quam Pompeij. Se enim senatui populoque Romano positurum arma pollicebatur, Idem faciente Pompeio, quod cum ille id velle facere negaret, respondit Cæsar iniquum admodum esse, alteri vires omnes amouere, alteri vero confirmare, atque augere, vt dum alterum tyrannidis insimularent, alterum ad tyrannidem instruerent. Et post pharsalicam victoriam omnibus aduersarum partium, qui se victori permiserunt ignouit.

Iulius Cæsar.

¶MODEste etiam egisse videtur Antiochus maximus ille rex Asiæ. Nam postquam a L. Scipione victus tauro tenus regnare compulsus est,

Antiochus.

A tauro mõte ad tanaim amnẽ romanis imperium asię cedit antiochus.

comiter

comiter dicebat benigne secum egisse populum Romanum, quod nimis magna cura eum liberauerit, modicisque eum terminis clauserit. Ex plutar. ĩ vita Scipi. aphri.

QVVM maxima quæque regna maxima solicitudine reges afficiant, nec sinant illos quiete vnquam dormire. Modestissimũ etiam fuit respõsum Tiberij Cęsaris, qui præsentibus onerandas tributo prouincias dicẽtibus, & id etiam per literas suadentibus rescripsit BONI pastoris esse tondere ouem, non autem deglutire. Tiberi⁹ Cęsar

CAII quoque Marij modestiam in hoc laudant. Nam quum ei duplex triumphus decerneretur, noluit solus triumphare, sed gloriam suam cum collega Catulo partitus est, quanquam minus dignus ille a Romano populo iudicaretur. Modestiæ laude, & præcipue in victu enituit Iulianus Cæsar, in pace enim mensarum eius tenuitas recte noscentibus admiranda fuit, in procinctu autem militię cibum breuem, vilemque sumebat, vbi vero exigua quiete recreasset corpus, expergefactus quamprimum vigiliarum vires, & stationes explorabat, deinde ad serias res accedebat, vel vbi ocium esset, ad musarum pabulum confugiebat. Ab religione enim christiana, a qua per ambitionem se abdicauerat, non potuit adeo descire, quin aliquod veræ virtutis simulachrum in se seruauerit, ex quo caracter veritatis non omni ex parte tolleretur, purpuræ qui dem infectores, quamuis diligenter manus abluant, coccini tamen coloris dignitatem non omnino repurgant. Caius marius. Catulus. Iulianus cęsar

SVNT nonnulli quoque Græci scriptores, qui Annibalis modestiam multis laudibus efferant, dicantque illum nec quum in Italia bellum gereret, nec postquam in Aphricam redijt, aut cubantem cænasse, aut amplius vini sestario indulxisse. Summaque etiam modestia, ac comitate respondisse omnibus, qui eius alloquio vterẽtur. Laudatur etiam modestię Dio Syracusanus. qui potitus rerum, nec mensam, nec vestẽ mutauit, sed eodem habitu, victuque contentus extitit, quo vtebatur, quum in Academia cum Platone, & condiscipulis suis versaretur, ad quem Plato scripsit, Eum existimare oportere se ab omnibus probari, si a viris solum, qui in Academia versantur, probaretur, quando illi non fortunam, non victoriam, non audaciam, admirarentur, sed virum, qui in magna rerum amplitudine per honestatem, temperantiam, modestiam, iustitiamque prospera fortuna optime vti sciret. Et de modestia satis. Dio syracusa.

DE VERECVNDIA ET PVDORE.

TITVLVS VICESIMVS.

Pudor.
Verecundia.

VERECVNDIA NVNC SE NOBIS OFfert,quę eſt quidam ingenuus pudor,quo parciti recta etiam,& honeſta agere erubeſcimus, hæc duo verba quanquam ſimilitudine quadam teneri videntur,aliquantulum tamen inter ſe differunt. Eſt enim pudor timor quidam iuſtæ repræhenſionis,verecundia vero aſpectum honeſti viri,vel coniunctæ multitudinis in rectis etiam actionibus veretur. Proinde cuſtos decori eſſe videtur,& mater honeſti conſilij. Nam quum bene agere ſtudeat,nihil magis veretur,quam ne quid indecore agat, Idcirco verecundia artifex,effectrixque diligentiæ eſſe dicitur,non enim tantum ne quid peccet,cauet, Sed vt honeſte,decoreque erat omni ſtudio,omniquediligentia nititur.

Demoſthenis vitium linguę

¶ DEMOSTHENES VERECundia excitatus hęſitationem blesæ linguæ coniectis in os calculis emendauit, Et ſumma vocis contentione recitans iuxta fluminis decurſum ſolutam reddidit. vocem quoque quę anguſta, ac gracilis erat , aduerſum montem aſcendendo , ac diſſiliendo dum diceret excitauit. Os etiam ad ſpeculum domi ſibi componebat , ne quid indecenter ageret,& vt in omnibus actionibus decorum ſeruaret.

Cice. de ſe ipſo

¶ NEC MINVS etiam Cicero in actiõe laborauit,donec per Rhoſcium comediarum,& æſopum tragœdiarum actores vocem,vultum,& geſtum corporis emẽdauerit. Atqui de ſe ipſo quum de claris oratoribus ſcriberet, ſic ait,milo Rhodius operam dedit,ſi modo id conſequi potuit vt nimis redundantes nos,& ſupra modum fluentes iuuenili quadam dicendi impunitate,& licentia reprimeret,& quaſi extra ripas defluentes coerceret.

¶ NEGLIGENda non eſt verecundiæ haud parua virtus,quæ emendatrix omnium actionum noſtrarum,& expultrix improbitatis,ac temeritatis eſſe cernitur, Stultitia quidem audaciam affert,ratio vero tarditatẽ. Quinetiam recta ingenia debilitat verecundia, peruerſa autem cõfirmat audacia, vt eſt in veteri ſententia.

Actius poeta.

¶ QVI FINES igitur verecundiæ tranſgreditur,in temeritatem, atque impudentiam ſtatim incidit. Actius Romanus poeta adoleſcens atręum tragœdiam ſcripſerat,& eam legendam Pacuuio iam ſeni oſtẽderat, ille vero eam frigidius laudabat,verbaque duriora,ac crudiora in ea eſſe dicebat. Actius quidem non præ verecundia animum ſubmiſit, audacter ait,vera dicis mi Pacuui,ſed ego meliora ſpero,quę deinceps ſcribam humana enim ingenia veluti poma primum acerba,& cruda ſunt,deinde ſenſim mitiora indies,ac decoctiora fiunt. Pudor autem ille (quem Cicero moderatorem cupiditatum appellat) turpiũ actionũ proprie dicitur, vt eſt illud comicũ pudicę fœminę,quę ait. Pudor me prohibet ad famoſas irę, id eſt erubeſco ad infames mulieres accedere. Hic pudor ſępenumero malas actiones inhibere ſolet,& eas ad honeſtatem perducere.

Simile.

Cicero

CLOA-

CLOACAS Romanas omniũ operum maximũ Tarquinius Priscus plębis Romanę manibus inchoauit, qui labor, & diuturnus erat, & periculosus admodum, desidentibus enim cuniculis sępe complures simul opprimebantur, quocirca multi quiritium timore periculi, & operis tedio affecti, sibi ipsis vel laqueo, vel alia vi mortem inferebant, hoc quum regi molestissimum esset, eiusmodi remedium commentus est, vt omnium ita defunctorũ corpora crucibus affigi iuberet, ciuibus omnibus spectanda, & alitibus, canibusque laceranda, ac dilanianda. Pudor huius ignominiæ adeo animos omnium perculit, vt deinceps nemo sibi violentas manus intulerit, & quisque laborem, ac periculum æquo animo subiuerit. Quos enim vitæ amor a turpi nece non prohibuisset, futuri pudoris ratio coercuit.

Cloacę romanę. Tarquini⁹ priscus.

IDEM pudor in re bellica sępe res perditas istaurauit. Astyages medorum rex vnicam habebat filiam, quam Cambysi persi priuato ciui collocauerat, metuens ne ab illius futura sobole regno exigeretur, viderat eñ per quietem expudendis filiæ vitem surgere, quæ palmitibus suis omnẽ Asiam obumbraret, idcirco natum ex ea infantem exponi iussit. Is beneficio pastoris educatus, ac maiusculus factus ab æqualib⁹ suis Cirus appellabatur, & rex a collusoribus nuncupatus est.

Astiages Cambyses. Ex iustino li.1 & vale. maxi. lib.1. de sõnijs & herodoto in clio.

SED QVVM IAM ADOLEuisset certior auitæ iniuriæ factus, vltionem meditatus est, & contracto exercitu pastorum, ac conuenarum in Medos transmittit. Huius rei certior Astyages cum maximo exercitu Cyro occurrit conserunt manus, vertuntur in fugam Persæ matres, coniugesque eorum quum fugam cernerent, eos hortantur, vt pugnam instaurent, & in prælium reuertantur, cunctantibus illis, ac bellum detrectantibus sublata veste corporis pudenda eis ostendunt, regantque num iterum in maternum vterum confugere velint? Tum illi pudore parciti in prælium tanto impetu reuertuntur, vt iam victi victores euadant. Et sic fugatas, cæsisque medis, captoque Astiage regnũ inuadunt Persę, & hoc pacto Cyrus beneficio fœminarum rex institutus a medis, qui annis trecentis circiter, & quinquaginta imperauerãt, regnum ad Persas transtulit.

Cyrus. Muliebris persuasio irrisioq; quãtũ ꝓfuerit. Cyrus fœmĩarũ beneficio rex effectus.

MVLTA SVNT exempla Romanorum quibus manifeste patet pudorem res profligatas restituisse, & prostratos exercitus ad victoriam erexisse.

IVLII Cęsaris exercitũ ad cordubã contra Pompeiũ iuniorem perterrefactũ, iam & de fuga magis, quã de pugna meditantẽ pudor restituit, quũ milites omnes audiuissent Cæsarem exclamantem hic dies mihi finis vitæ erit, & militiæ vestrę vltimus. Quibus dictis clypeum obuij militis arripuit, solusque hostes inuasit, locoq; pepulit, ac disturbauit, & ducenta circiter tela in se missa partim audacter euitauit partim scuto excepit, quo pudore accensi, ac perciti milites tanto impetu in hostẽ feruntur, vt Pompeiũ cũ vniuerso exercitu in fugã compulerint, ducesque eius capta corduba in quam cõfugerãt magna ex parte cęsi sunt, & eorũ capita

Iulij cęsaris exercitũ pudor restituit. Cęsaris fortitudo.

Pompeij iunioris cædes.

ad Cæsarem perlata. Ipse autem Pompeius inter dumos, ac vepres latitans deprehensus cæsusque est, caput quoque eius ad Cæsarem perlatum, quod quidem honeste sepiliri iussit. Bellum igitur formidolosum admodum pudoris virtute profligatum, ac confectum est, & integram victoriam Cæsari præbuit.

Pudor verborū moderator. Socrates velato capite ineptias vitabat. Cynici impudentiores.

¶EST etiam pudor verborum moderator optimus, vt neque dicamus quæ turpia dictu sunt, neque eadem si ab alio dicta fuerint, libenter audiamus. Exemplo Socratis, qui quum quendam illoto ore loquentem audiret, caput sibi clamyde adoperuit, donec ille perorasset. Qua in re Cynici ab alijs philosophis irridentur. Impudentiores enim in loquendo sunt. Et non modo libertatem, sed etiam licentiam verborum amant, dicūtque nihil turpe dictu esse, quod idem non sit turpe factu, idcirco necessaria omnia. quæ etiam aspectum formidare videntur, palam agunt.

Demetri' philippi filius,

¶HAEC pudoris virtus etiam efficit, vt neque turpem, aut inhonestam causam sermone, aut oratione nostra defendamus. vera est enim Ouidij sententia, CAVSA patrocinio non bona peior erit. Verecundię, pudorisque inter se affinitatē ex Trogi Pompeij, seu Iustini verbis doceri possumus, qui ait multæ Græciæ vrbes Romam oratores miserant questum de iniuria Philippi Macedonum regis, disceptatioque erat in senatu iter legatos, & Demetrium Philippi filium, qui obses datus fuerat, turba querelarum confusus adolescens obticuit, tunc senatus verecundia eius motus causam illi donauit, atque ita modestia sua Demetrius veniam patri non iure defensionis, sed pudoris patrocinio obtinuit. Quod ipsum decreto senatus significatum est, vt appareret non tam absolutum regē, quā filio donatum fuisse patrem.

¶DE ABSTINENTIA ET CONTINENTIA.

¶TITVLVS VICESIMVSPRIMVS.

ABSTINENTIA ET CONTINENtia his duabus superioribus virtutibus coniunctę sunt. Hæ animi ratione ductæ contra cupiditatem, ac voluptatem obluctantur, quæ quanquam idem significare videntur, & altera pro altera sæpe ponitur intellectu tamen quodam discernuntur, quum abstinentia proprie sit animi virtus, quæ effrenatas cupiditates rationis habena coercet. Continentia autem virtus sit, quæ immodicas voluptatum illecebras rationis iugo subijcit. Abstinentia. Continentia.

¶PROinde Aemyliū Paulū abstinentem fuisse dicimus, qui ex maximo auri, argentique pondo, & opulentissima regia gaza (vt dicunt) quam in potestatem suam per victoriam redegerat, nihil contrectare voluit, aut in rem suam interuertere, aut vllo pacto aspicere, sed quæstoribus negocium dedit, vt in publicum ærarium omnia referrentur. Et quamuis Persem vicit, & eum in triumphum duxit, & ex Hispania ac macedonia maximas opes in publicum retulit, ex auctione tamen totius rei familiaris vix redactum est, vnde vxori eius dos redderetur. Pauli ęmylij abstinentia.

¶ABSTinens etiam L. Mummius qui corinthum euertit, nihil enim ex opibus, atque ornamentis, quæ prædiues vrbs illa habuit, domum suā detulit. Eius tamen abstinentia non potuit inuidiam superare. Nam ab emulis, & obtrectatoribus suis patria eiectus est, & in delo exul inopem vitam egit. L. Mummij abstinentia.

¶SCIPIO AVTEM maior continentissimus fuit, qui nunquam captiuis mulieribus vspiam illusit, aut vllam aspectui suo præsentari permisit. Et quum forte aliquando ad eum duceretur captiua virgo admirandæ pulchritudinis eam honeste, integreque custodiri iussit, & quum paulopost comperisset eam desponsatam esse cuidam luceio principi celtiberiorum integram, intactamque sponso restituit. Cuius res celeberrima fama causam præbuit, vt Celtiberi vltro in partes Romanorum cōcesserint. Et quod armis Scipio assequi nequiuerat continentię rumore consecutus est. Scipiōis aphricani cōtinētia.

¶HIS DVABVS VIRTVtibus maxime enituit Iulianus Cæsar. Nam ex opulentissima persica præda, quam inter milites suos pro singulorum virtutibus, ac laboribus magna cum æquitate diuiserat, nihil sibi reseruauit, præter puerum quendam mutum vltro ei a quodam milite oblatum, qui iucundissimis gesticulationibus vetustissimisque nutibus multa iudicabat, adeo, vt quasi colloqui, ac confabulari cum omnibus videretur, hæc Iuliani abstinentia militibus pergrata fuit, & eosdē dicto audientes longe magis reddidit. Iulian⁹ Cæsar.

¶EX CAPTIVIS MVlieribus nullam contrectare, aut videre voluit, quū cōplures speciosissimę quotidie ducerētur, & pręcipue ī perside vbi formosissimę omniū fœminę habent, sed ei⁹ cōtinētia lōge lati⁹ spe Fœminę vbi formosissimę.

ctata fuerat. Constans enim inter omnes opinio erat, Iulianum post amis
sam coniugem nihil venereum, quod a familiaribus sciri potuerit, vnquā
patrauisse.

Alexander. ¶ALExandrum magnum summa etiam admiratione dignum putant,
quod non minorem erga Persarum captiuas mulieres continentiam, quā
in viros fortitudinem ostenderit.

Cęsaris cōtinē tia. ¶CONTINENTIAM Iulius Cæsar in exercitu tanti fecit, vt sę
pe diceret se non minus a milite continentiam, & modestiam, quam virtu
tem, atque animi magnitudinē desyderare, Contra has duas virtutes, quas
finitimas inter se esse dixi, indifferenter opponitur incontinentia. Sic
Incōtinēs quis enim incontinentem esse dicimus, qui per cupiditatem deliquit, vt eum
qui per voluptatem peccauit. Sed in rebus necessarijs, aut expetendis quū
aliquem incontinentem dicimus addimus plærunque rem in qua auidi-
tate effertur, & præsertim vbi vitij nomē non suppetit, vt incontinens lu
cri qui a Græcis χρηματιστικὸσ vocatur incontinens rapinæ, incontinens li-
didinis, incontinens vini dicitur, sed vbi quispiam immoderate magistra
tus dignitates, honoresque cupit, tunc is ambitiosus vocatur. Hunc tamen
Græci propinquiore verbo τιμοκρἀτικον appellant, nos studiosum gloriæ
dicimus, illi autem coniuncto verbo dictitare solent. Similiter amator pa
triæ vno etiam verbo φιλοπάτηρ ab illis dicitur, in eiusmodi enim nomi-
nibus nobis præstant propter fœlicitatem compositionum, a quibus lati-
na lingua magna ex parte abhorret. Nos cupiditatem discendi, illi φιλομα
θείαν. Nos amorem reipublicæ illi φιλοπολιτείαν dicunt, Sic etiam amo-
rem sui ipsius φιλαυτίαν vnico verbo exprimunt, Idcirco omnes affectus
omnesque cupiditates facilius Græce quam latine enuntiantur, sed ad pro
positam rationem redeo.

¶INCONTINENS quidem aliquando emendatur, pœnitet enim
eum deliquisse, intemperans vero temeritatem exultat turpitudine gau-
det, vix vnquam ad rationis viam redigitur, & in impudentia persistit.
Proinde desperatæ salutis, & immedicabilis prorsus valetudinis haben-
dus est, eam enim viam ire pergit, quam elegit, & ab ea nunquam diuertit,
Incontinens autem quandoque pœnitentia ductus ad diuerticulum re-
dit, & naturalibus voluptatibus, a quibus vix quispiam liber omnino esse
potest, venia aliqua ex parte danda est, omnibus pene communes esse
videntur. Atqui incontinens si ad rationem redit, & deinde non per-
sistit turpior, deteriorque multo fit, quam ante fuerat, & de eo dicere pos
sumus, quod de ægrotis medici dicunt, qui aiunt infirmos illos grauius
se haberi, qui quum leuati morbo fuerint, grauius in eundem recidunt, Id
circo videndum semper est, vt ratio dominetur, & appetitus pareat, qui
si imperium inuaserit, & naturalem necessitatem progressus fuerit,
actum de homine est. Fit enim impos sui ipsius, & in præcipiti-
um omnino rapitur, intemperantissima omnium fœminarum, & insa
Messalina augusta. tiabilis, atque inexplebilis libidinis habita est Messalina Claudij prin-
cipis vxor, quæ non contenta domesticorum iuuenum multiplici turba,
quos

quos die,noctuque semper admittebat,cōditionem a publicis lenonibus accepit,vt omnibus vulgo potestatem sui corporis faceret,& inter prosti- tutas alias etiam prostaret mercedemque turpitudinis acciperet, sed quū audiuisset inter plurimas meretrices vnam esse.quæ robore corporis,ac pa tientia reliquas omnes præstaret,elegit cum illa certamen,& postquā per integrum diem,integramque noctē omnibus certatim cōfluentibus sub- iissent defessa tandem,ac deficiens peregrina illa cessit, vt par erat augu- stæ meretrici. Quæ quidem victoria exultans ab opere non discessit, sed quinque & viginti virosvltra certamē indefessa pertulit,& lęta,acvictrix tanti certaminis ad imperatorium thalamū rediit. Ex cornelii taciti li.11.

Et lassata viris,nec dum satiata recessit.vt satyrus noster cecinit. Iuuena.saty.6

¶QVIS NON iure etiam corinthiorum turpitudinem,atque intē- perantiam admiretur? Hi vrbem opulentissimam habebant,& mercato- ribus opportunam duplici enim sinu abluitur,ionio scilicet,& ęgeo.Quo rum alter Italiam,alter vero Asiam spectat,tam turpem tamen quæstum exercuerunt,mille enim circiter puellas veneri a propriis parentibus addi ctas nautis institoribus,& aduenis,ac peregrinis quibuscunque exposue- rant,vt eiusmodi illecebris exhausti ciuitatem ditiorem,opulentiorem- que redderent.Hoc quidem quum per confluentem multitudinem fieret vulgatum est per omnes gentes prouerbium non cuiusque mercatoris esse Corinthum adnauigare, sed de abstinentia,& continentia,quæ vitas illu- strium virorum plurimum ornant,& gratiam multitudinis conciliant sa tis. Corinthiorū intemperātia. A. Gellius aliter refert,ca.8. lib.1.

¶DE CASTITATE.

¶TITVLVS VICESIMVSSECVNDVS.

CASTITAS HIS SVPERIORIBus pro xima accedit,Quę est quasi certa morum castiga tio,&veluti regula quędam humanęvitę.Hęc ex intima cordis cogitatione cupiditatum auiditatē, & voluptatum illecebras rationi subigit,& tem- peramēto quodam ad mediocritatem, veramque virtutem redigit.Eodemque officio in nos fungi tur,quo optimus pręceptor in discipulum,qui sin gulas quasque actiones quotidie emendat,& casti gatiores indies reddit,donec illum ad optimā fru gem adigat. Castitas. Cicero.

¶CASTITATem Cicero sępe frugalitatē appellat,Eiusque officiū esse dicit motus animi appetentis regere,& sedare,semperque aduersantē libidini,moderatam in omni re seruare cōstantiam,frugalitatem quoque a fruge dici putat,qua nihil melius e terra oriatur. Ad hanc sententiam Quintilianus loquitur his verbis,M. Celius se esse hominem frugi vult

probare,non quia abstinens sit,nam id ne mentiri quidē poterat, sed quia vtilis sit multis,id est fructuosus,vnde sit dicta frugalitas. Hanc virtutem quasi peculiarem in deiotaro rege fuisse Cicero refert, quem omniū regū frugalissimū extitisse luculētissimis verbis testatur,frugalitati vero cōtrariam nequitiam esse putat,dictam quasi nequicquam,quod nihil sit homo ille,qui nequitiæ vitio laborat. Frugalitas quidem tanti apud veteres fuit,vt Pisoni viro præstantissimo cognomentum honoris dederit, frugi siquidem dicebatur.

Frugalitas

Cice. i oratiōe ꝓ rege deiotaro.

Nequitia.

Castitas.

CASTitas,& pudicitia similes virtutes esse videntur,quum sæpe alteram pro altera poetæ vsurpent. Intellectu tamē inter se differunt. Est enī castitas generalis quædā castigatio,animaduersioque cōtra singulos quosque turbidos animi motus,vnde castum varro non modo pro religioso,& pudico, sed pro abstinente a furtis,ac rapinis ponit,quum ait,nec casta viri manus tenaci visco se tinxerat. Ponitur etiam castum pro puro,suaui,iucundo,& incorrupto,vnde casto sermone eos locutos dicimus,qui nitidis, ac latinis verbis vtuntur,nec peregrina,aut nimis prisca commiscent.

Pudicitia.

PVDICITIA vero quasi quædam species eius esse videtur, quæ solum ab iniuria turpium libidinum vendicet,hoc quidem Mantuana camœna docuit,quum ait Casta pudicitiam seruat domus,quasi dicat castigata, incorruptaque domus etiam pudicitiam seruat. Hæ duæ virtutes in fœminis maxime elucent,Sine quibus nec matrimonium stabile, nec laus vlla muliebris, aut religio esse potest,tantique in eis faciendæ sunt, vt omnium criminum rea habenda sit mulier,quæ contra pudicitiam,ac castitatem commisit. Atqui nulla vnquam virtute a probro illo, ac turpitudine redimi aut expiari poterit. Et alia ex parte casta,ac pudica fœmina omni laude,ac gloria semper ab hominibus afficienda erit.

FOEMINAE quæ vnius viri connubio contentæ fuerant, corona pudicitie donabantur apud Romanos admirabili fama celebrabantur per omne æuum captiuę illæ Teutonicorum coniuges, quæ quum a Mario victore non impetrassent,vt castæ virginibus vestalibus seruirēt, laqueis sibi proxima nocte spiritum eripuerunt,ne quis eas corruptæ pudicitiæ, aut violatæ castitatis reas fuisse vnquam suspicari posset.

Teutonicę mulieres.

EGREGIA PRORSVS virtus etiam in viris habetur vitę,morumque castitas,& moderata quædam,castigataque consuetudo. Quam non modo viri optimi laudant,ac probant,verum etiam deterrimi ipsi admirantur. Ad Scipionem Aphricanum,qui tunc literni exulabat,visendum,ac salutandum prædones longa nauigatione accesserunt,vt eum coram cernerent,quem fama rerum gestarum,& virtutis,ac castitatis cognouerāt. Hęc quidē virtᵘ tāti est,vt nō solū principes ornet,& admiratiōe dignos reddat,sed priuatos nōnūquā ad principatᵘ gloriā ꝓuehat. Hiero syracusanᵘ testis sit, q̄ hiero doto priuato viro nō ignobili,matre tamē serua natus cōsensu omniū ciuiū dux Siculorū aduersus carthaginiēses primo, deinde succedēte fortuna,& gloria rerū gestarū rex creatus est,hic formæ dignitate conspicuus fuit,robusto corpore, forti animo,alloquio suaui, ac

Scipio aphricanus.

Hiero syracusanus.

blando

blando,& castis moribus,castigataque vita adeo,vt cūctis gratus,acceptus que haberetur,hic amicus fuit populi romani,& quum accepisset cladem ei illatam ab Annibale ad Trasumenum lacum,trecenta milia modiorū tritici,& ducenta milia hordei,Auri quoque ducenta & quinquagita pō do romam muneri misit.Huius nepos eo mortuo,viuo tamen filio,Hyeronymus,qui ei in regno successit,contrariȷs moribus fuit.Nā & ad Carthaginiēses desciuit,spreta romanorum amicitia,& præ sœuitia,ac superba a suis interemptus est.

Annibal. Hieronymus hieronis nepos

CASTO & castigato vitæ ordine fuit Euagoras Cyprius rex,qui quoad vixit neminem iniuria vnquam affecit,iustumque se omnibus p̄buit,amicos semper in consilio habuit,quanquam erat ipse prudentissim⁹ vitæ institutis omnibus documento esse poterat omnia ordine,modoque ab eo agebātur,& quæ verbis promiserat,ea sic semper ex fide bona prȩstabat,vt neminem vnquam falleret. Non fortunæ successu,sed virtute vitæ gloriabatur,Amicis gratus,& liberalis in alios magnificētia,& liberalitate splendidus,vitia,voluptates,cupiditatesque omnes mira quadam castigate coercebat. Et quuum diem iam grandior natu obisset,complures optimos filios superstites sibi reliquit,nullum tamen priuato nomine indecorem,sed alium regni successorem,alios duces,imperatoresve,alios quæsitorum regnorum compotes.Filias autem reginas. Tantum valuit morum castigatio,& admirabilis ordo vitæ,vt paruum regnum propagauerit gloria,fama,opibus,ac dignitate. Et posteritatem longa regnorum successione diutius illustrauerit. Et hæc de castitate,ac prudentia satis.

Euagorȩ regis laudes āplissime.

DE HONESTATE

TITVLVS VICESIMVS TERTIVS.

HONESTAS NVNC SEQVITur,quā Zeno ingeniȷ prȩstantiam esse existimat,& eam solum bonum appellat,quando quidem hæc vna virtutum omnium perfectionem ī se complectatur.Aristoteles quidem id honestum esse putat,ex quo splendor aliquis,atque illustris honor in eos perueniat,qui id gesserint. Similis sententia eorum est,qui honestum id esse affirmant,quod sit populari fama gloriosum.Platonici autem,& qui eos imitantur,id intelligunt honestum esse,quod detracta omni vtilitate,sine vllis præmiȷs,fructibusve per seipsum possit iure laudari. Ex quibus omnibus opinionibus nihil aliud colligendum puto,nisi honestū,aut ipsam virtutem esse,aut rem gestam virtute,Erit igitur honestas animi electio firma,& stabilis ea omnia agendi quæ secundum virtutē sunt.

Zeno. Honestas

Hæc enim virtus tãtæ præſtantiæ eſt, vt vel ſola hominem perfecte commendet. Nam qui a Græcis καλος dicitur a noſtris honeſtus, & bonus nuncupatur.

SED vt honeſto turpe opponitur, Sic honeſtati turpitudo. Quæ eſt firma electio ea omnia agendi, quæ ſecundum cupiditatem, ac voluptatẽ fiunt. virtutes quidem & vitia voluntaria ſunt. Proinde in noſtra poteſtate eſſe dicuntur, quando eorum electio, quæ rei gerendæ principium eſſe cernitur, in noſtra poteſtate ſita eſt, verſaturque circa affectus, & actus, ex quibus quidem laus omnis, ac vituperatio pendet. Quod ſi ita res ſeſe habet, honeſtatis, turpitudinis domini ſumus, quarum altera iter fœlicitatis affectat, altera autem miſeriæ. Ergo quicunque aliis imperat, affectus, electiones, actuſque omnes ad honeſtatem dirigat oportet, quæquidem vel virtus ipſa eſt, vel virtuti innititur, adeo, vt ab ea nuſquam ſeparari, aut diſiungi poſſit, virtus autem ipſa tam præclara eſt, vt ex rebus ſecundum illam geſtis, ita homines probos afficiat, vt non modo opera ipſa admirentur, & emulationem quandam ad imitãdum accipiant, ſeque illis ſimiles fieri cupiant, verum operum auctores ſumma beneuolentia amplectãt, & in eos ſe conuerti, ſi fieri poſſet optarent.

AGE quis Herculis magna illa facinora, & longe rebus humanis excellentiora lectitat, qui non ſe ſtatim Herculem fieri cupiat? ſed ne poetas finxiſſe putemus, QVIS geſta Cęſaris, aut Alexandri legat, quin velit Cęſar, aut Alexander confeſtim fieri? vt vero minora loquar. QVIS Pythagoræ, aut Socratis vitam cogitat, qui in eos ſe transferri nolit? EGO autem eiuſmodi ſum, qui mallem Platonem philoſophum me fieri, quam Sardanapalũ opulentiſſimum illum Aſſyriæ regem, hoc virtus ipſa præſtat, & opera, quæ ex virtute geruntur. Secus autem in his artibus, aut actionibus, quæ voluptatem augent, fortunam ornant, opes accumulant, & rem familiarem complent. QVIS enim adoleſcens ingenui pudoris, ac liberaliter educatus, paulove nobilior Antigenidas tibicẽ fieri vellet, & ex tibia victum, ac gloriam querere? quamuis ille Platonis teſtimonio illuſtratus fuerit, Antiqui ſe cupiat fieri Anaxenorem citharœdũ cuius harmonia adeo delectabatur Antoni[9], vt eidem quatuor ciuitatum tributa exigenda dederit. AT quis ſimulachrum Iouis olympici, aut argiuæ Iunonis adeo probaret, vt Phidias eſſe cuperet, aut Polycletus? SOla honeſtas eſt, cuius opus & artifex ſimul probatur. Et adeo ad ſe homines allicit, vt imitator eius, & auctor vnuſquiſque eſſe deſyderet.

Antigenidas tibicen. Anaxenores citharœdus. Antonius.

Sertorij honeſtas

HAC virtute præſtitit Sertorius, qui honeſtatem etiam in conuiuiis ſeruabat, nec videre quicquam turpe, aut audire vnquam poterat, ſuiſque perſuaſerat, vt ab omni maledicto, atque ſcurrilitate abſtinerent, certarẽtque inter ſe placidis ſalibus, facetiſque iocis. Cuius mores maiore admiratione digni ſunt, quod eiuſmodi vitæ homines maiorem viuendi licentiam vſurpant, maioremque loquendi libertatem, ſed honeſtatem qui non pręſtant, non modo viri boni eſſe non poſſunt, verum ab omni hominum cœtu exturbandi ſunt, non enim tantum ſibi ipſis nocent, ſed vniuerſos ciuescum

ues cum quibus versantur, turpitudinis quodam veneno inficiunt. Hæc fuit causa, qua ducti vetustissimi Greci comedias vrbibus suis eiecerunt ne ciues inhonestas illas actiones cernerent, neve obscœna verba audirent.

¶OPTIme Socrates, & alij philosophi morũ, atque honestatis p̃ceptores tradiderũt, vt homines seipsos cognoscerẽt, & aliena reliquerant, quę min⁹ vtilia, ac necessaria sunt. Et ĩprimis cogitarẽt se solos ex oĩbus animalib⁹ rationis, atque oratiõis cõpotes esse. Quæ duo diuinæ mẽtis munera omnibus honestis actionibus augenda, atque accumulanda sunt, vt honestum pręcipue vitæ genus eligamus, per quod non modo viaticum huius terrenæ peregrinationis assequamur, verum ab omni vitiorũ labe, ac turpitudine immunes, ac liberi simus.

¶DE MODERATIONE

¶TITVLVS VICESIMVS QVARTVS.

MODERATIO HONESTATI COMES accedit. Nam sicut electio (quæ rei agendæ principium est, vt Aristoteles testatur) ab honestate dirigit᷑, sic moderatio actionem metitur, ne fines, quos ei honestas præscripsit, aut non attingat, aut longius progrediatur, vt enim in currẽdi certaminibus vltra metas currere temeritatis esse videtur, sic vix e carceribus progredi ignauię. Autumedon Achillis auriga idcirco laudabatur, quod nec nimio cursu præcipitabatur, nec segni ac tardo ab insequentibus præuertebatur, Sed moderata quadam alacritate semper inter primos de victoria certabat. — Electio. Arist. ca. 2. li. 6. &. c. 2. lib. 3. ethicorum. Moderatio.

¶MODERATVS admodum habitus fuit Pomponius Atticus in omnibus actionibus suis, quod vel ex hoc cerni licet, ex tot enim tanque grauibus, ciuilibus, ac domesticis procellis solus pene ex omnibus claris ciuibus periculorum omnium expers, incolumis, iactatus, ac liber euasit, & quibuscunque victoribus semper gratissimus extitit. Et quasi prudentissimus gubernator, nauem suã ex procellosa hyeme, marique vasto, ac scopuloso optime seruauit. Quod vtinam effecissẽt alij eruditissimi viri id ętatis, haberemus fortasse latinam linguã longe vberiorem, & minus multa nobis incognita essent, sed arduum, ac difficillimum est fatalem sortem peruertere. — Põponij attici moderatio

¶HANC moderationis virtutem Cicero præcipue Bruto tribuit, quũ ait. Quid tam difficile Brute est quam in plurimorum controuersijs diiudicandis, ab omnibus diligi? consequeris tamen, vt eosipsos, quos cõtra statuas, ęquos, placatosque dimittas. Itaque efficis, vt cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata quæ facis. — Cicero ĩ bruto

¶MAGNAM quoque moderationem ostendit M. Bibulus vir sũmę dignitatis

mæ dignitatis, Nam quum per iniuriã duo filij adolescẽtes indolis peregregiæ ei cæsi fuissent in ægypto, æ Cleopatra regina interfectores illorũ per carnifices ad eum misisset, vt ex illis vindictam sumeret quacunque vellet, eosdem euestigio intactos remisit, asserens eiusmodi vltionem ad se non pertinere, quum suus esset hic priuatus dolor, sed ad senatum populumque romanum. Itaque malluit orbitatis suę mœrorem supprimere, quam immoderatus vltor videri.

M. Bibuli notãda animi moderatio.

HAEC MOderationis ratio tolerantiam præstat, quæ mirifica quoque virtus habetur. PRVdentis quidem viri est iniurias forti animo tolerare, nec semper vltionem quærere. Scitum est illud P. Syri præceptum, quum ait. Feras non culpes, quæ vitare non possis. Sapienter Epicthetus philosophus hæc duo verba semper se habere in animo, atque ore dicebat equidem ἀνέχου καὶ ἀπέχου hoc est fero, & abstineo.

P. Syri sententia.

Ex macro. ca. 13. li. 2. satur. & A. Gel. ca. 14. li. 17. noct. at.

Annibal.

SED moderationis virtute etiam præstitit plurimum ĩter milites suos Annibal, Nam quum exercitum haberet commistũ ex hispanis, aphris Gallis. variaque hominum colluuione, tanta moderatione, ac tolerantia inter omnes vsus est, vt ne minima quidem militaris seditio in castris audita vnquam fuerit, quod mirum omnibus videri potest, quum id hominum gen⁹ rixe discordiæque obnoxium sit, vixque vnquam quiete, ac pacate viuere vspiam possit.

Anaxilaus.

ANAXILAVS Siciliæ rex omnium principum sui temporis moderatissimus habitus est, quæ virtus quidem magnam dum viueret, omnium populorum gratiam ei conciliauit, & post eius obitum, maximum etiam fructum eius posteritati attulit. Nam quum decederet filium impuberem regni hæredem instituit, cuius tutelam Michalo spectatæ fidei seruo reliquit, verum enim vero memoria paternæ moderationis, & spes futuræ probitatis tantum potuit. vt ciuitates omnes parere seruo, quã moderati principis sobolem deserere maluerint. Aequo etiam animo pertulerunt regni maiestatem per seruum tantisper gubernari, donec puer ad legitimam pubertatem peruenisset.

Sylla.

SILLA QVOque qui omnium romanorum sœuissimus fuit aliquando moderatior, mitiorque esse voluit. Nam quamuis pro minimis etiam rebus inter præclarissimos, grauissimosque viros semper præcipiti iracundia accenderetur, tamen quum dictaturam, vel potius tyrannidem vltro deposuisset, adolescentem se grauissimis, ac mordacissimis verbis insectantem æquo animo pertulit, & hoc solum domum cum se reciperet, iamque limen ingrederetur, conuersus in eum dixit, non sinet hic audax adolescens alium quempiam in posterum dictaturam sponte deponere.

Phi. macedo.

MODERATISSIMVS VEL EX hoc vno exemplo habitus est Philippus Macedo Magni Alexandri pater, Nam quum Mathonã Melibœæ vrbem oppugnaret, quam sagittarij indigenæ omniũ optimi defẽdebant, iacta ĩ eũ e muris sagitta dextero oculo capt⁹ est, quo vulnere sicut nec ĩ bello segnior, sic nec iracũdior quidẽ ĩ hostes fact⁹ est. Et q̃uis chyrurgus

Chyrurgus oculum ei cum spiculo effodisset, pacem tamen illis implorantibus æquis conditionibus, dedit, & vulneris auctorem neutiquam perquisiuit, nec aduersus victos vlla in re inclementior extitit, sed moderatū ac mitem se omnibus præbuit, ac si ei nihil aduersi in ea pugna contigisset.

DE PARCITATE, SEV PARSIMONIA

TITVLVS VICESIMVS QVINTVS

PARCITAS MODERATIONI Finitima accedit, quā vsitatiore vocabulo parsimoniam licet appellare, vtrique ab vno verbo diuersa est origo, nimirum illud a præsenti, hoc a præterito parsi deflectitur. Imprimis tamen videndum est affectus nos ne decipiat. Nomina enim virtutum pro vitiorum nominibus sępenumero vsurpantur. Fortem enim pro temerario ponunt Et auarum parcum mitiore vocabulo appellant. Sed vt auere, vnde auari nomen factū est, est pręter rationem cupere, sic parcere retinere est, & secundum rationem conseruare, & illud quidem vitij esse cernitur, quoniam rationi non obsequitur, hoc autem virtutis, quando a ratione ducitur. (Parcitas. Parsimonia.)

MAGNA profecto virtus est parsimonia, & moderatrix optīa omnium impensarum. Et pari quidem spatio ab auaritia, & profusione distat illa ab vtili, ac necessaria impēsa abstinet, hæc autem nec vtilitatis, nec necessitatis rationem habet, sed profundit, ac prodigit sine mēsura, modove, veluti si ei omnia suppetant, nunquam defutura quasi diuina virgula, diuinoque nutu tradita. FOEMINAM dicebāt veteres tunc bene olere, quum nihil olebat. Et virum tunc recte sapere, quum nec sordes auaritiæ oleret, nec vapores prodigentię redoleret.

HAEC quidem mediocritas late patet, & circa multa diffunditur. Parsimoniam enim minoris Aphricani & Pomponij Attici plurimum laudant, quod neque emaces neque edificatores fuerit. Vtrunque autem in Lucullo vituperant, & quod sumptuosus, atque emax esset, & in ędificando profusior, vnde Tubero stoicæ philosophiæ romanorum omnium peritissimus dicere solebat Lucullum togatorum Xerxem esse, quod splēdidior videri studeret, quam hominem romanum deceret. Et Pompeius quum ad illius ædes visendas in Thusculanum accesisset, cerneretque eas porticibus, xistis, ambulacris, fenestrisque vndique perflari, dixit eiusmodi ædes per æstatem opportunas, hyeme autem importunas, inhabitabilesque esse. Tum comiter Lucullus respondit. Num pluris Ciconias. (Aphricani minoris, pōponijque parsimonia. Lucullus.)

nias.

Facetū luculli responsum.

nias,& Grues quam me facis?at ille pro tempore regiones mutāt,ego autē hybernam habitationem mutare nequiuero.

Mariꝰ solꝰ togatorū septimū gessit consulatū, ludibrio tñ hitꝰ est

¶MARIVS ludibrio habitus est,quod quum grandior natu esset,septimumque gereret consulatum,quod nemini romanorum præter eum vnquam contigit,& iam finitimus morti esset.Fortunam tāquam improbam accusaret,vt qui ante moreretur,quā consilia,ac desyderia sua in ędificandis ædibus peregisset,quæ quamuis magnificæ,statutæ,constructęque essent,adeo,vt multorum regum ædes magnificentia,& splendore superarent,tamen ambitioso homini,& qui ex humili ad summum fortunę apicem peruenerat,non satis erant,vtpote qui & nitidiores, & opulentiores illas fieri(si foret ei vita diuturnior)speraret.

Octauiꝰ cęsar. L.mummius. Corithus euertitur.

¶NIMIS laute suppellectilis,& Corinthiorum præcupidus notatus est Octauius Cæsar,vnde proscriptionis tempore eius statuæ adscriptū est,Pater argentarius ego Corinthiarius. Corithum vrbem (vt diximꝰ) opulentissimam miserabiliter direptam L.Mummius ex senatusconsulto,quod illic legati romanorum violati fuerant,euertit,soloque adequauit Quæ quidem diutius deserta,destitutaque mansit,donec per Iulium Cæsarem dictatorem restituta,instaurataque fuit,translatis illuc compluribꝰ colonis ex Libertinorum ordine.Hi principio rudera vertentes,mortuorumque sepulchra effodientes plurima fictilia vasa inuenerunt,quæ quū

corith ia vasa.

romam mitterentur magno propter artificum solertiam,atque admirandam pulchritudinem vendebantur,& diuitum,lautorumque abacos,veluti si aurea,argenteave essent,ornabant. Quocirca Corinthij coloni ex

corinthiorum

mortuis diuites fieri vulgo rome dicebantur,Consuerant enim Corithij, & omnes fere Asiatici fictilia vasa,quę pulcherrima habebant,cum mortuis infodere. ducti quadam vana,ac stulta persuasione, futilique superstitione. Putabant enim pręsides eorum deos,quos Genios appellabant,cum illis sæpe cōuiuia celebrare,cibariaque deorum ex ambrosia,& nectare cōcinnata eis afferre.

catonis puētus duplex

¶CATO senior dicere solebat duobus prouentibꝰ se rem familiarem regere,& augere,Parsimonia scilicet,& agricultura,Quarum altera fructꝰ præbet,altera autē modum vsui adhibet,inter multas Catonis laudes nulla gratior parsimonia populo romano fuit,& morum castigatione. Proinde cum omnibus magistratibus summa laude,& gloria functus fuisset a sola cēsura cognomētū meruit,& cōsulari statua donatꝰ est,cuiꝰ īscriptio eiusmodi fuit rem romanam iam prolabentem,& in deterius versam Cato cēsor modestissimis institutis optimis moribus,ac præceptis salutaribus pristinum in locum restituit.

¶VIRTVS hęc efficit,vt sicut in structura singula quæque ad regulā libellam,ac perpendiculum respondent,sic in actionibꝰ nostris omnia ad mediocritatis rationem tendant. Erit igitur videndum,vt Parsimonia castam quandam vtilitatis rationē habeat,fugiat extrema,sordidior ne sit

Parsimoniæ pręcepta

honestum lucrum sequatur turpem quæstum ne faciat,rem mercedē nō exigat quam par sit,aut quā opere pręciū esse videatur. Quod quidē iniquum

quum esse poetæ ostendunt in ea fabula, in qua dicunt Aesculapiū Apollinis, & Phornidos filium medicum fuisse peregregium, ac prope diuinū, adeo, vt ab omni etiam incurabili morbo ęgrotos, sanos, icolumesque redderet. Addunt tamen eum ab Ioue fulmine fuisse percussum, & in inferni barathrum præcipitem datum, cuius rei causam Pindarus fuisse dicit, quod is nimis iprobus, ac petulās in exigenda artis suę mercede extiterit, nimisque aurū, & preciosa munera cōcupiuerit. Tunc quidē parsimonia eiusmodi iniqua esset, nomēque virtutis amitteret, & fieret auaritia, quo vitio nihil turpius esse potest. E FVMO enim in flammam tenderemus, vt est in trito prouerbio. INGLVuiem castigare virtutis est officium, a necessarijs se abstinere, & Genium (vt dicitur) suum fraudare, id inhumani vitij esse videtur. — Aesculapius — Aesculapi⁹ ab ioue cur fulmine tactus.

¶ SOLIDVM putabat Titus Vespasiani filius nouū vectigal ex cloacis, latrinisque publicis exigi, & patrem vehementer obiurgabat, ille autē vt primam pensionem accepit, loculos tenens ad os filij agitabat, rogabatque num pecunia illa male oleret? tunc eo dicente, nequaquam. At eadem (inquit) e lotio est. Quo quidem dicto patris indecora parsimonia, & ingenuus filij pudor iudicatur. Atqui hæc virtus maiorem in priuatis ciuibus, quam in principibus laudem habet. Proinde maior Aphricanus quum ab eo acceptorum, impensorumque numorum ratio reposceretur, respondit se gestarum rerum, partæque victoriæ rationem facile reddere posse, pecuniam autem quæstoribus permisisse. Iulius quoque Cæsar se profusiorem haberi semper ęquo animo pertulit, nullumque vnquam largitionis munus omisit, sed quæ profusio, dum priuatus extitit, dicebatur, magnificentia postquam imperauit appellata fuit. — Scipio ahricanus. — Cæsar.

¶ DE SOBRIETATE.

¶ TITVLVS VICESIMVS SEXTVS.

Sobrietas

SOBRIETAS QVAE CIBI, VINIQVE optia moderatrix habetur, hoc loco se nobis vltro offert, de qua pauca dicenda erunt. Eius enim laus cum superioribus virtutibus magna ex parte commista esse videtur. hæc quidem sobrietas ratio adeo necessaria est, vt qui ea careant omnes alias virtutes, quas in se habent obscuriores reddant, & ab omni humanitatis commercio excidisse videantur. Et cum beluis potius, quã cũ hominib⁹ cẽsendi sunt. Hoc Nonij Marcelli optimi veterum verborum indagatoris expositio declarat, qui ait, sobrium sane mentis esse dictum, quasi sobrium, hoc est separatum ab ebrio. Sic & secretum dici putat, veluti separatũ ab his que cernuntur. Elegans sane interpretatio, & huic sermoni nostro satis accommodata, docet enim ebrios insanæ mentis esse, & ab omnibus irridendos.

Ex plutar. ĩ institutis laconicis.

¶ PRECLARE Anacharsis Scytha dicere solebat, quicunque sobrius fieri vult, turpes ebriorum motus intueantur. Vt ebrietatis quoque turpitudinem fugiendam esse ostenderent Lacedemonij rusticos seruos multo mero ingurgitatos in iuuenum conuiuia inducebant, vt cernentes adolescentes temulentorum insaniam, deformitatem, præcipitemque furorem sobrie honesteque viuerẽt, & ebrietatem tanquam rem turpem, atque abhorrendam fugerent.

Solonis lex.

¶ EBRIETATEM ĩ maximis, ac clarissimis viris adeo perosus est Solon Atheniensium legum lator, vt legem statuerit, cui⁹ verba eiusmodi erant. Princeps si ebrius deprehendatur, morte multetur.

Pittacus.

¶ PITTacus Mithilenęus qui vnus e septem Græciæ sapientibus fuit Ebrios quum pecccauerint duplici pœna afficiendos esse, vt per legẽ statuit, vt diligentius homines temulentiam vitarent. Nec eo consilio hæc dico, vt principes abstemios fieri velim, sed vt moderate vinum sumant, eis persuadeam, vt quæ sententiam Anacharsis optime interpretẽtur, qui ait, vitem tris vuarum species ferre, primam voluptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris. Satis sit vinum libare, & valitudinis gratia sumere, cum turpissimum sit se mero ingurgitare, & stomachum quasi cloacam vino abluere, quod quidem nihil aliud esse videtur, nisi se natum ad perdendum temetum putare, vt veteres dicebant.

vuarũ tres spẽs

Philipp⁹ macedo. Alexãder.

¶ PHILIPPVS Macedo, & Alexander eius filius obscurũ ante macedonũ nomen regia virtute adeo illustrarunt, vt angustos admodum regni terminos, & vix satis a finitimis tutos vsque ad extremas orientis oras propagauerint, seque ad spem imperij totius orbis terrarum erexerit. Sed vterque rex nimia vini auiditate quãplurimas virtutes obscurauit. Philippũ oscitantẽ præ nimia quadã vini, cibique crapula peregrina quędam mulier grauibus verbis momordit. Nã quũ temere indictaque causa eã damnaret exclamauit illa, & se prouocare ait, tunc dicentibus quibusdam ad quem prouocans? ad Philippum quidem inquit, sed quũ fuerit sobrius. Tunc rex ad seipsum rediens causam diligentius inspexit, & reuocata sententia

Mulieris puocatio ad philippum.

ta sentētia illam absoluit, liberāque dimisit. horū regū ebrietas turpis, ac pernitosa admodum extitit, sed tolerabilior in patre, quam in filio, ille quidem ex cōuiuio nonnunquā procurrebat, manusque cū hoste forti animo conserebat, aliquando tamen se periculis incautius obiectabat. Filius autem secus, non in hostem, sed in domesticos, atque amicos irruebat. vnde Philippus cum mero concaluisset audacti us se hostibus quam cautius commiscebat, & sic aliquando e prælio vulneratus rediit. Alexander vero e conuiuio imbutus amicorum sanguine quandoque discessit.

¶HVIVS TEMVLENTIam quum audiuisset Antrocides philosophus eo tempore clarissimus ad eum epistolam dedit, in qua ebrietas vitium grauiter increpabat, in ea particula quæ dam erat ad hanc sentētiā, memento rex inclyte quum vinum potas, te terræ sanguinem haurire, quod quidem præsentius, atque efficacius virus est, quam pessima herbarum omnium cicuta. Fuit autem Alexādro hoc turpissimum, quod post multas victorias opiparum, lautumque conuiuium amicis compluribus suis præbuit, in quo merace potationis certamen exhibuit, & palmam, coronamque victori proposuit. Ex ply. c. 5. li. 14. Vinū sanguis terre. cicuta pn̄s venenū.

¶PROMACHVS bibacissimus omnium iudicatus palmam meruit & corona vnius talenti a rege donatus est. sed morbo præ ingluuie, atque illuuione subito correptus post tertium diem interiit, & cū irrisione omnium pompa funeris magno comitatu ei celebrata est. Promach⁹ mero bibulus.

¶HAEC EST Helluonū potādi ratio, vt quo magis potāt, eo magis sitiant. Scite illud in omnes dici potest, quod Scytharum legati in solos Parthos dicebant, qui eos quāto magis bibant, tanto magis sitire affirmāt. Parthi.

¶CIRVS quoque iunior ludibrio habitus est, quum Lacedemonios contra fratrem socios sibi asciscere cuperet, gloriabatur enim per litteras, & oratores se fratri præstare multis in rebus vel precipue quod plus meri sorberet, faciliusque concoqueret. Nouellius mediolanensis Tricongius magna potatiōe dictus est, quod tris vini cōgios vno spiritu biberet, quod quum cerneret Tiberius Cæsar adeo delectatus est, vt eundem ad pretūram, proconsulatumque prouexerit. Cicero quoque M. Ciceronis filius binos vini cōgios vna cæna sumebat. Facete Plynius putare se ait, ideo eū id fecisse vt M. Anthonio patris interfectori hanc palmā eriperet, vt vel in hoc saltem paternę necis esse videretur vltor, ac vindex. Cyrus. Ex plutar. in apopht. Nouelli⁹ trisongius. Cice. fili⁹ temulentior. Ply. c. 22. li. 14.

¶MAroneo mero Vlysses Polyphemo iposuit, cui⁹ suauitatē nectari, & ābrosię pretulit, vt est apud Homerū poetarū fabulamēta Bacchū, atq; Herculē bibacissimos heroas inducūt, potorib⁹ quātū cōiicio, vt eblādiētur, gloriātur siquidē in eadē turpitudine cum illis versari, quos ex hominibus deos factos esse existimant.

¶HOrati⁹ quidem vinum miris laudibus effert, sicut Pindarus aurum cūctis rebus terrenis carminibus suis pretulit. Sed quid poetas miramur quum apud romanos oīm mortaliū grauissimos inuēti sint, qui Catonē cui vita castior seueritatis cognomentum dedit bibacissimum fuisse affirmēt. Nā Memmius quidam homo leuis, ac mordax per ludibrium, ac

contemptum dixit Catonem cum amicis cœnas potando ad auroram vsque producere, cui Cicero, cum id indigne ferret, ait hoc non addis Memmi eum iuges dies aleam ludere, Catonis ebrietatem excusat Plynius secundus, quum ait C. Cæsarem ita eum reprehendisse, vt laudet, describere enim eos dicit quibuscum ebrius fuerat, & quum caput ebrij retexisset erubuisse eos ait, ac deinde adiecisse putares non ab illis Catonem, sed illos a Catone fuisse deprehensos. Addit Plynius deinceps, potuit ne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius etiam tam venerabilis erat vt eum qui deprehenderant venerãtur. Ipse autem Cæsar, vt multis quoque alij virtutibus emicuit. Ita cibi, vinique abstinentissimus fuit, memorque semper erat illius Socratici præcepti, quo quidem dicebat cibos omnes, potusque vitandos esse, qui vltra sitim, famem ve sedandam appetitum longius producerent. Sobrietatem Cæsaris obtrectatores ei⁹ omnes, atque etiã inimici ipsi fatebantur, vnde illa M. Catonis verba emanarunt Cæsarem vnum ex omnibus ad euertendam rempublicam sobrium accessisse.

Mẽmi⁹ catonẽ temulẽtię insimulat.

¶SVNT qui putent Cęsarem comitiali morbo, quo correptus primũ cordubę dicitur, cecidisse per sobrietatem remedium adhibuisse, vt victus parcitate, & durissimis laboribus, vigilijsque euaserit.

Sobrietas a comitiali morbo cęsarem liberauit.

¶VESPASIANVS quoque Cæsar parcus, ac sobrius habitus est, & ad va litudinem conseruandam inediã vnius diei singulis quibusque mẽsibus interponere solebat.

Vespasiani sobrietas.

¶SOBRIVS etiam fuisse videtur Octauius Augustus, quod ex eius cænis cernere possumus quas ternis ferculis, aut vbi amplissime senis, & modico quidem sumptu præbebat, & eas quidem serius inibat, maturiusque relinquebat, quum conuiuę iandiu cænare inciperent antequam ille discumberet, & permanerent postquam ille discessisset, sed eius sobrietas etiam ex hoc videri potest. Nam quęrentem de inopia, & charitate vini, populum romanum graui oratione coercuit. Et satis prouisum esse aita genero suo Agrippa perductis pluribus in vrbẽ aquis, homines ne sitirẽt

Octauij frugalitas,

¶SIMVLATA ebrietas nonnunquam pro calliditate, atque prudentia habita fuit Tarentini quondam quum male conciliati romanis essent, Pyrrhum Epirotarum regem ducem fortissimum, & rei militaris peritissimum per oratores vocare statuebant. Huic sententię complures optimi viri tacito consilio obseruabantur, non tamen audebant quippiã loqui aduersante multitudine, quæ mortem omnibus minabitur, qui in contrariã sententiam irent, vir quidam prudens & facetus Meton nomĩe, quum res in contione ageretur coronatus bacchantium more, & manu accensam facem tenens, tibicinæ pręcinente illuc discurrit, omnes quidem qui freqũetes aderãt, eidẽ tanquã ebrio illudebant, multique vt in mediũ procederet ac corã cõtionaretur eum hortabantur. Tum ille lætus, atque exultans suggestum ascendit, Et cumprimum iocosis, ac scurrilibus verbis risu omnes perfudisset, & vesano preludio auditorum aures sibi conciliasset, adeo vt omnes in eum intenti essent, elata voce inquit. Opportune quidem

Metonis facetia,

viri

viri Tarentini ludere, ac iocari volentibus hodie permittitis, dum per vos licet, omnes moneo, vt occisionem nunc ex tempore sumant, antequã Pyrrhus adueniat, tunc quidem non nostro, sed illius arbitrio viuendum erit. Hic simulatis verbis, & periculum furẽtis populi euasit, & reipublicę nõ omni ex parte defuit.

¶SOBRIETAS cõmunis est virtus, ab omnibus enĩ debetur. omnes que eã prestare possunt, nõ fortuna, nõ quem non opibus, non doctrina indiget, sed sola animi dispositio eam perficit. Quocirca per sese minus hominem illustrat. Addita vero alijs perfectum numerum perfectamque harmoniam complet, & eam absolutam omni ex parte reddit. Atqui vbi defuerit homo obscur⁹, turpis, ac degener fit, singulæque ei⁹ virtutes splẽdorem amittunt, vt stellæ surgente nebula, ingenium hebetius fit, & corporis vires eneruantur.

¶SI QVAM virtutis indolem præ se ferebat Iouianus Cæsar, si quã rerum gestarum laudem vnquam tulerat, si quam romani populi, aut militum suorum gratiam assecutus fuerat, ea nocte amisit, qua exanimatus inuentus est ex colluuione ciborum, qua se superiore cæna ingurgitauerat. *Iouian⁹ cæsar crapula iterijt.*

SAPIENTER Solon dicere solebat vltimum vitæ diem de vniuerso vitę tempore iudicare. Neminemque iure laudari posse, nisi ad perfectum finem peruenerit. *Solonis dictũ*

¶HAEC Sobrietatis virtus valitudinem nostram conseruat, & vitam diuturniorem, salubrioremque reddit. Quinetiam corporis, animique sẽsus ad vltimum vsque vitæ nostræ finem perducit integros, atque incolumes. Qui vero vino, ciboque se immergunt stolidi, ignaui, obtusique fiũt raro longæui sunt, facile ęgrotant, magna cum difficultate curantur a corporis viribus, animique virtute quamprimum destituuntur, fiuntque deliri, & omnibus contemptui, ludibrioque sunt adeo, vt necessarij, ac familiares omnes eis interitum optent. *Sobrietatis cõmoda.* *Ebrietas incõmoda*

¶SOBRIVS præter reges cunctos extitit Masinissa Numidiæ rex Quippe qui stans semper ante tabernaculum cibum sine pulpamento sumebat, cibario pane, & belarijs militaribus contentus. Proinde in senecta adeo viguit, vt post sextum, & octogesimum ætatis suæ ãnum filium genuerit. Et post nonagesimum secundum Charthaginienses, qui contra fœdus ei bellum intulerant, superauerit. Quo in bello non modo optimi imperatoris, sed gregarij etiam militis functus est munere. Huius virtutis beneficio M. Valerius Coruinus centesimum compleuit annũ firmo animi iudicio, & integris corporis viribus. Et Socrates sobrietatis etiam munere per omne vitæ suæ tempus in offensa fuit valetudine. *Masinissæ sobrietas.* *M. valeri⁹ coruinus.* *socratis sobrietas.*

DE PVDICITIA

TITVLVS VICESIMVS SEPTIMVS

Pudicitia.

PVDICITIA VLTIMA EST HArum virtutum, quas præstat Temperantia, quę tamet si in fœminis magis elucet, sine ea enim omnibus odio sunt, tamē virorum virtutes plurimū accumulat, hæc ab omnium libidinum iniuria, ac turpitudine nos auocat, docetque homini satis esse speciem suam seruare duce natura, quæ etiā in hoc diligentissima fuit. inclusit enim pomis, fructibus, virgultis, & herbis propria quæque semina, vt postquam per se ipsa diuturna esse non possunt, saltem in sua specie seruarentur. Homo igitur procreandorum liberorum causa concessam venerem non abhorreat. Illecebras alias fugiat, naturali legitimoque connubio contentus, reliquas omnes turpitudines respuat, cui etiam modus adhibendus est. Exemplo Solonis qui per legem statuit, vt ter singulis quibusque mensibus vir vxori congrederet.

Solonis lex.

SED sermo mihi perstringendus est, ne vlterius de pudicitia dicam cum quod in superioribus plura libaui, quæ ad hanc virtutem pertinent, tum quod in libro quarto de institutione reipublicæ de virginitate, ac pudicitia quamplurima dixi, quæ quoniā iam edita in manu sunt, facile quicūque voluerit legere poterit. Pudicitia finē huic volumini pręscribat, & omnibus his quæ de temperantia per me dicenda fuerint. Nunc autem in sequenti volumine Fortitudo primum argumentum dabit, Mox autem octauo iustiticia

Parasceue eorū q̄ sequūtur

LIBRI SEXTI FINIS

INCIPIT LIBER SEPTIMVS

ℂFRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER SEPTIMVS DE REGNO ET REGIS INSTITVTIONE INCIPIT.

ℂDE FORTITVDINE.

ℂTITVLVS PRIMVS.

MAGNA QVIDEM VIRTVS EST Fortitudo,atque haud ſcio an omnium maxima, dolorē ſiquidem,ac mortem cōtemnit decoris gratia,& animum noſtrum prudentiæ, iuſtitiæque ſubigit, quo nihil difficilius eſſe poteſt. NVLLA enim vis tanta eſt (vt ait oratorum maximus) quæ non ferro, aut viribus debilitari,frangique poſſit. Aſt animum vincere,iracundiam cohibere fortiſſimi viri eſt,quę qui facit non modo cum ſummis viris comparari poteſt,Sed ſimilis deo habendus eſt.

Fortitudo.

Cicero offi. j.

ℂPROINde nemini admirationi eſſe debet,Romanos quum olim militari gloria florerent,virtutem ipſam vnico fortitudinis nomine nuncupaſſe,quum ſiue ea reliquæ mancæ, atque inchoatæ eſſent, & viribus pene omnibus deſtitutæ. Hæc enim virtus magis virum decet,quam cæteræ omnes. vnde eam ἀνδρείαν a viro Gręci appellaut,Et Cicero a viro virtutem id eſt fortitudinem dici putat. hęc efficit vt homines omni ſtudio, omnique contentione pulchra,decora,honeſtaque agere audeant, turpia, indecora,inhoneſtaque exhorreant,morique malint,aut vulnera, labores, doloreſque ſubire.quam per ignauiam, vecordiāve quippiā facere quod eis dedecori,aut ignominię aliqua ex parte eſſe poſſit, viri quidem fortes non tam laudem,aut pręmia ſequuntur,quam fortiter,ac recte facta, quę quamuis in luce collocari debent,gloriam tamen contemnunt, & nullam palmam,nullumque theatrum virtuti conſcientia ipſa illuſtrius eſſe putant,ſed quamuis ex animi magnitudine fortitudo,nec gloriā,nec pręmia ſequatur hęc tamen accumulate,& maiora etiam aſſequitur.

ℂNVLLA enim virtus maiorem laudē,& plura munera accipit, quā fortitudo. Quinimo alię quaſi immunes eſſe videntur. Quis ex drudentia,aut temperantia munus ex publico accipit? Iuſtitia autē odium,atque inuidiam potius contrahit,quam gratiam,ac beneuolētiam. Fortitudo autem contra,omnium animos,atque oculos in ſe conuertit, nomenque ho-

Honos.

nestatis, vel sola sibi vendicat. Audi Ciceronem, honos est præmium virtutis iudicio, studioque ciuium delatum ad alignem, qui eum sententijs, qui suffragijs adeptus est, is mihi profecto, & honestus & honoratus videtur. Quot munera, quot præmia, quot honores, a regibus, imperatoribus, ducibus, ac populis, viris fortibus statuuntur? Testes sint coronæ militares, hastæ, torques, armillæ, pedestres, equestresque statuæ, trophea, ouationes, triumphi, & alia multa, quibus viri virtute præstantes in prælijs honestantur. Atqui apud antiquissimos non satis visum fuit viros fortitudine præditos mortalibus præmijs honorare, nisi diuina etiam eis decernerēt, Et illos quasi deos venerarentur. Tales apud Athenienses fuerunt Castor, & Pollux. Talis apud Thebas Hercules, apud Indos Bacchus, quem quidam putant militarium donorum primum fuisse inuentorem, & præcipue triumphi, & coronæ, quæ ob eius honorē insigno amatæ ab eo Ariadnes in cęlo deinde lucet.

Dij ex hominibus facti.

Vitis cēturionū insignę virtutis.

Ex ply. ca. 1. ad fi. lib. 14.

¶SVNT etiam qui opinentur vitem ab eo fortibus centurionibus quasi virtutis insigne in manu fuisse traditam, vt ignauos coercerent, segnesque alacriores redderent, Latini tamen poetæ vitem in honorem centurionibus ab Italis primo dicunt fuisse traditam. vnde illud de Sceua Cæsaris centurione apud lucanum.

Iuuena. saty. 8

Qui longo latiam gerit ordine vitem, Simile est illud Silij Italici.

Nam vitis honore.

Perfunctus latię subito stimulabat agrestes.

Vitem honoris, ac coertionis fuisse gestamē iuuenalis etiam docet, quum de C. Mario dixit.

Nodosam post hæc frangebat vertice vitem,

Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Arcus triūphales.

¶ARCVS vero triūphales in honorē fortissimorum imperatorum & ad perpetuam gestarū rerum memoriā quidā ab Aegyptijs regibus inuētos fuisse asserūt. Alij a græcis, alij autē a Romanis. Legimus tamen Annibale a carthaginiensiū legatis reuocatum, vt opem obiesse patriæ afferret, priusquā nauem conscendisset, arcū erexisse nō longe a laciniæ Iunonis templo, in memoriam rerum a se gestarū in Italia, in quo imagines nobilium sculptorū manu factę cernebantur, & literę gręcę, punicæque scriptæ, quæ breuiter res illas pręclaras, atque illustres referebant.

Colūnę vetustissimorū insignę.

¶GRAECI vetustissimi inscriptis columnis vtebantur quasi tropheis, vt fuerant quinq; illę apud Thermopylas, vbi leonidas cum paucis Lacędemonijs cōtra tot Persarū milia, adiutus etiā a locris obsistit, donec Barbaris cōpluribus cæsis lapsi cedēdo Lacedęmonij, & Locrenses omnes ceciderunt, quorum omniū illic sepulchrū fuit inscriptū Gręcis versibus.

Leonidas.

Pictura cur inuenta.

Messalla.

¶PICTVRAE QVoque inuentę sunt, quæ testimonium fortitudinis afferant. Messala vir pręclarus, ac fortis tabulam picturę illius pręlij, in quo Carthaginiēses, & hieronem in sicilia vicerat, in latere hostilię curię proposuit, vt ab omnibus diutius cerneretur.

L. Scipio.

¶L. ETIAM Scipio Asiaticę victorię tabulam posuit in Capitolio quę

quæ faciem totius belli ostendebat. Hanc quum cerneret frater eius Scipio Aphricanus, excanduit mirum in modum, quod in illa pictura cernebatur eius filius, qui captus ab hostibus duceretur.

L.paulus.

¶ L.PAVlus victo per se quum per athenas Romã redeundi gratia iter faceret, eique ciues omnes occurrissent, qui pro parta victoria gratularentur, ac pollicerentur studia sua nunquam defutura, egit illis gratias peringẽtes. Rursusq; eis mutui animi officia pollicetur, deinde rogat, vt ad se mittant ex suis philosophis aliquem, qui filios suos moribus, & doctrina meliores, peritioresque reddat, Et pictorem etiam præclarum, ac probatum, qui faciem gesti belli optime pingat, & triumphum excolere, atque exorare possit. Athenienses inito inter se consilio Metrodorum miserunt, pro fessi eundem in vtraque disciplina præstantissimum fore, is quidem vtrũque munus peregregie absoluit, & picturam proposuit elegãtissimam, & filios illius ad parem pene vsque sui laudem erudiuit. Nunc ad diuerticulum redeo.

Metrodorus.

Fortitudo q̃d. Socrates.

Chrysippus.

Ex cice. tuscu. quæst. li. 4.

Platonici.

Aristo. ca. 6. lib. 3. ethico.

Epicurus.

¶ FORtitudinem varie definiunt philosophi secundum diuersas eorũ sectas. Nam Socrates eam scientiã esse dixit rerum formidolosarum, contrariarumque non negligendarum, conseruantem earum rerum stabile iudicium. Hanc sententiam sequitur Chrysippus, ait enim fortitudo est scientia perferendarum rerum, vel vt Stoicorum quidam sentiunt. Fortitudo est animi affectio in patiendo, ac perferendo, summæ legi parens sine timore. Platonici autem dicunt fortitudinem esse conseruationem stabilis iudicij in subeundis repellendisve his rebus, quæ formidolose esse videntur. Aristoteles autem putat fortitudinem esse mediocritatem quandam in metuendo, & audendo. Idcirco posse videri quasi peritiam quandam rerum formidolosarum. Ex Ciceronis autem sententijs colligimus fortitudinem esse amplitudinem, atque exaggerationem quandam animi quam altissimam, rationi obsequentem, quę maxime cernitur in doloris, mortisque contemptu. Epicurus voluptatis assertor de fortitudine nõ perperam loquitur, dicit enim eam non per naturam hominibus contingere, sed per electionem ratione, commodique notione perspecta.

¶ FORtitudo proprie in rebus terribilibus versatur, & præsertim in bello, Et idcirco fortis est, qui ad honestam mortem, & ad ea omnia quæ illã repente afferunt, promptus, paratusque est, & nullo tumultu turbatur, nullaque formidine cõcutitur. sed ea fert, vt ratio dictat, honoris decorisque gratia. Et hic quidem huius virtutis est finis, forti scilicet animo perferre atque obire, quæ difficilia, ac periculosa esse videntur, ne ab honesto, decoroque discedat.

¶ VIRVM FORTEM QVAE FACIVNT VARIAE PHILOSOPHORVM OPINIONES.

¶ TITVLVS SECVNDVS.

ANTIQVA SANE QVAESTIO fieri solet, quænam causæ sint, quæ virum fortē efficiant? Et præcipue quum fortitudo res sit ardua, ac difficilis, & in periculis, laboribusq; semper versetur. Quidam arbitrantur studio virtutis homines fortes fieri, vt qui sibi ipsis persuadeant nihil præclarius mortalibus honesta morte esse posse. Proide se vltro periculis obijciūt pro communi salute, proque patriæ libertate, vel pro regum principumve incolumitate, vnde in durissimis prælijs cernimus quemque virum ante oculos sui regis, vel ducis, vel imperatoris fortius, alacriusq; bellare, vulnera sine dolore accipere, & mortem intrepide oppetere, quando id spectaculum peregreginm, & virtutis sue conspicuum theatrum esse ducit. Hinc illud Maronis vrget præsentia turni.

Regis p̄sentia in bello fortiores efficit.

¶ ALII LAVDIS, ac gloriæ cupiditate fortes fiunt. Cernunt enim viros elato, ac celso animo, magno apud quosque in honore esse, Et fama pręmijsque amplissimis honestari. Ignauos vero contra ludibrio, contemptuique omnibus esse, & probris, contumelijs, conuitijsque lacessiri.

Laudis cupiditate fortes fieri

Quid enim turpius quam audire?
Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem,
Illa virgo viri.

Aut illud. Vos instar thetidum gladium quidem habetis, cor vero nullum. Aut Platonicum illud videntes canis oculos habes, cor autem serui.

¶ ALII PVTANT ex vitæ contemptu homines fieri fortes. Exēplumque Itami inducunt. Itamus enim vnus omnium, qui cum Antigono militabant, fortissimus habebatur, verum vitam contemptui habebat, quando fœda, atque occulta valitudine miserabiliter laborabat. Hoc cum comperisset rex, optimos quosque medicos vndique accersiri iussit, quorum opera, ac diligentia paruo tempore curatus est Itamus, non sine magna impensa, ac regio sumptu. Qui postquam optime valitudini redditus est, incolumisque euasit, cunctatior, ignauiorque factus, inter postremos semper versabatur, congressumque hostium detrectabat. hoc cum cerneret Antigonus rogauit illum quidnam causæ esset, quod tam celeriter lāguidior factus esset. Tum Itamus, tu me o rex ignauum, segnemque reddidisti, qui me his malis liberasti, per quæ vitam amittere cupiebā, & me

Vitę cōtēptus fortes efficit. Itamus.

periculis

periculis vltro obiectabam, fortiorque eſſe videbar.

¶ CREDVNT alij fortitudinē fortunæ comitem eſſe, Sophoclemque teſtem inducunt, qui virtutem per ſeſe imbecillem, ac debilem dicit eſſe, niſi a fortuna adiuuetur. proinde non eundem eſſe animum miſeris, atque infœlicibus, qui fuerat ante in rebus proſperis, ac ſecundis quandoquidem deſtituti langueant, & ſe ipſos deſerant, animum ſubmittant, inopie, atque infœlicitati cedant. verum eſt enim vetus prouerbium.

Fortitudo fortunæ comes.
Sophocles

Omnia metuit qui omnibus indiget.

Prouermium

¶ OPINANtur alij fortitudinem a viribus corporis præcipue manare, & ab illis ſpiritum, atque audaciam accipere. Nam qui corporis robore, & neruis, ac lacertorum toris præſtat, & ſaltu, curſu, iactu, luctatione prę ualet, Is eiuſmodi viribus fretus, animi quoque virtutem ſumit, & audaciam in quibuſcunque periculis obeundis, ſicque fortior habetur, atque omnibus formidinem, terroremque incutit. & pręcipue quum ira excādeſcit, furoreque proripitur. Huius ſententię auctorem Homerum faciunt, qui Achillem inducit non modo membrorum robore præſtantem, & luctatione, ac pedum celeritate reliquos omnes præuertentem, ſed acrem, iracūdum, inexorabilem a iure, pietate, atque æquitate. demum viribus, & armis ſolum fidentem, Hanc etiam ſententiam augere videntur Peripatetici, qui iram fortitudinis artem eſſe dicunt, eidemque virtutis locum per mediocritatem tribuunt.

Achilles.

Ira cos eſt fortitudinis.

¶ VIRVM FORTEM QVAE FACIVNT, OPINIONVM VARIARVM RESOLVTIONES.

¶ TITVLVS TERTIVS

NVNC SINGVLIS IAM PROPOSItis opinionibus paucis reſpondere operæ preciū duximus, vt omnibus innoteſcat quas ſententias probandas, quaſque exigendas eſſe iudicemus. Aſſerentibus itaque virtutē animi per ſe ipſam ſatis poſſe virum fortem facere, Non imus inficias id verum eſſe, ſi in electione, actu, & habitu, vir ille tandiu verſatus fuerit. donec diſciplinam quandam perceperit, & Socraticam illam rerum peritiam, quę formidabiliora omnia ſuperari per virtutem poſſe edocet, hoc ſibi perſuaſiſſe pittacum Mithilenęum videmus, nam quum primo adiutus ab Alcei fratribus Melancorum leſbi tyrannum profligaſſet, longe facilius deinde Phrionem Athenienſium ducem in ſingulari certamine peremit, quum inter Athenienſes, & Mythileneos

Pittac⁹ mithileneus.

leneos de agro Achilleide certamen diutius extitiſſet.

¶SED ſi virtuti accedant corporis inſtrumenta,& fortunæ commoda, ſi robur,celeritas,integritas,membrorum valetudo,habitudo dignitas formę,& cætera eius generis omnia commodius,faciliuſque fiunt. Non minus etiam ſi fortuna arriſerit,adſint opes,genus maiorum,gloria. Et imprimis patria,quæquidem plurimum adiuuat. Multi quidem Romani,Lacedæmonij Athenienſes,Carthaginienſes,& aliarum etiam gentiũ ſplendore,ac gloria caruiſſent, niſi virtutum ſuarum patriam quaſi clariſſimũ Theatrum habuiſſent. vere etenim Simonides Lyricus poeta ait, Beate,perfectaque ratione victuro ante omnia oportere patriam glorioſam eſſe.

Indigenę oſtẽdũt quę ſit natura locorum.

¶NON defuerunt qui hanc ſententiam Thaleti Mileſio tribuerint, Nam interrogatus aliquando quiſnam fœlix eſſet,reſpondit,qui corpore ſanus ſit,fortuna diues,optima patria,animo non ignauus,neque imperitus.

¶SECVNdus ille qui gloriæ,fameque cupiditate fortis eſſe nitiť,quia ad virtutem finẽ dirigere videtur,ſuperiori proximus accedit,ſed in hoc minor aliqua ex parte eſt,quoniam pulchriora ſunt(vt Cicero ait)quę populo vacant,nec plauſum captant,ſed ſe ipſis delectantur,non quod populus fugiendus ſit,ſed quod nullum theatrum virtuti conſcientia maius eſſe poſſit.

¶TERtij autem illi qui ex vitæ contemptu fortes viros fieri putant nõ rectum ſibi finem præferre videntur. Nam ſi deſperant propter aduerſa ignauia potius eſt deſperatio illa,quam fortitudo. Si vitæ tedio id agunt, aut nimis delicati ſunt,qui vitæ incommoda ferre nequeunt,aut ea videre non ſuſtinent,quæ præter eorum voluntatem accidunt. Quaſi verum eſſet,quod Democrito ſcripſit laberius Mimorum poeta referens illum ſe luminibus priuaſſe,ne malis ciuibus videret bene eſſe. At ſi ideo fortes eſſent,vt citius morerentur,naturam ipſam violarent, cui depoſitum non ante reddendum fuerat,quam ipſa repoſceret. Omninoque concludẽdum eſt,fortes viros non eſſe habendos illos,qui vitæ contemptu in manifeſtam mortem ruunt ferarum more. Nam ſicut mortis fugam omni morte deteriorem eſſe puto,ſic vltro ſine ratione aliqua ſe morti obijcere inſani hominis eſſe ſtatuo. Atqui non eum accuſandum eſſe arbitror,qui cum ratione mortem declinauit,ſi vitam non turpiter concupiuerit. Nec eum laudandum,qui mortem tulit,ſi vitam contempſit.

Democritus oculis captus.

¶LACEdæmonij etiam in hoc laudantur,quoniam nec auide viuendum putabant,nec libenter moriendum,ſed vtrunque per virtutem,ac rationem demetiendum eſſe dicebant. Pulchre admodum dixit poeta ille, Summum,nec metuas diem,nec optes.

Marcialis.

¶QVARTI ILLI QVI dicunt fortitudinem fortunæ comitem eſſe,plus tribuunt fortunæ quam ei debeatur. Mentem enim bene ſtabilitam,& quæ habitum virtutis iam ſibi præſcripſit,quæque appetitum ratione regit,corporique dominatur fortuna nunquam frangere,aut in con-

trarium

trarium mutare poterit. Sed stabilis, firmaque permanebit, & nunquam a seipsa discedet, nec fortunæ impetus vlterius in virum fortem sœuire potest, quam vt illum inuidia, odioque accumulet, & laude, honore, gratia, ac dignitate defraudet.

¶ ACCIDIT ENIM SAEPE numero, vt multitudo imperita bene de se meritos viros iniurijs quam maximis afficiat, & ex secundis rerũ flatibus cęco quodam impetu feratur. Multitudo siquidem omnis similitudinem quandam maris tenet, quod quidem suapte natura planum, ac stabile esse videtur, Sed vt venti, aut auræ illud cient, ita aut tranquillum, aut procellosum erit, Sic etiam multitudo fortunam sequitur, nam aut inuidiæ vento concitatur, aut a factiosis ciuibus instigatur.

Simile notandum.

¶ FORTEM VIRVM NEVTI quam fortunæ succumbere manifesto exemplo docuit Annibal Carthaginiensis, qui sedecim circiter annos ea tam prospera vsus est, vt nihil interim aduersi vnquam tulerit. Sed paulopost mutata facie eam iratam pertulit, aduersamque expertus est, in medio enim victoriæ cursu, & iam quasi affecto Italico bello, & prope confecto fratris sui Hasdrubalis cum vniuerso eius exercitu interitum sensit, ac deinde a legatis Carthaginiensium ex Italia reuocatus est, vt periclitanti, atque obsessæ patriæ subueniret, Nec amplius de imperio orbis terrarum decerneret, sed pro Carthaginis mœnibus tuendis niteretur. Paruit oratorum imperio Annibal, & quam celerrime in Aphricam transmisit. sed impetrandæ a proconsule pacis spe adempta, vltimum certamen instituitur, in quod duo totius orbis terrarum potentissimi populi concurrunt, & duo imperatores omnium maximi paruo temporis curriculo declaraturi quo loci imperij sedem fortuna statuat, apud Zamam res geritur. Scipio victor euadit, Annibal tamen nequaquam animo decinit sed officio optimi imperatoris etiam hostium iudicio fungitur, vincitur tamen inclinante fortuna, que in rebus bellicis semper plurimum potest, vt Cæsar in commentarijs rerum a se gestarum scripsit. Annibalis tamẽ nomen tanti momenti extitit, vt Carthaginienses non ante se victos faterẽtur, quam superato magno prælio Annibale, Zama perpetuo cladis nomine illustraretur, Tunc quidem omnes Carthaginiensium vires conciderunt. Hac plaga perculsus Annibal fortunæ non succubuit, sed virtutem animi erigens ad Antiochum regem tunc potentissimum se contulit, & illum in Romanos armauit, qui si ei morem gessisset, nec adulatoribus auscultasset, laudem, ac gloriam non mediocrem assecutus fuisset. Antiocho etiam victo non destitit ab incepto Annibal, sed ad Prusiam Bithyniæ regem commigrauit, vt eum in Romanos concitaret. Sed Romani oratores ad Prusiam miserunt, qui illum amicitiæ iure repeterent, tanquam reipublicæ hostem, ille re cognita, ne dederetur, venenum exhausit. Hoc igitur exemplo monemur fortunæ virtutem neutiquam cedere.

Annibal strata gemata.

Annibal ab italia reuocatur.

Annibalis sciɂiõisq; cõgressus apud zamã

Zama carthaginiẽsium clade illustris.

Annibal ad antiochũ se recipit.

Annibal Prusiam adit.

Annibal hausto veneno interijt.

¶ RESTAT nunc postrema ratio, qua probatum est fortitudinẽ a viribus corporis pręcipue manare, & pręsertim si ira, ac furore excitantur, hęc

 opinio

opinio, vt auctorem habet omniũ ingenio pręstantissimũ sic non ociosa esse videtur, sed aliquid auctore dignũ affert, nouerat enim Homerus cui doctrinarum omnium ratio nota erat, difficile factu esse fortitudinẽ omni ex parte perfectam in vno homĩe inueniri posse. Sed aliquos aliqua virtutis specie præstare, qua fortiores fieri videantur, nan sicuti perfecte sapiẽtem non Socratem, nec platonem dicimus, nec vnum aliquem ex his septem, quos Græcia sapientes appellauit, nec Catonẽ, aut lelium, sed vnũ fingimus, qui fortasse nusquam gentium, aut locorum inuẽtus fuerit. Cui omnes perfecte sapientiæ numeri tribuantur, qui etiam secundum illam primam Ideam, vel fictam quandam imaginem perfectus, absolutusque sit, & hunc sapientem appellamus,

¶ALIOS autem in quibus sapientiæ simul achra quædam cernuntur prudentes, vel sapientes etiam pinguiore quadam Minerua dicimus, sed non omni ex parte perfectos, Imitamurque Stoicos, qui interrogantibus num Zeno, Cliantes, Chrysippusve sapientes fuerint? Respondent magnos quidem, ac venerabiles illos fuisse viros, non tamen perfectam ipsam ac summam sapientiam esse assecutos. Sic nos etiam virum fortem fingimus, in quo omnes virtutis numeri cernantur.

¶ALIOS QVIDEM MINOris fortitudinis viros fortes etiam appellamus communi quodam vsu loquendi, & singulos quosque in suo virtutis genere laudamus, Et sicut minores illos sapientes dicimus non omnibus horis sapere, sic eiusmodi fortitudinis viros non omni tempore fortes esse.

¶HAEC EST HOMERIca illa sententia quæ asserit solam fortitudinem ex omnibus virtutibus sæpe furentes quosdam impetus habere, vnde Tragici poetæ heroas suos aliquando furentes inducunt. Homerus vt qui diuersas fortitudinis species esse sentiat, Achillis laudem ab ira incipit, quum ait, Iram pande mihi Pellidæ tu diua superbi. Vlyssis autem a prudentia, vt est, dic mihi musa virum capte post tempora Troie. Qui mores hominum multorum nouit, & vrbes. Achilles animi quietẽ ferre non poterat, Sed in pace iracundie stimulis parcitus bella, ac pugnas optabat, Vlysses vero pacatus inducitur, & multa comitate iucunditate, ac gratia varijs cum gentibus conuersatur, prælium nonnunquam astu, ac calliditate detrectat, nonnunquam per insidias, atque oculto Marte inuadit, vario, atq; artificioso serone vtitur. Aequas pacis conditiões non spernit, & tamen ab omni fortitudine nunquam destituitur. Ad hãc imitationem lyricus noster ait,

Achillis laudes ab ira.
Vlyssis a prudentia.
Horati⁹ ode. 6 li. j.

Nos agrippa neque hoc dicere, nec grauem
 Pellide stomachum cedere nescij,
Nec cursus duplices per mare vlyssei
 Nec sœuam pelopis domum.

Diomedes.

¶DIOMEDES autem modestus in dicendo inducitur, & in differẽdo placidus, iram adhibens, nemini dicto improbo, aut facto proteruo nocens. Abstenius semper nisi in maximis functionibus, ac laboribus, hic est

fortis

fortis ille, quem chilo Lacedæmonius, qui e septem Græciæ sapientibus vnus fuit summopere laudat, & quem mitem, ac facilem semper debere esse statuit, vt hi quibus imperat non tam eum metuant, quam vereantur.

NESTOR autem ab Homero grandeuus ille inducitur vir in omni re bellica, semper consilio præstantissimus, & in certaminibus, ac palestra exercitatus, & fortis. Eius tamen virtus consilio, atque eloquio præcipue fulget. — Nestor.

ACHIVI dicere solebant hectorem troianorum fortissimum esse. Aeneam autem prudentissimum, Vnde illum troianam manum, hunc vero mentem appellabant. Sed plus negocij sibi dari aiebant ab Aeneæ sapientia quam ab hectoris furore. his tot, & tam varijs fortitudinis laudibus docemur varia huius virtutis officia esse. Et alios fortes bellatores, alios fortes duces, atque imperatores esse, illi viribus, & audaciam præstãt hi autem consilio, & constantia, illi temeritate quadam, ac furore conciti ad omnia pericula obeunda parati sunt, hi vero consilio temeritatem, audaciam autem virtute superãt. Illi vitam odisse vidẽtur, hi quidem mortem contemnere, illi in perniciem non necessariam plærunque ruunt, hi necessitate cõpulsi viribus, & animi præsentia obsistunt. illi pericula exultantes optant, & nonnunquam in illis deficiunt, Hi quieti ad ea, quæ formidolosa sunt, sed in ipsis deinde acrius accenduntur, illi vt parui torrẽtes inter saxa obstrepunt, hi demum vt altissima flumina minimo quodã sono labuntur. — Hector troiana man⁹, eneas mẽs, vt Scipio roman⁹ clype⁹ marcell⁹ ensis dictus est. Audacis bellatoris, & prudentis ducis non pœnitendæ cõparationes. Simile.

PRAEclare Cicero, quum temeritatem a fortitudine secerneret, ait. Fortitudo est contemptio laboris, & periculi cum ratione vtilitatis, & cõpensatione commodorum. Temeritas autẽ est cum inconsyderata laborum perpessione gladiatoria quędã periculorum susceptio. Hæc præcipue viribus, & habitu corporis nititur. Neruosi eñ omnes, & qui lacertorum toris excellunt, eximijs viribus præstantes habentur. — Fortitudo. Temeritas.

TRItamnius Samius gladiator ille insignis (vt ait Varro) toto corpore cãcellatos neruos habuit, rectos, atq; transuersos, brachijs quoque, ac manibus prodigiosis viribus fuit, vt qui prouocatorem quendam armatũ inermi dextera superauerit, & vi correptum in castra transtulerit. — Tritãnius samius.

IVLIus quoque valens vehicula onusta, donec exinaniretur, recto corpore humeris sustinuit. Et carpenta comprensa vna manu retinuit iumẽtis in contrarium nitentibus. Quidam concretis ossibus, & nõ medullatis viribus præter cæteros dicuntur præstare. — Iulius valens. Ex ply. ca. 20. li. 7. vbi Alunius valẽs legit̃. Cõtẽdũt qdã legẽdum Au. Iunius valens.

ADMIRABILI corpore robore fuisse dicitur Aristomenes Messenius, qui in bello cõtra lacedęmonios trecentos hostes, & magna ex parte ex prouocatione trucidant, verum aliquãdo vulneratus, ac captus per lapidicinarum cauernas euasit. Rursus interceptus dormientibus custodibus ad ignem aduolutus vincula nõ illeso corpore exussit, & ad suos solutus redijt. — Aristomenes Messenius. Ex ply. ca. 37. multo post mediũ li. 11.

TERTio vero mancipatus a Lacedæmonijs innumeris vulneribus

confossus est,& pectore dissectus,cui cor hirsutum omni ex parte inuentum est,& pro miraculo conditum,ac diutius seruatum.

¶IRA QVID AD FORTITVDINEM.

¶TITVLVS QVARTVS

Ira.

IRAM QVOQVE, ET EXCANDEScentiam dicunt etiam corporis vires excitare,& animi virtutem acuere. Hoc Homerus probat,Et *Aristoteles* iram necessariam esse affirmat, nec quicquam sine illa epugnari posse confidit. Ex ira quidam animum impleri,& spiritum accendi opinatur,hic est impetus ille,quẽ per nares subire,sanguinem accendere, cor inflammare canit Homerus. Hinc est sententia illa,qua dicitur, nihil asperũ ira,& dolore succenso militi videri solet.

¶PERIPAtetici quidem dicunt fortitudinem sine ira lentitudinẽ esse nec equidem inficiari possum iram aliquando honeste vltionis causam extitisse,sed in rebus agendis nisi deliberatio a ratione proficiscatur, raro recta res aut stabilis esse poterit. Et si aliquando fortuna fauet,tandem temeritati cedit,& tunc nos ipsos increpamus per irã,aut temeritatẽ egisse, factique pœnitet,pœnitẽtia tamẽ rem integrã nõ reddit,id enim integrũ dicimus,quod ita est,vt ante fuit,infectũ siquidem nunquã fit,& quod semel factũ fuerit,qua quidẽ potẽtia numina ipsa priuata esse omnes arbitrantur. Ira consiliũ perimit,vnde illud Aeneę, Furor,iraque mẽtem pręcipitant. Nõ est igitur fortitudinis per irã pericula adire caret enim cõsultatione,electione,ac ratiõe,neque ea diutius stabilis esse potest. Nã vt primum ira deferbuit,fortitudo illa deficit,& se ipsum deserit, in ignauiamque conuertitur. Idem de ira dicere possumus, quod de tuba in re bellica,

Simile.

quę valet(vt ait Maro) Aere ciere viros,martemque accendere cantu. Sed vt primũ siluit,ardor ille extinguitur,& impetus cõquiescit,ac sicut flamma consuptis nutrimentis subito concidit.

Timothæus musicus. Alexandri alacritas. Sardanapali ignauia. Naturã suam mutare difficile est.

¶TIMOtheus musicus ille notissimus Alexãdrũ regũ omniũ fortissimũ elegãter,ac scite modulãdo ad pugnã excitabat. quum etiã id temporis de pręlio non cogitaret. Sardanapalũ autẽ regẽ ignauissimũ nequaquã excitasset,neque etiã a mulieribus choreis,ac calathis reuocasset. Si cũ eo etiã Minerua ipsa cõcineret,vt ait Dio Prusensis. Difficile est enim naturã mutare,nec facile est etiã cõsuetudinem abolere,quę ex frequẽti vsu naturę similis fit. Inueteratus quidẽ vsus diutius permanet,& quasi in alterã naturã transit,vt Aeneũ poetã amicũ quendã scripsisse testatur Aristoteles.

¶DOLOR QVID AD FORTITVDINEM.

¶TITVLVS QVINTVS.

NON DESVNT QVI PVTENT præ dolore homines fortiores fieri, vt ſi iniuria affectu fuerint vulnera acceperint, rem familiarem amiſerint pulſati ve extiterint, aut ſimili quippiam ſuſtinuerint. Et certe magnam vim affert dolor, quod etiam in beluis cernimus, quæ vulneratæ ſœuiunt, & filijs orbatæ truculentam rabiem exercent, vt hircanas tigres legimus, quæ pro ſublata ſobole tanta ferocia inſaniunt, tantaque pernicitate feruntur. Non tamen dolorem comitē fortitudinis facimus, aut irā cotem, quę illam acuat eſſe dicimus. Licet enim nobis fortibus viris eſſe ſine dolore, ac vulnere. Sicut etiam ſine felle, ac ſtomacho, ſed doloris ratio in hominibus nequaquam par eſt feris. Segnes enim, ac timidi præ dolore magis torpent, ignauioreſque fiunt, audentes vero fortiores. Generoſi equi calcaribus excitantur, degeneres autem ſtimulis confoſſi decidunt.

Segnes dolore torpēt audaces concitantur.

¶ FVRIVS CAMILLVS cum Poſthumio dictatore contra volſcos pugnaret, graui vulnere in coxa accepto nequaquam dolori ſuccubuit, ſed ardentior factus complures ſibi obuios ſtrauit, & victor quaſi fulgur pulcherrimum virtutis ſpectaculum de ſe prębuit. Magnus quidem vir fuit Camillus, & quaſi alter Romulus habitus eſt. Galli celtæ qui primi in Romanos externa arma mouerunt, quique vrbem præter Capitolium captam incenderunt, a Camillo victi, expulſique ſunt. Et rurſus quū poſt aliquot annos redijſſent, iterum ab eodem victi, cæſique extiterunt. Qui de eis magnum triumphum duxit, quum annū octogeſimum ageret, iure optimo. Silius in calce librorum ſuorum quum Scipionem in omnibus Romanis pręferret, ait.

Furij camillij ſtratagemata.

Salue inuicte parens non conceſſure quirino,
Laudibus, ac meritis non conceſſure Camillo.

Silius li. 17.

¶ ANTIGONVS MACEdo bellator egregius, quum Perinthū vrbem obſideret. Philippus Alexandri pater, miſſa in eum ſagitta altero oculo captus eſt, quo vulnere mirum in modum excanduit, nec prius telum euelli permiſit, quam hoſtem grauiter vltus fuerit, & ſagittarium illum, a quo ictus fuerat, coram ſe trucidatum, laceratumque viderit.

Antigonus.

¶ SERtorius ex vulneribus, quæ plurima aduerſa accepit, & ex effoſſo oculo ſemper ardentius, ferociuſque in hoſtem ferebatur, & ex cruore ſuo victorię occaſionem quęrebat.

Sertorius.

Mirabile militis exemplum

¶ IN STRAGE CANNENſi, qua nulla Romanis miſerabilior fuit, inter occiſorum cadauera cęſis manibus, & multis vulneribus perfoſſus iacebat, miles quidam Romanus, ad quem expoliandum impuriſſim⁹ numida miles acceſſerat, tuum ille ſemimortuus, & ęgre ſpiritum ducēs, in eum inſurgit, faciemque mordicus inuadit, & naſum, atque auriculas rabide abrodens indignam quibuſcunque poteſt armis iniuriam vlciſcitur. hoc vindicta hoſtili ſanguine perfuſus extremū ſpiritum exhalauit.

Ex vale. max. li. 3. de fortitu.

Attilius. Ex vale. max. de forti, li. 3.

¶ ATILIus Iulij Cæsaris miles apud Massiliam nauali Solio hostilẽ puppim dextera apprehendit, quæ a defensore abscissa est, tum leua puppim apprehendit, nec ante dimicare destitit, quam captã, profundo mergeret, quibus cæsis, trucidatisque omnibus victor euasit.

Scęua cassius a vale. max. li. 3. de fort. dictus Marcus scæua

¶ NEC minus egit cassius scęua eiusdem militiæ centurio, qui ad Dyrrachum hostili sagitta vulneratus oculum cũ telo excussit nihilo segnior ob id factus, sed humero capite, femore que transfixo, & centũ insuper, & triginta telis clypeo exceptis, cõpluribus interemptis hostib' ad suos euasit, a quibus magna cum lætitia exceptus fuit.

¶ NEC omittẽdus est hoc loco magnus Alexander, qui sagitta aliquando ictus spiculum euelli iussit, ac confestim equum sibi admoueri, quo conscenso vectus est in hostem, ne obligato quidem vulnere, ac forti animo destinatæ virtutis officia peregit, Et quum saucium crus ex equo penderet, & exiccato cruore vulnus recrudesceret, facete ait, Nunc plane video me Iouis filium non esse, dolorem enim sentire nequaquam diuini hominis est.

Alexãder hactenus se Iouis hãmonij filiũ professus est.

¶ SED AD hanc demum sententiam veniendum est. Homines neque per iram, neque per dolorẽ fortes fieri, sed similitudinem quandam ex impetu accipere, fortioresque videndum pugnant. sed audaces, feroces, sœuique dici possunt. Id enim agunt animi perturbatione perciti, non autẽ virtutis studio, aut vitandæ turpitudinis gratia, aut quod gloriã, famamve affectent, sed sicut per iram, ac vulnera vehementer dolent, sic per vltionem plurimum lætantur. Pulchrum est inimicos vlcisci clamabat Cornelia Gracchorum mater, quod tunc verum esse posset, quum per virtutem id fieret, non autem per dolorem, aut stomachum. Virtutis, honestique rationem habuit Aristoteles, quum ait, Fortis viri est quæ hominibus terribilia videntur. & sunt, subire, & id quidem agere studio honesti, atque decori, ac vitandæ turpitudinis gratia.

Aristo. ca. 6. lib. 3. ethico.

Audẽtes fortuna iuuat, timidosq; repellit.

¶ Vera quidem est Euripidis sententia, qua dicitur, fortuna fortes adiuuat, ignauos autem præmit, quodquidem hoc exemplo ostenditur. Duæ Cæsaris naues ad Dyrrachium cum alijs pluribus cursum intendebant, verum aduentu noctis ignaræ quem locum aliæ cepissent, cõtra Lissum oppidum in anchoris constiterunt. Eam maritimam oram cum præsidio a Pompeio misso tenebat Octatilius Crassus, & eas naues conspicatus paruis nauigijs oppugnare nitebatur, verum dum nihil proficeret, cũ illis de deditione agit incolumitatemque deditis pollicetur. In vna quidem harum nauium ducenti ac viginti tyrones vehebantur, in altera vero veterani circiter ducenti. Nausea affecti tyrones, & maritima tempestate perturbati conditionem acceperunt, & hostili iureiurando freti. Octatilij fidei se committunt. Ille contempta fide, atque omni religione neglecta nulle per ætatem aut gratiam parcens, ante conspectum sum omnes interimi iussit. Veterani autem qui se tempestati forti animo crediderunt, impulso nauigio in terram nulla desyderata sarcina omnes incolumes euaserunt, manifestoque ęxemplo docuerunt animi fortitudinem virtutem

esse

esse omnium præclarissimam.

¶SAPIENTER quidem apud Xenophontem Assyriorū rex quū suos ad pugnam hortaretur, ait, Vesanæ mentis est miles ille, que vitæ cupiditate ductus se fugę permittit. Per virtutem enim salutem acquirim⁹, plures siquidem mortem fugientes ceduntur, quam forti animo dimicantes.

¶QVID DESPERATIO AD FORTITVDINEM.

¶TITVLVS SEXTVS.

NON DEFVERE etiā qui existiment desperationem aliquādo ex exiguis fortes viros reddere, quod & Virgilius sentire videtur, quum ait. Vna salus victis nullam sperare salutem. Nota est etiam sententia illa, qua dicitur. Necessitas efficacior est omni arte, quæ non modo vsitata præsidia, sed etiam noua, & inaudita adhibet. Et Diodorus Siculus inquit. Necessitas naturam instituit, quæ tēporibus parēs se ad id, quod vsui esse videtur, accommodat. Desperatio.

¶AMBRONum vxores legimus conuerso in fugam virorum exercitu a C. Mario ex desperatiōe fortissimam prębuisse operam, quippe quæ gladijs, & securibus armatæ obuiam fugientibus viris progressæ sunt, & eos magno clamore reuocantes in suos tanquam in proditores, in alios autem tanquam in hostes irruebant, pariterque vtrosque vlciscebantur. inuicto animo vulnera, ac mortem perferentes, & nudis manibus gladios, ac clypeos romanis eripientes. At qui verius si recte inspicimus iudicandū est desperationem sępius furorem suum in seipsam conuertere, quam ī hostem. Quot enim duces, imperatores, atque illustrissimos viros legimus desperatis rebus sibijpsis mortem intulisse? qui si diutius vitam produxissent, seque meliori fato reseruassent, vlti iniurias aduersam fortunam superassent. ambronū mulierū facinus.

¶CASSIVS non expectato a Bruto nuntio, quum suspicaretur illū esse peremptum, sibijpsi quam celerrime vim attulit, qui si nō tā propere desperasset, vel si furorem in hostem cōuertisset, & se, & Brutum, & exercitum magna ex parte incolumen reddidisset. Cassius sibi mortē cōsciuit

¶INVENTI etiam sunt populi qui ex desperatione seipsos consumpserunt. Omitto Sagmitinos, quorum memoria nulla vnquam obliuione delebitur. Igne siquidem, ac ferro ī se suosque omnes grassati sunt. Quos Silius poeta peregregius eiusmodi versibus extulit,

At vos sydereæ quas nulla ęquauerit ætas

Ite decus terrarum animæ, venerabile vulgus
Elysium, & castas sedes decorate piorum.

Numantini mutuis vulneribꝰ interierunt

¶NVMANTINI a romanis obsessi quum fame, & omnium rerũ inopia ad deditionem compellerentur seipsos per vices maluerunt trucidare, & imbellem ætatem omnem ferro transigere, quam clementissimo hosti cedere. Proide vrbem Scipio deleuit, deque ea triumphauit, & perpetuum gloriæ cognomentum accepit.

Xantij ter sibi vim attulerũt.

¶XANTII populi qui Pathareis, ac lycijs finitimi sunt, quum libertatem se tueri posse desperarent, ter seipsos peremerunt. Primo obsessi ab Arpalo medo Cyri regis prefecto ne seruirent, vltro sibi mortem mutuis vulneribus intulerunt. rursus quum ab Alexandro Philippi filio similem calamitatem pertulissent, Tertio vero quum a Bruto expugnaretur Capta enim vrbe municipes discurrunt suam pristinam vnusquisque domum redeuntes, tum domesticos omnes vltro iugulum prębentes intereunt, deinde subiectis pyræ, quam quisque sibi, suisque parauerat, flammis seipsos etiam ferro adigentes ignibus inijciunt, crudele admodum de se spectaculum victoribus præbentes. Nemo enim ex tanto ciuium numero in manus hostium viuus peruenit, nisi seruus ante fuerit, aut prænimia ignauia, vecordiaque spernendus. hæc quum cerneret Brutus igemuit, & infœlicem eorum sortem, qui etiam pro patriæ libertate pugnarent, miseratus diu tacuit. Instabilem humanarum rerum conditionem forsitã secum animo reuoluens, aut cogitans successu plærumque carere eos, qui pro communi libertate decernunt. Sed nihil æquius, sanctiusque esse potest, quam libertatem tueri, cui quidem mortales omnes student, & seruitutis conditiones iniquo animo ferunt, præscribente natura omnium parẽte.

✠vel agesilao, vel brasida. vtriq; eñ hoc tribuit plutar. latinę veritatis emulus in apophth. laconicis

¶CERNIMVS quidem parua etiam animalia seruitutem nonnunquam euadere quum acriter repugnant pro tuenda libertate. Mus inter caricas a rege Dario ✠ deprehensus quum illius digitum mordicus inuasisset regias manus euasit, docuitque manifesto exemplo pusillum quodque animal libertatem suam aliquando tueri posse. Nunquam igitur virtutẽ, vel raro admodum adiuuabit desperatio nisi hoc auxilium esse dicimus, quod ad honeste moriendum magnum incitamentum nonnunquam affert. Sed rectius omnino est deo parere, & quicquid lex vniuersi iubet expectare, atque incunctanter exequi. Eam nanque violare nefas est, & forti etiam viro iniquum videri debet, qui pre animi magnitudine semper optime potest. bona enim spes etiam in manifestis periculis adiuuat, laboresque minores facit, & ad optimum, optatumque exitum plerumque rẽ perducit. Quinetiam communis spes mutuam quandam concordiam, ac beneuolentiam parit, quæ quidem fortitudinem adiuuat, quasi deo fauente, & inter omnes optime conspirante.

Spes. Plutar. ĩ libello de exilio.

¶SPEM philosophorum quidã inter virtutes connumerant. Et Simonides lyricus poeta reginam hominum esse dixit. Alij autem animi affectum omnium dulcissimũ spem esse affirmant, huc accersitur illud Plutarchi

tarchi διελπίδεσ βόσκουσι φυγάδας hoc est Spes pascunt exules. Qua sententia ductus Bias Prienensis roganti cuidam quid in vita hominibus esset dulcissimum? spem respondit.

PRAETEREA peritia rei militaris, & tractatio, vsusque armorũ non modo dexteritatem quandam corporis præstat, verum etiam fortitudinem animi adiuuat. Multa in bello quotidie accidunt, quæ improuisa formidolosa esse videntur, ex consuetudine autem contemnuntur. vnde igitur Tragicus ille noster ait, *Sẽtẽtia tragica*

Maior est bello timor ipse belli.

Hæc est ratio cur fortior videtur ille, qui subitis, improuisisque periculis non turbatur, quam qui manifestis periculis non concitatur. Ex vsu enim, vel ex animi pręparatione, prouidentiave vnusquisque præstantior fit, Nam prouisa ratione, & cogitatione tolerabiliora fiunt, repentina autem nisi cogitatione, & longo habitu magna cum difficultate feruntur. Fulgetræ cęli, & subite coruscationes, tonitrua, fulmina, & improuisi omnes fragores, animos etiam fortissimorum hominum primo concussu perturbãt Vsu deinde facile perferuntur. Vsus enim rerũ omnium magister est, vt in veteri prouerbio dicitur.

TYRONES primis præliorum congressibus hostilium armorum fulgorem vix firma oculorum acie ferre possunt, & ad minimos quosque motus trepidi accedunt. Turbantur strepitu, tumultu, fragore, instrumentorum bellicorum ictibus. Et pręcipue eorum, quę fulminum, tonitruũque instar nostra secula inuenerunt, quæ firmissimos quosque muros, latissimaque mœnia in ruinas scissa, & ab omni structura laxata crebro pulsu decutiunt, lapideam enim pilam peringẽtem, & maximi põderis emittunt, quę turres etiam excutit. & munimenta quæquæ deturbat. his lapidum balistis munitissimæ quæque vrbes stratis muris, ac propugnaculis expugnantur, adeo, vt vix quippiam tutum a potenti exercitu inueniri possit.

HVIVS bellici instrumenti facies, ac forma eiusmodi est. Conflatũ fusumque æs in subiectum scrobem, cui archetypus istar columne subest per canaliculum funditur, in cuius medio cauum relinquitur. Ad tertiã, quartamve totius orbis partem, clauso fundo, ore autem patulo, id cauum circa imam partem angustum est, deinde pari ambitu ad os vsque crescit, imum illud puluere completur, ex nitro sulphure, salignoque carbone cõtuso, deinde populneo cuneo intus vecte stringitur, lapideaque pila, quæ ambitum lati oris implet, ad cuneum vsque adigitur. Tum paruo foramini. quod ad imam partem exterebratum est, ignis candenti ferro admouetur, clausus ille puluis incendium tanta vi concipit, vt exacto per vim cuneo pilam emittat tanto conatu, tanto conitru, tanto concussu, ac turbine, vt vix maiora credas fulgura, quæ attritis nubibus e cælo decidunt, quib⁹ integras turres deturbari, & montium vertices concuti, ac collidi cernim⁹ Nec vlla ex parte huic machinæ conferendus est Antiqu⁹ Aries, qui a forma proni arietis nomen accepit, quique reciproci ictus frequentia collisis muris

Bõbardarũ forma.

Nitrum.

Pulueris bombardici confectio.

Aries bellica machina.

muris,rimisque fatiscentibus,structuras omni ex parte laxabat, vires eni inferiores habebat aries,& difficilius ad muros adigebatur.

¶ SED ILLVC redeat sermo vnde defluxit. Tyrones igitur nouicij principio sic timere,& paruo tumultu,concussioneve turbari quis admiretur? lento vsu consuescunt vulnera pati,& forti animo pro patria occũbere. hoc quidem & militari vsu,& prouisa rerum ratione assequuntur. Magna non modo militum,sed imperatorum ,ac ducum virtus habetur subitis,improuisisque casibus forti animo adesse,qua in re vt in multis alijs C. Cæsar mortales omnes anteiuit.

Sertori⁹ a pꝑicu lis vires metiebať.

¶ SERTORIVS QVOque repentinis,atque impręmeditatis terroribus adeo restitit,vt animum,ac vires a periculis sumere videretur. Et hac virtutis præstantia maximus omniũ ducum sui tẽporis habit⁹ est.

Dati⁹ i pꝑiculis fortior

¶ DARIVS xerxis regis pater seipsum gloria efferebat,quod in pugna,& periculis semper fortior,elatiorque fieret. Milites non solum consuetudine,sed arte intrepidi fiunt. Idcirco Cæsar Tyrones romæ a peritis in re militari doceri, atque exerceri voluit, non autem a mangonibus, qui Athletas erudiunt. in re enim bellica ingenij acumen,& animi fortitudo maxime dominatur,in certaminibus autẽ ludicris corporis robur, & membrorum vires.

Crotoniatæ

¶ CROTONIATAE, qui cæteros omnes aliarum gentium superauerant in ludis,in exercendis Athletis magnam operam,ac diligentiam ĩpendebant,vnde in vna olympiadis celebritate septem eorum ciues coronati sunt. hinc ortum est prouerbium. Crotoniatarum postremus reliquorum Græcorum primus. Tanti quidem fuit coronari in Olympiacis certaminibus apud Græcos,vt animi,qui apud alias gentes a regũ,qui tũc regnabant,nominibus,apud romanos vero a consulum denominabantur, a victoribus olympiadis,& ab eorum patria notarentur. Et singulæ quæque vrbes olympionices suos perpetuo ex publico alebant,& filiarum dotes etiam persoluebant,vt Dionysius Halicarnaseus testis est locupletissimus. Atqui Crotoniatæ,quos olympiadum ludorum victores diximus, in re militari succubuerunt. Nam apud Sagram fluuium,qui eos a Locrẽsibus disterminat,iuxta aras Castoris,& Pollucis exercitum centũ & triginta milium armatorum amiserunt. superatum collato Marte a decem milibus locrensium,quibus tamen adiutores fuerunt regini, non cum magna admodum manu. Hac quidem plaga perculsi Crotoniatæ animũ diutius submiserunt. Quo nunc exemplo manifestę constat aliud esse animi virtute,aliud corporis viribus decernere. Et pręcipue vbi res stricto ac denso agmine agitur,quum pes pede prędmitur,atque armis teruntur,& arma,vt ait Ennius.

Prouerbium.

Olympiadũ anni vnde.

Sagra flu.

Milonis fortitudo.

Fortitudinis exempla.

Ex ply.c.20.l.7

✣ Vel Sicinio teste ply.c.18. lib.7.

¶ NEC CREDENDVM est Milonem Athletam,(qui tam prodigiosi roboris fuisse dicitur, vt vectum a se humeris bouem ictu nudæ manus victimam fecerit. Et a nemine quũ constitisset e vestigio, in quo erat abducebatur, & si malum digito teneret nemo ei eripere poteart) si cum Lucio Cecilio ✣ dentato (qui centies vicies præliatus fuerat.

Et

Et octies ex prouocatione victor in singulari certamine concurrisset, aut in pugna occurrisset, superiorem extitisse. Neque etiam puto Diomedē Athletam (qui vno ictu in olympiaco certamine aduersarium deiecit, Columnanque, qua domus nitebatur, subtraxit) Si cum Manlio (qui capitolium a gallis seruauit) in bello certasset, victorem fuisse. Nec Polydamus pugil (qui desidentiam in specum montem humeris sustinere voluit) Si cum Scęua centurione certasset, victor vnquam euasisset. Sed succubuisset potius.

Diomedes athleta.

Manlius.

Polydamas.

M. scęua iulij cæsaris cēturio

¶PRAESTANT igitur corporis viribus animi virtutes, & longe maioris momenti est virtutis studio pro victoriæ gloria præliari, quam corporis robore pro paruo præmio colluctari. Pelopidas Thebanus bellator peregregius habitus est, & imperator fortissimus, is quum aliquando domum egrederetur in expeditionem cui præerat, profectur⁹ vxorē, quā vnice diligebat, supremo alloquens rogauit, ecquid vellet: tum illa profusis lachrymis ait se illū hortari, atque orare, vt sibi ipsi, salutique suæ omni studio indulgeret. Cui ille comiter respondit. O mulier priuati milites monendi, rogandique sunt, vt incolumitati suę consulant, sibique ipsis parcant. Imperatores autem obsecrandi, obtestandique, vt pro omnibus excubent, omnesque saluos esse studeant.

Pelopidas.

¶HAEC PVgnacissimi imperatoris sententia docet reges, duces, & omnes qui exercitui præsunt, multa prudentia, multaque animi fortitudine præditos esse oportere, Qua seipsos, & vniuersam militiam tueantur. Nam si priuatorum singuli sibi ipsis satis sunt, qui imperant, & sibi ipsis, & omnibus qui eis parent, satis esse debent. Quod si alterutrum omittendum esset, parcet multitudini, & exercitum potius quam seipsum seruabit. Exemplo Epaminundæ Thebanorum imperatoris, qui quum cerneret extremo prælio ad Manthineam hostium vires in se vnum conuersas, & aut sibi, aut exercitui esse pereūdū, restitit inuicto animo, donec exercitum suum victorem reddidit. Quum vnus deinde tot milibus diuti⁹ satis esse nequiret, Sparoque perfossus esset lætali vulnere sensim se ad suos recepit, profligatis, cæsisque magna ex parte hostibus. At postquam accepit suos victores euasisse, Satis diu vixi inquit, deinde sparum quo trāsfixus erat, euelli iussit, quo euulso confestim exanimatus occumbit.

Epaminundas

Spar⁹ siue sparū telū est pedi pastoralis instar.

¶MAGNAE VIRTVtis exemplum præbuit Paulus cōsul ī Cānensi clade, quamuis contra eius voluntatem prælium initum fuisset, temeritate collegæ sui Varronis, Verumtamen, vt exercitum aliqua ex parte saluaret, permitteretque suis fugam, manifestæ morti se obtulit, restititque forti animo, donec multi se ex cæde proripuerunt, multitudine hostium, deinde obrutus quum ex vulneribus profuso sanguine defecisset cecidit. Varro autem qui causam calamitati prębuerat, relicto exercitu. vt vel solus euaderet, quam celerrime profugit, omnibusque id cernentibus ludibrio fuit. Paulus vero admirationi adeo, vt ab Annibale ipso summis laudibus efferretur. vt Silius etiam meminit his versibus.

Paul⁹ ęmilius.

Varronis temeritas.

Quantus Paule iaces, qui tot milibus vnus

Silius.

Maior leticiæ causa es quum fata vocabunt
Tale præcor nobis salua, Carthagine lætum.

PRIVATVS quidem miles exempla virtutis a præstantioribus su mit,& a fortioribus quid facto opus sit,discit. Qui vero imperat,& sibi,& alijs præscribere debet quæcunque rebus omnibus conducant,ne quē imí tetur habet,nec vnde exemplum accipiat,quum ipse omnium actionum fons,& orgo sit,& exemplar de se cunctis præbere debeat,in quem vnum singulorum quidem oculi,atque ora vertuntur,regis principisve ingeniū illuc vires intendere debet,vt omnes aperte cognoscant pro sua salute om nia fieri maiore cura,diligentia prudentiaque,quam sibiipsi eadem illa fa cerent.

Pecunię nerui sūt belli rex au tem cor.

IN bello gerendo(vt ait Isocrates) tanti facienda est regis fortitudo, scientiæ rei militaris coniuncta,quanti diuitiæ,atque opes omnes. Nam si pecunias belli neruos esse dicimus,regem mentem,ac cor belli dicere de bemus,in quo quidem suscipiendo magna consultatione opus est,nō mo do vt vires suas cum hostium viribus metiatur, verum videat, ne victo- ria plus odij,atque inuidiæ ei afferat quam beneuolentiæ,ac gratiæ. Stul- tum quidem esset pericula, ac labores subire sine spe aliqua vtilitatis,ac gloriæ,præsertim si aliquis iniuria afficitur. Verum siquidem est illud quod vulgo dicitur. Sicuti causa iustior est,ita & fortuna in bello superior diuinit⁹ dari solet. Quod si secus aliquādo accidit,vt iniusti victoriam ali quam assequantur,ea neutiquam solida,ac stabilis esse solet. Consueuit enim deus immortalis,quos pro scelere eorum vlcisci velit, secundiores interdum res,& diuturniore illis impunitatem concedere,quo grauius ex rerum mutatione doleant,qua sententia sæpenumero Iulius Cæsar vteba tur.

Lēto gressu ad vidictā sui di- uina ꝓcedit ira tarditatē vero supplicij graui tate compēsat.

CSITE admodum dicebat Xenophon,Malos in re bellica malā se- qui fortunam,bonos autem bonam. Proīde Lycurgi leges laudat,quod nō fortunę,sed virtuti inseruire videantur,Nec tam victoriæ,quam recti,& honesti rationem habere. Oportere ait Euripides poeta eum qui ocio quie tus esse nequit,quique rebus suis nequaquam contentus est,sed alijs iniuri am afferre vult,non Aeginetas patriam fugientes,& regionem tanquam aues mutantes inuadere,quos vincere nullum operæ pręcium esset,nulla- que honestæ laudis gloria,Sed eos persequi quorum victoria opes,poten tiam,imperium,ac gloriam afferre possit,vt si iusticię iacturam facit,eā non paruo lucro,sed maximis quibusdam pręmijs compenset.

Aeginetę po- puli quales

HANC sentētiam ab Euripide,vt a Tragico poeta æquo animo to lerare possumus. Multa enim dicunt poetę,vt regibus principibus, duci- busque eblādiātur. Sed vt a philosopho Empedoclisque discipulo eadē nequaquam ferenda essent. NVLLA quidem opulentia,nullaque gloria cum iusti,honestique iactura conferenda est. Iniusticie seipsum insimula bat,& se etiam testem inducebat C. Cæsar quum ex eodem Poeta transla tum versum dicebat. SI ius violandum est,regnandi causa est violandū, cæteris in rebus pietatem colito.

INTELLIGAT præterea rex non illam animi virilis magnitudinem laudari, quæ ardua quæque, ac difficilia suscipiat, Sed eam quæ ratione, ac consilio suscepta omnia forti deinde, ac constanti animo perficiat Facile enim succumbunt, quicunque præter vires suas onera sustinent, satiusque putent paruum regnum cum virtute, ac ratione, quieteque regere, quam vel maximum cum metu, atque periculis iniuste tenere.

BEATVM profecto eum regem esse dicimus, qui præsenti fortuna contentus, nihil vlterius immoderate appetit Lacedemonij quum terra, marique vniuersæ Græciæ imperarent, tanta dominandi cupiditate flagrarunt, vt Asiam omnem suo imperio subigere affectarent. Qua ex re tantum inuidiæ, atque odij contraxerunt, vt & imperium, & propriam libertatem amiserint. Sed ad hanc cōclusionem sententia nostra perducenda est, vt quem admodum in armorum ratione antiquior cauendi, quam inferendi ictum cura est. Sic rex ipse studeat proprium regnum seruare potius, quam alienum inuadere.

Lacedemoniorum cupiditas

MVLTI HAVD DVbie inuenti sunt, qui dum aliena occupare student, sua amittunt. Testes sint Carthaginienses, qui si conuentis conditionibus apud Egades stetissent, neque Annibalem cum terrestri, naualique exercitu in italiam, vt romam inuaderet, misissent, nunquam vidissent Carthaginem obsessam, expugnatam, direptam, & demum igne, ferroque euersam.

Ambitio carthaginienses perdidit,

ATHENIENSES QVOQVE nimis affectati imperij pœnas dederunt, omnia enim Græciæ regna velut ad extinguendum commune incendium contra eos coniurauerunt. Et lacedemonij se vindices fore libertatis totius Græciæ professi sunt. Qua ex re ad tantam inopiam ex varijs cladibus Athenienses peruenerunt, vt consumpta militari ætate peregrinis ciuitatem, Seruis libertatem, Damnatis impunitatem dederit. Et quum victi omnino extitissent, diu inter Græcos deliberatum est, de lendum ne Atheniensium nomen esset, & vrbs incendio consumenda, ac funditus euertenda foret. Cui quidem sententiæ restiterunt Sparthani, asserentes se neutiquam perpeti posse, vt ex duobus Græciæ oculis alter erueretur. Pacem itaque petentib⁹ illis æquis conditionibus permiserunt.

Atheniensum cupiditas, & demum inopia.

CAVENDI CVRA AC DILIGENTIA QVANTI FACIENDA EST

TITVLVS SEPTIMVS.

Cauendi cura

Anulis cur sinistrā manum decoramus.

QVANTI CAVENDI CVRA FACIENDA esset, Græci legumlatores plane docuerunt, statuerunt siquidē magnam, ac formidandam pœnam militi, qui scutum in prælio proiecisset, qui vero gladium aut hastā nulla afficiebatur pœna, quasi ostenderēt innitēdum esse, ne quid detrimenti patiamur potiꝰ, quā vt vulnera hosti inferamus. hac opinione ducti romani non dexterā militari anulo donabāt, sed sinistrā, quę clypeo hominē tegebat.

Epaminūdas.

Ex valer. li. 3. de fortitu.

Epaminūdas dux ille inclytus Thebanorū, de quo paulo ante dixi quū apud Manthineā lętali vulnere traiectus esset, quęsiuit diligēter an scutū amisissent, quod quidē quū familiares eius sibi attulissent, āplexatꝰ est, quasi sociū laborū suorū, tunc haud mœsto pectore interijt, vt qui vitā æquiore animo amitteret, quū clypeū etiā, pro quo solicitus fuerat, seruasset hoc cauendi studium regi, vel imperatori perquā necessariū est.

Viriatus.

¶ INter bellicas virtutes īprimis laudatur Viriatus a Lusitanis, qui semper alios omnes īperatores cōtēpserāt, ex pastore, ac venatore nulla maiorū cōmēdatiōe dux cōstitutꝰ est, ob id solū, quia cauēdi peritia plurimū p̄stitit.

Philippus macedo.

Philippꝰ quoq; macedo magni alexādri pater hac etiā cauēdi arte īsignis habitꝰ est, gaudebat em̄ lōge magis decepto per dolū hoste, quam aperto marte separato, vt qui diceret victoriā per dolū, ac calliditatē sine suorū cęde sēper esse, illā autē quę collatis signis accideret, nūquam sine cruore, ac strage. Illud etiā cogitare debet imperator se vnū esse instar oim & quū salutē suā tuetur, tūc alijs etiā cōsulit,

Callicratidas.

Ex plutar. ī apophth. laconices.

Idcirco male respōdisse videtur Callicratidas vati dicenti præcipitē mortē, vt caueret, quæ ei iminebat, vt ex hostijs portēdebatur. Ait enim nō ex vnius viri morte omnium Lacedemoniorum salutē pēdere. Cogitare enī debuit se vno īperatore pugnāte reliquos omnes, qui eius ductu, atque auspicio tenebātur, in pari periculo esse secūque periclitari.

Bouem lacedemonij quando immolabant.

Galli gallinacee imolatio quādo fiebat.

Hoc vt ostēderēt ijdē lacedemonij cōsueuerāt cū dijs gratias pro re bene gesta referre conarētur bouē mactare, quoties rex eorū quispiā, aut īperator præclarū aliquid egisset, nō vi, & armis, sed prudentia, atque cōsilio, vbi vero idē prelio, ac pugna assecutus esset, gallū gallinaceū immolabāt, quasi indicātes ea lōge clariora esse, quæ ratione, ac prudentia fiunt, quam quæ vi, & audacia. Fabius maximus corona graminea donatꝰ est ab vniuersa italia, quādo quidē nō repugnādo, sed cauēdo rem romanā restituisset, & exercitū sibi creditū cōseruasset.

Fabiꝰ maximꝰ

Pyrrhus temeritatis suæ pœnas dedit.

¶ HAnc sentētiā verā esse exēpla duorū clarissimorū regū declarabūt. Pyrrhus Epyrotarū rex successu rerū elatꝰ cōtra Antigonū macedonū regē nulla lacessitus iniuria arma mouit, fretus peritia rei militaris successu rerū gestarū audacia, ac fortitudīe ātigonꝰ ei resistebat cōsilio, & prudētia potiꝰ q̄ temeritate, & audacia plęrūq; p̄liū detrectabat, donec exultātiā, ac vires hostiles cunctando, ac perendinando contereret.

Antigoni rn̄sum.

Pyrrhus quum hoc animaduerteret, & iam rei frumentariæ inopia vrgeretur, Antigonum per internūtium ad singulare certamen vocabat, cui illi eiusmodi responsum referri iussit, se ex disciplina militari didicisse temporis

oportunitatem

oportunitatem expectãdam esse. Sed si Pyrrhum iã vitę pertesum esset, satis ei multas vias ad interitum patere, Quod quidem paulopost ei cõtigit, Nam quum insolentius exultaret, & intra hostilia munimẽta incauti⁹ rueret, interemptus est. Eiusque caput ab Argiuo quodã acceptũ Alcyoneus Antigono patri obtulit. Qui filium pollutũ, ac barbarum appellans grauiter increpauit, & obducta chlamide ante oculos lachrymas effudit, regis fortunã miseratus, qui in flore ætatis suę occidisset, & in medio victoriarũ cursu tũc corruisset, quũ regũ omniũ fortunatissimus haberetur.

Ex plutar. i vitã pyrrhi ad fi.

¶PELOPIDAS quoque Thebanus, & M. Marcellus pugnatiores, quam consultiores habiti sunt, & quum freti viribus potius quam consilio feruntur, ambo quidem temere ceciderunt. Vera est enim Crispi Salustij sententia dicentis difficile imprimis esse quenquam in bello strenuissimum, etiam consilio optimum inuenire. Atqui si Cæsar, Alexander, Annibal, & pauci alij vtrumque diuino quodã nutu assecuti quidem sũt, innumerabiles alij per tot secula si in altero claruerunt, magni habiti sunt, nec parua laude illustrantur. Generaliter de fortitudine hactenus dixisse satis. Nunc autem de earum virtutum speciebus, quas fortitudo præstat, dicere operæ preciũ esse arbitror. Has quidem principaliter octo esse ducimus magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, stabilitatem, patientiam.

Pelopidas.
M. marcellus.

¶DE MAGNANIMITATE.
¶TITVLVS OCTAVVS.

MAGNANIMITAS EST QVAEDam animi excellentia, quæ honorem sibi præferens quasi magnum ciuile bonum, ad quod actiones omnes dirigat, & virtutem quasi honoris effectricem om̃ia excellenti animo gerit, quæ secundum eam sunt, hæc expositio declarat neminem magnanimũ esse posse, qui nõ sit etiã vir bon⁹, eius enim finis ad honorem tendit, ad quem nisi per virtutem nemo peruenire potest. quando quidem honor virtutis sit prẽmiũ, quod nemo malus assequi meretur, sed bonis solũ debetur. hoc declarasse videtur M. Marcellus, qui quũ honori templũ ex manubijs Syracusanæ prędæ vouisset ea ratione illud statuit, vt nemo ad honoris templum peruenire posset, nisi pri⁹ per virtutis ædem, quæ ei quasi pro vesticulo coniuncta erat, ingrederetur. Possum⁹ quidem pinguiore (quod aiũt) Minerua dicere magnanimitatẽ ornamentũ quoddã virtutũ esse nõ quod illas adiuuat, maioresve faciat (sunt eñ absolutæ, atque perfectę) sed quia sine illis esse nõ potest. Fœmina quidem pulcherrima aureo amiculo nõ idiget, eo tamen amicta conspicua magis videtur. illud autem per sese parum decoris haberet.

Magnanimitas.
Honor virtutis prẽmium
M. marcellus.
Honoris templũ nemo igredit, nisi p virtutis ędem.

¶CVM quispiã secundum virtutis agit ad destinatũ honoris finẽ peruenit, pro quo nec rẽ familiarem prodigere ambigit, nec magnos labores,

 periculaque

periculaque subire, & vulnera, mortemque perferre. Quinetiã indignum admodum putat vitam ignauam, inhonestam, illaudatamque agere, mauultque honeste mori, quam turpiter, & inhoneste viuere.

Magnanimo quę dotes isũt.

MAGNAnimus magna, pręclaraque omnia agit, forti, atque inuicto animo, nec lucrum mercedemve aliquã expectat. Sed sola honoris, ac laudis gloria contentus est. Nec contrahitur aduersis, Nec effunditur leticia, nec dolore remittitur, nec nimia cupiditate quicquam ppetit, Nec dũ fruitur, nimis insultet, nec alteri inuidet, quia propriæ virtuti cõfidit. Magnanimus pręcordis excellentia nequaquam admiratur, nihil enĩ magnũ ducit, quod per naturam fieri possit. Seruatque semper stabile iudicium, verus est, nec simulare, aut dissimulare nititur, vt maiora aliqua, minorave esse ostẽdat, veritatem sequitur potius quam opinionem. Palam odit, palamque amat, manifeste loquitur, nihil clam agit. Occultare enim veritatem timidi, ignauique hominis esse existimat. Contumaces comprimit, subiectis indulget. Exẽplo Cæsaris, qui post pharsalicã victoriã dicebat, nihil se libẽti[9] facere quã supplicib[9] ignoscere, & veniã petẽtib[9] parcere.

Magnanimus admiratione raro ducitur.

Cęsaris clemẽtia.

ALExãder animi magnitudie excellẽtior patre extitit, proinde alia vincendi ratione vtebatur. Bella quidẽ semper aperto marte gerebat. Philippus vero ex insidijs, ac dolis omnia tractabat. Et deceptis semper hostib[9] gaudebat, filius autẽ manifesto certamine superatis, Astu, atque arte pater imperii orbis terrarũ fundamẽta iecit, filius autẽ claris, apertisque pręlijs rẽ affecit, & confecisset forsitan, nisi in medio victoriarũ cursu, & primã ætatis flore cõcidisset, siue veneno enect[9], siue fortuna eius pręclaris reb[9] finẽ cõscribẽte, quę raro admodũ stabilis eẽ solet, aut rẽ ĩchoatã perficere.

Alex. & philippi ei[9] patris cõparatio.

SVI generis magnanimitatẽ efferebãt Heluetiorũ legati ad Cęsarẽ, cũ dicerẽt ita esse a parẽtibus, maioribusque suis ĩstitutos fuisse, vt magis virtute quã dolo cõtenderẽt, aut insidijs niterẽtur, vnde nõ solũ Heluetios, verũ gallos omnes Cęsar laudat, Quos affirmat esse homines apertos & minime ĩsidiosos, qui virtute nõ dolo decernãt. Execratur autẽ aphros qui dolis, & ĩsidijs certãt, nõ virtute, aut animi magnitudine. Magnanim[9] quidẽ de omnib[9] bene meritus videri studet, omnibusque benefacere cupit, & officia sua, cũctis cõmunicat. Anaxilaique regis sentẽtiã sequitur, qui ĩterrogatus aliquãdo quid beatissimũ in rege esse putaret, respondit, nũquã beneficẽtia, ac magnanimitate ab aliquo superari. Quinetiã vt ad pręstandũ magnanimus prõptior est, ita ad accipiendũ tardior. beneficio enĩ deuinciri eũ pudet, vt qui cęteros benignitate anteire velit, & quũ accipit cedere, posteriorque esse videtur. CONferre enim beneficiũ victoris est, accipere autẽ victi, sed si quãdo accipit, id lęto animo, hilarique vultu efficit. Sperat eĩ quicquid acceperit, se quãprimũ repositurũ, & cumulatiore mẽsura redditurũ, vt villico suo pręcipit Hesiodus. Pręcãtib[9] autẽ perfacilis est, & ęquiori animo sẽper obsequitur, libẽterque omnib[9] morem gerit, ipse autẽ pręcari nescit, obsequiũ nõ querit, neque vt sibi quispiã morigeretur. Nouit eĩ vetus prouerbiũ. MAgna mercede emit, qui depręcatur, neque paruũ accipit pręciũ, qui rogatur. Euripidis quoque sentẽtia est

Gallorũ, heluetiorũq; laus

Aphri subdoli

Prouerbium

tia eſt,non paruum eſſe malum amicos experiri, Atqui in tribuẽdo,erogandoque ſemper excedit. Nam ſicut alijs gratiam debere erubeſcit, Sic ab alijs gratiam ſibi deberi gaudet. Magnanimus cum clarioribus libenter decreuit,pudet enim eum cum ignauis,ignobilibuſque certare. Cęſar in bello Alexandrino Ptolemæũ regem captiuum aſſeruari iuſſerat,verum illum petentibus Alexandrinis reddidit,quamuis illorum fallacem mentem,perfidumque plane dignoſcet. Noluit tamen vt illi regijs auſpicijs,regioque ductu, eo bello careret. Simulque vir animi peregregij ſplẽdidius,honeſtiuſque putabat ſe cum rege,quam conuenarum,fugitiuorũque colluuione decernere. Et præcipue cum ſuperioribus prælijs Achyllam,ac Ganymedem Eunuchos militiæ duces cõtra ſe habuiſſent Alexãdrini. Multi quidem militũ cõſiliũ Cæſaris non probabant, quandoquidem bellũ longe difficilius fieret. Ex euentu tamen cognouerũt victoriam pleniorem ,illuſtrioremque extitiſſe.

¶ INiuriæ quoque magnanimus quamprimum obliuiſcitur,niſi eã ſubito vlciſcatur. Quę virtus in eodẽ cæſare plurimũ illuxit,omnia enĩ memoria tenaciter quũ teneret,iniuriarũ quidẽ ſolũmodo quãprimũ obliuiſcebatur,niſi eã ſubito vlciſceretur. Odij ſimiliter ſimulatique memoriã nõ ſeruat,præterita enĩ mala nõ diutius animo reuoluit. Sed negligit,vt qui ea omni ex parte cõtẽnat,& idcirco facile ignoſcit,quũ ſibi indulgeri nõ querat. Neminẽ quidẽ ĩiuria afficit. Anguſti ſiquidẽ animi om̃ino eſſe putat,aliquẽ ſine manifeſta cauſa laceſſere. Nemini etiã maledicit, nõ ſua ĩtereſſe exiſtimat, vt quiſpiã male audiat,aut vituperetur. vt vecordes quidã facere cõſueuerũt,qui maledicta in alios laudi ſibi accedere opinãtur. Et aliorũ laudes probroſe ĩ ſe dici autumãt. At vero qui animi magnitudĩe excellit,pulchre in alios dicta multa cũ iucũditate audit,eadem quoq; verba quaſi virtutis p̃mia eẽ exiſtimat,quæ quidẽ ſibi etiã deberi ꝓ cõperto ducit,quũ a virtute ĩpa nulla ex parte diſcedat. Pręterea qui in alios maledicit,male etiam vt audiat conſentaneũ eſt. Contumeliã ſi dices,contumeliam quoque audies inquit Plautus. Præclare Cato ſenior in procatiorem,loquacioremque iuuenem ait. Iniqua mihi tecum eſt conditio,tu quidem & male audire, & male dicere ſolitus es. Ego autẽ,& maledicere abhorreo,& male audire non conſueui. De ipſo parcius loquitur, Nam ſi aliquid recte a ſe factum diceret,iactantior,petulantiorque videretur,& quaſi miles glorioſus facinora ſua narrare. Præterea virtutem tãti eſſe exiſtimat,vt ea neque vindice,neque præcone ĩdigeat,teſtimonioque ſuo contenta teſtes omnes alios negligat. Dionyſius Syracuſanus,quũ Platonem hoſpitem contumelioſe,maleque habitũ dimitteret,ait,O quã multa in nos probra,quũ fueris cũ æqualib⁹, ac diſcipulis tuis iactabilis. TVM PLATO,abſit in Academia tãtum ſit ocij a ſapientiæ ſtudijs, vt male etiam dicendi locus relinquatur. Eodem pacto vir animi ingenui dicere poteſt ,non ſibi a magnarum rerum meditatione tantum ocij dari, vt quod inter ocioſos, atque oſcitantes fieri ſolet, maledicere poſſit,quũ anguſti animi ſit aliena carpere,ſua autem negligere. Magnanimitas

Cato.

Diony,ad platonem

Platonis rñſũ.

mitas quidem ea virtus est, sine qua reges, ac principes neqnaquam recte
imperare possunt. Multa quidem quotidie accidunt, quæ formidolosa
esse videntur, & vana opinione vulgi leuitate, & multorum ignauia exiti
um de se facile præbere possent, quibus sola animi præstantia quampri=
mum resistit, & ad optimum exitum plærumque perducit. Hinc scitum
illud Alexandri cognomento proculdubio maxime suo conueniens.
MORI etenim præstat quam precario imperare, ille enim precario im=
perat, qui hac virtute caret, quique animum contrahit, & diuerso in rebus
arduis cogitationum flumine obruitur, nihil ex suo consilio deliberat, sed
ex alieno semper pendet, & ad omnem tenuissimi spiritus auram flecti=
tur, vel paucis hominibus se credit, quorum arbitrio omnia permittit,
adeo, vt ex eorum commentario imperium gerat, reliquis autem neuti=
quam auscultet. Hi eum plærumque decipiunt, & perperam agendo po=
pulos infensos reddunt, luitque aliquando malorum pœnas amicorum.
Clamabat nonnunquam se miserum verres (vt ait Cicero) quod non suis,
sed suorum comitum peccatis, & criminibus præmeretur, Flauius Vopi=
scus Syracusanus scribit se de patre audiuisse Dyocritianum ✣ Cæsarem
quum adhuc priuatus esset, dicere solitum. NIHIL difficilius esse
quam bene imperare. Conueniunt enim quatuor quinque, plus minus clã
consilium ad circumueniendum principem ineuntes, verisimilibus quæ
dicunt, adumbratisve rationibus fulciunt, & sua fallaci impostura imperi
tam vulgi multitudinem cum principe excipiunt. Imperator autem,
qui domi clausus est, ne vera quidem nouit, At cogitur hoc tantum scire,
quod illi mussitant, facitque quod nouitius ille figulus corinthius, qui dũ
vocem fingere gestit, amphoram format. Sic rex quoque figulo forsan
ineptior, dum iudices facere debet, geryonaceos quadruplatores tribunali
præficit. Instantiam castissimam Iouis optimi maximi filiam procis
salacibus pro peritissimis nomophilacibus despondet, atque collocat. Ae
gyptij suis notis hieroglyphicis iustitiam (de qua paulo mox proximo vo
lumine non pauca dicemus) significantes virginem pingunt, ciconię insi=
dentem. At vero nostrates rectius, & (quod dicunt) ad viuum depin=
gunt insidere, atque obnixius adhærere τῷ ὀνίσκῳ δίποδι, idest asello bipedi.
Quocirca nihil difficilius inuentu, rariusque bono principe esse potest.
Age vero ille bonus erit prĩceps, qui ãplitudine. & exaggeratione quadã
animi excellẽs, nõ modo sibi in re bellica primas partes vẽdicabat, sed in
reb⁹, q̃ quotidie agũtur se prudẽtia, cõsilio, & diligẽtia priorẽ esse ostẽdet
❡ IMperatori Galbæ extio fuit, quod trium virorum arbitrio, quos assi=
duo contubernio semper secum habebat, regebatur, quibus se tantum per=
miserat, abutẽdumque tradiderat. vt vix sibijpsi constaret, & ex illorum
sententia semper penderet. Neminique ad eum nisi per illos aditus pate
bat, Horũ primus erat Oninius dispensator pecuniæ, qui pręsenti fortu=
na sine discrimine aliquo implebatur, & optime instituta a Galba omnia
euertebat. Quod quidem res non modo odij causa extitit, omnia enim im
peratori imputabantur, sed exitij, ac cædis. Fuit enim Oninius ab ineun=
te ætate

[Marginal notes:]

✣ vel diocletianũ ex historiæ fide.

Figulus corinthius.

Iusticiã ęgyptij qua nota scribunt.

Galba. ĩperator

te ætate furacissimus, cui facete admodum illusit aliquãdo Claudius Cęsar. Nam quum eum conuiuam pridie habuisset, omnesque aureum poculum illum surripuisse suspicarentur, postridie eidē reuocato fictilē calicem apponi iussit.

Claudij cęsaris commentum.

¶ATOSSA CYRI FILIA (vt scribit Herodotus) quum cerneret Darium, quicum nupta erat, molliter, ac submisse imperare, dum in cubiculo cum eo esset remotis arbitris his prope verbis allocuta est, Mi rex quum tantum opum, ac copiarum habeas, cur resides? nihilque dignum tanto rege molliris? nullam neque gentem neque potentiam Persarum addis imperio? Par est enim iuuenem, & tantarum rerum dominum aliquid edere, quo etiam Persæ cognoscant sibi virum præesse. Quod vt facias duabus de causis interest, vt Persę, & eum qui ipsis præest virum esse intelligant, & bello atterantur. Ne per ocium tibi insidias tēdant. Nũc autem aliquod opus edas, quoad in ętate es iuuenili, Adolescēte quidem corpore ingenium pariter, ac vires adolescunt, Senescente autem consenescunt, tunc virtus ad res omnes elanguescit. Puduit quidem virum ignauię a muliere increpari, & confestim de bello græcis inferendo meditari incepit.

Herodotus in Thalia

Attosse consiliũ dario regi

¶SENTENTIA illa Appij Claudij qua dicebat, negocium populo Romano melius quam ocium committi, non modo ad vnum, sed ad omnes fere populos, reges, ac principes dicta esse videtur. Excitãtur enim animi celsiores ad virtutem maximarum rerum meditatione, ocio vero & quiete torpent, vel in desidiam ignauiamque soluuntur. verum est illud M. Catonis oraculum (vt columella ad agricolas ait) Nihil agēdo homines male agere discunt, Sed ne longior in hac parte sim concludendũ erit, ex Isocratis mente, qui regi suo præcipit, vt magno, ac præstanti animo quæcunque ab eo agenda sunt agat. nihil studij, nihilque curæ, ac laboris prætermittat, vt quanto opibus, ac potentia præstat, tanto dignitate virtute, atque animi excellentia, cæteros omnes antecellat. Nec satis de magnanimitate, cui contraria est animi angustia, siue animi paruitas, quã vni co verbo græci μικροθυμία appellant.

Appij claudij sententia

Columella ca. 1. li. 12.

¶DE FIDVCIA.

¶TITVLVS NONVS

Fiducia.

FIDVCIA SPECIES ALTERA NOminatur. Quæ est prȩsagitio quædam futurȩ prosperitatis. Hæc ab optima spe, siue a cōsyderata ratione proficiscitur. Ex consuetudine quoque vincendi fiducia victoriæ plærūque manat, vt ait aristoteles, Sic quoque ex continua prosperitate spem fœlicitatis habemus. Nero imperator ad sœuitiā, temeritatemque natus, tātam ex perpetuo rerū successu fiduciam conceperat, vt quum ex naufragio prȩciosissimas quasdam res amisisset, non dubitauerit magna cū fiducia iter multos dicere, pisces eas omnes ad me referēt.

Nero.

Centurio cȩsaris.

¶QVIDAM C. Cæsaris centurio Romam missus, quum pro foribus curiȩ staret, accepissetque imperiū Cæsari a senatu non prorogari, ait manu ensis capulum pulsans, & hic vtique prorogabit,

C. crastinus.

¶ET QVVM pharsalica pugna iam parata esset, omniaque equorū, atque hominum strepitu fremerent, vidit Cȩsar C. crastinum decem alarum ductorem castra egrediētem, quum illum nomine appellas, quid de pugnȩ euentu speraret, rogauit. At ille dexteram prȩtendens ait, vinces cȩsar, & me viuum, aut certe mortuum laudabis, quorum vtrunque verum extitit. Nā & vicit cȩsar, & crastinum, qui fortissime pugnando occubuerat, pro contione laudant.

Androclidas lacon.

Ex plutarcho ī apohtheg laconicis, & vale. max. li. 3. de fidu. sui.

¶MODEsta admodum fiducia fuit Androclyadȩ Spartani, qui ad eū qui illum irridebat, quod claudicās in aciem prodiret, ait, vt pugnem, non vt fugiam descendo.

Leonidas.

¶ET leonidas persæ cuidā iactantius dicenti frustra conamini o Spartani, cras enim præcellorum multitudine solem non videbitis, respondit. In vmbra igitur pugnabimus.

Rex deo conciliatus multa prȩsagit.

¶HANC fiduciam euentum rei præsagire quidam Stoicorum sentiunt. Et vincendi initium fiduciam esse Pindarus affirmat, eamque manare opinatur a diuina mentis nostræ ratione, a qua futura nonnunquā præscire videamur. Siquidem non modo dormientibus nobis secundū quietem multa apparēt, que vera re ipsa deinde esse cernūtur. Sed etiā vigilātibus, vel subito quodā animi iudicio, vel ex apparitiōe illa, quā grȩci φαντασίαν appellāt. Talis prȩsagitio magnis, optimisq; viris sȩpe occurrit in arduis, ac dubijs rebus, & prȩcipue regibus ipsis, quibus a summo deo cōcessum est, vt gētibus, regionib' populisq; imperēt. Iustus quidem rex, qui orti animo rebus agēdis excubat quique deo optime cōciliatus est, multa præsagit, multaque prȩdicit prȩmonitus commertio numinis socij natiuitatis nostræ, quem veteres latini genium, siue vitæ præsidem appellauerunt. Hunc Plato in Simposio putat testem vitæ a deo esse datum, a quo cuncta nobis denunciantur, & multa quæ admiranda videntur, quæque futura sunt, præsagitione quadā nobis prȩdicit, vel inter quietem admonet, vel per apparitionem edocet.

¶HOMERVS genium inducit ad fortes viros sæpe loquentē, & eos in prȩ

in prælijs adiuuantem,ac monentem in rebus arduis quid facto opus sit. Genus communi grecorum nomine δαίμων appellatur,propter intelligẽtiam,sapientiam,ac facilitatem,quam hominibus præstare dicitur,& exinde a poetis sæpe pro animo ponitur.Hoc est numen illud a quo se moneri dicebat Socrates vir innocẽtissimus,cuius monitu Chryciæ,tyrãnorũ deterrimo,qui ad eũ cicutæ poculũ miserat præsagunt.Nã cũ illud intrepidus biberet,ait,propino hoc pulchro Chrytię paulo quidem post miserabiliter cũ cæteris tyrannis,quos Atheniensibus prefecerant Lacedæmonij cæsus est,& necati per iniuriam Socratis pœnamdedit. Genius. Socrates. Chrytias tyrãnus.

¶PLVTARchus vir doctissimus scribit Aegyptum quendam philosophum Antonio comitem fuisse,qui diuersas hominum naturas,ac diuersa fata, ex solo aspectu se cognoscere profitebatur,is antonio dicẽbat eius fortunam splendidã esse,Eum tamen hortabatur, vt octauio se non conferret,quando eius genus illius genium formidaret,huius rei fidem ex hoc faciebat,quod cũ inter se talis,aut tesseris luderẽt,semꝑ victor euaderet Octauius,& cum pugnacibus gallis coturnicibus,aut ortigibus decernerent,semper dimissæ ab Antonio succumberent.Quo quidem exemplo docemur veteres opinatos fuisse præstantiorem intelligentiam,ac clariorem natiuitatis genium,vitæque comitẽ diuinitus illis dari qui regnaturi essent,quam illis qui succubituri forent, vel priuatam vitam victuri.

¶EST etiam aliud fiducię genus huic nõ omni ex parte dissimile, cui maxime credebant clari quidam viri doctrina,virtute,dignitate, auctoritate,aut longa experientia præditi.Hi nonnulla,aliquando dicunt,aut faciunt singulari quadam fiducia freti,quæ ab omnibus probari velint,& si nullam rationem adducant,nullumque testem habeant.

¶AGEBatur Athenis euripidis tragœdia ex qua ciues omnes maiorẽ immodum rogabant,vt sententia quędam,quæ importuna eis esse videbatur tolleretur.Tunc Euripides subito progressus in scœnam ait se, vt populum doceret tragœdias dare,non autem vt ab eo doceretur,cuius dicto omnes auscultantes placide,ac quiete spectauerunt,nec ausus est quispiam in poetam illum mussitare. Euripides.

¶SCIPIO quoque Nasica vir bonus cognominatus,obstrepente populo in caritate annonæ,exclamauit.Tacete queso quirites plus enim ego quam vos,quid reipublicę expediat intelligo,cuius auctoritatem omnes veriti tacito silentio quieuerunt. Scipio nasica. Ex vale.max. li.3.de fidu.sui

¶NEC iniquo animo tulit Iulius cęsar,quum in collegium poetarum accessisset,quod Accius poeta ei non assurrexit,nouit enim illum non cõtemptu maiestatis id egisse,Sed fiducia quadam sui ipsius,qua putabat se in poetarum studijs antecellere.

¶MAGNA fiducia aliquando in Alexãdrum vsus est Apelles.nam quum sepe in eius officinam accederet,plęrunque depictura imperite dicebat,cui artifex silentium comiter dicebat,rideri enim eum aiebat a pueris,qui colores tererent.Ferebat ea Alexander æquo animo tantum auctoritatis, Alexander Apelles.

ritatis, ac iuris hunc pictori tribuebat.

Arrogantia ex nimia fiducia sui.

¶VIDENdum tamen est, vt fiducia modesta sit, & a virtute proficisca tur, non autem ab improbitate, ac petulantia. Fieret enim arrogantia, quod quidem crimen deterrimũ est, & inuidiam, odiumque hominũ vehemen ter incurrit, quum ea per temeritatem quispiam sibi arrogat, ac præsumit quæ neutiquam sui iuris, ac dignitatis sunt, sed alijs debentur.

Chrysippus.

¶ARROGantiæ incessabatur ab alijs philosophis Chrysippus, quum ex alienis libris integros locos accipiebat, & suis interuertebat, sic manife ste, vt appollodorus atheniensis diceret, Si de chrysippi libris aliena tollã tur, candidę chartæ remanebunt. Præterea profitebatur se solum omnia scire, vnde per irrisionem vulgo dicebant, Solus Chrysippus sapit, cæte ri õmnes, vt vmbræ, agitãtur poetæ, VT eiusmodi arrogantes carperent finxerunt Thamyram, quum de harmonia musas prouocasset, oculis fuis se fraudatum, & citharisticam dedicisse.

Thamyras.

Amphicrates.

¶AMphicrates atheniensis rector non vulgaris, rogatus aliquando a thy grane, vt in eius regno benedicendi disciplinam publice docere vellet, re spondit pelium delphinem non capere, quod quidem dictum arrogantię potius quam fiducię ascribi potuit.

Hippocrates.

Zeusis.

¶SIMILI fiducia vsus etiam dicitur hippocrates, nam magnis pollici tationibus accersitus a rege persarum, arrogantius respondit, nolle se Bar baris, atque hostibus Græcorũ artis suæ opem, auxiliũque afferre. Zeu sis quoque arrogãter locutus esse videtur, quum helenam pinxisset, dixit enim se eiusmodi formam fuisse comprehensum, qualem nec læda cele sti partu ediderat, nec homerus diuino ingenio exprimere potuerat.

Alexandri nimia fiducia.

¶OBseruent imprimis reges nimia fiducia ne sibi ipsis, regnove obsint, Alexander a chaldæis per nearchum monitus est, ne ad babilonem acce deret, imminere ei fatum si contemneret prędicebant. Et quum monita spreuisset, & iam pene in vrbem accessisset, vidit complures coruos in ae re acerrime colluctantes, quorum aliqui ante eius pedes prolapsi cecide runt, ipse tamen nihilominus nimia quadã fiducia fretus, & omen, & prę sagium contempsit. Et intra paucos dies euectus perijt, docuitque nimiã fiduciam, & nimis incredulam mentem plærunque hominibus obesse.

Cęsar,

¶CAEsari exitum multi prædixerant. Et vt custodes corpori suo ad hiberet multi eum orabant, operãque suã vltro pollicebantur, ipse autem respondebat miserum esse eum principem, qui a satellitibus custodiretur cuius deinde exitus plane edocuit fatum facilius pręuideri, quã vitari pos se. Hostium quidem, & omniũ qui potentia, aut audacia formidãdi sunt, manus obseruare debet, qui imperat. Et fidem reconciliatæ gratiæ suspe ctam habere. INIVRIAE enim vulnus altius penetrat, quam beneficij gratia.

¶PROinde grauis iniurię plaga sero cicatricẽ ducit, & raro benignitate aut beneficio vincitur. HONORIS, ac gratię memoria cito excidit dã ni autem atque iniurię dolor diutius permanet, videat quidem rex cui se credat, & ei, quem leserit, nunquam se permittat. RECONCILIAtæ

amicitiæ

amicitiæ fides semper lubrica atque infirma haberi solet. Libata pocula a fidissimis ministris hauriat, Cibum quoque exploratum diligenter, prægustatumque semper a pluribus accipiat. Nullum locum, nullam regionem, nullam affinitatem, nullamque necessitudinem satis tutam esse aveneno putet. VIRVS quidem, ac toxicum vix vnquam nisi a familiarib⁹ miscetur. Scitum est quod vulgo dicitur, NVLLVM regnum sine vllo vnquam parricidio fuit. Amara, arida, putrida, rãcida, & omnia quę mali odoris, atque insoliti saporis sunt quamprimum respuat. NON enim tam nouerca nobis natura fuit, vt quę nocitura essent, boni odoris, boniue saporis faceret, Nemini se tã familiarem præbeat rex, quin possit (si opus fuerit) ei sine periculo succensere, aut sine rerũ mutatione, deterrimi quidem consilij est, amicos ad parem vsque potẽtiam efferre. Vera est enim illa publij Syri sententia, quum ait, ita cum amicis esse versandum, vt cogitemus eosdem aliquando inimicos nobis fieri posse, Et sobria habenda est sententia, qua dicitur, Nulli te facias nimis sodalem, gaudebis minus, & minus dolebis. Non putet per fiduciam sui rex se quamprimum rem intellexisse. Sed diligenter auscultet, & aures æquas omnibus præbeat, quas quidem sicut in libra lances, sic eas partes semper esse opportet, & veluti pruderibus impositis altera lanx deprimitur, sic regis animus perspicuis, ac veris rationibus cedere debet. Non opulentia, & fortuna homines ęstimet, sed virtute, ac moribus virtutem quidem, ac mores quisque sibi propria electione accipit, conditionem vero ad diuitias casus tribuit. Non enim in nostra potestate sunt conditiones humanæ, ad bonam siquidem, aduersamque fortunam qualis quisque sit, aut quomodo vixerit nihil interest.

Regis obseruãtia ĩ victu qualis.

Ex cõuersatione æquali cõtẽptio dignitatis nascitur.

Simile.

Milciades.

¶ LAVdant qui res Atheniensium scribunt milciadem Cimonis filiũ, dicuntque illum non modo bellicis, sed ciuilibus artibus fuisse pręstãtissimum, Cuius grauitas tantæ humanitati, ac comitati coniuncta erat, vt nemo tam humilis formæ esset, cui nõ ad eum perfacilis semper pateret aditus, qua ex re omnium mortalium gratiã assequebatur. Fiducia igitur virtus erit perutilis in rebus gerendis. Nisi ea is qui cum imperio est abutatur, & per superbiam agat, quæ per fiduciam se agere existimet, vel minus caute in rebus prosperis agendo incuriam, negligentiam ve, fiduciam appellet. Turpissimum quidem est non succedente euentu, & vrgentibus rebus aduersis dicere, non bene aduerteram, nõ probe intellexeram, vel culpam in alios transferre, vt plærunque a principibus quibusdam fieri solet qui prospera arrogant, aspera autem alijs imputant.

¶ DE SECVRITATE.

¶ TITVLVS DECIMVS

Securitas.

SECVRITAS ILLA.QVAM ἀσφαλειάν græci appellāt,fiducię proxima accedit. Quæ eſt virtus animi excelſi,qui poſtquā pręuidit quę per prudentiam præuideri poſſunt. Liber eſt ab omni cura,omnique ſolicitudine,& paratus labores om̄es ſubire,ac dolores decoris gratia perpeti,& mortem etiā oppetere. Qua qui affecti ſunt(vt ait Cicero)in eadē cauſa ſunt,qua fuerāt antequā nati fuiſſent. Quinetiā qui optime vixerūt,& bene de hominū genere meriti ſunt, nō modo famā,ac gloriā ſperare poſſunt,ſed perpetuā,ac ſempiternā cum diuis immortalitatem anguſti quidem animi eſt cor ſemper corrodere,hoc eſt aſſidua cura cruciari.

Cor corrodere

Poſtquā quiſpiā præſtiterit quęcunque valuit,& quęcūque per prudentē virū præſtari potuerint,tūc profecto docet eū ſecurū eſſe. Et deo rerū omniū optimo gubernatori reliqua permittere.At cum hominibus placide verſari,& hylari vultu rebus alijs,quę ſingulis horis accidūt,indulgere,& animo cōquieſcere. Ne videatur ex vnius rei cura ſolicitus eſſe,& res omnes alias per incuriā dimittere.Quodquidem homines ignaui,atq; inertes facere ſolēt,qui tāti ſper res omnes alias negligunt,dū exitū alicuius impendentis rei expectant.Hęc eſt ſolicitudo illa quā mœſtis amicā eſſe dicūt quę vecordes quidē aſpectū cōgreſſumq; hominū fugiūt,vt liberius mœrere,ac muliebriter eiulare poſſint,ne ſalutares amicorū ſermones audiant quibus perſuaſi aliquādo cōquieſcant.Conſolationis ſermones prudēter adhibendi ſunt,& mollicie,ac miſericordia aliqua cōſpergendi,vt iucūdi eſſe videantur,& ab illius mente nō omnino abhorreāt.Optimi quidem medici eſt quandoque minimā cibi indulgentiam ægroto permittere,quo facilius quæ ſalutaria ſunt accipiat,celeriuſque ſanetur.

Pōpeij ſecuritas nimia.

¶POMpeius cōtra cęſarem maximū parauerat exercitū,cui non modo par viribus eſſe videbatur,verū lōge prętātior,& iā ſecurus animo quieſcebat. Et in eos qui formidandā cęſaris potentiā monebant,Securi eſtote dicebat,& mihi hanc curā dimittite.Nā quū primū terram Italā pede pulſabo,ſcatebunt vndique equeſtres.pedeſtreſque in cęſarem copię,vnde nō diu poſt quū ſpes eū(vt adſolet)fefelliſſet,& miſerāda clade,apud pharſalū profligato exercitu profugiſſet,multi per ludibriū dicebāt,inſtauret exercitū nunc pōpeius,& accipiat illas,quas pulſata pede terra itala ad eū mittit.Sed ſpes bona,quæ ab animi magnitudine proficiſcitur,ſępe in maximis rebus magnos viros decipit,NEMO enim inueniri poteſt,qui in rebus dubijs fortunā ſuam in conſilio habeat.Nec etiam quum de alienis deliberat futurum euentum diuinare poteſt.

Democrit⁹ de ſeipſo

¶HAEC ſecuritas tāti apud philoſophos olim fuit,vt in ea beatā vitā ſtatuerēt,Securitatēq; eſſe dicebāt,quū nullo metu,nulla ſupſtitione,aliave perturbatiōe animus agitet̄.Sed ſine cura aliqua quieſcens ſe ipſo,ſuiſq; bonis frueretur.Huius opinionis auctorē democritū magnū illum philoſophū extitiſſe dicūt, Qui varijs doctrinis,vberiq; ſapiētia ornat⁹,eiuſmodi de ſe ipſo ſentētiā protulit.Sapiētes multos audiui,nec quiſquā me in de-

mõstratione linearum superauit,neque etiam ægypti ipsi. Octoginta em̃ annos discendi gratia lõge a patria peragraui,Babylonem,Aegyptum,& Persas,vt discerem,adiui. Hic summum bonum(vt dixi)in animi securitate posuit,quę est(vt Cicero exponit)animi tranquillitas. Sed eam Democritus ἀδεῖαν appellat,& hãc fœlicitatẽ esse opinatur. Quidã tamẽ alij γαληνηθυμίαν animi tranquillitatẽ esse dicũt,ἀμεριμνίαν vero securitatẽ.

¶NON desunt qui hanc opinionem homero tribuant,qui vt securitatem exprimeret,Elysios campos finxit in quibus piorũ sedes statuit,easque Atlanticas insulas esse cecinit,quas nostri fortunatas appellant,græci vero poetæ μοιρηγενεας dicunt. Has cosmographi decem milibus stadiorum a libya stare affirmant,easque duas esse aiunt omnibus bonis refertas, quæ quidem nulla imbrium iniuria pulsantur,sed solis zephiris semper roriferis spirantur. Solum in illis præpinguescit,& nullo hominum,aut boum labore fecundum,atque ex recidiuis seminibus perpetuo feracissimum, Aer etiam saluberrimus,& omni tempore temperatus,qui multitudinem ociosam,ac feriatam in offensa semper valitudine optime nutriat, gens illa certaminum,ac belli inscia adeo longeuam vitam agit,vt fabulę locus sit eam cum diuis æuo frui sempiterno.

Elysij campi. Insulæ fortunatæ.

¶IN HESPERIIS REGIONIBVS quum imperaret Sertorius, & fama ei illarum insularum percrebuisset, memor etiam Homerici testimonij,de adeundis illis diutius cogitauit,vt dimisso exercitu tandem secure,ac quiete ageret,sine ambitione,ac magistratu,& sine aliqua bellorum cura. Qui si id egisset,aut aliqua ratione securam,quietamque vitã statuisset,Non inuitatus a perpenna per proditionem in cõuiuio tam miserabiliter cæsus fuisset.

Sertorius.

¶POMPEIVS VIR tanti nominis,tantæque gloriæ,si ante ciuile certamen se,ambitione relicta,securitati,quietique tradidisset,in tam miseram seruitutẽ,diramque mortem nũquam incidisset. Qui etiam infœlicitatem futuri fati præuidit. Conscensurus enim proditorum nauiculã conuertens oculos ad corneliam cõiugem,& ad filium suum Sophocleũ illud iambicum protulit.

Pompeiũ perdidit ambitio.

Quicunque in tyranni domum proficiscitur
Illius fit seruus licet liber sit is.

Non tamen præuisum fatũ cauit,Sed ad spadonũ arbitriũ trucidatus est cõsilio Theocichij præceptoris ptolemæi iunioris,qui ait,leonẽ mortuũ non mordere Põpeius quidẽ omni exequiarũ põpa caruit,& trãslatitio funere tumulatus est,ad Cassinum ægypti oppidũ finitimũ pelusio,quod quidem peleus achillis pater condidit,lustrare deorum monitu iussus in lacu,qui eiusdem oppidi muros abluit,cum furijs vexaretur,post interfectum a se fratrem phocum nomine.

Põpei9 leo dictus,quippe q̃ ensiferũ leonẽ ĩ anulo scalptũ gestaret.

¶SYLLA hoc solum fœlicitatis mihi habuisse visus est,quod dictaturæ Tyrannidem vltro deposuit,& ad quietam vitam se contulit,contentus venatione,& aucupio,ac rustico ocio.

Cassinum.

¶ALExãder quoq; macedo missum ad se oratorẽ phocionẽ Atheniẽ-

Phocion atheniensis.

sem rogauit, quid sibi vt ageret suaderet. Tũ ille, censeo inquit, vt arma, atque exercitum dimittas, & securam tranquillamque vitam agas. Alexander risit, nec vlla ex parte illi auscultãt, Sed gloria exultans inchoatam militiam exequi destinauit, verum enim vero quum iam suis etiã formidini, atque odio esse cepisset, veneno ad babylonem ab yolla enectus creditur, in medio victoriarum cursu, quum viridi tunc ętate floreret quartum enim, & trigesimum agebat annũ, & robore corporis, & animi virtute plurimum præstabat. Alijs autem in rebus phocioni multum detulit. Eum nanque amicum vocabat. Et victo dario, quum magnus ex virtute cognominaretur, nulli mortaliũ salutem per literas dicebat, nisi phocioni, & antipatro, quos solos initio literarum saluere iubebat,

Alexandri mors.

¶VT Ilis igitur omnibus, qui cum imperio sunt, securitas est, Et nõ modo illa, quæ ad vitam beatam pertinet, quę fœlicitatis effectrix est ex democriti sententia, verũ quotidiana, hęc quæ longe minor esse videtur, vultum enim principis hilarẽ, serenumque ostendit, & placati quietique animi est index, vultus quidem (vt Cicero in libris de legibus scribit) in nullo animante esse potest, pręter hominem cuius mores indicat, & ab animi volũtate fingitur. dicimus enim hominem lęto, hilarique vultu esse, vel tristi, minaci, iratove, & ex eo animi habitum dignoscimus, ac subitę voluntatis imitationem. Magnũ siquidem onus iter mortales est personam principis sustinere, atque tueri, quandoquidem eam nõ solum hominum animis, sed oculis quoque inseruire debet.

Vultus in homine tantum

¶VT enim serenum, quietumque cęlum maria omnia trãquilla, pacataque reddit, & omnis tempestas, omnisque fluctuatio ex illius serenitate quiescit. Sic ex principis vultu, ac securitate omnium ciuium animi placantur, & ex cõmuni spe omniũ concordia augẽtur, vt ex vultu spem prętendi, & bene affectum ostendi doceret Maro, quũ de rege deorum, atque hominum loqueretur, eiusmodi versus cecinit.

Simile.

Virgi. ænei. 1.

Olli surridens hominum sator, atque deorum,
Vultu quo cęlum, tempestatesque serenat,
Oscula libauit natę, dehinc talia fatur.

Princeps vero morosus, ac tristis aliorũ animos perturbat, anxiosq; reddit quid acturi sint. Nec quicquam potest in rebus dubijs, atque aduersis periculosius, quam ex vultu principis intelligere rẽ in præcipiti esse discrimine. proinde simulando, atque dissimulando sæpe contraria vt ostendãtur oportet.

¶ANnibal hilariorem mutata fortuna se cunctis ostendebat, vt cordis dolorem tegeret, ne mœrore vultus sui, alijs animum præciperet, & ne ab omni spe protinus decidisse videretur. Et Cæsar fleuit quum ei oblatum esset Cn. Pompeij caput, cum quo tanto tempore non modo de imperio, sed de vita certauerat. nũc res admonet, vt huic speciei finẽ præscribamus

¶DE MAGNIFICENTIA.
¶TITVLVS VNDECIMVS.

Magnificẽtia.

MAGNIFICENTIA locũ suũ nũc sibi vendicat quę quidẽ virtus solis regibus,ac principibus cõuenit Opes eñ singulorũ vix tãti sunt,vt liberalitatẽ præstare possint,quę mediocritas quędã esse debet. Inter auariciã,& prodigẽtiã,optime aristoteles liberalẽ sentit esse eum,qui secundũ vires sui patrimonij erogat, quibus oportet,& quando,& quantum oportet.

Aristo.ca.1.li. 4.ethico.

¶ MAgnificus vero a liberali differt,ille eñ circa magna,& publica,hic aũt circa parua,& priuata versatur. Atque magnificus ipse lõge magis cogitat queadmodũ pulchri,aut sumptuosi aliquid agat, quã quãti cõstet.

Magnificus & liberalis ĩ quo differunt.

¶ HAC animi præstãtia Iulius Cęsar,vt cõpluribus etiã alijs virtutibꝰ plerosque alios anteiuit, Tãta enim hilaritate,tãtoque splẽdore elargiebatur,vt quęcũque etiã cũ collega ageret,ei soli a populo adscriberenť. Quo circa M. Bibulus qui cũ eo ędilitatẽ gesserat,id sibi euenisse dicebat,quod Polluci,vt enim geminis fratribus ędes in foro cõsacrata castoris tantum diceretur,ita suã,& Cęsaris munificentiam vnius Cęsaris dici. Quinetiã (vt tranquillus quoque refert) hi versus circunferebantur.

Cęsaris magnificentia.

Simile notandum.

Non bibulo quidem nuper,sed cæsare factum est,
Nam bibulo fieri consule nil memini.

In ea enim ędilitate trecẽta,ac vigiti gladiatorũ paria exhibuit,& in spectaculis,põpis cõuiuijs,cõgiarijsque cũctorũ superiorũ magnificentias superauit,hilaritas cæsaris in elargiendo gratior erat ciuibus, quã ipsa numerũ erogatio. Prudẽter quidẽ locutꝰ est Dionisiꝰ halicarnaseus,quũ ait,Dona volũtaria dantibus gratiora sunt,quã coacta,accipiẽtibus autẽ firmiora

¶ Regem suum Isocrates monet,vt in apparatu splendidissimus semper sit,Sed magnificẽtiã potius in his rerũ sumptibus declaret,quę perpetuũ fructum ex se præbent. Et munificentiã longe magis exhibeat in amicis comparandis,vtrunque enim fecit Cęsar. Nã(vt opera cõplura omittam, ne ambitiosior esse videar in rebus cęsaris recensendis)hoc neutiquã prætermittendũ est,quod bibliothecas gręcas,latinas quę maxima impẽsa cõparari fecerit,data cura M. Varroni cõparandarũ regendarũque. Sed has bibliothecas fortuito incẽdio absumptas,diu post domicianus imperator reparari,instaurarique fecit,exẽplaribus vndique petitis,missisque Alexãdriã vsque viris eruditis,qui describerẽt,atque emẽdarent. Amicos quoq; quoscũq; potuit sibi cõciliauit cæsar,neq; sũptui,neq; ipẽse vnq̃ pepercit

¶ MAGnificentia publicorũ ædificiorum magnã meruit laudẽ,in qua romanus populus,sicut in alijs rebus oĩbus,reliquas oẽs gẽtes antecelluit. Adeo vt ridẽda Pyramidũ miracula,& labyrinthi vertigines esse videantur, Extruxit eñ Cæsar circũ maximũ lõgitudinis stadiorũ triũ,latitudinis autẽ vnius quod quidẽ opus admiratione dignũ extitit. Sed pręuẽtus morte maiora quędã opera inchoata reliquit. Areã eñ in qua deide augustus forum statuit,ipse Cæsar destinati operis gratia magno emerat.

Circus maximus.

¶ MAGNAE LAVDI M. AGRIPPæ fuit non modo aquæ ductus, & Cloacas perfecisse, sed templum omnium deorum, quod

Pantheon M. agrippa romæ dicauit. iouí vltori vouerat, & alía multa admírāda opera erexisse. Cloacarum tamen opus oīm maximí fuít, vt pauloante dixí suffossis mōtib⁹, & magna ex parte vrbe pēsili facta, id inchoatum fuerat a prisco tarquinio plebeiorū manibus, quí labor, & lōgus, & periculosus adeo extitit, vt multi Quirites sibiipsis laboris tedio mortē cōstituerint. quorū cadauera rex crucibus suffigi iussit, & feris, volucribusq; relinqui, vt pudore reliqui affecti a se ipsis deinceps manus abstinerēt. Nō tamē opus perficere valuit priscus, fuit eñ magni īpendij, & diuturni laboris, erat siquidē cauarū amplitudo adeo magna, vt fœnivehā large onustā facile trāsmitteret. vt plyni⁹ refert Agrippa tandē post tot secula aucto populo, propagatoque imperio, quū ędilis esset opus illud perfecte cōsummauit. Sylla proscriptionis, & crudelitatis infamiā aliqua ex parte aboleuit, quū theatrū tanti impendij, tāteque admirationis perfecit Cuius triplex scena tot hymetus colūnis nitebatur, & ęreorum signorū inter columnas tria circiter milia cernebātur Et cauea capax erat octoginta miliū hominum. Sed si recte iudicare volumus nulla monumenta præter literas gratiora, aut diuturniora sunt illis, quæ ex nouorum operum splendore comparantur.

Cloacę romanæ.

Tarquinius priscus.

Ply. ca. 15. li. 36

Theatrū syllę

¶ ANtiqua sane fuit hęc magnorū ędificiorū gloria, quā a priscis temporibus regnū ęgypti Diodorus Siculus recēset, Et de sepulchro simādij regis adeo admirāda quędā enarrat, vt fidē veritatis trāscēdere videatur, & pręcipue in aureo circulo cuius ambitū trecentorū sexaginta quinque cubitorū fuisse dicit. Soliditatē autē vnius, in quo per singulos cubitos descripti erāt singuli dies anni, & omnes astrorū ortus, atque occasus, & quicquid futurū ab illis significaret. Sed omnē magnorū ędificiorū excellentiā pręuertit statuendarū vrbiū magnitudo, Quę romulū ex pastore fecit regē, & cōplures alios magno splēdore illustrauit. Hāc gloriā multi antiquorū regū quęsiuerūt. Tithonus mēnonis pater vrbē statuit, & eā a matris nomie casiā (vt Aeschylus tradidit) nūcupauit. Eā diu post Cyrus regiā sibi fecit, & mutato nomine Susiā esse voluit. Babylonē statuit Semiramus, regno quū successisset Nino. Miletū Neleus Smyrna amazonū regia quū ephesi regnaret Smyrnā cōdidit homeri patriā Prienē ad meādri ostia philotas. Teū Athamas, vnde Anacreō lyricus eiusdē vrbis idigena eā athamātida vocat. Teucer alterā i Cypro salaminā pulsus a telamone patre, Antioch⁹ soter antiochiā Sardanapalus rex ille ignauissim⁹, vt voluptati, desidięq; dedit⁹, quāuis famę suę prodigus esset, laudēq; cōtineret, hac tamē gloria carere noluit, duas eñ vno, eodēq; tēpore vrbes ędificauit, anchialen, & tharsum, eāq; rē titulis sepulchri sui inscribi iussit. Amian⁹ autē marcellin⁹ alter putat. dicit nāq; tharsum vrbē pclarissimā quę Cydno flumine abluitur, Perseum danaes, & iouis filium condidisse.

Diodorus siculus lib. 2.

Ex strabo. li. 15

Tithonus.

Casia.

Susia.

Smyrna.

Salamina, q̄ & salamin dicitur, & salamis.

Anchiale.

¶ ALexāder regijs virtutibus affatim cōcinnat⁹, ne hui⁹ quidē magnificētię laudis expertē se esse passus est, nā vrbes cōplures cōdidit, quarū pręcipua fuit alexādria iuxta pharū isulā, cui dimetiēdę dinocratē macedonē architectū peregregiū pręfecit, & eā a suo nomie nūcupari voluit. Artaxata harmenię pone Araxem ab Annibale rege Artaxiæ constituta fuit.

ROMA-

ROMANI innumeras colonias per vniuersum terrarũ orbem deduxerũt. Et multas vrbes a solo alicuius vtilitatis gratia fundauerũt. vt aquileiã sinui Adriatico proximã, quã incũbẽtib⁹ rhetis barbaris opposuerãt Ciues etiã romani aliquas vrbes cõdiderũt, vel priuati, vel qui cũ ĩperio erãt. Nã Nicopolim August⁹ in sinu quoque adriatico statuit, & a victoria naualis pugnę cõtra Antoniũ e cõspectu illius loci nominauit. Ea est ad Actiũ ꝓmõtoriũ, illic tẽplũ apollini dicauit, & ludos auxit, quę actia dicũt. Marcell⁹ multo ante Cordubã cõdiderat, Et T. Labien⁹ Cigulũ in agro piceno. Ancon vrbs in eodem agro a Syracusanis condita est, qui dionysij tyrannidẽ fugiebãt, multi romani consules quo loci vadimonia cõstituebãt, vrbes edificabãt, & a suis nominibus nuncupabant. Hinc forũ liuij, forũ mutij, forũ iulij, forũ põpilij, forũ cornelij. & forũ Sempronij dicũtur. Sed nõ omnibus datũ est, vt vrbes cõdere possint. Idcirco magnificus quiuis esse poterit secundũ opes ac potentiã suã dũmodo animũ ex virtute prõptũ ad benignitatẽ, beneficentiã quę habeat, genus quidẽ illud magnificẽtiæ omẽs prestare possunt, quod ex sentẽtia in cõparandis, cõciliandis, cõseruãdisque amicis, ac necessarijs cernitur, & maximã in ciuili societate vtilitatẽ præbet. Anaxagoras clazomenius quum periclẽ Atheniensem instrueret, dicebat magnificentiã, & animi grauiorem quãdam elationem, ad popularem potentiam capessandam plurimum valere.

Aquileia. Nicopolim. Actia ludi quinquẽnales. Corduba. Cingulum. Ancon. Forum liuij Forum Iulij Forũ cornelij Anaxagorę dictum.

ALExander protheæ homini facetissimo aliquãdo succẽsuerat, verũ illum ex amicorũ cõmendatione sibi cõciliauerat, quum multas effudisset lachrymas. Hoc quũ accessisset protheas, per iocũ ait, quod mihi recõciliati adimi pignus erit? Tũ rex quinque talẽta ei numerari iussit, dixitque, En tibi recõciliati animi sponsionẽ, vt facilius, honestiusq; deinceps agere possis. Idẽ Alexãder Mazei filio, cuius nuper defunctus pater amplissime dignitatis fuerat, apud dariũ alteram adiecit prefecturam, quum vnam ante ille haberet. Tũ adolescens ait, darius olim vnicus erat, tu vero muneribus tuis complures alexander facis.

Alexander. Protheas.

MAGNIficentia quidẽ pristinam gratiam facile cõciliat diuturnã. at graue odiũ priscis seculis exarsit inter romanũ populũ, & regẽ Thuscorũ, cõtractum imprimis, quod Tarquiniũ superbũ bello, & armis exactũ vrbe restituere conaretur. Auctũ deĩde multis iiurijs vltro citroque illatis acceptisque. Sed tãdẽ postquã lõgi, atque periculosi belli pertesũ fuerat, gratę pacis cõditionib⁹ cõuenerũt. Tũ porsena, vt animos ciuiũ romanorũ sibi beneuolos redderet, Manificẽtiã animi sui eis ostẽdere destinauit, iubet igiẽ omnib⁹, qui in exercitu suo erãt, vt relictis omnibus alijs rebus arma tãtũ accipiãt, demũ castra omni supellectile, omnique cõmeatu referta romanis dono reliquit. Quę res populo romano tam grata fuit, vt morẽ diutius seruauerit, quoties publica rerũ venaliũ auctio fieret, vt primæ quidẽ partes per prẹconem semper Porsenæ denunciarentur

Porsenę magnificentia.

BEllũ Aethruscũ ãtiquis romanis maxime formidini fuit, quo ĩgruẽte nemo a malitia ĩmunis esse poterat, Sicut etiã ĩ gallico tumultu. Et id tũ ꝓpinquitate agri, tũ multitudine, ac hoĩm virtute. Quin etiã prima lite

Aellũ æthruscum

rarum disciplina in omni Italia apud æthruscos fuit, vulgo Romani, atq; latini patres pueros eruditiōis gratia in Aethruriā mittebāt, antequā græcę, & alię trāsmarinę doctrię ī italiā trāsmisissent. Gelo syracusanus quū accepisset romę magnā annonę caritatem esse, maximū frumenti numerum populo Romano dono misit, vt initam pauloante amicitiā benignitatis, ac magnificentiæ officio accumularet.

Aethruria quōdā discipli narū gymnasiū

Gelo syracusanus.

Gratiā referre

Ingratitudo.

¶EST etiā huius virtutis munus quā maximū gratiā bene de nobis meritis referre, quam qui omittunt, nō modo ingrati, sed iniusti omnino habendi sunt. Est enim ingratitudo quā græci ἀχαριστιαν vocāt, pessima iniustitię species, & humanę societati iīmica. Exhaurit siquidem clemētię vbertatem, & omnem benignitatē perimit. Idcirco ex Persarū legibus ingrati grauissimis pœnis afficiebantur, nec iniuria. Inhumanū quippe barbarum, ac ferum est cōmittere, vt beneficio indigni esse videamur. Quod quidem non solum ingrati homines faciunt, verū hi quoque qui benignitate se vinci patiuntur. Præclare de se ipso Cicero, qui se gratū, & videri, & esse volebat, ait, Sed quum omnibus virtutibus me affectū cupiā, tum nihil est quod malim, quam me, & gratū esse, & videri. Hęc est enim vera virtus, nō solum maxima, sed omniū virtutū reliquarum mater. Fuit enim Cicero non modo in referenda gratia, sed in promerenda etiā liberalis, ex patrocinijs quidē causarum nullam neque stipem neque mercedem vllam accepit vnquā. Sed omnis eius opera gratuita semper extitit.

Ciceronis laus a gratitudine.

Pyrrhus.

¶HAC vitute pyrrhus epirotarū rex omnes ętatis suę reges anteiuit. In rependenda nāque gratia diligentissimus fuit, vnde quū de morte ęsopi, familiariter vsus fuerat, accepisset nunciū, grauiter indoluit, nō quod ille mortuus fuisset, humana siquidē eū tulisse sciebat, sed quod tardior fuerat in referēda ei gratia dū viueret. NON em̄ idem esse aiebat in eo qui pecuniā, & in eo qui gratiā debet. Nā qui pecuniā viuo creditori nō persoluit, satis, quū eius heredibus pensitauit, fecisse videtur, qui vero benignitatem acceperit, nisi viuo accumulauerit, negligētior haberi potest, & minus satisfecisse videtur, quādo mortuus officij recōpēsationem nō sentiret. Huius excellentissimi regis (quē trogus cōstanti omniū opiniōe cūctis regibus, atque illustribus viris iusticia, & vitæ modestia prætulit) sententia sequamur oportet, si iusti grati, ac magnifici iudicari volumus. Magnificū quidē virū in referēda gratia, datorem semper vt excedat oportet. PARI enim mēsura reddere quę mutuo acceperis iusti hominis est, accumulatiore autē liberalis. IMPRobiores tamē nōnullos videmus, qui pręnimia quadā auiditate Ita semper ingeniū cōparatum habent, vt antiquiorum beneficiorū protinus obliuiscantur, nisi nouis quotidie afficiantur. HI quāuis multa acceperit, pro q̄bus perpetuo obnoxij, obligatiq; esse deberēt, gratiā tamē omnē subuertūt. Nā si quid minimū eis negef, id solū meminerūt, quod negatū fuerit. Eiusmodi homines ingratissimi habēdi sunt, & sibi ipsis alijsq; nocēt, Reddūt em̄ bonos viros ad gratiā promerendā tardiores. & malignos ꝑ benignis eos faciūt, & iofficiosos ꝑ officiosis. Pulchris rationib⁹ aristoteles ostendit illū qui beneficiū cōtulit, magis diligere

Sententia pyrrhi notanda.

Aristo. li. 9. ethico, ca. 7.

ligere eũ qui accepit. quã is eũ qui dedit ĩprimis,quia qui accepit debitor est ei,qui contulit,ille autem creditor,& sicut qui pecuniam mutuam debent,cupiunt plærunque eos,quibus debent aboleri. At contra hi, quibus debetur,de salute eorum qui debent solíciti sunt. Sed gratiam qui contulerunt cupiunt eos viuere,quibus benefici fuerũt, vt parem ab illis gratiã consequantur. Secus illi. CVPIVNT nanque eos mori ne diutius eis obnoxij sint. Vel amant eos quibus contulerunt quasi opus suum,& vt artifices suo opere delectantur, QVOD etiam in poetis cernimus, qui libros a se editos,quasi proprios filios mira beneuolentia complectuntur, vel quia beneficium contulisse pulchrum est,accepisse autem seruile. Illud quidem honestatis est,hoc vero vtilitatis. honestas diuturna est, vtilitas caduca, vel quia maior labor est dandi,quam accipiendi,& maior labor maiorem conciliat amorem. Vnde matres quarum laboriosior est partus,magis filios amant,quam patres,& quia magis sciunt esse suos. Hæc sapienter Aristoteles. Nos autem ne vlterius vagemur ad calcẽ sermonem nostrum perducamus,concludamus igitur maximam in regibus principibusque virtutem esse magnificentiam. A qua quicunque abest vix quippiam dignum laude agere potest,& in auaritiæ crimen facile incurrit,detrectatoribusque obnoxius redditur. Illud quidem Herodoti regibus omnib⁹ documẽto esse debet,qui ait, Persas Dariũ institorẽ appellasse , quando apud eos regũ primus tributa instituisset. Cãbisem autem dominum, Cyrum vero patrem. Quoniam Darius omnia quęstui exposuit,Cambiles asper,ac difficilis imperio extitit. Atqui Cyrus mitis,& facilis,deque Persis semper bene mereri studuit. Et hęc satis de magnificentia,quam plærique græcorum μεγαλοπρεπειαν appellant,vt quę magnos quosque, ac præstantes viros deceat,quasi magni decentia.

Sententię aristo. cedro dignæ.

Epilogus.

Darius ĩstitor.

Herodotus in thalia vbi per pera legiť ĩstitutorem ĩ latinis codicibus, nã gręc⁹ habet καπιλον quod ĩstitorem negociatorem ve significat, quod scite admodũ (vt cętera oĩa) ãnotauit budeus noster galliarum decus eximium l.4. de asse.

¶DE CONSTANTIA

¶TITVLVS DVODECIMVS

CONSTANTIA NVNC SEQVITur quæ virtus propriæ dolori resistit,cui opponitur muliebris quædam mollicies,quæ incõstantia dicitur. Sunt tamẽ qui símile cõstãtiæ cõtinẽtiã faciant,dicantque constantiam esse,per quam cupiditas consilio,ac ratione regitur. Aristoteles autẽ has duas virtutes clarissimo ĩtellectu discernit,vt constantiæ proprium sit dolori resistere,Continẽtiæ vero voluptatem , cupiditatemque superare, Proinde quum maius sit superare,quam resistere, quando illud sit vincere,hoc autem non vinci potiorem esse ducit constãtiam

Constantia
Continentia.
Arist.c.1.&.2, lib.7.ethico,

tiam, quam continentiam. Constantiam Cicero animi sanitatem esse putat. Quod quidem ex hoc cernitur. dicit enim stultitia est animi inconstantia, id est animi sanitate vacare. Præclara virtus est constantia, & regia fortitudine dignissima. Atqui vt hanc virtutem imprimis contra dolorem exerceamus, Necessarium est corporis ægrotationem, cruciatumque omnem forti, ac constanti animo perferre.

C. Marii constantia.

¶VARICOSVS erat C. Marius, & id iniquo ferebat animo. Sed vt sanaretur, secandum crus medico præbuit, & non modo non ingemuit, vocem ve, aut clamorem non dedit, verum immotus stetit, ac si non crus, sed lignum aliquod fabro dolandum præbuisset.

Cassius scæua Ex valer. maximo de fortitu. lib. 3. Attilius.

¶CONSTANS valde fuisse videtur Cassius Scęua, qui euulsum cum sagitta oculum ad Dyrrachiũ excussit, vt in pugna forti animo perstaret. Et Attilius qui ad Massiliam amputata dextera nauem sinistra tenuit.

Galli. Græci.

¶VIDEMVS tamen nonnullos fortes in bello, qui deinde in doloribus corporis inconstantes sunt. Galli pugnacissimi habentur, molliter tamen ęgrotant, & paruo dolore muliebriter languescunt. Gręci autem cõtra ignaui sunt in bello, in lectulis vero suis constanter ęgrotant.

Ply. c. 23. li. 7. & aristo. ca. 10. lib. 5. politorũ Leæna. Anaxarchus. Ex diogene laertio li. 9. cicerone thusc. q̃st. li. 2. & valer. max. lib. 3. de patiena. Zeno.

¶HANC constantiam quidem veteres corporis patientiam appellãt, vnde Plynius vir doctissimus duo patientiæ exempla ponit. Vnum leęnę meretricis, quæ diu torta nunquam indicauit Harmodium, & Aristogitonem tirannicidas. Alterum autem Anaxarchi Abderitani, hic quum a Nicocreonte Cxprio tyrãno depręhensus fuisset, cui infensus erat, quod in cęna Alexandri magnifica omnia esse dixisset, sed oportere iam caput cuiusdam satrapę apponi Nicocreontem intuens, hoc ille audito indignabundus edixit, vt Anaxarchus vinciretur, & ferreis maleis in concauo saxo tunderetur, constanti animo ait, Tunde tunde Anaxarchi vasculum, Anaxarchũ autem nihil teres, quo dicto commotus tyrannus linguam ei pręcidi iussit, Tum philosophus ridens pręcisam illam dentibus in faciẽ tyranni expuit. His addi etiam potest Zenonis stoici exemplum, qui vt mentiretur quędam a cyprio rege diutius laceratus est. Sed vt ei omnem mentiendi spem eriperet euulsam sedibus suis linguam cum cruento sputamine in oculos interrogantis impegit, vt Amianus Marcellinus refert.

¶CONSTANTIAM quoque aliter plęrumque acccipimus. Postquam enim a prudentia, iustitia, temperantia moniti sumus quid expetendum, aut fugiendum sit, vt rationem sequamur, non satis est id intelligere tantum. Sed stare etiam oportet præsenti, ac constanti animo in eo, quod deliberatum, iudicatumque sit. Nec permittere, vt illecebris voluptatis illecti turpia aliqua agamus, aut dolore perciti a rectis actionibus distrahamur. Et hęc est constantia illa, quæ nunquam ab honestate discedit, Et in ciuilibus actionibus plurimum præstat.

Põponi⁹ attic⁹ Ex plutar. i vitã luculli.

¶AGE, vt exempla maioris constantiæ omittam nonne tibi laudandus iure optimo esse videtur Pomponius ille, qui in pugna, quę cõtra Mithridatem Lucullo duce gesta est, interceptus fuit? Nam quum vir esset

insignis

insignis,& vulneribus grauiter sauciatus, ductus est ad regem, qui vt primum eum conspicatus est, dic queso (inquit) si per me diligenter curatus fueris, nunquid eris exinde mihi amicus? Tum Pomponius ero inquit tibi amicus, si & tu populi romani amicus fueris. Sin secus me quoque inimicum habebis, Tum mithridates magnam viri constantiam admiratus ab omni iniuria hominem prohibuit, iussitque vt nihilominus quam diligentissime curaretur.

¶ C. FABRIcius quum in italiam accitu tyrannorum Pyrrhus Epirotarum rex transmisisset, ad eum a romanis orator missus est, vt ab iniuria, belloque abstineret, atque ab italia decederet. Tum Pyrrh9, vt erat animo excellenti, præclara auri, ac argenti munera ad eum misit, quibus ille spretis legationis responsum petebat. Postridie eius diei Fabricium Pyrrhus aduocat. comiterque eum amicis verbis affatur, & inter loquendum ingẽtem Elephantum clam post eum dimitti annuit, qui supra Fabricij caput adsistens elata promuscide, horrendam emisit vocem, ille autem nullo metu perterritus constanti animo ait, Neque heri pecunia me corrupisti, neque hodie elephantis barritu corruisti. Quasi tacite inferret, quid sit agendum vide. Paulo vero post superato, fugatoque pyrrho, & eius exercitu in fugam conuerso, docuit Fabricius non minore animi fortitudine se in bello, atque acie versari, quam contra cupiditatem, ac terrorem constanter constitisset. C. fabricius.

¶ SED fortitudinem constantiamque romanorum Pyrrhus etiam quũ aliquando superior extitisset, probauit, Nam inspecta in reparando, istaurando que exercitu eorum celeritate, ait, plane video me herculeo sydere progenitum cui etiam necessarium sit quum lernea hidra pugnare. Cæsis enĩ tot hostibus, ex eorum sanguine plurimi renascuntur. Et cum animaduertissent eorum, qui in acie ceciderat, fortitudinem exclamauit. O quã facile fuerat, aut mihi orbis terrarum imperium cum romanis militibus inuadere, aut illis me eorum imperatore, ac rege. Hanc virtutem tanti Cicero fecit, vt in libris de fœlicitate, & miseria contra Epicurũ disputans affirmet multos per eam beatitudinem fuisse adeptos. Et M. Attilium regulum imprimis, quem non tam superiore gloria, quum bis fuisset consul, & semel triumphasset, quam vltimo illo casu, quum vigilijs, fameque cruciaretur, propter promissæ hosti fidei voluntariam constantiam, Ait enim non hilaritate, nec lasciuia, nec risu, aut ioco comite, leuitateque. Sed sæpe etiam tristes firmitate, & constantia fiunt beati. Pyrrhus.

¶ DE TOLERANTIA.

¶ TITVLVS TERTIVS DECIMVS

Tolerantia.

Cice. de fini. bo. & mal. lib. 2. in fi.

TOLERANTIA DEINCEPS SE NObis offert, quæ præcipue labores perpetitur non fugiendos, quas ærumnas tristi verbo (vt ait Cicero) prisci appellauerunt. de quibus supra quum de perturbationibus animi tractauimus satis abunde diximus. Tolerantia virtus est, qua quidem affecti, quæ difficilia, aut laboriosa sunt decoris, honestique gratia toleramus. Huius verbi primam syllabã poetæ corripiunt Idcirco non erit fortasse alienum putare eius originem græcam esse, quãuis non omnes literæ cõueniant τολμάω, quod etiã τλημι, & detractis prioris verbi literis τλάω quoque dicitur sustinere, audere, & tolerare significat Hinc descẽdit τόλμημα, quod pro tolerantia, & audacia sumitur. Et pro voluntaria quadam patientia, sicut apud nos tolerantia ponitur. Sed de verbo non est hoc loco disputandum, quum sit hæc virtus pręclara, & in laboribus necessarijs, functionibusque honestis maxime eluceat. Nec min' in ferendo ęquo animo quæcunque aduersa, aut dura, & molesta quotidie accidunt.

C. marius.

¶C. MARIVS militares, imperatoriosque labores magna tolerantia pertulit. Cibarium panem cum militibus semper comedebat, in solo nihil præter cæteros sibi substernens iacebat, vallo, fossa, aggeribus, machinis, reliquiæque laboribus pariter cum gregarijs militibus insudabat. Quibus ex rebus militum primum sibi beneuolentiam cõciliauit, Deinde famã per omnẽ lybiã adeo auxit, vt omnes vulgo dicerent finẽ nunquã habitura bella in barbaros, nisi C. Mari' exercitu pręficeretur, quod quidem vt primũ romã perlatũ est, Marius cõsul designatur omniũ pene suffragijs homo nouus, & per solã virtutem cognitus, sine vlla maiorũ cõmendatione, vnde quum a nobilioribus nõnunquã incesseretur, exclamabat,

Marij exclamatio.

diuitum nobiliumque molliciem consulatus virtutem rapere, se autẽ vulneribus, laboribusque gloriari, non autem maiorum monimentis, aut imaginibus. Quorum tamen maiores, prognatosque censendum est, non propter generis claritatem, quę pricipio rerum romanarum nulla fuit, sed propter fortitudinem, & egregia gesta gloriam fuisse assecutos.

¶FErunt plęrunque iniquo animo nobiliorem, vt noui ciues etiam per virtutẽ efferantur, ac reipublicę muneribus honestentur, vt qui lõge plura ac maiora generi, ac nobilitati tribuant, quam par sit, aut ratio exigat, vt fe-

Cn. flauius. Anuli aurei.

cerunt iuuenes quidã romani eo tempore, quo Cn. Flauius homo humillimæ sortis Pretor designatus fuit, repulsis ingenuis nonnullis competitoribus. Cõplures enim id idigne ferentes aureos anulos abiecerũt, & equorum ephippias, ac phaleras dimiserunt. Sed quum dolorem, atque iram suam tam temere ostenderent, eos optimi ciues grauiter obiurgabant, docebantque eos æquo animo semper ferenda esse, quæ a populo statuerentur, cui nunquam succensendum esset.

Sertorius.

¶PATIENTissimus laboris etiam fuit Sertorius, & famem, siti, hyemem, æstum, puluerem, & alia incommoda militaria facile honoris, decorisque

risque gratia tolerabat. Quibus ex rebus Celtiberi homines fortes, ac pu=gnaces illum cunctis alijs ducibus præferebant. Et alterum Annibalē au=dacia, & promptitudine vulgo esse dicebant. Annibal tolerantissimus la=borum præter alios summos duces, atque imperatores habitus est. Cuius corpus (vt Liuius refert) nullo labore fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris, ac frigoris patientia par, cibi potusque desyderio naturali, non vo luptate modus finitus, vigiliarum, somnique, nec die, nec nocte discrimi nata tempora, id quod gerendis rebus superest, quieti datum. Ea neque molli, strato, ac silētio accersita. Multi illū sępe militari sagulo opertū hu mi iacentem inter custodias, stationesque militum conspexerunt. Equitū peditumque idem longe primus erat. Princeps prelium inibat, Vltimus conserto prelio excedebat. Literarum quoque monimentis proditum est, eum noctes insomnes, & dierum inediam sæpe tulisse.

Annibalis vir tutes

Titus liui⁹. li. 1. i prici. 3. de=ca. secūdi bel. pu.

¶ FABIVS maximus hac virtute etiam præstitit, & pręcipue in tole=randis aduersis hominum moribus. Proinde sępe dicebat, oportere eum, qui alijs imperat, non verbis, verberibus ve sœuire, sed tolerando mulcen doque homines in suam sententiam pellicere. Absurdum videri asserens quum cernamus feras cibo, & blanditijs cicures fieri, & canes, atque equos diligentia, victu & familiaritate potius quam verberibus, & cathenis mā suescere, sperare, homines sœuitia mollire, quum per patientiam, ac tole=rantiam longe facilius in rectam sentētiam redigantur. Hanc opinionem veram esse docuit Cinna, qui ab exercitu suo, quem inuitum cogebat na=ues deducere contra Syllam, cæsus extitit. Et fimbria præ nimia eius sœ uitia ab exercitu destitutus, qui ad Syllam transiuerat, seipsum percussit, & cum animo, ac viribus deficeret, a seruo quodam suo, vt se occideret im petrauit.

Simile.

Cina a suis cę=sus.

Fimbria.

¶ INIQVVM habebatur apud romanos nō modo liberos, sed seruos etiam male habere, atque in illos nimium sœuire. Optimum populi ro=mani timorem hausit Adrianus Cæsar, quum vmbriciam matronam in quinquennium relegauit, quod ex leuissimis causis ancillas suas atrocissi=me tractasset. Et iuppiter romano populo succensuisse creditur, quod An tonius seruum suum crudeliter verberatum, patibuloque constrictum, an te spectaculi commissionem per circum egerit. Proide opus fuit ad pro=piciandum deum ex senatusconsulto ludos īstaurare, & diem bonum cir censibus addere, vt facinus illud expiaretur.

Vmbricia.

Adrian⁹ cæsar

Vlpian⁹ in. l. si dn̄s in fi. ff. de his qui sūt sui, vel ali. iu.

Antonij crude litas i seruū su um.

¶ DE STABILITATE ET PATIENTIA.

¶ TITVLVS QVARTVS DECIMVS.

STABILITAS, ET PATIENTIA DVæ reliquæ ſpecies ſunt, quę fortitudinem comitantur. patientiam Cicero definit rerum arduarum, ac difficilium voluntariam, ac diuturnam perpeſſionem, honeſtatis, aut vtilitatis cauſa. Hæc quidem virtus perutilis eſt omnibus in rebus agendis. Impatientia vero, ac leuitas quędam multas bonas actiones ſępe peruertit, quum aut iracunde reſpondemus, aut inclementer in alios loquimur, vel minima etiam in nos dicta atrocius refellere volumus, & paruas quaſque iniurias propulſare, atque vlciſci. Qui varios hominum mores nequit tolerare, aut nimis delicatus eſt, aut a communi mortalium conſortio ſe extrudit. Optime heros ille tragico cothurno ſeipſum comprimit, quũ ait, Perpetere o cor, Nã tu longe alias grauiora tuliſti. Sed de patientia ſatis diximus ex auctoritate Plynij, quum de conſtantia tractaremus. Stabilitatem vero recte dicimus conſeruatricem bonorum conſiliorum, bonarũque actionum, parum admodum eſſet bene deliberare, beneque incipere, niſi perſeuerantia ſtabile iudicium, ſtabilemque actionem pręſtaret, verũ enim illud quod Annibal ſæpe in re militari dicere ſolebat, vincit omnia pertinax virtus. Ex huiuſmodi ſententia plærunque fit, vt pertinacia pro ſtabilitate ponatur, ac nomen virtutis vſurpet, & pro inſigni laude accipiatur

Patientia.

Stabilitas.

Vicit oĩa pertinax virtus.

¶LEGIMVS quidem romanum imperatorem Seuerum, pium, pertinacemque honoris gratia fuiſſe cognominatum. Varro in libris de origine latinæ linguæ, quos ad Ciceronem ſcripſit, Pertinaciam a pertendendo dici putat, quum in eo in quo non oportet manere pertendit. In eo autem in quo oportet perſiſtere, quum perſtat, perſeuerantia rectius, quã pertinacia. Sed nonnunquam vitiorum nomina pro virtutibus ex ſimilitudine quadam vſurpamus, vt quum ſœuum pro ſeuero ponimus, Et auarũ pro parco dicimus. Sic ſœuitiam pro ſeueritate, & auariciam pro parſimonia, Et profuſionem pro liberalitate. Et audaciam pro fortitudine.

Seuerus pius pertinax dict° pertinacia. perſeuerantia.

¶SED PERTInaciæ rationem eleganter declarauit Cæſar in oratione qua Afranio reſpõdit miſericordiam petenti. Accidiſſe enim eis (ait) quod plærunque hominibus nimia pertinacia, atque arrogantia accidere ſolet, vti eo recurrant, & id cupidiſſime petant, quod paulo ante contempſerint.

¶PERTINACIAE NOn diſſimilis eſt peruicacia, quæ eſt nimia quædam viciſſitudinis contentio, quum opere vel ſermone magis quam par eſt pertinaciter concertamus, Idcirco raro virtutis ſpeciem pręſe fert ſed frequentius pro vitio accipitur. Perſeuerantiæ virtutem, quę recta cõſilia, rectaſque perficit actiones ἐπιμονην optimo verbo Gręci philoſophi appellant, Nos ſatis commode verbum e verbo exprimentes longanimitatem dicere poſſemus, quamuis in raro ſit vſu apud eos qui caſtigatius latineque loquuntur.

μακροθυμια

¶HAEC perſeuerantiæ virtus optima fortitudinis comes habetur, ſiaue qua

ne qua nemo prudens,aut perfecte sapiens dici potest. Sunt enim qui su= bito iudicio recte,ac prudenter sapere videantur,Sed adhibita lōgiore co gitatione,ambiguo,ancipiti consilio nutent,vel pauculis verbis in contra= rium sensum auditis. A vera illa,ac deliberata sententia facile deturban= tur,& a virtute discedunt,parunque sibi ipsis cōstant. recedunt enim a se, & in sententia sua non persistunt.

¶MAGNAM ingenuij leuitatem,& puerilem inconstantiam osten dit Vitellius Cæsar pluribus quidem in rebus, Sed præcipue quum po= stul ante exercitu,vt libertum suum Asiaticum nomine equestri dignita= te donaret,inhonestā adulationem compescuit. Et paucis interiectis die= bus inter secreta conuiuij vltro largitus est,honorauitque fœdum manci= pium,& malis artibus ambitiosum anulis aureis,& omni equestri dignita te. Vitellius cęsar

Anuli aurei.

¶PYRRHVM quidem Molossorum regem amplissimis laudibus omnes scriptores efferunt,regibusque cunctis eum præferunt, vnum ta= men ei defuisse fatentur,quod parum stabilis,firmique consilij fuerit. Proinde egregius in acquirendo erat,in conseruando autem minus idone⁹ habebatur. Et hoc quidem instabilitati eius tribuendum putabant,vt qui noua semper bella adnectens quæcunque quæsierat,spe eorum,quæ non= dum possidebat,amitteret. Quem Antigonus rex aleatori similē esse di= cebat,qui spe futuri lucri proprias opes prodigit,nec vnquam cōtentus est eo,quod in alea vicerit,Sed quecunque collusoribus supersunt,magna aui ditate cupit,inque ea relictis omnibus solum inhians,quæcūqne ante quę sierat,profundit. Sic Pyrrhus quoque faciebat, nouas enim spes alijs īuol uens stabile iudicium peruertebat,nec victor vnquam,nec victus quiesce bat.

Pirrhus molossorū rex.

Pyrrhus alea= tori similis.

¶SEXTVS etiam Pompeius magni pompeij filius īstabilis quoque consilij habitus fuit,prælia quidem satis forti animo inuadebat,Sed vt pri mnum hostem in fugam cōuersum conspicabatur,ab instituto prælio de= sistebat,& contentus vana vmbra veram victoriam negligebat. De forti= tudine,& eius comitibus satis dictum esse arbitror. Nunc autem in sequē= ti volumine ex instituto ordine de iusticia dicendum erit, & de his virtu tibus,quæ illam comitantur, vt absolutum virtutum numerum, quasi Εγκυκλοπαιδείαν perficiamus.

sext⁹ pōpeius.

Encyclopędia

¶FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER SEPTIMVS DE REGNO EXPLICIT.

¶FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER OCTAVVS, DE REGNO ET REGIS INSTITVTIONE
¶DE IVSTITIA.
¶TITVLVS PRIMVS.

NIGIDIVS COGNOMENTO figulus philosoph⁹ peregregi⁹, & ĩ astronomię sciētia romanorū ꝑitissim⁹, quū de poetarū figmētis, quæ in signifero cęlo fingūtur scriberet, ait ad aspectū Bootis inter leonē, & librā virginē esse, quę iustitia siue ęquitas appellatur. Addit præterea hāc a mortalibus quondam recessisse, & ad superos remeasse, vt quæ solita esset in hominū cœtu versari, eisque præcipere ne a recto, atque honesto discederent. Quibus monitis donec paruerunt, securi sine anxietate, aut solicitudine victitarunt. Sed postquam mandata eius cōtempserunt, luxuria, auaritia, cupiditasque inualuit, & inuidia, ac mutuis odijs exarserunt, tūc dolos, atque insidias inter se nectere cæperūt & alter alteri imponere, ac vulnera, cedesque inferre. Tum dea quum nullum sibi in terris relictum cerneret, in cęlum se extulit, sempiternumque pietatis suæ prēmiū accepit.

Iustitię sedes ĩ zodiaco.

isocrates in orationibus sic ait ego vero iustitiam nullo modo doceri posse: nec artem ipsius ullam prorsus existimo ut hi qui male sunt a natura [illegible] ad eam dirigant. bolaterranus. li. 29. c. 2.

¶HAEC figmēta mihi animo volutāti occurrit cogitatio veteres poetas, qui primi omnium philosophati sunt, putasse iustitiam cęlestem esse virtutem. Cuius semina hominum menti adeo indita sunt, vt postquam adoleuerint eidem pietatis munera persoluant, & sacrificia, libationesque faciant, venerentur, adorentque eum, tanquam rerum omnium opificem auctorē, ac dispensatorem. Et inter mortales ęquitatis, iustitiæque officia exerceant, hoc Homerus ostendisse videtur, quū ait reges discipulos summi Iouis esse, a quo iustitiam ĩprimis ediscant, quā deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omnique diligentia tueantur. Plato philosophorum summ⁹ iustitiam bonorum omnium maximum esse ait, a deo hominibus datum. Proinde deum ipsum iustitiæ auctorem, causam, ac principium multis in locis asserit, & præcipue in libris de re publica, ac etiam de legibus, M. quoque tullius Platonicę philosophię sectator. atque ęmulus in libris de legibus eiusmodi verba inseruit. Sed omnium, quæ in doctorū hominū disputatione versantur nihil est profecto prēstabilius, quā plane intelligi nos ad iustitiam esse natos. Eius iustitię partes sunt duę, deum pietate omni honorare, & hominem diligere veluti fratrem. Ex hac sanctissima sententia monemur, primo iustitiam partiri, non enim facile est oĩa definire, vt Aristoteles docet, deinde singularū partiū determinatio clarius patebit. Nonnulla quidem sunt, quę nisi in partes, vel species deducantur, vix vnquā declarari possunt. vnde scripturus Cicero de officijs ante in species secreuit, deinde singulas suo ordine definiuit.

Reges summi iouis discipuli

Iustitiæ partes

¶IVSTITIAE PARTITIO, DE DIVINA IVSTITIA.

¶TITVLVS SECVNDVS

IVSTITIAM IMPRIMIS QVATrifariam sortiemur. Primam quidem diuinam appellabimus. Secundam naturalem. Tertiam ciuilem. Quartam vero iudicialem. Diuina iustitia illa, cuius particeps adeo facti sumus, nos cōpellit deum agnoscere, mundi, rerumque omnium opificem, separatum ab omni concreatione mortali, principio, ac fine carentem. Omnia mouentem, Omnia sentientem. A quo singula queque animalia vitam ducāt. Quique nos solos ex omnibus mortalibus diuinę mentis participes esse voluerit, & rationis orationisque cōpotes. Et quū reliqua animātia prona ad terrā, & inclinata ad pabulū reddidisset, nos solos ad cęli aspectū erexit, vt ostenderet nos sui contemplatores, imitatoresque esse velle. Et sicut hominem sibi quasi peculiare animal creauit, participemque iusticiæ, ac reliquarum virtutum effecit, sic ei reliquas omnes animantes subiecit. Quarum quidem domitorem, ac dominum hominem esse voluit, vt diuerso vsui pro corporum habitu eas sibi subigeret. Et quæ e sui essent libere, ac sine iniuria mactaret, illisque impune vesceretur.

Iustitiæ diuisio.
Iustitia diuina

¶HORVM munerum quum solus homo particeps sit, nonne iure optimo deo gratias immortalas agere, & perpetuo habere debet? Atqui illū collere, venerari, atque adorare omnibus rebus post habitis. Quinetiā omni pietate curare. vt ei semper optime conciliatus sit, Cui nihil gratius iusticia, pietate, fide innocentia, veritate, sanctitateque esse potest. Hæ sunt virtutes illæ, quæ nos simillimos deo faciunt, quas quum sequimur, & secundum eas agimus fœlicitatis viam affectamus, vitamque assequimur sempiternam. Hęc diuina iustitia illa est, quę recta ac firma summi dei ratio dici potest, iusta iubens, iniusta prohibens, & præmijs iustos afficiens, iniustos autem pœnis vlciscens. Hæc sunt duo illa diuina numina, quæ Democritus dixit cūcta gubernare, Præmium scilicet, & Pœna. Quib⁹ ex rebus Solon ante eum dixerat omnem rempublicam contineri. At qui hæc ipsa iustitia est, quæ cum diuinis mentibus sociatur, illisque perpetuo fœdere iungitur, & a perpetua operis sui continuatione non flectitur.

Ex ply. c. 7. l. 2
Pœna & beneficiū nobis proposita sunt.

¶DE NATVRALI IVSTITIA

¶TITVLVS TERTIVS.

Iustitia naturalis.

SECVNDA IVSTITIAE PARS NATuralis appellatur, hæc quidem apud omnes semper eadem est, & nusquam gentium, terrarum, locorumve variatur. Sed naturę congruit, & stabilis perpetuaque habetur. Et sicut superior illa deo optimo maximo debetur, Sec hæc naturæ omnium parenti, atque educatrici. Proinde illa ex omnibus animalibus soli homini competit. Hæc autem in quibusdam rebus cum mutis animalibus, beluis, ac feris communis habetur. huius imprimis est seipsum alere, tueri, gubernare. Quæ qui agit secundum naturam iustus haberi debet, qui autem negligit, iniustus. Nam qui seipsum destituens per inediam, aut incuriam perit, aut sibimet vim affert, is iniustus est, & naturæ etiā infensus. Alere deinde ex se natos, & eos tueri, ac speciem suam per posteritatē conseruare eiusdem iustitiæ munus erit. Hæc & his similia communia nobis sunt cum mutis animalibus, beluis, ac feris omnibus. Parentes vero maiores, ac necessarios omnes senio, morbove affectos, vel alia necessitate compulsos alere, & eos venerari, tueri, ac defendere, Nepotes, posterosque diligere, atque adiuuare. Eis indulgere, opitulari, adesse, & his similia agere solius hominis est, non autem brutorum animalium, aut ferarum, quæ eiusmodi officia non agnoscunt. Humanitatē quoque cōseruare, hominique prodesse, hui⁹ etiam naturalis iustitię mun⁹ est, quod ad solos homines pertinet. Cui contrarium est hominem perimere, hominique nocere, quasi vere homines esse, & haberi volum⁹, omnino facere prohibemur. Nam si secus ageremus, inhumani, ac feri diceremur.

¶ LESTRIGONES qui alio nomine Cyclopes vocantur, Et Busyris Aegyptiorum tyrannus. Ac Diomedes trax, de quibus in fabulis agitur, & alij complures qui in exitium hominum nati esse videntur, Non magis secundum naturam homines quam leones, tigres, vrsi, lupi, serpentes, & aliæ truculentissimæ feræ, quę in communem mortalium perniciē viuunt habendi sunt. Hæc quidem virtus, vt naturam ducem sequamur, nos monet. Natura enim a vitijs abhorret, recta autem, & honesta sequitur. Nam (vt quibusdam stoicorum placet) virtus nihil aliud est, nisi absoluta, ac perfecta natura, Summumque bonum putauerunt esse secundum naturā agere, vnde quidem veteres Socratici hāc naturalē iustitiā dicunt esse scientiā boni, & æqui, naturali rationi cōgruentē, qua qui per sese vtitur vir bonus est, quū vero alijs communicat, tunc bonus fit ciuis, quia nō sibi soli, sed alijs prodesse nititur.

Virtus quid.

¶ PRINcipia quidem naturalia, quæ αχαί φυσικοὶ a Græcis dicuntur, omnes philosophi inter magna naturæ bona connumerant. Nonnulli autem sunt, qui in illis summum bonum collocent, hæ duæ iusticiæ partes, seu rectius species appellemus nequaquam alienum bonum videri possunt. Sed eius solius. qui secundum eas agit, Neque in his verum est quod a plærisque philosophorum dicitur, iustitiam solam omnium virtutum alienum videri bonum, vt quæ ea agat, quę non sibi, sed alijs conferant, vt

principi,aut reipublicę,aut ſingulis quibuſque. Quod ſita,vt aiunt res ſe haberet, Optimus habendus eſſet iuſtus ille,qui non ad ſeipſum ſolum, ſed ad alios quoque virtutis munere vteretur. Hic ſumitur quod iuſtitia illa,quæ pro alijs agitur,non tantum pars,aut ſpecies virtutis habenda eſt, Sed tota,atque integra virtus,cui contraria tunc non iniuſtitia ſit,ſed tota turpitudo,vel vitioſitas,ſi ſic dicere licet. Quod quidem Ariſtoteles clare teſtatur. Ari.li.5.ęthi. ca.1. ad fi.

¶DE CIVILI IVSTITIA.

¶TITVLVS QVARTVS

TERTIA NVNC PARS SEQVITVR quæ ciuilis iuſtitia dicitur. Hæc quidem aut principis eſt,aut ei⁹ viri,qui in re publica,aut in hominũ ſocietate verſatur. Cuius virtutis propriũ eſt multitudini conſulere,vrbes tueri,ciuitates regere, homines ab iniuria prohibere,ſocios prouidentia protegere,vnicuique reddere quod ſuum eſt. Honores,magiſtratus,ac commoda diſtribuere ſecundum cuiuſque dignitatem,hanc iuſtitiam Cicero dicit eſſe habitum animi communi vtilitate conſeruata,tribuentem ſuam cuique dignitatem. Ariſtoteles autem eam dicit virtutem animi eſſe cuique ſecundum merita diſtribuẽtem. Hanc comitantur morales omnes virtutes,quas etiam ciuiles dicimus. Quibus quaſi in conſilio habitis ſine ſcripto determinat, quod honeſtum,quodque turpe ſit. Et qui mores probandi, quique improbandi eſſe videantur.

Iuſtitia ciuilis. Cice. de ĩuentiõe lib.2. Ari.li.5. ęthi.

¶MOREM Varro dicit eſſe conſuetudinem in animi iudicio, quam ſequi debeas, Iulius vero feſtus quum de verborum ſignificatione ſcriberet,ait Morem eſſe inſtitutum patrium, pertinens ad religiones,cerimoniaſque maiorum. Hinc fas oritur hoc eſt religioſa quædam permiſſio quæ tandiu valet, donec a iure ſcripto prohibeatur,quod tunc fas eſſe deſinit,& fit nephas,vnde quũ vellet oſtẽdere Maro rem,& per regionem,& per legem licere ait. Fas,& iura ſinũt. Fas ergo erit lex diuina ab ipſo deo, vel a natura conſtituta, Ius autem humana lex,quæ tantum ex moribus conſtat. Tranſire per alienum fundũ fas eſt,iure autem non permittitur, ire ad proſtibula nefas eſt,attamẽ per leges licet,fas(vt opinor)gręcam habet originem,proīde in vetuſtiſſimis codicibus per ph. ſcriptum frequentius inuenitur φαειν enĩ dicere, & annuere ſignificat,& φάσισ dictio, & permiſſio eſt. Huius cõtrarium eſt nephas,quod per religionem non eſſe permiſſum oſtenditur. Nec putemus hinc nefarium deduci,quum a farre dicatur auctore Varrone, vt Nonius Marcellus teſtatur.

Mos. Fas. Ius. Nephas. Nefariũ.

ET Asconius Pedianus optimus antiquitatis scrutator affirmat. Est enim nefarius sacrilegus, vel qui propter sceleris turpitudinem indignus vita esse videatur, sed prohibeatur a sacris idest a farre adoreo, quo fiebant sacrificia, ne sacra pollueret, quę quidem communia erant, & farreacea dicebantur. Celebrabantur enim farre puro, & saliente mica, vt poeta ille ait.

HAC IVSTITIAE pars præter reliquas omnes regi conuenit, qui censura, magisterque morum habetur. Quoscunque enim mores probat, ac seruat, hi ab omnib9 probantur, & in illis quisque excellere nititur, quos vero improbat, omnes fugiunt. Optime Plato mutationem principis mutationem totius ciuitatis esse ait, vt enim bonus princeps exemplo probitatis, magis quam ipsa probitate prodest, sic malus exemplo turpitudinis magis, quam ipsa turpitudine obest. Deterrimi enim homines quicquid exemplo principum faciunt, id iure factum esse existimant. Similiter artes quas amat, magnum quamprimum accipiunt incrementum. Iacentque semper, quas oderit. Proinde Isocrates regi suo præcipit, vt artes, & opificia vtilia amplectatur, inutilia autem eijciat.

SAPIENTER PLATO tales reliquos ciues solere esse dicebat, quales principes essent. Ptolæmaici reges Mathematicas scientias coluerunt. Eorum igitur temporibus complures egregij Mathematici claruerunt, Xerxes vero voluptates mirifica quadam cupiditate perquisiuit, & eas tanti fecit, vt nō contentus solitis voluptatum illecebris, magna præmia proposuerit his, qui nouas inuenissent, qua ex re regiones, quibus imperabat, omni turpitudinum genere infecit, hominesque omnes turpiter efœminauit, cuius disciplina qualis fuerit ex euentu bellorum, quę gessit facile apparuit. Nero quod citharœdus, mimos, & histriones summa beneuolentia complectabatur complures nobiles iuuenes earumdem artium studijs pellexit, nec admirationi cuiquam esse debet, non enim ludorum, ac fabularum spectator tantum extitit, Sed actor cantauit siquidem Herculem furentem, & quū ex argumēto fabulæ vinciretur, cathenisque oneraretur, accurrit tyro quidam, qui ad custodiam aditus positus fuerat, vt ei opem ferret, qua ex re quicunque aderant in cachinos effusi sunt.

PRObet igitur rex optimos mores, deterrimos autem exagitet. Et sic ex artibus bonas probet, malas autem reprobet, atque explodat. Curet etiā ne ciues iniuria afficiantur, propulsetque eis ab alijs illatas, atque vlciscat. Ne lepidum illud Publij Syri, qui iudicio Cæsaris laberio in Minimis prelatus fuit, dici possit. VETEREM ferendo iniuriam inuitas nouā. videat deinde rex vt optimos viros magistratibus præficiat, tales enim principes habentur, quales sunt illi, qui eorum vices gerunt.

Vespasianus. NATVRAE suæ morbum indicabat Vespasianus Cæsar quum rapacissimum quemque ad amplissima munera, magnosque magistratus promouebat, quo locupletiores factos, deinde maiore pecunia emungere, atque exhaurire posset. iure igitur vulgo dicebant Vespasianum amicis pro spongijs vti, vt qui siccos madefaceret, turgidos vero exprimeret.

DEMVM

Persarū mos. Cretenses. Lycurgus.

¶DEMVM videat rex ne corruptella male consuetudinis vrbes irrepat, inducit enim vitia, & virtutes omnes exigit. Optime apud Persas capitale per legē fuit, nouos, aut peregrinos mores inducere. Et quæcunque apud eos facere nefas erat, eadem quoque facere nefas habebatur. Cretenses quidem quum populos aliquos diris execrationibus deuouebant, semper imprecabantur, vt mala cōsuetudo eorum vrbes inuaderet. Lygurgus autem magis oportere dicebat custodire, ne vrbs improbis moribus compleretur, quam morbidis, contagiosisque corporibus extrinsecus venientibus ne inficiatur.

Luxuries romanorū vnde.

¶CONqueritur Liuius peregrinam luxuriam in vrbem inuectam a victore Asiæ exercitu, Inde primum lectos æratos, vestem stragulam præciosam, plagulas, textilia, omnia monopolia, Abacos romam aduectos. Tunc psalstrias, Sambucistas fuisse in precio, & ludorum oblectamenta, quæ cęnarum voragines excitarent. Tunc coquus vilissimum quondam mancipium, æstimatione, & vsu magno licitari ceptus, adeo, vt quod vile ministerium fuerat, gratissima ars effecta sit.

Xerxes. Vestes sinuosę. Galba.

¶XERXES iratus aliquando babylonijs cōstituit deinceps arma ne ferrent. Sed canerent, tibia vterentur, versarentur in prostibulis, ganeis, ac popinis, & sinuosas vestes ferrent. Qua ex consuetudine ita turpes, & scelesti euaserunt, vt nihil in vniuerso terrarum orbe Babylone corruptius inueniri potuerit, neque ad inuitandas illecebras instructius. Nam parentes, & mariti ipsi liberis, coniugibusque permittebant, vt vulgo cum hospitibus coirent, modo precium flagitij acciperent. Boni vero mores, bonæque consuetudines perpetuo seruādæ sunt. galba imperator, vel ex hoc potissimū laudatur, quod vetustum morem semper seruauerit, vt bis quotidie liberati, seruique frequentes adessent. Et mane saluere, vesperi autem valere ei singuli dicerent. Sed de hac ciuili iustitiæ parte hactenus dixisse satis sit.

¶DE IVDICIALI IVSTITIA.

¶TITVLVS QVINTVS.

Iustitia iudicialis. Modestin⁹ in l. penul. ff. de legi. & senat.

QVARTA IVSTITIAE PARS IVDIcialis siue legitima dicitur, quæ in iure dicundo præcipue versatur. Hæc primum per leges discernit quid iustum, aut iniustum sit, & præsertim in his rebus, in quibus ab initio nihil intererat, hoc vel alio modo essent, talia quidem Epicurei dicunt non natura, sed sola lege constare, iusta, vel iniusta sint, idemque opinatus est archelaus Atheniensis Socratis magister, qui iustum, & turpe non natura, sed sola lege secerni ait, recte modestinus iure consultus dixit, Omne ius aut consensu fieri, aut necessitate constitui, aut firmari consuetudine, Sed

ne. Sed ex academicorũ sẽtẽtia iustũ aliud natura, aliud ordinatiõe, ac le
ge dicimus. De naturali iusto iã dictũ est, nunc de legitimo loquemur, a
quo iudiciũ fieri oportet. Est em̃ iudiciũ recta iudicatio iusti, atque iniu=
Asconi⁹ pedia nus. sti. Scite asconius pedianus optimus Ciceronis interpres iudiciũ a preiu=
dicio secernit, vt esset iudiciũ res, quę causam, litẽq; determinet. Preiudi
Iudicium. ciũ vero res, q̃ quũ cõstituta fuerit, affert similib⁹ i reb⁹ iudicaturis exẽplũ
Preiudicium. ¶ OMnia quę a legibus proficiscũtur iusta habenda sunt. Nam secundũ
aliquem virtutem constitutas esse oportet. Ne miles locũ in acie deserat,
fortitudinis est præceptũ, vt pactis, promissisque stetur, & fides, ac iusiurã
dum seruetur iustitię. Sicut vt quisque ab alienis manus abstineat, nequis
incestũ, stuprũ, vel adulteriũ cõmittat tẽperãtiæ, Nequis hominẽ cędat,
pulset, verberet, aut violet humanitatis, ac mãsuetudinis, vt quisq; rectũ
cõsiliũ principi, reipublicæ aut amicis afferat, prudẽtię. Vnde illud Sena
Malũ cõsiliũ cõsultori pessimum. riolũ romæ canebatur Malũ cõsiliũ cõsulenti pessimũ, quod ex Hesiodi
versu expressum fuisse putat gellius η δε κακη βουλη τω βουλευσαντι κακιστη
¶ LEGes quidem omnes sicut virtutes iubent, sic etiã vitia prohibent.
Modestin⁹ iurecõsultus legis virtutes esse dicit imperare, vetare, punire,
permittere. Cicero in libris de deorum natura ait, Legem esse recti præce
ptionem, prauique depulsionem, iustus, & æquus est qui secundum legem
agit, nec fraudem aliquam legi per versutiam innectere nititur, qui vero
contrarium facit, iniustus, atque iniquus habetur. Ille enim contra legem
Paul⁹ i l. cõtra ff. de legib, & sena. facere dicitur, qui id facit quod lex prohibet, ille autem in fraudem, qui sal
uis verbis legis sententiam eius circũuenit. Mali interpretes iuris, qui per
calumniam causas agunt, pessimi hominum habendi sunt in omni popu=
lo, & maiorem inuidiam contrahũt, quando iustitiam profiteri videntur,
ac deinde sub specie recti hominibus, quos tueri debent, callide imponũt.
¶ HI nõ dissimiles sunt medicis illis, q mortiferũ toxicũ diluũt, quib⁹
per pharmacũ salutẽ pollicebãtur, Sed nũc ad diuerticulũ redeo. Quia iu
stus fere alijs nõ sibi laborare videt̃, idcirco iusticia alienũ bonũ dicit̃, Pro
inde hãc partẽ optime definit vlpianus iurecõsult⁹, quũ ait. Iustitia est cõ
stãs, & perpetua volũtas, ius suũ vnicuiq; tribuẽs, Dispositionẽ quidẽ, &
habitũ cõplecti videt̃, & pręcipue quũ addat, iuris pręcepta sũt hęc, hone
ste viuere, alterũ nõ ledere, ius suũ vnicuique tribuere, vnde cõsequẽs esse
videtur, quod Celsus refert, Ius est ars boni & ęqui cui⁹ merito quis nos sa
Celsus i l. I. ff. de. iust. & iu. cerdotes appellat. habitus enim iusti est res iustas agere, iniusti autẽ iniu=
stas. Bonitas, ęquitasq; nihil aliud est quã iustitia ipsa, vt Cicero libro pri=
mo de legib⁹ scribit, iudex quasi animatũ ius habẽdus est. Magistratus ve
ro custos iusti, & ęqui, nõ em̃ vt homo domiatur, sed vt ratio. Idcirco velu
ti rex habẽdus est. Nã si dominaret̃ vt homo, tyrãnus esset, veteres picto=
res (vt Crysippus stoicus scripsit) scite atque elegãter iustitię faciẽ pinge=
Iustitię simulachrum. bãt, Eam nãque virginem faciebãt aspectu seuero, ac formidabili peracri
oculorum acie, vultu verecũdo, cũ dignitate, ac maiestate, siue atrocitate
aut humilitate, vt ostẽderẽt iudicẽ grauẽ eẽ oportere, seuerũ, integrũ, ina=
dulabilẽ, inexorabilẽ, imobilẽ. Et virtute, veritate, maiestateque verẽdũ

TRIS oratores romam ab Athenienſibus miſſos fuiſſe diximus impetratum, vt multam eis illatam pro vaſtatione Oropi oppidi, quod iuris Romani erat, remitteret. Erat enim talentũ quingentũ. Quiſque eorum ſeorſum in Senatu luculentam orationem habuit. Et tria dicẽdi genera romanis adhuc incognita diuerſis orationibus, vt tres diuerſarum diſciplinarum philoſophi erant, oſtenderunt. Eaque vario filo texuerunt, Exemplo Homeri, qui Vlyſſi vberem, Menelao gracilem, Neſtori mediocrẽ orationem tribuit. Cuius imitationem etiam tenuerunt tres diuerſi inter ſe gratiæ populi, vt eſſent aſiatici vberes, & inflati. Attici preſſi, & integri. Rhodij vero medium quidam tenuerũt. imitati potius Aeſchinem, quã Demoſthenem, aut hieroclem, & Menoclem fratres, quos Cicero Aſiaticorum rhetorum principes fuiſſe affirmat. Primum dicendi locum habuit Carneades Academicus, & vberi orationis genere vſus eſt cũ quadã dignitate, & amplitudine. Secundum Diogenes Stoicus, qui gracili cum ſcita venuſtate, ac ſubtilitate. Tertiũ Critolaus peripateticus, hic medio cri ſtilo vſus eſt cum modeſta vtriuſque participatiõe his ex tempore reſponſum dedit Celius ſenator, qui acumine ingenij tantam cuiuſque eorum ex imitatione ſimilitudinem aſſecutus eſt, vt non minus his tribus philoſophis admirationi fuerit, quam vniuerſis ſenatoribus. Aderat in frequẽti ſenatu ſeuerior ille Cato, quem propter morum grauitatem omnes venerabantur, & iniquo animo tulerat tantam dicendi diligentiam, nõnulliſque ſenatoribus clam dicebat dimittendos, quamprimum eſſe græcos oratores, ſi rempublicam ſaluam vellent, ne dicendi lenocinijs ciuitatẽ inficerent. Deinde domum rediens ad filium ait, tunc imperium romanum periturum, quum ſe ciues græcis literarum ſtudijs tradiderint. Timebat ne græcis illecebris iuuenis illecti gloriam rei militaris amitterent.

Ex macro, ca. 2 in fi. li. 1. ſatur.

Aſiatici. Attici. Rhodij.

Cice. de claris oratoribus.

Carneades Diogenes. Critolaus.

Ex ply. ca. 30. lib. 7.

Græcos vrbe exigendos Cato cenſuit.

SED AD Carneadem redeo. Is dum romæ eſſet acerrime de iuſticia diſſeruit, eodem Catone, & galba Cẽſoribus audientibus. Poſtridie autem eius diei orationem inuertit oſtentandi ingenij gratia, & contra iuſtitiam grauiter inuectus eſt. Principio ſuaui ſermone orſus, ait iura ſibi homines pro vtilitate ſanxiſſe, & ea varia quidem ex diuerſis gentium moribus, quæ etiam pro temporibus ſępe mutarentur. Ius naturale nullũ eſſe aiebat. Omnes, & homines, & animãtes reliquas ad vtilitates ſuas duce natura ferri. Proinde nullam eſſe iuſtitiam, quoniam ſibi noceret ipſa alienis commodis conſulens. Dicebat enim, bonus vir ſi ſeruum fugitiuum, vel domum inſalubrem vendat, vtrum ne profitebitur fugitiuum ſeruũ, ac peſtilentem domum ſe vendere? an celabit emptorem. Si profitebitur, bonus quidem, quia non fallet, ſed tamen ſtultus iudicabitur, quia vel paruo vendet, vel omnino non vendet. Si celauerit erit quidem ſapiens, quia rei ſuę cõſulet, Sed idem malus, quia fallet. rurſus ſi reperiat aliquem, qui aurichalchum ſe putet vendere, quum ſit illud aurum. Aut plumbũ, quũ ſit argentum, tacebit ne, vt id paruo emat? an iudicabit, vt magno? Stultũ plane videbitur magno malle emere, vnde intelligi volebat, & eum qui ſit iuſtus, ac bonus ſtultum eſſe, & eum qui ſapiens malum. Et tamen ſine

Carneadis orãdi vis.

Iuſtitiã ſibi nocere conſulẽdo commodis

pernicie

pernicie fieri posse fatebatur, vt homines sint paupertate contenti. Dicebat deinde iustitia est hominem non occidere, & alienum prorsus nō attingere. Quid ergo iustus faciet, si forte naufragium fecerit, & aliquis imbecillior viribus vt nataret tabulam conscenderit, nōne illum a tabula deturbabit, vt ipse conscendat? & aquę nixus euadat, quum maxime sit nullus medio mari testis? Si sapiens est faciet, ipsi enim pereundum est, nisi fecerit. Si autem mori maluerit manus alteri inferre, iam non iustus ille, sed stultus est, qui vitæ suæ non parcat, dum parcit alienæ. Item si acie suorū fusa hostes insequi ceperint, & iustus ille nactus fuerit aliquem saucium equo insidentem, ei ne parcet, vt ipse occidatur? an deijciet ex equo illum, vt possit ipse hostem fugere, si fecerit sapiens erit, sed malus, sin secus iustus, sed stultus.

¶HANC DISPVtationem inducit Carneades, non quod ignoret iustitiam virtutum omniū maximam esse, & ab innocentia, prudentiaque non posse seiungi. Et quod ex iniquo aliquod semper habere videtur exēplum, quod cōtra singulos pro communi vtilitate statuitur. Sed vt ex pręscripto suo ostenderet veritatem altas habere radices. & in abdito, obscuroque penetrali latere. Ac etiam vt disputaret in vtrāque partem, vt sæpius consueuerat. At qui vtinam M. Tullij libri de re publica extarent, qui cum alijs compluribus perierunt, reliqueruntque nobis triste desiderium hi nos magno labore prorsus liberarent, & iustitiam, reliquasque virtutes clarius edocerent. Hanc enim in illis disputationem inducebat, Et furium contra iustitiam ex Carneadis obiectis faciebat. Lælium autem pro iustitia respondentem, & ei summa prudentia patrocinantem, vt virum eruditum, ac sapientem decet. Sed disputatio hæc inchoata est, non tamen perfecta ad summum. Malo enim fato desyderati libri sunt. Et pauca quę diximus testimonio aliorum scriptorum, qui ea inducunt habemus. Concludendum tamen est, iustitiam ab innocentia, atque prudentia neutiquam separari posse, Proinde iustus nullius vtilitatis causa quempiam fallet. Neque permittet vt aliquis seipsum decipiat. Morique maluerit, quam violētas manus alicui inferre. Et si nactus fuerit saucium equo insidentem, aut imbecilliorem illum e naufragio tabula natantem morietur potius quā vim alicui afferat, aut aliquē interimat. Quinetiam idem ipse Carneades dicere solebat, Si iustus viderit quempiam, cuius etiam mors ei emolumento futura sit, imprudenter iuxta aspidem assidue inique fecerit, nisi eum monuerit vt vitę suæ caueat. Concludendum igitur rursus erit, iustitiā maximum bonorum nunquā stultitiæ nomen, quod sapientiæ contrarium est, subire posse. Nec ab innocentia virtutum omnium clarissima vnquam seiungi, cum virtus ipsa sit, ac singulare hominum bonum, & bona omnia, omnesque virtutes in se vna complectatur.

Cicerōis libri de rep. desyderantur.

¶QVID CVM LEGIGVS REX AGERE DEBEAT.

¶TITVLVS SEXTVS.

QVAERI PLAERVNQVE SOLet, quid cum legibus rex agere debeat? Et primo quidem dicēdum erit, vt bonis legibus pareat, vt illius exemplo alij omnes libentius, alacriusque obsequantur. Iniquum enim esset ius alijs præscribere, quo ipse non vteretur. Optime Aegyptiaci reges agebant, qui parendo legibus putabant se fieri beatos, atque omnium fœlicissimos vt Diodorus Siculus testatur. Isocrates regi suo præcipit, vt leges emendet, nouas condat ad concordiā, vtilitatemque ciuium, & ad lites dirimendas.

¶EIVSmodi præcepta Isocratis ætate necessaria erant, adhuc enim (vt dicitur) lintribus, ac ratibus nauigabant, & tuguria, atque humiles casas habitabant. Paucæ erant leges Cretensium, Atheniensium, ac lacedęmoniorum, ad quas perdiscendas ex Senatus cōsulto SP. Posthumius albus, A. Manlius, & P. Sulpitius Camerinus oratores Athenas, & per omnē græciam missi sunt, in quorum reditu decem viros legibus scribendis Senatus præfecit. Nequid, quod ad ciuilem sapientiam pertineret, populo Romano deesset. Hi fuerūt Appius Claudius, T. genutius, P. Sestius, L. Veturius, C. Iulius, A. Mālius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Posthumius, viri ingenio, doctrina, ac genere præcellētes. Nec vberrima illa vitiorum copia adhuc orbem terrarum peruaserat. Nec auaritia totos tunc pandebat sinus, vt Satyrus noster ait, Nec luxuria, & mensarum voragines tanta ingluuie terra, marique grassabantur. Castiora prorsus erant secula, nec tanta cupiditate, ac libidine homines rapiebantur.

Legati tres athenas mittūtur a senatu ro.

Decē viri ad scribēdas leges

¶SED quanto plura vitia exarserunt tanto pluribus legibus opus fuit. Bonæ enim leges ex malis moribus oriuntur, vt in veteri prouerbio dicitur. Romani autem vt armis vniuersum terrarum orbem subegerunt, sic iudicijs, legibus, moribusque eundem emendarunt. verum enim vero nisi tantum græcis tribuerimus, quasi Helladia antiquior nobis sit quam Italia, plane consensu omnium fateremur iureconsultorum nostrorum libris omnium philosophorum volumina grauitate, eloquentia, doctrina, ac sapientia anteire Cicero decemuiralium legum libellum, quas grçci δωδεκα κύρβεασ, nostri autem duodecim tabulas appellarunt, luculētissimis verbis in libris suis de oratore ad Q. fratrem extulit, & omnium philosophorum bibliothecis anteposuit. Quibus vix dici potest quantum deinde adi-

Cice. li. 1. de oratore.

Duodecim tabulæ legum.

tum

tum sit ex legibus,plebiscitis,Senatusconsultis,decretis principum,ac responsis virorum prudentium, quos iuris consultos dicunt. In quorum numero,& Cicero,& reliqui omnes doctissimi romanorum extiterunt.

SVBlatus igitur erit regibus nostri temporis labor scribendarum legũ ab his maximis voluminibus,quibus populus romanus regum,ac gentiũ omnium victor ius ciuilis sapientiæ vniuerso terrarum orbi præscripsit. Laborent reges ipsi,vt optimos quosque viros,& doctrina,ac virtute præstantes iuridicundo præficiant,qui leges,ac iura non modo custodiant,seruarique ab omnibus faciant,verum ipsi nihil contra leges agant. Exemplo Lycurgi,qui nihil alijs edixit,quod non ante ipse seruauerit. Sanctissimũ habendum est romani præceptoris edictũ illud,& pro foribus iuris semper scribendum. QVOD quisque iuris in alterum statuerit, ipse quoque eodem iure vtatur. Hoc quãuis ad priuatos etiam spectare possit, ad legumlatores principaliter pertinet,& ad omnes,qui cum potestate, atque imperio sunt. Qui enim alijs vadimonium constituunt,scire etiam debẽt se omnibus illis iuris vadimonijs vadatos esse.

Titulus. 2. li. 2 digestorum.

TVRPissimum fuit Appio Claudio contra ius,quod in duodecim tabulas transtulerat,amore virginis,quem sibi in seruitutem vindicare voluisset. Fas,& nefas miscere. vnde illius pater virginis grauiter indignatus virginitatem,castitatemque filiæ vitæ quoque præferẽdam esse putauit Arreptoque sutorio cultro filiam transegit,vt virginis morte iniuriam,ac dedecus stupri arceret. Filiæ cęde recenti adhuc madens euestigio ad exercitum redijt,& commilitonibus suis rei seriem exposuit. Tunc legiones decemuiralem violentiam,ac tyrannidem iniquo ferẽtes animo,quod dũ pro communi libertate decernunt illi,qui ad custodiam vrbis relicti fuerant,liberos suos per vim in seruitutem conarentur asserere,relictis ducibus signa in aduentinum montem transtulerunt. Tum confestim omnis vrbana plębs illuc se contulit,vnde populi consensu Appius Claudius,& reliqui decemuiri in carcere necati sunt,dehinc rursus respublica constituta est.

Appi9 claudi9 Ex l. 2. S. iitiũ fuisse. ff. de origine iur.

Virgini9 filiæ suæ pudicitiã eiusdẽ morti prætulit.

Deceuiratus exterminatio.

SED ad magistratus deligendos redeo,quibus non census, aut genus, sed sola virtus suffragari debet. genus enim sine moribus superbiã,& ignauiam. Opulentiæ vero sine virtute insolentiam,improbitatemque plęrũque pariunt,venatores,& equites non canis,aut equi sobolem quęrunt,sed canem,atque equum celeritate,ac ferocitate eximium. Norũt enim prolẽ facile mutari,& plærunque in deterius ruere. Tellus(vt in fabulis vulgo dicitur)eodem partu gigantes peperit,& simias. Elegãter Lyricus noster flaccus. Aetas parentũ peior auis tulit nos nequiores,moxque daturos progeniem vitiosiorem.

ERRAbit igitur rex si magistratui aliquem præfecerit, nec diligẽter prius inuestigauerit,quibus moribus,quibusque virtutibus ille præditus sit. Sed hoc fecerit fretus memoria generis,ac parentum illius. Recte Lacedæmonij degeneres homines omni probo,omnique ignominia insectabantur,& præcipue eos,qui hebetes ingenio,nec reddendę,nec accipiendę

taionis

rationis capaces erãt. Atqui nõnullos ex regibus suis genitos legitima suc cessione prohibuerunt, aut regno exegerũt, vt ignauos, ac degeneres, suffe ctis deĩde eorum loco ex eisdẽ regijs familijs melioribus vt ostẽderent nõ se cũ sanctissima regũ dignitate pugnare, sed sine virtute genus oĩno des= spicere. Regna quidem priscis seculis non posteris eorum, qui regnabant tradebantur, sed eis tñ, qui p virtutẽ plurimũ de hominũ vita merebãtur Vnde apud Aegyptios eorũ omniũ, quę ad vitam ptinent, soli reges iuẽ. tores fuisse dicebãtur, vt Diodorus Siculus scribit. Quũ vero vtrique cõ= uenit, vt & genus, & virtus sit in vno homĩe, tũc recta, & consonãs viri har monia habẽda est iure optimo qdem volente populo Romano Q. Põpe ius ptor vrbanus Fabiũ nebulonem illũ ĩpurissimũ paternis, auitisque bo nis ĩterdixit, ne ĩ ganeis, ac lustris p luxũ, ac libidinẽ pecunia illa pdigere= tur, quę p domesticã, ac militarem virtutem quęsita fuerat. Eius nãque pa ter Q. Fabius maximus vir omni laude dignissimus de Allobrogib⁹ gal lis triũphauerat, ppetuæque dignitatis argumentũ meruerat. & eius maio res per oĩe æuũ optime de repub. meriti illustres semp habiti fuerãt, diui nũque genus ab Hercule recensebãt. Scite admodũ Iuuena. eiusmodi hel luonẽ satyrica libertate ab omni nobilitate exturbat, & in vltimã plębis fe cẽ ĩmergit. Cornelia quoque gẽs, q̃ decus Romani ĩperij semp extitit, de generem supioris Aphricani filiũ mõstro cuicũque ĩmanissimo, quã pa= renti similiorem, vt a ptura, quã ex maiorũ cõmendatione adeptã oĩ sordi do flagitio polluerat, se abdicaret cõpulit, egitque, vt ne sellã poneret, nec ius diceret, Qui etiam e digito eius anulũ detraxit, in quo caput Aphricani scalptũ fuerat, ne ex facie illa, quã vitæ turpitudine cõtaminauerat ostẽde re posset se filiũ eius esse, qui virtute, & armis imperiũ romani populi sta= biliuerat. Idem dicere possumus de his, qui ex parua aliqua doctrina plus sibi arrogant, quam par sit, & deinde flagitiorum labe se polluũt, hi abom ni dignitatis munere extrudendi sunt, vt discant verã disciplinã ab hone= state nũquam seiungi posse sapienter Agesilaus lacedemõiorũ rex dicere solebat, maiorẽ se censere miseriam esse virtutem, ac bonas actiones a do= ctis, atque eruditis viris negligi, quam ab indoctis atque ignaris.

Fabriti⁹ nebu= lo.

Fab. maximus

Cornelia gens

agesilai dictũ.

¶ CONTENTI igitur sint reges, ac pricipes legibus romanorũ, & eo rũ ciuili sapientia, est tot seculis vniuerso terrarũ orbi morũ, ac ciuilis vitę pcepta pscripserit, nec vllæ per oĩe æuũ mortalium leges diutius pma= serũt. Quocirca eas sẽpiternas fore spare possumus, aut cũ vniuerso terrarũ orbe perituras, Inclytæ illæ Lycurgi leges, quę vnis tãtũ menibus seruatę sũt, vix ãnis. ccccc. viguerũt, qb⁹ tñ dũ obsecuti sũt Spartani maximi oi= um grecorũ extiterũt. quũ aũt eas ãtiquari, atque obliterari pmiserũt. Im periũ eorũ corruit, & pprĩã libertatẽ amiserũt, sed si ppter noĩm ĩprobita tẽ, nouaque ĩdies flagitia, atque scelera mutãdũ, ĩstauradũque aliquid esset qđ ad maiestatẽ ĩpij, rẽque pu. ptineat. Tũc rex edicto caueat, iperetve, qd facto ãt nõ facto op⁹ sit, sacra, cærimõiasque põtificib⁹, sacerdotibusq; permittat, Ciuilia autem Senatoribus.

Lycurgi leges,

¶ VIDEat tñ rex ne dũ nouas Senatores statuunt leges, non tam iusti=

 tiæ quam

tiæ quam litigandi vias præbeant. Cogitet quoque ne cum iustitia firmamentum sit humanæ societatis, nouis inuentis eam diruat, Virtutes enim non solum ex oppositis vitijs exturbantur, sed ex quibusdam vitijs, quæ specie similitudinis nos decipiunt. Prudentia sicut contrariam habet imprudentiam, sic similem Astutiam, sic constantiæ inconstantia contraria est, similis vero pertinacia. Et fortitudini cõtraria est ignauia, similis temeritas, Iustitiæ iniustitia contraria videtur, Sed crudelitas speciem quãdam similitudinis præstat. Seueritas iustitiæ, quam si quædam perseuerantia a quibusdam putatur, dicta a seruand veritate. SED facile in sęuitiam falsa quadam similitudine prolabitur, a Eleganter L. Columella rustico suo ait, SIC Agere debes cum subiectis, vt magis vereantur seueritatem tuam, quã vt sæuitiam detestentur. Quibus ex verbis docet, alterum perseuerãtiæ, ac virtutis esse, alterũ autem crudelitatis, ac vitij.

Seueritas

NEC Regẽ pudeat pręceptũ a rustico sumere, priscis enim illis seculis omnes rusticabãtur, & reges ipsi tãquam digniores pastores erant. vnde apud Homerũ Rex aliquãdo ποιμανέυσ dicitur, id est pastor.

SEVERITas quidem regẽ plurimũ addecet, maiestatem quandam præstat, & dignitatem auget, redditque eum inter mortales quasi diuinũ aliquod numen, quod homines non modo venerantur, verumetiam adorãt, perutilis est hęc virtus oĩbus in rebus agẽdis, & præcipue in iure dicundo, & in plectẽdis sontibus, vera est enĩ Menandri Comici sententia, quũ ait. Salutaris seueritas vincit inanẽ speciem clementiæ, sæuitia autem tyrãni est, nec vitium vllum tam tetrũ, tam detestabile, atque inhumanũ est quam crudelitas. Improbus ẽ qui cõtra legem peccat, Inofficiosus qui cõtra merita, qui vero sæuus cõtra deum, cõtra pietatem, atque humanitatẽ delinquit, & hominis nomen perdit, efferatique animi vitio in tetram, truculentãque beluam conuertitur. Romulũ Senatores, quos ipse designauerat, quum sæuior, morosiorque factus esset, discerpserũt, ne ex rege tyrannus fieret, & ex seuero sæuus.

Sæuitia.

Romulus a senatorib᷑ discerptus,

Syllæ sæuitia

SYLLA Romanorũ oĩm sæuissimus hostiũ capita licitabatur, maximis expositis p̃mijs illis, qui ꝓscriptos interemissent, & supplicijs, ac morte dãnatis his qui occultassent, & in delinquentiũ numero non modo eos, qui cõtra eũ senserãt, habuit, sed necessarios amicos hospites, cliẽtes, & beneficia illis dantes, accipiẽtesque, qui etiã alijs ne dolere quidẽ licebat ipune, qđ libertatis gen᷑ ne seruis etiã vnq̃ ereptũ est, q̃b᷑ vt gauderẽt, dolerẽt timerent, sperarẽt semꝑ liberũ fuit. De Sylla autẽ quid sentiat Cicero, lege hęc verba actiõe quĩta ĩ Verrẽ. Vnus adhuc fuit post Romã conditam Dij ĩmortales faxint, ne sit alter, cui res publica totã se tradidit tẽporibus coacta, & malis domesticis L. Sylla tãtũ potuit, vt nemo illo iuito nec bona, nec patriã, nec vitã retinere posset, tñ aĩ habuit ad audaciã, vt diceret cõciõe nõ dubitaret, bona ciuiũ romanorũ quũ vẽderet, se p̃dã suã vẽdere Syllã Dionysi᷑ halicarnasi᷑ scribit. xl. Mil. Ro. ciuiũ volũtario iudicio peremisse, præter illos, qui eius ductu in prælijs ceciderant.

Occisorum numerus a Sylla.

Octauij crudelitas.

CRVdelis quoque ab ineunte ętate fuit Octauius, Nã in triumuiratu primo collegis

primo collegis aliquantulum restitit, nequa proscriptio fieret. Sed deinde ea incepta vtroque se acerbius exercuit. Et solus ne cui ignosceretur contendit, victor deinde in splendidissimum quemque captiuum verborum etiam acerbitate, ac contumelia crassabatur, adeo vt cuidā sepulturā suppliciter deprecanti respondisse dicatur, iā iste in volucrū potestate erit. Nec eū puduit in imberbem ętatē seruire, quā violare etiā hostes nefas omnino esse putāt. Sed innocentē Antonij filiū vix dū primæ pubertatis, ante oculos suos iugulari gesserit, & Cęsarionē, quē Cęsaris, & Cleopatrę filiū esse sciebat, fugæ subtractū nullo respectu paternæ memoriæ habito, supplicio affecit. Sed fausta, ac fœlix huius imperatoris fortuna, qua quidem mortales omnes anteiuit, vel potius diui Cæsaris interempti gloria tantū potuit, vt illius vitia virtutū prætextu protegeret, & ex ignoto adolescēte ac materno tantū genere claro ad imperij sublimitatē proueheret. Erat eñ Octauius filius filiæ sororis Cæsaris, & testamento in filium adoptatus. Sed in Appolonia literis indulgebat, quū Cęsar occisus extitit. Is quāprimū Romā a suis reuocatus peruenit, princepsque a populo Romano institutus est, vt indignū scelus vlcisceretur. Sed vt plutarchus ait, magnus ille Cæsaris genius maria, ac terras tādiu peragrauit, donec percusso res illius omnes, & cōsilij etiā conscios in stragē dederit. Quid octauius in Ciceronē patriæ, atque eloquētię patrē egerit taceo ne multus in historia recēsenda esse videar. Cuius quidē caput licitāti, Antonio propinquo sanguine tradidit. Octauius eñ Ciceronē Antonio Antonius vero octauio L. cęsarē auunculū suū interimendū prębuit. Et sic homicidia homicidijs inter se mutua perfidia cōmutarūt. Potius tamen rerū octauius, victisque hostibus, mitior, clemētiorque in dies euasit, adeo, vt secūdo populi rumore diutius regnauerit. Sed ciuiliū bellorū vsqueadeo pertesum fuerat, vt facile omnes cōquiescerēt, ne e fumo in flāmā se vt dicitur pręcipitarent. Et hęc pręcipua causa fuit, cur populus Romanus post octauij mortē nōnullos imperatores tulerit, quorū vitas quū legimus inter mōstra potius eos, quā inter homines cēsendos esse arbitremur. Crudelior hęres Octauij tiberius fuit, & nulla virtute illustris. Qui parthorū regē, qui pulsus a suis in fidē populi Romani cōfugerat, Antiochię ingēti gaza spoliatū occidi iussit, & militē prætorianū ob surreptū pauonē capite puniuit. Nullus ei (vt Suetonius trāquillus testatur) a pena hominū cessauit dies. Nec religiosus quidē, nec sacer. Multi ab eo dānati cū liberis, vxoribusque extiterunt. Interdictūque ne caprte damnatos liberi propinque lugerēt. Omne crimē pro capitali ab eo receptum est, etiam paruorum, simpliciūque verborum. Nō igitur admirandum est morte eius tam insolēter exultasse populum romanū, vt diras atque imprecationes in eū vulgo iactaret, essentque etiam ciues, qui palam orarēt terram matrem, deosque manes, ne mortuo sedem vllam nisi inter impios darent. Circunferebantur quoque Artabani Parthorum regis ad eum literæ, quibus parricidia, cædes, ignauia, luxuria, & tupia omnia ei obijciebātur, monebāturque vt voluntaria morte maximo, iustissimoque ciuium odio quamprimum satisfaceret. E.

Antonij filius atyllus nomie occiditur.

Cæsario cleopatre fili⁹ necatur.

Octauij genus

Tiberij crudelitas.

medioque discederet, ne eius contagione alios inficeret. Nullum profecto crimen magis animos mortalium exacerbare solet, quam crudelitatis, atque sœuiciæ, cuius memoria diuturna est, & odium immortale. Eius quidem animum reconciliare difficillimum est, qui per iniuriam atrocitatẽ aliquam pertulit.

¶ SEVOS, ac sanguinarios principes diis odio fuisse, etiam superstitiosi veteres putauerunt. Scribunt siquidem Domicianum Cęsarem per quietem vidisse Mineruam, quam religiosi colebat Sacrario, quod ei auguste ac sancte dicauerat, excedentem, dicentemque se non posse amplius eum tueri, vt puæ exarmata a Ioue esset, qui ei grauiter succensuerat prę nimia sœuitia, atque atrocitate, quam in homines quotidie exercebat.

Domiciani sõnium.

¶ SED NE VLTErius vagetur sermo, iustitiam reges, ac principes colant omni studio, omnique diligentia, quam mansuetudine, humanitate, atque clementia moderentur. Permittãtque ea sibi persuaderi a doctis, atque optimis viris, quæ iustitiæ sunt. Plato rogatus a conciuibus suis, vt ad rempublicam accederet, responsum attulit se id neutiquam esse facturum, quando Athenienses nequaquam quæ iusta sunt sibi persuaderi sinerent, & se non posse eos compellere, & si posset, nefas omnino esse patriæ, aut parentibus vim afferre, proinde tantum contendendum in republica esse, quantum probare ciuibus possis. Et generaliter de iustitia hæc dicta sufficiant. Nunc vero dicendum erit, quæ virtutes imprimis eam comitentur. Deinde seorsum de vnaquaque earum breuiter differendum erit.

¶ PLATONICI SEPTEM virtutum species iustitiam præstare aiunt, videlicet innocentiam, amicitiam, concordiam, pietatem, religionem, affectum, humanitatem. His nonnulli facilitatem addunt. Sed & fides quoque his superioribus adiicienda est, quæ consensu omnium maxima virtus haberi debet, sine qua reliquæ inanes habendæ essent, & splẽdorem, ac dignitatem omnem amitterent.

¶ DE INNOCENTIA.

¶ TITVLVS SEPTIMVS.

INNOCENTIA PRIMA HARVM virtutum se nobis offert, quæ vt peripatetici asserunt, est habitus animi ita informatus, vt noceat nemini. Hic habit⁹ siue affectio, siue dispositio, de nomine enim non pugno, ne aliquam philosophorum disciplinam in me prouocem, magnam certe vim habet, quãdo homini nihil melius, nihil tutius, nihil trãquillius esse possit, quã nemini nocere. Cicero innocentiã esse ait animi affectionẽ, quę nemini nocere velit, affirmat quoque apud gręcos hãc virtutẽ vsitatum nomẽ non habere posse, tamẽ ἀκακία, ἢ ἀνευθυνία dici opinatur. Homo quidẽ innocens nõ legem, nõ testẽ, nõ accusatorem, non delatorẽ, nõ iudicẽ, non vindicem formidat. Nemini obnoxius est, nemini paret, nisi legitimæ imperanti, iustaque, & honesta iubenti. Nulla tutela, nullis armis, nulloque defensore eget innocens, nec sibi, nec alteri nocet, vitia enim declinat, virtutem autem amplectitur. Et sic vitam prudentia, & consilio instituit, vt neque peccet, neque iniuriam alicui inferat. Innocentia.

¶HOC SENtiens Plato, in libris de republica ait, virum probũ ad recte viuendũ sibiipsi sufficere, recte autem agere nihil aliud est, nisi cum virtute, & officio viuere, & sibi, suisque prodesse, alienis vero non obesse. Ille sibi nocet, qui vel per auaritiã necessaria vitæ suæ demit, suũ defraudens genium, vt amicus ille ait, vel ex cõtrario per luxum, atque libidinẽ omnia prodigit, nihilque ei satis esse potest. Stoici optime sensiunt, qui diuites omnes illos esse aiunt, qui cælo, & terra vti possunt. Et flaccus Lyricorum nostrorum princeps ait, Horati⁹ flacc⁹ ode. 9. li. 4.

Non possidentem multa vocaueris
Recte beatum, rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter vti,
Duramque callet pauperiem pati,
Peiusque læto, flagitium timet.

¶ILLE etiam sibi ipsi iniuriam infert, qui libidinibus illectus bona animi perdit, nullis bonarum artiũ studijs indulget, ignauię, secordięque deditus, aut inter oscitantes degit, aut in ganeis, popinis, lustrisque latitat, omnesque impuritates in se admittens, crapulã exhalat, vinum euomit, & reliqua omnia agit, quæ libero homine indigna sunt.

¶HAEC & his similia qui facit, sibi ipsi nocet, iniuriusque est, alijsque exẽplo, ac contagione obest. Ille autẽ iniuriam alteri facit, qui hominẽ cędit, pulsat, violat, cõuitio obiurgat, aut aliqua turpitudine vitã cuiuspiam inficit. Remve alterius interuertit. Hic contra iustitiam peccat cuius primum munus est neminem ledere. Hic humanã societatem dirimit, quũ iustitiæ obiectum imprimis sit hominum seruare consortium.

¶EIVSmodi iustitiæ spõsio homines a solitudine auocauit, & in multi

tudinis cœtum pagos, villas, oppida, vrbesque induxit, vt securi a ferarũ incursu, & ab omni alia vi essent, nemoque eis nocere posset, innocentia, & præcipue in genus suum, naturæ munus est. Leo in leonem non soluit, nec pardus in pardum, nec draco in draconem. Sed quæque animalia in suo genere congregantur, dimicantque communibus viribus contra dissimilia. Homini vero insidiæ semper, & complura ab homine mala imminent, Adeo, vt solus ex omnibus animalibus in suo genere tutus esse non possit verum est illud Aristotelis oraculum, cum ait, vt optimum omnium animalium est homo, qui rationi paret, sic deterrimum cũ rationi nõ obsequitur.

Arist. li. 1. politico. ca. 2. ad fi.

¶ MAGna virtus in homine est innocẽtia, Et quum neminem ledit, nemini que iniuriam affert, Et quum a turpitudine, ac flagitio abstinet, Hic est ille, quem ab omni periculo tutũ etiã solum, & inermẽ flaccus cecinit.

Horati⁹ flacc⁹ ode. 22. li. 1.

Inter vitæ, scelerisque purus,
Non eget mauris iaculis, neque arcu,
Nec venenatis grauida sagittis
Fusce pharetra.

¶ ANImus innocentię suę conscius nihil timet, vere profecto Cicero ait. Magna est vis conscientiæ, iudices, & magna in vtranque partem, vt neque timeat, qui nihil commiserunt, & pœnam ante oculos versari putent, qui peccauerunt innocentiam virum omnes homines mira beneuolentia complectuntur, Eique, & se, & sua omnia tuto credunt. Hic ciuiles rixas dirimit, seditiones, discordias, inimiciasque conciliat, iurgia comprimit, & dissidium, iram, atque odium ad beneuolentiæ integrationem redigit. Hic est vir ille, cui tute fidendum esse Plato ait, Et quem theogiũ poetam siculum testem inducens affirmat, omni auro, omnique argento esse potiorem.

¶ INNOCENTEM damnare maximũ pene omnium criminum habetur. Quod quidem diuinum numen, & probi etiam homines vlciscũtur, Archilochum poetam, qui nihil in eum cõmeruerat, sola inuidia clarioris carminis occidit Archias, & quia cædes sine arbitris peracta fuerat, nulla in eum suspitio erat, verum quum solennia de more Apollini celebrarentur, frequensque populus in templum conuenisset, clara Apollinis voce Archias quod recenti innocentis poetæ cęde pollutus esset, vt templũ egrederetur iussus est. Quo quidem egresso sic defferente deo pœnas dedit, obrutus a cõcurrẽte populo saxis, vel (vt alij scribunt) ad sepulchrum poetæ ductus iugulatusque in ferias innocenti vati sanguine parentauit.

Archilochus.

¶ INNOCENtem ledere tanti est, vt omne anteactę vitę decus obscuret. Cecilius Metellus, quum consul esset, nihil delinquentibus dalmacis vltro bellum intulit, triumphandi solum cupiditate pellectus. Et quamuis amice ab eis susceptus in vrbe eorum salone hyemen transegisset, multisque muneribus ab eis affectus extitisset, verũtamẽ quũ romã redijsset triũphũ per ambitionẽ ei delatum, sine vllis meritis egit, in quo, & a militibus per ludibrium cotemptus est, & ab vniuerso populo irrisus. Atqui per

Cecili⁹ metellus iniuste dalmacis bellum mouet.

per omne tēpus notior extitit, quod innocētes lęserit, quā quod præclarū aliquod facinus domi forisve pro republica gesserit.

¶GLORIANTVR etiam homines ob id quoque quod rectū putant innocentes vlcisci, vnde Dido apud Virgilium ait.

Vlta virum pœnas inimico a fratre recepi.

Et non modo illustres, atque ingenui homines innoxij sanguinis vidictā inter laudes suas connumerari volunt, verum obscuri, & in seruitute etiā constituti. Asdrubal Hamilcharis gener hispanum quendam virum clarum, & innocentem iniuste interemerat, ei us seruus nactus occasionem, neutiquam vitæ suæ parcens Asdrubalem gladio transegit. verum a satelitibus, quibus ille stipatus erat, compræhensus, inter tormenta risu exultabat. Lætitia perfusus, quod vultus innocentis heri interitum trucidaretur.

Asdrubal. serui heri sui mortē vlti patientia.

¶PRAECLARA quidem virtus est innocentia, quæ vt vindices semper paratos habet, Et tam sublimem, quam humilem fortunam exornat. regis finem dicimus ex Platonis sententia, Similitudinem dei imitari, & virum illum fœlicitate magis præstare, qui per similitudinem magis deo adhæret. Deus imprimis gloriam ex innnoce ntia assequitur, vt qui nullis malis mortales vnquam afficiat, vt non modo sacri libri, Sed vetustissimus poeta Orpheus cecinit. Sicut enim deus auctor, atque artifex omnium bonorum est, Sic rex quoque efficiat, vt prosit omnibus, noceat nemini. reges qui ab innocentia absunt, manifestas pœnas luunt, nec vnquam quieto animo esse possunt.

Attalus.

¶ATTALVS Asiæ regum innocentium, amicorum, ac cognatorū cęde fœdauit, qua cx re in vesaniam, vecordiamque conuersus barbā submisit, & eapillum reorum in modum non in publicum prodire, non populo se ostendere, vt quasi amens manibus interfectorum pœnas pendere videretur. Omissa deinde regni administratione, hortum fodiebat, Deinde ęrarię fabricæ se tradidit, morbumque ex solis ardore contraxit, quo septima die decessit, populumque romanum hæredem instituit. Cuius opes romani perlatæ iniuria Asiatica vniuersam ciuitatem infecerunt. Aequitate testamenti gratias romano populo rependit, & Asiam, quam ab eo dono acceperat, moriens deinde eidem legauit.

C. cæsar.

¶C. CAESAR innocentię laude non caruit, cuius quasi peculiaris virtus clementia extitit, quę cum innocentia optimum habet commertium, in eius exercitu maxima aliquando seditio insurrexerat, & in principes seditionis, concitatoresque tumult⁹ omnino vt animaduerteretur opus fuerat. Proinde iussit quosdam securi percuti, vt paucorum supplicio reliqui quiescerent. Sed quidam ex illis quum duceretur se innocentem esse exclamauit. Tum Cęsar re diligenter cognita eum liberum, intactumque dimitti iussit. Et illum, qui eundem perperam per calumniam accusauerat, fustibus cæsum interimi, ne suo iudicio innocentē quēpiā damnaret.

Euagoras.

¶MAXIMA INNOCEntiæ laude Euagoras rex Cyprius claruit vt qui quandiu vixit, neminem vnquam iniuria aliqua affecerit, & in om

nes semper iustum imperium exercuerit. Epaminundas quoque Thebanus multis virtutibus excelluit, Sed innocentia omnes ætatis suæ ducesan teiuit. Nemini siquidem iniuriam intulit, hosti nunquam imposuit, & aperto marte semper certauit. Innocētissimus quidem fuit maior Aphricanus, & vera animi virtute, ac probitate prīcipes omnes omnium gentium præuertit. Is tantum ab iniuria abfuit, vt ne captiuo quidem corpori vnquam illuserit, malueritque ciuem bonum seruare, quam hostes plurimos perdere. Nec minus decorum putabat hostem clemētia quam armis superare.

Catorthoma aphricani maioris.

QVI QVVM repetūdarum post victoriam romæ per inuidiam postularetur, possetque inimicos longe superare, voluntarium exilium subire maluit, patriæque cedere, quam intestina clade ciuitati nocere, is ab ineunte ætate miram semper innocentiæ indolem præ se tulit. Erat enim alloquio blandus, perfacilis in audiendo, suauis in respondendo, & mirus artifex conciliandæ gratiæ, Quinetiam ab eius congressu nemo discedebat, quin fateretur se plurimas gratias debere. Scribit Plutarchus Scipionem ad Antiochum regem missum venisse cum Annibale in sermonē, & inter multa eum rogasse, quem maximum imperatorum omnium fuisse censeret? Tum Pœnum respondisse Alexandrum Macedonum regē primum sibi videri. Secundum Pyrrhum Epirotam, Tertium seipsum esse putare, Tum quum leniter arrisisset, Scipionem dixisse, quid arbitraris Annibal, si me vicisses? Tum audacter illum respondisse, præferrem me omnibus. Quo quidem iudicio lętus Scipio intellexit se neque post habitum, neque in comparationem adductum, sed punico ingenio, quasi occulto quodam iudicio se longe alijs omnibus fuisse prælatum. Nec in similitudinem inductum extitisse, Neque immerito Annibal id iudicium protulit. Nam si Fabius, & maximus dictus est, & seruator restitutor que reipublicæ, quod bellum detrectando, cunctandoque iuuenilē exultantiam Annibalis repræsserit, quod cum eo nō pugnauerit, quid de Scipione dicendū erit? qui Annibalē magno prælio fuderit, bellū confecerit, & eius patriā subegerit? Nam carthaginienses ipsi, qui fugatis, cęsisque tot romanorū exercitibus, Subacta pene omni italia, vrbeque obsessa iā sibi orbis terrarū imperiū destinauerant, illuc rerū perducti sunt, vt de proprijs laribus anxij nullo pacto mœnia se tueri posse cōsiderent, nisi hostis clemētia īpetrata, a quo, & pacē fusis lachrymis implorarūt, & seruitutis conditiōes non recusauerunt.

Annibalis iudiciū de scipione.

Pōponi⁹ attic⁹

POmponiū Atticū innocētē admodū fuisse Cornelius nepos scribit, vt qui neminē, nec dicto lacessiuerit, nec facto proteruo leserit. Memorque accepti beneficij semper extiterit. Hominibus quoque non fortunæ erat amicus, eius quoque liberalitas non callida fuit. Non enim florentibus se vendicabat, Sed afflictis, ac miseris sedulo succurrebat. Dicit etiā illum ad hastam publicam nunquam accessisse. Nulliusque rei prædam, neque mancipem factū fuisse.

Phociō atheniensis.

PHOCION Atheniensis pro eius mirifica innocentia gratissimus fuisse

fuit regi Alexandro, ad quem orator missus fuerat ab Atheniensibus quũ ille victoria elatus propter captas a se Thebas ad suppliciũ posceret Demosthenem Lygurgum, Hyperidem, & Charidemum Oratores præclarissimos, qui contra eum in senatu Atheniensium locuti fuerant. Phocionis vero dignitas, atque auctoritas tantum valuit apud Alexandrum, vt Athenienses equis conditionibus ei conciliauerit, & magnos illos ciues a deditione, atque supplicio liberauerit. Sed iam res postulat, vt de amicitia disseramus, est enim secunda species earum virtutum, quas iustitia pollicetur.

¶DE AMICITIA.

¶TITVLVS OCTAVVS.

AMICITIA EST VIRTVS RECIprocæ beneuolentiæ, æquitate quadam similes inter se moribus, ac virtute concilians. Hæc diffinitio a veteribus Academicis manat. Sed Pythagoras breuius exponens dixerat amicitiam esse æqualem congruẽtiam. Cicero autem voluntatem esse ait, erga aliquem rerum bonarum illius causa, quem diligit, cum ciues pari volũtate. Et alio in loco dicit amicitiam esse diuinarum, humanarũque rerum summa cum beneuolentia, & charitate consensionem. In libro vero secundo de fœlicitate, & miseria ait. Quid autem est amare, ex quo nomen amicitiæ ductum est, nisi velle bonis aliquem affici quam maximis, etiam si ad se ex his nihil redeat? Optime Aristoteles perfectam amicitiam non nisi inter bonos viros posse esse affirmat. Similitudo enim virtutis efficit, vt mutua beneuolentia inter se homines teneantur, quandoquidem boni sunt, proinde diutius permanet, virtus enim constans, & perpetua est, optimaque fundamenta charitatis iacit. Et ex quotidiano vsu virtutis amicitia semper incrementum accipit. Et mutuis animis, mutuisque officijs in dies arctius nectitur, debetur eñ amicitia quam si naturæ munere, iureque ipso naturali. Nihil enim min⁹ humanum esse videtur, quam non respondere in amore his, a quibus prouoceris, videndum tamen est, vt nihil simulatum, iihil fictum, nihil occultum in amicitia sit. Sed omnia aperte ad veritatem, ac virtutem dirigantur.

Amicitia.

Cice. de amicitia.

Cice. li. 2. de fini. bo, & mal.

Arist. 3. lib. 8. ethicorum.

¶ALCIBIADES optimus artifex conciliandarum amicitiarum habitus est, non autem seruandarum. Tegebat enim vitia sua leporis, atque eloquentiæ clypeo, quæ deinde quum apparebant amorem, ac beneuolentiam in odium, maleuolentiamque conuertebant.

¶AMICITIA imprimis hęc præstare debet, vt inter amicos voluntatum, studiorum, sententiarumque magna sit consensio, idem enim velle, atque

le, atque idem nolle optimum beneuolentiæ vinculum habetur. Amor ille amicitiæ artifex quum ab honestate proficiscitur, princeps est ad necessitudinem conciliandam, beneuolentiamque augendam, quæ deinde confirmaẽ beneficijs vltrocitroque datis, acceptisque, & assidua quotidie consuetudine alitur. NON frustra ductum esse puto, Absentiam plærunque obliuionem beniuolentiæ inducere. ET SILENtium multas amicitias dirimere. Sed hæc inter eos dici possunt, qui non vera virtute, sed leui quadam vmbra, fictoque simulacro inter se coniuncti sunt. vera enim virtus non incerta, labilis, caduca, aut mutabilis est. Sed altissimis infixa radicibus nulla vi labefactari, dirui, auelli, locove dimoueri potest. Stabilia quidem, firmaque sunt omnia, quæ ex ea nectũtur, nec paruo momento impelluntur, ac corruunt.

Absentiã obliuionem parit.

Amicitia quæ altas egit radices auelli neq̃t

¶AMICITIA, quæ virtute nititur nulla locorum ĩtercapedine obliteratur, nulla temporis diuturnitate senescit, nulla taciturnitate minuitur, nulla suspitione, aut noua beniuolentia dirimitur. Prudenter Stoici verã amicitiam sapientium nexum, ac vinculum esse arbitrantur firmũ, ac stabile, & omnino indissolubile, quod nulla consuetudine, nulloque conuictu indigeat, sed absens semper præsens sit. Et in alto etiam silentio loquatur. Idcirco affirmant Sapientes sapientibus (quos nunquam etiam viderunt) beneuolentia coniunctos esse, firmaque amicitia teneri. Boni bonos amant, vel ex hoc ipso, quia boni sunt. Probitas quidem illa est, quæ inter eos necessitudinem conciliat. Nihil est enim amabilius virtute, vt ait Cicero libro primo de deorum natura, quam qui adeptus est, vbicunque gentium erit, a nobis diligitur.

Cõsuetudo.

¶CONSVETVDO inter malos amicitiæ nomen vsurpat, quum sit conspiratio, vel coniuratio quędam vtilitatis, aut voluptatis causa, quæ ex improbis eos assiduo vsu deterrimos, nefariosque facit, vt enim boni bene agendo ex mutua consultatione meliores fiunt, sic mali male agẽdo se seque inuicem adiuuando deteriores semper euadunt. Omnis profecto beneuolentia a voluptate, aut vtilitate suscepta tandiu permanet, quandiu vsui, aut libidini est, eadem ratio quę amorem conciliabat, si tollitur, dilectio illa quamprimum concidit. Et vt sæpe cernimus amor ille in odium conuertitur. Hæc est nimia illa amicitia, quam Theophrastus dissidij causam plærunque esse dixit, honestus autem amor nihil studet, nihilque cupit. nisi eum bonis quam maximis affici, quem diligit, etiam se ad se ex his nihil reddeat. Nam qui sua causa bona alicui cupit. is non amicum diligere, sed vtilitatem suam quærere videtur. Si enim amicitiam ad fructum, ac commodum nostrum referamus, non erit ista amicitia. Sed mercatura quędam vtilitatum nostrarum. Greges quidem & armenta non pecoris gratia, Sed quod ex his fructum percipimus, diligimus, hominũ autem beneuolentia, & amicitia gratuita semper esse debet. Ciuilis præterea institutio, atque coniunctio non recte amicitia dicitur, sed societas cõmunis vtilitatis gratia instituta. Inter complures siquidem, quorũ studia diuersa sũt, ętates ĩequales, & artes dissimiles vix amicitia vlla eẽ potest.

Ex cice. de fi. bo, & mal. li. 2.

¶TRES AMICITIAE SPECIES SECVN DVM PLA TONEM

¶TITVLVS NONVS

PLATO TRES AMICITIAE SPEcies imprimis facit Naturalē, ciuilem, hospitalem. Naturalē nostri trifariā partiūtur, vt sit prima pietas, secūda indulgentia, tertia necessitudo. Pietas est obseruātia quędam primum erga deum, deinde erga patriam, & eum qui legitime imperat. Tertio vero erga parētes maioresque omnes. Indulgētia vero est amor in liberos, ac descēdentes nostros, & in eos etiā, qui imperio nostro subiecti sunt. Necessitudo autem est charitas in cōsanguineos, affines, cognatos, agnatos, gentilesque omnes.

Plato ī lyside. Tres amicitiæ species. Pietas. Indulgentia. Necessitudo.

¶SECVNDA amicitiæ species est, quæ ciuilis, vel socialis dicitur. Hæc voluntas est erga aliquem rerum bonarum, illius causa, quem diligimus, cum pari eius quoque voluntate. Quæ quidem imprimis ab electiona proficiscitur, ex similitudine bonorum morum, conciliatur autem assidua consuetudine, Præstat hæc amicitiæ species propinquitati, ex propinquitate enim beneuolentia tolli potest. Sæpe accidit, vt ex diuersitate morum affines male inter se conueniant, & tamen inter se affines, consanguineive sunt. Ex amicitia autem beneuolētia si tollitur, amicitia ipsa corruit. At propinquitas ipsa remanet, etiam si inter se propinqui illi digladiarentur, Tertia hospitalis amicitia vocatur quæ a superiore non differt, nisi quod illa inter conciues est, qui ciuili quadam societate coniuncti esse videntur. Hæc autem inter peregrinos, & hospites, qui nullo nisi humanitatis iure nobiscum tenentur. Stoici, & Academicorum nonnulli his trib⁹ speciebus amorem addunt, eumque conatum amicitiæ esse affirmant. Eorum sententia (vt iam diximus) explodenda est. blāditur enim gręcorum leuitati, & a grauitate, seueritateque latina longe aliena est. Qui amat lenocinio formæ delectatur, qui vero amatur amantis obsequio, forma naturæ donum licet peregregium sit, tamen breuissimi tēporis est, quo quidem labante amor etiam corruit. Proinde rursus concludendum erit, solam virtutem veram amicitiam præstare, & eadem quoque diutius cōseruare, reliqua omnia ficta, & caduca sunt, & paruo momento rapiuntur. Amorem ab amicitia optimo intellectu secernit Catulli poetę querela, quum ait, COGIT amare magis, sed bene velle minus. vt ostēdat amorem violentię esse, amicitiam autem beneuolentiæ. Et alterum insanę cupiditatis, alterum vero prudentis voluntatis. Sed de amore satis a nobis dictum est supra, cum de animi perturbationibus libro quarto diximus, in quo omnes eius affectus expressimus,

EXPLOSA multis argumentis eorum sententia, qui amorem amicitiæ conatum esse dicunt. Sequamur nunc has tres Platonicas amicitiæ species, quas probamus, videamusque quomodo eis regem, ac principem vti deceat. Non est enim nostri consilij species omnes amicitiæ complecti, earumque diuersas rationes subdere, sed ea dumtaxat libare, quæ ad rẽ nostram pertinent, & præcipue quum græci philosophi complures libros de amicitia ediderint, multis argumentis, varijsque opinionibus refertos, quos omẽs Cicero vnico de amicitia libello sapientia, grauitate, & eloquẽtia superauit.

Pietas.

DECET imprimis regem pietas, quæ (vt Cicero definit) est virtus per quam sanguine coniunctis, patriæque beneuolis officiũ, & diligentem tribuimus cultum. Pietas in parentes tanti fuit apud romanos, vt ex ea nõ nulli honoris cognomentum meruerint, vt Metellus ille, qui pius dictus est. Nam quum puer esset magna cum gratia, ac pudore, & scita etiam verborum facundia pro reuocando patre ab exilio senatum, populumque exorauit. Cuius quidem restitutio tam grata vniuersis ciuibus extitit, vt integer dies non satis fuerit, dum ad portas vrbis obuios quosque ei prodeuntes exciperet. Sed hæc virtus longe magis emicat, illustriorque habetur, quum studiosi in patriam fuimus, cui officia omnia debemus. Plenę sunt veteres historiæ virorum fortium exemplis, qui non modo rem familiarem, verum etiam vitam pro patria effuderunt.

Metelli pietas

Deciorũ pietas admiranda.

AT QVI vt alios omittam, qui innumerabiles extiterunt, Trium deciorum, qui se pro patria vouerunt, pietas omni ex parte admiranda mihi videtur. Pater enim in bello latino, filius in bello Aethrusco, Nepos autem in bello contra Pyrrhum sese quasi hostiam Plutoni pro exercitu romano sponte vouit. Eadem pietate tenetur rex in ciuitates, ac populos, quos regit, qua ciuis quisque in patriã suam, Et omnia officia, quæ priuati parentibus, ac maioribus præstare debent, rex ipse naturali iure pręstare tenetur. Et eandem indulgentiam in liberos, descendentesque omnes, in qua, quidem videndum erit, vt præscriptum illud Solonis teneat. Ne quid nimis. Nam sicut nimis morosa seueritas in filios plęrunque nimis prodest, sic nimia illa indulgentia sæpenumero obest. Est enim peccandi non modo illecebra, verum etiam manifesta licentia.

Regnis qui se adhuc viuẽtes exuerunt.

Prusia bithynię rex.

ADMIRANTVR græci scriptores potius quam laudant reges illos, qui viui, atque incolumes filijs regnum permiserunt, vt illos regnantes viderent, vt fecit Ptolemęus in Aegypto. Ariobarzanes in Cappadocia, Seleucus in Siria, qui se regnis abdicauerunt, vt illis filij, dum ipsi viuerent, potirentur. Eiusmodi indulgentia parentibus plærunque discrimini esse solet, & causam nonnunquã parricidio prębuit, vt de Prusia bithynię rege scribentes historici aiunt illum per filium Nicomedem cui regni habenas viuus permiserat necatum esse.

Darius.

DARIVS QVOque a patre Artaxarxe viuo rex factus iterficiendi patris consilium cepit. Sed facta coniuratione dum patri insidias parat, depręhensus cum socijs pœnas parricidij deo paternæ pietatis, ac maiestatis

iestatis vltori persoluit.

EVCRATIDES Bactrianorum rex virtute, ac rebus gestis præstantissimus fuit, Et obsessus a Demetrio indorum rege cum trecētis militibus tantum, quadraginta hostium milia assiduis eruptionibus vicit, & omnem indiam subegit. Deinde quum victor in regnum, vt suis gratularetur se recipere vellet, filij insidijs, cui vices suas gerendas dederat, exceptus trucidatus est, nec omnino contemnenda est barbara illa vox, qua dicitur. Nullum regnum sine domestica cæde, aut parricidio esse solet. Eucratides.

DECET ETIAM regem necessitudo in affines, consanguineosque omnes. Quo quidem loco rursus omnes qui imperant monendi sunt, vt ab omni humano sanguine abstineant. Sed præcipue ve suorum sanguine manus polluant.

MVLTI NON SOLVM externorum, sed etiam romanorum imperatorum sœuitiam, immanitatemque in suos exercuerunt, & ex parua quadam suspitione homines sanguine, & genere se contingentes peremerunt.

TIBERIVS CAESAR filios neutiquam paterna charitate dilexit. Druso enim mortuo paulopost funus ad negocia redijt iustitio longiore interdicto, vadimonijsque restitutis. Et quum necessarios suos magna ex parte interemisset, fœlicem priamum vocabat, quod superstes omnium suorum extitisset. Tiberi⁹ cęsar.

C. QVOQVE CALLIgula naturam sœuam, ac sanguinariā habuit, adeo, vt ne adolescens quidem prohiberi vnquam potuerit, qui pœnis eorum qui ad supplicia ducebantur, cupidissime semper interesset, Quinetiam deiceps quum imperaret, nunquam in quenquam nisi crebris & minutis ictibus animaduerti permittebat, dicebatque id fieri oportere, vt sentiat se mori. Turba quoque fauente aduersus studium suum exclamauit, vtinam populus romanus vnam haberet ceruicem. Calligula.

DE NERONE NIHIL dicendum est. Nam si carnificinam eius, vel leuiter attingere velim, volumen hoc plenis marginib⁹ etiam in tergo vt exarem opus est. Nero.

CRVENTVS Domitianus, Cruentus commodus, Sed constantinus horum sœuitiā emulat⁹ omnes alios immanitate superauit, vt Amianus Marcellinus refert. Multa etiam impietatis exempla ægiptij reges dederunt. Constantinus.

PTOLEMAEVS ille qui pulso per fraudem Antigono Macedoniæ rex fuit, Cassandram sororem, quæ antea Lisimacho nupserat, simulato matrimonio, vrbe, quæ ab eius nomine etiam cassandra dicebatur expulit, filiosque eius Lisimachum, & Philippum, quos sibi aram tenens ante Iouis simulacrum adoptauerat, trucidauit. Nec ipsi etiam Ptolemęo scelera hæc inulta extiterunt. Nā deo optimo maxīo tot periuria, ac parricidia vlciscēte, repētea Gallis spoliatus regno, captusque, vitā ferro amisit. Ptolemęus philadelphus.

PTOLEMAEVS quoque alter qui ob impietatem philopator cognominatus fuit, patre, ac matre interfectis ægypti regnum occupauit. Ptolemęus philopator.

Ptoleme[us] phitō dict[us] sother

¶PTOLEMAEVS etiam alius qui a sœuitia Phiton dicebatur, filium ex se, & Cleopatra sorore, ac coniuge sua genitum inseparabiliter Tragico scelere trucidari fecit. ne illa filium in ægipto aliquādo regnaturum sperare posset. Eiusmodi facinora nulla vnquam religione expiari possūt, & præclara regum, imperatorumque gesta adeo obscurant, vt ex eis nihil perpetuæ memoriȩ mandetur, nisi quod turpiter egerunt, obseruent itaque pietatem, indulgentiam, necessitudinēque reges, præter priuatos omnes. Meminerintque principum, regumque vitam longe magis exemplo, quam virtute etiam ipsa prodesse. Hæc præcipua munera sunt naturalis amicitiæ.

¶DE CIVILI SEV SOCIALI AMICITIA. ¶TITVLVS DECIMVS

Plato i lyside.

SECVNDA AMICITIAE SPECIES Est illa quam ciuilem, siue socialem appellat Plato. De hac quidem tribus modis cogitandum erit. Primo enim dicemus ciuilem amicitiam esse illam, qua singularum ciuitatum ciues patrio quodam iure inter se coniunguntur. Magnum beneuolentiæ vinculum est eiusdem cȩli, aerisque spiritum haurire, eiusdem terrȩ fructibus, atque alimentis vesci, eandem potare aquam, ab eisdem prȩceptoribus erudiri, eundem sermonem audire, ac reddere, eisdem artibus, ac studijs consuescere, eisdem lusionibus oblectari, eisdem mœnibus, munimentisque asseruari, eisdem legibus gubernari, eisdem sacris initiari, eademque religione tueri.

¶MVLTA quoque inter se communia habent ciues, vt templa, fora, theatra, porticus, & complura alia, quȩ ad communem omnium vsum sūt constituta, & mirifica quadam charitate ciues inter se connectūt. Hȩc est cōmunis illa amicitia, quā si quis ex hominum vita tolleret. Solē ipsum e mūdo eripuisse videretur, vt ait Cicero. Hic fit amicorū illa copia, quā vnā ex reb[us] honestis, atque expetendis Academici veteres, & Peripatetici esse dicunt, quū cōplures ex ciuib[us] nostris festiuitate vernaculi sermonis, iucūditate morū, viteque suauitate nobis asciscimus, & ea benignitate perfundim[us], qua sine incommodo nostro multis gratificari possum[us]. Hac cōmuni beneuolentia qui caret, in solitudine degere videtur, & vitam insidiarum, ac timoris plenam semper habere,

¶EPIcurus voluptatis assertor, hāc solā amicitiā ex omnib[us] probat, eāque a voluptate nō posse diuelli affirmat, & ob eā rē maxime colēdā esse, quod sine ea, nec tuto, nec sine metu viui possit. Nā præcipuā illā, verāque amicitiā, quā cōiunctione morū. & virtutū inter paucos celebrari dicimus respuere videtur, quū ait, Sapientem amicū nullū esse quæsiturū. Hoc etiam asserere videtur Aristippus cyrenaicus, quum dixit amicum necessitatis causa complectandum esse.

¶COMMVNIS hæc amicitia,quæ inter plurimos celebratur, regi præter cæteras omnes conuenit. Similitudinem namque cum patrefamilias aliqua ex parte tenet, qui liberos,nepotes,coniugem, totamque domũ generali quadam beneuolentia complectitur,omnibusque cupit bene esse & singulos quosque beneficijs afficit. Compensat tamen eadem pro ętate dignitate,ac sexu,rex enim in ciuitate vniuersa quasi paterfamilias est,regnum autem paternum imperium habetur.quod quidem ad omnium vtilitatem gubernatur.

Regis cura erga subditos qualis.

¶REGIS CVRA est,vt qui ab eo reguntur optima quæque habeant,in distribuendo vero quamuis omnibus prosit,meritorum tamen seruat discrimen,& excellentioribus plus tribuit honoris,tenuioribus autem plus vtilitatis,virtutis enim præmium est honor,indigentiæ quidem lucrum. Proinde videre debent reges,ac principes,vt hi quos alijs gloria, ac dignitate præferunt,ab omni lucro abstineant, contentique sint fructibus prædiorum se,familiamque suam alere. Qui enim recte agere cum populo potest ille,qui Lucello intentus publicas functiones negligit, vt rem familiarem augeat? Tenuiores vero solertes,industrijque sint, & labori incumbant,artibusque insudent, ex quibus victum sibi, ac necessarijs suis abunde suppetere possint,ne quid eis desit,quod ad vitæ commoditatem pertineat,rex profecto æque omnibus par sit in iure dicundo, ac etiam in suo cuiqui tribuendo,Sic quoque in prohibendo quosque ab iniuria,ac violentia. Hæc est illa amicitia ,quę connixa ciuium beneuolentia tutissima custos,ac comes regibus,principibusque esse solet,qua quidẽ dũ muniti fuerint,neque externa,neque intestina arma formidabunt, recte Theopompus Lacedęmoniorum rex roganti cuidam quo pacto regnum stabile futurum esset? respondit,Si reges voluntates suas cum amicis communicabunt,& ciuibus nullam iniuriam afferri permittent,

Theopõpi rñsum.

¶SECVNDA CIVILIS AMICITIAE PARS.
¶TITVLVS VNDECIMVS

ALTERA HVIVS CIVILIS Amicitię pars est,cuius fundamẽta virtus,& similitudo morũ iacit, consuetudo vero assidua deinde perficit. Hęc quũ recte congruit,perfecta amicitia dicitur, nec nisi inter bonos viros,& similitudine morũ,ac vitę cõueniẽtes esse potest. Hi vt simul versentur, simulque viuant opus est,vt de se & Scipione apud M. tulliũ loquitur Lęlius,nec plurib⁹ vnũquẽpiã esse amicũ ex iure hui⁹ perfectæ amicitię datur. Sicut nec in veneris illecebris permittitur,vt vn⁹ complures amet, aut vna plurib⁹ iũgat᷑. Idcirco raro admodũ hęc amicitia eẽ cernit᷑. Nã i oĩ hoĩm æuo vix tria,aut quatuor amicorũ paria cũ magna admiratiõe a gręcis scriptorib⁹ celebrãt᷑, Neq; id q̃dẽ admirãdũ eẽ cẽseo, difficiles. eni,ac cõplures cõditiões exigit, Nec fortasse pauciores illis, quas ꝑ Syngraphã stipulãtur a lena(cui cleretę nomẽ fuit)adolescẽs ille Argyripp⁹

cice.de amicitia,

Plaut⁹ i asinaria scena.3.ad fi.
Amicorũ oĩa communia.

apud Plautum. Non paruacond itio haberi debet ea, quam Euripides tragicus prę scribit, τὰ τῶν φίλων κοινά, hoc est amicorum omnia communia, & præsertim nostris temporibus, in quibus auaritia adeo plærosque inuasit, vt de quotidiano bo, ac victu s eipsos defraudent, Nemini benigniores sint, nihil amico inopi, etiam ex his rebus, quæ eis superfluunt impartiantur, vixque ab alienis manus abstineant. Quinetiam amicitiæ iam vulgo non virtute, sed vtilitate, aut voluptate probantur. Vadem quis ad mortẽ se pro amico dabit? vt Pythagoricus ille fecit Dionysio Tyranno. Aut quis dicet se esse Orestem, quum sit Pylades? vt pro amici incolumitate occidatur.

Amicitię pfectæ virtus vix regibus inest.

¶ SED HAEC magna amicitia in optimum regem vix cadere potest, adeo enim reliquos ciues excedit, vt nulla ęqualitas excogitari possit neque comparatio, aut similitudo, nisi per summam alicuius hominis virtutem, per quam quidem bono regi optime semper conciliatus erit. Sed amicus multo inferior plærumque adulator fit, vt Aristoteles scribit. Prę terea quum familiaris consuetudo, assiduisque conuictus hanc amicitiam perficiant, hæc cum rege neutiquam communicari possunt, quem cõmunem pene omnibus esse, & videri expedit. Impar igitur maxima ex parte eiusmodi amicitia esset. Nam reges, ac principes homines multo humiliores vix coniuncta consuetudine complecti dignarentur, & similes inuenire, cum quibus versarentur, nequirent. Carebunt itaque hac perfectiore amicitia, qui imperant quando inter pares, æqualesque agitur. Eiusmodi tamen amicitiæ similitudinem si optaret rex, virum aliquem virtute præstantem eligat, cuius consuetudine fruatur, quum a rebus magnis, ac serijs ocium erit. præstat enim (vt diximus) regis amicitiam communem esse, vt non vni tantum, sed omnibus bonis, ac doctis viris facilis esse videatur. Vtilitatem quidem, ac dignitatem a principibus complures expectant, proinde facile quisque sententiam illam Strabonis geographi sibi persuadet, qui ait Oratione persuadere non regium, sed oratorium munus esse, regiam enim persuasionem in donis, ac muneribus sitam esse oporte re reges quidem Dynastas hoc est potentes dici, non autem eloquentes. Sed si recte iudicare volumus, reges non propter opulentiam, sed propter virtutem obseruare debemus. ipsi vero eos maiore beneuolentia complecti debent, qui per virtutem placere student, quam illos qui diuitijs inhiantes eis eblandiuntur.

Arist.l.8. ęthicorum.

Antipater.

¶ ANTIPATER MACEDOnũ rex dicere solebat se duos athenis amicos habere, Phocionem, & Demadem, quorum alter muneris a se nihil vnquam accipere voluisset, alter autem donis nunquam potuisset expleri, paupertatem enim Phocion virtutis testimonium eẽ putabat, & probitatis suæ decus. Nam ex tot imperijs, regumque amicitijs nihil præter laudem vnquam assecutus fuerat. Demades autem multas diuitias turpiter quęsitas per luxum libidinemque prodegerat, libido enim in impotentiam prolapsa nullum modum seruare in profundendo potest.

¶ SED VTRI MAGIS PVTANDVm est indulxisse regem

Antipatrum

Antipatrum: certe phocioni,quod quidem etiam exemplo docuit. Nam miſſus ad eum ab Athenienſibus orator pro pace reconcilianda,eiuſmodi conditiones impetrauit,quas præter eum Athenienſium tuliſſet nemo. quum in bello Athenienſes regi ſuccubuiſſent.

¶DIONYSIVS iunior Platoni ſæpe magnam pecuniam dono mittebat,ille autem ex ea accipiebat nihil,aderat aliquando Cyreneus Ariſtippus,qui ait,tuto Dionyſius liberalis eſt,his enim qui multis indigent pauca mittit,Platoni vero,qui nihil accipit plurima. — *Dionyſiꝰ iunior tyrannus. Ariſtippi dictum*

¶SED VT perdifficile eſt regibus parem amicitiam inuenire, Sic multo difficilius eſſe videtur priuatis hominibus regum amicitias inire. Nam ſi virtute aliqua,aut fortuna quiſpiam regis,vel pricipis alicuiꝰ animum in beneuolentiam ſuam flecteret præſto aderunt inuidiæ, calũniæque flamina. quæ reflantibus ventis beneuolentiæ curſum remittent,amoremque omnem labefactabunt,& in odium, ſimultatemque conuertent. Teſtis ſit Dathames natione Chares,vir bello ſtrẽnuus,& animi fortitudine,ac corporis robore exemius. Quem Aemylius probus fortiſſimũ, conſultiſſimumque omnium barbarorum ducum,atque imperatorum exceptis duobus Carthaginienſibus Hamilcare,& Annibale fuiſſe arbitratur Hic primum in militum numero apud Artaxerxem accitus regiam tuebantur. In varijs prælijs habitus Athleta ſtrennuus ab rege dux bello pręficitur contra Thynum dinaſtem Paphlagoniæ,qui ab eo defecerat. Quem viuum in bello captum cum vxore,& liberis ad regem duxit, qua ſi ferum aliquod animal. Qua ex re laudem,ac munera opulentiſſima a rege aſſecutus eſt. Paulo vero poſt vniuerſo exercitui præfectus extitit, quod munus magna cum laude,ac dignitate geſſit. Summamque regis beneuolentiam adeptus eſt, Sed principes qui circa regem erant Dathamem tanta ſimultate,atque odio proſecuti ſunt,vt primo eum in fugam timore,falſæ inſimulationis,deinde in voluntariam mortem compulerint. Nec paruam ex illius interitu iacturam fecit Artaxerxes. Nam qui per Dathamem magna facinora geſſerat,omnibuſque formidini erat, ſine eo nihil laude dignum deinceps egit. Et contemptui,ludibrioque gentibus omnibus tandem habitus,& nullam victoriæ laudem vnquam attigit. — *Dathames.*

¶DE SOCIALI AMICITIA. TIT.XII.

TERTIA HVIVS CIVILIS AMICITIæ cogitatio eſt ea,quę Socialis appellatur. Hęc harũ trium habetur minima. Nec vnius tantũ beneuolẽtiã querit,ſed cõplures plerũque adhibet. Eã primũ vtilitatis cauſa expetimꝰ,deĩde in dies vſu,ac cõſuetudine accumulatior fit,adeo,vt remota etiã plerũque vtilitate grata beneuolẽtia,& amicia remaneat. Celebraẽ hęc ſocietas frequentius inter plures, quia multis ſimul vtiles eſſe poſſumus,vſui iter ciues eſſe ſocietas hęc videẽ,quod manifeſta ratiõe cernitur. — *Amicitia ſocialis.*

¶MVLTI QVIdem per sese inutiles essent, nihilque agerent, coniũcti vero alijs, & sibi, illis, & reipublicæ plurimum prosunt. Hæc in pace mercatoriam, nauicularíam, institoriam, reliquarumque artium cõmercia adiuuat. In bello autem regi, ac reipublicæ pernecessaria est, in pa cecũ rege nihil commune habere debet.

¶NOLO equidem regem mercatorem, institorem, artificẽ, aut quæstuarium vlla ex parte esse, Sed iustitię ęquitatis quæ dispensatorem. Et summi dei discipulum, atque imitatorem eum esse cupio, vt Homerus statuit, cuius poema ad regum institutionem, & ad virtutem, iustitiãque compositum esse dicebat Anaxagoras. In bello vero regem socialem esse affecto, vt singulis quibusque societatibus militaribus non solum intersit, verum etiam pręsit. Et comessationes, sodalidatesque aliquando non fastidiat, quo gratior omnibus fiat. Nulla quidem vox iucundior in exercitu, atque in omni re militari auditur, quam quum rex, aut imperator, aut dux cunctos in bello blando verbo commilitones appellat. Societatem in re bellica gręci συμμαχιαν vocant, & συμμαχοι dicuntur, qui communem pugnam simul gerunt, siue propulsent iniuriam, vlciscanturve, siue bellum alijs inferant. Hos nostri propinquo verbo commilitones honoris gratia dicunt. Cum is ab ineunte ætate coniunctissime versari debet rex, qui cõseruandi, augendi ve imperij rationem habet. Nulla enim disciplina, aut exercitatio magis ei vtilis, ac necessaria est, quam rei militaris, ac bellicæ, cui longe tutius confidere debet, quam omnibus opulentijs, ac copijs, rex enim qui ocio gaudet, & armorum strepitum, ac laborem exhorret, fortunam suam, vt in consilio habeat oportet, que ei caueat, polliceaturque perpetuam pacem. Sed si vir esse volet, & dignitatem suam tueri, ac posteros ab imperij successione non defraudare clarissimorum virorum gesta imitabitur. Et illorum præcipue gloriam, ac famam emulabitur, quorum laudem vniuersi populi, ac gentes celebrant, & nullo æuo obscurantur, sed sempiterna, ac diuina fit, vt ait Hesiodus. Magni duces, & imperatores semper milites suos summa beneuolentia complexi sunt.

Homeri poema.

Militaris disciplina.

¶ALEXANDER Macedo præstantiores quosque ex militia sua adeo dilexit, vt ad parem sui vsque splẽdorem extulerit, vixque ab eo vestitu, & armis dignoscebãtur. Ephestiona tamen, & cratherum præter cęteros omnes amauit, verum illum vehementius amplectebatur, hunc autem maiore honore afficiebat, Adeo, vt omnes dicerent illum Alexãdri hunc vero regis amicum esse. Gratissimum fuisse ei scribunt errorem matris Darij. Nam quum in custodia teneretur ad eam visendam, ac salutandam comiter accessit Alexander, præibant eum (vt moris est) nõnulli ex familiaribus, inter quos erat Ephestion incessu graui, & purpurea veste conspicuus, illa quæ regem ignorabat, Ephestioni quem regem putabat, procubuit, dicentibus deinde satellitibus illum nõ esse regem. sed eũ qui sequeretur, erubuit mulier, & veniam suppliciter orabat. Tum leniter arridens Alexander ait, sibi iucundissimum esse, vt amici sui pro regibus salutarentur.

Alexãder.
Ephestion.
Cratherus.

¶DILEXIT alios cōplures,& dignitatibꝰ, honoribus p̄miȷs,opulētiȷs que adeo extulit,vt post illius obitum quisque eorum regnum affectaret, quod quidem multi etiam assecuti sunt,nec iniuria,eiusmodi namque virtutis,ac venerationis erāt,vt singuli reges putari possent. Formæ enim dignitas virtutis gratia,sapientiæ grauitas, animi magnitudo omnibus pene par erat,vt non ex vna militia,sed ex toto terrarum orbe electi esse viderētur. Qua ex re nequaquam admirandum est Alexandrum tam breui vitæ spacio,tot regiones,ac gentes subegisse,quum non cōmilitonibus,sed quasi regibus gerendarum rerum ministris vteretur, Militibus quoque gregariȷs omni pietate,omnique beneuolētia,ac comitate ĩdulgebat. Quod quidem ex hoc exēplo patere potest,Inhorruerat aliquando hiems maximis gelicidiȷs,& niuali tempestate,attamen vt cum omni exercitu transmitteret opus erat. Inter eundum quum maturaret solito celerius, vidit Alexāder militem quendam veteranum vi frigoris stupefactum , tū confestim enim manu apprehendit,& blandis verbis compellans in regiam sellā collocauit,ac facete ait, Amice tibi salutare futurū est,quod Persis exitio esse solet,solum scilicea regium occupasse.

¶IVLIVS Cæsar mira quoque beneuolentia milites suos complexus est,eos nāque honore,prę miȷs,atque omni liberalitatis genere adeo affecit vt omnes intelligere possent se diuitias non voluptatis, aut amplitudinis gratia bello cumulare velle, sed vt illis vteretur ad communem militum vtilitatem,& ad prę mia virorum fortium,tunc enim opulentiorem se fieri putabat,quum diuitias inter milites pro eorum virtute patiebatur, Qui etiam eos tanta pietate amplectebatur, vt audita clade Titurіana barbam submiserit,& capillum nec ante dempserit,quam illam atrociter vĩdicasset.

¶DE HOSPITALITATE

¶TITVLVS TERTIVSDECIMVS,

SVPEREST NVNC TERTIA ILLA PLatonicæ amicitiæ species, quæ a græcis ξενια. a nostris vero hospitalitas dicitur. Est enī beneuolentia illa quę cum peregrinis,& aduenis contrahitur. Hęc quidē pręclara virtus ē,idcirco(vt Cicero ait)recte a Theophrasto laudatur hospitalitas. est enī (vt mihi videtur)valde decorū patere domos hoīm illustriū hoībus illustribus. Huic contraria Inhospitalitas dicitur, quæ est opinio vehemens valde fugiendum esse hospitem,eaque inhærens,& penitus insita,quæ ἀξενία siue ἀμιξία gręce dicitur. Prouerbium tamen vetus est,neque nimis hospitalē hominē esse oportere, neque oīno inhospitalem. Et Homerus vt ostenderet hospitem inuitandum,non autem compellēdum,agendūve esse ait, Oportere hospitem volentem accipere,nolentem vero dimittere,hospita

Hospitalitas, Xenia.

Prouerbiȷ huiꝰ meminit Vlpianꝰ i.l. solent .ff. de offi. pro con. &, leg.

les admodum extiterunt germani, vt Cæſar in cõmentarijs ſuis refert, Nã non modo violare hoſpites nefas eſſe putauerunt, verũ qui quaque de cauſa ad eos venerint, ab omni iniuria prohibeant ſanctos, intactos, inuiolatoſque eſſe volebant. Illis etiam omnium ciuium ædes patebant, victũque grato animo communicabant. Quanti autem hoſpitalitatem fecerit Cæſar ex oratione, quam pro Bythinijs egit, cerni licuit. In qua quidẽ his verbis orſus eſt, vel pro hoſpitio regis Nicomedis, vel pro eorum neceſſitate quorum res agitur, aufugere hoc munus non potui. Maſſurius Sabinus iureconſultorum egregius, quum de ordine officiorum loqueretur, ita ait, obſeruatum eſſe apud veteres, vt primus gradus tutelę daretur, ſecũdus hoſpiti, tertius clienti, tum cognato, deide affini Anacharſim Caduidi regis ſcytharum fratrem gręcam habuiſſe matrem Diogenes Laertius ſcribit, Is Athenas philoſophandi gratia perrexit, excitatus præcipue Solonis fama, qui ſapiẽtiſſimus per vniuerſum terrarum orbem tunc habebatur, Sed vt primũ vrbem ingreſſus eſt, recta ad illius ædes accedit, iubetque fores de more pulſari, adeſt puer. ecquid velit rogat. Tunc ille dic hero (inquit) Anacharſim pro foribus eſſe, qui eius cõgreſſum, atque hoſpitium rogat. It puer mandata hero pręferens. Tũ Solon refer (inquit) peregrino ĩ propria patria, ac domo quęrendos eſſe hoſpites non in aliena. Hæc quum accepiſſet, Anacharſis domum audacter ingreditur dicens, at nũc ĩ patria ſũ, & ad me ꝑtinet hoſpites facere. Hãc loquẽdi vrbanitatẽ admiratus Solõ hoſpitem admiſit, & deinceps cum eo diutius coniunctiſſime vixit. Huius ſapientis philoſophi monitis docemur prius oportere hoſpitem accipere, quam ei gratias referre. Eſt enim animi ingenui alijs potius gratificari, quam beneficijs affici, id quidem ſuperãtis eſt, hoc autem ſuperati, Sed ſi quis te beneficio anteuerterit, in referenda gratia benignitatem illius vt vicas oportet, niſi liberalitate inferior omnino eſſe velis.

Anacharſis Caduidus. Diogenes Laertius lib. j,

¶APELLES quum Protogenis pictoris ex tẽpore peregregij hoſpitalitatem optaret, Rhodum (vbi ille agebat) perrexit, & confeſtim ad illi⁹ officinã properauit, aberat tunc ille relicta anicula quadam, quæ tabulam ingentis magnitudinis picturæ paratam aſſeruabat. Tum Appelles arrepto penicillo clam vetula lineam ducit a ſummo ad imum vſque ꝑ tabulã miræ tenuitatis, abijtque reuerſo quamprimum Protogeni peregrini aduentum, qui eum quærebat, anus nuntiat, Tũ lineã forte conſpicatus Appellem ex ſolertia veniſſe cognouit, nouerat enim in alium quẽpiam tãti acuminis opus neutiquam cadere. Tunc ducta tenuiore ex alio quodam colore linea diſceſſit Protogenes, redijt interea Appelles, & vici erubeſcẽs tertio colore lineas per tranſuerſum ſecuit nullum relinquens amplius ſubtilitati locum. At Protogenes victum ſe confeſſus Appellem magna diligentia perquiſiuit, quem tandem inuentum hilari vultu, ac grato, iucundoque hoſpitio accepit, hęc tabula Romam perlata eſt, & magna admiratiõe ſpectata, in qua tres tantum lineę cernebantur prę nimia tenuitate aciẽ oculorum fugientes, quæ gratiores ideo erant, quod duorum eximiorum artificum hoſpitalitatem teſtabantur,

Appelles pictor, Protogenes pictor

Ex Ply. ca, x. lib, xxxv.

hoſpitali,

¶HOSPITALITAS quidē inter principes plęrūque pfectæ amicitiæ locū tenere solet. Testis sit maioris Scipionis beneuolentia cū Massinissa numidarum rege, quæ iperio Romano perutilis fuit, Massinissę em̄ nonnulli scriptores Scipionis victoriam magna ex parte tradunt, Syphacem quoque eius opera victum, captūque extitisse omnes fatētur, qua ex re summa pene totius belli pendere videbatur, & quum deīde minori Africano ex meritis maioris se etiam hospitalitate coniunxisset causam delendæ Carthaginis præbuit, adeo vt tertius duobus illis Aphricanis seruator vrbis Romæ dici possit,

Scipio maior. Massinissa. Syphax.

¶ALEXANDER Quoque hospitalitatis iure plures dilexit, & magnis beneficijs affecit, inter quos Anaximenes philosophus fuit, cuius disciplina summopere delectabatur. Fuit enim aliquando Alexander quam maxima iniuria lacessitus a conciuibus Anaximenis, erat enim Lampsacenus. qua ex re vrbem illam expugnauit, & quamprimum euertere funditus decreuit. Tum philosophus hospitalitate illa, qua cum Alexādro tenebatur, fretus obuiam ei proficiscitur, quem quum intueretur rex alta voce dierat se nihil facturum, quod ille a se peteret. Atqui Anaximenes exclamans peto (inquit) o rex, vt Lampsacum diruas. Alexāder ingenij versutia delectatus, & gręcæ hospitalitatis memor vrbi pepercit, & æquas pacis conditiones prębuit.

Alexander. Anaximenes Lampsacenus.

¶OCTAVIVS Augustus victo, atque ad mortem cōpulso Antonio Alexandriam vrbē opulentissimam intrauit, ī qua multa insolentius egit vt a victoribus plærūque fieri solet. Magna tamen beneuolentia complexus est Arriū philosophum fama inter Alexandrinos tunc celeberrimū Ille victoris animum blandis ratiōibus mulcebat, hortabaturque vt modeste, ac clementer secunda fortuna vteretur, & pro multorum salute dep̄cabatur. Aderat Sostratus orator ad dicendum ex tēpore disertissimus, cui Octauius propter procacis linguæ petulantiam, morūque peruersitatem male conciliatus esse videbatur, & iam eum a conspectu suo toruo intuitu abegerat Sostratus supplicium, aut mortem sibi imminere formidās mutata veste barbam, & capillum reorum more submiserat, & Arrium quocūque incedebat, sequebatur, versiculūque illum crebris sermōibus vsurpabat. Docti doctos seruabunt, si docti erunt. Hunc quum sępius audiuisset Octauius Sostratum ab omni metu, omnique iniuria liberum esse iussit, neque id egit, vt saluti illius consuleret, sed vt Arrium ab eiusmodi inuidia liberaret,

Octa. August⁹ Arrius Sostratus.

¶GRATVS fuit hospitibus suis Iulius Cæsar, & præter cęteros imperatores omnes hospitalia iura seruauit non modo in rebus maximis, verum etiam in minimis, vt ex hoc exēplo patere potest. Cœnabat aliquādo Mediolani apud hospitem quēdam suum Valerium Leonem nomine. & quū ei Asparagos apponeret, illos non oleo, sed vnguento quodam perfuderat. Cæsar tamen dissimulans ne hospitem perturbaret, nihilominus comedebat, sodales vero reliqui stomacho commoti illos respuebant, hospitēque increpabant, & grauibus obiurgabant verbis. Tum Cæsar abstineat inquit

Iulius Cęsar.

qui non p̄bat

qui non probat, Rusticus est enim, qui hanc rusticitatem proferre nescit, quibus ex verbis docuit leuia amicorum, hospitumque peccata ferenda, ac non culpanda esse.

Non dissimilem modestiam ostendit Antonius Cęsar cognomento pius. nam quum domum Omuli diuitis, ac fortunati hominis intrasset mirareturque Porphyretici marmoris columnas, rogauit vnde illæ aduectæ essent, tum Omulus commotior, morosiorque factus horridiore vultu, ac voce ait. Cum alienam domum ingrederis mutus, ac surdus esto. Tulit amici mores æquo animo, clemens, ac placidus imperator, qui tantę virtutis fuit, vt iure optimo cum Numa Pompilio ab optimis ciuibus compararetur.

COMPLVRES hospites inuenti sunt officio, fide, ac virtute præstantes, Sed fallaces quoque, atque infidos nonnullos legimus, qui simulata beneuolentia hospitibus suis imposuerunt. T, Sempronius Gracchus proconsul ab hospite suo Flauio Lucano insidias per proditionem ductus a Magone carthaginiensium equitum ductore miserabiliter cum plærisque alijs militibus Romanis interfectus fuit, violatæ hospitalitatis vltor ex antiqua religione Iuppiter esse dicebatur, quem supremum deorum putabant. Hoc etiam Virgilius testatur, quum ait. Iuppiter hospitibus, nam te dare iura loquuntur. Est tamen non omnium ciuium, sed diuitum, illustriumque virorum officium hospites accipere, Indiget enim hospitalitas ingenti sumptu, magno splendore, lauta supellectile, clarissimis, amplissimisque ędibus. & eleganti, nitidaque familia. sed nos de rege loquimur, cuius magnificentia, magnanimitasque laudatur non de mediocri aliquo patrefamilias, cuius laus in frugalitate, ac parsimonia versatur. dum modo ab auaritiæ sordibus absit, & a rebus alienis manus abstineat.

Sempronius gracchus.

Hospitalitas qualis esse debet

HAEC virtus plerumque principes, aut populos coniungit, vt societatem ineant gerendi, aut propulsandi belli gratia, communi sumptu, communique periculo, vt fecisse videmus Mithridatem, & Tigranem reges, qui suscepturi bellum contra Romanos pepigerunt inter se, vt vrbes, atque agri Mithridati, homines vero, & quæcunque abigi vel auferri possunt tyranni cederent, Sed Mithridates ipse adeo benignus, ac liberalis in hospites fuit, vt non modo paternum regnum seruauerit, propagaueritque, verum externa regna benignitate, ac munificentia quæsierit ex amicorum, hospitumque testamentis, & eadem erit vt colcos, paphlagoniam, bosphorum, phocenses Tarquinio regnante effoeti, ac macilenti soli sterilitatem fugientes, per tiberis hostium inuecti magnam cum po. Ro. beneuolentiam inierunt. Hi deinde per mare ligusticum vecti Massiliam vrbem condiderunt sitam inter ligures, & Gallos ad ostia rhodani fluminis. Massilienses deinde iacta cum Romanis a maioribus suis fundamenta hospitalitatis diutius seruauerunt, Quorum legati, qui a Delphis redibant, quum accepissent vrbem a Gallis captam, rem domi denuntiauerunt. Massilienses publico luctu indicto aurum, & argentum publicum, priuatumque Romanis dono miserunt, Ob quod quidem meritum immunitas illis decreta est, & locus spectaculorum inter Senatores datus, iactumque perpetuum foedus ęquis conditionibus

Mithridates. Tigranes.

Massiliani qui condiderunt.

ACHEO-

ACHEORVM quoque ciuitates, quū seorsum singulæ infirmæ essent, atque inopes, nequirentque externa bella propulsare, hospitalem societatem iniuerunt, & quasi vnum corpus, atque vnum imperium ex pluribꝰ membris, vrbibusque confecerunt, singularum ciuitatum pericula, iniurias que communibus iuribus, communique periculo vlti sunt.

DE CONCORDIA
TITVLVS QVARTVSDECIMVS.

CONCORDIA NVNC SEQVITVR, Quę amicitię finitima est, vel cum ea potius committā affinitatē habet. vt enim amicitia duos, aut paucos mutuo amore coniungit, sic concordia plærosque, aut cunctos ciues beneuolentia cōnectit. Et vt amicitiæ virtus mutuus paucorum animus esse videtur, sic concordię cōiūcta charitas multorū animos concordi voluntate concilíat. Concordiam M. Varro ait dictam esse a cordium congruentia. Hāc græci ευνομιαν appellant, virtus quidem hęc in omni ciuitate maxmā semper vim habere solet, adeo vt vrbium domina, ac regina non immerito a quibusdam philosophis esse dicatur. Ex ea quidem paruæ res crescunt sine ea autem maxime dilabuntur, vt Crispus Sallustius ait. — *Concordia.*

HAEC Inter ciuiles virtutes primum semper locum tenuit, & maxima omiū habita est, quum sine ea reliquæ icohatæ sint. nec de se perfectū officium pręstare possint. Proinde nonnulli philosophi de ea libros seorsū scripserūt, quippe qui illam putauerint pręclarissimarum oīm actionū aurigam esse, & maximarum oīm rerum compotem. De concordia quidem Leontius Gorgias inclytos libros scripsit ad ciuitates gręciæ, quæ eo tempore inter se dissidebant, & intestina etiam discordia flagrabant. Sic etiam ciuili discordia laborāte populo Romano Demetrius Magnesius librum ad Pomponium Atticum scripsit, quem Cicero (quum legisset) missum ad se a Pomponio non contemnēdum esse dixit. — *Cōcordia paruæ res crescūt, discordia maxime dilabūť.*

CONCORDIAE imprimis vincula sunt beneficiū, & gratia, quorum alterum corda beneuolentia connectit, altera autē studium stabili charitate confirmat. Cōmunis vero species, cōmunisque metus maximā cōcordiam pariunt, altera ex opinione futuri boni, qua animos omnium perfundit suaui quadam iucunditate. Altera ex impendentis mali timore, q tantę potentię est, vt animos chariore beneuolentia confoueat, & inimicos gratia, & amore conciliet, quisque enim se satis tutum esse putat, & ab omni metu securum, fretus cunctorum ope, consilio, & auxilio. — *Clementia.*

A CONCORDIA quidem nulla ex parte separari potest clementia, per quam animi etiam in odium concitati ad pristinam gratiam redigūtur, & mira quadam comitate continentur. Ex omnibus principum ac regum virtutibus nulla magis concordiam parit, quam moderatio, quę ęqua

litatem

litatem quandam communem inter omnes præstat, ex qua vera concordia oritur, quum quisque parem quibusque alijs æquitatem assecuturum fore cōfidit. Hoc Cicero docere videtur, quum ait. Cauēdum est ne maior pœna quam culpa sit, & ne eisdem de causis alij plectantur, alij ne appellentur quidem.

Domitianus.

¶NIHIL iniquius tulit Romanus populus quum a sœuissimo imperatore Domitiano gubernaretur, quam quod in eodem crimine depræhensi pauperes capitali supplicio dānabātur, opulentiores vero, ac diuites, qui etiam auctores diri facinoris extitissent, pecunia multati, vel exuti patrimonijs absoluebantur. Moderatione, & æqualitate inter illos, qui ei parebant, prȩter cæteros imperatores, ac duces omnes prȩstitit Annibal carthaginiensis, quod quidem ex hoc vel maxime videri potest. Exercitum nāque lōge a proprijs laribus ex varia, ac multiplici hoim colluuione collectum ꝑ inuias alpes, difficiles regiones, ignotas gētes, diuersa pericula, ac tot calamitates duxit, nec tamen factiones, seditionesue vnquam vllæ extiterunt, neque insidię, doli, aut fraudes (vt plerūque fieri solet in collecta ex diuersis hoim generibus multitudine) quāquam magna prȩmia ab hoste statuta fuerant, si quis eum necauerit, deseruerit, vel ab eo defecerit. Nitebatur enim hostis pollicitationibus, insidijs, perfidiaque id assequi, quod nūquā bello, atque armis consequi poterat.

Græci.

¶GRAECI dum concordes inter se conuenerunt, nec intestinis seditionibus laborarunt, magna cum gloria victores semper extiterunt, & victoriam contra innumerabilem Xerxis exercitum, & contra Mardonium, ac reliquos Persas gloriosis certaminibus semꝑ assecuti sunt. Verum victis profligatisque hostibus tanto odio, tantaque discordia, atque inuidia inter se exarserunt, vt victores ipsi etiam victis ludibrio, contemptuique fuerit. Nam Grȩcia omnis in duas partes distracta Lacedæmonijs, Atheniensibusque ducibus ab externis bellis ferrū in sua viscera cōuertit. Et qui duo populi ex Solonis, Lycurgique institutis cunctis alijs prȩstabāt bello iter se iuido concursu certātes ad parem vsque exitij finem peruenerūt.

Carthago.

¶CARTHAGO quoque opulentissima quondam oīm pene vrbiū extitit, cuius imperium quotidie augebatur terra, marique. Et iam Hispaniam, Siciliam, & maximam Italiæ partem subegerat, compuleratque romanos, vt iam pro mœnibus tuendis solliciti essent. verum tot rebus secūdis confluētibus intestina discordia, ac seditio adeo ciuium animos peruasit, vt paruo tempore non modo spem imperij totius orbis terrarum, & quę cūque tot prȩlijs adepta fuerat, amiserit. Sed ꝓpriam etiam libertatem, cōpulsaque tādem est ei populo seruire, cui omnium iudicio imperasset, sic concordes īter se ciues fausta, fœlicique fortuna vti sciuissent, legesque etiam orientales dum inter se conuenerunt, concordesque extiterūt, victoria semper potiti sunt, verum quum cōsanguinei reges mutuo odio flagrarūt, omnes orientales regiones a Romanis subactæ sunt. Et de concordia satis, nunc de pietate dicendum erit. Est enim quarta earum virtutum, quas ꝑstat iustitia.

DE PIETA.

DE PIETATE.

TITVLVS QVINTVSDECIMVS.

PIETAS CVIVS NOMEN GRAVISSImum sanctissimũque semper fuit (vt Cicero ĩ libris de deorũ natura definit) est iustitia hominum erga deum, vel est religiosa quædam dei veneratio, vt sentiunt peripatetici. Vt autem Hermes Trimegistus ait Pietas est notio dei. Hæc notio ex omnibus animalibus solius hominis esse manifesta ratione cernitur. Proinde qui deum ignorat, hominis nomen amittit, humanitatemque omnem perdit, & cum feris, ac beluis censendus est. Videtur quidẽ homo ad dei contemplationem natus esse, quod & forma corporis indicat, & mens ipsa diuinorum compos, ac particeps, quæ semper vigilat, nunquam quiescit cognitione, meditationeque humanarum, diuinarumque rerum alitur futura prudenti quadam coniectura assequitur, & ex diuina illa participatione nonnunquam præsagire videtur, & ea sæpenumero inuenit, quæ a nullo vnquam didicit, Adeo vt clare iudicare possimus mentem nostram diuinam habere originem. Sed mens, & animus ab his qui pure, ac latine locuti sunt, indifferenter accipiuntur. sicut etiam apud grecos νοῦσ καὶ φρὴν Quod etiam verum esse auctoritate Democriti Abderitani confirmare possumus. Qui ergo deum ignorat, seipsum profecto nescit. Hoc quidem docere videtur diuinum illud oraculum, quod pro foribus delphici templi scriptũ fuit γνωθι σεαυτον, hoc ẽ nosce teipsum. Quo præcipitur vt diuinitatem (quæ in nobis est) dignoscamus. Ex cuius agnitione deum optimum, maximum, opificem, architectum, effectoremque rerum omniũ mente, & animo facile cernemus, Et cum omni pietate venerabimur, colemus, atque adoremus. Qui quum omnia mortalibus bona affatim tribuat nihil aliud a nobis exigit, nisi vt innocentiam seruemus, pietatem, iustitiamque colamus. Et neque ingrati in ipsum, neque inhumani in genus nostrum, id est in hominem vlla ex parte simus, nec putemus nos scelera, flagitia, atque impietates nostras, auro, argento, thureve posse expiare, sed sola innocentia animique sinceritate purgare. Impia & detestabilis omnino ẽ eorum sententia, qui deum inexorabilem esse dicunt, immutabilisque sẽtentiæ, quum perfacilis sit deus, atque exorabilis. Et pro optimis actionibus, proque benemeritis duriorem sententiã mutat, & precibus, ac supplicationibus, vt Homerus testatur. Quinetiam Museus & Orpheus absolutiones delictorum per pœnitẽtiam, & sacrificia a deo impetrari posse arbitrãtur. oĩnoque opinemur oportet impios, scelestos, ĩprobosque oẽs scelerũ suorũ pœnas vel ĩ eorũ vita vel post miserum interitum esse daturos.

Pietas

Mercurius trimegistus.

Nosce te ipm.

KK.j. Hoc non

Hoc non modo sanctissimi, atque innocētissimi patres nostri, qui diuinas institutiones tenuerunt, immortalibus librorum voluminibus testati sunt illuminati vera saluatoris nostri Christi sapientia, ac diuinis documentis.

¶SED vetustissimi poetæ, & pręcipue qui Aegyptiacæ, Chaldaicęque disciplinæ peritiam aliquam habuere, nam Homerus, & Hesiodus, & plærique alij, qui ante eorum tempora pinguiore Minerua cecinerūt. Delectati his, quæ prioribus labris attigerunt. quū non possent homines rudes adhuc, & agrestes ad iustitiam, æquitatēque redigere, & in veram sententiam pellicere, neque ipsi etiam veritatem omni ex parte tenerēt, sub fabularum inuolucro ea scripserunt, quę potuerūt, & tamen si eadem recta mente, puroque iudicio intelligantur, a veritate non vtique aliena sunt, vt enim pietatem, humanitatemque mortalibus durioribus illis seculis persuaderent, dicebant deum iustis hominibus postquā vita functi essent, lætis apud iferos regionibus quercus dare, quę in vertice, ac sūmitate plurimas, atque optimas glandes iugiter ferrent, in medio autem apium examina haberent, q̄ perpetuo liquore dulcissima stillarent mella, ex ramis autem, ac robore lanarum vellera depecterentur, ad vsum vestium maxime idonea, funderēturque illic vina suauissima plenis vsque pateris, & nunquam deficientia. Hęc fingebant, non quod opinarentur vera esse, sed vt ostenderent ex sola iustitia homines fœlices fieri, & facile admodum inter mortales agere. At contra iniustos luto perpetuo impeti, atque obrui. Et terebrata vrna semper aquam ferre, quasi fabulose docentes iniustos homines turpes, ac infœlices esse, & frustra inter alios laborare, quum omnibus odio sint, & magna cum difficultate in communi viuētium cœtu degant. vinum perpetuum pręmium viris fortibus apud inferos fore dicebat Museus poeta vetustissimus, & alia multa his similia, vt duriores, atque indociles ad pietatem, religionemque redigeret. Nam & impiorum sempiternas pœnas, ac tartareos cruciatus canunt poetæ. Et mitiores etiam manes leuioribus quibusdam culpis adhibent, sic quoque heliseos campos inducunt, quasi placidiores piorum hominū sedes, quibus perpetuo quiescerent, putabant quidem post diuturnam quietem eos, qui iuste, ac pie vixissent, diuino quodam decreto in heroas conuerti. Deinde quum a terrena labe purgati fuerint, ex heroibus manes, lemuresue fieri. deinceps quasi mysterijs quibusdam expiati, omnique mortali contagione abluti ad cœlestes sedes redire. Et illic æuo sempiterno cum cœlestibus diuis frui, & hoc perpetua summi dei iussione fieri, vt boni præmijs, mali autem pœnis afficerentur.

Priscorū poetarū sniæ de iferis,

Qua opinione ductus Deiphilus comicus poeta ait. Tu putas mortuos, qui impie vixerunt, dei iudicium euasisse, Aderit quidem iustitiæ oculus qui omnia cernit. Existimabat si quidem poeta hic temporibus suis inclytus eos, qui in vita scelerum suorum pœnas non dedissent, grauiores multo post obitum esse daturos,

¶SED REDEAT SERMO VNDE DEFLuxit, si mites doctissimis illis viris esse volumus, fatebimur eos dixisse, quod potuerunt, & dixisse tamen aliquid, quod quale esset, non adhuc patebat veritas

enim ante

enim ante christi aduentum mortales omnes latebat, quæ deinde per eum nobis illuxit, & oī cęcitate depulsa nos diuinorū cōsiliorū cōpotes effecit docuitque homines inocenter pie, ac sancte viuere. Quibus itineribus nos ad verā fœlicitatem, atque īmortalitatem ꝑduxit. Nam postquam illius dictis obtemperarunt persæ, desierunt proprias matres, filias, sororesue nefandis nuptijs sibi cōiungere. Et Scythæ humanis carnibus vesci, ac filios impijs sacrificijs iugulare. Derbices quoque, ac Messagetæ senectute parentes, ꝓpinquosque confectos alijs edulijs fœdo, ac vesano sacrificio miscere. Sic aliæ quoque gentes vera, sanctaque religione imbutæ nefanda, ipsaque sacra reliq̄rūt, viāque īmortalitatis, ac veræ fœlicitatis affectarūt. Persæ. Scythæ Derbices. Messagetæ

¶ SED ex omībus humanis meritis nullū gratius nullūque accepti⁹ deo pietate prȩstari potest, & apud veteres etiā ipsos laus pietatis cȩteras omnes laudes anteibat, quod ex Virgilio cernere possumus. qui Aeneam piū semper canit, cōqueriturque Insignem pietate virum tot adire labores, quasi asserat solam pietatem innoxiam esse, & oīm laborum, periculorūque exꝑtem. Quinetiam optimi reges victis hostibus, subactisque regionibus templis, fanis, delubris, sacrarijsque nimirū peꝑcerūt etiam eorū deorū. quos neque nouerant, neque venerabātur. Sapor Persarum rex sacris christianis neutiquam initiatus extitit, attamen quū victor in virgines quasdam christiano ritu diuino cultui sacratas incidisset, custodiri eas ītactas, inuiolatasque iussit, & pristino more nullo prohibēte religioni inseruire prȩcepit, vt Amianus Marcellinus refert. Sapor Rex.

¶ LEGIMVS quibusdam quoque in templis pecunias, resque p̄ciosas oīs depositas, saluas, intactas semꝑ etiam ab hostibus extitisse. Solis delubrum in Cilicia fuit, in quo Magnus Alexāder ingētem pecuniam deposuit, vt illic custodiretur ad aduersos fortunæ casus. Inuiolatum etiam templū fuit Samiæ Iunonis, ī quo Calisthenes athenięsis vir fortis, & magni nōis filiarum dotes credidit, ne siquid ei accidisset, illæ orbatæ, destitutæ, indotatæque relinquerētur. Atqui deus ipse quocūque nomine pro gentium varijs linguis, varijsque religiōibus vocetur, semꝑ auguste, sancteque coli, ac venerari a mortalibus voluit. Proinde sacrilegos, ipsosque oīs manifestis pœnarum exēplis grauiter vlciscitur. ¶ CAMBYses ꝑsarum rex ille numinū cōtēptor, q̄ sacra oīa ꝓphanabat, & ludibrio p̄que militibus suis exponebat, ac sacris etiā simulacris, diuisque imaginib⁹ ipias man⁹ admouebat, diuinā in se iram sensit. Hic in ęgypto multa tēpla vetustissimi operis violauit, diripuit, expilauit, icēdit, euertitque. & p̄cipue solis ędem in heliopoli admirādę vetustatis ac pulchritudis, sed ꝑ ægyptū, & alias regiōes, quas iuasit monimēta īpietatis ac vecordię suę reliq̄t. Tēpla eñ (vt ait Strabo cretēsis) igne, ferroque euerti, nec manib⁹ clarissimorū artificū peꝑcit. simulacra quidē, imagies, picturas, obeliscos, colossosque oēs mutilabat, excidebat, amburebat, vt cū diuinis numīb⁹, clarisque opificib⁹ non cum hostibus bellum gerere videretur. sed eiudem scelera, atque īmanitates tandem vltus est deus optimus maximus. Nam quū potentia viribus, victoria atque ætate floreret, quumque se tutum ab hostibus esse putaret, Solis delubrū. Iunōis samiæ templum Cambyses Solis ædes

nec quippiã formidaret,& multis quoque satellitibus stipatus ĩcederet se=per, Ex equo prosiliens lapso sponte sua gladio e vagina femur sibijpsi trã segit,quo exvulnere paulopost magno cũ dolore interijt,pœnasque impie tatis,ac scelerum suorum deo beneuolente pertulit.

Xerxes.

¶XERXES Darij filius malo auspicio ĩcohatũ in græcos a patre bellũ prosequi instituit,& cũ innumerabili exercitu,ac classe in Elladiam trans misit,adeo vt vix fides scriptoribus adhibeatur,qui prę magnitudine rerũ vani,ac mendaces esse credãtur,& pręcipue cum dicunt flumina ingentis=sima ab infinita multitudine fuisse exhausta, montes in planiciem stratos & diuersa maria pontium iugis conuincta per vim iter omnibus ꝓbuisse. Tanti vero exercitus dux primo in Thermophylis a Leonida Spartano=rum rege superatur,deinde Themistocle duce vincitur. Mox Mardonio pręfecto relicto amissa classe,& maxima exercitus parte trepidus i regnũ

Xerxis exitus.

vna tantum naui se recepit. Et quum ex ignauia,acvecordia cõtemptui,ne glectuique suis omnibus esset ab Arthabano eius pręfecto trucidatur, sed

Xerxis ĩpietas in deos.

si & malorum,& exitij huius causam quęrimus, sacrilegam impietatẽ fu=isse inuenimus. Ante enim quam nauali prælio cum gręcis cõgrederetur quatuor militum milia ad diripiendum Delphici Apollinis templũ mi serat,vt numina etiam bello supare posse videretur. Qui milites omnes ad vnum vsque imbribus,procellis,fluminibusque deleti sunt, vt vix nũti us tantæ cladis euaserit,adeo vt facile omnes intelligerent nullas esse mor=talium vires aduersus infinitam summi dei potentiam

Brennus Gal=lorum dux.

¶BRENNVS Quoque Gallorum dux quũ macedonias magno prę=lio superasset inani,ac futili gloria elatus, templũ etiã delphici Apollinis aggredi conatus est,cauillatusque leuiter in numen dicebat deum diuitem atque opulẽtum esse,proinde oportere eum bona hominibus elargiri,qui=bus ipse neutiquam indiget. Sed quum impium facinus incoharet, subito terremotu Galli omnes repente in terram prostrati sunt, & quãuis nemi=nem contra se armatum cernerent,multis tamen vulneribus trucidabãtur. Inter hęc tempestas quam maxima inhorruit grandine,ac pluuia commi=sta,q̃ impios,sacrilegosque omnes consumpsit. Dux tanti sceleris Brenn᷒ quũ dolorem vulnerũ ferre nequiret,seipsum pugione traiecit. Qui etiam hoc memoriæ proditũ est militẽ nullũ ex tãto exercitu ĩcolumẽ euasisse.

Onomachus.

¶ONOMACHVM hoĩem furacissimũ legimus noctu thesauros e=iusdem templi conatum effodere,sed repente maximo terremotu perter=ritu e templo euolauit,effossionemque reliquit.

Antiochus.

¶ANTIOCHVS quoque rex nocturnum exercitũ ad diripiendum dodonei Iouis templũ duxit. Qua quidem re agnita sacerdotes oppidanos oĩs magno tumultu euocauerũt,& concurrẽtibus finitimis rex lapidibus

Dodoneũ ora=culum.

obrutus est,& oĩs eius exercitus trucidatus interijt,Dodonei Iouis oracula oĩm templorũ vetustissima habita sunt, & multo tempore in vniuerso ter

Herodotus in Euterpe.

rarum orbe sola extitere, vt refert Herodotus Tolosanos quoque milites quã ex ĩpio sacrilegio q̃situm aurum in patriam referrent,subita lues vni uersos inuasit. verũ oraculo moniti aurũ in lacum demerserũt,sicque con

festim ab

festim ab intolerabili peste liberati sunt, sed longo tẽpore post Cepio Romanus cõsul (quũ famam rei accepisset) aurum iactis in lacũ retibus, ferre isque vncis expiscatus est. Proinde vt sacrilegij reus cõcurrentibus in eum ciuibus pessime multatus extitit. vñ diutius in ꝓuerbio mansit, vt aurum Tolosanum pro infœlici viatico diceretur. Idem aurũ Narbonense a quibusdam appellatur a ꝓuinciæ nomine. est enim Tolosa vrbs ĩ narbonensi Gallia.

Cepio Ro. cõsul.

Aurum tolosanum.

Ex A. Gellio ca. 9. lib. 3.

Aurum narbonense. Tolosa.

¶SEXTVS Pompeius nauali prælio ex Sicilia ab Octauio pulsus ad Lacinias arces delatus est, ibique tẽplum Iunonis vetustate, ac religiõe sanctissimum, & regum, ducũ, principum, populorũque amplissimis donis opulentissimum militibus suis diripiendũ prębuit. Ex quo quidem sacrilegio miserabiles calamitates pertulit. Nam deinceps semper continuis periculis iactatus est, & diuersis casibus vexatus. Demum autem a Marci Antonij militibus victus, ac mancipatus est, & ad Titum Antonij pręfectum ductus impio sanguine pœnas commissi sceleris dedit.

Sex. Põpeius

¶ALIA Vero ex parte cernimus impiorum vltores summas gratias a deo, atque hominibus promeruisse Philippus Macedo Magni Alexandri pater, quum magno odio pene omnibus mortalibus esset, & eius fides fluxa ac labilis vulgo haberetur, essetque valde suspecta, quando nullam vincendi rationem turpem esse duceret, & amicitias artifici dolo semper simulando, ac dissimulando figeret, hac vna tantum ex re beneuolentiam ac gratiam cunctorum pene mortalium sibi conciliauit, regnumque suum non modo latius propagauit, verum etiam ad spem ĩperij totius orbis terrarum se erexit. Nam contra Phocenses, qui Delphicum Apollinis templum diripuerant, vltor impij sacrilegij extitit, & violatam religionem cęde, ac sanguine impiorum expiauit. Qua ex re magnam apud omnes gẽtes gloriam, ac famam assecutus est, Cuncti enim illum vindicem sacrilegij, & numinum vltorem extitisse pręđicabant, meritoque eundem dignũ victoria, & maximo quoque imperio omnes exclamabant. Quæ quidem opinio summopere ei opitulata est ad res omnes præclaras (quas deĩde gessit) cõficiendas.

Philippus macedo.

¶GETHAE pijssimi olim omnium mortalium habiti sunt, vt qui optime, ac sanctissime de immortali deo sentirent, complures enim eorũ animas dicebant sempiternas. quæ etiam post corporis obitum ad beatiorem vitam trãsirent. qua ex re longe melius esse arbitrabantur mori, quam viuere. Proinde puerperia lugebant, funera autem lusu, ac festo cantu celebrabant. Hactenus de pietate. Nunc de Religione.

Gethæ.

¶DE RELIGIONE TITVLVS SEXTVSDECIMVS

Religio.

RELIGIO HVIC VIRTVTI OPTIMA, atque inseparabilis comes accedit, de qua pauca dicenda erunt, quum quod in superioribus libris nōnulla de ea libauim⁹, tum qui quod alterutram laudat, vtrāque effert. Quocirca quæcūque de pietate dicta sunt, cōmunia vtrisque esse videntur. Nam si pietas agnitio dei ē, (vt diximus) recte eam comitatur religio, quæ ex opinione multorum philosophorum sciētia diuini cultus esse dicitur. Et quū Sextus Empericus pietatem sciētiam colendi dei esse dixit, pietatem pro religione posuit. Sic enī philosophi harum duarum virtutum nominibus indifferenter vtūtur, v poetæ Prognen, ac Philomelam mutua denomiatione vsurpant. Religionem Seruius Sulpitius (vt diximus) in secūdo volumīe dictam esse tradit, quę propter sanctitatem aliquā remota, atque seposita sit a nobis, quasi a relegēdo, id ē reliquēdo, vt a carēdo etiam cerimoniæ dicūtur. Cicero vero religionem esse dicit, quę sūpioris cuiusdam naturæ (quam diuinam vocāt) curam, cęrimoniāque afferat. Is etiam ī libris de deorum natura religiosos a superstitiosis discernit his verbis. Non enī philosophi solum, verum etiam maiores nostri superstitionem a religiōe separauęrunt. Nam qui totos dies precabantur, & īmolabant, vt sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen patuit postea latius. Qui autem omnia, quę ad cultum deorum pertinere diligenter retractarēt, & tāquā relegerent sunt dicti religiosi, ex relegendo, vt eligentes ex eligēdo tāquā a deligēdo deligentes, ex ītelligēdo ītelligentes. His enim in verbis oībus inest vis legēdi eadem, quæ in religioso, ita factū est in sūpstitioso alterum vitij nomē, alterū laudis, hęc ille. Ex his postremis verbis Ciceronis discere possumus religionem omni laude dignam esse. Sūpstitionem vero explodendam, atque eijciendam, qua qui imbutus est, quietus animo nunquam esse potest, Semper enim mortis, diuinæque iræ timor ei īminet, ceu saxū Tātalo impendet (vt poetæ aiūt) aut nudat⁹ ensis Damodi in Dionysij tyranni aula. ¶ ELEgāter Quītil. religiosum a sūpstitioso secernit eodē ītellectu, quo diligens a curioso seiūgitur. Qui verā religionē corde & aīo meditatur, semp̄ optime agit, oib⁹ siq̄dē actioīb⁹ suis deū ītéresse opinat̄. Proīde nūquā p̄perā agit, sed Epicarmi Siculi poetę sniam secū cogitatiōe recēset, q̄ e Pythagora didicerat nihil clā deo eē posse, q̄nquidē ipe corā oīa cerneret, nihilque ei īpossibile factu eē. virtutē p̄terea atq; honestatē sedulo an̄ oculos habet, quib⁹ comitib⁹ se deo optie conciliari scit, vitia omnia exhorret, quasi virtuti, deoq; inimica, quæque ī hominem īfœlicem faciāt, & turpissime cuique seruituti addictum inanes superstitiones & fictas, vanasque ostentationes spernit, vt qui malit bonus esse quam videri. Pueriles quasdam formidines, & anilia quędam deliramenta respuit, ac bene agendo, beneque cogitando optime sperat.

Cice, de natura deo. li. 2. & lib. de iuētione,

Religiosi & superstitiosi ī quo differūt ex Ciceronis verbis.

Demodes.

Quinetiam

Quinetiam om̃ia pericula se superare posse existimat. quippe qui pro cõperto ducat premium bonis, pœnam autem malis a summo deo perpetuo statutam esse. Pœnas turpium delictorum daturos post interitum scelera tos homines, non modo patres nostri sanctissimi Christi vera illuminati doctrina, verum etiam prisci, qui studijs sapientiæ perdocti extiterunt, affirmarunt. Vnde Empedocles Agrigentinus eiusmodi sententiam protulit. Demones eos qui turpiter vixerunt æther, & pontus expellit, terra non accipit. Sic ab alio in aliud elementum deiecti miserabiliter admodum vexantur, donec expiati, ac purgati ab omni terrena labe ad pristinam cæli sedem, vnde defluxerant, redeant, & æuo fruantur sempiterno. Democritus autem dixit deum omnia agnoscere, omneque mortalib⁹, & dare, & auferre posse, quippe qui rex omnium solus sit. Sed ne multis lectorem demorer, concludendum esse statuo decere regem pium, ac religiosum esse. Nec quicquam agere, aut ĩchoare, nisi propiciato deo christianis cærimonijs. Nam cæteri omnes ritus irridendi sunt, & a sanis hominibus contemnendi. Sola enim hæc religio diuina, ac cęlestia præcepta edocet, quib⁹ ad cultum diuinæ maiestatis instituimur, pie, ac sancte viuere erudimur, & ad cognitionem veri, atque vnici dei omnium conditoris, atque artificis perducimur, a quo plænam fœlicitatem, perpetuam, sempiternamque nãciscimur.

Empedoclis sententia.

Demonũ pœna.

¶QVAM DECEAT regem religionis obseruantia Alexãdro docuit. Nam quum accepisset seruum quendam suum, qui in eum grauiter deliquerat, in Asylum per religionem inuiolandum perfugisse, ad Megabirum literas dedit, vt illum, si ex Asylo egrederetur, manciparet, & vinctum ad se mitteret, sin minus id fieri possit, in Asylo nullam vim ei afferat, quando per religionem non liceret.

Liberalitatis ecclesiasticæ ius iuiolandũ.

¶TEMPLVM QVOQVE Dianæ Ephesiæ ius Asyli etiã habuit, quod quidem eiusmodi fuit, vt ex eo nemo quouis crimine damnat⁹ educi posset, hoc templum Alexander ad stadium perduxit, & opulẽtijs compluribus auxit. M. vero Antonius illud etiam mirifice amplificauit. Octauius autem id indigne ferens templum illud funditus euertit, asserens sceleratos homĩes eiusmodi impugnitate in dies magis, magisque augeri, & alios bonos viros labefactare. Asylum primus omnium condidit Cadmus, vt Thebas, quas nuper ædificauerat maiore populo compleret. Huius exemplum imitatus est Romulus quum romam statuisset, vt incolarum frequentiam augeret. id tamen ei, posterisque perpetuo probro semper obiectum extitit a maleuolis, obtrectatoribusque romani nominis, vnde illud Iuuenalis.

Dianę ephesię templum.

Asylũ quis prim⁹ cõdidit.

Iuuena. satyra 8. insi,

Et tamen vt longe repetas longeque reuoluas
Nomen ab infami gentem deducis ASylo.

DE AFFECTV, SEV AFFECTIONE

TITVLVS SEPTIMVSDECIMVS.

Affectio.

AFFECTVM, SEV MALVMVS Affectionem appellare, iustitia deinde nobis præstat, vtrumque enim nomen a veteribus inuenio vsurpatum, & alterum pro altero sæpe positum, cum intellectu tamen inter se differant. Est enim affectio generalis quædam inclinatio animi ad dilectionem, beneuolētiamque hominum, quorum rebus aduersis angimur, lętamur autem secundis. Affectus autem sit, quum hanc dispositionem perducimus ad actum, vt quum adsumus homini etiam ignoto, ducti hac animi bonitate, & pręcipue in his rebus, quibus facile sine detrimento nostro possumus benigni esse, & opem indigenti afferre vt monstrare erranti viam, fontem sicienti ostendere, lumen pati de nostro lumine accendi. Hæc & his similia homini debere videmur quodam iure naturalis affectionis erga genus nostrum. Sed naturalis ordo exigit, vt antecedat affectio, sequatur electio, deinde actus, deinceps vero habitus, quem actuum frequentatio perficit, vt Aristoteles docet. Sumitur etiam pro accidente qualitatis affectio, vt sit animi, aut corporis subita alicuius rei causa commutatio, vt si quid nobis boni, aut iucundi ex tempore nuncietur, tunc repentino gaudio, hilarique læticia perfūdimur, vel si videmus rem diu a nobis desyderatam, vel contra si repente cernimus rem aliquam quę nobis timorem, formidinem, molestiam ve aliquam incutiat. Hę omnes affectiones dicuntur, quę suapte natura facile decidūt nisi in actu diutius persistant. vnde fiat habitus, qui est quasi quædam pręceptio qualitatum. Cicero autem ait habitum esse animi, aut corporis cōstātem, & absolutā aliqua in re perfectionem, vt virtutis, aut alicui⁹ artis.

Affectio. Electio. Actus. Habitus.

NVnc vero ad primam affectionis significationem redeo, quę ad institutum ordinem nostrum attinet. Assero namque affectionem erga homines a natura omnium parente mortalibus inditam esse. Diligit enim quodque animal suum genus, & cum similibus suis facile congregatur. Præterea īgenui hominis est hominē beneuolētia cōplecti, & ad ineundā gratiā, conciliādasque amicitias plurimū cōducit. At contra angusti, peruersique animi est homines odio habere, gaudereque potius malis, quā bonis eorum lætari, solitudine æqualiū cōgressum, cōsuetudinēque fugere, quū homo lōge magis animal sociale sit, quā apes, formicę, graculi, palumbes. Optare calamitates, pestilētias, sterilitates, bella, & alia cōmunia mortalium mala. Eiusmodi homines μισανθρωποι hoc est osores hominū a græcis vocātur, quod perosi sint om̄e gen⁹ hoīm. Tales fuerūt nōnulli, quorū veteres meminerūt. Et ex morū peruersitate, quā ex virtute aliqua noīa sua

sua ex omni obliuione vendicarunt. Lepide,ac facete iocatus est Plato in morosam,atque odiosam Timonis Atheniensis vitam,& tamen ex iocis illis,ac salibus facile intelligere possumus Platonem illius mores exhorruisse,& ea cauillando protulisse,vt ex malis morib⁹ facilius bonos dignosceremus. Virtus enim vix cerni posset,Nisi ex vitijs,quæ ei contraria sunt ostenderetur,Nec perfecta satis haberi posset,nisi aduersis in rebus exerceretur. Aurum siquidem igne probatur,vt in trito prouerbio dicitur Bonum quoque ex malo dignoscitur,malum autem ex bono. Similis moribus Timoni extitit Mison,cui ab odio nomen fuit,is quum inter homines versaretur,semper erat mœstus,in solitudine vero ridebat,Similis etiã Apemantus. Sed vt hi omnes homines odio habebant,sic communi hominum odio digni sunt,& quasi rationis expertes cum beluis,ac feris a ciuitatibus,& ab omni hominum cœtu extrudendi,ac deturbandi. In hominum enim figura,torui truculẽti,atque immanissimi sunt,& animo prorsus efferato. Timon in sepulchro suo,quod pone sterquilinium fieri voluit,eiusmodi versus inscribi mandauit.

Timon. Mison ἀπὸ τοῦ μισέος.i. ab odio.

Hic sum post vitam miseramque,inopemque sepultus,
Nomen non quęras,dij te lector male perdant.

Timonis epitaphium.

Execratur eos post interitum,quos perosus in vita perdere nequiuerat. Sunt etiam quidam,qui animi rigore,ingenijque toruitate immites,inflexibiles,inexorabilesque esse videantur, & id quidem ex habitu corporis ostendunt,proterui etenim sunt,lucidi,macilenti,morosi,anxij,taciti,solíuagi,& atrabili semper exuberant. Qualis fuit M. Grassus pater eius Crassi,qui cum exercitu apud parthos interijt,qui omni vita nunquam ridere visus est,proinde vulgo ἀγέλαστος dicebatur,quasi irrisibilis quum ex cõtrario γελασος a ridendi gratia dictus sit. Et Democritus γελαστῖνος honoris causa cognominaretur. Nos autem his omissis hominem instituimus qui non modo pars sit humanitatis,verum alijs iure optimo pręsit, & beneuolentia,ac gratia omnes complectitur,vt quos locupletari liberalitate, ac magnificentia nequęat,saltem ab omni contumelia,atque iniuria tueatur.

M. crassus. Agelastus. Democrit⁹ gelasinus.

DE HVMANITATE.

TITVLVS OCTAVVS DECIMVS.

Humanitas.

HVMANITAS AFFECTIONI CONiuncta est, quam quidem conseruare debemus, si homines recte nuncupari volumus. Homo enim qui naturæ obsequitur homini nullo pacto nocere potest, Natura nobis hoc præscribit, vt homo homini semper prosit. Quæ virtus tanti fuit, vt deo digna esse videretur. Scribit enim Varro Herculem honoris gratia ἀλεξίκακον hoc est malorum aduersorem cognominatum extitisse, quod semper hominum adiutor, ac defensor esset, est siquidem ἀλαλκεῖν tueri adiuuare, & hostem arcere. Vnde nomen etiam Alexādri dictum putant. Ingenui quidem animi est homines adiuuare, eisque quibuscunque rebus possumus prodesse, atque opitulari. Qui enim beneficiū dant, deum imitari videntur, qui semper omnibus prodest. Qui vero repetūt feneratores haberi possunt. Aedes gratiarum apud romanos in medio fori erant, vt omnes intelligere possēt homines omnibus hominibus gratos esse oportere, & in referenda gratia abundantes. Lepide Plautinus ille comœdus ait. Improbus est homo ille qui beneficium scit sumere, & reddere nescit, sed vt pietatem, ac religionem semper debemus, Sic homini benignitatem, ac misericordiam. Iure optimo igitur Athenienses misericordiā nō pro affectu, sed pro dea colebant, vt homines intelligerent se diuina etiam præstare, dum misericordes essent.

Hercules alexicacos dictus. Alexā. vn̄ dictus. Gratiarū ędes

A. Gel. c. 16. lib. 13.

HVMANITAS quidem (vt A. Gellius declarat) est beneuolētia quædam, ac dexteritas erga omnes homines permista, quā græci φιλανθρωπίαν eleganti verbo, quasi erga homines amorem apellant. Sed quando humanitatem plurimum adiuuat prima eruditio, & puellas illa īstitutio quā παιδείαν græci vocāt, idcirco pro īstitutiōe, doctrina, ac disciplina bonarū artium elegāter eā veteres vsurpauerūt, & humanū pro erudito frequenter posuerunt, humanioresque litteras dixerunt. Nec id profecto ab re. Eiusmodi enim humanitas nulli animantium generi præterquam homini a natura concessa est, humanitatis vero comitas illa lepidissima ex omnibus mortalibus regibus, ac principibus magis conuenit. Quanto enim opulentiores sunt, tanto pluribus prodesse possunt. Opes quidem priuatorum tenues sunt, & in paucos etiam si velint humaniore quadam benignitate vti possunt, Nisi in his rebus, quæ dando non minuuntur, nec pereūt Et in his etiam quæ a medijs quibusdam officijs proficiscuntur.

Literæ humaniores

LYCVRGVS vt ciues suos ad humanitatem instrueret eos assuefecit, vt neque optarent, neque vlla ex parte scirent seorsum priuatimque viuere. Sed veluti apes omnes ad rem communem conuerterentur, Sēperque circa regem versarentur. Ad humanitatem vox illa maioris Scipionis pertinet, quum ait malle se ciuem vnum seruare, quā mille hostium perdere. Nec minus responsum illud Alexandri ad Darij nūcios, qui ei gratias agebant, quod tam clementer, tam caste, atque humanę se gessisset in coniugem, ac filias eius, quas captiuas haberet, ait enim, Nunciate

Scipion. dictū Alex. rn̄sū ad darij legatos.

Dario

Dario omnia, quæ liberaliter, atque clementer egi, non amicitiæ eius me
tribuisse, sed naturę meę. Bellum cum captiuis ac fœminis gerere nō so=
leo, armatus sit oportet quem oderim.

¶SENIOR Cato magnam apud romanos sapientiæ laudem habuit. Cato senior.
Quidam vero obtrectatores, atque æmuli eius dicebant illum quibusdā
in rebus humanum esse, & pręcipue in domesticis institutis eū carpebant,
in quibus humanitatis oblit⁹ esse videbatur, vt fieri solet in reb⁹ prosperis
Consensum enim beneuolentiam, ac concordiam seruorum, libertorum,
& reliquorum familiarium imprimis odio, suspitionique habebat, proin=
de illorum discordia, ac simultate plurimum lętabatur, ex qua dicebat lō
ge melius rei familiari, ac domesticę consultum iri, quam si omnes iter se
optime congruerent, familiæ enim concordiam, conspirationem in patrē
familias esse arbitrabatur, Satiusque esse dicebat, vt quisque ęmulos veri=
tus delatorem formidaret, Seruos deinde senio affectos, aut aliqua ex par
te debiliores, imb ecilioresque factos quamprimum venundari iubebat, ac
si muta essent animalia, quam si imminuta vtilitate, quam antea percipe=
re consueuerat, nihil humanitatis eis impendere teneretur, veluti si non in
telligeret non semper exigenda esse ab hominibus ea omnia, quæ iure exi
gi possunt.

¶SED NATVRAE, atque humanitatis rationem esse habendam
vt sublata etiam vtilitate humanitatis, clementiæque officia eisdem exhi
beamus, quum omnes paulo humaniores viri ex humana quadam vberta=
te equis, ac canibus senio confectis non modo pabulum, ac cibum, verum
etiam quandam senectutis indulgentiam præbuerint. Indecorum, idignū
que esse videtur, vt seruis, aliisque animalibus veluti calceis vtamur, quos
abiicimus, postquam vsu fracti, atque attriti sunt, nobisque nihil prosunt.
Clarus, atque illustris vir apud Athenienses, & in omni Græcia habitus
fuit Cimon, Is equarum monimenta, quarum opera victor in olympiacis Cimō atheniē
ludis coronatus fuerat, iuxta sepulchrum suum magna impensa collocari sis milciadis fi
voluit, ne ingratus vlla ex parte mutis etiam animalibus videri posset. lius etiā erga

¶PERICLES QVOQVE Atheniensis Anaxagoræ discipulus equas nō ĩgrat⁹
vir temporibus suis maximi nominis extitit, & eloquentia adeo clarus, vt Pericles erga
cum concionaretur Poetę dicerent ex illi⁹ verbis coruscationes, tonitrua= p̄ceptorē suū
que cieri, & linguam eius fulmen iacere. Attamen ei a plærisque vitio da anaxagorā in=
tum est, quod negligentius se gesserit in præceptorem suū, Erat enim rei gratus
publicę intentus Pericles, & Anaxagoras grandior natu inopia, angustia=
que rei familiaris pręmebatur adeo, vt iam per inediam mortem sibi con=
sciscere destinasset. Hoc quum rumore, ac fama Periclis ad aures percre=
buisset confestim ad eum perrexit, & supplex effusis lachrimis eum ora=
uit, obsecrauitque, vt si vitę iā pertesū esset, nec vlteri⁹ viuere destinasset,
sua saltē causa consiliū mutaret, sibique viuere decerneret quando eius=
modi consiliorum socio plurimum egeret, Tum Anaxagoras ait, O Pe=
ricle. QVI lucerna indiget oleum instillat, Erubuit tunc Pericles quasi Lucerna q̃ idi=
ingratitudinis, atque inhumanitatis incesseretur, Ac deinceps liberalitatis get ifūdit oleū
humani=

humanitatiſque munera largius benigniuſque ei exhibuit. Tenuiores alere, nudos operire, infirmis opitulari, captiuos redimere a carcere.

HOMINES quoque non omni ex parte innoxios liberare humanitatis munus eſt peregregium, Phocion vir apud Athenienſes ſummæ auctoritatis quum ab amicis obiurgaretur, quod improbum quendam in capitali iudicio defenderet, inquit, NEMO quidem probus eiuſmodi patrocinio indiget. Et quum enixe admodum rogaretur ab affinibus, neceſſariiſque Ariſtorgitonis hominis flagitioſi, ac ſceleſtiſſimi, qui ob eius crimina in carcerem ab Athenienſibus coniectus fuerat, vt ad illũ viſendum accederet, reſpondit, non grauate ſe id facturum, tum amicis dehortantibus, conantibuſque eum ab inſtituto itinere reuocare, ſinite inquit, & quoniam loci gratia Ariſtorgitonem iucũdius quam in publica cuſtodia viſere, ac ſalutare poſſumus.

Phociõis rñſũ

SCRIBUNT etiam Cimonem virum illum illuſtrem, cuius paulo ante mentionem fecimus, comites ſemper ſeruos ſecum habuiſſe, qui pecuniam deferebant, vt ſi quem inopem, aut indigna egeſtate oppreſſum cerneret, quamprimum illum larga benignitate adiuuaret. Patere etiam atria locupletum mendicantibus hominibus humanitatis mun⁹ eſt quam maximum. Nec auſcultandum Plauto comico poetæ puto, quanquam latinæ linguæ pater propter vetuſtatem dici poteſt. Senex enim in magna annone caritate operam ſuam præ inopia piſtori locauit, & tris in priſtino ſcripſit comedias, ac vendidit, vt Varro ait, Nam tedio paupertatis affectus hanc immitem, atque inhumanam ſententiam effudit, De mendico male meretur, qui ei dat, quod edat, aut quod bibat, Nam & illud quod dat, petit, & illi producit vitam ad miſeriam, Longe melius factitabant, vetuſtiſſimi romani, qui cœnarum reliquias mendicis ſemper erogabant. Nam poſtquam ditiores illi ex prima menſa cibum ſumpſerant, accedentibus bellariis, quam ſecundam menſam appellabant, numinibus coronatis poculis libabant vina, & ſtatim atria expectantibus ante fores tenuioribus aperiebantur, vt ederent, vnde ab inopum clamore, qui ſodales deuocabant, ortum eſt verbum panditur, quaſi panis datur, exinde vſu venit, vt pro verbo aperitur, panditur, dicerent. Multi etiam eo tempore palam in propatulo veſcebantur, vt frugalitatem ſuam omnibus oſtenderent. Neminemque aduenientium ab eorum menſa arcebant, hoc exemplo duct⁹ Iuuenalis quum menſarum ſui temporis voraginem ſatirico more carperet, ait,

Plauti inopia.

Inhũana plauti ſẽtẽtia, cui tamẽ adſtipulat̃ lacõ q̃dã apud plutarch. in apophth. laco.

Romanorum mos.

Pandit̃ verbũ vnde.

Iuue, ſaty. 1.

Quis fercula ſeptem ſecreto cœnauit auus?

Deinde oſtendit iudiciale quoddam vectigal penſitatum fuiſſe, & in ſportulam redactum, quod pauperibus erogaretur, Conqueriturque quod a diuitibus diriperetur, idcirco addit,

Quid facient comites, quibus hinc toga, calceus hinc eſt,
Et panis fumuſque domi?

Antiqui reges, ac principes tibiis præcinentibus cœnę ſigna dabant, quum menſę ſternerentur, apponerenturque fercula, vt inopes eſum properarent

Vnũ

Vnum sibi persuadeant reges, ac principes oportet, excellentis animi munus esse tenuiores alere, omnibusque benefacere, etiam si ab eis nihil vnquam accepturi essent. C. cognomēto Calligula, quūm imperaret vel ex hoc comiter egisse laudatur, quod tenuiores quosdam sæpe inuitaret. Et in epulatione quadam iucundum conuiuis fuit, quod equiti romano contra se hilarius, iucundiusque vescenti partes suas de mensa benigne admodum transmiserit.

DE FACILITATE

TITVLVS NONVS DECIMVS

FACILITATEM SVNT QVI putāt ad humanitatē accedere, quæ vel species eius sit, vel comes, & quasi germana soror. Facilitas virtus est in rege omnium gratissima ad ineundam gratiam beneuolentiamque seruandam. Nihil iucundius his qui reguntur esse potest, quam quum intelligunt aures illius qui regnat eis patere, nec querelis eorum clausas esse. Facetus quidam scurra, inter iocādum dicere solebat, malle se cęcutienti quam surdastro domino inseruire. Nam si ille minꝰ cernit, quæ facit, magis e re sua esse potest, quam si minus audit quęcunque dicit. Princeps qui facile audit multorum iniurias cohibet. Multi enim gratiores, acceptioresque sunt principi iniustiores, iniquioresque fiunt, quum cogitant rem posse dominum latere. At quum secum mussitant, quid si resciuerit? facile enim aurem præbet, extrudemur, minus nobis fidei habebitur, pœnas dabimus, Tunc abstinēt & mitiora, melioraque cogitant. Sed nimis multa audire cogitur is, cui tota cōmissa est res publica, nec aliter facere potest, vt sapienter ait Cicero accedit tamē ad sapientiā, & virtutem multos audire. Monemur enim sæpenumero aliorū dictis, & ea perdiscimꝰ, quæ nobis obscura sunt, mutamusque sententiā in melius, & errata nostra, si qua sunt, corrigimus. — Facilitas.

M. ANtonius cognomento pius, qui sapientiæ studijs, & vitæ innocētia Cęsarum omnium optimus habitus est, sæpe sapientes, atque optimos viros clam accersiri iubebat, & seorsum remotis arbitris ab eis sciscitabatur, quid de se quisque sentiret, loqueretur ve, & ea emendabat, quæ iure optimo reprehēsa esse viderentur. Cautiores, melioresque reddebat eos, qui ei in consilio aderāt, verebantur enim ne ille extra ab alijs quæreret, quid facto opus esset, & ipsi haberentur, aut minus prudentes, negligētes ve, aut — M. anto. pius.

versuti nimis, atque insidi, siue assentatores, adulatoresve, qui se putarent obsequium præstare si consilia eius probarent, & mores, ac vitia imitarentur.

Philipp' macedo.

¶FACILITAS Philippi Macedonum regis multarum ciuitatum animos ei conciliauit, adeo, vt plures beneuolentia quam armis subegerit, Prcipes vero qui cum Alexandro eius filio militabant, illum nonnunquam difficiliorem reddebant, quod quidem eiusmodi exemplo cerni licet. Dinochrates Macedo Architectus fuit ætate sua omnium maximus, & in mathematicis scientijs eruditissimus habebatur, Is quum aliquando principem aliquem quæreret animo, & potentia īgenio suo parem literas a conciuibus suis impetrauit, quibus principibus illis commendaretur, qui Alexandro gratiores erant, rogabantque vt ei ad regem aditus pateret, illi Dinochrati officium pollicebantur, verum longis frustrationibus eū illudebant. Hoc ille quum animaduerteret, nouum commentationis genus commentus est quum literæ ei neutiquam prodessent, erat enim corporis forma, ac dignitate cōspicuus, toris, ac membrorum lacertis Herculis imaginibus persimilis, proinde quum cerneret Alexandrum in magna hominum frequentia ius dicere, vestem, qua amictus erat, exuit, & nudus leonis pellem, quam parauerat, induit, & accepta in manu dextera claua graui incessu, & toruo, trucique aspectu contionem illam circumire incipit, nouus hominis habitus, & seuera facies multorum ora, atque oculos in se conuertebat. Hoc quum cerneret Alexander, insolita re permotus hominem ad se perduci iussit, & quis nam esset, quave de re accessississet rogauit? Tum ille Dinochratem architectum Macedonem se esse ait, afferreque ad eum meditationes suas dignas tanto rege, & victore orbis terrarum, Sed quum ab eius aspectu extruderetur, nouum habitum excogitasse, vt ad eum admiteretur, quum nulla literarum commēdatio satis sibi profuisset, risit Alexander, & grato, hilarique vultu eum accepit bonoque vt animo esset iussit, ac etiam donis eum, muneribusque affecit Deinceps quoque multis in rebus opera vsus est, & pręcipue in dimensione Alexandriæ, quam illius iussu statui, atque ædificari voluit, Hæc de facilitate satis.

Dinochrates architectus.

Dinochratis, commentum.

Cōmentatio ꝑficit q̄ nō potuit literarum commendatio

¶DE FIDE.

¶TITVLVS VICESIMVS.

FIDES SVPERIORIBVS VIRTVTIb⁹ finem prę̨scribat, est enim ex his speciebus, quas iustitia præstat, vltima. Sed tanto splendore præfulget, vt sine ea omnes regum, ac principum virtutes obscuriores fiant. Ab ea enim singulę sic lumen accipiũt, vt a sole luna, sydera, ac stellę omnes Prudentia sine fide vana, ac mendax esset, & vafra quędam, versutaque calliditas. Temperãtia tristis ac verecunda, Fortitudo ignaua, ac torpida, Iustitia autem sœua, ac sanguinaria. Quid laudis, famæ, aut gloriæ princeps habere potest, qui vanus, mendax, aut ĩfidus est? Quid turpius, aut grauius esse potest, quam fidem fallere? promissa non præstare, aut dictis, conuentisque non manere? Fdes.

¶CENANTIBVS in naui ad puteolos Antonio, & Octauio apud Sextum Pompeium magni Pompeij filium, qui tunc conciliati societatem iniuerant, Menodorus Pompeianæ classis præfectus per internuncium Põpeio significauit, tunc tẽpestiuũ esse parẽtis, ac fratris ĩiurias vlcisci, quod si occasionem sumere vellet se operam daturũ, vt e nauibus euadat nemo, cui Pompeius refer inquit Menodoro ei sine me id facere licere, qui iam peierare consueuit, mihi autem nephas esset, qui fidem fallere nescio, quę quidem vox & decora fuit, & magni Pompeij filio digna. Sexti pompeij fides. Menodorus. Dictũ põpei dignum

¶PARMENIONI Quoque suadenti quippiam Alexandro, quod præter fidem, ac decorum esset, Respõdit Alexãder, facerem id quidem si Parmenion essem, verum Alexandro neutiquam licet. Nec id iniuria dicebat Alexander, nouerat enim vir animi tam excelsi, qui sibi orbis terrarum imperiũ polliceretur, nihil esse posse quod magis gloriam suã obscuriorem redderet, quam si promissam fidem aliqua ex parte falleret. Fides namque quam quispiam conceptis verbis hosti quoque iurauerit, præstanda est. licet minus sit e re eius qui pepigerit. Alex. rñsũ ex plutar. in apophth.

NVLLA enim vtilitas, nulla potentia, nulla victoria tanti est, quæ cum iusiurandi religione æquari, aut conferri possit. veteres dixerunt fidẽ esse promissorum conuentorumque fidam obseruantiam, vel mutuæ stipulationis exhibitionem, Fidei vero, iurisque iurandi sponsores deos inuocabant.

¶QVOCIRCA apud Comicos poetas sæpe dicitur. Dij vestram fidem, quasi deos fidei sponsores appellent, vt is opem, auxiliumque afferant, perfidiamque vlciscantur. Quem sermonem romani etiam vsurpauerunt, vt ex veteribus eorum poetis, oratoribus, atque historicis cernere possumus.

¶SOLENNE ERAT Epirotarum regibus ineunte vere Ioui pugnatori sacra facere, hostiasque complures cedere, illic mutuum inter se iusiurandum dabant, accipiebantque, reges asserebant se legitime imperaturos. Epirotę autem se omnia regibus exhibituros, quę per legẽ deberẽt, qua religione compulsi magnam inter se concordiam seruabant,

(Periuriũ capite vĩdicabãt ęgyptij. Palici dij. Ex macro .l.5. saturnaliũ. Silius lib. 4.)

¶PERIVRI apud ægyptios capitali pœna puniebantur, vt Diodor' Siculus testatur, quando & pietatem in deum violarent, & fidem inter homines tollerent. Palici dij Iouis & Thaliæ filij a poetis fuisse dicũtur, hi periuriorum vltores a veteribus habebantur, quorum tẽplũ in Sicilia fuit, quod Ducetius Siculorũ dux statuit, cuius meminit Silius, quum ait.

Et qui præsenti domitant periura Palici
Pectora supplicio.

Sed hanc fabulam Aeschilus Siculus tragœdiarum poeta longe ante eũ celebrauerat. Qua ex re docemur deum violatæ fidei vindicem, atque vltorem esse, vnde idem poeta ait.

Stant nulla diu deceptis gaudia diuis.

(Iuppiter lapideus. Cice. epist. fa. lib 7. epist. 12.)

¶IOVEM lapideum iurabant antiqui, & quisque iurãs lapidem in manu tenebat dicens, Sic diespiter salua vrbe bonis omnibus eijciat me, si sciens fallam, vt ego hunc lapidem eijcio. Cuius consuetudinis meminit Cicero in epistola quadam ad Trebatium.

(Scytharũ iusiurãdũ. Ex herodoto i melpomene.)

¶SCYTHAE per regium solium iurabant, quũ maximum iuramentum adhibere volebant, & id quoque fallere capitale erat, vt ait Herodot'

¶VIDENDVM tamen est, vt iuramentum in rebus bonis, nõ autem in malis præstetur, deus siquidem in rebus pulchris, iustisque consensum adhibet, non turpium, inhonestarumque actionũ sponsor accedit, vt Dionysius Halicarnaseus testatur.

(Medorum, & arabũ ieũdi fœderis mos. Ex herodoto i thalia.)

¶MEDI, ET Arabes (vt Herodotus etiam scribit) inituri fœdera, fidem ve desponsuri, missum e leniter vulneratis brachijs, aut pollicibus sanguinem inuicem lambebant, quasi propriam vitam, quæ per sanguinẽ intelligitur pro fide præstanda Deo vouerent, Arabes vero in hac sponsione Dionysium, Vraniamque inuocabant, vt ex altero orgia, sacraque omnia fœderibus adesse ostenderent. præest enim Bachus sacrificijs, mysterijsque omnibus, & pius semper, fideique obseruantissimus habitus est heros ille. Ex altera autem cuncta numina fidei sponsionem facere testabantur, quando quidem Vrania sit cælestium orbium consonantia, atque harmonia. Cornelius tacitus huius consuetudinis meminit in vita Neronis his verbis. Mos est regibus quoties societatem ineunt implicare dexteras pollicesque inter se vincire, nodoque perstringere, vbi mox sanguis in extremos artus suffuderit, leni ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.

(Romanorum mos ieũdi fœderis. Fœdus vnde.)

¶ROMANI fœdus firmabant fœdata per sacrificium porca, hoc est saxo contusa, cum imprecationibus, vt sic cęderentur, qui rupto fœdere a promissa fide discederent. Quod & Mantuana musa edocet, quum ait.

Et cæsa iungebant fœdera porca.

Varro fœdera a fecialibus sacerdotibus, qui fœderibus faciundis præerãt, dicta putat, cuius verba pene eiusmodi sunt. Feciales quod fidei publicæ inter populos præerant, Nam per hos fiebat, vt iustum conciperetur bellum, & indesitum, vt fœdere fides pacis conseruaretur.

¶EX HIS MITtebantur antequam conciperetur bellũ, qui res repeterent

terent,& per hos etiam nunc fit fœdus,quod fidus Ennius scribit dictum in re militari. Hac Ennij opinione ductus Festus pompeius dixit,Fœdera ideo dicta,quod fides in illis interponeretur,Inexpiabilis religionis est fidē fallere. Et nūquā id facin⁹ a deo inultū permittitur. Prusias bithynię rex violatæ fidei proditi Annibalis,cōpulsisque ad necē miserabiles pœnas dedit. Nā Nicomedes eius filius,cui rerū habenas viuus permiserat, fauēte populo illum regno exegit, & quum nemine ferente ei auxilium, in spelunca quadam lateret,ab inquisitoribus inuentus iussu sœuissimi filij trucidatus interijt. Prusias.

¶ TARQVINII Superbi exitium quis ambigit deo optimo vltore contigisse? Occiso enim Seruio Tullio socero suo regnum per iniuriam inuasit,quo die scelerata tullia per patris iacentis cadauer carpentum egit, vt virum suum regem salutaret. Fidem esse regnis etiam præferēdam Silius italicus cecinit his versibus. Tarquini⁹ super b⁹. Sili⁹. lib. 13.

Fœdera mortales ne sœuo rumpite ferro,
Sed castam seruate fidem fulgentibus ostro
Hęc potior regnis.

In reliquis deinceps concludit domum,coniugem,familiam,ac vitā eius qui fidem violet nunquam expertem luctus esse,nec lachrymarum, fidēque lesā semper eū insequi,nec cælū,nec terram,nec maria secura ei permittere. Et furias infernales consilijs,mensisque ei⁹ semper adesse, donec illum in Stygiam paludem mergant, Hæc est aurea illa Ciceronis sententia,quum ait. Magnam vim esse conscientiæ,& magnam in vtrāque partem,vt neque timeant qui non peccauerunt, & pœnā ante oculos semper habere videantur,qui deliquerunt.

¶ QVIN etiam tantæ turpitudinis est perfidia,vt virtutes omnes inquinet,atque obscuret, Præclara gesta obruat,animi corporis, fortunæque bona perimat,& nullis quoque meritis vnquam mitigari,aut expiari possit. Quis prestantior ciuis Bruto? quis virtute,moribus,doctrina, genere, dignitate illum anteibat? Aderat etiam quędam honestatis species,vt libertatis vindex ex maiorum suorum imitatione haberi posset,attamen populum vniuersum,& complures clarissimos viros in vltionem Cæsaris cōtra se armauit. Audi quam sententiam in eum proferat Valerius maxim⁹ M. Brutus virtutum suarum prius quā patriæ parentis parricida fuit,vno eīn facto & illas in profundū pręcipitauit,& omnē nominis sui memoriā inexpiabili detestatione profudit. Et quanquā magnifice ad Ciceronem per epistolā loquitur,& se liberatorem orbis terrarū appellat,dicitque seruitutem,& contumelias pati peius se odisse malis omnib⁹ alijs,crimen tamen suum fatetur,quum scripsit in quadam alia epistola,cuius meminit Plutarchus vir doctissimus,& acerrimus rerum romanarū scrutator, bonum virum fuisse Cæsarem,sed maiores suos ita īstitutos extitisset vt ne bonos quidem dominos præferre possent. M. brut⁹. Vale. max. l. 6 de grauiter dictis & factis. Brut⁹ ad cice. epistola. 16. li. epistolarū ad brutū.

¶ CASSIVS QVOQVE QVId de cæsare sentiret indicauit, quum ad Ciceronē scriberet,quo tempore in hispania cęsar cōtra Pōpeiū Cassius ad cice. epist. fa. l. 15 epist. 19.

 iuniorem

iuniorem bellum gereret, ait enim, Quid in hispania geratur rescribe. Peream nisi sollicitus sum, ac malo veterem, & clementem dominum habere, quam nouum, & crudelem experiri. Scis Cneus quam sit fatuus, Scis quomodo crudelitatem virtutem putet, Si Cæsar vincit celeriter me expecta. vale. Atqui deus ipse huius perfidiæ vltor extitisse videtur, Nullus quidem ex Cæsaris percussoribus, aut ex his qui consilium dederant, vltorum manus euasit. Nam aut compulsi sunt ad vim sibiipsis inferendam, vt Cassius qui eodem pugione, quo Cæsarem confoderat, seipsum trãsegerit. & brutus sibiipsi mortem post acceptam cladem consciuit, Aut hostili ferro perierunt, Et imprimis A. Trebatius, qui in Asia a Dolobella per ludibrium, & contemptum trucidatus est, nec immerito diuti⁹ eum cum Cæsare militauerat, a quo honore, premijs, ac dignitate maiorẽ in modum honestatus fuerat. C. quoque Octauius, & Lentulus Spinther qui operis participes extitisse ostenderent, quũ re vera nihil egissent, Ab Antonio, & Augusto, deinde interfecti sunt, & vanæ iactantiæ pœnas dederunt.

Cęsaris ĩterfe= ctores & cõciĵ oẽs vltore gladio pœnas luerunt.

¶MAGNI quidem viri non modo perfidię crimine, sed culpæ etiã suspitione vaccare debent, candida omnino sit fides, & nullis susurris, calumnijsve obnoxia, Maior Aphricanus quum nauẽ carthaginiensium, in qua diuites, ac fortunati viri deuehebantur in potestate haberet, liberam, intactamque dimisit. dicebant namque illi se ad eum oratores a Carthaginiensibus missos esse, Et quamuis ei satis compertum esset illos vitandi periculi causa legationi nomen commentos fuisse, tamen romani imperatoris fidem decipi maluit, quam minima ex parte suspectam haberi.

Scipio maior.

¶THRACES (vt Ephorus scripsit) cum Boetijs indicias pacto dierum numero pepigerant, Noctu autem, quum securi⁹ illi agerent, agros eorum populabantur. At quum illi violatam fidem conquererentur, negabãt se perperam egisse, quum induciæ dierum pactę essent, non autẽ noctium. Sed non agit ex fide bona, qui eiusmodi figmentis se tuetur.

Thracũ versutia ĩ boetios. ex cice. offi. 1. de iustitia.

¶PERFIDIA nonnunquam dissimulatione vlciscenda est, Polemon rex cum Aspurgitanis, qui inter phanageriam, Gorgopiamque habitant, vt facilius, tutiusque eis imponeret, amicitiam simulabat, illi dissimulabant se id opinari, at tamen clam instructi, armatique, vt rex facilius adoriretur expectabãt, ipse vero putans se eos facile ĩprouisos opprimere posse rem audacter aggreditur, Aspurgitani inuadentem Polemonem forti animo cum omni eius manu prosternunt, & captum crudeliter trucidant, Ac sic male dissimulatam amicitiam vlciscuntur.

Polemon.

¶APVD PARTHOS VERO dicti, promissique nulla est fides, nisi quantum eis expedit. Nam tumidi omnes sunt, seditiosi, insidiosi, fallaces, subdoli, & procaces admodum.

Parthis nulla fides.

AIVNTQVE violantiam virorum esse, mansuetudinẽ autem fœminarum. Taciti semper miro silentio omnia consilia regunt. Et ad inuadendum hostem per insidias, ac dolos semper promptissimi paratissimique sunt.

ROMA=

❡ROMANORVM autem fides apud omnes gentes sedula, sancta, firma, atque augusta habita est, vera enim virtute, non fraude, aut dolis rerũ victores extiterunt. Priscis enim temporibus apud eos sancitum fuit nõ aliena iniquitate, sed propria virtute magnum, fortemque ducem militare oportere.

Romanorum fides.

❡HINC Furius Camillus ludi literarij magistrum, qui principum filios ad eum duxerat, vt per proditionem victoria potiretur, vinctum, verberibusque ab eisdem pueris cæsum obsessis faliscis remisit. Qui statim vltro non armis, sed tam clementi iustitia victi se in potestatem illius dediderunt

Furij Camillę iustitia

Ludi magistri iniqtas i pueros sibi creditos.

❡EADEM virtute etiam ductus Fabritius, Pyrrho regi hosti Romanorum acerrimo vt a veneno caueret prædixit, ne si quid ei accideret, ciuitates suo consilio putarent id factum, quoniam Romanis non placeret precio, aut prẽmio, aut dolis pugnare, Sed postquã cum infidis, ac barbaris bellum gesserunt dolos, insidiasque, vt cauerent opus fuit, & vim vi, dolos dolis vt vincerent necessarium pręcipue contra eos, qui eisdem artibus vtebãtur, tunc vera esse sententia illa Plauti visa est, qui in Bachidibus ait. Nullus frugi esse põt homo, nisi qui & bene, & male facere tenet, bonus sit bonis, malus sit malis, vtcũque res sit, ita animum habeat.

Ex Vale. Maxi. li. 6. de iustitia.

Fabritius.

❡FALLACES valde fuerunt Numidę, qui per dolum plęrũque vltro cedebant, mox vbi hostes vagabantur, tardiusue insequebãtur pręlium de integro instaurabant, & mira celeritate conuersi maiore impetu, quã si ex prouiso hostes inuadebant.

Numidæ fallaces.

❡SARMATHAE Perfidia, & dolis semper insultabant, & ad latrocinia potius quam ad bella intenti equos ex vsu abscidebant, ne quum ex insidijs laterent, illos proderent, neue ex aspectu fœminarum ferocius prosilirent. Remissa enim Venere cantherij taciti fiunt, & longe magis mansueti.

Sarmatharũ ꝑfidia.

❡APHRI omnes infidi, mẽdaces, subdoli, versuti, ac fœdifragi (vt ait Ennius) semper habiti sunt. Ipse quoque Annibal ingenio sæuus, atque immanis fuit. Et a teneris annis disciplinæ militari consueuit, ex qua humanum diuinũque ius contemnere didicit, nulliusque dei metu tenebatᷓ. nullum iusiurandum, nulla fides, nulla religio eum coercebat. Bella enim cędes & hostiles proditiones solum tractare didicerat. qui etiam hostibus deceptis semper lætabatur. & quos aperto Marte ęquare non poterat, dolis se præuertere gaudebat. Proinde nequaquam admirandum est missum Flaminium ad Prusiam Bithiniæ regem a Senatu oratorem, qui Annibalem ad supplicium deposceret. Et tamen plęrique romanorum ciuiũ postquam de nece Annibalis acceperunt, Flaminium crudelitatis incessebant quod auctor fuisset tam pręclari imperatoris interimendi per scelus, a quo nullum vlterius periculum reipublicæ immineret, quum iam victrix esset pene omnium gentium, & ille grandis natu, & animi virtute, corporisque viribus destitutus, neque opem, neque auxilium, aut cõsiliũ a quoquã sperare posset. Sed longe melius carthaginiensibus extitisset, de Anniba-

Cãtheriꝰ equꝰ castratus.

Aphri

Annibalis religiõis cõtẽptus

Hānonis sentē tía de annibale

le hannonij viro grauissimo credere, qui de eo in senatu ad hanc sententiā dixit. Ego annibalem iuuenem domi tenēdum sub legibus, sub magistratibus censeo docendum viuere æquo iure cum cęteris ciuibus nequādo prauus hic ignis magnum exuscitet incendium, quod quidem vere vaticinatus est, vt ex euentu omnes facile intelligere possunt

M. Attili⁹ Regulus.

¶SED magna profecto laus est seruatæ fidei, nulla victoria tāta gloria affecisset M. Attilium regulum, quāta eum extulit seruata fides, seruatūque iusiurādum, & si raptus est ad modici temporis supplicium, perpetui nominis fama illum ab omni obliuione vendicauit.

Duellius cornelius Asina.

¶FIDES Romani populi perfidis etiam hostibus exploratissima habebatur Duellius Cornelius Asina in primo punico bello exercitum in Sicilia habebāt, verum Cornelius asina ab Halmicare, & Hannone, qui exercitui carthaginiensium p̄erant, p̄stita fide ad colloquium vocatus per dolum interceptus est, & in vincula cōiectus, sed quum aduerso marte Carthaginienses terra, marique bello succūberent, placuit, vt de petenda pace ageretur, resque Halmicari & Hannoni a punico senatu demādata ē, Halmicar memor violatæ fidei Cornelio Asinæ ad consules ire formidabat.

Halmicar. Hanno

Hanno autem Romanorum fide fretus audacter ad consules perrexit. Et quū in eum tribunus quidam militum obstreperet, p̄fidięque eum ī Cornelium Asinam accusaret, vterque consul silentium ei indixit, Hannonique ait. Istoc quidem te periculo fides romani populi liberat.

Ptolemæ⁹ populū romanū tutorē filio reliquit. Aemilius Lepid⁹ Ptolemei filij tutor.

¶PTOLEMAEVS ægypti rex agnita romanorum fide, quum moreretur romanum populum īfanti filio, cui regnum debebatur, tutorem testamēto reliquit. Senatus vero nequa ex parte ille a spe frustraretur Aemilium Lepidum pōtificem maximum virum grauem, atque integrum ad tutelam eiusdem regendam Alexādriam misit, qui summa virtute, summaque diligentia puero indulsit, & moribus, regijsque virtutibus īstruxit regnūque non modo conseruauit, verum auxit, decorauitque.

Lycurgi fides.

¶LYCVRGI quoque legum lator fidem iuiolatam seruauit. Nā quū fratri Polybitæ regis spartanorum superstes extitisset, regnūque sibi ciuibus etiam poscentibus vendicare potuisset, Carillo filio eius, qui posthumus natus fuerat, vt primum adoleuit, summa fide restituit, vt omnes intelligerent eum longe pluris fidem quam amplissima regna, plurimasque opulentias facere.

¶PRODITORES quidem omnibus odio sunt, & non modo his quibus obsunt, sed etiam illis quibus prosunt abominabiles, ac detestabiles esse videntur.

Scylla nisi.

¶LEGIMVS in antiquis fabulis Scyllam Nisi filiam Minoi, cui⁹ amore flagrabat, Niseam patris regiam prodidisse, & ab eo in profundū maris præcipitem esse datam in pręmium proditionis ex pacto connubio expectaret.

Tatius Sabin⁹ Ex Ti. Liuio. lib. I. ab vrbe cōdi. & Valerius max. lib. 9. de superbia

¶TATIVS quoque Sabinorum dux Tarpeiæ virgini (quę sibi capitolium prodiderat) aureas armillas, quas leuo brachio Sabini gestabant, p̄ditionis munus pepigit, eique poscenti dari iussit. acceptus deinde, armis obrutam necauit, vt pacta mercede non defraudaretur. Sed morte proditiōis

pœnam

pœnam lueret. Propertius autem poeta nō armillas, sed matrimoniū Tarpeiæ Tatium spopōdisse affirmat, & ab eo Tatius inducitur his versibus

Properti⁹ Elegia. 4. libri. 4.

At Tatius (neque enim sceleri dedit hostis honorem)
Nube ait, & regni scande cubile mei
Dixit, & ingestis comitum super obruit armis,
Hæc virgo officijs dos erat apta tuis,

Eiusmodi exempla secuti sunt romani, quod quidē vel ex hoc patet, Publius Sulpitius, qui cum C. Mario Sylla romani populi hostis iudicatus ē quum in quadam villa lateret, indicio serui proditus occisus est. Seru⁹ (vt promissum indicij pręmium haberet) a p̄tore manumissus est. & propter scelus proditi domini e saxo pręcipitatus. Cæsarem dixisse Plutarch⁹ ait in thracem Rumitaleum, qui ei opportuna quędam oppida per proditionem tradiderat, placere sibi proditionem, proditorem vero se odio habere. A qua sententia non abfuit Antigonus rex, qui dicere etiam solebat se proditores amare, dum proderent. vbi vero prodidissent eos omni odio prosequi, nec immerito. Quomodo enim sperandum est eum in alienos fidū fore, qui in suos perfidus extitit?

Cęsari nō ꝓditor, sed ꝓditio placebat.

❡ FACETE Philipp⁹ Alexādri pater (quāquā decepto hoste) semꝑ gaudebat, conquerenti Lastheni olynthio quod milites eum proditorēvocarent, quando is patriam Philippo ꝓdidisset. Noli admirari (inquit) habetes enim ingenio sunt macedones, & agrestes admodum, vtpote qui Scapham etiam scapham vocent. Quo verbo rex prudentissimus docuit proditores omnibus ludibrio contēptuique esse debere. vera tamen fides in rebus aduersis spectatur, in prosperis siquidem fidem seruare genus quoddā aucupij est. ILLIS enim homines nonnūquam fidi sunt, a quibus beneficia maiora sperant. Prudenter ait Ouidius.

Philipp⁹ Macedo ex Plutarcho ī apophtheg.

Scilicet vt fuluum spectatur in ignibus aurum
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Imitatus Ciceronem, qui ī Lælio ait, Ita amicitia, & fides hominū aduersis probatur, vt aurum in igne. Sed ne vltra metas procuramus (vt dicitur) concludendum erit. Fidem nūquam violendam esse, neque vlla ex parte labefactandam, eiusmodi enim turpitudinis nota nulla vnquam obliuiōe deletur. peierati quoque iuris crimen nulla religione vnquam expiari pōt Alia autem ex parte proditores omnes (vt diximus) exhorreat quicunque regnat, & quoscūque dep̄henderit omni fœditatis exēplo vlciscatur, memineritque illius Romanæ veteris sententiæ, de qua paulo ante diximus. Oportere ducem propria virtute, non autem aliena iniquitate victorē, forteque esse. Et hoc de perturbationibus animorum euellendis, vel leniendis, & de virtutum generibus, earūque speciebus dicta sufficiant. In sequēti volumie, qm̄ satis de his, quæ ad regem instituendum pertinent dixim⁹ De officio eorum, qui reguntur dicendum erit. Sicut enim respublica ex ciuibus, qui cum imperio omnibus pręsunt, & ex alijs cūctis, qui ęquo aīo obsequātur, constare debet. Sic regnum ex optimo rege, qui iuste imperet & ex reliquis omnibus, qui illius dictis omni studio, omnique diligentia vltro obsequā

Proditores puniendi.

vltro obsequantur, sed vt omnia virtutum pręcepta, quæ regibus præscribũtur communia cum ciuibus esse videntur. Sic quam maxime hæc, quę de fide dicuntur, quæ quidem non modo his, qui regunt, singuli ciues pręstare debent, ne infidi, impij, ac maiestatis rei fiant. Verum alijs quibuscũque hominibus, stare enim promissis oportet, & conceptis verbis pactam fidem nũquam fallere. Nullum crimen ĩter mortales grauius perfidia habetur, quod semel admissum nũquam aboleri potest, aut religione vlla expiari, ꝑpetuam ignominiæ notam vniuersis gręcis inussit. Cicero pro Lucio Flacco ait. Ego gręcis tribuo literas, cõcedo multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingenium, acumen, dicendi copiam. Verũtamen hoc dico, testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit. vnde da testimonium mutuum a græcis vsurpatur. Quibus ex verbis colligere possumus multa animi ornamenta a sola perfidia obscurari.

Gręci perfidi.

¶FRANCISCI PATRICII SENENSIS PONTIFICIS CAIETANI LIBER OCTAVVS DE REGNO EXPLICIT.

¶FRANCISCI PATRICII SENENSIS, PONTI. CAIETANI LIBER NONVS, ET VLTIMVS DE REGNO INCIPIT

DE OFFICIO EORVM QVI REGIS IMPERIO PARERE DEBENT TITVLVS PRIMVS.

THEOPOMPVS LACEDAEMONIOrum rex dicēti cuidam idcirco Spartam optime seruari, quod reges bene īperare didicissent. Scite profecto respōdit, quin potius quia ciues regis dicto vltro audientes essent, sed si recte cōsyderare volum⁹ vtrūque est necessarium in regno bene constituto. QVI enim parere quispiam ei potest. qui imperare nescit? SVBIECTORVM quidem obedientia a principis prudentia, atque doctrina proficiscatur oportet. ITINERIS duces, qui recte antecedunt, ex suis vestigijs hoc præstant, vt qui eadem terunt, nūquam oberrāt. Qui vero errabundi ducunt, & seipsos perditum eunt, & alios in pręcipitium rapiunt. Atqui vt equestris munus militiæ habetur mansuetum equū reddere, nec respuētem frena, nec duriore ceruice obluctātem, Sic regium officium est populum vltro obsequentem reddere, & gratia, beneuolentia, ęqualitate, benignitateque sic homīes sibi deuicire, vt spōte sua parere studeant. nec īperata detrectent, aut iniquo animo obsequantur.

Theopompus apd̄ Plutarchū i apophth. laconicis.

Aureæ sētētię

¶CONTRA Autem videndum erit, ne ciues principis facilitate abutantur. Fit enim sępenumero vt ꝑuersa ciuium petulantia humanitatē, benignitatēque principum in sœuitiam, parsimoniāque conuertat. Sic q̄ mites ingenio principio erant, quum se contemptui haberi cernūt, acerbiores fiunt, duriusque imperare coguntur.

¶MITISSIMVS fuit Alexāder, donec Darij opes euertit, quum vero a victoria magni cognomentum accepit, tunc prę imperij magnitudīe singulos quosque suorum procerum ex nimia eius benignitate in spem regni erexit, qua ex re nonnulli in eum licentius oblatrabant. Et alij diuturnam, ac longam militiam conquerebantur. Alij orbitatem suorum parentum, & se omni posteritatis spe destitui insimulabant. Alij se promissis defraudari dicebant, & sic varijs susurrijs regem accusabant. Huic cōspirationes, cōiurationes, nocturnique conuentus fiunt, quibus delatores intenti principis aures in vltionem solicitant, & sic qui paulo ante comis, mitis, placidusque fuerat, sœuus, crudelis, ac sanguinarius fit, non tam sua quā eorum culpa, qui illius cōsuetudine, ac facilitate abutūtur. Prīceps enim dū sibi cauet, clęmentiæ, ac misericordiæ obliuiscitur.

¶EXPFDIT igitur, vt ciues optimo sint animo, & freti propria virtute potius quam principis moribus quæcūque optant se assequi posse confidant. Idcirco si hucusque satis diximus quonam pacto oporteat regem se gerere in populos, ac ciues, quibus imperat. Non alienū etiam videbitur priuatos quoque paucis instituere, qua ratione regi obtemperare debeant. Quibus ex rebus & rex gloriam, atque immortalem famam consequetur & priuati omnes ad quietem, ac beatitudinem dirigentur.

QVA RATIONE PRIVATI OMNES REGI PARERE DEBENT

TITVLVS SECVNDVS.

IMPRIMIS CONSYDERARE DEBENT, qui reguntur, nullum imperiũ regno esse pręstantius, nullũque deo similius. Proĩde eleganter a poeta summus deus, rex hominũque, deorũque appellatur. vt enim deus ĩ vniuerso omnia mouet, sic etiam rex ĩ regno sibi permisso per similitudinem quandam efficere dicitur. sed vt ad minora descendamus, nullum imperium magis humanę naturæ cognouit in animi eum nostri partibus ratio dominatur, in mẽbris autem corporis cor, in quo principalis animi sedes esse cernitur, Quod ex metu, & gaudio demonstrari Epicurus opinatur. Proĩde concludere debemus (vt supra manifeste docuimus) naturale imperium vnius regis esse, q̃ ad cõmunem omnium vtilitatem gubernat, cuius ĩperium paternum est, non autem dominicum. Contenti idcirco ciues esse debent, & regẽ venerari, ac colere, eiusque documentis obsequi, consilijsque eius auscultare.

COGITENT pręterea regẽ quasi theatrum esse, ĩ quo oĩm virtutes prębentur, vitia autem explodentur. Magna quidem momenti est res preclaras coram eo agere, penes quem pręmij, peneque arbitriũ sit. Quod vel maxime in re militari cernitur. ante oculos enim sui quisque regis, aut ducis ardentius dimicat, & opera virtutis fortius, ac diligentius exhibet, moríque mauult, quam aliqua ex parte de gradu cedere.

Regis pñtia in bello fortiores reddit milites.

IDEM quoque exercitus, qui sine rege cędi, fugęque expositus eẽ videbatur, aduenĩente illo quãprimum victor euadit. Philippus Priscus macedonum rex, qui ex magnis attauis Alexandri fuit, ĩmatura morte decedens europum vix anniculum filium vnicum, quẽ habebat, regni successorem reliquit, Illirici vero populi eo tempore ferocissimi, & in re bellica strenui cõtẽpta infãtis regis ętate macedonas bello aggrediũtur, quos prio pręlio superatos compluribus cęsis in fugam cõuertunt. Atqui quum anxio animo quid agerẽt macedones essent, moniti sunt a peritis rerum diuinarum, eos idcirco succumbere, quoniam regis aspicijs carerent. Tunc vero instaurato bello regem suum pusillum (vt erat) ante aciem statuerũt, & conserto rursus prælio, quasi regio ductu, magna virtute, ac fœlicitate pugnam ineunt, & illyricos plurima strage edita in turpem fugam cõuertũt & qui modo victi de proprijs mœnibus tuendis cogitabant, victores magna cum gloria euaserunt, planeque docuerunt regem non virtutem eis in superiori prælio defuisse.

Illyrici macedonas aggrediuntur.

Athenienses. Codrꝰ atheniẽsiũ dux eligit.

ATHENIENSES quoque quum infœliciter pugnarent contra dorieses oraculo moniti sunt, id eis accidere, quãdo regijs auspicijs destituti essent. Proinde Codrum thracum regem imperatorem elegerũt, cuius auspicijs, ac ductu bellum instaurauerunt, Et quamuis non ciuis atheniensis sed peregrinꝰ

ſed peregrinus, & aduena eſſet. Hic Rex tamen tanti Athenienſium victoriam fecit, poſtquam cognouit numinis reſponſo exercitum illum fore victorem, cuius imperator ab hoſte cederetur, vt mutato confeſtim habitu pannoſus mendici in morem, & ſarmenta collo baiulans hoſtium caſtra penetrauerit, & illic a milite (quem aſtu falce vulnerauerat) interficitur,

DORIENSES VERO vt primum Regis cadauer cognouerunt omiſſo prælio diſceſſerunt, ſic Athenienſes regio auſpicio a difficili bello liberantur, in quo pares per rempublicam eſſe non poterant.

IVCVNDVM QVOQVE CIVIBVS ESSE DEBET regē iudicem habere potius, quam multitudinem, vt in rebus publicis fieri ſolet, In quibus ſuffragia numerantur, non autem expenduntur examinanturve, & ſic ad numerum accedit hebetiſſimi cuiuſque, ac ruſticani hominis ſententiam, vt acutiſſimi, clariſſimique viri. Nec aliud in republica fieri poteſt, in qua omnia ad multitudinis diſpoſitionem fiunt. Nec quiſpiam æquo animo fert ſibi quempiam præferri, ſed ad æqualitatem omnia dimetiuntur. In qua quidem nihil tam inæquale eſt, quam ea ipſa, quæ videtur eſſe æqualitas. NAM quum prudentia inter ciues longe impar ſit, ius tamen inter eos compar omnino vt ſit, expedit. Teſſellarum numerus Athenis illuſtres ciues patria exigebat, & decennali exilio multabat. ATQVI paucorum idcirco (qui rectius ſentiebant) illis patria carebat, dum proſcripti aberant, non autem illi patria, ſed parere voluntati multitudinis agebantur, & tantiſper ab oculis ciuium exularent opus erat, donec æmulorum inuidia deferueret, quę poſtquam ſatis refrixerat, reuocabantur in patriam. Regis autem iudicium ſemper integrum eſt, non auro, argentove corrumpitur, eo enim neutiquam eget.

Suffragia nūeris ferebant Athenienſes

Multitudinis ſentētia īfirma Regis iudiciū īmutabile.

NON TORRETVR inuidia rex, pater enim quibus inuideat, nō habet, neminem odit, neminem timet, nullius gratiam expetit. Si vero beneuolentia captanda eſt, gratiave ineunda, facilius vnius viri captatur, atque initur, quam multorum quorum voluntates diuerſæ ſunt, & ſtudia diſſimillima. Facile eſt a principe per virtutem magiſtratum aſſequi, a multitudine vero longe difficillimum. Quanta ambitione opus erat apud Romanos, quum dignitas aliqua per ſuffragium a populo peteretur. Fatuum ſeſe tantiſper fieri dicebat Aphricanus, dum pro amicis, ac neceſſariis ſuis aliquid ambiret. Quot rogandi erant? quot mulcendi? quot etiam impręhenſandi? Verum eſt vetus illud prouerbium. MAGNO emit, qui blande rogat. Nec modo id difficile fuit poſterioribus illis temporibus, quibus amicitia perturbabantur, nec modus loquendi ſit ſilentij modeſtia nec ſedendi dignitas ſeruabatur. Aperta erant ſuffragia, & concionum magna licentia. ſed priſcis etiam illis ſeculis, quibus caſtigati magis erant mores, & maior grauitas, atque integritas ſeruabatur.

Prouerbium

Conciliorum ritus.

QVID Miserabilius candidatis illis, qui multis comitantibus magistratum petituri in comitium descendebant? imprimis quasi serui venalitij oculis ciuium exponebantur. De forma, ætate, genere, virtute, ante acta vita imperitus etiam quisque indicabat. Miserum est multorum tacitum iudicium expectare, & varia hominum ingenia experiri. Deinde singuli cuiusque candidati nomen citabatur. Aderat ille, silentium indicebatur, dicebat pro se nullo aduocato, aut patrono, vitam suam ipse exponebat, testes, laudatoresque dabat, vel eos sub quibus meruerat, vel eos, qui quæstores fuissent. Addebantur etiã aliqui ex suffragatoribus, qui grauiter, ac modeste de vita, moribus, & rebus ab illis gestis loquebantur. Proinde absque interiore tunica amicti tantum corpore, super nudo candidati descendebant, vt honestas cicatrices, quasi virtutis indicia facilius populo ostendere possent. Nonnũquam candidatus ipse, aut natales competitoris, aut ętatem, aut mores arguebat.

HAEC & his similia non sine pudore, ac verecundia cãdidatorum in magna hominum frequentia fieri poterant, quæ maxime in illis, qui repulsam ferebant, cernebãtur, quorum nonnulli inuenti sunt, qui vel hostes manifesti patriæ extiterunt. vt Coriolanus, & Themistocles, Alij perpetuum exilium sibi indixerunt, Alij ruri se abdicauerunt, alij etiam qui violentas manus sibi ipsis attulerunt. Quæ quidem omnia (quum res apud regem agitur) longe faciliora sunt. Non arbitris multis, aut testibus opus est, plane enim omnes nouit, & eius arbitria rata sunt, nemo quoque repulsam ferre videntur, quum vnius voluntati standum sit.

Regnũ reip. p̃ferendum.

NEC AVDIENDI Sunt, qui regno rempublicam præferendam putant exemplo ducti Romanorum, qui quum ab initio vrbis conditæ essent sub regibus, eos paulo post exegerunt. & rempublicam constituerunt. Hi ferme non intelligunt nullam apud Romanos regum fuisse sobolem, Et si qua videri poterat, eadem cum Romulo cecidit, qui & ipse centum viros reliquis præfecit, vt omnes intelligerent illum (quoniam progenie orbatus esset) non de successore, sed de republica cogitauisse.

Romãi cur suos reges odio habuerunt.

MITHRIDATES Ponti dicere solebat Romanos ideo reges omnes odio habere, quia ipsi tales habuerunt Reges, quorum etiam nominibus erubescerent, aut pastores Aboriginum, aut aruspices Sabinorum, aut exules Corinthiorum, aut seruos, vernasue Thuscorum, aut (quod honestissimum nomen fuit inter hæc) superbos. Erat tamen apud Romanos augustum, ac sanctum regium nomen, & maiestas omni sacerdotio consecrata, cuius auspicio Roma condita, & diutius aucta extitit, sed superbi odium (qui regiam dignitatem in sœuissimam tyrannidem verterat) causam dedit, vt reges exigerentur, & respublica constitueretur, nec filij eius regnarent, qui eandem sœuitiam exercerent, & paternas iniurias vlciscerentur. Quinetiam in cærimonijs, ac sacris omnia regio auspicio initiabantur. Antistes que sacrorum Rex appellabatur. SED postquam reipublicæ

publicæ pertæſum eſt.vt enim Comicus ille ait.Omnium rerum ſatietas eſt, Romani ipſi ad vnius hominis imperium rempublicam redegerunt. Qua ex r e facile intelligere poſſumus ex Romanorum quoque ſententia vnius regis imperium omnes alios ciuiles ſtatus longe anteire.

¶ALIA REGIS OFFICIA IN PACE, ALIA IN BELLO ESSE.

¶TITVLVS TERTIVS.

CONSYDERARE ETIAM DEBENT CIues duo tempora eſſe,vnum pacis,alterum quidē belli.Pacis artes ſunt literarum ſtudia,agricultura,mercatura,res nautica,quibus addūtur artificia,& miniſteria His enim rebus ciues omnes ītenti eſſe debent. Nam deſides,& qui voluptati,ocioque indulgēt,a ciuiū cœtu arcendi ſunt,veluti alienata membra a corpore amputantur,a medicis ne bona inficiant. *Tempora duo pacis,& belli.*

¶INERTES ſiquidem illi exēplo nocent,& ignauiæ veneno alios pērimunt. Optime Ennius in tragœdia (quæ Iphigenia dicebatur) inquit. Ocio qui neſcit vti,plus negocij habet,quam quum eſt negocium in negocio.Nam cui quod agat inſtitutum eſt,nullo negocio id agit,ſtudet.ibi mētem,atque animum delectat ſuum.Ocioſo in ocio animus neſcit quid velit.Incerte errat animus,præter propteruitam viuitur.Hęc Ennius priſco loquendi more.Sed quum ciues(quæ pacis ſunt)curant,bellicarum artiū obliuiſcuntur,pręlia,arma,cędeſque execrantur,efficiuntque quod atheníenſium,lacedęmoniorūque milites poſt diuturna bella factitarunt.Nam quum annuas inter ſe inducias pepigiſſent,canebant inter pocula diu iaceas haſta,aranearum telis obſita.

¶FOELICES qui in pace ſomnū capiunt,quos non tubarum clangor, ſed gallorum excitat cantus,in pace quidem ferrum omnes abhorrent. Legimus enim in fœdere,quod exactis regibus Laertius Porſenna Thuſcorum rex cum romano populo egit,ſcriptum fuiſſe,ne ferro quiſquam(niſi in agricultura vteretur)dum Bellona, & Mars ſic reſident,& omnes pacis ſtudijs dāt operā.Tunc rex veluti bonus gubernator trāquillo ęquore futurę tēpeſtati ſe p̄parat,arma leuat,oppida munit,foſſas ducit,arces,muros,& reliqua munimenta inſtaurat,tunc etiam militiā ſcribit, vt quando vſus fuerit,oīa ſint parata.his ex rebus pacē tuetur,iuuenes exercet,& male aīatos cōprimit,ac nouis rebus ſtudentes cohercet.Belli deinde tempore nullo repētino tumultu terretur, ſemper enim paratus eſt,milites dicto audiētes habet,& alios omnes ſtudio obſequentes. Eo quippe tempore nemo munia ſpernere,aut imperata detrectare debet,ſed omnes vltro obediendi ſedulitatem præſtabunt. *Ferri vſus pręterq̄ in agricultura p̄hibitus.*

¶VNVS itaque imperium sicut in pace,& ocio omnibus alijs præstat, sic in bello adeo necessarium est,vt etiam res publicæ,quę multorum imperio in pace regūtur,belli tēporevni se,suaqueoīa credūt. Quē si non domi satis idoneū habent,aliunde accersire solent. Carthaginienses domi rē publicam agebant,militiæ autem imperatorem vnum semp̱ præficiebāt Athenienses quoque qui popularem statum seruabant, rei tamen bellicæ imperatores præficiebant. Quod quum intelligeret Alexander ✤ facete in eos cauillatus est. Dixit enim se summopere admirari,vnde tanta copia imperatorum apud Athenienses esset,vt possent singulis quibusque ānis decem inuenire,quos imperatores eligerent,quum in omni vita sua ex tot gentibus,quibus imperabat,non nisi vnum idoneum ducem Parmenionē inuenisset,duceretque nihil in hominum genere rarius perfecto imperatore inueniri posse.

Carthaginienses. Athenienses. ✤ Vel Philippus alexādri pater teste Plutarcho ī Philippi apophthegmatis ī principio. Parmenio

¶LACEDAEMONIORVM Reges in pace paululum quippiam a priuatis ciuibus differebant,omnia enim publico consilio gerebantur. In bello autem cuncta regio ductu, regijsque auspicijs agebantur.

¶ISOCRATES Atheniensis (quum de propria patria scriberet)ait. Athenienses vt qui reipublicæ studiosissimi essent,sepe cōsueuisse duos pluresue ciues vni,eidemque bello præficere,quod quidem (dum factitarunt)semper infœliciter pugnauerunt, Hoc vero quum perspicerent, vni tantum summam rei crediderunt, & hoc pacto deinceps semper victores extiterunt,quotiens vnius imperatoris ductu certatum est.

¶QVIBVS ARGVMENTIS apparet regem cum omnibus rebus,tum vel maxime rei bellicæ dignitate prestare, & præsertim quum in pace res publica annuis magistratibus commode satis gubernetur,in bello autem quū de salute,ac libertate agitur,omnino deficiat,nisi vnius imperio saluetur. Proinde dicere possumus status rerum publicarum dimidiatos esse,vt ocij,quietisque tempora magistratus gubernent. Belli vero difficultatumque Reges,imperatoresve. Vicissim igitur imperabant, vt de Castore,& Polluce in fabulis dicitur,alterius tamenvicibus imperare,nec tutum esse veteres tragœdiæ docent,quæ fratres grauissimis,sœuissimisque bellis inter se certantes inducunt, & parricidijs, monstrisque horrēdis sœuientes. Iniquum certe in re publica esse videtur,vt alij in pace,& ocio publicis bonis sine periculo,aut labore fruantur. Alij autem in rebus trepidis,atque aduersis,& per sanguinem,& vulnera communem rem teneantur,& iniurias vlciscantur. Et postquam rem fœliciter egerunt ab ignauis illis ad reddendam impensæ pecuniæ rationem deposcantur,repetundarūque accusentur,& inuidi potius,ac detractores in eos audiantur,quam grati,atque optimi ciues,vt maiori Aphricano contigit,qui tamen īuidiæ cedere maluit,quam patriæ statum,quem restituerat,atque instaurauerat aliqua ex parte labefactare. Sed non omnes tanta animi præstantia affecti sūt vt priuatam contumeliā,atque iniuriam taciti perferant,quo patriæ nullū incommodum faciant. Ingratæ plæbis repulsam impijs armis vltus est Martius Corriolanus. Et C. Cæsar vt obtrectatorum in se iniuriam vlciscisceretur.

Rerū status dimidiati. Africani maioris aī modestia

ceretur, patriæ libertati non pepercit. Pisistratus quoque dum contra ęmu losa populo satellitum opem implorat, patriæ tyrannidem inuadit. Et sic duæ maxime totius orbis terrarum vrbes a proprijs ciuibus opprimuntur quæ a tot externis bellis liberæ, ac victrices semper extiterant.

¶MAGNO ETIAM discrimini sępe est a priuatis ciuibus militare, imperium credere, quum id Regi iure optimo permissum salutare semper sit. Raro enim ciues qui fortes, ac strenui in libello, atque armis sũt in toga, ac pace quieti esse possunt. Testis sit C. Marius, cuius virtutes (si cum vitijs conferantur) haud facile dictu erit. vtrum bello vtilior, an ĩ pace pernicíosior extiterit. Eam quidam rempublicam, quam armatus ab externis hostibus seruauerant, togatus deinde per ciuilem seditionem euertit

C. Mariꝰ militię vtilis, domi pernitiosus.

¶OBEDIENTIAE, AC BENEVOLENTIAE MVNERA IMPRIMIS CIVES OMNES REGI PRAESTARE DEBENT.

¶TITVLVS QVARTVS.

QVO IMPRIMIS PRAESTARE DEbent regi quicunque parent, obedientiam scilicet, & beneuolentiam. Obediendi virtutem Plato naturæ generosæ munus esse putat, & optimæ institutionis officium. Hæc debetur regibus, parentibusque, & omnibꝰ his, qui per naturam, aut per legem dominantur. Quã qui prętermittunt, in maximum crimen incidunt. nã & rei maiestatis sunt, & rerum ordinem peruertunt, in quos si quando principes sœuirent, neutiquam admirandum est. desinunt enim tunc esse principes, quum hi qui parere debent, mandata spernunt, nec dicto audiunt, sed imperata detrectent. Quinetiam se segni quadam clementia mitiores lentioresque inulciscendo eiusmodi facinora reges, principesue fuerint, inuitant alios dum hęc tolerant, ad multo deteriora scelera. Nam confestim in vnum conspirant, & soluti legibus, atque omni imperio sibijpsi pręscribunt quemcunque volunt, regeque ex eorum sententia omnia agere compellunt, vt quondam mossini Asiæ populi effecerunt, qui cęsa omni regia sobole reges suffragio eligebant, & eos vinculis, & artissima custodia alebant, vt si quippiam præter eorum voluntatem egissent. vel minus diligenter imperando deliquissent, inædia ac fame plecterẽtur. A quibus deĩde magnus Alexãder hmõi facinoris vindex, grauissimas pœnas exegit.

Luculli succes sus qualis.

Pōpei⁹ Lucul. successit

¶GRAVE fuit Lucullo in bello, quod iam contra Tygranem, ac Mithridatem cōfecerat, a militibus sperni, & pōpeium successorē suscipi, vel accersiri potius per cōspirationem quasi ille ad victoriam a se partam accederet, ambitiose admodum a militibus aduocatus. SED difficillimum esse Plato ait hominibus imperare, quos prospera fortuna extulit, & ex cōtrario facile esse, qui aduersis casibus deprimerentur. Acceperat eñ Lucullus fimbriæ exercitum nimia licentia in luxuriam, libidinēque prolapsū, & illam disciplinæ militari subegerat. verum milites postquā eius ductu ex manubijs, ac prȩda ditiores facti erant, prȩvictoria exultabant, & ad pristinam illam insolentiā redire cupiebant. Hȩc quum perpeti nequiret optimus imperator, nōnullos grauiter delinquentes mitissime coercebat, cōsiliaque non ad voluptatem, sed ad virtutem, ac frugalitatem redigebat. Hinc multitudinis odium contraxit, & per conspirationem complures obedientiæ censura relicta, liberius in dies exultabant, donec Pompeio accersito Lucullum per calumniam destituerunt. Sunt qui scribāt eundem etiam Pompeium apud Pharsalum ideo infœliciter pugnasse, quod milites durioris ceruicis, refractariosue habuerit. Nam Domitius Aenobarbus Pompeium Agamennonem regem per ludibrium vocabat. Et L. Aphranius illum detrectare bellum clamabat, quo diutius imperaret. Quibus rumoribus ille impulsus occasionem ineundȩ pugnæ non expectauit & euentum manifestæ victoriæ amisit. Brutus quoque militibus suis prȩlium poscentibus contra voluntatem suā ait, Pompeij magni instar ad pugnam compellimur militum imperio magis, quam nostro arbitrio pugnaturi. Eiusmodi prælia, vt malis auspicijs inchoata sunt, ita pessimum etiā exitum habent.

Licentiores, & male istitutos regere difficillimum.

Pōpeio infœlix pugna apud pharsalum vñ.

¶QVAEDAM magnæ archadiæ vrbes desertæ a ciuibus, destitutæque sunt, & ad vastas solitudines peruenerunt propter principum sœuitiā, qui ex contumacia, & inobedientia ciuium male eis conciliati extiterunt.

Clearchus,

¶VERE profecto a Clearcho Lacedæmoniorum rege dicebatur oportere milites in re bellica imperatores suos magis, quam hostes ipsos metuere.

Ptolemæus,

¶SOLITVDINIS, & vastitatis dominus esse videtur rex ille cui ciues nō obediunt, nec eius dicto auscultant. Hic similis est Ptolemæo illi, qui primus cyrenis regnauit. Nam quum per oratores mortuo fratre i ȩgypti regnum accitus esset, omnia parricidijs, sœuitiaque miscuit, & populū omni immanitate, ac scelere adeo fœdauit, vt cōspiratione facta cuncti ciues quū coniugum, liberorūque agminibus fugam simul arripuerunt, solūque regē cum pauculis suis in tāta verbe quāta est alexādria, reliquerunt. Rex vero quū sevacuarum ȩdium, ac vastȩ solitudinis dominum esse cerneret. edicto peregrinos, ac conuenas aduocabat. Interea populus romanus gentium victor ad inspicienda sociorum regna (ne quid iniuste ageretur) tris oratores miserat, viros quidem clarissimos, Scipionem Aphricanum, Spurium Mumium, & L. Metellum. Quibus rex quum obuiam proficisceretur, ex corporis habitu, & vestitu ridiculus admodum fuit. Erat enim statu

Roma. legati ad Ptolemæū.

enim ſtatura puſillus, vultu deformis, ventre obeſo, & ſagina totius corpo
ris prepingui, ſaginatoque ſui quã homini ſimilior. Hãc corporis fœdita
tem pellucidæ veſtis ſubtilitas, tenuitaſque tegebat, per quam pudenda, te
gendaque membra inſpiciebantur. hi oratores obiurgatum grauiter regẽ
monuerunt, vt deinceps rectius ageret, Aliter romanorum arma expecta
ret, Et eiectos omnes ciues patriæ reſtituerunt, ſuaſeruntque vt in officio
perſtarent, pollicitique ſunt regem nõ niſi quæ iuſta, atque ęqua eſſent im
peraturum, eumque victurum non ex arbitrio, ſed romanis legibus.

Ptolemęi deformitas.

NON diſſimili inclementia Harpalus Cyri regis præfectus Phoce
am Aſiæ ciuitatem quondam vexauerat. Qua ex re populus vniuerſus
eum deſtituerat, & in italiam claſſe tranſmiſerat, cuius pars in Lucania
deſedit, veliamque vrbem condidit. Pars autem altera in vienenſi prouin
cia Maſſiliam ſtatuit. Sed ad propoſitam rationem redeo, regnum amiſiſ
ſe videtur quicunque rex obedientiam amiſit. Quam quidem ſeruabit
morum dignitas, & iuſtitiæ, atque ęquitatis obſeruantia.

Harpalus.
Phocea aſiæ vrbs.
Velia lucaniæ vrbs.
Maſſiliã phocenſes cõdidere

DE BENEVOLENTIA CIVIVM ERGA REGEM.

TITVLVS QVINTVS.

ALTERA PARS QVAE REGI a ciuibus, debetur beneuolẽtia eſt, quam per ſolã virtutem reges ſibi conciliant, Et per honeſtas actiones hi qui parent, eorum qui imperant gratiam aſſequuntur, Eſt ſiquidem naturalis quædam obligatio omnium mortalium, vt eos diligant a quibus gubernantur, quod non modo in hominibus cernitur, qui rationis compotes ſunt, verũ in mutis animalibus, quę nullum cum ratione commertium habent. Xenophon tamen Socraticus ingratiſſimum omnium animalium in rectorem ſuum hominem eſſe ſentit, quãdo nullum aliud animal inſidioſum eſt ei, a quo alitur, nec fructus abnegat, præter hominem. laudanda eſt igitur lex illa Athenienſium, quæ in ſeruitutem reuocabat ingratos libertos, dicente domino, eſto ſeru⁹ quoniam liber eſſe neſciuiſti. Oues opilionis ſui vocem ſequuntur, Sues autem ſubulci Compertos eſſe ſues (ait Plynius) quum abigerentur, audita ſuaui voce, merſo nauigio quo vehebantur, inclinatione vnius lateris ad propria ſuggrundaria remeaſſe. Cicurem ceruam candidam Q. Sertorium comitatam legimus, quam ipſe etiam fatidicam eſſe in exercitu fabulabatur. Anſeres nutritores ſuos adeo amant, vt quaſi ſapere, & intelligere videantur. Omitto vigilem cuſtodiæ diligentiam, quam defenſio Capitolij teſtatur, etiam ſilentibus canibus. Eſt enim anſer animal pauidum

Homo aĩaliũ ĩgratiſſimum.
Seruus ſit qui liber eẽ neſcit.
Ply. ca. 15. li. 8.
Sues.
cerua ſertorij.
Anſerũ ſolertia.

& auditu acerrimum, hoc natura ipsa prę{s}cribit, vt quo timidiora animalia sunt, eo diligentiora ad custodiam habeantur, quãdo metus optim' custodiẽdi sit artifex. Ita quoque anser perpetuo comes Lacydi philosopho adhęsisse dicitur, vt nusquam ab eo discederet, neque in publico, neque in balneis, diu, noctuque ei adherebat.

Metus custos optimus.

Ex ply. c.22. l. 10.

¶PESSIME quidem cum his ciuibus agitur, qui ciuitatis rectorẽ nõ diligunt, neque contenti sunt præsenti rerum statu, sed mutationem semper quærunt, Nec admodum bene cum illis agitur, qui re sua familiari nimium delectantur. Negligunt enim reliqua omnia, & tam reipublicæ quam amicis, ac necessarijs inutiles habentur. Odio tamen maiore digni sunt illi, qui aliena curant, sua autem neglectui habent. Hi postquam inopes per ignauiam, ac desidiam facti sunt, in eos qui publica munera gerunt oblatrant, vel ad ea non vocati accedunt, qui a principibus aut cohercendi sunt, aut vbi principis mandata refugiunt extrudendi, recte in eos illud Maronis conuenit,

Ignauum fucos pecus a præsepibus arcent.

¶REGEM omnes venerari debent, & anguste, sanctaque obseruare, regnum Persarum diuturnum fuit, & imperium multo tempore, longe, lateque propagauit. nullam aliam ob virtutem hominum (vt ait Isocrates) nisi quod per se præter omnes alias nationes regalem maiestatem singulari veneratione coluerunt. Nec admirandum est Magnum Alexãdrũ postquam illos subegit, eosdem honores optasse; quos regibus suis etiam ignauissimis præstare consueuerant. Ne putarent reges illos suos diuinos Alexandrum autem terrenum hominem, neve eum indignum ducerent, qui eis imperaret, & sic nouis rebus studerent. Nec sapienter Egelot' mihi egisse videtur quum exclamabat, Hũc regem agnoscimus, qui se Iouis filium salutari iubet, & Philippum patrem dedignatur, actum est de reb' nostris si hæc perferre possumus. Non homines solum, sed numina etiam despicit, qui postulat deus haberi. Non ignorabit Alexãder se mortalem esse hominem, & Philippi regis filium, Sed vt barbaros, quos vi inuaserat magis dicto obsequentes haberet, eorum superstitionibus adnuebat. Clareque dignoscebat nonnullos, quos clariore militia extulerat, grauiter illius imperium per emulationem, obtrectationemque ferre, vnde in Meleagrum, quii eũ in cœna liberius quam par fuerat, loquebantur, nihil aliud respondit. nisi subridens ait, Inuidus homo suijpsius tormentum est.

Persarũ regnũ

Egelotus.

Alex. iouis fili' p̃sis salutabatur.

¶PRVdentius cõsuluisse mihi visus est Demades orator, qui nolẽtib' Atheniensibus diuinos honores Alexandro decernere, ait, VIDete viri Athenienses nedum cælum Alexandro negatis, terram ei vestram tradatis, Hæc adulatio, vt reges, ac præstantissimi viri Iouis filij dicerentur, non in solo Alexandro extitit, in compluribus etiam alijs. Nam (vt Aulus Gellius scribit) Poetæ Iouis filios appellarunt, plærosque viros prudentia, ac fortitudine excellentes, vt Herculẽ, Eacum, Minoa, Sarpedona

Demadis dictum.

A. Gel, c. 21. l. 15.

¶FEROCISSIMOS AVTEM, ET immanes, quasi ab omni humanitate alienos, tanquam e mari genitos Neptunni filios dixerunt,

vt Cyclopa

vt Cyclopa. Cereyona Lestrygonas. Multum tamen inuidiæ contraxit Alexander ex hac barbarica adoratione, quæ (vt aliqui putant) ei causam necis præbuit. Multorum quidem animos ab eo alienauit, Adeo, vt Macedones ipsi audita eius morte, non vt ciuem, & tantæ maiestatis regem illum fleuerunt, verum quasi amisso grauissimo hoste exultarunt. Sed paulopost diuersis iactati casibus dedicerunt gloriam Macedonum a Philippo inchoatam cum Alexandro cecisse.

Alexādrū extictū macedonesnō fleuerūt

¶FERENDI igitur sunt principum mores, nec pro modico malo plurima bona perdenda sunt. Omnis grecia reges summopere venerata est. Legimus enim Lacedemoniorum regibus ne in pugna quidem obuios hostes manus temere afferre ausos, sed retrocedere potius consuesse.

¶VEREBANTVR etiam aliqua ex parte duces, īperatoresve Messenij. Hi contra Acheos graue bellum gerebant. Acheis imperabat Philopomenes dux scientia rei militaris, & omni virtute clarissimus, sed dum suos fugientes in prælium reuocat, pro lapso equo in subiectam foueā pręcipitatur, & a concurrente hostium multitudine capitur, omnes tamen tanti ducis maiestate commoti manus abstinuerūt. Nec quisquam ausus est eum interficere, Sed in carcerem ductus paulopost veneno enect⁹ dicitur, ne quis etiam hostium imperatorio sanguine pollueretur.

Messenij. Philopomenes acheorum imperator.

¶SANctitatem regibus inesse prisci sacerdotum libri testabantur. Et sacris quoque cærimonijs initiati erant. Eorumque auspicio sacrificia, sacręque operationes fiebant. Vnde romani quod regibus carerent præfectum sacrorum regem vocabant, ne regium auspicium in eorum sacris deesset, venerabimur itaque reges, vt adeo electos, & vt sacris cærimonijs, mysterijsque initiatos sacros, sanctosque esse putabimus.

Reges sacrosācti.

¶CVR NONNVLLI MAGIS A REGIBVS DILIGANTVR QVAM ALII

¶TITVLVS SEXTVS.

QVAERVNTVR NONNVLLI CIVES quod quum summa obseruantia principes suos venerentur, ab illis tamen minus diligantur. Quibus fortasse satis esset respondere ex Aristotelis sententia dicētis, in re amatoria amator nonnunquam queritur, quod ipse præter modum amans non ametur, nō intelligēs forsitan se nihil in se habere, quod amore dignum sit. Sed possumus etiam mitius respōdere, dicentes regem se habere ad ciues suos, veluti sol se habet ad subiecta ædificia, quæ quidem eodem lumine pariter

Arist. l. 8. ethi. ca. 7.
Amāt plerīq̄ p qui contra no n amantur.
amicitię reg iæ cōpatio ad solem.

pariter illustrat, sed ea illustriora videri, quæ plures, ac patētiores habēt fenestras. Sic rex subiectos om̄s pari studio cōplectitur, illi autē clariores esse videntur, quorum ingenia per virtutem ad res gerendas magis idonea esse cernuntur. Nec tamen inficiandum est quosdam ex syderum benignitate aptiores ad gratiam ineundam esse, quod Diogenes Stoicus affirmat. Additque astrorum ratione predici posse, quali quisque natura, & ad quam maxime rem aptior futurus sit, idque omnes veteres astronomi testantur, & Nigidius Figulus clare edocuit. Præterea nostræ sydera natiuitatis inter se conuenientia, congruentes etiam inter se animos producunt, quod non modo Hipparchus Bithynius, & Eudoxus, & Plato, & alij plures ex eadem disciplina testantur, verum Hesiodus, Aratus, & plærique alij veteres poetæ affirmant. Quos imitatus Persius quum ad Cornutū scriberet ait,

Aīos hoīm sic īter se cōuenire, vt sua cuiusque geneseos sydera.

Plato in cōuiuio.

Non equidem hoc dubites amborum fœdere certo
Consentire dies, & ab vno sydere duci,
Nescio quod certum est, quod me tibi comparat astrum.

Sin vero hæc astronomorum, ac poetarum opinio minus placet. Nonne assidue cernimus vnumquenque mortalium, ex animi sui sententia aliquos eligere, quibuscum sedulo versetur? Sed vt facete ait Plautus, etiam opilio, qui alienas oues pascit, aliquam sibi peculiarem eligit, cui preter cęteras magis indulgeat. Non erit igitur admirandum regem ex omni hominum numero aliquot seligere, cum quibus faciliariter versetur, & eis arcana consilia, & secretiora quędam tutius credat. Nec id iniquo animo reliqui ciues ferre debent, cum id sibi etiam indulgeri velint, vt sine inuidia cum suis amicis versentur.

¶NON ESSE INVIDENDVM ILLIS, QVIBVS REGES AC PRINCIPES ARCANA COMMITTVNT

¶TITVLVS SEPTIMVS

ATQVI FORTVNAE EORVM MInime iunidendum puto, quibus prīcipes arcaniora quædam, atque altiora consilia committunt. Tum quod nihil difficilius est (vt inquit Chylo Lacedemonius, qui vnus e septem græciæ sapientibus habitus est) quam secreta credita tacito silentio reticere. Tum etiam quod eadem plurimis cōmissa aliena culpa aliquando produntur & eum quoque suspectum reddunt, qui tacuit.

Philippides.

¶PRVDENter quidem egit Philippides comicus

micus poeta. Nam præter morum grauitatem, vitæque integritatem Lysimacho regi gratissimus esset roganti eũ quãdoque, vt aliquid a se peteret ex his, quæ præstare posset, respõdit. Nihil aliud o rex abs te peto, nisi vt nihil secretorũ tuorũ mihi credas. Nouerat enim vir prudens quanto cũ periculo occulta principum seruentur, & quam multis exitio sæpe fuerit. Proinde cauẽdum omnino esse ducebat, ne princeps ei arcana sua crederet, & id pro magno munere habebat. Lysimachus. regis arcana secure victuro fugienda.

POMPEIVS IVnior magni Pompeij filius theodorum libertum suum miserabiliter præmit, veritus dumtaxat, ne commissa ei secreta, alicui proderet. sext⁹ põpeius.

Ille timendus erit semper, semperque verendus,
Quem scis scire tuas omnes maculasque, notasque.

vt ait Lucilius satirorum nostrorum antiquissimus.

PERSAE (vt Q. Curtius refert) Arcana regum mira celebrant fide, Non metus, non spes elicere vocem potest, qua prodantur occulta. vetus enim disciplina regum silentium vitę periculo sanxerat. Lingua apud eos grauius castigabatur, quam vllum aliud probrum. Nec vllam rem magis sustineri ab eo credunt, cui tacere graue sit, cum membrum lingnam omnium facillimum natura esse voluerit. persę secretorũ regiorum tenacissimi.

HAC SECRETORVM taciturnitate non caruerunt veteres hispani, quos sæpe tormentis immortuos pro silentio rerum creditarum testatur Trogus Pompei⁹ Adeo illis fortior taciturnitatis cura, quam vitæ. Hispani. trog⁹ pompei⁹ apud iustinum lib. 44. paulo post princ.

HOC LOCO monendi sunt hi, quorum fidei principes secreta cõmittunt, vt nihil magis formident, quam illa prodere, quod quidẽ crimen parum admodum a perfidia distat. Quicunque non reticendi secreti suspecti sunt, nullam a pricipibus gratiam assequi possunt. Fidem enim, ac taciturnitatem a seruis imprimis domini expetunt, vt Terentianus Simo a seruo suo exigit. Licet enim alijs virtutibus affluerent, qui apud reges sunt, si sola taciturnitate carerent, inutiles eẽnt, & hoc vitio virtutes reliquas obscuriores redderent. hoc poetæ ostendũt in ea fabula, quam de Tãtalo scribunt, quem sitientem in medio aquarum faciunt, & impendentia ori suo poma neutiquam attingentem. Apud inferos enim dãnatus hac pœna perpetuo dicitur, quod credita deorũ secreta vulgauerit, iure igitur a poeta illo dicitur, taciturnitas in seruis, ac fides expetẽda. Tãtali fabula.

Damnauit miserum garrula lingua senem.

NEQVE ETIAM INVIDENDVM EST ILLIS, QVOS REGES IN CONSILIVM ADHIBENT.

TITVLVS OCTAVVS.

NEQVE ETIAM INVIDENdum illis est, quos dubijs in rebus reges consulunt. Fit enim plærumque, vt principes secunda quæque fœlicitati suæ tribuant, aduersa autem consilijs eorum, quos rebus gerendis adhibent, deputent. Tutius idcirco ducendum est dicto aliorũ parere, quã cõsilium afferre. Eos enim qui parent idem exitus manet, idemque periculum, quod reliquos omnes. Qui vero suadent proprium sibipsis parant discrimen, & exitum a fortuna expectant, Vere seruus ille apud Plautũ ait, PLVS oportere scire seruum, quam loqui.

Inuidi aulici. ¶ ADSVNT etiam inuidi, qui in domibus principum semper aluntur, & subitam aliorum fœlicitatẽ toruis oculis intuentur, omnesque quibuscum paulo familiarius versatur, odio habent, & diffidentes virtutib' (Attende.) suis magno ingenio viros semper obtrectant, omnesque quibus pares virtute esse nequeunt, inuidia, ac maleuolentia prosequuntur. Hi consiliorũ euentus expectant, qui se fœlices extiterint fortunã principis laudant. Sin secus, auctores sententiæ criminãtur, eosque callidos, versutosque esse dicunt, & non rebus principis, sed sibi ipsis consulere.

Alcibiades. ¶ MVLTA & præclara gessit Alcibiades, atque vtinam temperatior moderatiorque extitisset. Athenienses enim omnes virtute, ac rerum gestarum gloria excelluisset, Sed sæpe ex virtute plus inuidiæ quam laudis contraxit, & nunc ęmulis suadentibus Athenienses ei humanam opẽ interdixerunt, contumelijs, probris, execrationibusque eum affecerunt, nunc in cælum laudibus extulerunt, & honoribus, muneribusque, pręmijs precibusque explerunt. Et qualis in eum fortuna erat, talis etiam ciuium aura prosequebatur. Sed qui ei æmulabantur, tantam ciuibus de illius calliditate opinionem persuaserant, vt omnia ab eo minus prospere gesta, nõ fortunæ, sed illius culpæ imputarent, quasi ei fortuna obsequeretur, aut quid opus facto esset, præscriberet. Atqui ipse qui prudens admodũ erat, quum in patriam tandem reuocatus esset, contionareturque ad populum, leniter quidẽ de exilio suo conquestus est, deinde calamitates omnes, quas tulerat, in aduersam fortunam, iniquumque fatum suum cõtulit, in obtrectatores autem suos nihil locutus est, ne vulnera, quæ nondum cicatrices obduxerant, recondescerent.

¶ TVtiores igitur partes in principis aula habent, qui imperata facessũt, quam illi ipsi qui imperant. hi quidem vt cunque res sese habeant, ex præcepto se egisse excusant, isti autem vix calumniam euadere possunt, rẽ vero suam modeste agere, in omni rerum statu tutissimum, iucundissimũque esse statuo, dummodo citra iniuriam viuere liceat. LONge enim facilius est ocij quam negocij rationem reddere.

Diogenes cynici commata ¶ FVGIendas pricipũ aulas Diogenes Cynic' docuit ad Aristippum scribens, satius esset (inquit) oleribus vesci, quam Dionysio inseruire. Et rursus cratero roganti, vt ad se accederet honorifice moderaturus secũ imperij

perij sui habenas, respondit, Salem Athenis lingere malo, quam tecũ opi paris dapibus semper vesci.

¶ MORDACIOR fuit Diogenes, sed multa etiam scite, ac comiter dicebat. Et hoc præcipue cum aiebat illos recte sapere, qui se crebro dicerent velle ad regem accedere, & tamen nunquam accederent. Qua quidem ex sententia docet regios familiares multis periculis obnoxios esse, Neque omnes fœlices existere, qui regia purpura, regioque auro rutilant.

¶ LONGE etenim melius sibi, rebusque suis consuluisset Calisthenes si ad Alexandrum nunquam accecisset, & libertate, siue licentia loquẽdi inter æquales, ac condiscipulos suos, non inter reges, acpurpuratos visus fuisset. Non enim miserandas pœnas in cauea, vt ferum aliquod animal dedisset. — calisthenes. Vale. max. l. 7 de sapi. di. & fa & supra tit. II. lib. primi.

¶ PRVDENTIVS egit Lacydes cyreneus, qui nuncijs, ac literis accersitus ab Attalo rege, vt ad se accederet, quum multa quoque ei pollicer etur, & amicitiam, societatemque in rebus gerendis, respondit se gratias peringentes regi habere. Se tamen ad eum neutiquam accessurum, quandoquidem philosophi, vt picturæ, & imagines eminus, non cominus videndi sunt. — Lacydes cyreneus.

¶ HAEC NON EO consilio dico, vt doctos, atque erudtios viros, a principum consuetudine, atque amicitia absterrere velim, sed vt ostendam inuidos, assentatores, adulatoresque in regum, principumve aula esse cauendos. Et vt ciues quoque omnes moneam, ne eis inuideant, qui apud reges agant, illis gratiores sint, sed illos potius honore afficiant, ac beneuolentia prosequantur. Nec subitam illorum fœlicitatem toruis oculis despiciant, vt plærique consueuerunt, sed virtute, atque obsequio nitantur, vt parem principis indulgentiam, ac gratiam assequi mereantur.

¶ NEC PRIVANDI SVNT optione qui imperant, ne eos inter multos eligant, quos velint alijs perficere, & quibus beneficia, atque immunitates conferant, quum vnicuique patrifamilias liceat quemcunque velit in familiam suam accipere, & donis, muneribusque afficere. Et prȩsertim quum regum consilia potiora sint, nec diuino nutu careant. Et quæ ex illis admirationem aliquam prese ferre videntur, occulta tamen ratione probantur.

¶ ALEXANder quum regnum Sydoniæ iuasisset, statum rerum perturbatum ostendit. Erat enim inter nobiliores, potentioresque magna super regni successione altercatio, occiderat siquidem rex nullo regiæ prolis superstite, Neque ipse decedens quẽpiã instituerat. Proinde omnes Alexandrum orabant, vt optimum aliquem eis præficeret regem, qui iustitia & æquitate omnes regeret, & intestinȩ seditioni finem prȩscriberet. Annuit se id facturum Alexander si prius diligenter indagauerit, quis diademate inter eos dignissimus esset. Occurrũt ei quidam nobilitate se prȩferentes, alij dignitate, alij peritia rei militaris, alij consilio ac virtute, alij opibus, & potentia. Quibus omnibus diligenter inspectis, Abactonium Sydoniæ regem designat, Erat autem Abactonius vir grauis, & integer, — Sydonij ab alexandro regem expetunt.

Studijs bonarum artium eruditus, omni virtute pręcellens, ætate matur' & forme dignitate conspicuus. Sed adeo inops, vt operam suam sedulo oblocare consueuerit, ad quam ex puteis hauriendam, hortosque irrigandos, vt vitam misere exigeret. Hic vt primum rex constitutus est, tanta virtute, tantaque animi excellentia emicuit, vt omnes liquido intellexerint sub palliolo sordido sapientiam inesse posse, Et regum consilia a summo deo manare. Nam magna cum iustitia, atque æquitate diutius regnauit, Et sedatis discordijs ciuium beneuolentiam adeo contraxit, vt viuus admirationi extiterit, & post obitum filios, ac nepotes longa serie reliquerit successores. Ferunt deinde interrogatum Alexandrū a familiari quodam suo, cur olitorem hunc inopem, & sine vlla maiorum commendatione, sprætis tot opulentissimis, ac nobilissimis viris regem constituisset, respondisse, Ne generis, aut potentię id non dantis munus esse arbitraretur.

Sub palliolo sordido sapientia.

Alex. respōsū

REGES, AC MAGNOS VIROS SYDERIBVS ADIVVARI. TIT. IX.

Hipparchus.

HIPPARCHVS, QVEM PROPTER magnam rerum cęlestium peritiam veteres diuinorum consiliorum compotem esse putauerunt, syderum cognationem quandam cum regibus, & magnis optimisque viris esse putabat, & animū eorum in nouas stellas post emerita humanę vitę stipendia conuerti arbitrabatur, Huius tamen sententiæ primi adstipulatores vetustissimi poetæ extiterunt, qui maximorum virorum nomina post eorum obitum quibusdam syderibus dabant, vt qui putarent illos in astra, aut stellas translatos esse, & cum numinibus ęuo sempiterno frui, Et sic cęlum omne regibus illis referserunt, quos iuste imperasse arbitrati sunt, & optime de hominib' meruisse. Quorum primos Cretenses fuisse aiunt. Cęlum, saturnum, iouem, & alios, quibus cęli, mundique imperiū fabulose tradunt. Hoc *Diodorus argyreus* testatur, quum ait, iouem post obitum in deum translatum dicunt, quia quum regnaret omne studium in puniēdis sontibus, bonisque remunerandis impendit, populorum quoque vtilitati semper consuluit. Proinde eum iouem appellauerunt, quod bene viuendi hominibus causā prębuisset.

Syderū cū regib' cognatio. Ex ply. c. 26. lib. 2.

Regum aīas in stellas transire credebāt veteres.

HAnc opinionem secutus est populus romanus, Augusto celebrante veneri genitrici ludos. Nā quū stella crinita apparuisset, Spectatores omnes clamauerunt animam, C. Cęsaris a numinibus in cęlum suscipi.

ex ply. l. 2. c. 25 ad fi. cęsaris aīa ī stellam versa.

SCRibunt enim perempto cęsare circa solem circulum rubri coloris, cum totius pene animi pallore continuo apparuisse.

Solis palor annuus ex ply. c. 3. lib. 2.

MAGNAS regum, ac principum res, sæpe numinibus, ac cælo teste præsagiri certum est, Trallibus in templo victoriæ subito enatam palmā sub cæsaris statua ante pharsalicam pugnā multi scriptores testantur, quæ quidem futurę victorię manifestum iudicium dedit.

¶SIC etiam Octauio primum post Cæsaris mortem romam intrante, vt hęreditatem adiret stella cum sole tota die visa indicauit illum fœlicissimum imperatorem fore.

Octauio aug. pricipatū ineūte stella cū sole visa, ply. c.28. lib.2.

¶NONNVNquam etiam maxima bella syderibus portenduntur, vel horrendo aliquo cęli signo, vt quum Philippus Macedo gręciam inuasit, cælum sanguinea specie horrendum apparuit, quo nihil mortalibus terribilius vnquam visum fuit.

¶TERRIFICVM quoque sydus emicuit antequam Pompeius & cęsar in pharsalicam aciem concurrerent. Aliꝭ etiam modis reges, atque imperatores a numinibus sępe monētur. Cyro antiquiori inter quietem visus est sol ante pedes esse, verum ipse ter frustra conatus est manibus appetere deinde quum se cōuerteret sol elapsus abijt. Hoc somnium quum ad magos relatum esset, responderunt triginta annos cyrum regnaturum, sicque per triplicem appetitionem portendi, quod ita contigit. Nam ad septuaginta annos peruenit, quum quadraginta natus regnare cepisset.

cyri somnium

¶DEIOTARVS rex propositum quoddam, ac constitu tum iter ingressus redijt, admonitus aduerso aquilę volatu, & conclaue illud, vbi māsurus erat, proxima nocte corruit.

Deiotari regis auspiciū ex vale.max. li.j. de auspicijs.

¶AETRVSCI Aruspices consulti an pręlium in Persas ineundum esset, responderunt ex Tarquitianis libris in titulo de rebus diuinis relatū esse, quod fa ce in cęlo visa committi prælium, vel simile quicquam non oporteret. Sed cum eis minus fides adhiberetur, ifœliciter pugnatum est. & imperator Iulianus lætali vulnere transfixus perijt, vt Amianus Marcellinus scribit.

Aethruscorū neglecta diuinatio quātum obfuit,

¶CICERO CElium scripsisse ait Annibalem cum columnam auream, quæ esset in fano Iunonis, auferre vellet, dubitaretque vtrum ea solida esset, an extrinsecus inaurata, perterebrauisse, cumque solidam inuenisset, statuissetque tollere, ei secundum quietem visam Iunonem prędicere, ne id faceret, minarique si fecisset, se curaturam, vt eum quoque oculum quo bene videret, amitteret. idque ab homine acuto nō esse neglectū, Itaque ex eo auro quod exterebratum esset, buculam curasse faciundam, & eam in summo columnę collocasse.

Annibalis sōnium Ex cice.l. j. de diuinatione,

¶IMPERIVM Octauij nonne ex insomnio prędictum est? Comitabatur C. Cæsarem in capitolium proficiscentem, & pristinę noctis somnium comitibus forte narrabat. Puerum facie liberali demissum cælo, aurea cathena, ad fores Capitolij constitisse, eique flagellum iouem tradidisse, deinde repente viso Octauio, quem ignotum plærisque adhuc auunculus ad sacrificium acciuerat, affirmauit ipsum esse, cuius imago ei inter quietem obuersata fuerat.

Octauij īperium īsōnio ꝑuisum.

¶HAEC VISIO POST CAESARIS OBITVM RECI-

tata a cicerone senatui, populoque romano effecit, vt Octauius ante tempus consul designaretur. Sed quum cerneret deinde cicero Octauij mentem a republica alienam, imperioque intentam, & proinde Antonio adhęsisse exclamauit in senatu, rem publicam a se delusam, qui illum ex insõnio Iunonium puerum dixerat, Et ad Octauium scripsit, cum magna loquendi libertate elegantem epistolam illam, cuius initium est, Si per tuas legiones mihi licitum fuisset venire in senatum.

iunonius puer octauius. cice. i epistola vnica ad octauium

¶NVNC vero ad propositam rationem redeo, atque assero Hipparchum non imprudenter putauisse syderum cognationem quandam cum regibus, ac magnis viris esse, & romanum senatum optime egisse, qui bene de hominum genere imperatores meritos post emerita vitæ stipendia diuos appellasset, vt qui arbitraretur locum relictum eis in celo esse, vt cũ diuis ęuo sempiterno fruerentur,

¶REGNA quoque, & imperia sæpe a numinibus prædicuntur, & futuri reges, atque imperatores ab ipsis incunabulis, a maximis plęrũque periculis saluantur. Cyrum legimus vt primum in lucem editus est, alitib[9], ferisque fuisse expositum, & tamen diuino nutu seruatum, & a fœta cane vberibus educatum. Sicut conditores vrbis romæ a lupa. Et abidus a Cerua.

cyrus a cane nutritus. romulus & remus a lupa. abidus a cerua.

¶SAEPE ETIAM futuri principum mores diuinitus portenduntur Phalaridis tyranni mater quum in ventre eum gestaret, visa est secundum quietem videre Mercurium patera, quam dextera teneret, sanguinẽ fundere, qui statim feruesceret, adeo, vt tota domus sanguine redundaret, quod quidem somnium diram Phalaridis immanitatem ostendit.

Matris phalaridis somnium.

¶AGRIPPINAE NERONIS matri consulenti imperaturus ne esset filius, responderunt Chaldęi, fore, vt imperaret, sed matrem occideret, quibus illa occidat inquit, dum imperet.

Agrippina neronis mater.

¶SCRIPTVM est etiam in veteribus romanorum historijs, Tarquinio prisco regnante, masculini sexus genitale ex igne emicuisse subito & quum illic sederet Ocresta ✠vna ex ancillis Tanaquilis reginæ forma conspicua se tactam exclamans, repente grauida appparuit. Ita Seruius Tullius natus est, qui regno deinde successit. Sed quum in cunis cubaret confestim ei caput exarsit, quo viso Tanaquil, quæ futurorum pręscia habebatur, exclamauit puerum esse alendum, vt qui ex eiusmodi ostentis magnus admodum futurus portenderetur. Creditumque illum laris familiaris filium esse. Proinde compitalia, & ludi laribus primum instituti sunt.

✠vel occrisia auctore ply. li. 36. ca. 27. in fi.

Serui[9] tullius. vale. max. li. j. de ꝓdigijs c. j. ply. c. 110. l. 2. tit[9] liui[9] lib. j. ab vrbe con.

¶PRAESCII ETIAM reges, & ĩperatores diuinitus nonnunquã fiunt, quo loci, quove læto perituri sunt, a Chaldeis Alexander monitus est imminere ei fatum, si ad Babylonem accederet. Et Cęsari spurrina vates prædixit, idus martias ei fatales esse. Et quum iam aduentassent, cæsar per iocum ad illum ait,

Spurrina fati cęsariani vates

ECQVID scis idus martias iam venisse? tum ille,
ECQVID scis illas nondum præterisse?

IVLIA.

IVLIANVM QVOQVE CAESArẽ Aetrusci vates monuerunt,vt phrygiæ locũ caueret,si sibi,suisque cruentã mortẽ euitare vellet Fato quisque suo functus est.quũ minus peritorũ monitis fidẽ habuerit. ¶CONCLVDENDVM profecto erit regios ortus,atque obitus,& regia consilia,regiasque electiones deum semper prçsidem habere. Parebunt idcirco regi ciues omnes,quasi diuino numini,& eos quos elegerit, honore,& amore prosequentur,vt per illos etiam si quando vsus esset,maiorem apud regem gratiam inire valeant.

¶CIVES DE VIRTVTE CERTARE DEBENT ET NOBILIORES NE AB OBSCVRIORIBVS VIRTVTE VINCANTVR

¶TITVLVS DECIMVS.

CERTABVNT INTER Se ciues de virtute. Et qui clariores erunt genere,omni studio nitãtur. vt prçcellentiores euadant,ne ab obscurioribus superentur.QVI enim nullis maiorum meritis commendantur,propria virtute niti debent,vt nobiliores illos prçuertant.Nam quanto humiliores sunt genere,tanto virtutis splendore illustrẽtur oportet.Nec pulchrũ est inter ciues de diuitijs,pecuniaque certare. Quod quidem docuit Aristides,qui cognomento iustus appellatus est. Nam Callias vir prçdiues, (callias,) ac fortunatus per opulentiam non per virtutem priores in republica partes sibi deposcebat,Et Aristidem quem præ inopia contemnebat,quam si in certamen prouocabat. Cui ille responsum afferebat,se longe magis ĩopia (Aristidis rñsũ) gloriari æquum esse ducere,quam Calliam maximis illis diuitijs,quum inueniantur complures,qui diuitijs in deterrimos vsus abutantur,paucio res autẽ qui in optimos conferant.Ipse enim eiusmodi vir sit qui paupertatem æquo animo ferat. Quocirca non sibi paupertatem probro obijciendam esse,quç nisi his,quibus inuitis obuenit,indecora esse non potest, (Pauptas nõ vituperanda,) aut his,qui rem suam turpiter prodegerunt, Atqui ex his rebus quæ magnum virum Aristidem mihi fuisse idicant,hçc vel sola esse videtur, (Aristidis paupertas,) quod quum diuti⁹ princeps reipublicç extiterit,& tot prçclaras res domi, militiæque gesserit,post eius obitum adeo inops inuentus fuerit,vt propria impensa efferri nequiuerit.Et duç eius filiæ,quæ ei superstites extiterant,publica etiam impensa nuptui traditæ sunt.

Epaminundæ inopia.

¶HOC IDEM Epaminundæ thebano vsui venit, qui quum patriã bellica gloria illustrasset, quæ ante eum non victorijs, sed cladibus insignis erat, adeo pecuniarum contemptor fuit, vt sumptus etiam funeris ei defuerit, nisi publica pecunia suppeteretur.

Agrippę paupertas.

¶AGRIPPA quoque vir tanti nominis, ac dignitatis apud romanos quum decessisset, præ inopia publica etiam impensa elatus est.

Mumius.

¶ET MVMIVS qui Achariam vicit, & Corithum euertit, omnẽque Italiam signis, ac tabulis impleuit, in tanta inopia decessit, vt facta rerum omnium auctione integram filiæ dotem non reliquerit.

¶PAVPERTAS per seipsam nihil turpitudinis habet, nisi per vecordiam, ignauiam, inertiam, desidiam, intemperantiam, luxuriam ve cõtracta fuerit, tunc probro, ac tupitudini est obnoxia, Eleganter Plautus ait, PIACVLVM est nos misereri hominum rem suam male gerentium in maximis autem viris. & in his qui solertes, atque industrij sunt, quique in republica, vel apud reges, principes ve in rebus arduis cum gloria, a claude versantur, paupertas testimonium virtutis, & animi magnitudinis affer re videtur. Quicunque enim magnis functionibus intentus, virtuti, laudique indulget, quę honesta sunt quęrit, non autem quæ vtilia. Proinde nũquam animum in res humiles, atque infimas deflectit, nec alicuius rei se vnquam indigere putat, quum non modo sibi, sed multis alijs ope, consilio, auxilioque semper adsit. Non igitur admirandum est Aristidẽ Epaminundam, Agrippam, Mumium, Fabium maximum, Lysandrum lacedemonium, & plærosque alios illustres viros in obitu fuisse inopes. quũ in eorum vita res publicas locupletauerint, regna, atque imperia auxerint, populos tutati fuerint, & compluribus diuitias erogauerint, & ipsi quoque cum gloria, ac dignitate semper vixerint.

sententia paulo digna.

¶CIVES SOLFRTES, ET INDVSTRII ESSE DEBENT.

¶TITVLVS VNDECIMVS

HAEC DE PAVPERTATE NON EO consilio dixi, vt velim ciues ab industria, atque honestis artibus abducere. Sed eos monendos, hortãdosque esse duco, vt bonis artibus, ac ministris insudent, quibus se, familiamque suam modeste alere possint, & in temporum difficultate princip, ac reipublicæ adesse.

¶VIdendum tamen est, ne iniustum studiũ quærendæ pecuniæ ciues decipiat, ex quo non diuitias, sed odia plærumque as sequuntur. Fenora, vsuræ, versure, & inhonestę omnes cõditiones, pactionesque execrandæ sunt, & pœnis supplicijsque coercendę.

NEQVE

¶NEQVE Enim permittendum est, vt paucorum immensa vorago multorum patrimonia absorbeat. Conspiratio sæpenumero inopum,& rerum exhaustarum necessitas,causas innouandarum rerum prębuit.vt romæ priscis illis temporibus,quibus plæbs pressa ære alieno, & fœneratorum improbitate exagitata nomina militiæ dare,& imperata exequi detrectans,in ianiculum secessit,& inde a Q. Hortensio Prisco dictatore magnis pollicitationibus deducta est, nec vera mihi videtur Galbæ Cæsaris sententia, qui dicere solebat nullos hominum minus metuendos esse,quã qui de solo victu cogitarent, Verius Lycurgus,qui pauperem,& sine laribus longe magis in republica timendum esse indicabat,quam diuitem, & insolentem. Et Silius poeta ait

Est deformæ malum,& sceleri procliui egestas.

¶DVRA Quidem consilia eorum sunt,qui pro quærendo pane cõsultant. Cato senior in maxima annonæ caritate blandam pręter naturam suam orationem ad populum habuit, cuius initium fuit. DIFFICILE est quirites ad carentem auribus ventrem verba facere.

Catonis dictũ.

¶FORMIDANDVM inopum, ac famelicorum multitudinem in cõmeatuum difficultate multi imperatorum senserunt &imprimis Octauius qui in maxima frumenti caritate,quum populus romanus inædia pręmeretur,infestante Sexto Pompeio magni Pompeij filio vniuersum mare,& plæbis tumultus vndique surgeret,occurrit compluribus rixantibus, paucis satellitibus stipatus,& rationem querelę a multitudine exposcebat turpiter primo irrisus omnibus contemptui fuit. Deinde quum minabundis verbis plębem compellare pergeret,iactis in eum telis repulsus est. nõnullis etiam ex commilitonibus cęsis. Cui Antonius cum multis militibus subuenit,& ab imminenti periculo liberauit,eumque intra domestica penetralia trepidum redegit, neque ante plæbi reconciliatus est Octauius quam pulso ex Sicilia Sexto Pompeio tanta frumẽti copia exuperauerit, vt nullum murmur super inopia oriretur.

Annonę caritatis tẽpe formidãda ẽ plębs famelica.

Octauius. Sextus Pom.

¶APPIVS quoque Claudius quum imperaret,& propter sterilitates arctior annona esset,in medio foro a turba detentus est,& comitijs, clamoribusque infestatus,fragminibusque etiam panis appetitus adeo,vt paulatim non nisi per posticum euadere potuerit. Scite Lucan⁹ poeta, Nescit plæbs ieiuna timere.

Appi⁹ claudi⁹

¶NEC minus periculum est ĩ re militari,quam intra muros, milites Iuliani Cęsaris consumptis frugibus extremam famam timentes,illum probris incessebant. Gręculum,ac fallacem vocantes,& specie sapientiæ stolidum,a quibus quidem in eũ insultantibus vix euadere potuit,extrema quidem fames nõnulla horribilia,& ductu, aspectuque fœda mortalibus suadet,quæ vix credi possunt.

¶CAESAR in commentarijs suis scribit Gallos cimbrorum,teutonũque bello obsessos fame,atque inopia rerum omnium adeo ad extrema cõpulsos fuisse,vt corporibus eorum,qui per ætatem ad bellum inutiles videbantur, vitam tolerauerint,neque se hostibus tradiderunt,idcirco male-

ſuada fames ex veteri ſententia dici poteſt. Præclare Silius, Rabidi ieiunia ventris Inſolitis adigit veſci. Sed ad diuerticulum redeo Quęrant opes ciues ex honeſto lucro, & neminem circũueniant, aut dolo capiant, neque iniuria, aut vi aliqua afficiant

¶VTILE ERIT SI CIVES COGNOSCANT REGEM OMNIA SCIRE VELLE.

¶TI. XII.

OPTIMVM QVIDEM ERIT, SI Omẽs ciues intelligent ſe neutiquam regem poſſe celare, vt qui ſolers, & induſtrius ſit, & rebus omnibus, vel per ſe, vel per alios adſit, deſtinet aliquando rex homines quoſdam, & humilitate ipſa cauẽdos ad colligẽdos hominum rumores, & populi querelas, qui ei deinde referant, quæ audiant, quæque videãt, vt facilius rebus omnibus agnita veritate cõſulere poſſit. Deterrimæ ſunt ciuium actiones, quas occultas regi eſſe ſtudent. Nam ea omnia quę recte agũt ad illum perferre cupiunt, tanquam ad ſpectatorem, ac iudicem clariſſimarũ actionum. Atqui nũquam tute agere poſſunt, qui crimia, ac ſcelera occultant. Sed hi qui ab illis omnino abſtinẽt, pœnas euadunt, Semper enim torretur, qui teſtem, ac iudicem formidat. Nihil profecto diutius homies latere poteſt. Optime poetæ veritatem temporis, & memorię filiam eſſe fabulantur, vt oſtendant verum eſſe quod ſacerdotes ægyptij crebris ſermonibus vſurpabant. Alius de alio iudicat dies, ſupremus autem de omnibus

Veritas tp̄is, & memoriæ filia

¶INTER pręclaras pricipis virtutes hęc pręcipua habetur, vt multa, & a diuerſis etiam hominibus ſcire velit, ne ſi paucis auſcultet, ex illorum arbitrio rem gerere videatur.

Ex cõmẽtario magiſtratũ gerere.

PROBRO obijciebatur apud romanos illud. At tu ex cõmẽtario magiſtratum geris, quod quidem in eos dicebatur, qui non proprio iudicio, ſed alieno præſcripto imperabant.

Vitellius cęſar pricipatus ſui oblitus.

Iouian' cęſar.

¶TALIS fuit Vitellius Cæſar, qui obliuiſcebatur ſe imperatorem eſſe niſi ab alijs moneretur, Talis & fuit Iouianus Cęſar, qui cibo, vino, ſomno venerique indulgẽs, nihil aliud ex imperatoria dignitate curabat. Qua ex re nocte quadam exanimatus inuẽtus eſt ex colluuione ciborum, ac crapula, vt omnes pene opinati ſunt, quum nullum violentiæ, aut morbi veſtigium extaret.

¶VELIT igitur omnia intelligere optimus priceps, ne a paucis illis qui cariores ſibi ſunt, decipiatur, ſed in ignoſcendo deinde ſit clæmentior. vera eſt enim ſententia illa Domitij Aphri, qui ait. Priceps, qui omnia vult

ſcire neceſſe

ſcire neceſſe habet multa ignoſcere.

¶MAGNA, atque aſſidua diligentia in audiẽdo fuit M. Antonius cognomento Pius, ad eum ſiquidem aditus omnibus patebat, nõ fortuna, nõ inopia, non deformitas, aut ætas quẽpiam excludebat. Et comitijs frequẽter indefeſſæ ad noctem vſque ſemper aderat, nec ante e curia diſcedebat, quam Senatus dimitteretur, dixiſſetque conſul. Nihil amplius vos moramur patres conſcripti, is tamen indulgentiſſimus, mitiſſimuſque ſemper extitit. — M. Anto. Pius

CIVES DIVERSOS PRINCIPVM MORES FERANT OPORTET.

TITV. XIII.

FERANT ETIAM OPORTET CIues principum diuerſas naturas, varioſque mores. Nemo enim oĩm mortalium in omni æuo vnquam inuentus eſt, cui omnia ſuppetant, quæ ad omnes vitæ actus pertinent, quippe ſemper agat quod iuſtum, rectumque ſit. Bene itaque dicebãt veteres neminem eſſe, qui omnibus horis perfecte, ac pleno pectore ſaperet. Cæſar ambitionis inceſſitur, ſicut Alexãder temulentiæ, Pyrrhus ſubiti conſilij, Annibal ambiguæ fidei, Fabius lẽti certaminis, Marcellus affectatæ pugnæ. Et ſic quiſque magnorum pricipum aliquid in ſe habuit, quod mutari in melius potuit. Sed pro multis cõmodis parua aliqua incommoda ęquo animo ferenda ſunt, quãdo non omnia poſſumus omnes, vt paſtor ille apud Maronem ait. — Null' vſq; quaque perfectus.

¶MYLASA vrbs quondam fuit opulentiſſima, duobus Iouis templis illuſtrata, & optimis reipublicæ inſtitutis nobilitata, in ea eodem tempore duo oratores principatum tenebãt. Euthydamus, & Hybreas, Eutidamus perutilis erat reipublicæ, ſed violentus admodum, ac difficilis toleratu, ad quem Hybręas dicere ſolebat. Euthydame malum es ciuitati neceſſariũ. Nã tecum moleſte viuimus, & ſine te viuere non poſſumus. — Mylaſa vrbs Cariæ, de qua Pli. ca. 29. li. 5. Ex Strabone lib. 14.

¶IDEM in moroſiorem principem ciues omnes dicere poſſunt, & difficiliora quędam tolerare debent, ne neceſſaria quęque amittant. Macedões Philippi, Alexãdrique morte lætati ſunt, vt qui maieſtatem, ſplendorem que duorum regum, a quibus aucti, atque illuſtrati fuerant, nõ cognoſcerẽt Poſtquam vero varios fortunæ caſus pertulerunt, & truculentos, crudeleſque tyrannos paſſi ſunt, illos ipſos, quos paulo ante oderant, deſyderabant, & eorum virtutes animi magnitudinem, ac rerum geſtarum gloriã animo metiebantur. Tum quos ab inferis reuocare non poterant, nõ ſolum humanis honoribus honeſtabant, verum templo, ara, ac diuinis ſacrificijs venerabantur. — Euthydamus, Hybręas — Abſẽtia docet q̃ ꝓfuerit pręſentia.

bantur. ¶ATHEnienses quoque, qui diutius illorum ambitionē odio habuerant,& qui eos hostes,atque infensos tulerant, eisque victi succubuerant, Eorum quoque desyderio non modo afficiebantur, sed vehementer etiam flagrabant. & pręcipue quum Antigoni sœuo, indignoque seruitio vexarentur. Meminerant quidem quam facile potuissent illorum hostilē iram placidiorem, mitioremque reddere, vt qui excelsioris animi,ac spiritus essent,& inuicti,ac generosi reges.

Antigonus. ¶AT vero Antigonus crudelis,ipius,sœuus,ĩexorabilis,aspectu fœdo, facieque deformi, & cum altero oculo captus esset, longe deformior videbatur, victu quoque,atque vestitu nihil ĩter alios excellebat,adeo vt nõ rex sed vix satis idoneus regis satelles esse videretur. Attamen fossorem quēdam phrygem fuisse legimus , qui audita Antigoni morte,in agello suo multo altius solito fodere incepit, Tum altitudinem scrobis vicinum eius quempiam admiratum rogasse eum,& quid quæreret tunc illum respondisse Antigonum se quęrere,non tamen quod bonus fuisset rex,sed quod in oĩ vita sua deteriores sēꝑ prioribus principes succedere meminisset.

¶NOSCANT proinde ciues reges suos dum viuunt,& illorum virtutes admirentur,ne post obitum eos desyderent, quos viuos laude,ac gloria fraudauerint, Vera est eñ vetus sententia, qua dicitur, PLAERIQue hominum hoc ingenio præditi sunt, vt non ante bona sua dignoscant,quã eadem protinus amiserint. Hoc populo romano cernimus quondam contigisse, qui fractus paucorum auctoritate Tiberium, & Caium gracchos bene se demeritos male defendit. verum deinde cæcos,ac trucidatos adeo desyderauit, vt deiectas illorum imagines restituerit, nouasque erexerit. Et in his locis, in quibus cæsi fuerant, sacella duo ædificauerit, in quibus quotidie sacrificia fierent,conueniretque procumbens multitudo, vt in aliorum deorum templis moris erat. & sic capita illa,quę non puduit optimum cõsulē pari repēso auro licitari, diutius desyderata sũt,& ĩter numia venerata

¶ACTIONES PRINCIPVM AB OMNIBVS IVDICANTTR

TITV. XIIII

CONDITIONEM PRINCIPIS HI QVI parent, vel in hoc antecellere videntur, quod eis longe facilius est, vnius viri sententiæ obsequi, quam tã multis, tãque diuersis voluntatibus inseruire, vt princeps ipse compellitur, cuius actiones in medio positę oĩm iudicia subire coguntur. Neque ei satis est paucorum approbationem habere, nisi assensum vulgi etiam cõsequatur, Ea enim imperia tuta, ac diuturna sunt, quæ totius populi auram colligunt, nihil tamen instabilius populo est, quem poetę fluctuanti ponto similem faciunt, qui compēsandus est, & veluti exultans equus firmissimis

firmissimis habenis regēdus. Nec permittendū est, vt quisque agat quod velit, quod iustum, æquūque sit, & si vlterius quippiam cupiat, assequi ne queat. Licentia quidem agendi quod quisque velit, ingenitæ hominibus cupiditati habenas laxat, & prauitati calcaria subdit, nec expectandum est, vt audacia longius serpat. Sed vt primum exoritur, sedanda, atque opprimenda erit.

¶NEMO ab initio magno aliquo facinore statū rerū perturbare audent Sed leuissima quędam tentat, quæ vbi successerint, quasi remota custodia grauissima quæque magna cum audacia aggreditur. Et quasi rapidissimū flumen disiectis obicibus omnia sternit.

¶DEMOSTHENES Atheniensis summus ille orator, quum ī exiliū proficisceretur, arcem athenarum suspexit, & altiore voce dixisse fertur, O Pallas vrbium custos cur tribus truculentissimis beluis delectaris noctua, dracone, & populo? Quibus ex verbis populi leuitatem præcipue accusare videtur. Sed per hęc tria signa, quæ deę tribuuntur, qualis prīceps esse debeat, declaratur, vt vigil, prudensque sit, & populum fautorem habeat. Noctua quidem (vt cernimus) vigilātissima est, & noctu semper excubat. Draco autem peracri acie oculorum omnia circūspicit, vigilatque, quod etiam eius nomen indicat, δέρκειν enim est cernere, & acute intueri. Idcirco a doctissima vetustate ædium sacrarum, adytorum, templorum, thesaurorumque custodia draconi assignatur. Sed noctuæ Athenis plurimæ sunt, adeo vt in vetus prouerbium γλαῦκα εἰς ἀθήνας κομίζειν transiuerit, hoc est noctuam athenas portas, quo prouerbio Cicero in epistolis vtitur, quū dicere vult rem quam hahes tibi affero.

Demosthenes ad Palladem

Pallas, noctua, dracone, & populo delectaī.

Noctua

Draco

Noctuā athenas portas cicero ad Q. fratrē li. 2. ī ti.

¶CIVES VT BENE CONCILIATI SINT PRINCIPIBVS STVDERE DEBENT

TITV. XV.

STVDEANT PRAETEREA CIVES, VT optime semper principi suo cōciliati sint, hoc etsi per virtutem pręcipue cōparetur, tamē per bonas artes maxime adiuuatur. Studia disciplinarum cum vitæ honestate coniuncta homines pręter cętera omnia regib⁹ principibusue commendant, Eiusmodi enim viri non modo sibiipsis honori, atque vtilitati sunt, sed ciuibus suis, & vniuerso hominum generi. Alexander potitus Ilionis victoria, nō solum vrbi, ac ciuibus pepercit, verum eis maxima beneuolentia indulsit, ductus honoris obseruantia, cuius studiosissimus semper extitit. Lætabatur siquidem loca quędam oculis cernere & propria eorum nomīa ab indigenis audire, quorū diuinus ille poeta meminerat. Nicias vero & Demosthenes

Alexāder.

Niceas. Demosthenes

sthenes Atheniensium imperatores bellum syracusanis terra,marique ise rebāt,his lacedæmonij gylippo exercitui imperāte auxilio aderant.& du dum vario marte pugnatum fuerat,Tandem Atheniēsium exercitus suc cubuit,& adeo profligatus extitit,vt ambo imperatores caperentur.militū que pars maxima trucidaretur, donec Nicias ad genua Gelyppi prouolu tus lachrymis,ac precibus impetrauit,vt reliqui occidioni subtracti mise ram seruitutem agerent. Pessime enim Athenienses a Syracusanis habe bantur. Nam alij per lapidicinas distributi sunt,quorum pars magna mor bo aut inopia victus perijt,Alij ad colendos agros ducti,alij inusta chara cteris nota in fronte venundati.

INSOLENTER admodū hac victoria vsi sunt Syracusani, vt qui neutiquam dignoscerent longe prestantius esse moderate victoria vti,quā vincere. Eualerunt tamen nonnulli, qui studijs literarum deditī Euripi dis tragici amici,auditoresue fuerant. Magno enim in honore erant apud siculos illius poetæ versus adeo vt precium subitæ libertatis proponerent captiuis illis,qui ex eis aliquod recitarēt,Domini itaque seruos illos liber tate donabant,a quibus aliquid ex Euripide didicissent. Qui deinde athe nas quum redijssent,gratias euripidi (qui tunc viuebat) quā maximas age bant,quod per illius tragœdias salui,ac liberi euasissent,& reduces ī patri am redijssent. Exercitatio rei militaris in his qui animi virtute,& corporis robore præstant secundum disciplinas gratissima principibus semper esse solet. Verba enim Galbæ cæsaris sententia, qui dicere solebat optimū eē milites diligere,non autem emere. Tunc quidem pricipes militem emūt quum ex ciuibus suis non habent quem describant, & exercitum conduce re coguntur. Mercēnarij militis fides ex fortuna pendet,qua quoque incli nante ad hostes plærūque ipsi spem,atque animum inclinant,

Militē emere.

CLASSE carthaginiensium apud Egadis insulas a C.Luctatio catu lo Romanorum consule superata, statuerunt carthaginienses pacem cum populo romano inire,remque Hamilcaris,qui cognomēto Barcha diceba tur,imperio permiserunt,qui tandē multis sermonibus vltro citroque ha bitis pacis conditiones a catulo consule accepit. Qua quidem concilia mi lites,qui contra Romanos militauerant,ad imperium circiter viginti mi lium nouandarum rerum studio a carthaginiensibus desciuerunt,& con stitutis inter se ducibus vticam, hipponem,& pleraque alia oppida ad defe ctionem compulerunt, vrbēque ipsam obsederunt, Quibus malis pœ ni perterriti auxilium a romanis paulo ante hostibus ī petrarunt. Huic bel lo Hamilcarē imperatorem præfecerunt,cuius tanta virtus illuxit,vt ho stes a mœnibus expulerit,oppida quæ defecerant restituerit,& mercenna rios milites eo compulerit,vt locorum angustijs clausi plures ex eis fame quam ferro perierint. Qua ex re tantum laudis assecutus est Halmicar,vt omnium sententia patriæ saluator diceretur. Quo nunc exemplo facile ē intelligere,quam tutior,præstantiorque sit propria ciuium nostrorum ma nus,quam externa militia. Proinde gratū pricipibus esse debet ex his,qui bus imperant militiam scribere,& eosdem in tenera ætate diligere,vt do

carthaginiēses a C.Luctatio vincuntur.

Ex Aemilio ꝓbo ī vitā Ha milcaris.

mestico pręsidio regni fines tueri possint. Exemplo magni Alexādri, qui triginta puerorum milia non sub lanistis, aut mangonibus, Sed sub vetera nis. ac reipublicæ magistris futurę militię erudiendos tradiderat.

Alex. magnus triginta puerorū milia disciplinæ militari tradidit.

¶HONESTAM deinde mercaturam, qui exercent, sine fenore, ac vsura, & sine mendacio, ac vanitate, ex qua se familiamque suam optime alunt, multis prosunt, & in difficultatibus temporum reipublicæ adsunt, grati etiam principibus sunt, & post doctos viros, reique militaris ordinē in quibus maior nobilitas est, tertium locum tenent. Sic artifices omnes, qui vel ciuitatem ornant, vel rebus necessarijs adiuuant, chari etiam habē di sunt, Tyrum Phœnicum vrbem artes plurimum extulerunt, Ea purpuram optimam habuit, & quęcunque ad vestes inficiendas attinent. Sidon autem eiusdem regionis vrbs maxima, ac vetustissima artibus compluribus fuit nobilitata, vt Homerus testatur, Memphis autem ægyptia tenuitate telarum alijs omnibus pręstitit. Borsippa babilonica vrbs Apollini, & Dianę consecrata maximum lini vsum habuit, pręter alias omnes finitimas vrbes. Qui vero veneri, libidinumque ministeria prębent, hi omnino exagitentur. Tiberius Cęsar vel in hoc saltem laudem meruit, quod popinas, ganeasque inhibuit, vt ne etiam opera pistoria proponi venalia sineret. Sic a Nerone iterdictum quoque est, ne quid in popinis coacti propter legumina, & olera veniret.

Mercatores nō mendaces tertiū locū tenēt.

Artifices.

Tyrus vrbs phœniciæ.

Sidon.

Memphis.

Borsippa.

¶AGRICOLAS quidem, quorum ars vltra reliquas omnes necessaria est, alit enim ciuitatem vniuersam, magna beneuolētia principes cōplectantur oportet. Et ex illis quum militiæ delectus habebitur describant. Sunt enim robustiores corpore, & facilius labores bellicos tolerant, quam ciuilis iuuentus, quæ vrbanis vmbraculis delitescens delitijs plurimum profluit. Testis sit C. Marius homo rusticanus, qui durus, ac pugnacissimus fuit, & omnium romanorum imperatorum ad octogesimum vsque annum militarium laborum patientissimus.

Agricolę.

C. marius.

¶RVSTICVS etiam in hispania fuit Viriatus, & primo quidem pastor, deinde venator, Et quum latrocinijs regionem omnem īfestaret, magnam latronum, qui vndique ad eum concurrebant, manum contraxit, qua paruo tempore Lusitaniam omnem inuasit. Mox contra romanos vario Marte quatuordecim annos bellum gessit, Nec vnquam collatis signis de leri potuit.

Viriat⁹ pastor, venator, dux.

¶POSTREMO AVTEM consilio L. Scipionis subornatis quibusdam proditoribus perijt.

¶VENTIDIVS quoque Bassus primo quidē mulio fuit, Mox autem ad tantam fortitudinis laudem peruenit, vt imperator ab exercitu appellaretur. Ac deinde consul factus de Parthis triumphauit. Cæso Pacoro rege cum omni eius exercitu.

Ventidius bassus.

¶HVNC VENTIDIVM ADOLESCENtem cum alijs captiuis in triumpho Aesculano ante currum duxit Pompeius Strabo Magni Pompeij pater, Et deinceps tam præclarus euasit in re militari, vt amissa signa consularia, quæ Parthi Crasso ademerant, magna victo=

Pōpei⁹ strabo.

ria recuperauerit, romamque triumphans aduexerit. Nec vllo bello Parthi vnquam maiorem plagam acceperunt, vincique potuissent, si ventidio prorogatum imperium extitisset. Sed ęmulorum in nouum hominē inuidia plus rei publicæ obesse potuit, quam optimi īperatoris virtus prodesse. redeat nunc sermo vnde fluxit.

❡SVBIECTOS QVIDEM omnes paterna quadam indulgentia reges complectuntur. Sed eos magis diligunt, qui reipublicæ vtiliores sunt, illos autem odio habent, quos præ ignauia, ac desidia inertes cernunt

Lex ęgyptia. Nec sibijpsis, nec alijs ciuibus vtiles. Optima habenda est ęgyptia lex

Amasis rex. quam Amasis tulit, vt Herodot⁹ testatur, qua quisque singulis annis apud

Herodotus in euterpe ad fi. prouincię præsides nomina sua profitebatur, & qua arte viueret, edocebat, vt inertia pariter, & iniuria coherceretur grauibus pœnis, industria autem laudis præmium acciperet. Similiter Athenienses ignauos, ac desides

Areopagytæ. ciues veluti facinorosos puniebāt. Proinde Areopagitę quo quisque quęstu viueret inquirebant, vt inutiles ciues extruderent.

HEBETIS profecto ingenij est, & rudissimi cordis, atque hominis, nec reddendę, nec accipiendæ rationis capacis nullam ediscere artem, ex qua necessarium victum percipere possit, & putare se natum ad nihil agendū, & ad desidendum semper inter oscitantes, atque ociosos, de huiusmodi hominibus id dicere possumus, quod de sue dicebat. M. Cato naturam ei pe

Suib⁹ aīa ꝓ sale. cori animam pro sale dedisse ne putresceret. Hic optimis principibus gratus neutiquam esset.

Syri reges. ❡POSSET fortasse Syrorum regibus placere, qui vt Dio refert, Cū Eunuchis, & pellicibus clausi vitam agunt, neque in bellum, neque exercitum vnquam proficiscuntur, vel gratus in re publica thaberinorū, qui orā Asiæ fertilissimi, feracissimique soli incolunt. hi enim semper ociosi, feriatique sunt, & rerum omnium curam, ac diligētiam mulieribus permittentes in lusu, ac ioco summum bonum statuunt.

❡CIVES IN REBVS ANXIIS REGIBVS ABSINT

❡TITVLVS SEXTVS DECIMVS.

IN REBVS ANXIIS ATQVE aduersis ciues omnes certatim regibus semper adesse debent, Et operā ac studium vltro polliceri. Optume in obsequiū animatus populus principis vires augent, & illius animum alacriorem, promptioremque reddit. Secundo populo pricipes res magnas neutiquam aggredi ambiguunt. Aduerso autem semper formidant,

EVENTVS

¶EVENTVS rerum taciti expectant illi, contra quorum voluntatē res agitur, qui si aduersi fuerint, exultant, & in auctores oblactrant. Sin vero secundi fortunam sequuntur, & auctoribus eblandiuntur.

¶ARISTIDES in Atheniensium senatu sententijs suis sæpe alios pręficiebat. Tum ne Themistoclem ęmulum suum in cōtrariam opinionem prouocaret, tum etiam ne si quid præter sententiam accideret, in eū culpa omnis intorqueretur. — aristides.

¶PHOCION quoque consilijs Leosthenis semper aduersabatur. At vbi animaduertit rē per illum bene gestam extitisse, & exinde Athenienses maxime lætari pœnitentia ductus, inquit, O quam vellem viri Athenienses consilijs Aleosthenis etiam sententiam meam adhibuisse. Atqui si fortuna rebus illis fuisset aduersa, Phocion in illum non tam mitis, atque æquus extitisset, erat enim Phocion sępenumero multitudini aduersus, quod quidem ex Apollinis oraculo proditum est. Nam consulentibus Atheniensium oratoribus super statu reipublicæ respōsum est, virum vnum in vrbe esse, qui a cęteris omnibus dissentiret, Tum clamantibus cunctis, virum hunc quęrendum, multandumque esse, Audacter ait phocion se eum esse, cui nihil placeret, quod a populo fieret, hac loquendi promptitudine quum plęrique in risum conuersi essent iudicium, inuidiamque cunctorum euasit, Senatus romanus ne tantum oneris subiret, declarandi hostis, decernendique belli, auctorem populum fecit, Ita quoque firmandæ pacis. Proinde sapientes principes in rebus arduis populi sententiam scitari solent, quo minus fortunæ & multitudinis inuidiæ obnoxij sint, vtque cum multis onus maximarum rerum sustineant. — phocion. Leosthenes. Explutar. in phocionis vitam.

¶IVCVNDAM REGIBVS GRATVLATIONEM IN REBVS PROSPERIS

¶TITVLVS SEPTIMVSDECIMVS

IN PROSPERIS VERO REBVS IVCVNda est etiam regibus ciuium pręsentia, gratulatio enim illa optime animati populi īdicium est, & animorum quędam reconciliatio, atque integratio. Ostendit enim gratulatio communem quandam spem, quæ animos beneuolentium gaudio perfundit ex regis fœlicitate. Quicunque regi victoriam, aut prosperos euentus non gratulatur, suspectum se reddit, & male rebus pręsentibus animatum.

¶CICERO seram gratulationē nequaquam repręhendi oportere ait, vt ostenderet gratulationem non debere leui aura excitari, nec vanis auditionibꝰ moueri. Sed nuntiū veritatis expectare, qui exacta ad vnguē oīa

referat, vere enim vulgo dicitur, Claudius viator certiora refert quã rectꝰ

AD BENEFICIA consequẽda non est properandũ a ciuibus, Sed sensim accedendum, ne vtilitatis nostræ causa improbi nimis, ac petulantes esse videamur. Importunitas poscentium plęrunque molesta est, & benignitatem, liberalitatemque dantis tardiorem reddit, ne petulantia potiꝰ coactus, quam animi magnitudine liberalis fuisse videatur.

M. crassus.

M. CRASSVS vir ille opulentissimus principio ętatis suæ auaritię crimine nõ laborabat, Sed in omnes necessarios suos liberalior habebatur, is quum locupletior esset, quatuordecim agri iugera singulis amicorum, atque affinium dono dedit. Ex his autem quidam plura etiam petebant asserentes eadem illis neutiquam satis esse, quibus ille cupiditatem nimiã eorum obiurgans respondit, neminem parum possidere, qui ex annuis fructibus se, familiamque suam honeste alere possit. Que tamen improbitas amicorum Crassum deinceps ex parco auarum reddidit. Eius quidẽ sententia vera esse cernitur, cui nõ satis est, se & familiam suam annuis fructibus honeste alere, ei nihil satis esse potest. Laborat enim Cupiditatis vitio, & inexplebilis omnino est.

Boni euẽtus simulachrũ. Ex ply. li. 34. 8. vltra mediũ Euphranor statuarius.

VOLENTES veteres ostendere eiusmodi vitę genus ad fœlicitatem proxime accedere, Boni euentus simulachrum pingebant, quod dextera manu pateram, sinistra autem spicam, ac papauer teneret. Talis imago romæ fuit Euphranoris opus, vt ostenderent facilem somnum his obrepere, qui ex fructibus prędiorum affatim alerentur.

Auaritia. aristote. lib. 4. ęthi. c. j. finem versus.

CAVENDVM igitur erit ne nimia procacitas, improbitasque poscendi liberalitatem, benignitatemque principum auferat, & illorum manificentiam in parsimoniam cõuertat. Auaritia enim (vt Aristoteles ait) magis a natura hominibus insita est, quam effusio, plures quidem pecuniarum cupidi sunt, quam liberales. Senectus vero inopia, & imbecilitas, parsimoniam semper persuadent.

GRATIAS PRO BENEFICIIS ACCEPTIS REGIBVS HABENDAS ESSE.

TITVLVS OCTAVVSDECIMVS.

AFFECTI BENEFICIIS, AC MVNEribus a regibus principibusve gratias illis perpetuas habere debẽt, hoc est in obsequium eorum semper parati esse. Non enim tanti sunt, vt parem gratiam referre valeant. Nisi forte satis id esse putamus, quod deo, ac parentibus fit, vt quãdo merita æquare nequimus, tãtum quisque pręb ẽat, quantum præstare potest. Lycurgus in Lacedęmonia tenuissimas litationes statuit, quo facilius ex rebꝰ prõptis, ac paratis sacrificare posset

Lycurgus. Ex plu. in apophth, laconicis.

SOCRA

¶SOCRATES quidē Aeschinē discipulū magna diligentia erudiuerat adeo, vt iam in clarissimū philosophū euasisset, Sed quū cerneret Aeschines nullū par pręciū tā præclaro sapiētiæ pręceptori se pensitare posse ait, O Socrates equidē pauper sū, nihilque habeo quod pro tuis erga me meritis, ac beneficijs exhibere valeam, ne tamē ipsum tibi polliceor, ac dedo nusquā futurum. Tū Socrates non animaduertis? inquit) O Aeschines, quam multa, ac magna mihi tradis?

gratias socrati q̃tas egit ęschines.

¶REGES VEro ipsi magnanimi etiam in accipiendo esse debent, & parua quæque munera ex dantium voluntate optima pro magnis accipere.

Persæ.

¶PERSAE EX patrio more præclara munera regibus suis iter facientibus offerre consueuerant. Artaxerxi inter eundum (vt Plutarchus ad troianum Cęsarem scribit) vulgaris quidam operarius occurrens, quum nihil aliud haberet, ambabus manibus aquam e profluenti flumine haustū obtulit, libenter admodum rex eam accepit, risitque cum dantis promptitudinem metiretur, non autem rei datę indigentiam, vt qui non minus regium atque humanum esse duceret parua prompte, grateque accipere, quā magna liberaliter, benigneque largiri.

Plutar. i regiorū apophthegmatū limina ri epi. i prici.

¶VETVSTISSIMI poetę, & Hesiodus imprimis multis in rebus reges similes dijs faciunt, & in hoc pręcipue quod quum maxima ipsi quotidie mortalibus elargiantur, paruo thure, tenuique hostia contenti sunt.

Reges dijs similes.

¶SIC REGES MAGNA dando, parua autem accipiendo lætari debent.

¶PARTHORum reges sine munere nemo adire poterat, hoc iniquū admodum extitisset, nisi parua quęque munera lęto animo pro magnis accepissent. Atqui sicut numina non aurum, neque argentum ab hominib' volunt, sed sinceram mentem, liberamque voluntatem. Sic etiam reges satis esse ducant, si ciues bene in eos animati sunt, dictis audiunt, & mandatis prompto animo obsequuntur.

parthorū reges

Dij auro non placant̄.

¶QVI aurum, argentūve prīcipibus dono afferunt (vt ait Isocrates) non tam largiori, quam mercari, ac fenerari videntur. Id enim astute agūt donant, vt multo maiora scilicet obsequantur. Proinde qui id agunt vafri ac veteratores habendi sunt, non autem liberales, ac benefici. Hac versutia ductus Zeusis quum iam opulentior, nobiliorque ex arte factus esset, opera sua donare icepit, Et pana archelao regi largitus est, Alcmenam autem Agrigentinis, a quibus quidem maiora pręmia accepit, quā si eadē in auctione vendidisset, ipse quoque dicebat se ideo opera sua donare instituisse, quoniam parem emptorem non inueniret, quippe quæ tanti essent, vt nullo satis digno prætio compensari possent.

Qui donāt maiora vt accipiāt fenerato res sunt.

Zeusis pictor

Zeusis opera sua cur donare instituit.

¶SED angusti animi princeps ille esse videtur, qui priuatorum munera expectat, quum ille nihilo indigeat, & ab indigentibus dona accipiat.

ITA QVOQVE qui aurum in templis ponunt, suam non numinum naturā ostendunt, Nam quum ipsi auari, atque venales sint, diuinam gratiam auro licitari putant, & suo ex ingenio deorum mores probant.

Dij auro non mouentur.

vetustissima quidem simulachra ex ligno fuere, vt primum illud deli ab Erisichthone Apollini cōsacratum, quod ligneum fuit. Sic etiam priscū Palladi quod Athenis erat. Et illud quoque Samiæ Iunonis, vt Callimachus ait, Peras, qui primus Argolicæ Iunonis templum condidit, ex piri trunco imaginem deæ fecit. Nefas quidem erat lapidem durissimam in effigiem dei cedere. Aurum vero, & argentum infœcundę terre morbos infœlicesque colores esse putabant. Hac opiniōe ductus plato in libris de legibus non licere ait ex auro, argento, lapide, ebore, aliave materia inanimata deorum simulacra sculpere. Persius vero Satyrus ille obscurior, aurum in tēplis esse cōqueritur, quasi per illud exturbētur antiqui ritus, ac si nos putarem⁹ deos auaros esse, vt homines sūt, qui facile auro corrūpūtur. Quum dij ab hominibus mentem bonam, non aurum aut argentum velit quæ facile modico farre litare valet. Eius poetæ versus sunt.

plato de legib⁹ dialogo. 10.

persi⁹ satyra. 2.

Dicite pontifices in templo quid facit aurum?
Nempe id quod veneri donatea virgine puræ.
Quin damus id superis, de magna quod dare lance
Non possit magni messale lippa propago,
Compositum ius, fasque animi, sanctosque recessus
Mentis, & incoctum generoso pectus honesto,
Hoc cedo, vt admoueam templis, & farre litabo,

Nā perinde, atque numinibus ne aurea quidem, argenteaque munera grata sunt, sed mens bona, quę careat culpa, & sit conscia recti, vt in poematis nostris diximus. Sic reges quoque studia ciuium optare debent, & animos ad obsequendum promptiores.

Persarū mores

¶PERSARVM reges obuijs mulieribus aurum dono dabant, viris autem sagittas, & iacula, vt ostenderent fœminis frugalitatem, ac parsimoniam curæ esse debere, viris autem rem militarem. Proinde singulis quibusque annis pręmia etiam proponebant his, qui plures filios alerent, quo maior ciuium numerus militiæ adscriberetur.

poeni hispanię populi, de quibus plynius ca. j, lib. 3.

¶POENI reges caput cesi a se hostis offerētem aureo poculo donabāt. Poenorum ductor quidam, qui cum Alexandro militabat, interfecti a se hostis caput præferens munus patrio more poscebat, tum ridens Alexander ait, reges vestri vacuum poculum fortibus viris tradunt, Ego autem optimo vino plenum tibi propinabo, memor (vt arbitror) Musei illi⁹ vetustissimi poetæ, qui fortibus viris apud inferos conuiuia disponit, in quibus coronati optimo vino perpetuo se ingurgitant. Quasi ebrietas grata fortitudinis sit merces.

Cynias.

¶PRIVATI vero ciues a regibus, principibusve alienis preciosa munera neutiquam accipere debent. Cynias a Pyrrho cum ingentibus donis romam missus, ciuem nullum inuenit, cuius domus muneribus pateret.

Demosth. auro corruptus.

¶TVRPE FVIT Demostheni viro omnium græcorum eloquentissimo ab rege Persarum aurum, pecuniāve dono accepisse, nullaque res meum magis odium conflauit, quam quod aduersus pecuniarum corruptelas minus fortis, atque abstinēs habebatur. Alijs in rebus prę ingenij

magnitudine a plęrisque Atheniensium magna beneuolentia complecte batur,& ęmulis quosque suis admirationi erat. Quod quidem ex hoc intelligitur, Pellebatur in exilium Demosthenes, vt plærisque claris viris Athenis cōtigit, Eique crimini dabatur, quod aurum dono ab Harpalo acceptisset, Egressus non longo spatio vrbem, inimicis quibusdam suis forte obuius occurrit, qui primo trepidus aliquantulum substitit, illi recta proficiscentes, blandis, placidisque verbis eum compellant, consolantur, & officium, viaticumque singuli pollicentur, Ingemuit tunc Demosthenes dicens, quonam pacto exilium æquo animo ferre possum, quum ex ea vrbe trudar, in qua tales inimici sunt, quales amicos in alijs vrbibus difficile est inuenire? Sed cum pro patria deinde se optime gessisset mortuo Alexandro omnium pene ciuium cōsensu reuocatus est. Missaque est ab atheniensibus longa nauis Aeginam vsque, vt eum reueheret. Cui obuiā profecti sunt Sacerdotes, & magistratus omnes festo cultu & multitudo cuncta per sexum, & ætatem disposita. Sed vt res mortalium fluxę, ac labiles sunt, non diutius patriæ commodis frui potuit. Nam afflictis gręciæ rebus, cum male pugnatū ad Cranonam esset, Antipater, & Cratherus quasi præfecti pręsidij in vrbem accepti sunt, qua ex re Demosthenes, & qui cū eo Macedones senserant, vrbe profugi capitis sententia damnati sunt, Ad quos insequendos Antipater Archiam Thirium tragœdum misit, qui cum accepisset Demosthenem in Calabriam peruenisse, illuc se contulit & Troezen concessit. Hęc vrbs Neptuno sacra possidonia hoc est neptunia olim dicebatur, iuxta eam in insula Caluaria templum neptuni antiqua religione colebatur, ad quod fugiētes intacti, inuiolatiqui erant. Illuc penetrauerat Demosthenes, archias pręsidio militum septus templū violare neutiquam ausus est. Sed illum verbis banditijsque pellicere conabatur, Demosthenes autem illi nequaquam auscultans venenum quod ad eiusmodi casus secum paratum habebat, ex calamo, vel (vt alij scribūt) ex anulo, circulove aureo sorpsit. Et sic Antipatrum, Archiamque execratus veneni vi enectus est. Athenienses vt primum per temporum difficultatem potuerunt. Statuam ei publice erexerunt, his verbis subscriptā. Si pares ingenio vires Demosthenes habuisset, nunquam græciam subegisset Macedo.

Demosthenis exulātis dictū

Demoste. ab exilio reuocat̃

Demosth. successus qualis.

Ex plutar. ī vitā demosth. ad fi.

Demosth. statua.

¶SED IAM AD calcem præceptorum, quę ad subiectos pertinent peruenimus quem aliquantulum supergressi sumus, memoria illius diuini oratoris illecti, qui sicut in dicendo aliquid ex eius imitatione fortasse virium nobis prębuit, si id aliqua ex parte assecuti sum⁹, sic etiam ex miserabili eius historia plurimum nos oblectauit.

QVE PRAEMIA OPTIMO REGI DEBEANTVR.

TITVLVS NONVSDECIMVS

EXTREMO HVIVS VOLVMINIS loco dicendum erit, quę pręmia optimo regi debeantur, quæve ipse expetere, aut expectare possit. Quę quidem trifariam sortienda sunt, vt partem ciues ei præbeant, Partem ipse sibi statuat, Partem vero omnium maximam a deo optimo maximo expectet,

Gloria sola regis est pręmiū

OPTIMI Regis præmium, quod ex rectis actionibus expectare debet, ab his, quibus præest, sola est gloria, & honestus honor, quia multitudine hominum, & diuersis populis celebratus, in rumorem primo, deide in famam illam crescit, quam neutiquam omnino aboleri Homerus sentit. sed præsentem deam fieri, eius versus eiusmodi est ex iliados. 10. Αλλα μεγα ρεξασ τι και ἐσσομενοισι πυθεσθαι id est immo facinus insigne peregit, Ipsa etiam quod posteritas exaudiat, illud quoque e. Fama animis populi diuina illabitur Inquit. Quinetiam doctissimi veteres ingenia illa præclara esse putauerunt, quæ glorię studio, atque ęmulatione inuitarētur. A multitudine laudari omnes optant, Et id quidem duce natura. Hic illud Ouidij poetę,

Glorię titillatione īuitātur ingenia.

Laudataque virtus
Crescit & immensum gloria calcar habet.

Laudari a laudato.

Sed vera laus illa haberi debet, quæ a laudato viro proficiscitur. Pręclare Hector apud Nenium quum a Priamo laudaretur, ait, Gaudeo abs te laudari pater laudato viro, Quasi præclaram laudem eam tantum esse putet, quæ ab his manat, qui & ipsi cum laude vixerunt. Cicero ad Catonem scripsit, Et si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in ciuitate nostra, in qua vnum extitisse mirabile est, quem ego currum, aut quam lauream cum tua laudatione conferrem?

Cice. epist. fa. lib. 15. epist. 6.

PRINCIPEM gloria alendum esse idem auctor in libris, quos de re publica scripsit testatur, & eam veram gloriam esse dicit, quæ ex laude recte factorum, magnorumque in homines meritorum proficiscatur, nō modo optimorum virorum iudicio, sed multitudinis etiā testimonio cōprobata.

HAnc quoque a sapientib⁹ expetendā esse cōplures philosophorum sentiūt, vt quę virtutis, laborū, periculorūque quasi merces quędā esse videatur. Qua detracta, quid esset, quod in tanta rerum, fortunęque varietate, exiguoque vitę spatio nos ad labores, periculaque impelleret? quisque ocium, & quietem potius, quam negotium, laboremque sequeretur.

Gloria virtutis & doctrinæ stimulus.

QVIS STVDIIS LITERArū īsudare, aut duras, lōgasque itinerationes obire vellet? ne dicam militię labores, discriminataque subire quis non beatiorem eum dicat, qui domi otiosus residet, quam qui longas pere-

gas pere-

gas peregrinationes sequitur: inter hos claram sententiam tulit Claudianus, quum ait.

Erret, & extremos alter scrutetur hiberos,
Plus habet hic vitæ, plus habet ille viæ.

¶HAEC sententia numinis iudicio probata fuisse priscis seculis creditur. Gyges quondam opulentissimus omnium regum in vniuerso terrarum orbe habebatur, & cum de fœlicitate ambitiosus esset, Delphicum oraculum consuluit, quisnam omnium mortalium fœlicissim⁹ esset, cui aglaum psophidium responsum est omnes alios fœlicitate anteire. Erat autem Aglaus vir optimus, qui in angustissimo Archadię angulo paruū agellum collebat, annuis fructibus vberem satis victum suppetentem, ex quo nunquam egressus, cum tertiam ætatem ageret, nihil vltra cupiebat minimumque mali perpessum in omni eius vita fuerat.

Gyges lydorū rex.

Agla⁹ psophidius.

Ex vale. max. lib. 7. de fœlicitate.

¶SED redeat sermo vnde defluxit. Nō modo magni viri, sed minimarum etiam artium opifices laudis studio accenduntur, a qua quidē extrudi iniquo animo perferunt, Saurus, & batrachus natione lacones architecti, ac statuarij fuerunt peregregij, qui vt famam sui nominis propagarent, imperante Octauio Augusto romam concesserunt. Hi templum quod octauia vouerat faciundum cum porticibus conduxerunt, in quo quidem opere quum diuites satis essent, cōplura propia impensa, nequid præclaro operi deesset construxerunt, laudem solius inscriptionis sperātes, verum quū pre inuidia, atque artificum æmulatione eis negaretur inscriptio, nec vllis precibus eandem assequi possent, alio argumento illam vsurparunt, in columnarum siquidem epistilijs suorum nominum effigiem insculpserunt, lacertum scilicet, & ranam σαῦρος enim alter dicebatur, id est lacertus alter autem βατραχος quod ranam significat, & sic se ab obliuiōe suscepti operis vendicauerunt. Puto hos artifices mutuatos fuisse īscriptionis exēplar a phidia, qui effigiem suam in clypeo Mineruæ sculpsit, cum non liceret ei nomen inscribere.

Saur⁹ & batrachus architecti

Phidias.

¶SED maiorem admirationem mihi affert Q. Fabius pictor vir patricius. & pluribus dignitatibus in re publica functus. Ac etiam ex ea familia natus in qua consules, pontifices, dictatores, & triumphales plures extiterant, vt qui gloria pingendi carere noluerit. Nam quum parietes ædis salutis pinxisset, nomē etiam suum inscripsit, ne seipsum ab eiusmodi artis laude defraudaret.

Fabius pictor.

¶STVDIVM vero glorię, quod non nisi in rebus arduis esse potest, regibus, pricipibus, magnoque ingenio viris magis quam priuatis, ac mediocribus conuenit. Optime Cicero cum de medio officio loqueretur cauendam esse cēset. Quippe qui libertatem animi eripiat, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Mediocres enim ciues dum gloriæ student animum submittunt, multitudini obsequuntur, ex alieno iudicio semper pendent. Nihilque aliud nisi popularem auram captāt, qua nihil rerum humanarum tam instabile, ac fluxum inueniri potest. Reges autem, ac principes suis opibus, suaque potentia nituntur, proinde si glo-

rię studiosi

rię studiosi sunt, id ab anini virtute manare videtur. Insidet enim cogita-
tio quędam in eis, quę dies, ac noctes eos fame stimulis concitat, atque ad
monet, vt non cum vitę terminis nominis sui memoriam interire patian-
tur, sed cum omni posteritate adęquandam putēt. Et hęc est ratio illa quæ
efficit, vt magnus quisque vir studio laudis trahatur, & glorię cupiditate
incendatur, qua quidem breuitatem vitę posteritatis memoria consolatur
& pericula, laboresque omnes subeundos putat, dummodo laudis gloriam
assequatur, Famę siquidem cupiditate ductus optat, vt sempiternus de eo
sermo inter omnes celebretur. Proinde cernimus nonnullos, qui quum ne
gligentius laudis gloriam a populis, principibusve acceperint, Aliquid
C. duellius. dignitatis quasi suo iure sibijpsi vendicant, vt fecit duellus ille, qui primus
romanorum omnium Carthaginienses nauali bello insigni victoria supe
Ex vale. max. rauit, qui sibijpsi sumpsit, tibicinę leuius pręcinente ad proprias ædes re-
li. 3. qui culp. diret, quum ad cœnam ab aliquo inuitatus fuisset.
corp. sibi idul. ¶ OPTIMA idcirco persuasio in rege erit, glorię, famæque cupiditas,
& ply. c. 5, lib. qua quidem ad virtutem fit promptior, & vitia lõge magis abhorret. Prę
34. clare Aristoteles ait. Pricipem, cui non satis est premij, honor. & gloria ty
Arist. politico rannum fieri, quando voluptatibus, & diuitijs inhiat, & ad rapinam iniuri
lib. 5. amque conuertitur. Itaque populi omnes, qui regem, aut principem debi-
ta laude, atque honore defraudant, illum in sœuitiam, ac tyrannidem com
pellere videntur. & a magnis, ac pręclaris actionibus abstrahere. Testis te-
mistocles sit, Testis etiam Cariolanus, quorum vterque ingrati populi in
iuriam passus ad hostem se contulit, planeque edocuit fortibus viris famã
nequaquam esse negandam.
Cęsari negatus triumphus. ¶ NEGATVS Cęsari triumphus molem intestini belli concitauit,
quem si ei concessisset Pompeius, primum ipse locum semper in republi
põpeius. ca tenuisset. Prudentius, mitiusque cum eo egit Sylla, qui tunc maximus
Sylla. in republica erat, Nam quum post recuperatam Siciliam triumphum pe
teret. negabat sylla id ei deberi, tum quod pro aucto imperio, non pro re-
cuperata prouincia ex antiquo iure triumphus ageretur, tũ quod vix quin-
que & viginti annos natus esset. Tunc audentius, quam modestius Pom
Solē orientem peius ait, O Sylla plures quidem homines sunt, qui oriētem quam qui oc
plures quã oc- cidentem solem adorant. Tum Sylla dissimulans intelligere id in se di-
cidentē adorãt ctum esse, quãdo eius pœnitentia senesceret, Illius autem adolesceret, ex-
clamauit, triumphato igitur. At qui deinceps Pompeium semper hono-
re affecit, ei namque priuato caput detegere, de sella assurgere, equo de-
scendere cõsueuit. Sed patris memoria Pompeium Syllę commendabat
Marius & cinna eius quippe partes secutus pater Marium, & Cinnam vrbe expulit, & cum
vrbe exacti illos longius fugasset. Nec quo se reciperet, haberet. immineretque subi-
ta tempestas corusco cęli fulmine ictus miserabilier perijt.
põpeij strabo- ¶ ET HIC FVIT exitus pompeij Strabonis Magni pompeij patris.
nis exitus. Cui quum gratiam Sylla referre non potuisset, filio etiã optime de se me
rito compensauit.
¶ IN CAESAREM pompeius nulla vnquam ęquitate vsus est, Id-
circo

circo a multitudine insolentior habebatur, Et pręcipue quum Antonio literas ad plębem dedisset Cæsar, in quibus scriptum erat, vt ambo prouinciis decederent, exercitusque dimitterent plærisque iudicio se subijcerēt, qua ex re multos in partes suas pellexit, & pręsertim quum Pompeius cōditiones omnes illas abdicasset,

¶ IPSE QVOQVE Sylla si mitior aliquāto in Sertorium virum pugnacissimum extitisset, certe non defectioni prouinciarum, & lōgo, ancipitique bello causam præbuisset. Nam quum quæstor Marsico bello peregregie se gessisset sertorius confestim romam redijt, & quum in theatrum spectandi gratia (vt moris erat) concessisset, totius populi plausu prę eius nominis magnitudine exceptus est.

¶ EXARSIT inuidia Sylla, & per factionem egit, vt quum sertori⁹ tribunatū peteret, repulsam ferret. Qua idignatione ductus Cinnæ adhęsit, & commissa in foro pugna, victor euasit Sylla, Cinna autem, & sertorius vrbe eiecti sunt. Sertorius hiberiam pulsis prætoribus occupauit. Et Metellum qui contra eum a sylla missus fuerat, sępe cum omni exercitu fudit, fugauitque. Sed mortuo sylla cum senatui Metellus contra sertorium non satis esse videretur, collega ei Pompeius mittitur, qui equestri etiam pręlio ab illo superatus est, & Metellus obsessus ad famem compulsus. Sertorius vero semper in victorijs suis ad pompeium, & Metellū oratores mittebat, qui pollicerentur se positis armis in vrbem redditurum si per illos id ei liceret, malebatque romę (vt dicebat) priuatus, ignobilisque ciuis esse, quam imperator aliarum ciuitatum nuncupari, cum exul esset. At cum ei nunquam placide respondissent, superior semper bellum in octauum vsque annum protulit. Nec aliter vinci potuit, quam per proditionem in conuiuio a perpenna cederetur, Sed quum paulopost eius testamenti tabulę recitarētur, & perpenna a sertorio hęres institutus legeretur, omnium militū odium in illum exarsit, quippe qui vulgo dicerent Perpennam non in ducem, sed in animum, ac patrem fuisse proditorem. Cum vero exercitus eius quasi cyclops ab Vlysse oculo orbat⁹ videretur, Pompeius illum inuasit, profligauitque, & captum Perpēnam antequam conspectui suo exhiberetur trucidari iussit, vt pœnas proditi ducis lueret Pompeius vero sertorium tāti fecerat, vt primus omnium votiuos ludos vouerit se exhibiturum, si illum superaret.

syllæ factio in sertorium.

Sertorius hiberiā occupat.

sertorius cū romanis pacē legatis cōciliare studet.

sertorius dolo trucidat̄.

Perpēna sertorij proditor.

¶ QVINETIAM non solum duces, & imperatores negatam laudē vlciscuntur, sed nonnulli etiam artifices. Clesides pictor ętate sua perillustris ad reginam stratonicem se contulit, eique artis suę industriam pollicitus est, illa autem eum contempsit, nulloque honore dignata est. Artifex indignatus voluptatem sub reginæ imagine quasi spirantem pinxit, quæ cum piscatore quodam luderet, faciem exprimente cuiusdam piscatoris, quem mutuo reginæ amore teneri rumor manifestus habebatur. Eam pictor tabulam noctu in Ephesi portu clam proposuit, & confestim velis raptus abijt, regina rem dissimulans tabulam tolli prohibuit, quāuis vtriusque similitudo adeo appareret, vt ab omnibus vulgo dignosceretur.

Clesides pictor.

stratonicę regina.

Exply. c. ii. vltra mediū li. 35

Sed

Sed redeo vnde digressus sum.

Laus. ¶PRINCIPVM laudes populi nequaquam tacere debent, sed eas potius extollere, atque amplificare, meminerintque Aristotelem definisse laudem esse voluntatum, & rerum gestarum, ac verborum illustrium amplificationem, & eorum quæ desunt accommodationem, vt intelligamus magnos viros non esse parce laudandos. Frigida enim laus species quædā

Vituperatio. vituperationis est, vnde idem philosophus vituperationem esse dixit clarissimarum rerum extenuationem, obscurarum vero exaggerationem. Nolim tamen vt qui de rege loquuntnr, aut scribant ficta, aut fabulosa narrent, Sed vt veritati inhęreant opto, ne fidem sibiipsis abrogent, reprehēdanturque. vt a strabone Ctesias, Herodotus, & Hellanicus. Et qui res

scriptores mēdaces. Cyri, & Alexandri scripserunt, quos ad ineundam gratiam mentitos putat, & fabulam historię miscuisse, vt iucundius legerētur. hęc satis ad hāc primam partem honoris, & gloriæ, quam pręmij gratia ciues omnes optimo regi præstare debent.

¶QVAM SIBI GLORIAM REX IPSE STATVERE DEBEAT

¶TITVLVS VICESIMVS.

NVNC ALTERA SEQVITVR PARs qua quidem dicendū erit. quā sibi gloriā rex ipse statuere debeat. Et qua ī re allocāda sit Amplissimum virtutis pręmium. recte factorum solā cōscientiam sapienti viro complures philosophi esse putant. Hanc opinionem qui imitantur, dicūt gloriam non esse expetendam, quando eadem vltro virtutem sequatur, veluti in sole vmbra corp' comitatur. laus quidem siue conscientia actionū, vt plærunque ab adulatoribus fieri solet, nullum honestatis fructum habere potest, est enim quasi vana quędam irrisio. At conscientia ipsa satis vberem mercedem habet, etiam si per inuidiam, aut ingratitudinem gloria, fama, ac laude fraudaretur.

M. Brut' ad ciceronē epistolarū ciceronis ad brutum. ¶ILLVC spectat sententia illa Bruti, qui ad Ciceronē scripsit. Quid enim est melius quam memoria rectę factorum, & libertate contentum negligere humana? Magnifica quidem sententia est, & clarissimis viris dignissima.

QVOD

¶QVOD premium, quam gloriam a mortalibus maiorem ferre possumus, quam scire nos recte egisse? quę laurea? aut quis triumph' clarior esse potest, quam quum animus sibi ipsi testis est optimarum actionum suarum? quem laudatorem aut præconē optat, qui optime a se gesta plane nouit? quem maledicum, aut obtrectatorem formidat, qui suę virtutis est conscius? Contentus proinde rex noster (quem sapientem inducimus) cō scientię premiis esse debet. Nec aliam laudis gloriam exquirere.

¶DEMETRIVS phalereus theophrasti auditor, quem Cassander Macedonum rex atheniensibus, quibus ipse imperabat, pręfecit, hac opinione ductus fuisse videtur. Nam quum ob virtutem, & pręclarissima gesta trecentę ei statuę ab Atheniensibus erectæ fuissent, & post Cassandri obitum æmulorum inuidia in ęgiptum fugere compulsus, accepisset eas omnes disiectas esse, & in matulas per ignominiam conflatas, ridens ait. Statuas quidem euertere inuidi potuerunt, virtutes autem, & pręclara gesta, quibus pręmio imagines illæ extiterunt, nunquam abolere poterunt. Præclara quippe vox, & magno, atque erudito viro dignissima. declarauit enim vera præmia a conscientia meritorum pręberi, quę neque inuidia pertundi, conflarive possunt, neque lotio, aut vētris illuuie inquinari. Nihil tamen turpius est, quam per victorię insolentiam inimicorum statuas euertere. Quod & C. Cęsar declarauit, qui disiectas omnes pompeii imagines restitui iussit, deinde Octauius illius exemplar imitatus quum Mediolani statuam Bruti. quem victor ad voluntariam mortem compulerat vidisset, Mediolanensium fidem laudauit, qui amicis etiam post aduersam fortunam constantes, stabilesque essent, & eam neutiquam deleri permisit.

Statuę trecētæ demetrio positæ

Demetrij phalerij dictū

pompeij deiectas imagnes cæsar restituit

¶SECVNDVM numina plurimum tribuit Augustus memorię eorum ducum, qui imperium romanum propagauerunt. Et quum disiecta multorum opera inuenisset ea omnia restitui, instaurarique iussit, Edicto que id egisse professus est, vt & ipse dum viueret, & deinceps futuri principes illorum exempla imitarentur.

¶CONSCIENTIA recte factorum tanti apud sapientes, & fortes viros esse solet, vt seipsa contenta sit, nec auram popularem captet, nec supplex esse patiatur.

Conscientia

¶QVA quidem fretus maior aphricanus, quum ei ad populum dies dicta esset, peculatus enim incessabatur, quod ex præda Antiochi ærariū defraudasse criminaretur. Hac die quirites (iquit) Carthaginem vici, deo agendæ sunt gratię, Et prosequente vniuerso populo capitolium conscendit, relicto iudicio cum accusatore, & præcone tantum, Et quamuis culpā deprecari, & crimen facile amoliri potuisset, ac etiam tribunitias iniurias propulsare, voluntarium tamen exilium subire maluit, contentus sola

Scipio aphricanus maior

innocentia,& conſcientiæ ſententia abſolutus.

M.QVOque Aquilius vir ſeuerus,& fortis virtutis ſuæ conſcius, cũ de pecunijs repetundis cauſam diceret, iudices nunquam rogare voluit, & iam inoxius damnabatur,niſi.M.Antonius orator ille Craſſi ęqualis,qui cauſam eius defendebat,tunicam ab eius pectore diſloricaſſet,& honeſtas cicatrices reipublicę cauſa acceptas populo oſtendiſſet,qua ex re cõfeſtim omnium iudicio abſolutus extitit.

PARTEM Hanc rex quum ſibiįpſi ſtatuet vix alteram mortalem laudem quæret,vltro tamen delatã non ſpernet,ne videatur multitudinis iudicium contemnere,aut gloriam ſuam neglectui habere,vt enim auidũ laudis affectatorem minime probandum eſſe duco, ſic eum qui gloriam ſuam negligit non laudo.

Themiſtocles

THEMISTOCLES pręclarus ille Atheniẽſium imperator, qui Xerxis Perſarum regis claſſem ad Salaminam deleuit,fabulam aliquando in theatro ſpectabat,in qua plures agebant,& quum rogaretur a quodã qui ei aſſidebat,quę vox ei gratior auditu eſſet,leniter ſurridens ait,Ea mihi iucundior vox eſt.quę in laudem rerum a me geſtarum canitur. Quaſi non ſatis eſſet laudem meruiſſe,niſi glorię etiam dulcedo accederet.

NEQVe iniquo animo geſta ſua illuſtrari a Q.Ennio tulit ſuperior Scipio,Sed poetę illius effigiem in monimentis Cornelię gentis collocari voluit,vt ei gratiam referret,a quo laudatus fuerat.

MAGNVS quoque pompeius Theophanem Mitylenęũ ſcriptorem laudum ſuarum pro militum contione luculenta oratione laudatum ciuitate donauit.

VIDENDVM tamen eſt,ne nimia ſit laus adeo,vt merita lõge antecedat,plus enim inuidiæ quam gloriæ afferret. Sicut & maxima munera,quę raro diuturna eſſe ſolent.

Thraſybulus

THRASYBVLVS Athenienſis patriam a triginta tyranni,quos ei pręfecerant Lacedęmonij,liberauit,Et quum populus plurima munera ei offerret,nihil accipere voluit,pręter coronam ex duobus oleaginis ſurculis factam,aſſerens illam ſatis glorię prę ſe ferre,& inuidię omnino expertem eſſe.

pittacus mitylenęus

PITTACVS Quoque mitylenęus,qui vnus e ſeptem gręcię ſapientibus fuit, volentibus conciuibus ſuis ob pręclara eius in rempublicam geſta multa agri iugera ei elargiri,pauca accepit.dixitque Hęc modica voluntatem in me veſtram plane oſtendent,& paupertatem meam explebunt,Cumque parua ſint,diuturna eſſe poterunt, quando inuidię minus erunt obnoxia. Trecentæ illę Demetrij ſtatuę ambitionem potius nimiamque gloriæ cupiditatem videbantur oſtendere, quam rerum geſtarum amplitudinem,proinde minus admirandum eſt mutato rerum ſtatu eas omnes fuiſſe diſiectas. nimiam enim inuidiam ex multitudine rerũ contraxerant,& vix locum alijs bene agentibus reliquiſſe videbantur.Idcirco concludendum eſt,moderatam laudem magis diuturnã fore,& plus fidei apud poſteros eſſe facturam.

ITA

¶ITA quoque conſcientiam honeſtarum actionum maiora premia af fere, quam imaginum ęrea illa figmenta, quæ ſenſibus omnino carent.

¶QVAE PRAEMIA REX A DEO EXPECTARE DEBET.

¶TITVLVS VICESIMVS PRIMVS

RESTAT NVNC tertia pars, quę pręmia illa cõtinetquę a deo expectãda ſũt, a q̄bus ipij ſolũ extrudũtur, qui male de deo, deque animi ratione ſentiunt. Et virtutem negligentes corporis voluptatem omni ex parte amplectuntur. Quamuis enim ſapiẽs maximũ virtutis præmium in conſcientia egregiorum factorũ eſſe ſtatuat, ea quæ ſatis contentus viuat, tamen diuina illa virtus, quæ in retribuendo ſemper vberrima eſt longe maiora poſt obitum tribuit, quam quæ humanis mẽtibus cogitari poſſunt. Parui quidem temporis munus eſt laurea quamprimum enim areſcit. Parui etiam triumphus, quãdo noua victoria vetus antiquatur, Et noua laus veterem trudit. Sicut curſus curſu vincitur, Sic in viris fortibus virtus virtute ſuperatur, vt in Antonium ait Cicero. Statuæ, Arcus, trophea, & alia eiuſmodi monumenta diuturna magis ſunt, non tamen perpetua. Ad quę diſcutienda valent ſterilis mala robora ficus, vt Satyrus poeta ille ait. Proinde deus optimus maximus non ſatis pręmij eſſe putans quicquid a mortalibus tradi poteſt his qui pietatem, ac iuſtitiam ſeruarint, & ciuitates, populos, gentes, nationes optime gubernarint, æterni æui participes eos reddidit, vt cum numinibus vita ſempiterna fruerentur.

¶HAEC eſt illa beatitudo, quam Plato pręmiũ virtutis eſſe exiſtimat, quamque eum ſecutus Cicero veram fœlicitatem appellat. Hinc Platonici argumentum ducunt quo concludunt maiorem fœlicitatem regum eſſe quam priuatorum, quando maiori virtuti maiora pręmia debentur. At qui regia virtus longe excellentior eſt, per eam enim nõ ſolũ ſeipſum rex beatum facit, verum complures alios ad virtutem dirigit. Maius quidem præmium imperatori quam militi debetur, ille enim diſponit, hic autem exequitur. Sic etiam maius gubernatori quam nautę, & architecto quam opifici mercenario. Sed nullius virtutis amor recte perſuadere poteſt. niſi his qui plane ſentiunt animum noſtrum non vna cum corpore interire, Sed omnino immortalem eſſe, & emeritis vitæ ſtipendijs ad cęleſtem patriam, vnde manauerat, redire.

EORVN NANQVE impia ac temeraria opinio qui dicebant, Et cadit in nihilum, quod fuit ante nihil, multis argumentis a Platone, & Cicerone exploſa eſt.

platonis cõmẽtum.

QVINETIAM vt hanc veritatem ciuibus ſuis perſuaderet Plato commentitiam quandam fabellam meditatus eſt, vt cæleſtium ſecretorũ optimum quempiam relatorem videretur habere, Inducit enim militem quendam Pamphilium genere, qui multis vulneribus in prælio tranſfi-xus vitam effudiſſe viſus fuerat. Vndecimo autem die vna cũ alijs perẽ-ptis quum ad vltimum rogum raperetur, ſubiecto ſeu recepto ſpiritu, ſeu retento ſe viuere exclamauit, & conuocatis omnibus ad contionem longo ſermone de deo, deque animi ĩmortalitate diſſeruit, & ea omnia ſe vidiſ-ſe profitebatur, Monebatque omnes, vt iuſtitiam, pietatemque colerent, quibus virtutibus immortalitatis præmia expoſita eſſent, iniuſtis autem atque impijs hominibus perpetuæ Acherontis pœnæ imminerent. Hu-ius maximi philoſophorum æmulus Cicero, quo grauiore teſte vteretur & rem minoris miraculi narraret Somnium Scipionis inducit, in quo ad ſupra ſe protractum ait, & cęlum Solem, lunam, Stellas, terramque vidiſ-ſet, & loca illa in quibus optime meritorum animi, poſt emerita humanæ vitæ ſtipẽdia futuri ſunt, Et patrię victoriam, Carthaginis interitum, Ca-pitolinum triumphum. Hæc & ſimilia figmenta commenti ſunt, vt ad virtutem omnes redigerent, Quę nobis, qui religionem Chriſtianam pro fitemur exploratiſſima ſunt, habemus enim auctorem verum vnicũ dei filium, qui vero teſtimonio nos omnia edocuit, nec cõmenticijs fabellis egenus, ad cuius diſciplinam confugiendum eſt, ſi fœlices eſſe volumus, & cum diuis vita frui ſempiterna.

REX QVI CVM VIRTVTE VIXIT DEMON DE SVCCESSORE COGITARE DEBET.

TITVLVS VICESIMVS SECVNDVS

DEMVM REGI QVI OPTIME Dum vi-xit imperauit, & populum ſibi creditum per virtutẽ quo ad potuit ad fœlicitatem erexit, expedit, vt poſt vitæ curſum de ſucceſſore etiam cogitet. Exemplo optimi patris familias, qui e vita decedens, de hære-dum auctoribus impuberumque tutoribus medita-tur, ne ſi quid ei acccideret, eam familiam moriẽs de-ſtituiſſe videatur, pro qua ſummo ſtudio, ſummaque induſtria in omni eius vita laborauerit.

OPTAbit igitur rex ſobolẽ ex ſe genitam ſimilem ſibi eſſe non mo-

do effigie

do effigie, verũ virtute, ac moribus, vt rex non decessisse, sed iunior fact⁹ esse videatur.

¶FILIVS quidẽ sine periculo regnat, qui optime antecedentis parentis vestigia conterit. Cernim⁹ tamẽ nõnunquã ex optimis parẽtibus deterrimos filios nasci, qualis fuit Cõmodus, qui quum patrẽ Antoninũ haberet romanorum principum sanctissimum, ipse in se vnum omnium dedecorum, ac scelerum colluuionem contraxit. Adeo vt multi eũ ex adulterio conceptum fuisse arbitrarentur. Constans quidem fama erat Faustinam eius matrem apud Caietam cũ nautis, lanistis, gladiatoribusque conditionem elegisse, vt qui de Antonij vita scripserunt testantur.

¶VIDENDVM proinde erit, quis regni hęres nuncupandus sit. De successore diligenter cogitabit rex dum viuet, ne post obitum fortunę regnũ permisisse videatur. Quod si minus idoneum ex se genitum cognouerit, Magni Alexandri exemplum imitabitur, qui interrogatus ab amicis, quum iam deficeret quum imperij hęredem istitueret, dignissimum respondit, Et quum Herculem filium indolis peregregię haberet. & Arrideum fratrem iuuenem ingenij comitate eximium. Et Rhoxanen coniugem, quę grauida erat, relinqueret, dignissimum tamen hęredem nuncupauit, & oblitus posteritatis suę, & omnium necessitudinum, atque aliarũ affinitatum suarum. Sed quum iam pręclusa voce fari nequiret, & ex incerto sermone altercatio inter principes oriretur, exemptum e digito anulum perdicę dedit, vt quem voce hæredem, ac successorem non nuncupauerat tacito indicio elegisse cerneretur.

Alex. magnus p̄dicã istituit heredem. Hercules alex, filius. Arrideus philippi spurius. Rhoxane alexan. vxor.

¶NEC IN DIssimili exemplo fuit Phrahates Parthorum rex, qui quum decederet, compluresque filios relinqueret, omnes præterijt, vt qui illos per ætatem minus vtiles regno futuros duceret, & Mithridatem fratrem virum fortem ętate integra, & rerum susceptione dignissimum instituit, vt ostenderet regem longe pluris imperij dignitatem, quam paternã indulgentiam facere debere. Ius naturæ exigit, & gentium cõsuetudo cõfirmat, vt maximus natu ex filijs mortuo regi succedat. Diuisio enim inter plures (vt in priuatis patrimonijs fieri solet) regnum infirmius reddit, & sępe parricidij causam præbet, qui contenti non snnt portionibus suis, alienas semper inuadere conantur. Alexandri comites post eius obitũ imperium tot diuersarum gentium inter se sortiti mutuis odijs exarserunt, Et qui si in demortui locum, vel perdicam, vel alium quempiam suffecissent, potuissent imperium diutius propagare, & plures fortasse Alexãdros habere, in seipsos impia arma conuerterunt, quibus non modo ipsi ceciderunt, verum vniuersa Philippi, atque Alexandri domus interijt. Cassander enim per quem Alexander enectus credebatur, Arrideo, qui Philippi nomine ab exercitu rex designatus fuerat, impoluit. Et Herculem Alexandri filium, qui iam adoleuerat, cum Barsane etiam matre peremit, quum ne olympiadi quidem pepercisset.

Phrahates p̄sarũ rex,

Ex plutar. ĩ vitam demetrij. Cassandri parricidium. Barsane prior alexan. vxor. OLympiadis alex. matris exitus.

¶IN EAM NAMQVE PERCVSSores miserat, quæ gladios non muliebriter refugit, verũ Alexãdri matrẽ, & ex Eacidarũ gene-

re se ortam ostendit. Nam quum perfossa pluribus vulneribus cecidisset iamque deficeret, capillum, ac vestem ad talos vsque extendit, ne quid ex corpore eius indecori cerneretur.

Regis fili⁹ maior natu patri succedere debet.

¶AT qui si rex decedẽs filios ĩperio dignos habebit, maiorẽ natu regẽ ĩstituat, Naturæ ius, ac gẽtiũ morẽ imitat⁹. Hic naturę, consuetudinisque ordo neutiquã pręuaricãdus est, Nisi mõstrũ aliquod aleretur, quale erat illud (si fabulis sit habenda fides) apud Cretenses, quod præ sœuitia, atque immanitate Labyrinthi verticibus coercendum fuit. Vel si natus ad tantam spem filius, eiusmodi vitio animi, vel corporis laboraret, vt inutilis qui imperaret esse videretur. Qualem historici scribunt fuisse Athym Crœsi filium, qui captus auribus erat, & elinguis, Attamen regiũ aliquid in eo natura ostẽdit. Nam quum eius pater Sardis lateret, irrupissetque iã hostis in vrbem, subita voce exclamauit, qui mutus ad id vsque temporis fuerat, & ait, Parce patri meo Crœso Cyre, & te hominem esse ex casibus nostris disce.

mino taurus. atys.

Spuri⁹ nullus apud ęgyptios reges

¶TVNC VBI indignus esset successor, regno potius consulendum erit, quam naturæ, ordini, aut futuræ posteritati. Aegyptij (vt Diodorus scribit, quo tutior inter plures filios esset hęredis electio, nullum spurium esse existimabant, etiam si ex serua empta quispiam genitus fuisset, patrẽ enim solum generis auctorem esse existimabant, matrem autem, & nutrimentum, & locum filio præbere dicebant.

¶APVD Romanos vero Spurius prænomen honoris, ac meriti fuit, quippe quum eum ostenderet, qui non paternis opibus, nec materna commendatione, aut dote, sed propria industria, ac solertia rem familiarem statuerit, & propria virtute laudem, ac dignitatem fuerit assecutus.

Spurius apud romanos prænomẽ honoris.

Demetri⁹ philippi fili⁹ obses mittit̃ romam

Perseus demetriũ fratrẽ ꝓditionis accusat.

¶INIQVVS in filios iudex fuit Philippus Antigoni filius Macedonum rex. Nam quum pacem a romanis per Flaminiũ consulem impetrasset, filiumque Demetrium natu maiorem, & legitimo matrimonio ortũ romam obsidẽ misisset, vt senatui, populoque romano satisfaceret, Et is veniam patri contra tot ciuitatum legatos impetrasset, non tamen gratiam sibi a patre comparauit, sed odium potius, atque inuidiam. Iniquo enim animo tulerat, Senatum longe pluris fecisse filij personam, quam dignitatem, atque auctoritatem parentis. Proinde nimis faciles aures prębuit perseo, alteri filio, in Demetrium fratrem oblatranti, quem primo inutilem deinde suspectum, deinceps autem proditionis reum patri detulit, quibus ex rebus innocens adolescens Demetrius damnatur. Hoc parricidio mœstus Philippus, quum iam cognouisset scelere Persei id esse peractũ, grauem contraxit ægrotationem, ex qua quod paruo tempore interiecto interijt, relicto Perseo regni successore. A quó deinde romani sceleris pœnas exegerunt, In eum namque Aemyliam paulum consulem cum exercitu miserunt, A quo primum victus, fugatusque extitit, deinde captus cum duobus filijs, & in triumphum ductus, ridiculum de se spectaculum romano populo præbuit.

Philip. ãtigoni filij mors.

macedonici regni finis.

¶EIVS quidem interitus Macedonici regni finem pręscripsit defectu

lunæ

lunę id portendente, vt astrorum edocti prędixerant. Quod si naturę ius non violasset Philippus, & Demetrium hęredem instituisset, diuturnum reddidisset imperium. Erat enim Senatui Demetrius optime conciliatus, vt qui veniam patri non defensionis iure, sed beniuolentię, ac pudoris patrocinio impetrasset. Proinde non indeferendo romanis bello, sed de amicitia, ac perpetua pace conseruanda semper cogitasset, vt fecit Masinissa, qui quum centesimum annum ageret, iãque longo senio deficeret testamento super regno suo facto, omnia senatui romano permisit, Et Aemylianum Scipionem auctorem, tutorē, curatoremque filiorum, nepotumque suorum esse voluit. masinissę testamentum

¶DE VLTIMO VITAE DIE ¶TITVLVS VICESIMVSTERTIVS.

SEDIAM AD CALCEM PROPERO ne voluminis magnitudine lectorem absterream, plęrosque enim vereor futuros, qui me nimis multa collegisse redarguent, quamuis plura reliquerim, quæ ad hunc sermonem nostrum opportune recederent. Auctore tamen M. Varrone reprimendum potius volumen esse censeo, quam procudendum, in fine quidem septimi libri de latina lingua ad Ciceronem ait neminem reprehendendum esse, qui e segete ad spicilegium relinquit stipulam. rex ergo qui legitime imperauit, & bene viuendi rationem, de honesto obitu, vt fert mortalium conditio, etiam cogitare debet, Postrema siquidem dies de omnibus superioribus iudicium affert, vt ad Crœsum regem Solon Salaminꝰ inquit. Epicurus philosophus moriens. quamuis diuersis corporis doloribus cruciabatur, tamen ad hanc sententiam epistolam scripsit, Epicurꝰ Idomenęo salutem. Cum ageremus vitę beatum, & eundem firmum diē scribebamus hæc.

His verbis, & alijs compluribus, quæ sequuntur ostendit Epicurus humanæ vitæ fœlicitatē vltimo vitę tēpore comprobari. Hoc loco quæri solet an de sepultura rex quippiam consulere debeat? Idem philosophus asserit Sapientem de sepultura curam nullam esse habiturum. Et Anaxagoras cū cerneret Mausoli regis chariæ sepulchrum quasi eiusmodi opus, ac curam contemnens dixit, Monimentum pretiosum, & lapidibus ornatum, sed diuitiarū imaginem potius quam virtutum simulacrum prę se ferre. sepulturę cura nulla hn̄da est

¶NEC multum differt hæc sententia a voce illa. Linquite me insepultum, & respondentibus illis, alitibus ne, ac feris? non inquit, Sed bacillum apud me ponite, quo illas abigam. At dicentibus illis, tu quidem nihil senties, Tum ipse, quid igitur mihi oberunt nihil sentienti?

¶ET CAESar cum legeret Cyrum regē quædam de sepultura sua

mandasse, talem regis diligentiam irrisit, recte enim in veteri versiculo dicebatur. CAELO tegitur qui non habet vrnam, in legibus decemuiralibus scriptum fuit terrę mandata esse corpora, vt quę communis omniū esset parens. Quo edicto monemur terram terrrę reddēdam esse, sine aliqua marmorum impensa. Frustra quidem putat se quispiam sui nominis memoriam beneficio Porphiretici, aut parij marmoris propagaturum, si nihil in vita memoratu dignum gessit, aut scripsit. Aegyptij sentiunt domos nostras, in quibus viui versamur, diuersoria modici temporis esse. Sepulchra vero quibus post obitum condimur, perpetua domicilia fore. Proinde in illis ędificandis tenuiores sunt, in his autem construendis profusiores. Testes sunt Pyramides, & alia regum monimenta, quę inter pauca mundi spectacula connumerantur. Sunt etiam qui in hanc sententiam Homerum accessisse putent, Inducit eum Hectorem cum Aiace depugnaturum, de sepultura si caderet egisse. Sed hanc curam princeps, qui cū gloria imperauit, si me audiet posteris suis relinquet, qui iure naturę eiusmodi pietatis officia pręstare debent. Satis ei fuerit dum vixerit, ea egisse, quę secūdum virtutem sunt, & perpetuam posteritatis laudem meruerunt.

Cęlo tegitr̄ qui nō habet vrnā

FINIS

AVTVMNO ſuperiore lectores iucundiſſimi in hac nunquam ſatis laudata parrhiſiorum academia functione gymnaſticæ profeſſionis intermiſſa, Franciſci Patricij Senenſis pontificis Caietani libros nouē de reipublicæ inſtitutione vobis excudendos fœlici auſpicio curauimus. Veſtrum etenim iudicium, & quidem benignũ expectantes, hoc volumen noſtra in bibliotheca hyeme tota ſuppreſſimus, Apellē ſecuti, qui (vt locupletiſſimus teſtis eſt Plynius libri quinti & trigeſimi capite decimo) perfecta opera in pergula tranſeuntibus proponebat, atque poſt ipſam tabulam latens, vitia quę notarentur auſcultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quam ſe præferens. Quippe quũ nõ paucos trãſeũtes audiuerimus, quibus de rep. libri cordi haud ingrato fuerint (quod eſt maximũ noſtri laboris præmium) hos de regno & regis inſtitutione hilariore vultu emendandos ſuſcepimus. Quibus noſtræ & diligentiæ, & operæ non minus acceſſit, quam ſuperioribus de rep. libris. Porro voculas aliquot grę cas, atque verſus nonnunquam, perſectas quoque clauſulas haud parum quidem multas (vt ante in ciuilibus libris fecimus) vbicunque viſuntur, paſſim reſtituimus, addita, vbi opus fuit, interpretatione latina illuſtrium virorum conſilio nonnunquam freti, Præſertim reuerēdi in chriſto patris domini Auguſtini iuſtiniani epiſcopi nebienſis, præter linguas græcam, & latinam, hebraice, chaldaice, & arabicæ peritiſſimi. Acerrimo quoque clariſſimi budæi noſtri doctiſſimi viri iudicio, Cuius libris elegantiſſimis, ſimulque doctiſſimis, ceu Herculis claua, librum hunc, quaſi doctrinarum orbem monſtris plæriſque repurgauimus, aliorumque & ingenio, & doctrina ſpectabilium, quorum tamen fama iniuria temporum virorum nondum volitauit per ora. Ad hæc antiquos authores pene omnes per quos profecit Patricius, & quorum lectione velut ſcalpro in hoc emēdando vſi ſumus, in margineis annotationibꝰ noſtris adſcripſimus, ne quid ex archetypis illis antiquis velut ex vberrimo, & ſcaturiente muſarũ fonte curioſior forſan lector deſyderet, ad quod facilis non pateat acceſſus. Illorum nempe nomina (ne vos benigni lectores fugiant) ex vtraque lingua indigitauimus. Grę corum quidē hæc ſunt Homerus, Plato, Ariſtoteles, Heſiodꝰ, Theocritꝰ, Euripides, Plutarchꝰ, Herodotꝰ, Dioſcorides, Diodorꝰ ſiculꝰ, Diogenes laertiꝰ, Dionyſiꝰ Halicarnaſeus, Strabo, Euſebius, Theophraſtꝰ. Latinorũ vero M. varro, M. cato, Vlpianus, Paulus iurecõſultus, & alij eadem ex officina plærique, Cicero, Quītilianꝰ, Titus liuiꝰ, Cornelius tacitus, Quītus curtius, Saluſtiꝰ, Plyniꝰ, Corneliꝰ nepos, Aurelius auguſtinꝰ, Apuleiꝰ, Collumela, Palladius, Feneſtella, Valerius maximus, Solinus, Plautus, Terentius, Virgilius, Horatius, Ouidius, Silius italicus, Statius, Propertius, Tibullus, Catullus, Iuuenalis, Perſius, Claudianus, Omitto recentiores, quos que (vt

Apelles pictor

Auguſtinus iuſtinianus quī que līguarũ peritus.

Budęus

Autores grę ci & latini.

ait

ait ille)referre,labor. Accipite igitur lectores cādidissimi hos nouē de regno,& regis institutione libros,ex feracissimo Francisci patricij agro,hoc vere nouo maturius florescentes,nostro vomere tota hyeme peroccatos, mox sarritos acutiore sarculo,Perlectos intelligite,vt iudicetis,demū laudibus extollite,non velut pueri pauonem,cuius plumæ versicolores molles tantum morantur ocellos,sed velut ouem cuius vel succida lana,pellis caro,lac,pastori stipem labore dignam rependunt,ipsum quoque ouillum excrementum stercorandis agris potissimum rei agrariæ scriptores prodiderunt,valete,& boni,æquique cōsulite Parrhisijs ex Aedibus plesseijs Nonis aprilibus anno domini(ad romanum calculum) quingentesimo vndeuigesimo supra milesimum.

¶Errata ex prælo animaduersa.

Facies	Linea	Sic legitur	Sic legendum
1	do documenta	Onesicritem	Onesicritum
6	Sed vt	perdueam	perducam
7	gni scripsit	tereus	terens
8	Athenis	multarum	multatum
12	cuit ex deę	αηθυη	αθηνη
22	parare	parare	parere.
22	bus accedit	φιλοτιπιαν	φιλοτίμιαν
26	diuisit	diuisit	dimisit
28	maius	diuinus	diuinius
36	quodquidem	πεπρωεμνην	πεπρωμενην
38	Nnullę vrbes	nullæ	mille
Eadem facie linea vltima res vacat			
46	Asiatici	xantippem	xantippum
49	eius adeo	vini	viui
55	rent,metu	mnisque	omnisque
55	admodum fuit	transflatio	transflato
Eadem	licentia	minimos	mimos
57	buerat	viris	veris
73	tę ocius	seuis	senis
90	nesse aiunt	& lidis	Elidis
Eadem	diū actionum	laniendos	leniendos
91	Bias,quod	Olympiadro	OLympiadoro
Eadem	lides ceus	Alcinam	Alcman
108	argutumque	alnus	aluus
107 in annota.marginea cui initiū est cicero,interprętur ꝑ interprętatur.			
Eadem	Luxriaque	Luxuria	Luxuriat
116	NAMDI	NAMDI	NANDI
135 in annotatione marginea pauri pro paulus in			
136	PLAErumque	pladrūque	plærunque
140	de alexandrum	oculos	oculis

Eadem rorem dic roen vt sit meroen

258	te fluunt	σκεπρικοι	σκεπτικοι
261	cipitibus	delutarios	delatorios
294	monio illustratꝰ	Antiqui	Aut quis
318	tarchi	διελπιδες	Αἰ ἐλπιδες
330	cebat cui	dicebat	indicebat
277	Vocem	vocem	vrceum
Eadem	præficit	instantiam	iustitiam
Eadem	animi	vendicabat	vendicabit
338	ciliati	adimi	animi
349	Principia	αχαι	αρχαι
373	gicus præscribit	κιουα	κόινα
376	sue	sue	siue
391	trario	γελασος	γελαστος
436	nempe	purę	pupæ

Cætera, quæ vel pauca, & leuicula quidem, vel puerili animaduersione dispungenda, censoria hac momenclatura indigna duximus. Tu igitur lector beneuole quę offenderis amica manu remungas. Vale.

FRAN. P. S pontificis Caietani librorum nouem de Regno & Regis institutione

FINIS

¶PARRHISIIS IMPRESSORVM OPERA HONESTI viri magistri Petri Vidoue calcographiariæ artis peritissimi, impensis vero Galioti a Prato achademiæ parrhisiensis bibliopolę diligētissimi sextodecimo Calendas maias anni domini milesimi quingentesimi vndeuicesimi ad romanum calculum.

¶Registrum Cartharum

¶Tabula. A.B.C.D.E.F.G.H.I.K.L.M.N.O.P.Q.R.S.T.V.X.Y.Z. AA.BB.CC.DD.EE.FF.GG.HH.II.KK.LL.MM.NN.OO.PP. Omnes sunt terni.

ENNEAS.
DE REGIS
INSTITUTIONE


calibrite
colorchecker CLASSIC
mm